МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»
Факультет судового та міжнародного права

ПРИВАТНЕ І ПУБЛІЧНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Матеріали
V Міжнародної
науково-практичної конференції
студентів та аспірантів

12 листопада 2024 року
м. Одеса

Одеса
«Юридична література»
2024

УДК 340(477)(063)
П757

Збірник містить матеріали наукових доповідей, присвячених загальнотеоретичним, методологічним та практичним питанням приватного, публічного та міжнародного права в умовах війни. Він може бути корисним як для навчального процесу, так і для практичної діяльності.

Відповідальний за випуск

декан факультету судового та міжнародного права, кандидат юридичних наук, доцент ***Богдан Володимирович Фасій***

Робоча група:

Анастасія Сергіївна Колісник, голова Студентського наукового товариства, студентка 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права

Друкується за рішенням вченої ради НУ «Одеська юридична академія» *(протокол № 3 від 25.11.2024 р.)*

Матеріали видано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники науково-практичної конференції, їхні наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи закладів вищої освіти та установ, які рекомендували ці матеріали до друку. Згідно з вимогами «Положення про забезпечення оригінальності наукових робіт і запобігання та виявлення академічного плагіату» НУ «Одеська юридична академія» всі подані матеріали пройшли перевірку на оригінальність та плагіат.

ISBN 978–966–419–446–1

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2024

Шановні учасники V Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Приватне і публічне право в умовах війни: проблеми теорії та практики»

V Міжнародна науково-практична конференція «Приватне і публічне право в умовах війни: проблеми теорії та практики» є вагомим внеском у розвиток юридичної науки від здобувачів вищої освіти, аспірантів та молодих вчених Національного університету «Одеська юридична академія» та інших закладів вищої освіти. Наукова діяльність завжди була найбільш пріоритетним напрямком розвитку НУ «ОЮА» як профільного закладу вищої юридичної освіти. Я пишаюся таким динамічним розвитком наукового потенціалу студентства.

Актуальність заходу зростає з кожним роком у зв'язку з затребуваністю на ринку праці спеціалістів з адміністративного, кримінального, цивільного, земельного, екологічного, морського та митного права, міжнародного права.

Для молодих науковців — це перш за все, шанс проявити себе, шлях, який допомагає рухатися у вірному напрямку. Знати більше ніж цього вимагають стандарти, критично мислити, нестандартно вирішувати завдання — ось які навики допомагає здобути конференція, навики, без яких неможливо уявити успішного юриста.

Формат конференції, в якому вона проводиться в умовах війни, надає можливість учасникам обговорити проблематику доповідей з видатними науковцями та практиками. Це унікальна можливість для здобувачів вищої освіти та молодих науковців представити результати своїх досліджень до уваги юридичної спільноти щодо розвитку науки саме в обраному ними напрямку. У свою чергу практикам цікаво почути думки здобувачів та наукової спільноти щодо розвитку науки. Саме поєднання цих аспектів зумовлює цінність та наукову практичність конференції.

Впевнений, подані матеріали конференції не тільки будуть цікавими фахівцям з відповідних напрямків юриспруденції, а також стануть підґрунтям для подальших наукових досліджень.

Сергій КІВАЛОВ,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
заслужений юрист України,
Президент Національного університету
«Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИВАТНОГО ПРАВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Нона АШАДЗЕ
студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Рязанов М. Ю.***

ДЕКЛАРАТИВНІ НОРМИ В СИСТЕМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У правовій системі існує багато різних норм, які покликані регулювати суспільні відносини, забезпечуючи порядок і справедливість. Особливе місце серед них займають декларативні норми, або норми-декларації.

Декларативні норми це один з видів нетипових (похідних) правових норм. Похідні норми не встановлюють чітких правових наслідків, не надають конкретних прав чи обов'язків суб'єктам права, але проголошують основоположні ідеї, принципи та напрями дії законодавства тощо. Ці норми відрізняються від загальних норм тим, що їхня мета полягає не в безпосередньому впливі на суспільні відносини, а у створенні загальних орієнтирів. Одною з основних ознак таких норм, як можна зрозуміти з назви, є їх допоміжний, похідний характер: вони підтримують «первинні» норми, поширюючи їх зміст і допомагаючи охоплювати регуляцію нових видів суспільних відносин [6].

О. Ф. Скакун надає таке визначення декларативним нормам — «норми, які містять положення програмного характеру, нормативні оголошення» [6, с. 283]. Ю. В. Кривицький зазначає, що вони «надають загальний цілеспрямований характер правореалізаційному процесу» [4, с. 113]. Юридична енциклопедія містить таке визначення — «норми, що не містять конкретних правил поведінки, а визначають цілі, завдання, принципи окремих галузей права, правових інститутів, предмет, форми і засоби правового регулювання» [9]. Таким чином, декларативні норми можна охарактеризувати як програмні положення, що формують головні стандарти правової системи та окремих галузей права. Вони не закріплюють чітких правил поведінки, але виконують важливу функцію формування цілей і засад, на основі яких здійснюється правове регулювання.

Деякі вчені вважають, що норми-декларації не можна відносити до правових норм через їх загальний характер і відсутність чіткого вираження прав чи обов'язків, через відсутність нормативності. Вони аргументують це тим, що такі норми не регламентують конкретну поведінку суб'єктів і не мають механізмів забезпечення. Однак, ця позиція є не зовсім вірною, адже норми-оголошення визначають загальні стандарти поведінки, на основі яких формуються конкретні правові норми, закладають фундамент для їх подальшого розвитку. Це й придає їм нормативності.

Де ж зазвичай закріплені декоративні норми у законодавстві? Виходячи зі змісту вищесказаного можна здогадатися, що дані норми містяться в основному у преамбулах нормативно-правових актів або в частині про загальні положення. Найбільша кількість таких норм зосереджена в міжнародно-правових актах та в Конституції України. Для наочності наведемо деякі приклади. Норми-декларації можна знайти в Загальній декларації прав людини 1948 року. Преамбула декларації «проголошує Загальну декларацію прав людини як завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави» [1], тобто закликає держави сприяти виконанню положень цього документу. Також нормами-деклараціями можна назвати статтю 3: «кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність», статтю 7, яка проголошує рівність людини перед законом, стаття 13, яка проголошує право людини вибирати місце своєї дислокації тощо.

Також варто згадати Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, яка також містить декларативні норми, а саме стаття 6, яка проголошує право кожної людини на справедливий суд; стаття 9, яка проголошує свободу думки, совісті та релігії й говорить про те, що кожна людина вправі вільно сповідувати свою віру; стаття 10, яка проголошує свободу людини у вираженні своїх поглядів тощо [2].

В преамбулі Конституції України є такі рядки: «...піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України...», зі змісту можемо виокремити декларативну норму, змістом якої є проголошення й закріплення курсу України в Європейський Союз та Північноатлантичний альянс, й яка немає чітко вказаного механізму виконання цього положення, проте встановлює основний культурний, соціально-політичний напрямок, в якому має рухатися Україна. Стаття 1 Конституції: «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» [3], в приклад яку приводить Ю. В. Кривицький, яка проголошує основні державні засади України, стаття 2, яка проголошує Україну унітарною державою, стаття 3 закріплює, те що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека

визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [3], стаття 5, яка проголошує Україну республікою — всі вони є декларативними. Взагалі більшість норм Розділу 1 КУ за ознаками підходять під визначення норм-оголошень, це пов'язано з характером такого документа як Конституція, адже вона покликана закріпити загальні засади державного і правового ладу, визначити основоположні принципи організації суспільства та держави.

Декларативною також можна вважати статтю 22 Кримінального процесуального кодексу, яка закріплює одну з основних засад кримінального провадження — змагальність сторін.

Преамбула Закону України «Про судоустрій та статус суддів» говорить про те, що судова система функціонує на основі європейських стандартів та принципу верховенства права.

Також як приклад норми-оголошення можна навести статтю 1 ЦПК України: «завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави» [8].

Проаналізувавши деякі нормативно-правові акти національного та міжнародного законодавства ми підтвердили їх функцію у вигляді надання програмних установок для правових відносин. Однак, незважаючи на їхнє нормативне закріплення, існують суттєві проблеми з їх дотриманням. Основна проблема полягає в тому, що абсолютна більшість з цих норм не мають механізму виконання, що призводить до їхнього неефективного застосування, чи навіть нехтування ними зовсім, особливо це стосується декларативних норм, що містяться в преамбулах різних нормативно-правових актів. Норми-оголошення часто залишаються лише формальними записами, не здатними реалізувати свій потенціал у практичному застосуванні. Наприклад в Україні часто нехтують нормою про закріплення свободи вираження думки, в залежності від того хто висловив цю думку і яку думку було висловлено й на ділі таких прикладів значно більше.

Підсумовуючи, у висновку нашого дослідження потрібно визначити роль декларативних норм в системі правового регулювання. Декларативні норми відіграють важливу роль у правовому регулюванні, адже вони допомагають визначити цілі, мету та основні засади конкретних нормативних актів. Ці норми створюють еталони поведінки, якими повинні керуватися фізичні та юридичні особи. Також декларативні норми допомагають регулювати відносини, які не врегульовані конкретними нормами права шляхом застосування принципу аналогії права. По суті, декларативні норми є своєрідним лекалом для розробки нових правових норм, оскільки вони встановлюють

принципи, на яких мають ґрунтуватись нові правові положення. Таким чином, їхня роль у правовій системі важлива не лише в контексті регулювання вже існуючих суспільних відносин, а й у подальшому формуванні законодавства.

Використані джерела

1. Загальна декларація прав народів (витяг) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 04.07.1976. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_758#Text (дата звернення: 24.10.2024).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 24.10.2024).
3. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1996. № 30. С. 2. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80
4. Кривицький Ю. В. Спеціалізовані норми права в механізмі правового регулювання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2010. 260 с.
5. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII : станом на 8 серп. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402–19#Text (дата звернення: 24.10.2024).
6. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник / пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с.
7. Суханова Д. С. Роль системоутворюючих спеціалізованих нормативних приписів у механізмі правового регулювання. *South Ukrainian Law Journal.* 2019. Т. 2, № 4. С. 89–92. URL: https://doi.org/10.32850/sulj.2019.4.2.19 (дата звернення: 24.10.2024).
8. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 19 жовт. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618–15#Text (дата звернення: 24.10.2024).
9. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 2 : Д–Й. 1999. 744 с.

Анастасія ВЛАСЮК
студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Павлова Ю. С.***

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗУПИНЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ЧЕРЕЗ ПЕРЕБУВАННЯ СТОРОНИ У СКЛАДІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Через початок повномасштабного вторгнення Росії в Україну та введення воєнного стану багато сфер суспільного життя зазнало змін, це стосується і здійснення правосуддя. Виникли значні складнощі у розгляді судових справ, стороною в яких є військовослужбовці. Існуюче законодавство не завжди ефективно регулює такі процеси, що призводить до неефективного функціонування правосуддя. Зокрема, в деяких випадках судовий розгляд може бути повністю призупинений, що порушує права учасників процесу.

У Цивільному процесуальному кодексі України (далі — ЦПК) є норма, яка зобов'язує суд зупинити провадження у справі у разі перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції (п.2, ч.1, ст. 251) [1].

У даному випадку суд не має дискреційного права вирішувати, зупиняти провадження чи ні, за наявності передбачених законом підстав. Це імперативний обов'язок, тобто пряма вказівка закону, яку суд зобов'язаний виконати, незалежно від будь-яких обставин, зокрема статусу сторони, наявності представника, категорії справи, волевиявлення учасників, ціни позову чи виду вимог. Тобто можна сказати, що у даному випадку унеможливлюється судовий розгляд справ за участю військовослужбовця.

Проте, існують «чутливі» категорії справ, наприклад, які зачіпають інтереси дитини, а саме в питання її матеріального забезпечення, і якщо зупинити провадження у такій справі, може бути присутнє порушення прав дитини. Адже у чинному законодавстві передбачено, що кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку. Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини [2].

В такому випадку, якщо зупинити провадження у справі щодо стягнення аліментів, через перебування однієї із сторін у складі

Збройних Сил України (далі — ЗСУ), з'являється певна невизначеність у питанні щодо матеріального забезпечення дитини. Вона фактично втрачає можливість отримувати аліменти, тому що немає остаточного рішення суду, яке б урегулювало це питання, і підстав для звернення до органів державної влади, які надають соціальне забезпечення для дітей, також відсутні. Хоча, у випадку із військовослужбовцями, останні отримують грошове забезпечення та цілком здатні сплачувати аліменти на утримання дитини, враховуючи що у особи є можливість подати заяву про відрахування аліментів на дитину з її заробітної плати.

Проте, варто звернути увагу на постанову Верховного Суду (далі — ВС, Суд) у справі № 174/760/21, де Суд зробив висновок, що немає підстав для зупинення провадження у справі через перебування сторони у складі ЗСУ, якщо вона наполягає на продовженні розгляду справи. У даному випадку позивач (військовослужбовець) активно брав участь у судових засіданнях разом із своїм представником, та виявляв бажання про продовження судового процесу, як у першій, так і в апеляційній інстанціях. Натомість відповідач подавав клопотання щодо зупинення провадження у справі за п.2, ч.1, ст. 251 ЦПК України. Проте ВС, врахувавши той факт, що рішення суду першої інстанції було винесено на користь позивача, визнав дії відповідача такими, що не відповідають принципу добросовісності, і в такому разі інститут зупинення провадження не може бути застосований, адже він може зашкодити інтересам позивача, та меті даного інституту, так і принципам цивільного судочинства загалом [3].

Отже у судовій практиці існують випадки продовження розгляду справи не зважуючи на припис закону щодо зупинення провадження. Проте, потрібно враховувати, якщо була винесена ухвала суду про зупинення провадження у справі, її можна скасувати лише в апеляційному, а в подальшому у касаційному порядках, тим самим затягується процес розгляду справи в цілому і у такому випадку дитина не зможе отримувати аліменти до набрання відповідним судовим рішенням законної сили за наслідками апеляційного та/або касаційного перегляду.

Враховуючи вищесказане, можна зробити висновок, що захист інтересів дитини є пріоритетним завданням судочинства. Однак, чинне законодавство, яке передбачає обов'язкове зупинення провадження у справах за участю військовослужбовців, може негативно вплинути на своєчасний розгляд справ, пов'язаних з правами дитини. Тому доцільно розглянути можливість надання суду права вирішувати питання про зупинення провадження з урахуванням конкретних обставин справи, зокрема, інтересів дитини та позиції сторін, та внести відповідні зміни до чинного процесуального закону з метою законодавчого врегулювання проблемного питання.

Використані джерела

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 19 жовтня 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618–15#Text
2. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 жовтня 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402–14#Text
3. Постанова Верховного Суду від 15.08.2023 у справі № № 174/760/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112896497

Валерія ВОВЧОК
студентка 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ВИПАДКИ НАДАННЯ СТАТУСУ «ДИТИНИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ»

Зараз наша держава переживає нелегкі часи. Повномасштабне вторгнення країни агресора диктує нові правила та зміни до чинних законів. Забезпечення певних прав та статусів малозахищенним верствам населення, які найбільше відчувають і потерпають від війни пріоритетне завдання законотворців на даний час.

На мою думку після впровадження та надання статусу внутрішньо переміщеної особи з якого слідує певна соціальна підтримка і увага з боку державних органів, наступним кроком повинно бути більш широке тлумачення та застосування статусу «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів». Тому що довідка внутрішньо переміщеної особи не дає того соціального статусу і взагалі може іти у розріз із самим статусом такої дитини. Це є окремі одиниці, які не можна ототожнювати.

Наразі статус «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» регулюється Постановою КМУ Порядок надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів від 5 квітня 2017р., яка ухвалена для надання захисту маленьким українцям ще з першої збройної агресії 2014 року. У червні 2023 року документ було доповнено змінами, які врегулювали надання відповідного статусу дітям, які постраждали з початку повномасштабного вторгнення у 2022 році. Ця постанова діє на підставі Закону України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 року.

Звісно що таке право можуть отримати особи які у період війни з російською федерацією не досягли 18 років; дістали поранення, травми, каліцтва; стали жертвами фізичного, сексуального насильства; були викрадені або незаконно вивезені за межі України; змушені брати участь у діях воєнізованих чи збройних формувань; незаконно утримувалися; були у полоні; піддавалася психологічному насильству.

Саме тому вкрай важливим є аспект призначення статусу та спрощення процедури, надання його більшій частині постраждалих, заохочення за зверненням щодо такого стану і поширення серед населення о можливостях отримання. Нині вже майже 250 тисяч українських дітей мають статус «дитина, що постраждала від воєнних дій та збройних конфліктів».

Для більш швидкої можливості подання заяв та їх розгляду спрощено порядок документи, які вимагають органи опіки і піклування. Міністерство соціальної політики від 04.08.2018 р. надало лист — пояснення № 15201/0/2–18/37 «Про методичні рекомендації щодо соціального захисту дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів». Такими рекомендаціями визначаються певні гарантії однакового застосування норм права при розгляді заяв на призначення статусу.

Велика відповідальність і повноваження щодо цього питання покладено на Уповноваженого Верховною Радою України з прав дитини. Показом його діяльності є надання Методичних рекомендацій щодо проведення моніторингу додержання прав дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів. Посадова особа також слідкує за тим, щоб дітям, які мають чіткі прояви наслідків психологічного насильства з боку поведінкових, психосоматичних та інших розладів була надана певна допомога. Малеча потребує постановки на відповідний облік для отримання від фахівців необхідних соціальних, психологічних та інших послуг.

Держава робить всі можливі кроки задля захисту дітей, поширення надання статусу, розробляє певні пільги та пакети соціальної підтримки сім'ям. Посильний внесок роблять і наші іноземні партнери та благодійні організації.

Використані джерела

1. Про охорону дитинства»: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 2402-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402–14#Text
2. Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів: Постанова Кабінету Міністрів України. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. 05.04, № 268. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268–2017-%D0%BF#Text

3. Про методичні рекомендації щодо соціального захисту дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів: лист Міністерства соціальної політики України. Національна соціальна сервісна служба — 04.08.2018 р. № 15201/0/2–18/37. URL: https://nssu.gov.ua/storage/app/sites/22/uploadedfiles/%20%D1%80%D0%B5%D0%BA%D%D0%B3%20%D0%B4%D1%96%D1%82%D1%8F%D0%BC. pdf
4. Методичні рекомендації щодо проведення моніторингу додержання прав дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів: Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. URL: https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/prava-dytyny-so-postrazhdala-vid-voyen.pdf

Станіслав ГИЛКО
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Проблематика застосування норм цивільного права в умовах війни набуває особливої актуальності, оскільки військові дії суттєво впливають на будь-які правові відносини в суспільстві. Порушуються майнові права, погіршується можливість виконання договірних зобов'язань, з'являються нові правові виклики щодо відшкодування збитків, захисту житла та забезпечення прав людини в умовах кризи. Цивільне право, яке традиційно регулює особисті майнові та немайнові відносини, зазнає певних змін і адаптації внаслідок особливостей воєнного часу.

Незважаючи на те, що цивільне право є переважно галуззю права мирного часу, воно не може і не повинно «заплющувати очі» на можливий збройний конфлікт чи «відводити від нього погляд» [4, с. 43]. В умовах збройного конфлікту та масштабних військових дій неминуче виникають протиріччя між приватними інтересами громадян та публічними потребами держави, що впливає на реалізацію особистих немайнових і майнових прав.

Норми Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) продовжують діяти і в умовах воєнного стану, забезпечуючи захист прав громадян. Деякі положення цього Кодексу стають особливо актуальними під час надзвичайних обставин, зокрема ст. 353 ЦК України, яка дозволяє примусове відчуження майна у власника з наступним обов'язковим відшкодуванням його вартості [1].

Реквізоване майно передається у власність держави або підлягає знищенню. Якщо власник не погоджується з оцінкою відшкодування, він може оскаржити її в судовому порядку. У разі реквізиції попередній власник має право вимагати заміни майна, якщо це можливо. Після закінчення надзвичайної ситуації та за умови збереження реквізованого майна, колишній власник може вимагати його повернення через суд. У разі повернення майна особі у неї поновлюється право власності на це майно, одночасно вона зобов'язується повернути грошову суму або річ, яка була нею одержана у зв'язку з реквізицією, з вирахуванням розумної плати за використання цього майна.

Зміни торкнулися і питання реєстрації актів цивільного стану. Певне коло таких актів обов'язково проходять державну реєстрацію, зокрема: народження, укладання та розірвання шлюбу, зміна прізвища, ім'я, по батькові, а також смерть. Законодавець, адаптуючись до сучасних викликів, розробляє дієві механізми для забезпечення громадян можливістю реалізовувати свої суб'єктивні права. Наприклад, під час воєнного стану для окремих категорій громадян, таких як військовослужбовці та поліцейські, спрощено процедуру реєстрації шлюбу, що дозволяє оперативніше виконувати необхідні формальності навіть у надзвичайних умовах.

Введення воєнного стану в Україні внаслідок повномасштабного вторгнення держави-агресора зумовило чергові зміни у законодавстві. Останні правки були внесені у січні 2024 року. Зокрема, Закон України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини» від 8 листопада 2023 року № 3450-IX змінив п. 19 Прикінцевих та перехідних положень ЦК України [2]. З кінця січня 2024 року усі строки позовної давності, визначені в Цивільному кодексі, зупиняються на весь період дії воєнного стану. Це принципова відмінність від попередньої практики, коли строки лише продовжувалися — тепер вони зупиняються повністю.

На нашу думку варто звернути увагу на те, що законодавець чітко визначив наслідки введення воєнного стану для сфери кредитних відносин, запровадивши низку пільг для боржників. Зокрема було внесено зміни, які передбачають звільнення позичальників від відповідальності за невиконання кредитних зобов'язань протягом дії воєнного стану і 30 днів після його завершення. Протягом цього часу не нараховуються пені, штрафи та інші платежі, пов'язані з простроченням виконання договору; заборонено виселення громадян з іпотечного житла; не допускається виставлення іпотечного майна на продаж або набуття права власності на нього іпотекодержателем; заборонено підвищення відсоткових ставок за споживчими кредитами,

за винятком випадків, коли договором спочатку передбачалася змінювана ставка [3, с. 218].

В умовах певного надзвичайного стану можуть застосовуватись обмеження патентних прав. Хоча в законодавстві не визначено війну як одну з обставин надзвичайного характеру (наприклад, стихійне лихо, катастрофа, епідемія тощо), такий перелік залишено відкритим. Отже, є обґрунтовані підстави розглядати війну як подію, що підпадає під ці категорії. Проте можуть виникнути питання щодо процедури повідомлення власника патенту відразу після того, як це стане практично можливим, а також механізмів розрахунку та виплати відповідної компенсації. На даний момент відсутні чітко визначені механізми для розрахунку та процедури виплати компенсацій патентовласникам. Крім того, не існує ефективних способів для виявлення патентовласників та повідомлення їх про використання їхніх технологій у найближчий можливий час.

Отже, застосування норм цивільного права в умовах воєнного стану є складним і багатогранним процесом, що вимагає адаптації законодавчих норм до специфічних умов війни. Воєнний стан змінює суспільно-економічні відносини, створює нові правові виклики та потребує термінового реагування від держави і громадян. В умовах воєнного стану цивільно-правові норми зазнають певних обмежень, зокрема щодо виконання зобов'язань, захисту прав власності та договірних відносин, що може призвести до необхідності застосування спеціальних заходів, таких як мобілізація ресурсів, реквізиція майна, а також запровадження примусових заходів для забезпечення безпеки та стабільності.

Використані джерела

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
2. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини: Закон України від 08.11.2023 № 3450-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 96. Ст. 389.
3. Кочина О. С., Кот В. В. Застосування позовної давності в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*: електронне наукове видання. 2024. № 2. С. 215–219.
4. Спєсівцев Д. С. Концептуальні проблеми правового регулювання цивільних відносин в умовах війни: монографія. Луцьк: Завжди Поруч, 2022. 248 с.

Олена ГОЛОД
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Омельчук О. В.***

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Право на шлюб є фундаментальним правом людини. Воно закріплене у статті 16 Загальної декларації прав людини (1948 р.) [1] та у статті 23 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (1966 р) [2]. Ці міжнародні акти гарантують право кожної людини на вступ у шлюб, незалежно від зовнішніх обставин, включаючи воєнні умови. Національне законодавство України також забезпечує право на шлюб. Відповідно до статті 51 Конституції України [3] та статті 24 Сімейного кодексу України [4], шлюб ґрунтується на добровільній згоді жінки та чоловіка, а також рівності їхніх прав. Відповідно до статті 14 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» [5], шлюб реєструється за обов'язкової присутності наречених.

В той же час українське законодавство передбачає спеціальний порядок дистанційного укладення шлюбу для військовослужбовців. Це питання врегульоване Постановою Кабінету Міністрів від 7 березня 2022 року № 213 «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану» [6]. Проте цією процедурою можуть скористатися не всі, а саме: військовослужбовці різних формувань, зокрема Збройних Сил України, Служби безпеки України, співробітники поліції, представники рядового і начальницького складу, зокрема Служби цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Державної кримінально-виконавчої служби, тощо.

У випадках вагітності нареченої, народження нею дитини або існування загрози життю одного з наречених, шлюб може бути зареєстрований у день подання заяви або в інший зручний для наречених день протягом місяця. Якщо ж виявлені обставини, що перешкоджають реєстрації, керівник органу РАЦС має право відкласти реєстрацію, але не більше ніж на три місяці. Спрощену реєстрацію шлюбу без обов'язкової присутності обох наречених у відділі ДРАЦС. Реєстрацію шлюбу уповноваженими особами Збройних Сил України, якщо обидва або один із наречених є військовослужбовцем. У випадку перебування наречених за кордоном, на законних підставах, пара може зареєструвати свої відносини в посольстві або консульстві, шляхом подання заяви до консульства України в країні перебування [7], цим регулюється Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» [8].

Отже, в умовах війни забезпечується можливість укладання шлюбу з урахуванням спрощених процедур, що враховують специфічні обставини, такі як ризики для життя та особливий статус військовослужбовців. Національне законодавство адаптується до потреб громадян у воєнний час, надаючи спрощений доступ до реєстрації, гнучкість щодо строків, а також залучаючи уповноважених представників військових структур для проведення цієї процедури. Такий підхід дозволяє захистити фундаментальні права людини, підтримуючи соціальні та моральні основи навіть за складних обставин.

Використані джерела

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua
2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua
3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Ст. 51. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.
4. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua
5. Про державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон України від 1 липня 2010 р. № 2398-VI. Ст. 14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398–17
6. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану: Кабінет Міністрів України. Постанова від 7 березня 2022 року № 213. URL: https://www.kmu.gov.ua/
7. Азізова С. Особливості укладення і розірвання шлюбу під час воєнного стану: досвід України. 2023. 864 с. URL: http://lsej.org.ua/11_2022/211.pdf
8. Про державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон України від 01.07.2010 р. № 2398-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398–17#Text

Анастасія ГОЛУБ
студентка 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Матійко М. В.***

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА МАШИНОМІСЦЕ (ПАРКОМІСЦЕ) ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Невпинний економічний і правовий розвиток держави впливає на регулювання різних суспільних відносин на законодавчому рівні. При тому зростання кількості багатоповерхових будинків, дефіцит паркувальних місць, збільшення кількості автомобілів спричиняють проблеми у відносинах власності, що виникають щодо машиномісць (паркомісць).

Машиномісце — площа, необхідна для встановлення одного транспортного засобу, що складається із площі його горизонтальної проекції з додаванням габаритів наближення (захисних зон) до сусідніх транспортних засобів або будь-яких перешкод [5, с. 35].

Разом з цим останнім часом актуалізується проблема здійснення права власності на машиномісце (паркомісце) в багатоквартирному будинку, де створене об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (будинків) (далі — ОСББ). ОСББ — юридична особа, яка створюється та діє відповідно до статуту та закону, з метою забезпечення експлуатації будинку (будинків), користування квартирами та нежитловими приміщеннями, управління, утримання і використання спільного майна багатоквартирного будинку (будинків) [1].

З огляду на наведені в юридичній літературі думки щодо віднесення машиномісця (паркомісця) до нежитлового приміщення наводяться наступні аргументи: машиномісця (паркомісця) є ізольованим, не належать до житлового фонду і є самостійним об'єктом нерухомого майна. Проти такої точки зору висувається наступне — машиномісце відрізняється від нежитлового приміщення, тим що взагалі не є приміщенням.

Також можна зробити висновок, що машиномісце (паркомісце) не відноситься до переліку спільного майна багатоквартирного будинку, бо відповідно до Закону України (далі — ЗУ) «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» до спільного майна багатоквартирного будинку відносяться приміщення загального користування (у тому числі допоміжні), несучі, огороджувальні та несуче-огороджувальні конструкції будинку, механічне, електричне, сантехнічне та інше обладнання всередині або за межами будинку, яке обслуговує більше одного житлового або нежитлового при-

міщення, а також будівлі і споруди, які призначені для задоволення потреб співвласників багатоквартирного будинку та розташовані на прибудинковій території, а також права на земельну ділянку, на якій розташовані багатоквартирний будинок і належні до нього будівлі та споруди і його прибудинкова територія [2]. Така позиція також застосовується в практиці Верховного Суду, згідно якої власників машиномісць не відносяться до співвласників багатоквартирного будинку, а машиномісця до спільного майна багатоквартирного будинку.

Не обходить увагою судова практика питання щодо регулювання права власності на машиномісце (паркомісце) в багатоквартирному будинку, де створене ОСББ. Відповідно до ухвали Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 6 липня 2023 року, можна зазначити, що наразі відсутнє правове регулювання прав, свобод й інтересів фізичних осіб — власників машиномісць у паркінгах, які територіально та конструктивно пов'язані з багатоквартирним будинком, у якому створено ОСББ. Не визначено ні статусу паркомісць, ні статусу їх власників та їх права, зокрема брати участь у загальних зборах співвласників багатоквартирного будинку [4].

В ЗУ «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» серед відомостей про об'єкт нерухомого майна, об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості, що вносяться до Державного реєстру прав, є такі відомості як «тип об'єкта» до яких може відноситися: будівля, споруда, квартира, гаражний бокс, машиномісце тощо [3]. Законодавець не надає вичерпного переліку, тому на практиці можна зустріти як дефініцію «машиномісце», так і дефініцію «паркомісце». На даний момент серед науковців окремо не розглядалося питання ототожнення чи розрізнення вищезазначених термінів.

Разом з цим на практиці зустрічаються проблеми безпосередньої реалізації права власності на машиномісце (паркомісце) в багатоквартирному будинку у зв'язку із відсутністю однозначного вирішення питань щодо можливості відділення паркомісця ролетами/конструкціями, використання несучих конструкцій біля машиномісця (паркомісця), організації проведення мережі електропостачання до паркомісця, тощо.

Окремою проблемою в межах нашого дослідження також є врахування волі власників машиномісць (паркомісць), які не є власниками житлових та інших приміщень в багатоквартирному будинку при вирішенні питань загальними зборами ОСББ цих багатоквартирних будинків. Враховуючи те, що діяльність ОСББ здійснюється відповідно до статуту та закону, то чинним законодавством або в статуті має бути приділено увагу щодо питання реалізації права власності на машиномісця (паркомісця) у багатоквартирних будинках. Разом з тим, згідно з ухвалою Верховного Суду від 6 липня 2023 визначається, що з наявністю у фізичної особи права брати участь в управлінні ОСББ пов'язується можливість оскарження нею рішень загальних зборів об'єднання в порядку господарського судочинства, як найбільш наближених до корпоративних спорів [4].

Отже, можна зробити висновок, що питання реалізації права власності на машиномісце (паркомісце) в багатоквартирному будинку є актуальним та знаходиться на стадії дослідження в практичному та теоретичному аспекті, враховуючи необхідність удосконалення нормативно-правової бази через відсутність чітко визначених дефініцій «машиномісця» та «паркомісця» на законодавчому рівні і сформульованих положень щодо статусу власників машиномісць (паркомісць), проблему з безпосередньою реалізацією права власності та визначенням ролі власників машиномісць (паркомісць) у функціонуванні ОСББ, необхідним є всебічний аналіз вище перерахованих аспектів для формування чіткої позиції задля реалізації права власності на машиномісце (паркомісце) в багатоквартирному будинку.

Використані джерела

1. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29.11.2001 № 2866-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435–15#n2
2. Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку: Закон України від 14.05.2015 № 417-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417–19#n5
3. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952–15#Text
4. Ухвала Верховного суду від 6 липня 2023 року у справі № 910/18499/21 // Єдиний державний реєстр судових рішень України. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112087699
5. ДБН В. 2.3–15:2007. Автостоянки і гаражі для легкових автомобілів із зміною № 1, зміною № 2 та зміною № 3 / Міністерство розвитку громад та територій України. 2022. С. 35.

Вікторія ГОРЯЧКІВСЬКА
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Омельчук О. С.***

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

Сучасне цивільне право і його процеси стикаються з багатьма проблемами, викликаними стрімким розвитком суспільних відносин, впровадженням нових технологій і змінами в правових концепціях. Стаття 179 Цивільного кодексу України передбачає цивільні права, але не враховує особливу природу цифрових активів, оскільки цифрові об'єкти є нематеріальними і не підпадають під звичні категорії майна, що ускладнює правове регулювання та судовий захист [1].

Глобалізація і збільшення числа міжнародних угод посилили необхідність уніфікації правових норм. Питання стає все більш актуальним у зв'язку з розбіжностями між національними правовими системами, які ускладнюють взаємодію між державами. До прикладу, Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів (Віденська конвенція 1980 року є важливим кроком на шляху до уніфікації, але не всі країни включили її положення в своє внутрішнє законодавство [2].

Ефективність судочинства, проблема, що знижує рівень захисту прав громадян. Через перевантаженість судів, формалізм та недостатнє фінансування справи можуть розглядатися роками. Впровадження електронного судочинства, має потенціал для підвищення ефективності завдяки можливості дистанційного подання документів, використанню електронного цифрового підпису та запровадженню відеослухань.

Захист прав споживачів у цифровій економіці набуває все більшого значення, оскільки розвиток онлайн-платформ збільшив ризик порушення прав споживачів через недобросовісну рекламу, непрозорість умов договорів, відсутність політики повернення товарів тощо.

Закон України «Про захист прав споживачів» потребує оновлення з урахуванням сучасних ризиків у цифровій сфері, таких як захист персональних даних та шахрайство в онлайн-продажах. Зокрема стаття 15 закону, яка регулює право споживачів на інформацію, має бути адаптована до вимог цифрової економіки [3].

Захист інтелектуальної власності є важливим питанням, особливо в умовах швидкого поширення контенту. У статті 418 Цивільного кодексу України викладено основи захисту прав інтелектуальної власності, але нові виклики ставлять патентний захист та боротьба з піратством [4].

Законодавство потребує оновлення, щоб відповідати викликам цифрової епохи, коли нелегальний контент поширюється миттєво та у великих масштабах. Європейський Союз впровадив Директиву про авторське право (Directive on Copyright in the Digital Single Market), яка спрямована на посилення захисту прав авторів у цифровому середовищі, що може слугувати моделлю для України [5].

Існує проблема у комплексній модернізації цивільного законодавства та судових процедур, щоб відповідати сучасним викликам, пов'язаним з розвитком цифрових технологій, глобалізацією та зростаючими вимогами щодо захисту прав споживачів інтелектуальної власності. Це сприятиме створенню ефективної та сучасної правової системи, здатної захистити права громадян у суспільстві.

Використані джерела

1. Цивільний кодекс України: Закон України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435–15 — Text (дата звернення 01.11.2024).
2. Про договори міжнародної купівлі-продажу товарів: Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 11 квітня 1980 року. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU80K03R
3. Про захист прав споживачів: Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023–12 — Text (дата звернення 01.11.2024).
4. Поняття права інтелектуальної власності. Стаття 418. URL: https://protocol.ua/ua/tsivilniy_kodeks_ukraini_stattya_418/ (дата звернення 02.11.2024)
5. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2019/790. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_022–19 (дата звернення 02.11.2024).

Богдана ГРЕСЬКО
студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Павлова Ю. С.***

ПОНОВЛЕННЯ СТРОКІВ НА АПЕЛЯЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Як неодноразово підкреслював Європейський суд з прав людини (далі — ЄСПЛ), зокрема, у справі «Зубац проти Хорватії», ст. 6 Конвенції не зобов'язує держави створювати апеляційні чи касаційні інстанції у своїй судовій системі. Проте, якщо такі інстанції передбачені, держави мають забезпечити дотримання гарантій, закріплених у Конвенції. Наприклад, громадянам має бути надано

право на поновлення пропущених строків на апеляційне оскарження з належною гнучкістю та з урахуванням конкретних обставин справи [1].

Питання реалізації зазначеного права в умовах воєнного стану є особливо актуальним, адже недобросовісні учасники цивільного процесу зловживають своїм процесуальним правом подачі апеляційної скарги із пропуском передбаченого законодавством строку, посилаючись виключно на правовий режим воєнного стану. Окрім того, суди апеляційної інстанції не завжди послідовні у задоволенні чи відмові у задоволенні клопотання про поновлення пропущеного строку.

Наведені проблемні аспекти є предметом дослідження як юристів-практиків, так і науковців, зокрема Гордєєва В. В., Кварацхелії М. В., Куніцина Н. Д, Луспеника Д. Д., Остафійчук Л. А., Селіванова М. В. та інших.

Згідно із ч. 3 ст. 354 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПКУ), «строк на апеляційне оскарження може бути поновлений в разі пропуску з поважних причин». Серед таких, зокрема, у ч. 2 ст. 358 ЦПКУ визначено «не повідомлення особи про розгляд справи або не залучення до участі в ній, якщо суд ухвалив рішення про її права, свободи, інтереси та обов'язки» та «пропуск строку... внаслідок виникнення обставин непереборної сили» [2].

Правовий режим воєнного стану можна віднести до обставини непереборної сили. Однак, слід пам'ятати позицію ВС у Постанові від 10.11.2022 у справі № 990/115/22: «введення воєнного стану в Україні саме по собі не є причиною для поновлення процесуальних строків». Однак поважними підставами можуть вважатися обставини, що виникли внаслідок воєнного стану і перешкодили учаснику судового процесу здійснити необхідні процесуальні дії в межах встановлених законом строків [3].

Отже, у кожній конкретній справі учасники зобов'язані аргументувати поважність причин пропуску строку подання апеляційної скарги із посиланням на докази, які підтверджують зв'язок виникнення таких підстав із воєнним станом в Україні.

Верховним Судом у Постанові від 29.09.2022 в справі № 500/1912/22 було сформовано критерії, за якими суди мають визначати поважність причин пропуску процесуальних строків:

1) одна чи кілька обставин безпосередньо унеможливлюють чи ускладнюють можливість вчинення процесуальних дій у строк, встановлений законом;

2) обставина виникла об'єктивно, незалежно від волі особи;

3) підстава виникла протягом пропущеного строку;

4) обставину підтверджують належні та допустимі докази [4].

Додатково варто звернутися й до практики ЄСПЛ, який розробив щонайменше два критерії, яких мають дотримуватися суди, вирішуючи питання про поновлення процесуальних строків:

1) відновлення строку необхідне для усунення фундаментальних недоліків рішення або серйозних помилок суду

2) строк для оскарження був пропущений через виняткові та непереборні обставинами, що мають вагомий та переконливий характер.

Аналізуючи останній критерій, можна зробити висновок, що під такі обставини цілком підпадають причини пропуску строку на апеляційне оскарження, викликані умовами воєнного стану, як виключні та невідворотні.

Підсумовуючи, варто згадати рішення Конституційного Суду України у справі № 3-рп/2010 від 27.01.2018 року за конституційним зверненням громадянина Заїченка Володимира Георгійовича, у якому зазначено: «право на апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції є складовою права кожного на звернення до суду». Відтак, є конституційною гарантією права на судовий захист прав, свобод та законних інтересів громадян, яке навіть в умовах воєнного стану не може піддаватися обмеженню [5].

Використані джерела

1. Рішення Європейського суду з прав людини від 05 серпня 2018 року у справі «Зубац проти Хорватії» (Заява № 40160/12). URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1057874/
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 19 жовтня 2024 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618–15#Text
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10.11.2022 р. у справі № 990/115/22. URL: https://ips.ligazakon.net/document/C025495
4. Постанова Верховного Суду від 29.09.2022 р. у справі № 500/1912/22. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/106545406?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Заїченка Володимира Георгійовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку зі статтею 129 Конституції України (про апеляційне оскарження ухвал суду). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710–10#Text

Анастасія ЗАВАЛЬНЮК, Вікторія СУЙЧИМЕЗОВА
студентки 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Квасніцька О. О.***

ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА У СВІТЛІ НОВИХ КОНЦЕПЦІЙ

Проголошення незалежності України ініціювало масштабний процес трансформації держави, що вимагав кардинального оновлення усіх сфер суспільного життя, зокрема правової. Відмова від радянського правового спадку обумовила необхідність розробки нової правової системи, яка б відповідала сучасним викликам та орієнтувалася на європейські стандарти. Особливу увагу було приділено забезпеченню прав, свобод та інтересів учасників правовідносин, що знайшло своє відображення у численних законодавчих актах, як приклад Господарський кодекс України та Господарський процесуальний кодекс України. Зокрема, реформування господарського судочинства стало одним із ключових інструментів забезпечення нових можливостей для захисту прав суб'єктів господарювання.

Дослідницька служба Верховної Ради у 2022 році створила концепцію реформування системи судів із метою покращення доступу до правосуддя, в якій була висунута пропозиція щодо ліквідування господарських судів першої та другої інстанції, шляхом запровадження внутрішньої спеціалізації суддів місцевих судів на рівні з кримінальними справами, цивільними справами та справами про адміністративні правопорушення, та залишити лише Касаційний господарський суд при Верховному Суді.

Аналіз запропонованої реформи свідчить про диференційований підхід до різних категорій судів. Зокрема, адміністративні суди залишилися поза фокусом радикальних змін, на відміну від господарських судів, які традиційно демонструють вищі показники ефективності.

Проект реформи судоустрою передбачає впровадження принципу «єдиного вікна» в судочинстві, об'єднавши розгляд цивільних, кримінальних, господарських та інших категорій справ в межах одного суду. Такий підхід передбачає відхід від традиційної спеціалізації суддів, що викликає дискусії в наукових колах. Концепція передбачає, що внутрішня спеціалізація суддів загальної юрисдикції сприятиме підвищенню ефективності та якості правосуддя.

Однак проаналізувавши запропоновану концепцію реформування судової системи, варто зазначити ряд суттєвих невідповідностей як конституційним засадам, так і міжнародним стандартам у сфері

організації правосуддя. По-перше, посилання авторів концепції на статтю 125 Конституції України щодо обґрунтування необхідності внутрішньої спеціалізації суддів є некоректним, оскільки ця норма регулює не стільки спеціалізацію суддів, скільки принцип побудови судової системи в цілому. По-друге, автори концепції вибірково інтерпретують положення Висновку Консультативної ради європейських суддів № 15 (2012), ігноруючи його загальний контекст, який свідчить про те, що спеціалізація судів та суддів є рівноправними формами організації судочинства. По-третє, твердження про те, що ліквідація спеціалізованих судів сприятиме підвищенню доступності правосуддя, суперечить висновкам європейських експертів, які зазначають можливі негативні наслідки створення великих судових центрів для забезпечення доступності правосуддя.

До того ж, слід звернути увагу, на загальні висновки Європейської комісії 2024 року у частині,яка стосується успішного виконання рекомендацій у сфері судової реформи. Вони передбачають комплекс заходів, спрямованих на зміцнення незалежності судової влади та підвищення ефективності судочинства. Зокрема, щодо продовження наповнення суддівських вакансій відповідно до удосконаленого законодавства, продовження кваліфікаційного оцінювання суддів з урахуванням порядку та залучення Громадської ради доброчесності, вдосконалення процесу декларування доброчесності суддів та розробка чіткої процедури перевірки їхніх декларацій тощо. Ці рекомендації Європейської комісії створюють орієнтир для подальшого реформування правової системи України та досягнення відповідності європейським стандартам правосуддя.

Отже, можна дійти висновку, що реформа судової системи в Україні залишається важливим елементом на шляху до інтеграції з європейським правовим простором та побудови незалежної та ефективної судової влади. Однак концепція викликає суттєві дискусії, оскільки містить ризики зниження доступності правосуддя та порушення принципів спеціалізації суддів, що рекомендовані європейськими стандартами, а Рекомендації Європейської комісії дають нам можливість зрозуміти, що розробка ефективної правової системи в Україні потребує балансування між міжнародними рекомендаціями, конституційними принципами та особливостями українського суспільства.

Використані джерела

1. Концепція реформування системи судів із метою покращення доступу до правосудя / Дослідницька служба Верховної Ради України, 30.06.2023. URL: https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32447.pdf (дата звернення 19.07.2023).

2. Консультативний висновок ВРП щодо зако-нопроєкту № 3025а від 8 вересня 2020 р. № 2583/0/15–20. URL: https://hcj.gov.ua/doc/doc/410 (дата звернення 26.10.2024).
3. Аналіз стану здійснення правосуддя при розгляді господарських справ за 2021 рік: КГС ВС URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/sud_pract/2021_analiz_KGS. pdf (дата звернення 26.10.2024).

Анастасія ЗАВАЛЬНЮК, Вікторія СУЙЧИМЕЗОВА
студентки 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Павлова Ю. С.***

ЗМІНА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ (ПІДСУДНОСТІ) ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Слід почати з того, що 24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала повномасштабне збройне вторгнення на територію України, що призвело до введення воєнного стану. Цей режим, запроваджений Указом Президента № 64/2022 та затверджений Законом № 2102-IX, діє в Україні дотепер.

В умовах воєнного конфлікту забезпечення доступу до правосуддя стає надзвичайно складним завданням. Тимчасова окупація або активні бойові дії призвели до того, що суди, розташовані на цих територіях, були змушені призупинити свою діяльність. Для того, щоб гарантувати конституційне право на судовий захист, передбачене статтею 55 Конституції України, яке залишається дійсним і під час воєнного стану, законодавство було доповнено низкою важливих змін. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» гарантує безперервне функціонування судів у період воєнного стану. При цьому закон забороняє будь-які маніпуляції з тривалістю судових процесів та дозволяє змінювати підсудність справ лише у виняткових випадках, коли розгляд справи за місцем відкриття провадження є неможливим [3].

Аналізуючи законодавство, Д. М. Моісеєнко акцентує увагу на тому, що Закон № 2112-IX доповнив статтю 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» новим механізмом зміни підсудності. Відповідно до цього закону, та п. 3 ч. 1 Ст. 31 ЦПК України Вища рада правосуддя наділена повноваженнями передавати справи з одного суду в інший за поданням Голови Верховного Суду, особливо в умовах, коли суд за місцем відкриття провадження не може здійснювати правосуддя [4]. У такому випадку суд, який тимчасово припинив свою роботу не може розглядати жодні справи та ухвалювати рішення навіть, якщо ще деякий час він ще мав таку можливість.

Підсудність (територіальна юрисдикція) — це повноваження місцевого суду щодо здійснення правосуддя у цивільних справах на певній території. За допомогою правил територіальної підсудності у цивільному судочинстві визначається, який саме суд має право розглядати конкретну справу по суті відповідно до територіальних меж.

Зміна підсудності є тимчасовою мірою, обумовленою зміною обставин, що впливають на функціонування суду, який згодом може відновити свою роботу. У такому випадку Голова Верховного Суду видає розпорядження про відновлення територіальної підсудності судових справ, яка була змінена раніше.

Слід підкреслити, що інститут відновлення втраченого судового провадження є важливою гарантією реалізації права на судовий захист. Він дозволяє відновити судове провадження в тому випадку, якщо через об'єктивні причини було втрачено судові матеріали. Це забезпечує можливість не тільки отримати рішення суду, але й оскаржити його або звернути його до виконання. За відсутності судового рішення можливість відновлення справи не передбачена. В такому випадку необхідно подати новий позов. Якщо ж судове рішення вже було ухвалено, але через певні обставини було втрачено, то існує можливість відновити провадження у справі згідно з процесуальним законодавством.

Варто зазначити, що відповідно до статей 26–30 ЦПК України, підсудність цивільних справ за участю внутрішньо переміщених осіб визначається за загальними правилами, з урахуванням особливостей правового статусу таких осіб [1]. Зокрема довідка про взяття на облік внутрішньо переміщених осіб згідно з ч. 1 ст. 5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», яка засвідчує їх місце проживання є вирішальною підставою для визначення територіальної підсудності справи [2].

Аналізуючи законодавчі зміни, що відбулися в умовах воєнного стану, можна зробити висновок, що українська судова система демонструє високий рівень адаптації до нових викликів. Незважаючи на значні труднощі, пов'язані з російською агресією, держава вживає необхідних заходів для забезпечення безперервності правосуддя. Однак необхідно продовжувати удосконалювати законодавство з метою забезпечення більш ефективного функціонування судової системи в умовах воєнного стану.

Використані джерела

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 19 жовт. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618–15#Text (дата звернення: 26.10.2024).
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII : станом на 30 груд. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706–18#Text (дата звернення: 26.10.2024).
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 27 лип. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389–19#Text (дата звернення: 26.10.2024).
4. Moiseyenko D. Civil justice: access under martial law. *Uzhhorod National University Herald*. Series: Law. 2022. No. 71. P. 366–369. URL:https://doi.org/10.24144/2307–3322.2022.71.62 (date of access: 26.10.2024).

Regina ZAGORETS
2nd year student of the Faculty of Judicial and International Law
of the National University «Odesa Law Academy»
Supervisor — Ph.D. ***Daria Minchenko***

THE PROBLEM OF VIOLATION OF THE RIGHTS OF INTERNALLY DISPLACED PERSON (IDP) IN CASE OF REFUSAL TO RENT HOUSING

Article 47 of the Constitution of Ukraine guarantees everyone the right to housing. The following article states that the state has to create conditions under which every citizen will be capable to exercise this right. This can be achieved through building your own home, purchasing or renting it. The primary idea of this provision is that access to housing is an important social guarantee that the state has to provide.

In the context of a full-scale invasion, this issue becomes more relevant, since a large amount of citizens forfeited their housing or were forced to leave it as a result of hostilities.

The issue of social protection of internally displaced persons has been studied by T. Doronyuk, O. Zeldina, O. Komarova, O. Malynovska, N. Sinchina, A. Solodko etc.

The actual problem is the landlord's refusal to rent housing to internally displaced persons (IDPs). The most common reason is the presence of stereotypes and prejudices about IDPs. Owners often associate IDPs as less financially stable and potentially problematic tenants. However, refusal to rent a house to someone on the basis of their status as internally displaced person is unlawful and indicates a lack of legal awareness among the population.

Thus, the refusal to rent housing to internally displaced persons (IDPs) due to their status is a classic example of direct discrimination, which is prohibited by the current legislation of Ukraine. According to Articles 1, 6 of the Law of Ukraine «On the principles of preventing and combating discrimination in Ukraine» it is prohibited to discriminate against people on the basis of their social status. This means that IDPs have the right to equal conditions for renting housing, like any other citizens, without any restrictions related to their status.

In accordance with Part 2 and Part 5 of Article 319 of the Civil Code of Ukraine, the owner of the property has the right to perform any actions regarding his property that do not contradict the law. However, in exercising his rights, he must adhere to the moral principles of society and not use the right of ownership to the detriment of the rights, freedoms and dignity of other citizens. This means that the owner of the dwelling cannot use his rights in such a way as to harm other people, in particular, by discriminatory refusal to rent the dwelling to internally displaced persons (IDPs).

On the other hand, the principle of freedom of contract also applies. In accordance with Article 627 of the Civil Code of Ukraine, when concluding a contract, the parties are free to choose a counterparty and determine the terms of the contract, taking into account the requirements of the law, the customs of business turnover, the requirements of reasonableness and fairness, as determined by the current legislation. This means that each party has the right to independently decide whether to enter into contractual relations or not. Freedom of contract includes the possibility of refusing to conclude a contract, which is legal provided that such refusal is not discriminatory and does not violate the rights of others.

Currently, there are no mechanisms for compulsory housing provision at the legislative level if the owner refuses to enter into relevant legal relations on discriminatory grounds.

However, the refusal to rent housing on discriminatory grounds may cause moral damage and therefore be the grounds for filing a claim for compensation for moral damage.

According to Article 23 of the Civil Code of Ukraine, moral damage is defined as mental suffering caused by unlawful behaviour and humiliation of the honour and dignity of an individual. Denial of rental housing on the basis of social status directly indicates discrimination and, accordingly, can be considered as an action causing moral harm. The amount of compensation for moral damage is determined by the court individually in each case, taking into account factors such as the nature of the offence, the depth of mental suffering, the degree of guilt of the defendant and other circumstances of the case. The court is guided by the principles of reasonableness and justice.

Consequently, the problem of discrimination against IDPs when renting housing remains relevant in Ukraine, especially in the context of the full-

scale invasion. Refusal to rent housing for internally displaced persons is a direct violation of their rights and indicates a deep social injustice. To solve it, it is necessary to combine the efforts of the state, civil society and international organisations. Only through joint efforts can we ensure the protection of the rights of IDPs and create conditions for their full integration into Ukrainian society.

References

1. Constitution of Ukraine: dated 28.06.1996 254к/96-ВР : as of 01 Jan. 2020. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text (date of appeal 17.10.2024).
2. On the principles of preventing and combating discrimination in Ukraine : Law of Ukraine dated 06.09.2012 № 5207-VI : as of 30 May 2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207–17/ed20140530#Text (date of appeal 17.10.2024).
3. Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 16.01.2003 № 435-IV : as of 3 Sept. 2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435–15#Text (date of appeal 17.10.2024).
4. Nekrasova A., Notevsky O. Legal adviser on housing rent. *Sedos — website*. URL: https://cedos.org.ua/tips_category/orenda-v-umovah-voyennogo-stanu/ (date of appeal 17.10.2024).

Володимир ІЛІЧКО
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Малєєва (Карпенко) Г. Л.***

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МОРСЬКОГО СТРАХУВАННЯ В УМОВАХ ПІДВИЩЕНИХ РИЗИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ

На сьогодні питання морського страхування в умовах воєнного часу набуває особливої актуальності з огляду на збільшення військових загроз у морському просторі. Морська галузь стикається з безпрецедентними викликами, пов'язаними з веденням бойових дій, мінуванням акваторій, загрозами ракетних ударів та іншими воєнними ризиками. Це суттєво впливає на систему морського страхування, яка має адаптуватися до нових реалій.

Відповідно до ст. 242 Кодексу торговельного мореплавства України, морське страхування охоплює страхування морських ризиків: морського судна, суднового обладнання, вантажу, фрахту, а також відповідальності судновласника [1, с. 81]. В умовах воєнного стану традиційні підходи до морського страхування потребують суттєвого переосмислення та адаптації.

Особливості правового регулювання морського страхування в умовах війни потребують комплексного дослідження через безпрецедентні виклики, з якими стикається морська галузь. У контексті сучасних загроз особливого значення набуває чітке визначення та класифікація воєнних ризиків у морському страхуванні. Відповідно до міжнародної практики та усталених підходів провідних морських держав, до воєнних ризиків у морському страхуванні належать: захоплення, арешт, затримання або знищення судна військовими діями, застосування зброї (включаючи ракетні удари та атаки безпілотників), мінування акваторій, терористичні акти, піратські дії, а також будь-які інші ворожі дії, спрямовані проти судна, вантажу чи екіпажу [2, с. 90, 91].

Міжнародно-правове регулювання морського страхування в умовах війни базується передусім на положеннях Інститутських застережень щодо військових ризиків (Institute War Clauses), які є загальновизнаним стандартом у галузі морського страхування. Ці застереження встановлюють базові принципи страхового покриття військових ризиків, визначають порядок повідомлення про зміну ризику та процедуру врегулювання збитків [2, с. 92]. В українському законодавстві питання страхування військових ризиків регулюється Кодексом торговельного мореплавства України та Законом України «Про страхування», але специфіка воєнного часу вимагає суттєвого доопрацювання нормативної бази.

Страхове покриття військових ризиків характеризується низкою специфічних особливостей. По-перше, це значно підвищені страхові премії, які можуть становити до 30 % від страхової суми для особливо небезпечних зон. По-друге, встановлюються спеціальні умови щодо заходу суден у зони військових дій, включаючи обов'язкове попереднє повідомлення страховика та отримання його згоди. По-третє, договори страхування військових ризиків зазвичай передбачають можливість їх дострокового припинення у разі суттєвої зміни ризику з повідомленням за 48 годин, а в окремих випадках — за 24 години. По-четверте, обов'язковим є погодження маршруту слідування із страховиком та дотримання рекомендованих коридорів безпеки.

Важливим аспектом є також необхідність отримання додаткових гарантій від перестраховиків, що суттєво впливає на вартість страхового покриття. У сучасних умовах більшість ризиків передається у перестрахування до провідних міжнародних перестрахових компаній, які встановлюють власні вимоги до оцінки та прийняття ризиків. Це створює додаткові виклики для національних страховиків та потре-

бує розробки нових механізмів взаємодії з міжнародним страховим ринком.

Сучасні проблеми морського страхування в умовах військових дій характеризуються значною складністю та багатоаспектністю. Ключовим викликом є визначення зон підвищеного ризику, яке потребує постійного моніторингу та оперативного реагування на зміни військово-політичної ситуації. Міжнародний страховий ринок використовує систему класифікації небезпечних зон, де виділяються території з різним ступенем ризику: від помірного до екстремального. Така градація безпосередньо впливає на умови страхування та розмір страхових премій. Особливо складною є ситуація в акваторіях, де ведуться активні бойові дії, оскільки оцінка ризиків у таких зонах потребує врахування великої кількості змінних факторів [3, с. 113, 114].

Суттєвих змін зазнала система формування страхових премій. В умовах військових дій спостерігається значне підвищення тарифів, особливо для суден, що здійснюють перевезення в небезпечних зонах. Страхові премії можуть збільшуватися в десятки разів порівняно з мирним часом, що суттєво впливає на економічну ефективність морських перевезень. Крім того, страховики часто встановлюють додаткові вимоги щодо безпеки: обов'язкове використання систем охорони, наявність озброєної охорони на борту, дотримання спеціальних маршрутів та часових обмежень щодо перебування в небезпечних зонах.

Особливу роль у страхуванні військових ризиків відіграють P&I клуби (Protection and Indemnity Clubs). Ці взаємні страхові асоціації судновласників забезпечують страхове покриття відповідальності, включаючи ризики, пов'язані з військовими діями. В умовах війни P&I клуби розробляють спеціальні програми страхування, адаптовані до підвищених ризиків. Вони також надають своїм членам консультаційну підтримку щодо оцінки ризиків та вживання превентивних заходів. Важливим аспектом діяльності P&I клубів є їх участь у розробці рекомендацій щодо безпечного судноплавства в умовах військових загроз та надання оперативної інформації про зміни рівня небезпеки в різних регіонах [3, с. 115].

Таким чином, морське страхування в умовах воєнного часу характеризується суттєвими особливостями та викликами, що потребують комплексного підходу до їх вирішення. Проведене дослідження демонструє необхідність адаптації існуючих механізмів страхового захисту до нових реалій, вдосконалення нормативно-правової бази та розвитку міжнародної співпраці у сфері морського страхування. Особлива увага має приділятися розробці ефективних методів оцінки та управління військовими ризиками, а також забезпеченню доступності страхового покриття для всіх учасників морських перевезень.

Запропоновані заходи сприятимуть підвищенню ефективності морського страхування в умовах воєнного часу та забезпечать належний рівень захисту інтересів усіх учасників морських перевезень.

Використані джерела

1. Кодекс торговельного мореплавства України: Закон України від 23.05.1995 № 176/95-ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#Text
2. Шелухін М. Л. Страхування військових ризиків у морському праві: теорія і практика. *Підприємництво, господарство і право*. 2023. № 5. С. 90–92.
3. Петренко В. М. Роль P&I клубів у сучасному морському страхуванні: міжнародний досвід. *Морське право*: науковий вісник. 2023. № 3. С. 113–115

Володимир ІЛІЧКО
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Захист майнових прав громадян на окупованих територіях став одним із найгостріших викликів для правової системи України внаслідок збройної агресії. Порушення майнових прав набуло масового характеру та створило нову категорію правових спорів, що потребують особливих механізмів вирішення. В умовах окупації громадяни України зіткнулися з систематичними порушеннями їхніх конституційних прав, зокрема права власності, гарантованого ст. 41 Конституції України [1]. Особливої гостроти набули питання захисту житлових прав, прав на земельні ділянки та інше майно, яке опинилося на тимчасово окупованих територіях. Ситуація ускладнюється неможливістю здійснення українською владою своїх повноважень на цих територіях та втратою доступу до документації.

Метою дослідження є аналіз проблематики захисту майнових прав громадян на окупованих територіях, визначення основних правових механізмів такого захисту та розробка пропозицій щодо їх удосконалення. Створення дієвих механізмів захисту майнових прав є важливим елементом державної політики щодо деокупації та відновлення прав громадян України

В умовах масштабної збройної агресії проти України питання захисту майнових прав громадян на окупованих територіях набуло

особливого значення. Майнові права, як фундаментальна категорія цивільного права, охоплюють комплекс правомочностей щодо володіння, користування і розпорядження майном. Ними визнаються будь-які права, пов'язані з майном, відмінні від права власності, у тому числі права, які є складовими частинами права, а також інші специфічні права та права вимоги [2].

Особливий правовий режим майна, що виникає в умовах окупації, характеризується суттєвим обмеженням можливостей власників щодо реалізації своїх прав. Громадяни України, чиє майно опинилося на окупованих територіях, стикаються з комплексом серйозних проблем, серед яких найбільш гострими є фізична неможливість доступу до майна, масове знищення правовстановлюючих документів та реєстрів, незаконне привласнення майна окупаційною владою. У дослідженні Р. Ю. Половинкіної зазначається, що за фізичними особами, незалежно від місця перебування, та за юридичними особами зберігається право власності, інші речові права на майно, Україна зобов'язується підтримувати і забезпечувати економічні, фінансові, політичні, соціальні, інформаційні, культурні та інші зв'язки з громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території [3, с. 25].

Система захисту майнових прав громадян на окупованих територіях вказана у Законі «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією...» № 7198, у якому запроваджується принцип надання компенсації за окремі категорії пошкодженого чи знищеного майна та передбачено перелік зруйнованої нерухомості, за яке громадяни України отримають відшкодування, що визначається окремо щодо кожного об'єкта нерухомого майна [4].

Міжнародно-правові механізми захисту включають можливість звернення до Європейського суду з прав людини та інших міжнародних судових інстанцій у разі неспроможності державного механізму забезпечити реалізацію прав і свобод людини. Особливого значення набуває процес документування порушень майнових прав, який має стати основою для майбутніх компенсаційних механізмів [5, с. 168].

Захист майнових прав громадян на окупованих територіях ускладнюється неможливістю доступу до майна, втратою документів та незаконними діями окупаційної влади. Існуючі механізми захисту потребують вдосконалення через розвиток цифрових інструментів фіксації порушень, створення єдиного реєстру пошкодженого майна та розробку дієвих компенсаційних механізмів.

Ключовим завданням є посилення як національних, так і міжнародно-правових механізмів захисту для забезпечення майбутньої реституції та компенсації збитків. Це створить необхідні передумови для відновлення порушених прав громадян після деокупації територій.

Використані джерела

1. Конституція України: Закон України від 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text
2. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 № 2658-III. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658–14#Text
3. Половинкіна Р. Ю. Правовий статус громадянина на тимчасово окупованих територіях України. *Право та державне управління*: збірник наукових праць. 2023. № 1. С. 25. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2023/3.pdf (дата звернення: 05.11.2024).
4. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 23.02.2023 № 2923-IX / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923–20#Text
5. Ромців О. І. Міжнародно-правові механізми захисту прав та свобод людини в умовах війни: практика ЄСПЛ. *Аналітично-порівняльне правознавство:* електронне наукове видання. 2023. № 6. С. 168. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/294408/287193 (дата звернення: 05.11.2024).

Юлія ІЛЬЇНА

студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н, доцент ***Фасій Б. В.***

ОХОРОННА ФУНКЦІЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Функції цивільного права відображають цілі цієї правової галузі, які визначаються її предметом та забезпечуються законодавством. Функції визначають напрями цивільно-правового регулювання та впливу на майнові й особисті немайнові відносини, спрямовані на досягнення правового порядку, захист прав і свобод учасників цивільних відносин, а також забезпечення стабільності та справедливості у сфері цивільного обігу.

Саме охоронна функція цивільного права є однією з основних у системі цивільно-правового регулювання, адже саме завдяки їй забез-

печується захист прав і законних інтересів усіх учасників цивільних правовідносин. Ця функція спрямована на захист суб'єктивних прав, що охоплюють широкий спектр особистих, майнових, корпоративних, спадкових та інших цивільних прав. Завдяки охоронній функції цивільне право встановлює ефективні механізми, за допомогою яких ці права можуть бути захищені, відновлені або компенсовані у разі їх порушення.

Охоронна функція цивільного права охоплює кілька ключових напрямів, кожен з яких має свою специфіку, але всі вони спрямовані на досягнення спільної мети — гарантування справедливості, правової визначеності та забезпечення законних інтересів громадян і юридичних осіб у різних сферах життя. Ця функція діє як на рівні регламентації та дотримання встановлених правових норм, так і на рівні створення умов для захисту прав, у тому числі через відновлення порушених прав і притягнення до відповідальності порушників.

Охоронна функція у цивільному праві забезпечує надійний захист прав і свобод учасників правовідносин, створюючи механізми, що дозволяють реагувати на порушення, попереджати їх та відновлювати порушені права. Ця функція реалізується через декілька важливих аспектів, кожен з яких спрямований на забезпечення правової захищеності особи та стабільності у суспільстві.

Щодо встановлення правових норм та обов'язків то цивільне право створює нормативну основу, що регулює поведінку учасників правовідносин, закріплюючи за ними чітко визначені права та обов'язки. Цей процес включає встановлення норм, які регулюють різноманітні аспекти цивільного життя: майнові відносини, особисті немайнові права, зобов'язальні та спадкові відносини. Такі норми мають захисний характер, адже вони створюють умови, за яких усі учасники правовідносин можуть діяти на основі передбачуваності та правової визначеності. У випадках, коли порушуються права одного з учасників, охоронна функція цивільного права передбачає застосування відповідальності до порушника, що гарантує відновлення справедливості та зобов'язує дотримуватися встановлених правил.

Судовий захист є ключовим інструментом у реалізації охоронної функції цивільного права. Законодавство надає кожному громадянину та юридичній особі можливість звернутися до суду для захисту своїх порушених прав. Цивільний процес забезпечує неупереджений розгляд спорів, надаючи сторонам можливість представити докази, аргументи та законодавчі підстави для відстоювання своїх інтересів. Судові органи мають повноваження приймати рішення, які не лише розв'язують конфлікт, але й відновлюють права потерпілої сторони. Таким чином, судова система стає гарантом правопорядку, забезпечуючи захист прав і справедливість у цивільних правовідносинах.

Механізм відшкодування збитків та компенсація моральної шкоди в цивільному праві передбачає різноманітні засоби відшкодування матеріальних збитків та компенсації моральної шкоди, що забезпечують реалізацію охоронної функції у разі порушення прав. Відшкодування збитків спрямоване на те, щоб постраждала сторона повернулася до попереднього матеріального стану, який існував до моменту порушення її прав. Компенсація моральної шкоди, у свою чергу, допомагає зняти негативні емоційні чи психологічні наслідки, що були спричинені неправомірними діями іншої сторони. Такий підхід дозволяє відновити баланс і справедливість у цивільних правовідносинах, забезпечуючи захист не лише матеріальних інтересів, але й немайнових прав.

Превентивний захист та інформативно-сигнальна функція:

Охоронна функція цивільного права передбачає не лише реакцію на вже вчинені правопорушення, а й діє як засіб запобігання можливим порушенням. Превентивний захист реалізується через інформування учасників цивільних правовідносин про встановлені законодавством правові межі, правила та санкції за їх порушення. Інформативно-сигнальна функція права дозволяє попередити потенційних порушників про негативні наслідки їхніх дій, що сприяє зниженню кількості правопорушень та підвищує правову культуру у суспільстві. Наприклад, знання про позовну давність стимулює своєчасний захист своїх прав, а наявність штрафних санкцій утримує суб'єктів від порушень зобов'язань.

Застосування правових санкцій є ще одним важливим аспектом охоронної функції цивільного права. Санкції можуть варіюватися залежно від характеру та ступеня порушення — це можуть бути штрафні санкції, пеня, відшкодування збитків або інші заходи цивільної відповідальності. Правові санкції стимулюють учасників правовідносин дотримуватися взятих на себе зобов'язань, адже за їх порушення настає юридична відповідальність, що може мати фінансові або інші негативні наслідки. Цивільне право чітко визначає умови та випадки, коли можуть застосовуватися ті чи інші санкції, що гарантує правопорядок та передбачуваність правових відносин.

Вже функція відновлення порушених правовідносин є важливою складовою охоронної функції є відновлення порушених правовідносин. У випадках, коли права одного з учасників правовідносин порушені, цивільне право передбачає засоби, які дозволяють відновити попередній стан. Це можуть бути повернення незаконно вилученого майна, виплата компенсації за пошкоджене майно, повернення майнових прав або інші дії, спрямовані на повне відновлення прав і відносин, що існували до моменту порушення.

Як висновок треба сказати, що охоронна функція цивільного права відіграє важливу роль у правовій системі, адже саме вона за-

безпечує захист прав та законних інтересів усіх учасників цивільних відносин. Ця функція закладає правові механізми, які не лише запобігають правопорушенням, але й забезпечують відновлення порушених прав, відшкодування завданих збитків та компенсацію моральної шкоди. Вона включає встановлення зрозумілих норм і обов'язків для кожного учасника цивільних правовідносин, а також надає їм можливість звернутися до суду для захисту своїх прав та відновлення справедливості.

Завдяки санкціям, превентивним заходам та механізмам відшкодування цивільне право підтримує рівновагу між правами та обов'язками громадян і юридичних осіб, сприяючи стабільності та передбачуваності у суспільстві. Це формує правову культуру, де кожен усвідомлює свої права та обов'язки, а також можливі наслідки їх порушення.

Отже, охоронна функція цивільного права забезпечує правову стабільність і справедливість, підвищуючи рівень захищеності громадян і бізнесу та зміцнюючи довіру суспільства до правової системи. Вона є основою цивільного права, без якої неможливе належне функціонування правопорядку в демократичному суспільстві.

Використані джерела

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435–15
2. Цивільне право України : підручник : у 2 кн. / О. Дзера та ін. ; за ред. О. Дзери, Н. Кузнєцової. Київ : Юрінком-Інтер, 2002. Кн. 1.

Віталій КАРМАНЧУК
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Омельчук О. С.***

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДОНОЇ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Актуальність теми відшкодування шкоди, завданої внаслідок воєнних дій, є надзвичайно важливою в сучасній міжнародній обстановці. Збройні конфлікти спричиняють економічні та соціальні наслідки, а також порушення прав осіб, які стають їхніми жертвами. У таких умовах питання відшкодування шкоди є центральним для забезпечення справедливості та відновлення прав постраждалих. Правове регулювання базується на міжнародних та національних актах. Міжнародні документи, зокрема Женевські та Гаазькі конвенції, визначають основні принципи відповідальності за шкоду, заподіяну під час війни [1]. В Україні це питання врегульоване Цивільним кодексом, зокрема статтями 1166, 1167, 1177, які встановлюють порядок відшкодування майнової та моральної шкоди [2]. Однак, на практиці виникають питання ефективності цих механізмів, особливо в контексті ідентифікації винних сторін та виконання судових рішень.

Міжнародна правова база відшкодування шкоди включає Женевські конвенції 1949 року, що встановлюють правила захисту жертв воєнних конфліктів [1], та Гаазькі конвенції, що обмежують використання певних методів ведення війни [3]. Національне законодавство України, зокрема Цивільний кодекс, передбачає обов'язок відшкодування майнової шкоди та відшкодування моральної шкоди у випадках воєнних злочинів [2]. Взаємодія міжнародного і національного права у сфері відшкодування є важливою для забезпечення прав постраждалих та компенсації збитків. Україна, як учасниця Женевських і Гаазьких конвенцій, зобов'язана імплементувати їх норми у своє законодавство.

Держава є одним із ключових суб'єктів відповідальності за шкоду, завдану воєнними діями. Україна, відповідно до міжнародного права та національного законодавства, зобов'язана відшкодовувати збитки, заподіяні внаслідок війни [4]. Це закріплено у Законі «Про особливості державної політики на тимчасово окупованих територіях», що визначає відповідальність Російської Федерації за шкоду, завдану Україні внаслідок збройної агресії. Відповідальність держави може виникати як за дії збройних сил, так і за бездіяльність у захисті цивільного населення, зокрема забезпечення евакуації та надання гуманітарної допомоги. Механізми реалізації відповідальності можуть включати внутрішні процедури компенсації, наприклад, створення фондів для відшкодування збитків, або міжнародні правові інструменти, такі як звернення до міжнародних судів. Україна також може подати позови до Міжнародного суду ООН чи вимагати створення міжнародного компенсаційного механізму.

Окупаційна адміністрація та міжнародні організації відіграють важливу роль у процесі відшкодування шкоди. Відповідно до міжнародного гуманітарного права, окупаційна влада відповідає за безпеку та добробут населення на окупованих територіях і повинна компенсувати завдану шкоду згідно з Женевськими та Гаазькими конвенціями [5]. Однак, практика відшкодування шкоди стикається з низкою серйозних проблем. Однією з основних є ідентифікація винних сторін, особливо в гібридних конфліктах, де використовуються нерегулярні

збройні формування або приватні військові компанії, що ускладнює встановлення відповідальних осіб.

Таким чином, процес відшкодування шкоди, завданої внаслідок воєнних дій, стикається з серйозними проблемами. Ключовими викликами є ідентифікація винних сторін, доказування збитків і встановлення причинно-наслідкових зв'язків, а також недосконалість механізмів виконання судових рішень.

Використані джерела

1. Женевські конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року. *Офіційний вісник України*. 2010. № 1. С. 35.
2. Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року: *Офіційний вісник України*. 2009. № 3. С. 28.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV: *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
4. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України від 18.01.2018 № 2268-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268–19
5. Гнатовський М. М., Короткий Т. Р., Хендель Н. В. Міжнародне гуманітарне право: довідник для журналістів. Одеса: Фенікс, 2015. 92 с.

Дар'я КЛАПОУЩАК

студентка 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Чувакова Г. М.***

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ (ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ)

Трансформація правової системи України в контексті європейської інтеграції стала предметом численних досліджень та аналізу з боку науковців, політиків. Тема залишається особливо актуальною у світлі нещодавнього статусу України як країни-кандидата в члени ЄС та поточних геополітичних викликів у регіоні. Незважаючи на численні дослідження даної теми, залишаються сфери, які потребують подальшого вивчення, такі як довгостроковий вплив правової реформи на ставлення суспільства до верховенства права, ефективність механізмів реалізації тощо. Дану тематику досліджували такі науковці: А. Берестень [1], А. А. Громович [2], О. Г. Тимощук [3] та інші.

23 червня 2022 року Україна отримала довгоочікуваний статус країни-кандидата на вступ до ЄС. Шлях України до цього етапу тривав понад 20 років. Незважаючи на анексію Криму державою-агресором у 2014 році та її збройне вторгнення в Україну, яке розпочалося у 2014 році і триває досі, рух України в напрямку європейського розвитку продовжується, про свідчить і європейський вектор розвитку правової системи країни.

Європейський вектор розвитку українського законодавства зумовлений кількома чинниками, серед яких прагнення країни до вступу в ЄС, необхідність модернізації економіки і бажання зміцнити демократичні інститути. Ці перетворення торкнулися багатьох аспектів правової системи, починаючи від конституційної реформи і закінчуючи змінами в цивільному, кримінальному та адміністративному праві. Важливо зазначити в даному контексті трансформацію щодо «здійснення боротьби з відмиванням коштів (важливим стратегічним елементом в цьому напрямку є ухвалення плану дій щодо реформування правоохоронного сектора як однієї з частин середовища безпеки України» [1, с. 9].

Сьогодні виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції є одним із пріоритетів діяльності органів державної влади, в тому числі судової. Судова система України готується до застосування права ЄС та посилення співпраці з Судом ЄС. Важливими завданнями залишаються європеїзація правозастосування вітчизняного судового законодавства та роль Угоди про асоціацію в цьому питанні, а також дотримання принципу незалежності суддів в Україні та ЄС.

Після отримання статусу кандидата Україна приступила до прискорених правових реформ. Це стимулювало законодавчу діяльність, і було розроблено, змінено та ухвалено низку законів відповідно до права ЄС. «Важливим здобутком стало забезпечення прозорості та підзвітності урядових дій. У цьому контексті значну роль відіграє розвиток громадянського суспільства та його активна участь у правовому процесі. За останні роки в Україні було створено численні громадські організації та ініціативи, які активно залучені до процесу прийняття рішень та контролю за їх виконанням» [3, с. 56–57]. Також співпраця між Україною та європейськими інституціями має значний вплив на процес реформування законодавства. Рада Європи продовжує надавати експертну допомогу, а роль Європейського суду з прав людини у формуванні української правової практики стала більш помітною.

Однак трансформація правової системи України після того, як вона стала країною-кандидатом, не обійшлася без проблем. Швидкі темпи реформ іноді призводили до прогалин у реалізації, оскільки новоприйняте законодавство не було повністю впроваджено через

ПРИВАТНЕ І ПУБЛІЧНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ... Вычитка № 3. 25.03.2025. МММ

інституційні та ресурсні обмеження. Воєнний стан, що триває, також ускладнює процес реформ, особливо в галузях, пов'язаних із територіальною цілісністю та національною безпекою. У даному контексті слід зазначити, що членство в ЄС — довгострокова мета, яка залежить від успішного проведення правових реформ. Ключовим моментом є не лише ухвалення конкретних законодавчих пропозицій, а й належна інституційна координація, зріла політика, заснована на ціннісному підході, та підтримка з боку ЄС.

У перспективі постійна трансформація правової системи України в європейському напрямку — це вже не просто прагнення, а конкретна вимога для вступу до ЄС. «Ключовими пріоритетами є подальше зміцнення верховенства права, підвищення ефективності та цілісності судової системи, а також забезпечення ефективної реалізації ухвалених реформ. Трансформація правової системи України у контексті європейської інтеграції є важливим кроком на шляху до забезпечення стабільності, безпеки та добробуту громадян» [2, с. 126]. На наше переконання, у майбутньому робота з гармонізації українського законодавства із законодавством ЄС прискориться і охопить усе право ЄС.

Отже, трансформація правової системи України відповідно до європейських стандартів — це важливий і безперервний процес перетворення суспільства, а надання статусу кандидата в члени ЄС надало цьому процесу нового імпульсу та напряму. Незважаючи на значний прогрес, шлях ще не закінчено. Успіх цих перетворень залежить не тільки від упровадження нових законів та інституцій, а й від розвитку правової культури, яка сприйматиме європейські цінності демократії, прав людини та верховенства права.

Використані джерела

1. Берестень А. Європейська інтеграція України як чинник трансформації юридичної практики (теоретико-правовий аспект). *Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна*. Серія: Право. 2023. № 35. С. 8–14.
2. Громович А. А. Трансформація правової системи України у контексті європейської інтеграції. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів:* тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 21 черв. 2024 р.). Харків: ХНУВС, 2024. С. 125–128.
3. Тимощук О. Г. Здобутки та виклики України у питаннях прав людини на шляху до європейської інтеграції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 56–57.

Єлизавета КНИГА
студентка 4 курсу факультету міжнародного та судового права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Іліопол І. М.***

ПРОБЛЕМАТИКА ПРОЦЕДУРИ СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ З ОДНОГО З БАТЬКІВ, ЩО ПЕРЕБУВАЄ ЗА КОРДОНОМ

Тема стягнення аліментів з одного з батьків завжди була актуальною в межах цивільного процесу, адже викликає низку юридичних та практичних труднощів в процесі комунікації сторін, визначення суми нарахувань тощо. З моменту початку повномасштабного вторгнення рф на територію України, запит на стягнення аліментів на користь дитини став надзвичайно поширеним, і дедалі частіше трапляються випадки, коли боржник знаходиться за кордоном.

Як зазначається у ст. 51 Конституції України, батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття [1]. Обидва батьки, незалежно від їхнього статусу чи місця проживання, несуть рівну відповідальність за добробут своїх дітей. Згідно зі ст. 181 Сімейного кодексу України, способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину визначаються за домовленістю між ними [2]. Також за домовленістю між батьками дитини той із них, хто проживає окремо від дитини, може брати участь у її утриманні в грошовій і натуральній формі. Частка від доходу, яку особа має сплачувати на утримання дитини, визначається у судовому порядку. Такою особою може бути не лише мати або батько, а й інші законні представники дитини, разом з якими вона проживає [5].

Хоча наразі набуває популярності впровадження медіації (посередництва) при розгляді цивільних спорів [4], ця форма захисту може бути недостатньо ефективною у випадку стягнення коштів на користь дитини, бо перебування одного із батьків за кордоном ускладнює, або навіть унеможливлює, комунікацію сторін із медіатором.

Проблематика процедури стягнення аліментів з одного з батьків, що перебуває за кордоном, звісно, полягає у наявності іноземного елементу, бюрократії та процесуальних строках.

Зазначена процедура регулюється низкою двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів, ратифікованих Україною: Конвенція про стягнення аліментів за кордоном 1956 року, Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання 1973 року, Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання 2007 року, а також чисельними Інструкціями [8, с.104].

Наприклад, Інструкцією про виконання в Україні Конвенції про стягнення аліментів за кордоном, затвердженої наказом Міністерства

юстиції України від 29 грудня 2006 року № 121/5, визначено спрощену процедуру стягнення аліментів на дитину або утримання на іншого члена сім'ї у відносинах з 61 державою, до яких входять: Молдова, Румунія, Німеччина, Республіка Чехія, Австралія, Бельгія, Білорусь, Ватикан, Великобританія та інші [7].

Положеннями Закону України «Про виконавче провадження» за державними та приватними виконавцями закріплено компетенцію виконання судових рішень про стягення аліментів [3]. Проте за наявності відповідного рішення суду України та у випадку, якщо боржник отримує доходи в іншій державі, стягувач має право звернутися до відповідних органів цієї держави з клопотанням про визнання та виконання такого рішення. Задля такого звернення особа-стягувач має звернутися до суду України, що ухвалив рішення по справі, для отримання необхідного пакету документів [8, с.103]. Як зазначає Міністерство юстиції України, зазвичай це засвідчена належним чином копія судового рішення, довідка про те, що рішення набрало законної сили, довідка стосовно виконання частини рішення або невиконання рішення на території України, довідка про те, що відповідач був належним чином повідомлений про день та час судового розгляду, та копії документів справи, що підтверджують повідомлення відповідача належним чином про час та місце судового розгляду справ тощо [6]. Звісно, до клопотання до органу іноземної держави додаються переклади вище перерахованих документів. Лише після визнання іноземною державою судового рішення та надання дозволу на його виконання, воно виконується відповідно до чинного законодавства держави боржника [6]. Таким чином, можна дійти висновку, що у випадку, якщо особа перебуває за кордоном нелегально, стягнути з неї кошти на утримання дитини у такому порядку буде неможливо.

Отже, основною проблемою процесу стягнення аліментів з особи із-за кордону, приблизну процедуру якого описано вище, є строки, що можуть відрізнятися в залежності від правових норм конкретних держав. Навіть в рамках спрощених процедур стягнення завдяки міжнародним Конвенціям, що Україна ратифікувала, можуть виникати складнощі через відсутність інформації про доходи боржника. Бюрократичні перешкоди, пов'язані з навантаженням органів судової влади та комунікації з іноземними органами влади, частіше за все негативно впливають на добробут дитини та другого з батьків. Також важливо враховувати, що стягнення аліментів має забезпечувати не лише фінансову підтримку, а й захищати інші інтереси дитини. Задля розв'язання проблематики стягнення аліментів з одного з батьків, що перебуває на території іншої країни, правникам та науковцям необхідно розробляти різні форми комплексного підходу та сприяти тісній співпраці між державними органами різних країн.

Використані джерела

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
3. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404–19#Text (дата звернення 24.10.2024).
4. Іліопол І. М. Альтернативні форми захисту прав, свобод і законних інтересів. 2021. С. 29–34. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/cfae-4227-bf0f-c6c20cc74bc0/content (дата звернення 31.10.2024).
5. Презентація від Верховного суду «Особливості розгляду соціальних справ під час дії воєнного стану». URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/2022_05_20_prezent_Sakara.pdf (дата звернення 24.10.2024).
6. Як стягнути аліменти з особи, яка перебуває за кордоном (публікація від Міністерства юстиції України) URL: https://www.kmu.gov.ua/news/yak-stiahnuty-alimenty-z-osoby-iaka-perebuvaie-za-kordonom (дата звернення 20.10.2024).
7. Інструкція про виконання в Україні Конвенції про стягнення аліментів за кордоном**:** Наказ Міністерства юстиції України від 29.12.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390–06#Text (Дата звернення 24.10.2024).
8. Черепанов М. М. Аліменти із-за кордону: реальність чи фантастика? *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2021. С. 105–108. URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/249382/246713 (дата звернення 31.10.2024).

Антон КОВАЛЬЧУК
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВІЙНИ

Особливості трудових відносин в умовах війни є надзвичайно актуальною темою для сучасного українського правового поля. Актуальність теми зумовлена тим, що військовий конфлікт спричинив значні зміни в організації праці та правовому регулюванні трудових відносин, що потребує відповідної юридичної оцінки та дослідження. У період військового конфлікту держава змушена адаптувати існуючу систему трудових правовідносин до умов війни, що включає зміни в

трудовому законодавстві та нові механізми захисту прав працівників. Це включає також питання мобілізації, переміщення працівників, дистанційну роботу та гарантії оплати праці в умовах форс-мажорних обставин.

Наукове розроблення цієї теми ще перебуває на етапі активного розвитку, адже зміни у трудовому законодавстві відбуваються постійно, враховуючи динамічність ситуації. Починаючи з 2022 року, приймаються нові правові акти та вносяться поправки до вже існуючих, які покликані створити гнучку та адаптовану до нових викликів правову базу для регулювання трудових відносин. Одним із ключових документів став Закон України № 2136-IX, який визначає основні аспекти організації трудових відносин у період воєнного стану. Закон передбачає певні спрощення та відхилення від звичних бюрократичних процедур, зокрема в питаннях найму, звільнення та умов праці [1].

По-перше, війна суттєво змінила робочий процес: тривалість робочого часу може бути збільшена до 60 годин на тиждень, особливо на об'єктах критичної інфраструктури, з пропорційним підвищенням оплати праці. Одночасно скорочено тривалість відпочинку до 24 годин замість стандартних 42 годин. Змінилися також правила щодо надання відпусток: оплачувані відпустки можуть бути скорочені до 24 днів, а роботодавці отримали право відмовити у відпустках на критичних об'єктах. Інший важливий аспект стосується можливості розірвання трудових договорів. Закон передбачає, що трудові договори можуть бути припинені оперативніше, без дотримання звичних процедур, зокрема двотижневого строку попередження, якщо працівник перебуває в зоні бойових дій. Однак, це не стосується працівників, залучених до суспільно корисних робіт або зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури. Водночас, передбачено можливість призупинення трудових відносин у випадках, коли робота неможлива через бойові дії. В такому разі роботодавець не зобов'язаний забезпечувати працівника роботою або виплачувати заробітну плату, але це не означає припинення трудових відносин як таких [2]. Ще одним критичним аспектом є зміни у процедурі звільнення. Як і раніше, основними підставами для розірвання договору є ініціатива працівника або роботодавця. Проте, працівники, що перебувають у зоні бойових дій, мають право розірвати договір «день в день» без попередження.

Загалом, особливості трудових відносин в умовах війни полягають у спрощеному правовому регулюванні, що покликане забезпечити оперативність та гнучкість у прийнятті рішень в умовах невизначеності та ризиків для життя і здоров'я працівників. Одночасно виникає потреба в подальшому вдосконаленні механізмів компенсації, захисту працівників та підтримки ринку праці, оскільки зростання рівня безробіття в Україні залишається значною проблемою [3].

Отже, можна стверджувати, що трудові відносини в умовах війни потребують постійного моніторингу та оновлення правових норм для забезпечення захисту прав працівників та стабілізації ринку праці. Законодавчі нововведення поки що спрямовані на мінімізацію втрат і ризиків, однак питання соціальних гарантій і компенсацій потребують подальшого врегулювання та правової визначеності.

Використані джерела

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX : станом на 24 груд. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136–20#Text (дата звернення: 28.10.2024).
2. Трудові відносини під час війни: діє новий закон / Юридична фірма GOLAW — комплексні юридичні послуги та консультації. URL: https://golaw.ua/ua/insights/publication/trudovi-vidnosini-pid-chas-vijni-diye-novij-zakon/
3. Веремєєва Т., Боярчуков М. Ринок праці в умовах війни: що змінилося для працівників і роботодавців в Україні / РБК-Україна. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/rinok-pratsi-umovah-viyni-shcho-zminilosya-1725269368.html

Дар'я КОВАЛЬЧУК
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Омельчук О. С.***

УКЛАДАННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Укладення та припинення шлюбу являються офіційними процедурами, що закріплюють або розривають союз між двома людьми, формуючи (надають або позбавляють) певним чином їх права та обов'язки. Такі процеси здійснюються за різними, законодавчо визначеними процедурами, що залежать від конкретної ситуації. Так, шлюб регулюється Сімейним кодексом України, в ст. 8 якого вказано також, що : «якщо особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та родичами не врегульовані цим Кодексом, вони регулюються відповідними нормами Цивільного кодексу України, якщо це не суперечить суті сімейних відносин» [1].

Шлюб — це добровільний та рівноправний союз, який був укладений у встановленому законом порядку та при дотриманні його вимог між чоловіком і жінкою, що спрямований на створення сім'ї та зумовлює взаємні права і обов'язки. Деякі автори схильні до більш спрощеної думки, обґрунтовуючи її наступним чином: «шлюб розглядався як союз, спрямований на продовження людського роду, тобто на народження і виховання дітей, а не як договір або угода» [2, с. 147]. Але все ж таки, як і будь-який інший інститут цивільного права, шлюбні цивільні відносини, окрім традиційного способу правового регулювання, мають й інші способи регулювання, що вирішують питання, які формуються у разі настання певної ситуації. Так, до прикладу, воєнний стан в країні.

Дане дослідження є доволі актуальним, враховуючи реалії сьогодення. Після повномасштабного вторгнення 2022 року Російської Федерації на території нашої держави стає зрозуміло, що будь-яке питання, яке потребує вирішення і дослідження, враховуючи введення воєнного стану в нашій країні — є доволі актуальним. Пари продовжують одружуватись та розлучатись навіть при введенні воєнного стану в країні. Для цього держава розробила окремий діючий механізм реєстрації шлюбу для військовослужбовців, адже є ті військові, які не мають змоги фізично бути присутнім під час реєстрації шлюбу. Так, 07.03.2022 Кабінетом Міністрів України прийнято Постанову № 213 «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану», де вказується, що: «якщо один із наречених є військовослужбовцем, поліцейським, особою рядового і начальницького складу інших правоохоронних органів (СЦЗ, ДБР, ДКВС, НАБУ, БЕБ) або працівником закладу охорони здоров'я, може проводитися відділами державної реєстрації актів цивільного стану без особистої присутності такого нареченого (нареченої)». Станом на сьогоднішній день: процедуру оформлення шлюбу можна провести в будь-якому органі актів цивільного стану, де не ведуться бойові дії. Для підтвердження актуальності даного питання можна навести приклад одного цікавого нововведення, яке стосується нашої держави. Так, у вересні 2024 року в українському офіційному застосунку «ДІЯ» було добавлено нову функцію, яка надала можливість громадянам України реєструвати шлюб онлайн. Якщо особи, які хочуть укласти шлюб не можуть за певних обставин фізично це зробити, то їм буде надана можливість провести дану офіційну процедуру дистанційно.

Що стосується особливостей припинення шлюбу під час воєнного стану, то Сімейний кодекс України виділяє такі юридичні факти, які можуть припинити шлюб: «1) шлюб припиняється внаслідок смерті одного з подружжя або оголошення його померлим; 2) шлюб припиняється внаслідок його розірвання» [1]. Процес розлучення під час дії воєнного стану було проаналізовано у роботі К. Гранатової, де юристка зауважила, що: «що воєнний стан не є перешкодою для розірвання шлюбу, оскільки шлюбні відносини базуються на добровільності. Тому попри воєнний стан в Україні право на припинення шлюбу не може бути обмежено» [3]. Гранатова також вказує, що: «До повномасштабної війни це питання вирішувалося так: один з подружжя приїздив до найближчого міста на підконтрольну Україні територію і оформлював нотаріально засвідчену заяву до ДРАЦСу про розірвання шлюбу. Тоді він передавав цю заяву іншому з подружжя і повертався додому. За загальним правилом, позов про розлучення подають в суд за зареєстрованим місцем перебування відповідача (розірвання шлюбу, якщо один з подружжя перебуває на окупованій території)» [3].

Отже, процес укладання та припинення шлюбу має свої специфічні ознаки, адже окремі аспекти його здійснення носять як простий, так і складний характер. В ході дослідження було виявлено, що даний процес не зазнав особливих змін навіть при введенні воєнного стану на території нашої держави, але в деяких моментах певні його аспекти потребують правового визначення. Ці процедури є важливими кроками, що впливатимуть на майбутнє життя сім'ї, соціальний статус її членів та формуватимуть майнові відносини подружжя.

Використані джерела

1. Сімейний Кодекс України від 26.02.2002 р. 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22.
2. Харитонов Є. О., Харитонова О. І., Некіт К. Г. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану: монографія. Одеса: Фенікс, 2023. С. 145–162.
3. Гранатова К.. Розлучення під час воєнного стану: що треба знати українцям. 2022. URL: https://chas.news/current/rozluchennya-pid-chas-voennogo-stanu-scho-varto-znati-ukraintsyam

Софія КОНДРАТЮК
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ПРАВО ДИТИНИ НА КОНТАКТ З ТИМИ БАТЬКАМИ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ ОКРЕМО

За останні роки в Україні можна спостерігати за тенденцією спаду одружень, натомість зросла кількість розлучень, незареєстрованих шлюбів. Багато сімей були вимушені роз'єднатися під час війни. Це пов'язано з низкою обставин, таких як: виїзд частини сім'ї, виконання військового обов'язку одним із батьків, а також загальне емоційне напруження в суспільстві, що впливає на сім'ї. В результаті чого велика кількість дітей виховується одним із батьків. Практика свідчить про часті випадки, коли дитина позбавляється можливості повноцінно спілкуватися з одним із батьків внаслідок їхнього роздільного проживання. Положення статті 11 Закону України «Про охорону дитинства» [1] чітко визначає, що кожна дитина має право жити зі своїми батьками або з одним із них. Батьки повинні піклуватися про дитину і рівною мірою відповідають за її виховання. Найголовніше для батьків — це добробут їхньої дитини.

Відповідно до першої частини статті 12 Закону України «Про охорону дитинства» [1] обидва батьки несуть рівну відповідальність за всебічний розвиток своєї дитини: від виховання і навчання до формування моральних цінностей.

Спираючись на статтю 141 СК України можна зазначити, що незалежно від того, чи були батьки одружені, вони мають однакові права і обов'язки щодо дитини.

Як передбачено ст. 9 Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року, після розлучення батьків дитина має право підтримувати регулярні контакти з обома, за умови, що це відповідає її найкращим інтересам [2].

Батьки, які проживають окремо від дитини, зобов'язані брати участь у її вихованні і мають право спілкуватися з нею, якщо судом визнано, що таке спілкування не перешкоджатиме нормальному вихованню дитини (частина друга статті 15 Закону України «Про охорону дитинства»). Рівні права батьків є засобом для досягнення головної мети — забезпечення дитині належних умов для розвитку.

У статті 153 СК України зафіксовано, що обидва батьки, незалежно від місця проживання дитини, мають рівне право на спілкування з нею та участь у її вихованні. Це право є невід'ємним і може бути обмежено лише у випадках, прямо передбачених законом, та якщо таке обмеження є необхідним для захисту інтересів дитини.

У випадках розлучення батьків або інших обставин, що унеможливлюють спільне проживання дитини з одним або обома батьками, держава повинна гарантувати дитині право на регулярні особисті контакти з ними, за умови, що це не завдає шкоди її фізичному, психологічному або моральному розвитку. Пунктом 2 ст. 10 Конвенції передбачено право дитини батьки якої проживають в різних державах, має право на регулярні зустрічі та спілкування з обома батьками, якщо це не шкодить її інтересам. [1].

В рамках свого членства в Раді Європи Україна дотримується положень Конвенції про контакт з дітьми від 15 травня 2003 року (ETS No 192). В статі 2 цієї Конвенції закріпленно визначенно категорію «контакт» — це: 1) перебування дитини протягом обмеженого періоду разом з особою, з якою вона зазвичай не проживає, чи зустріч з такою особою; 2) будь-яку форму спілкування між дитиною та такою особою; 3) надання інформації такій особі про дитину, або дитині про таку особу [4].

Яскравим прикладом є рішення по справі «N. R. v. Paraguay» № CRC/C/83/D/30/2017 від 03.02.2020 стосовно виконання рішення суду, яким було встановлено графіка спілкування батька з дитиною.

Комітет з'ясовував деталі цієї справи з метою забезпечення реалізації права дитини на регулярне спілкування з батьком, визнаючи важливість батьківських відносин для розвитку дитини.

Пункт 3 статті 9 Конвенції встановлює важливий принцип: дитина, яка розлучається з одним або обома батьками, має право на підтримання регулярних особистих відносин і прямих контактів з обома батьками. Це право має бути забезпечено державою, за винятком випадків, коли таке забезпечення суперечить інтересам дитини. Особливо важливим є збереження сімейних зав'язків у ситуаціях, коли батьки проживають окремо або в різних країнах. Комітет застерігає, що зволікання з вирішенням питань спілкування дитини з батьком може призвести до розриву сімейних зв'язків. Через дворічне невиконання судового рішення про порядок спілкування, дитина поступово віддалилася від батька, що є порушенням її права на сімейне життя, закріпленого в пункті 3 статті 9 Конвенції.

Так, згідно з аналізом законодавчих норм, право на контакт з дитиною є невід'ємним правом обох батьків. Тобто, якщо батько, який не проживає з дитиною, хоче брати участь у її вихованні та проводити з нею час, мати не може йому в цьому перешкоджати. Однак, якщо таке спілкування негативно впливає на емоційний стан або розвиток дитини, це питання може бути вирішено в судовому порядку.

Використані джерела

1. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 No2402-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402–14#Text
2. Конвенція ООН про права дитини: Міжнародний документ від 20.11.1985 р. URL: https://www.unicef.org/child-rights-convention
3. Mendzhul M. V. The effect of the principle of equality in family relations. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/6/26.pdf
4. Конвенція про контакт з дітьми (ETS N 192): Міжнародний документ від 15.05.2003 р. No ETSN192. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_659#Text

Дарія КОПИЛЬЧУК
студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Чувакова Г. М.***

АДАПТАЦІЯ ІНСТИТУТІВ ПРИВАТНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ВИКЛИКИ

Адаптація правових інститутів приватного та публічного права в умовах воєнного стану постає як критично важливий аспект для підтримання правопорядку і захисту інтересів держави та громадян. Унікальні умови, зумовлені воєнним станом, вимагають швидкої трансформації правових механізмів, спрямованої на забезпечення ефективного функціонування суспільства, надання базових гарантій безпеки, а також збереження стабільності економічних та соціальних відносин.

В умовах війни правові системи стикаються з безпрецедентними випробуваннями, що потребують оперативних змін у законодавстві та процедурному регулюванні. Нормативне оновлення приватного та публічного права є ключовим для захисту особистих і майнових прав громадян, забезпечення стабільності економічних відносин, а також для гарантування державної безпеки. Актуальність теми обумовлена необхідністю швидкого та ефективного реагування на нові виклики, що постають перед правовими інститутами під впливом воєнного стану, зокрема у сферах забезпечення прав власності, укладення договорів, захисту прав на нерухомість, мобілізації ресурсів та громадської безпеки.

Умови воєнного стану в Україні вимагають оперативних змін у правовому регулюванні, щоб забезпечити захист інтересів держави

та громадян. Це стосується як приватного, так і публічного секторів права, де на перший план виходить потреба в забезпеченні стабільності правових інститутів та їх адаптації до нових викликів, спричинених війною.

Взаємне проникнення інститутів приватного та публічного права досягло такої глибини, що межа між ними часто втрачає чіткість, ставлячи під сумнів традиційний поділ на приватне і публічне право [2, с. 47]. У цьому контексті адаптація трактується досить широко, майже як процес соціалізації, який може розглядатися в різних аспектах: як загальна інтеграція особистості в суспільство, як окремий етап соціалізації, що виникає на різних її стадіях, або як один з ключових соціально-психологічних механізмів інтеграції людини у соціум [5, с. 178].

Важливим аспектом є адаптація приватного права, що включає регулювання цивільних та господарських відносин. Наприклад, для захисту підприємців, які здійснюють діяльність в умовах воєнних ризиків, переглядається контрактне право та посилюється регулювання форс-мажорних обставин. Законодавчі зміни також стосуються трудових відносин: вони дозволяють гнучкі умови працевлаштування, що сприяє залученню мобілізаційного ресурсу для підтримки економіки під час воєнного стану [4, с. 376].

Щодо публічного права, воєнний стан призвів до децентралізації та збільшення повноважень органів місцевого самоврядування. Це дозволяє оперативніше реагувати на місцеві потреби, зокрема в сфері захисту прав громадян, що перебувають у зоні бойових дій, а також сприяє ефективному розподілу ресурсів. Актуальною є також підтримка правоохоронних органів, які забезпечують правопорядок у таких умовах, і питання відповідальності за злочини, пов'язані з війною, що знайшло відображення в нещодавніх нормативних актах [3, с. 16].

Законодавство України також передбачає певні обмеження конституційних прав у період воєнного стану, що має на меті посилення безпеки та збереження національної стабільності. Ці обмеження, згідно зі статтею 64 Конституції України, мають бути чітко регламентовані та визначені в часі, залишаючи непорушними ключові права, такі як право на життя, захист гідності, громадянство та судовий захист [1].

Отже, в умовах воєнного стану адаптація інститутів приватного та публічного права в Україні стає необхідним кроком для забезпечення національної безпеки та захисту прав громадян. Вимоги сучасних реалій підштовхують до переосмислення та вдосконалення правових механізмів, спрямованих на підтримку економічної стабільності, охорону громадського порядку та захист конституційних прав. Прийняті законодавчі заходи, включно з обмеженням окремих прав, дозволя-

ють посилити ефективність державного управління в надзвичайних умовах, зберігаючи при цьому основоположні права людини, що сприяє суспільній стабільності та зміцненню національної оборони.

Використані джерела

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Деревянко Б. В. І знову про співвідношення та взаємопроникнення інститутів приватного і публічного права. PhD Thesis. Маріуполь: ДонДУВС, 2021. С. 46–49
3. Їжа М. М., Курносенко Л. В. Публічне управління в умовах викликів воєнного стану. *Public Administration and Regional Development*. 2023. С. 11–30.
4. Леонідова О. Вплив сучасної тенденції посилення гнучкості міжнародних трудових стандартів назаконодавчі процеси в україні. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 1(19). С. 368–380.
5. Музичук О. М., Наконечна Г. Я. Адаптація форм та методів публічного адміністрування до умов воєнного стану. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Дідоренка*. 2024. С. 176–185.

Захар КОРШУН

студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ У КОМП'ЮТЕРНИХ ІГРАХ

Сучасний цифровий світ створює нові реалії, де віртуальні товари та послуги стають частиною економічного обігу. Комп'ютерні ігри, які колись слугували лише розвагою, стали платформами для активної економічної діяльності. Віртуальні предмети, валюта та послуги створюють нові виклики для правового регулювання.

Актуальність теми дослідження зумовлена стрімким розвитком відеоігор та зростанням обсягів транзакцій, пов'язаних з віртуальними товарами. За даними аналітичної компанії Newzoo, глобальний ринок ігор у 2023 році досяг $183,9 мільярдів, значну частину якого складають мікротранзакції та продажі внутрішньоігрових предметів [4]. Питання правового регулювання віртуальних товарів і послуг у комп'ютерних іграх привертає увагу багатьох вчених-правознавців. Серед українських дослідників, які зробили внесок у вивчення цієї проблематики, варто відзначити роботи О. І. Харитонової, Є. О. Харитонова, К. Г. Некіт та інших. Їхні праці заклали фундамент для подальшого аналізу та розвитку правових механізмів регулювання віртуальних економік.

Цивільно-правове регулювання віртуальних товарів і послуг у комп'ютерних іграх стикається з низкою фундаментальних викликів, які потребують ґрунтовного аналізу та вирішення. Перш за все, постає питання правової природи віртуальних об'єктів. У контексті цивільного права України виникає необхідність визначення, чи можна розглядати віртуальні товари як об'єкти права власності згідно з положеннями Цивільного кодексу України. Ключовою проблемою є те, що більшість ліцензійних угод ігрових компаній визначають віртуальні предмети не як власність гравців, а лише як ліцензію на користування [1].

Показовим є випадок з європейської судової практики, де суд визнав крадіжку віртуальних предметів у онлайн-грі злочином, прирівнявши їх до реального майна. Суть справи полягала в тому, що гравець онлайн-гри зазнав втрати цінних віртуальних предметів через незаконні дії іншого користувача. Суд розглянув крадіжку віртуальних предметів як порушення майнових прав власника, прирівнявши їх до реальних речей. Було визнано, що, незважаючи на цифрову природу віртуальних предметів, вони мають цінність для користувачів, які витрачають на їх придбання реальні гроші та час. Цей випадок став важливим прецедентом, підкресливши, що віртуальні предмети можуть розглядатися як об'єкти майнових прав і підлягати правовому захисту. Рішення суду вказало на те, що віртуальні активи повинні мати певний юридичний статус, оскільки їхній незаконний обіг порушує права власників, навіть якщо ці об'єкти існують лише у цифровому середовищі [3].

Інше важливе питання стосується захисту прав споживачів у контексті придбання віртуальних товарів і послуг. Зокрема, виникають проблеми з поверненням коштів за віртуальні предмети, особливо у випадках закриття гри або технічних збоїв. Наприклад, деякі великі ігрові компанії зіткнулися з колективними позовами від гравців, які звинувачували їх у порушенні прав споживачів та антимонопольного законодавства через політику щодо цифрових ключів та внутрішньоігрових покупок [2].

Окремої уваги заслуговує проблема оподаткування транзакцій, пов'язаних з віртуальними товарами. В Україні, як і в багатьох інших країнах, законодавство ще не повністю адаптоване до специфіки віртуальних економік. Це створює правову невизначеність як для розробників ігор, так і для гравців, які отримують дохід від продажу віртуальних предметів.

Аналізуючи сказане, стає зрозуміло, що цивільно-правове регулювання віртуальних товарів і послуг у комп'ютерних іграх є важ-

ливою темою сучасного цифрового права. Віртуальні товари вже давно стали частиною економічних відносин, і їхня цінність для користувачів постійно зростає. Однак, незважаючи на це, правове регулювання цієї сфери залишається недостатньо розвиненим, що створює правову невизначеність. Для належного правового врегулювання віртуальних товарів необхідно встановити чіткі правила, які враховуватимуть специфіку цифрових активів та забезпечуватимуть захист прав споживачів і розробників. Це дозволить створити правову стабільність та впевненість у сфері віртуальних економік, сприяючи їх подальшому розвитку та інтеграції у традиційну правову систему.

Використані джерела

1. Овчаренко А. С. Правове регулювання віртуальних активів та криптовалют в україні: сучасний стан і перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 200–202. URL: https://doi.org/10.32782/2524–0374/2020–4/47 (дата звернення: 06.11.2024).
2. Andikatama A. Z., Turisno B. E. Consumer Protection Law in the Digital Era. *International Journal of Social Science and Human Research*. 2024. Vol. 7, no. 7. P. 4552–4557. URL: https://doi.org/10.47191/ijsshr/v7-i07–03 (date of access: 06.11.2024).
3. Lastowka G. The Player-Authors Project. *Virginia Journal of Law and Technology*. 2013. URL: https://doi.org/10.2139/ssrn.2361758 (date of access: 06.11.2024).
4. Wijman T. Last looks: The global games market in 2023. *Newzoo*. 2024. URL: https://newzoo.com/resources/blog/last-looks-the-global-games-market-in-2023 (date of access: 06.11.2024).

Любов КСЕНОФОНТОВА
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНИХ ТА ПРИВАТНИХ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Законодавством України закріплено терміни «юридична особа» та «юридична особа публічного права». Багато дискусій розглядається щодо відмінностей в правовому статусі між зазначеними юридичними особами. Попробуємо з'ясувати мету створення кожної з цих юридичних осіб, нормативно-праву базу законодавчого регулювання

щодо їх створення, напрямки спрямування їхньої діяльності а також її фінансування.

Так, правовий статус державних та приватних юридичних осіб відображається у їх взаєминах з суспільством та державою, а саме сукупністю прав та обов'язків.

Юридичною особою є організація, яка створена і зареєстрована у встановленому законом порядку, наділена цивільною правоздатністю, може бути позивачем та відповідачем в суді.

Юридичні особи поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права. Відмінністю є те, що юридична особа приватного права створюється, відповідно до статті 87 Цивільного кодексу України, на підставі установчих документів, а також може створюватися та діяти на підставі модельного статуту в порядку, визначеному законом, в той час як юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування.

Юридичні особи публічного права створюються для здійснення певних функцій, які не передбачають участь в цивільних процесах, наприклад культурно-освітні заклади чи то соціальні установи або міністерства, тощо.

В той же час, юридична особа приватного права створюється приватною особою саме задля участі у цивільно-правових відносинах, наприклад акціонерні товариства, товариства, приватні підприємства, а також фізична особа-підприємець (ФОП), яка є найпростішою з організаційно-правових форм приватної юридичної особи і не передбачає створення установчих документів та стартового капіталу.

Цивільно-правові відносини як приватних юридичних осіб так і державних юридичних осіб регулюються цивільним правом, в той час як саме створення юридичної особи публічного права регулюється публічним правом.

У публічно-правових відносинах сторони нерівноправні, адже з одного боку завжди виступає держава або її орган, чи то посадова особа, які мають певні владні повноваження, регулювання відносин іде виключно з державної влади.

Державні юридичні особи (уряд, суд, органи місцевої влади та ін.) є некомерційними особами, їхня діяльність спрямовується на задоволення невиробничих потреб, мають публічні цілі та не мають за мету одержання прибутку, діяльність яких фінансується в основному за рахунок державного чи місцевого бюджету. Некомерційні юридичні особи мають більшу стабільність і незалежність від волі її членів.

Приватні юридичні особи є комерційними і спрямовують свою діяльність на отримання прибутку. Фінансуються в основному за свій

рахунок. За волі своїх членів (пайовики, акціонери, та ін.) можуть припинити своє існування. Воля членів такої юридичної особи є волею самої особи.

Як висновок, можна сказати що державні юридичні особи є більш стабільними, правозахищеними та фінансово забезпеченими. При вирішенні будь-якого питання щодо захисту даної юридичної особи завжди на допомогу прийде інший орган публічної влади.

Анастасія КУЛИК
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Коли почалося повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну, багато людей переживали найтемніший момент у своєму житті. Війна зачепила всі сфери, втому числі і бізнес. І незважаючи на те, що деякі бізнеси змогли вийти на новий рівень, розширити свою географію і допомогти українському народу в цей складний час, тисячі підприємств зазнали величезних збитків або були повністю зруйновані. Робота юристів у сфері інтелектуальної власності завжди залежить від ділової активності компаній та економічного середовища країни, в якій вони працюють. З одного боку, війна суттєво обмежує можливості безпечного ведення бізнесу, впливає на міжнародне співробітництво та зменшує можливості для досліджень та інновацій, з іншого боку, особливого захисту потребують галузі, які стали стратегічно важливими в цей період, наприклад, розробки в секторі безпеки та оборони. Сфера прав інтелектуальної власності сміливо прийняла виклики та перешкоди воєнного часу, незважаючи на правові реформи, яких вона зазнала.

У Конституція України, а саме в статті 54 вказано, що: «Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності» [1].

В умовах збройної агресії важливе значення мають розробки в оборонному секторі, зокрема створення нових видів озброєнь, комп'ютерних програм оборонного призначення та наукових праць. Зокрема з'явилася низка робіт, пов'язаних зі зброєю та оборонним

програмним забезпеченням. У тому числі створення художніх і музичних творів, включаючи національну соціальну рекламу та твори патріотичного спрямування. Вся ця діяльність є об'єктами авторського права та суміжних прав та покликані підтримувати бойовий дух і патріотизм у воєнний час [2]. Введення воєнного стану Указом Президента України№ 64/2022 від 24 лютого 2022 року передбачає обмеження конституційних прав і законних інтересів людини і громадянина в період дії особливого правового режиму з метою здійснення необхідних заходів з відвернення загрози, відсічі та стримування збройної агресії, забезпечення національної безпеки і усунення загроз незалежності та територіальної цілісності України [3].

Відповідно до статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», в умовах воєнного стану повноваження судів не можуть бути зупинені, забороняється скорочення або прискорення судового провадження. В умовах воєнного стану повноваження судів не можуть бути призупинені, а будь-яке судочинство не може бути скорочене або прискорене. Тим не менш, судова система зазнала змін внаслідок воєнних дій, включаючи зміну юрисдикції судів та запровадження дистанційного розгляду деяких справ. Ці зміни, безсумнівно, зумовлені необхідністю забезпечення права учасників судових процесів на участь у судових засіданнях та справедливий судовий розгляд в умовах військового конфлікту [4].

Альтернативне вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності (далі — АВС) — це заснована на принципах Угоди система методів захисту прав інтелектуальної власності, спрямована на вирішення спорів щодо прав на результати інтелектуальної творчої діяльності та досягнення згоди зі спірних питань. В юридичній літературі до методів альтернативного вирішення спорів відносять медіацію, судове вирішення спорів, переговори, арбітраж, фасилітацію та врегулювання [5, с. 31]. Цей перелікне є вичерпним, оскільки метод АВС може бути розширений з розвитком громадської обізнаності та інформаційних технологій. Ці методи є гнучкими та універсальними, тому їх можна ефективно і безперешкодно використовувати в умовах воєнного стану. Крім того, методи АВС можна легко адаптувати до цифрового середовища. Наприклад, такі процедури, як медіація, фасилітація, переговори та арбітраж, вже успішно проводяться онлайн на різних комунікаційних платформах [6].

Перевагами АВС як методу захисту ПІВ в умовах воєнного стану є гнучкість, універсальність і низькі фінансові та психологічні витрати; рішення, прийняте за допомогою одного з методів АВС, може задовольнити обидві сторони, і його виконання гарантоване. Недоліком методу АВС є те, що він може бути використаний для затягування процесу та відтер мінування відповідальності. Крім того, рішення,

винесені рамках АВС, є договірними за своєю природою і можуть бути використані необґрунтовано сторонами, що сперечаються.

Критеріями, які слід брати до уваги, є: предмет спору у сфері прав інтелектуальної власності; внутрішній або транскордонний характер порушення; безпека місця проведення судового розгляду. Тому державам слід вживати заходів для забезпечення доступу до судового захисту та методів АВС, а також інформувати громадськість про різні способи захисту прав на результати інтелектуальної творчої діяльності.

Використані джерела

1. Конституція України: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Р. 2 URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення 12.11.2023).
2. Наука і молодь у XXI сторіччі: збірник матеріалів IX Міжнародної молодіжної науково-практичної інтернет-конференції, м. Полтава, 30 листопада 2023 року. Полтава, 2023.
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення 12.11.2023).
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 28. Ст. 250. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389–19#Text
5. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів: світовий досвід та перспективи застосування у правовій системі України / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин. Київ : Фенікс, 2013. 160 с.
6. ADR and Civil Justice. URL: https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2017/10/interim-report-future-role-of-adr-in-civil-stice20171017.pdf

Ангеліна КУТАС
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Бааджи Н. П.***

ПРОБЛЕМАТИКА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Соціальні мережі стали невід'ємною частиною сучасного життя, оновивши спосіб, яким ми спілкуємося, ділимося інформацією та створюємо контент. Однак, разом з численними перевагами, соціальні мережі принесли нові виклики у сфері права, особливо в контексті захисту інтелектуальної власності. Тема захисту прав інтелектуальної власності в соціальних мережах є надзвичайно актуальною в сучасному цифровому суспільстві.

Кількість користувачів платформ соціальних мереж з кожним днем зростає, відповідно, збільшується об'єм контенту на просторах інтернету, що значно збільшує кількість об'єктів права інтелектуальної власності. Соціальні мережі стали простором для створення нових форм творчості, при чому досить часто дані форми використовують вже існуючий контент (пародії, ремікси), що ускладнює застосування на практиці концепції «Fair use».

Органи законодавчої влади не спроможні встигати за швидким розвитком технологій, що створює певні прогалини в правозастосуванні. Баланс між захистом авторського права і прав користувачів на доступ до інформації та створення нового контенту є ключовим аспектом дискусії в цій сфері. Це питання особливо актуальне в контексті цифрових платформ, де кожен користувач може стати творцем контенту.

Законодавець у ст. 420 Цивільного кодексу України, визначає категорію «об'єкт права інтелектуальної власності», встановлює невичерпний перелік таких об'єктів та надає визначення окремих з них, здебільшого описуючи їх ключові ознаки [1].

Закон України «Про авторське право і суміжні права» [2] відповідає нормам міжнародних договорів та доповнює ЦК України, розширюючи перелік об'єктів авторського права.

Більша частина користувачів не знає про правові аспекти використання чужого контенту або просто ігнорують їх. Наприклад соціальні мережі дають повний доступ до публікацій зображень, відео, музичних творів, постів, текстів, які належать іншим суб'єктам авторського права. Дані дії є неправомірними стосовно авторів та власників, оскільки їх твори можуть розповсюджуватися без належної компенсації. Відповідне питання на практиці не так легко врегулювати, тому сьогодні власники соціальних мереж та органи влади не контролюють це на систематичному рівні. Проте можливим залишається створення масштабних курсів, тренінгів та кампаній з інформування користувачів про основні принципи авторського права та відповідальність за порушення.

На практиці не так багато зафіксовано справ щодо порушення авторського права в соціальних мережах, це зумовлено не їх незначною кількістю, а через швидкість та глобальність поширення відповідно контенту, що робить майже неможливим відстеження та фіксацію конкретного правопорушення.

Досить відомою справою є *Sinclair v. Ziff Davis, LLC & Mashable, Inc.* (2020) в якій йшлося про використання фотографії Стефані Сінклер, фотожурналістки, без її дозволу. Сінклер розмістила фотографію на своєму публічному акаунті в Instagram, не надаючи згоди на

комерційне використання її знімка сторонніми компаніями. Однак *Mashable* включило (embedded) цю фотографію у свою статтю, обґрунтувавши це правилами Instagram, які дозволяють платформі субліцензувати контент іншим користувачам.

Сінклер вказувала на те, що її фото використовували без її прямої згоди, що, на її думку, є порушенням її авторських прав як творця. Вона наполягала, що дозвіл на публікацію в Instagram не дає автоматично права використовувати знімок для комерційних цілей стороннім компаніям, включно з *Mashable*. Видання ж стверджувало, що, розміщуючи контент на платформі Instagram, Сінклер автоматично погодилася з умовами, які передбачають можливість субліцензування цього контенту платформою для використання іншими ресурсами, як це й сталося через вбудовування.

Суд вирішив справу на користь *Mashable*, підкресливши, що Instagram дійсно має право субліцензувати контент користувачів, якщо вони приймають політику платформи. Таким чином, треті сторони, як от *Mashable*, можуть використовувати контент через вбудовування, оскільки це не є прямим копіюванням файлу, а лише відображенням контенту з Instagram [1].

Цей судовий прецедент вказує на важливість уважного ознайомлення з умовами використання контенту на платформах. Автори, розміщуючи матеріали на публічних профілях, фактично надають платформам права на використання свого контенту, що може включати можливість субліцензування. Користувачам варто пам'ятати, що публікація в публічному доступі дозволяє третім сторонам використовувати контент, відповідно до правил платформи.

Справа також демонструє новий підхід до регулювання прав на цифровий контент. Якщо правила соцмереж передбачають субліцензування, автор не має повного контролю над своїм матеріалом, тому користувачам важливо усвідомлювати можливі юридичні наслідки, враховувати налаштування приватності й ретельно ознайомлюватися з політикою використання контенту.

Ще одним викликом у виявленні правопорушень у даній сфері є анонімність користувачів, що ускладнює ідентифікацію та притягнення до відповідальності порушників. До того ж процедура подання позовів про порушення авторського права є досить складною, варто створити більш зручні механізми подачі відповідних скарг про порушення їхніх прав, або ж впровадити в розробку окремий додаток, за допомогою якого це можна автоматизувати. Розробка механізмів взаємодії між соціальними мережами та правоохоронними органами для ефективного розслідування та притягнення до відповідальності порушників сприяє більш ефективному застосування норм права інтелектуальної власності.

Одним зі способів, за допомогою якого можна зменшити кількість правопорушень авторського права буде посилення відповідальності провайдерів за контент, який розміщується на їхніх платформах, зокрема обов'язку видаляти порушний контент після отримання відповідного повідомлення.

Проблема захисту авторського права в соціальних мережах є комплексною і вимагає спільних зусиль з боку законодавців, правоохоронних органів, соціальних мереж та самих користувачів. Лише за умови комплексного підходу можна забезпечити баланс між захистом авторських прав та свободою слова в цифровому світі.

Використані джерела

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43515#Text (дата звернення: 24.10.2024).
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792–12#Text (дата звернення 24.10. 2024).
3. Sinclair v. Ziff Davis, LLC | Loeb & Loeb LLP. *Loeb & Loeb LLP*. URL: https://www.loeb.com/en/insights/publications/2020/07/sinclair-v-ziff-davis-llc (дата звернення: 27.10.2024).

Дар'я КУЩИК
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА НА ОСВІТУ ТА ПРАВА НА ЗДОРОВ'Я

У багатьох країнах, зокрема в Україні, впроваджуються нові закони та реформи, що стосуються освіти та медицини. Це створює потребу в аналізі їх впливу на реалізацію прав громадян. Освіта є фундаментальним правом, що безпосередньо впливає на можливості людей отримати доступ до медичних послуг і, відповідно, на стан їх здоров'я. Проблеми з доступністю освіти, якість навчання можуть призводити до нерівностей у галузі охорони здоров'я.

Таким чином, співвідношення права, освіти та права на здоров'я є надзвичайно важливим питанням, яке потребує глибокого дослідження та комплексного підходу для вирішення актуальних проблем у суспільстві.

На міжнародному та національному рівні право на освіту належить до фундаментальних прав людини і розглядається як невід'ємна частина права на безперервну освіту, яке можна реалізовувати протягом усього життя [1].

Стаття 53 Конституції України гарантує кожному право на освіту. На державу покладено повноваження щодо доступності та безоплатності різного ступеня освіти, такі як: дошкільна, загальна середня, професійно-технічна та вища освіта в державному і комунальному навчальному закладі; надавати державні стипендії та пільги учням і студентам [2].

Досі існує велика нерівність в якості освіти, зокрема в сільських та віддалених районах, а також серед соціально вразливих груп. Багато навчальних закладів стикаються з проблемами недофінансування, що ускладнює забезпечення якісного навчання. Не всі навчальні заклади мають доступ до сучасних технологій і ресурсів, що є необхідними для ефективного навчання. Деякі групи населення, такі як національні меншини або особи з інвалідністю, можуть мати обмежений доступ до освіти.

Таким чином, право на освіту є невід'ємним фундаментальним правом людини, яке закріплене в Конституції і гарантує всебічний розвиток особистості.

Здоров'я є природним благом і елементом людської природи, з яким людина народжується. Це означає, що стан здоров'я залежить, з одного боку, від унікальних особливостей людини, сформованих при народженні, а з іншого — визначається соціальними, генетичними та природними факторами, а також економічними та політичними умовами в державі (ст. 49 Конституції України) [2].

Протягом трьох місяців група експертів, у складі якої є також іноземні фахівці, підготувала проект Національної стратегії створення нової системи охорони здоров'я в Україні на період з 2015 до 2025 року. Основною метою стратегії є визначення напрямків та механізмів формування нової системи охорони здоров'я, що дозволить зберегти і зміцнити громадське здоров'я; знизити рівень захворюваності, інвалідності та смертності населення; підвищити якість і ефективність медичних послуг; а також запровадити ефективні організаційно-правові та фінансово-економічні механізми, спрямовані на посилення соціальної справедливості і захист прав громадян на охорону здоров'я [3, с. 1].

Варто зазначити, що, враховуючи поточний стан фінансування охорони здоров'я в Україні та світові тенденції, запровадження загальнообов'язкового медичного страхування є неминучим і необхідним як шлях до повноцінної реформи. Перехід України до загальнообов'язкового соціального медичного страхування є єдиним шляхом покращення ситуації у сфері охорони здоров'я [4].

Одним з основних напрямків покращення законодавства про охорону здоров'я в Україні є здійснення кодифікації наявної нормативно-правової бази. Зокрема йдеться про створення базового документа — Кодексу законів про охорону здоров'я України. Кодифікація дозволить впорядкувати значну частину існуючого законодавства.

Тому метою будь-якої країни є створення ефективної моделі системи охорони здоров'я та досягнення високого рівня здоров'я населення. Це невід'ємне право людини, важливий елемент добробуту та загального блага.

Отже, відомо, що вища освіта пов'язана з кращими показниками здоров'я. Співвідношення права на освіту та права на здоров'я є важливим чинником, який впливає на розвиток суспільства. Для досягнення балансу між цими правами потрібно звернути увагу на інтеграцію освітніх і медичних ініціатив, поліпшення доступу до ресурсів, а також підвищення обізнаності щодо здорового способу життя. Ефективна політика в цій сфері може суттєво поліпшити якість життя населення.

Використані джерела

1. Щебетун І. Реалізація конституційного права на освіту в умовах дії правового режиму воєнного стану. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/01/64–1.pdf
2. Конституція України: Закон України. 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
3. Миськевич Т. Реформування системи охорони здоров'я в Україні / Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. 2016. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=752:reformuvannya-sistemi-okhoroni-zdorovya&catid=8&Itemid=3504
4. Прієшкіна О. В. Права людини в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Правова держава*. 2017. № 26. С. 33–40.

Олександр ЛИСЕНКО
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ТОРГОВЕЛЬНУ МАРКУ

Питання права інтелектуальної власності на торговельну марку є надзвичайно актуальним з огляду на поширення новітніх технологій, інтернаціоналізацію господарських зв'язків та розвиток господарств в умовах зростаючої конкуренції. Торговельна марка посідає провідне місце серед об'єктів права інтелектуальної власності, що використовуються у сфері господарської діяльності. Саме індивідуалізація товарів та послуг виступає як ключовий елемент використання торговельної марки суб'єктами господарювання.

Метою наукової роботи є дослідження питання права інтелектуальної власності на торговельну марку.

Дана проблематика досліджувалась в роботах Р. В. Гуменного, Л. Д. Романадзе, І. Ю. Кожарської, О. П. Орлюка, однак, на нашу думку, дослідження проблематики особливостей права інтелектуальної власності на торговельну марку є актуальним і потребує подальшого вивчення.

На сьогоднішній день питання охорони суверенних прав держави у виключній економічній зоні є врегульованим як на рівні міжнародно-правових актів, а саме Паризькою конвенцією про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року яка врегульовує питання щодо реєстрації торговельних знаків та здійснення захисту і правової охорони права інтелектуальної власності на торговельну марку, яка була ратифікована Україною у 1991 році [1]. Відповідно до положень ст. 6 Конвенції визначено що кожний товарний знак який є зареєстрованим у країні походження може бути заявлений і в інших країнах та охороняється таким яким він є з винятками встановленими даною статтею.

Таким чином, конвенція закріплює правові гарантії охорони торговельної марки не лише в країнах їх реєстрації, а і на міжнародному рівні. Щодо національного законодавства, то питання права інтелектуальної власності на торговельну марку є закріпленим у ст.ст. 493, 494, 495 та 496 Цивільного кодексу України [2]. Зокрема, ст. 494 визначає що набуття права інтелектуальної власності на торговельну марку засвідчується свідоцтвом. Законодавство закріплює і майнові права інтелектуальної власності на торговельну марку, а саме: право на використання, виключне право дозволяти використання торговельної марки, право на захист, яке передбачає можливість встановлення заборони щодо неправомірного використання торговельної марки. В даному аспекті слід зазначити Рішення Печерського районного суду м. Києва від 30.11.2016 року у справі № 757/45200/16-ц, в якому була встановлена заборона щодо використання відповідачем торгового знаку в мережі Інтернет без згоди власника, а саме заборона його застосування в назві доменних імен [3].

Таким чином, право інтелектуальної власності на торговельну марку відіграє провідну роль в індивідуалізації товарів та послуг суб'єктів господарювання. В даному аспекті варто зазначити думку Шишки Р. Б., яка визначає що одним з основних завдань торговельної марки є індивідуалізація тору або послуг серед інших подібних товарів або послуг що перебувають в цивільному обігу [4]. Дана умова є необхідною для розвитку підприємств, оскільки саме торговельна марка є «візитною карткою» якості тих чи інших товарів або послуг які надає компанія. Дотримання законодавства щодо прав на використання торговельної марки та захист прав інтелектуальної власності на торговельну марку є необхідною умовою економічного зростання України та залучення міжнародних інвестицій. Саме тому чітка регламентація прав інтелектуальної власності на торговельну марку на законодавчому рівні та існування практичних механізмів щодо захисту прав інтелектуальної власності на торговельну марку забезпечить розвиток підприємств в умовах вільної конкуренції.

Використані джерела

1. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року: Конвенція Ліги Націй від 20.03.1883 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text (дата звернення: 31.10.2024).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436–15#Text
3. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 30.11.2016 року у справі № 757/45200/16-ц. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/64013904 (дата звернення 31.10.2024).
4. Шишка Р. Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект. Х.: НУВС, 2012. 409 с.

Кристина ЛОМЄЄВА
студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

В умовах воєнного стану гарантоване Конституцією України право на судовий захист не припиняється та не обмежується, проте може здійснюватися з певними особливостями. Рада суддів України підтвердила необхідність забезпечення стабільної роботи судової влади в умовах воєнного стану. Зокрема, на засіданні 24 лютого 2022 року було розглянуто заходи, спрямовані на збереження функціонування судів у відповідь на збройну агресію рф. Рада суддів України наголосила на тому, що навіть у воєнний час робота судів має продовжуватись, аби гарантувати конституційне право громадян на судовий захист. У зв'язку з цим 2 березня 2022 року було опубліковано рекомендації щодо діяльності судів під час воєнного стану, основні з яких включають:

– Скорочення персоналу в судових приміщеннях: для забезпечення безпеки рекомендується залишати мінімальну кількість працівників, необхідну для здійснення невідкладної роботи, з чітким розподілом обов'язків.

– Скасування особистого прийому громадян: керівництво суду припиняє особистий прийом і забезпечує роз'яснення можливостей відкладення розгляду справ, зокрема можливості проведення засідань у режимі відеоконференції.

– Обмеження допуску сторонніх осіб до судових засідань: рекомендується обмежити доступ до суду осіб, які не є безпосередніми учасниками процесу.

– Відкладення розгляду справ у разі неможливості їхньої участі: якщо учасники судового процесу не можуть з'явитись у суд через причини, пов'язані з війною (наприклад, мобілізація або зайнятість у критичній інфраструктурі), рекомендується розгляд справ відкласти.

– Врахування реальної ситуації в регіоні при організації роботи суду: кожен суд має адаптувати роботу з урахуванням обстановки, що склалася, аби забезпечити безпеку та ефективність правосуддя.

На сьогодні суди України можна умовно поділити на ті, що тимчасово припинили роботу (їхні справи передано до інших судів у безпечніших регіонах), і ті, що працюють у звичному режимі, однак дотримуються рекомендацій щодо відкладення засідань, крім випадків розгляду невідкладних справ. Таким чином, функціонування правосуддя у воєнний період ґрунтується на адаптації цивільного процесу до таких умов: зміна територіальної підсудності для справ судів, які тимчасово не працюють; проведення засідань у режимі відеоконференції за наявності технічної можливості; відкладення розгляду справ за ініціативою суду або клопотанням учасників процесу.

У цьому контексті важливою подією стало прийняття закону щодо особливостей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час воєнного стану. 6 травня 2023 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану». Вказаним Законом вносяться зміни до Законів України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» та «Про виконавче провадження», що дозволяє адаптувати виконання рішень суду до умов воєнного стану [1].

Таким чином, цивільно-процесуальні аспекти захисту прав зазнають суттєвих змін з огляду на надзвичайні обставини, спричинені війною. Попри значні виклики та ризики, судова система України докладає всіх зусиль для забезпечення безперервного здійснення правосуддя та реалізації конституційного права громадян на судовий захист. Це демонструє стійкість і адаптивність національної правової системи, що є важливим фактором збереження правопорядку навіть у кризові періоди.

Використані джерела

1. Омбудсман України. Актуальна інформація. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/ Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/

Вадим МЕЛЬНИК
студент 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Гуманітарне право в умовах збройного конфлікту має надзвичайне значення, адже саме воно забезпечує базові права людини під час війни, а також регулює поводження з цивільними та комбатантами. У своїй основі міжнародне гуманітарне право (МГП) прагне обмежити страждання, зберегти гідність людини та захистити жертв конфліктів,

що зумовлює його роль як важливого механізму підтримання моральних та етичних норм у воєнний час. Дослідження гуманітарного права також акцентують увагу на його історичному розвитку, ефективності та викликах, що стоять перед його дотриманням у сучасних умовах.

Міжнародне гуманітарне право, яке також часто називають «правом війни» або «правом збройних конфліктів», сформувалося протягом століть. Основоположним документом сучасного МГП є Женевська конвенція 1949 року та додаткові протоколи, прийняті пізніше, які були розроблені для врегулювання умов ведення бойових дій та захисту осіб, що не беруть у них участь. Протягом історії такі моральні ідеї, як лицарство та взаємоповага між ворогуючими сторонами, набули системного закріплення в правових нормах, що стали міжнародно визнаними стандартами поведінки під час війни [1, с. 6].

Проте, важливо розуміти, що гуманітарне право відображає ідеї певної епохи, адаптуючись до нових викликів і технологій. Таким чином, розвиток сучасного МГП є постійним процесом, що враховує нові реалії конфліктів, зокрема технологічний розвиток, використання нових видів зброї та участь недержавних акторів.

Гуманітарне право базується на декількох ключових принципах. Перший з них — це принцип розрізнення, який вимагає чітко відрізняти цивільних осіб і цивільні об'єкти від комбатантів і військових об'єктів. Другий принцип — пропорційність, який передбачає, що військові дії повинні мати пропорційний характер і не завдавати надмірної шкоди цивільному населенню. Третій принцип — необхідність, який визначає, що дії, що призводять до пошкоджень, мають бути виправданими з військової точки зору. Останній принцип — гуманність, який закликає уникати жорстокого поводження з цивільними особами та полоненими [2, с. 29].

На жаль, в умовах сучасних збройних конфліктів, дотримання міжнародного гуманітарного права часто залишається проблематичним. Нові форми конфліктів, як-от асиметричні війни, що включають участь терористичних організацій, викликають серйозні труднощі в застосуванні традиційного гуманітарного права. Наприклад, терористичні організації часто використовують цивільних осіб як живий щит або проводять операції у густонаселених районах, що ускладнює відокремлення цивільних об'єктів від військових.

Окрім цього, виникнення кібервійни додає новий вимір до розуміння збройних конфліктів. Кібернапади можуть завдати значної шкоди, впливаючи на цивільну інфраструктуру (лікарні, енергетичні системи, банки), і наразі відсутність конкретних норм МГП щодо кібератак залишає цю сферу регулювання майже поза правовим полем.

Важливо також звернути увагу на зв'язок між міжнародним гуманітарним правом та правами людини. Хоча ці два правові режими

мають різну мету і застосовуються в різних обставинах, вони доповнюють один одного. Гуманітарне право діє в умовах збройних конфліктів і спрямоване на захист осіб, які не беруть участь у бойових діях, тоді як права людини є універсальними і діють постійно. Утім, в умовах збройного конфлікту важливо, щоб дотримання основних прав людини не ігнорувалося, навіть якщо застосовуються правила гуманітарного права.

Існує ряд міжнародних інституцій, які спрямовані на забезпечення дотримання МГП, зокрема Міжнародний комітет Червоного Хреста, Міжнародний кримінальний суд та спеціальні трибунали. Ці організації займаються моніторингом дотримання правових норм, а також притягують до відповідальності осіб, які вчиняють серйозні порушення МГП, такі як військові злочини та злочини проти людяності [3, с. 182].

Однак, питання притягнення до відповідальності за порушення МГП є непростим. Часто країни, залучені в конфлікт, не бажають розслідувати або визнавати власні порушення. Відповідно, існує необхідність посилення міжнародних механізмів притягнення до відповідальності, а також тіснішої співпраці між державами для гарантування дотримання гуманітарного права.

Отже, гуманітарне право є основоположним елементом міжнародної правової системи, який забезпечує гуманні норми поведінки під час збройних конфліктів і надає захист жертвам війни. Сучасні виклики, зокрема розвиток нових форм збройних конфліктів, вимагають адаптації цього права до нових реалій, зберігаючи при цьому його основні принципи. Для забезпечення ефективного захисту жертв конфліктів необхідні комплексні міжнародні заходи, посилення відповідальності за порушення МГП та подальший розвиток міжнародних механізмів дотримання гуманітарного права.

Використані джерела

1. Гнатовський М. М., Короткий Т. Р., Хендель Н. В. Міжнародне гуманітарне право: довідник для журналістів. 2-ге вид., доповн. Одеса: Фенікс, 2015. 92 с.
2. Мельцер Н. Міжнародне гуманітарне право: загальний курс. Київ: МКЧХ, 2020. 396 с.
3. Денисенко С. І. Актуальні проблеми міжнародного гуманітарного права в умовах сучасних збройних конфліктів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С. 182–184.

Andrii MUDRAK
First-year Master's student at the Faculty of Judicial and International Law
National University «Odesa Law Academy»
Scientific supervisor — Associate Professor ***Fasii B. V.***

PROTECTION OF CIVIL RIGHTS DURING MARTIAL LAW: CHALLENGES AND PROSPECTS

In the current context of the full-scale aggression of the Russian Federation against Ukraine, the issue of civil rights protection has become particularly relevant. Martial law significantly affects the legal status of citizens, restricts their rights and freedoms, which necessitates the review and adaptation of human rights mechanisms. Particular emphasis should be placed on ensuring the rights of civilians in the combat zone and temporarily occupied territories, as well as on the effectiveness of legal protection of internally displaced persons (IDPs). In times of war, the issues of compliance with international humanitarian law and the protection of human rights at the national level become key.

Research in the field of civil rights protection under martial law is actively conducted by both Ukrainian and foreign scholars. Among Ukrainian researchers, it is worth noting the works of V. Butkevych, M. Kozyubra, and I. Lukashuk, who analyse the issues of legal protection of civilians in crisis situations. International organisations, such as Human Rights Watch and Amnesty International, also conduct analytical research on violations of civilians' rights in conflict zones. At the same time, the relevance of this topic requires further research, in particular in the area of improving human rights mechanisms under martial law.

– Martial law in Ukraine is regulated by the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine 'On the Legal Regime of Martial Law' and other legal acts. During the period of martial law, temporary restrictions on rights and freedoms may be imposed, but such restrictions must be proportionate to the threat and not contradict the state's international obligations.

– Ukraine is obliged to comply with international humanitarian law (in particular, the Geneva Conventions) and international human rights treaties. However, in times of war, violations of these norms often occur, which requires increased attention from the state and the international community.

2. Main challenges to the protection of civil rights during martial law

– Restrictions on rights and freedoms. Due to the need to ensure national security, restrictions are imposed on freedom of movement, assembly, speech, etc. For example, curfews and restrictions on access to certain resources may be imposed.

– Legal protection of IDPs. About 5 million Ukrainians have become internally displaced, which poses significant challenges for state institutions in ensuring their rights to housing, labour, social security and healthcare.

– Violations of rights in the occupied territories. Numerous cases of violations of civilian rights, including abductions, torture and deprivation of liberty, have been recorded in the temporarily occupied territories of Ukraine.

3. Prospects for improving human rights mechanisms

– Legal assistance for IDPs and victims should be strengthened by creating effective mechanisms for filing complaints about rights violations.

– An important step is to improve the regulatory framework to ensure legal guarantees for civilians during martial law, as well as to work closely with international organisations to monitor and document violations.

– The introduction of digital platforms for the rapid recording and submission of information on human rights violations could significantly increase the effectiveness of protection.

Protecting civil rights during martial law remains a challenging task that requires efforts from both the state and the international community. Strengthening the legal framework, expanding access to legal aid and cooperation with international institutions are key steps to ensure the rights and freedoms of citizens in times of war. It is also important to improve mechanisms to support internally displaced persons and introduce modern technologies to document human rights violations.

References

1. Буткевич В. Г. Міжнародне гуманітарне право: підручник. К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2020.
2. Козюбра М. І. Права людини в умовах воєнного стану: виклики та перспективи. *Юридична наука України*. 2022.
3. Human Rights Watch. Reports on Human Rights Violations in Conflict Zones. URL: https://www.hrw.org.
4. Amnesty International. Захист прав людини під час війни. URL: https://www.amnesty.org.
5. Лукашук І. І. Міжнародне право в умовах збройних конфліктів. К.: Наукова думка, 2021.

Valeriia OVCHINNIKOVA
2nd year student of the Faculty of Judicial and International Law
of the National University «Odesa Law Academy»
Supervisor — Ph.D., Associate Professor ***Daria Minchenko***

CONTRACTUAL REGULATION OF CIVIL-LAW RELATIONS IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

With the beginning of martial law in Ukraine that was put into effect by the Decree of the President of Ukraine No. 64/2022 of 24.02.2022. During a martial law, there is a need to amend civil law contracts, to ensure the fulfillment of obligations that occurred before the start of hostilities, as well as to regulate new types of contracts aimed at supporting the defense capability of the state and protecting the rights of citizens.

Martial law significantly changed the conditions for implementing civil-law relations, complicating the fulfillment of contractual obligations, disrupting supply chains, limiting the activities of enterprises and affecting the financial stability of counterparties. Researching the mechanisms of contractual regulation under martial law is an important step towards preserving economic stability and social welfare in Ukraine.

Due to the war, missile attacks, temporary occupation of Ukrainian territories, many companies cannot comply with the terms of their contracts. This happens due to objective reasons related to military actions and their consequences. One of the legal tools that can help in such cases is the concept of «force majeure», defined by the civil code of Ukraine as circumstances of irresistible force (Art. 617). According to Part 2 of Article 14–1 of the Law of Ukraine «On Chambers of Commerce and Industry of Ukraine», force majeure circumstances are extraordinary circumstances that cannot be predicted and that make it impossible to fulfill contractual obligations [3]. Such circumstances include, in particular, war, occupation, hostilities and other related events. If we are guided by the norms of civil legislation, namely p. 1of the Art. 617 of the Civil Code of Ukraine, it can be stated that the occurrence of force majeure circumstances does not release from the performance of contractual obligations, but only releases from responsibility for their non-performance [4]. That is, force majeure circumstances can serve as a delay in the fulfillment of contractual obligations until the moment of their termination, in our case, until the moment of the cancellation of martial law, since the contract concluded between the parties is binding for them to fulfill [1, p.111].

It should be noted that during martial law, the greatest amount of problem issues arise in implementation of such types of contracts as contracts of sale and purchase contracts, loan agreements, lease agreements. As a rule, any type of contract concluded between the parties contains provisions on the actions of the parties in the event of in the event of force majeure and the consequences arising for the parties in terms of fulfilment of contractual obligations in the event of force majeure. Moreover, for example according to part 6 of the article 762 of the Civil Code of Ukraine, in contracts of rent (lease) the lessee is exempt from payment for the entire time during which the property could not be used by him due to circumstances for which he is not responsible, which is a direct referral to force majeure circumstances [2, p.169–170].

However, there are also cases when the force majeure provisions in the concluded agreements do not contain any force majeure clauses at all or do not sufficiently define the actions of the parties and the consequences of force majeure. But it is worth noting that the principle of exemption from liability in the event of force majeure provided for at the level of principle in the Civil Code of Ukraine applies regardless of whether the parties have provided for the relevant provision in the agreement or not.

At the same time, it is worth noting that in order to be released from liability for failure to fulfil contractual obligations, it is necessary to prove the impossibility of fulfilling obligations by a certain person who has circumstances, since the mere existence of force majeure cannot directly indicate the inability to fulfil contractual obligations. In such a case, the court shall check in each individual case whether the circumstance is exceptional and unavoidable, and whether the debtor could have changed anything to avoid the consequences [2, p.170–171].

Contractual regulation of civil-law relations in the conditions of martial law requires special attention and adaptation to the realities caused by military actions. Fulfillment of contractual obligations often becomes problematic or impossible due to force majeure circumstances, which forces the parties to resort to legal mechanisms to protect their rights. The concept of force majeure, postponement or temporary exemption from duties, as well as other legal instruments become necessary elements of contractual interaction.

References

1. Regulation of contractual relations under martial law: collection. Kyiv: «Yuridika», 2023. 140 p. URL: https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/KRC_conf_Reglament_dog_vidn_zhovten_2023.pdf (access date: 11/11/2024).
2. Stefanchuk M. Peculiarities of contractual liability under martial law. Actual problems of jurisprudence. 2023. P. 167–171. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/48762/1/Stefanchuk.PDF (access date: 11/11/2024).
3. Law of Ukraine: «On Chambers of Commerce and Industry of Ukraine»: Law of Ukraine dated 02.12.1997 No. 14: as of March 31. 2023. URL: http://zakon.rada.gov.ua (access date: 11.11.2024).
4. Civil Code of Ukraine: Code of Ukraine dated February 16, 2003, Article No. 617. URL: http://zakon.rada.gov.ua (access date: November 11, 2024).

Андрій ОДНОКОЛ
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Добровольська В. В.***

ЕВОЛЮЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Еволюція господарського права в Україні є надзвичайно важливою темою, оскільки вона відображає складний шлях становлення економічних відносин і правової системи країни. Історично господарське право України пройшло значну трансформацію, змінюючись відповідно до соціально-економічних потреб і вимог сучасності. В умовах інтеграції до Європейського Союзу та економічної глобалізації, господарське право виступає інструментом для створення сприятливого бізнес-клімату та захисту економічних інтересів України. Також нагальною стає проблема адаптації національного законодавства до європейських стандартів, що зумовлює потребу в глибоких дослідженнях еволюції господарського права та визначенні його перспектив подальшого розвитку.

Перші основи господарського права в Україні були закладені ще в період Київської Русі, коли юридичні норми регулювали економічні взаємовідносини між торговцями і ремісниками. Проте значні зрушення у господарському законодавстві відбулися під час входження України до складу різних імперій, а потім — Радянського Союзу. Важливим етапом стало прийняття Цивільного кодексу УРСР 1963 року, який містив окремий розділ, присвячений правовому регулюванню господарських відносин. Цей документ заклав основи радянського господарського права в Україні [4].

Сучасний етап еволюції господарського права бере свій початок з проголошенням незалежності України. Після розпаду СРСР Україна почала формувати власну правову систему, в якій значну роль відіграло господарське право. Ухвалення Господарського кодексу України в 2003 році стало визначною віхою в цьому процесі [6].

Господарське право України сьогодні відображає трансформацію економічних відносин у державі та спрямоване на регулювання підприємницької діяльності, захист прав суб'єктів господарювання, забезпечення економічної безпеки тощо. Серед ключових тенденцій розвитку цієї галузі можна виокремити гармонізацію законодавства з нормами ЄС, посилення ролі саморегулівних організацій, впровадження сучасних механізмів господарсько-правового регулювання [1; 2; 5].

Еволюція господарського права в Україні демонструє поступовий перехід від командно-адміністративної до ринкової економіки та формування відповідної правової бази. Подальший розвиток цієї галузі права повинен враховувати сучасні виклики та сприяти ефективному функціонуванню вітчизняної економіки [3].

Використані джерела

1. Беляневич О. А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти): монографія. К.: Юрінком Інтер, 2006. 592 с.
2. Вінник О. М. Господарське право: навчальний посібник. 2-ге вид., змін. та доп. К.: Правова єдність, 2009. 766 с.
3. Джуринський О. Д. Еволюція господарського права України. *Право і суспільство.* 2015. № 5–2. С. 101–106.
4. Подцерковний О. П. Господарське право: підручник. Одеса: Фенікс, 2018. 928 с.
5. Саніахметова Н. О. Господарське право України: навчальний посібник. К.: А. С. К., 2005. 384 с.
6. Щербина В. С. Господарське право: підручник. 6-те вид., перероб. і доп. К.: Юрінком Інтер, 2013. 640 с.

Владислава ОСОКІНА
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНІ

Шлюбний договір як правовий інститут на сьогоднішній час набуває все більшої популярності в Україні через поширення його укладань в інших країнах. Даний вид цивільно-правового договору визначається як договір, метою якого є регулювання майнових відносин у шлюбі, а також визначення певних прав та обов'язків сторін при розлучені. Незважаючи на наявність нормативно-правових актів, що складають основу для укладення шлюбних договорів, така система все ще стикається з низкою проблем та перешкод.

Сімейний кодекс України визначає поняття шлюбу таким чином: «Шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану» [2]. Відповідно до Конституції України, шлюб базується на вільному погодженні жінки та чоловіка, а кожен з подружжя отримує рівні права та обов'язки в сім'ї та шлюбі [1].

Однією з основних проблем укладення шлюбного договору в Україні є недосконаліть його форми, адже шаблони, які пропонують нотаріаль-

ні організації, часто не беруть до уваги індивідуальні вимоги подружжя, що змушує звертатися до професійних юристів для складання даного договору, але й оплата за послуги таких юристів не дуже мала, тому й виникають сумніви у громадян щодо укладання таких договорів [3].

Наступною проблемою є відсутність можливості укладення шлюбного договору шляхом залучення представника, адже Сімейний кодекс України унеможливлює укладення договору опікуном недієздатної дружини або чоловіка, якщо вони втратили свою дієздатність під час перебування у шлюбі. Проте з досвіду таких розвинених країн, як Франція та Німеччина, укладення шлюбного договору можливе через законного представника на протязі багатьох років з початку існування інституту шлюбного договору [4].

Також до проблем регулювання шлюбного договору відносять недостатню міру захищеності прав сторін. Це пов'язано, насамперед, з тим, що шлюбний договір у конкретних випадках може захистити одного з подружжя, але й спричинити шкоду іншому, що показує дисбаланс у сфері захисту прав та інтересів людини і громадянина.

Станом на 2019 рік, відсоток укладень шлюбних договорів складав лише 10 %, на відміну від Європи, де кожне третє подружжя складає договір. Малий відсоток в Україні пов'язується з необізнаністю громадян у цій сфері та їх суперечливим ставленням до укладання шлюбного договору [4].

Отже, проблеми правового регулювання шлюбного договору в Україні потребують уваги з боку законодавства та громадян в цілому. Незважаючи на наявність нормативно-правової основи, практика укладення або виконання шлюбних договорів досі стикається з труднощами. Вирішення вищезазначених проблем впливатиме на підвищення ефективності користування шлюбним договором у сфері захисту прав та інтересів шлюбної пари, що допоможе зміцнити майнові відносини у сім'ях.

Використані джерела

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947–14#Text
3. Зацарна А. В. Проблемні питання при укладанні шлюбного договору та визнанні шлюбного договору недійсним. *Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації*. 2024. С. 103–108. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=j
4. Князька Л. А. Окремі проблемні питання правового регулювання шлюбного договору (контракту) в Україні. *Соціологія права*. 2019. № 4. С. 24–28. URL: http://www.soclaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2019/4/4_2019.pdf#page=24

Вікторія ПЕРЕВЕРЗЄВА
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Добровольська В. В.***

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВИКОНАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ЗАБОВ'ЯЗАНЬ

Воєнний стан суттєво вплинув на діяльність суб'єктів господарювання, зокрема процедуру виконання ними своїх зобов'язань. Зазначений стан є особливим правовим режимом, який запроваджується на території України або в окремих її регіонах у разі збройної агресії, загрози нападу, чи загрози державній незалежності. Основою для введення воєнного стану є Конституція України та відповідний указ Президента, що має бути затверджений Верховною Радою України [1]. Дія воєнного стану може спричинити запровадження спеціальних правил у сфері господарської діяльності, зокрема можливість змінювати або припиняти виконання договірних зобов'язань під впливом форс-мажорних обставин [5].

Під час дії воєнного стану на території України суб'єкти господарювання та фізичні особи звільняються від відповідальності за невиконання договірних, податкових та інших зобов'язань. Однак таке звільнення можливе лише за умови, що зобов'язання не виконано саме через вплив воєнного стану. Це стосується, зокрема, договорів оренди, постачання, кредитування та подібних угод. Водночас форс-мажор не скасовує обов'язку виконати саме зобов'язання. Наприклад, якщо постачання товару не відбулося в обумовлені строки, форс-мажор дає можливість уникнути сплати штрафів чи пені за прострочення. Проте після завершення дії форс-мажору зобов'язання з постачання товару залишається чинним і має бути виконане [3].

В умовах воєнного стану, що триває в Україні, існуюча договірна діяльність фактично поділилася на два основні сегменти: договори, укладені до початку воєнного стану, і ті, що були укладені після його введення. Це розділення створює різні правові наслідки для учасників угод, оскільки кожен з цих сегментів підпадає під різні умови та правила. Однією з характерних рис застосування форс-мажору для українських суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану є те, що обставини форс-мажору, як правило, впливають на обидві сторони угоди. Це означає, що в разі виникнення форс-мажорних ситуацій, таких як військові дії, підприємства, що уклали угоди, можуть опинитися в однакових складних умовах. Зазвичай кожен тип договору, укладеного між сторонами, містить положення, які визначають дії, що мають бути здійснені в умовах форс-мажору, а також

наслідки, які виникають для сторін у зв'язку з виконанням договірних зобов'язань в таких умовах. Ці положення можуть включати опис дій, які сторони мають вжити для мінімізації збитків та організації виконання зобов'язань у нових умовах. У разі виникнення форс-мажорних обставин заінтересована сторона, що зазнала негативного впливу, незалежно від того, містяться в договорі відповідні пункти чи їх немає, повинна в судовому порядку довести наявність таких обставин. Це означає, що сторонам необхідно надати суду достатні докази, які підтверджують неможливість виконання зобов'язань у рамках конкретних правовідносин. Це може включати документи, свідчення або інші матеріали, що ілюструють вплив воєнних дій на виконання договору. Таким чином, ситуація з форс-мажором ускладнює правове регулювання договірних відносин в Україні, підкреслюючи важливість належного документування та обґрунтування обставин, що склалися [4].

Наразі, Закон № 2120-IX передбачає відстрочку платежів та звільнення від нарахування штрафів за порушення кредитних зобов'язань у період воєнного стану. Ці заходи спрямовані на підтримку суб'єктів господарювання, які зазнали втрат внаслідок бойових дій. Крім того, закон надає військовим адміністраціям повноваження залучати матеріальні ресурси підприємств для оборонних потреб. Це означає, що підприємства можуть бути зобов'язані виготовляти чи постачати продукцію для потреб армії, що також впливає на їхні господарські обов'язки й зобов'язання [2].

Таким чином, в умовах воєнного стану в Україні запроваджуються специфічні правові норми, які впливають на договірні відносини. Суб'єкти господарювання звільняються від відповідальності за невиконання зобов'язань, якщо це сталося внаслідок дії воєнного стану, зокрема у випадках форс-мажору. Договори, укладені до та після введення воєнного стану, мають різні правові наслідки, а також законодавство передбачає відстрочку платежів і звільнення від штрафів за кредитні зобов'язання, що має на меті підтримку бізнесу, який постраждав від бойових дій. Важливим є також те, що суб'єкти господарювання можуть бути зобов'язані постачати продукцію для оборонних потреб, що впливає на їхні зобов'язання в рамках господарської діяльності. Ці зміни підкреслюють необхідність ретельного документування та обґрунтування обставин, що виникають у ситуаціях форс-мажору, аби захистити свої інтереси у суді.

Використані джерела

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389–19#Text
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120–20#Text
3. Форс-мажор під час воєнного стану як інструмент для захисту бізнесу. URL: https://radnuk.com.ua/voiennyj-stan/fors-mazhor-pid-chas-voiennoho-stanu-iak-instrument-dlia-zakhystu-biznesu/
4. Нікітін О. Особливості виконання договірних зобов'язань під час воєнного стану за відсутності в договорі положень про форс-мажор (30.05.2022.) URL: https://id-legalgroup.com/blog/osobennosti-vipolneniya-dogovornih-obyazatelstv-vo-vremya-voennogo-polojeniya-pri-otsytstvii-v-dogovore-polojenii-o-fors-majore-oleg-nikitin-advokat-id-legal-group/
5. Рятушняк В. В. Вплив воєнного стану на правове регулювання і виконання договірних зобов'язань. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 104–106. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2024/26.pdf

Анна ПІВТОРАК
студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Чувакова Г. М.***

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРАВОСВІДОМІСТЬ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Тема правосвідомості громадян України була і є актуальною впродовж усього процесу здобуття незалежності та існування незалежної України. Правосвідомість та її формування займають вагоме значення у контексті української правотворчості, становлення українського суспільства як громадянського з усіма відповідними цьому принципами та цінностями, а в умовах воєнного стану ще й однією з важливих ланок захисту одного з основних положень Конституції України — суверенітету та незалежності нашої держави.

Розвиток правосвідомості громадян України та сприяння цьому зі сторони держави, навіть в умовах воєнного стану, є одним з пріоритетів укріплення засад правової, суверенної держави та позитивного її розвитку у майбутньому.

Воєнний стан та постійна небезпека погіршують не тільки психоемоційний стан людини, а й створюють ряд масштабних соціоекономічних проблем, що загострюють ситуацію в суспільстві, підвищують рівень уваги громадян до нагальних правових проблем, що стосуються їх безпосередньо. Впливу кризи, яку спричинюють негативні чинники в умовах воєнного стану, зазнали усі сфери громадянського та

суспільного життя українців і одною з областей громадянської свідомості, що страждає, є саме правосвідомість [1, с. 301–302].

Важливим критерієм під час розгляду конкретно правосвідомості українського суспільства є те, що воно є перехідним, тому правосвідомість, як його частина, є дуалістичною. Інтеграція у європейський суспільно-правовий простір, а саме курс на Євроінтеграцію України, що відбувається вже впродовж 10 років, спричинив потребу в адаптації нових поглядів і принципів, особливо у межах праворозуміння, переоцінення місця цінності особистих прав та свобод людини, громадянських обов'язків тощо. Саме дуалістичність, а точніше сказати, зіткнення «старого» та «нового» сприйняття, вже спричиняє певну неоднорідність та нестабільність правосвідомості, а воєнний стан це примножує. Тенденція дуальності правосвідомості, хоч і нестабільна в умовах воєнного стану, але відкриває українському суспільству шлях до переосмислення, позитивних тенденцій розвитку та укріплення української державності [2, с. 47–49].

Також слід зазначити, що українському суспільству притаманні риси правового нігілізму, ця деформація яскраво простежується у ряді країн пострадянського простору, Україна тому не виключення. У стресових умовах, що склалися після початку повномасштабного вторгнення, проблема правового нігілізму стала ще гострішою. Це можна простежити порівнюючи статистику вчинення злочинів довоєнних років, статистику від 2014 року, що є роком початку російсько-української війни, та від 2022 року, початку повномасштабного вторгнення та введення воєнного стану на території України [3, с. 139–140].

Зміни у правосвідомості громадян України під час воєнного стану можна умовно розділити на дві групи:

1) Погіршення рівня правосвідомості, що відбувається здебільшого у дорослих людей, зі сформованим рівнем побутової правосвідомості, що у стресовій ситуації та присутності постійної зовнішньої загрози, пригнічується разом з іншими аспектами людської свідомості, важливою частиною та інструментом якої є правосвідомість;

2) Складнощі у формуванні правосвідомості, що стосується безпосередньо осіб, що на момент введення воєнного стану не досягли повноліття та знаходяться у віці від 14 до 18 років. Такі особи починають активно цікавитися власними правами, формувати уявлення та сприйняття права у ході розширення дієздатності. В умовах воєнного стану це є ускладненим рядом причин, в які входить стрес, порушення якості навчального процесу, потреба у внутрішньому переміщені у межах України або за її кордони. Також формування правосвідомості може бути деформованим через концентрацію суспільства на певних конкретних правових сферах та нехтування іншими, наприклад, концентрація уваги на правових питаннях, що стосуються ведення бойових дій, проходження військової служби, статусу військовозобов'язаних тощо [3, с. 138].

Відповідно до викладеного вище можна зробити висновок, що правосвідомість громадян в умовах воєнного стану є однією з ланок суспільної свідомості, погіршення та занепад якої є майже неминучими, але буде неправильним не зазначити тимчасовість і зворотність таких процесів. Україна та українське суспільство, наслідуючи наявні вектори розвитку і зміцнення українського громадянського суспільства, зможуть відновити та покращити рівень правосвідомості громадян та схилити вектор у бік розробки права суверенної України як головного громадянського пріоритету.

Використані джерела

1. Муж В. В. Правосвідомість: Теоретичні аспекти поняття / Львівський державний університет внутрішніх справ. Кафедра теорії та історії держави і права. Львів, 2016. С. 297–303.
2. Сухицька Н. В. Правосвідомість громадян України: стан та напрямки розвитку. *Вчені записи Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.* Серія: Юридичні науки. 2012. № 1. С. 46–52.
3. Юрченко-Шеховцова Т. І. Правосвідомість особистості: теоретичний аналіз. *Психологічний часопис.* 2017. № 4 (8). С. 134–144.

Марина ПЛЄХОВА

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Павлова Ю. С.***

ЗЛОВЖИВАННЯ ЦИВІЛЬНИМИ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ У ЗВ'ЯЗКУ З ВВЕДЕННЯМ ВОЄННОГО СТАНУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Відповідно до частини 1 статті 2 Цивільного процесуального кодексу України завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [1].

Розглядаючи проблему зловживання процесуальними правами у цивільному судочинстві, варто зазначити, що будь-які негативні фактори, які порушують стабільність правосуддя в країні, можуть

створювати сприятливе середовище для зловживань у цій сфері. Тому дана тема є досить актуальною.

Водночас основні завдання цивільного судочинства залишаються сталими і мають виконуватися повноцінно незалежно від правових умов чи кризових ситуацій, що виникають у державі.

Дослідженням питань зловживання процесуальними правами займалися С. Бичкова, А. Катрич, В. Петренко, О. Рогач, С. Чванкін, Д. Черемнов, Г. Чурпіта, А. Штефан, А. Юдин та ін.

Відповідно до Указу Президента України Зеленського В. О. «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 від 24 лютого 2022 року, затвердженого Законом України від 24.02.2022 року № 2102-IX на території всієї країни з 5:30 24 лютого 2022 року було запроваджено воєнний стан у зв'язку з військовою агресією РФ проти України [2].

Судові процеси нині відбуваються в умовах постійної загрози для життя та безпеки: як суддів, працівників суду, так і учасників процесу.

Відповідно до частини 1 статті 44 Цивільного процесуального кодексу України учасники судового процесу та їхні представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами; зловживання процесуальними правами не допускається [1]. Однак, на практиці, часто трапляються порушення цього принципу, що особливо загострюється в умовах воєнного стану. До поширених випадків зловживань процесуальними правами в цей період належать:

1) затягування судових процесів, шляхом уникнення отримання судових повісток та інших судових документів, які надсилаються судом, неявка в судове засідання з усіх можливих причин, коли заінтересована особа регулярно «перебуває» у відпустці, відрядженні чи на лікарняному;

2) подання безпідставних та не підтверджених доказами заяв про відкладення розгляду справи під прикриттям дії в Україні правового режиму воєнного стану;

3) навмисне неотримання ухвал та рішень судів, з метою створення штучних умов для виправдання пропущених строків оскарження. Особливою в таких умовах видається активна роль суду у забезпеченні права на справедливий судовий розгляд та протидії зловживанню процесуальними правами з боку учасників судового процесу.

Статтею 44 Цивільного процесуального кодексу України визначено, що суд зобов'язаний вживати заходів для запобігання зловживанню процесуальними правами. У випадку зловживання процесуальними правами учасником судового процесу суд застосовує до нього заходи, визначені цим Кодексом [1].

Для внутрішньо переміщених осіб, які потребують зв'язку з судом, завжди є альтернативні способи комунікації, зокрема через діючі контактні номери телефонів чи поштові адреси судових установ.

Втім, трапляються ситуації, коли навіть в умовах складного становища деякі люди знаходять можливості для ухилення від участі у судових процесах та ведення недобросовісної діяльності, учасниками яких вони є.

Незважаючи на поточні виклики, що постали перед Україною, система правосуддя повинна продовжувати функціонувати, забезпечуючи захист прав громадян та осіб, що перебувають у країні. Для досягнення цієї мети співробітники судових органів повинні докладати максимальних зусиль для здійснення судочинства відповідно до вимог Цивільного процесуального кодексу України, захищаючи права громадян і запобігаючи зловживанню правами з боку учасників судових процесів [4].

Висновки. Дослідивши проблеми зловживання процесуальними правами в умовах воєнного стану, можна зробити висновок, що будь-які негативні чинники, які порушують стабільність правосуддя, створюють додаткові можливості для зловживання процесуальними правами учасниками судових справ. Водночас науковці та законодавці спільно працюють над розробкою змін до чинного законодавства і підготовкою практичних рекомендацій, щоб підвищити ефективність судочинства навіть за умов воєнного стану, що й стане пріоритетом подальших досліджень у цьому напрямі.

Використані джерела

1. Цивільний процесуальний кодекс України в редакції від 19.10.2024 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618–15#Text (дата звернення: 06.11.2024).
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України в редакції від 27.07.2024 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389–19#Text (дата звернення: 06.11.2024).
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення: 06.11.2024).
4. Петренко В. С. Зловживання процесуальними правами у цивільному судочинстві. *Young Scientist*. 2016. № 6. С. 265.

Іоанна ПОВШУК
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

МАТЕРІАЛЬНЕ ВІДШКОДУВАННЯ ВТРАЧЕНОЇ РЕПУТАЦІЇ ВНАСЛІДОК ПОШИРЕННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Актуальність теми дослідження зумовлена стрімким розвитком інформаційних технологій та їх впливом на суспільні відносини [1]. Соціальні мережі стали невід'ємною частиною сучасного життя, значно розширивши можливості комунікації та обміну інформацією. Однак разом з цим зросли і ризики поширення недостовірної інформації, що може завдати істотної шкоди репутації фізичних та юридичних осіб.

Конституція України гарантує право на повагу до гідності та честі, недоторканність ділової репутації (ст. ст. 3, 28, 32) [2]. Цивільний кодекс України конкретизує ці положення, встановлюючи право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення права на повагу до гідності та честі, недоторканності ділової репутації (ст. ст. 23, 277) [3].

Специфіка соціальних мереж як платформи для комунікації полягає у швидкості розповсюдження інформації та складнощах ідентифікації джерела інформації [4]. Це створює додаткові виклики для правового регулювання та захисту репутації в цифровому середовищі.

Репутація в правовому контексті розуміється як оцінка ділових та професійних якостей особи в суспільстві [5]. Репутаційна шкода може проявлятися у формі втрати клієнтів, зменшення доходів, погіршення ділових відносин. Особливістю доказування репутаційної шкоди є необхідність встановлення причинно-наслідкового зв'язку між поширенням недостовірної інформації та негативними наслідками для потерпілої особи.

Підставами для відшкодування є факт поширення недостовірної інформації, її негативний характер щодо особи та настання негативних наслідків [6]. Методи оцінки розміру шкоди включають аналіз фінансових показників до і після поширення інформації, експертну оцінку втрат репутації. Судова практика щодо визначення розміру компенсації враховує тяжкість порушення, ступінь вини порушника, наслідки для потерпілого.

Ключовими проблемами є збір та фіксація доказів поширення недостовірної інформації, зокрема через можливість швидкого видалення або редагування постів. Важливим аспектом є встановлення причинно-наслідкового зв'язку між поширенням інформації та шкодою, що вимагає комплексного аналізу економічних показників та експертних оцінок [7].

Ефективними превентивними заходами є постійний моніторинг інформаційного простору та своєчасне реагування на негативні публікації. Це дозволяє мінімізувати потенційні збитки та зберегти репутацію.

Матеріальне відшкодування втраченої репутації внаслідок поширення недостовірної інформації в соціальних мережах є складним правовим механізмом, який потребує вдосконалення.

Матеріальне відшкодування втраченої репутації внаслідок поширення недостовірної інформації в соціальних мережах є складним правовим механізмом, який потребує вдосконалення. Основними напрямками покращення правового регулювання мають стати: розробка спеціальних норм щодо відповідальності за поширення недостовірної інформації в соціальних мережах; вдосконалення механізмів фіксації та збереження доказів у цифровому середовищі; розробка методики оцінки репутаційної шкоди з урахуванням специфіки соціальних мереж; встановлення чітких критеріїв для визначення розміру компенсації за репутаційну шкоду; впровадження механізмів досудового врегулювання спорів щодо захисту репутації в соціальних мережах. Реалізація цих пропозицій дозволить підвищити ефективність захисту репутації в цифровому середовищі та забезпечити справедливе відшкодування завданої шкоди.

Використані джерела

1. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657–12
2. Конституція України: Закон України.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80
3. Цивільний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435–15
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-viii
5. Про судову практику в справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова Верховного Суду України від 27.02.2009 № 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700–09
6. Про рекламу: Закон України від 03.07.1996 № 270/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80
7. Про затвердження Правил етичної поведінки працівників апарату Міністерства юстиції України та територіальних органів Міністерства юстиції України: Наказ Міністерства юстиції України від 26.09.2016 № 2737/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1327–16

Аліна ПРОКОПЕНКО
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ І ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Права людини проголошуються найважливішою людською цінністю, що визнається у всьому світі [1].

Збройні конфлікти представляють собою одну з найбільших загроз для прав та свобод людини в сучасному світі. Під час таких конфліктів відбуваються порушення основоположних прав, таких як право на життя, свободу, безпеку, а також на захист від тортур та нелюдського поводження. Збройні зіткнення можуть призвести до масових порушень прав цивільного населення, знищення інфраструктури, позбавлення людей життєвих ресурсів, і навіть до геноциду та інших форм грубого насильства.

Українське цивільне законодавство, зокрема Цивільний кодекс України, не містить спеціальних положень щодо регулювання правовідносин в умовах війни або збройних конфліктів. Це створює правову невизначеність для учасників таких відносин, зокрема щодо виконання договірних зобов'язань, можливості їх припинення через форс-мажор, порядку відшкодування шкоди, завданої військовими діями, та інші аспекти.

При цьому деякі аспекти регулюються спеціальними законодавчими актами, наприклад, законом «Про правовий режим воєнного стану», але це не вирішує всіх проблем, які виникають у сфері цивільних прав.

Право власності — одне з ключових прав, які порушуються під час збройних конфліктів. В Україні, де частина територій перебуває під окупацією, тисячі громадян втратили житло та інше майно через бойові дії. Водночас існують проблеми з визначенням правового статусу майна, що перебуває на окупованих територіях, та з механізмами його повернення або компенсації.

У Цивільному кодексі України є норми, які передбачають захист права власності та порядок відшкодування шкоди, завданої майну (ст. 1166 та 1167 ЦК України). Проте ці норми не враховують специфіки втрат внаслідок військових дій. Також значною проблемою є захист права власності в умовах окупації.

Договірні зобов'язання є основою багатьох цивільно-правових відносин, але під час збройних конфліктів їх виконання часто стає

неможливим. У Цивільному кодексі України передбачено можливість припинення договору або звільнення від відповідальності за його невиконання внаслідок форс-мажору (ст. 617 ЦК України). Проте не завжди чітко визначено, як саме сторони повинні діяти у випадку, якщо виконання зобов'язань стало неможливим через бойові дії або окупацію території.

Також виникають проблеми зі збереженням договірних прав і обов'язків у відносинах із суб'єктами, які перебувають на окупованих територіях або в зоні бойових дій. Це стосується, зокрема, прав орендарів, заставодержателів та інших учасників цивільних правовідносин.

Збройні конфлікти часто спричиняють масове переміщення населення, що породжує нові правові проблеми. Внутрішньо переміщені особи (ВПО) стикаються з порушенням своїх прав на житло, трудові відносини, соціальне забезпечення тощо. Законодавство України передбачає певні гарантії для ВПО, зокрема щодо отримання житла, соціальних виплат та доступу до роботи. Проте ці гарантії часто не реалізуються на практиці в повному обсязі.

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» є важливим правовим інструментом, проте він не вирішує всіх проблем, пов'язаних з відновленням прав переселенців. Наприклад, багато ВПО стикаються з труднощами у доступі до судових процедур або реєстрації свого статусу, що ускладнює реалізацію їх прав.

Для ефективнішого захисту цивільних прав в умовах збройних конфліктів необхідно вдосконалювати цивільне законодавство України. Зокрема потрібне створення спеціальних правових механізмів для врегулювання питань, пов'язаних із майном на окупованих територіях, відшкодуванням шкоди від воєнних дій та договірними відносинами в умовах конфлікту.

Також важливо розвивати міжнародну правову співпрацю для забезпечення можливості отримання компенсацій від держав-агресорів.

Збройні конфлікти в Україні значно ускладнюють реалізацію та захист прав людини у сфері цивільного права. Проблеми із захистом права власності, договірних зобов'язань, відшкодуванням шкоди та доступом до правосуддя потребують комплексного вирішення як на національному, так і на міжнародному рівні. Необхідне вдосконалення цивільного законодавства, спрямоване на врахування специфіки збройних конфліктів, а також розвиток механізмів міжнародного права для захисту цивільних прав в умовах війни.

Використані джерела

1. Громовенко К. В. Особливості захисту прав людини в умовах збройних конфліктів. 2022. URL: https://doi.org/10.32847/ln.2022.17.14
2. Харитонова Є. О., Харитонової О. І., Некіт К. Г. Проблеми здійснення і захисту цивільних прав в умовах воєнного стану: монографія. 2023. URL: https://hdl.handle.net/11300/23423
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435–15#Text
4. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 30 грудня 2023 р. № 3446-IX / База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706–18#Text

Ольга ПРУСАК
студентка 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Чувакова Г. М.***

ТЕНДЕНЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВОВИХ СИСТЕМ СУЧАСНОСТІ: ПРАВОВА АКУЛЬТУРАЦІЯ

Актуальними питаннями сьогодення постають світові процеси глобалізації, що охоплюють економічні, культурні, правові та в інші сфери життя. Це, у свою чергу, сприяє взаємодії та розвитку національних правових систем і, в певній мірі, навіть їх зближення.

Під впливом глобалізації в правовій системі та в її підсистемах відбуваються значні зміни, що зачіпають усі її елементи. Глобалізація діє на правову систему як об'єктивний і незворотний процес, посилюючи взаємозв'язок та взаємозалежність її структурних елементів, що ускладнює їхні системні та функціональні зв'язки.

Правова система країни є ключовою основою, що не лише існує в межах формування правової бази суспільства, але й чинить вплив на соціально-політичну та економічну сфери. Будь-які деформування в її структурі можуть як сприяти розвитку у позитивному, так і призвести до негативних наслідків, у тому числі і порушення зв'язків між її елементами. Тому для збереження стабільності правової системи особливо важливо досліджувати засоби впливу на її динамічні процеси. Це питання стає ще актуальнішим у світлі глобалізації суспільних відносин [1; 3, с. 35–36].

Правова акультурація, тобто зближення правових систем, стала системним і типовим явищем для сучасного етапу розвитку. Такий взаємовплив проявляється, насамперед, у запозиченні правових понять, принципів і інститутів. Взаємодія між правовими системами відбувається навіть поза межами традиційних правових сімей. Наприклад, у правовій системі України сьогодні формується низка інститутів, характерних для англосаксонської правової традиції.

Як зазначав у своїх дослідженнях Тарабукін О. Ю., що окремим напрямом правової акультурації є здійснення процесів євроінтеграції. З огляду на вимоги адаптації законодавства України до стандартів Європейського Союзу, а також уніфікаційні процеси на міжнародному рівні, можна сказати, що правова система України перебуває в постійному взаємному впливі із зарубіжними правовими системами. Така взаємодія призводить до появи нових правових інститутів та суттєвих змін у вже існуючих, що сприяє розвитку не лише правової сфери, а й суспільних відносин загалом [2, с.111–114].

Акультурація означає процес засвоєння народом форм, інститутів і рис культури іншого народу в процесі їхньої взаємодії. У контексті правової акультурації йдеться про сприйняття окремих елементів правової системи одного народу іншим. Це можна розглядати як подолання ізольованості культур і відкриття їх одне для одного.

Правова акультурація реалізується через законодавство, юридичну практику, укладання договорів, а також у сфері юридичної науки та освіти. Юридична акультурація здебільшого сприяє модернізації правової системи країни-реципієнта, збагачуючи її новими принципами та правовими концепціями.

Міжнародні публічні організації значно впливають на розвиток сучасних правових систем, не тільки обмежуючи національний суверенітет, але й сприяючи зміні національних правових систем відповідно до єдиних стандартів. У результаті, щоб стати частиною сучасного глобального світу, держави змушені запозичувати елементи правової культури, без яких інтеграція неможлива [4, с.13–15].

Проте, переймаючи світовий досвід, важливо враховувати, що правові системи формуються на основі унікальних умов кожної держави, зокрема історичних традицій, культурних особливостей та національного менталітету.

Процес глобалізації впливає не лише на звичні нам сфери життя, а й безпосередньо на розвиток національний правових систем. Правова акультурація має як позитивний, так і негативний розвиток. Її наслідки залежать від того, чи відбувається вона шляхом спонтанного копіювання чужих зразків, чи внаслідок продуманих правових реформ, тому досить важливим є дослідження таких процесів для збереження стабільності правової системи сучасності.

Використані джерела

1. Юридична компаративістика: мультимедійний навчальний посібник. URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/legal_comparativistics/nm/lec2.html
2. Тарабукін О. Ю. Правова акультурація у сучасній правовій системі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2012. С. 111–114.
3. Настасяк І. Ю. Взаємодія сучасних правових систем світу в умовах глобалізації. *Науковий вісник*. 2014. № 7. С. 35–37.
4. Порівняльне правознавство: обов'язковий компонент освітньої програми другого (магістерського) рівня вищої освіти: текст лекції з навчальної дисципліни. Харків, 2023. С. 13–15. URL: https://nm2.univd.edu.ua/download/127324

Мирослава РАДЕЦЬКА
студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Павлова Ю. С.***

РОЗУМНІСТЬ СТРОКІВ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ЯК ЗАСАДА ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА (З ВРАХУВАННЯМ РЕЛЕВАТНОЇ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ)

Закріплення у нормах Конституції України стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі [1] зумовлює потребу у детальному дослідженні та імплементації європейських стандартів в усі сфери суспільного життя в Україні.

Так, згідно з п. 7 ч. 2 ст. 129 Конституції України, до числа основних засад судочинства належать «розумні строки розгляду справи судом» [2]. Відповідно до п. 10 ч. 3 ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК України), однією з основних засад (принципів) цивільного судочинства є «розумність строків розгляду справи судом» [3].

Варто констатувати, що положення п. 10 ч. 3 ст. 2 ЦПК України фактично дублює положення Конституції України та жодним чином не розкриває змісту принципу розумності строків розгляду справи. Разом з тим, виключно проголошення принципу не достатньо для його реалізації. Окрім того, питання захисту права на судовий розгляд протягом розумного строку належним чином не врегульовано нормами ЦПК України, що призводить до обмеження права учасників цивільного провадження на розумність строків розгляду справи. З огляду на це виникає потреба у розкритті змісту принципу розумності строків розгляду справи судом, закріпленого Конституцією України, з урахуванням особливостей цивільного процесуального законодавства, та закріплення гарантій його реалізації.

Поняття «розумний строк розгляду справи» є багатоаспектним, що яскраво відбивається у широті підходів до визначення сутності досліджуваної засади. Приміром, О. А. Гончаренко звертає увагу, що термін «розумний строк розгляду справи» є багатогранним і підкреслює, що «важливим є дослідження сучасного змісту конвенційної категорії «розумних строків» розгляду справи» [4, с. 126–127], хоча при цьому власного визначення досліджуваного терміну не пропонує.

О. В. Андрійчук вважає, що «під поняттям «розумний строк»... слід вважати не один (конкретний) процесуальний строк, а сукупність процесуальних строків» [5, с. 50–511]. Спираючись на власні переконання, дослідниця запропонувала власну дефініцію поняття розумного строку з урахуванням особливостей цивільного процесуального законодавства та зазначила, що «під «розумним строком» вирішення цивільних справ слід розуміти загальну часову тривалість з моменту відкриття провадження у справі до моменту набрання у ній законної сили остаточним рішенням або його виконання» [5, с. 51–52]. З наведеного вбачається, що О. В. Андрійчук до складу «розумного строку» розгляду судами цивільних справ також включає і «розумність» строків виконання судових рішень, прийнятих за результатами розгляду таких справ.

М. О. Сорока притримується іншого підходу та звертає увагу, що запропонована О. В. Андрійчук позиція стосовно визначення сутності принципу «розумного строку» може застосовуватись «відповідної процесуальної категорії судового процесу із певними застереженнями... Також викликає сумнів доцільність уведення до складу строку, як розумного, строки, що стосуються виконання рішення, прийнятого судом. Такі процедури доцільно віднести до правореалізаційної діяльності тих осіб, яким адресоване рішення.... Тобто, процедури виконання рішення виходять за межі процедур розгляду і вирішення справи, а тому... навряд чи можуть бути включені до складу процесуальних строків, сукупність яких охоплено поняттям «розумний строк» [6, с. 966].

Доречно погодитися з тим, що процес виконання судових рішень виходить за межі цивільного судочинства як розгляду цивільної справи судом, однак такий підхід виправданий, переважно, лише з теоретичної точки зору, та базується на судженнях про взаємозв'язок цих понять. У той же час, коли йдеться про право на «розумні строки розгляду справи», закріплене як міжнародними, так і національними правовими актами, це поняття включає не тільки гарантії дотримання строків під час безпосереднього розгляду і вирішення цивільної

справи, але й забезпечення розумних строків виконання судових рішень. На це вказує і практика Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ, Суд), приміром, справи «Буховець проти України» [7], «Василенков проти України» [8] тощо.

Узагальнено, на підставі аналізу позицій вітчизняних вчених, можна зробити висновок, що розумним є строк, об'єктивно потрібний для розгляду та прийняття рішення у цивільній справі, в якій рішення прийнято не на користь позивача, а у разі повного або часткового задоволення позовних вимог — строк, об'єктивно потрібний для звернення до примусового виконання судового рішення, який не обмежено граничними строками та якого достатньо для забезпечення ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Враховуючи особливості цивільного процесу, перебіг розумного строку розгляду справи починається з моменту звернення до суду та закінчується прийняттям остаточного судового рішення (якщо рішення винесено не на користь позивача) або його виконанням (якщо рішенням повністю або частково задоволено позовні вимоги).

Принцип розумності строків судового розгляду є одним із центральних принципів цивільного процесуального законодавства, гарантований Конституцією України, іншими актами національного законодавства, зокрема міжнародними.

Очевидно, що для досягнення завдання цивільного судочинства, доречним є внесення змін до чинного цивільного процесуального законодавства, адже лише нормативне закріплення принципу розумності строків як засади цивільного судочинства не враховує галузевих особливостей його застосування.

Вирішення вказаної проблеми можливе лише шляхом внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України в частині закріплення нормативного визначення поняття розумного строку. Окремого дослідження потребує питання застосування критеріїв для визначення розумності строків розгляду справи для уникнення порушень прав, свобод та законних інтересів учасників цивільного провадження.

Використані джерела

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України від 07.02.2019 № 2680-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680–19#n6
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#top
3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618–15#top
4. Гончаренко О. А. «Розумний строк» розгляду справи у практиці Європейського суду з прав людини. *Форум Права*. 2012. № 3. С. 126–131.
5. Андрійчук О. В. Процесуальні строки у цивільному процесі: дис. ... кандидата юрид. наук. Київ, 2009. 214 с.
6. Сорока М. О. Сутність терміну «розумний строк» у судовому адміністративному процесі. *Форум права*. 2011. № 1. С. 962–967.
7. Справа «Буховець проти України» (Заява № 22098/02) : Рішення Європейського суду з прав людини від 8 листопада 2005 року. URL: https://minjust.gov.ua/files/177
8. Справа «Василенков проти України» (Заява № 19872/02) : Рішення Європейського суду з прав людини від 3 травня 2005 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_358/sp:max25

Марія РИНКУН
студентка 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ МАЙНА ОСІБ, ЗИКЛИХ БЕЗВІСТИ ЧИ ЗАГИБЛИХ НА ВІЙНІ

Військові конфлікти не лише завдають значних матеріальних втрат, але й призводять до людських трагедій, зокрема, зникнення людей безвісти або їхньої загибелі. В таких умовах перед державою та суспільством постає низка важливих юридичних питань, зокрема щодо врегулювання правового статусу осіб, доля яких невідома, а також захисту майнових прав їхніх рідних та близьких. Особливу увагу вимагає питання спадкування майна осіб, які зникли безвісти чи загинули під час війни, адже за даними статистики, приблизно 30 % спадкових справ, відкритих під час воєнного стану, стосуються осіб, які зникли безвісти, а також відсутність чіткої інформації часто може ускладнити процес передачі спадщини, що може стати причиною правових конфліктів і затягнути вирішення питань майнових прав.

Відповідно до Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти», особою, яка вважається зниклою безвісти за особливих обставин, вважається особа, що зникла внаслідок збройного конфлікту, воєнних дій, тимчасової окупації або в результаті надзвичайних ситуацій.

Для того щоб отримати правовий статус особи, зниклої безвісти, близькі родичі, члени сім'ї або представники військового формуван-

ня повинні подати заяву про розшук до відповідного територіального органу Національної поліції України. Після цього інформація про зникнення заноситься до Єдиного реєстру осіб, які зникли безвісти за особливих обставин. Особи вважаються зниклими безвісти з моменту внесення їхніх даних до цього реєстру.

Отримання статусу особи, зниклої безвісти за особливих обставин, не призводить до зменшення цивільної правоздатності особи. З моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру, на майно цієї особи може бути призначено опіку відповідно до норм ЦК України. Опікун відповідає за управління майном та виконання зобов'язань особи за рахунок її активів. Процес встановлення та припинення опіки детально регулюється нормами ЦК.

З початком воєнного стану в Україні відбулися значні зміни в правових нормах, що регулюють різноманітні сфери життя, зокрема і спадкові відносини. Для забезпечення спадкових процедур у цей непростий час було ухвалено кілька нормативних актів, які передбачають особливі умови їх реалізації. Серед них варто відзначити Постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» та Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату».

Для глибокого розуміння змін слід звернути увагу на нововведення, які стосуються процесу відкриття спадкових справ. Право на спадкування в спадкоємців з'являється або з моменту смерті спадкодавця, або з дня, коли особу визнано померлою за судовим рішенням. Зазвичай нотаріус відкриває спадкову справу за місцем останнього проживання покійного. У разі відсутності цієї інформації місцем відкриття спадщини вважається місцезнаходження нерухомого майна або його основної частини. Якщо нерухомість відсутня, спадкову справу відкривають за місцем знаходження головної частини рухомого майна.

Відповідно до нових положень, при відкритті спадкової справи нотаріус зобов'язаний виконати низку обов'язкових дій, серед яких перевірка наявності раніше відкритих спадкових справ, спадкових договорів, заповітів та реєстрація справи у Спадковому реєстрі. Проте в умовах воєнного стану, коли доступ до Спадкового реєстру може бути обмежений, нотаріус має право відкрити справу без його використання. Після відновлення доступу нотаріус повинен протягом п'яти робочих днів здійснити перевірку наявності інших справ чи документів, пов'язаних зі спадкуванням. Якщо виявиться, що аналогічна справа вже існує, нововідкриту справу передають нотаріусу, який вів її раніше. За відсутності інших справ нотаріус реєструє нову справу в реєстрі.

Особливо важливим є те, що свідоцтва про право на спадщину у справах, відкритих без доступу до Спадкового реєстру, не видаються до моменту її реєстрації. Це обмеження запроваджено для уникнення зловживань спадщиною в період воєнного стану та після його завершення. Розглянувши окремі аспекти спадкування під час воєнного стану, варто визначити ще й те, що якщо людина померла на окупованій території, а її майно залишилось там, слід звернутися до нотаріуса, закріпленого за цією територією. За неможливості дотриматися строків спадкування через воєнні обставини можна подати до суду позов про їх поновлення — доводити поважність причин не потрібно, оскільки це офіційно визнано форс-мажором.

Не менш важливим є момент регулювання у випадку, якщо спадкоємці перебувають за кордоном, їм слід подати заяву до посольства або консульства України для відкриття спадкової справи. Якщо справу вже відкрито в Україні іншими спадкоємцями, посольство передасть заяву відповідному нотаріусу.

Спадкування майна осіб, зниклих безвісти або загиблих під час війни, є складним правовим процесом, особливо в умовах воєнного стану. Відсутність чіткої інформації про долю зниклих осіб ускладнює передачу спадщини, що може призводити до правових конфліктів. Законодавство України визначає особливий правовий статус таких осіб та регулює процедуру спадкування, включаючи внесення даних до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти, і відкриття спадкових справ нотаріусами. Зміни в правовому регулюванні, пов'язані з воєнним станом, дозволяють спростити цю процедуру, хоча забороняють видачу свідоцтв про право на спадщину до реєстрації справи в Спадковому реєстрі. Також важливо враховувати особливості спадкування майна, що залишилося на окупованих територіях, а також ситуації, коли спадкоємці перебувають за кордоном. Загалом, питання спадкування в умовах війни вимагають комплексного підходу та дотримання відповідних юридичних процедур для захисту прав родичів зниклих і загиблих осіб.

Використані джерела

1. Особливості спадкування під час воєнного стану / Юрій Некляєв. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/211065_osoblivost-spadkuvannya-pd-chas-vonnogo-stanu (дата звернення 25.10.2024).
2. Як отримати спадщину під час війни — пояснює адвокат / веб-портал Суспільне. URL: https://suspilne.media/513357-ak-otrimati-spadsinu-pid-cas-vijni-poasnue-advokat/ (дата звернення 25.10.2024).
3. Людина зникла безвісти під час війни: що робити родичам? : пояснення юристки Одеської громадської приймальні УГСПЛ Тетяна Кушніренко. URL: https://www.helsinki.org.ua/articles/liudyna-znykla-bezvisty-pid-chas-viyny-shcho-robyty-rodycham/ (дата звернення 25.10.2024).
4. Правовий статус зниклих безвісти та безвісно відсутніх осіб. URL: https://law-in-war.org/pravovyj-status-znyklyh-bezvisty-ta-bezvisno-vidsutnih-osib/

Дмитрій РОМАЩЕНКО
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ НЕПРИПУСТИМОСТІ ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Принцип неприпустимості позбавлення права власності є фундаментальним у системі прав людини та закріплений як національним законодавством, так і міжнародними актами. Цей принцип, зокрема гарантує недоторканність приватної власності й передбачає, що її позбавлення можливе лише у виняткових випадках, визначених законом, із наданням справедливої компенсації. Однак в умовах воєнного стану питання дотримання цього принципу набуває особливої актуальності, оскільки інколи ситуація вимагає негайних рішень, які можуть впливати національну безпеку. Це створює певні правові дилеми, оскільки держава повинна одночасно забезпечити національну безпеку та зберегти права власності. В умовах воєнного стану з'являються випадки вилучення майна для оборонних потреб, конфіскація майна з «російським слідом», що обумовлене особливостями ситуації в країні.

Принцип неприпустимості позбавлення права власності — принцип цивільного права, який закріплений у ст. 3 Цивільного кодексу України та ст. 41 Конституції України. Суть даного принципу полягає у тому, що у власника майна є непорушне право володіння, користування й розпорядження ним. Якщо більш детально розглядати дану засаду, слід звернути увагу на її формулювання в актах, а саме на кінцеву частину «неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом» [5] та на «примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану» [2], тобто, це право все-таки обмежується державою, але зроблено це з метою забезпечення публічного та державного інтересу.

Проте в умовах воєнного стану, принципом неприпустимості позбавлення права власності нехтують незрівнянно частіше ніж у мирний час. Це в основному стосується майна, яке належить Росії, її резидентам та громадянам на підставі законодавства та рішень

РНБО. Це включає конфіскацію нерухомості, фінансових активів та бізнесу, що належать російським олігархам і підприємствам. Такі дії обґрунтовуються необхідністю забезпечення національної безпеки та захисту економіки України від впливу російських капіталів. Цей процес часто викликає дебати через порушення права власності. Однак українська влада наголошує на важливості таких заходів у контексті війни та загроз, що виходять з Росії.

Також з початком війни з'явилася нагальна потреба у відчуженні майна на забезпечення потреб пов'язаних з воєнним станом. Дане питання регулює Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» та Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». Згідно з цими актами у випадках, коли виникає потреба в забезпеченні військових цілей, держава має право здійснювати примусове відчуження або тимчасове вилучення майна у фізичних та юридичних осіб. Відчуження може стосуватися як рухомого, так і нерухомого майна, яке необхідне для оборони, транспортування, будівництва фортифікацій, розміщення військових та інших цілей, спрямованих на захист держави. Важливо, що законодавство передбачає компенсацію за відчужене майно, яка має бути виплачена власникам. В другому згаданому нами законі закріплений «військово-транспортний обов'язок», який полягає у дозволі вилучати транспортні засоби на потреби ЗСУ до моменту демобілізації.

В умовах воєнного стану описані заходи є виправданими з точки зору забезпечення безпеки та державних інтересів. Конфіскацію власності олігархів можна вважати частковою компенсацією шкоди, завданої війною. Війна та пов'язана з нею загроза суверенітету виправдовують примусове вилучення майна як виняткові заходи, спрямовані на забезпечення обороноздатності, наприклад з метою будування укріплень. Також можна сказати, що це частково «затикає» нестачу в забезпеченні армії та держави. Чітка регламентація дозволяє не переходити межі дозволеного і не порушувати права людей без нагальної потреби. Зокрема, важливо, щоб процес конфіскації здійснювався прозоро і під контролем, щоб уникнути зловживань і забезпечити правову визначеність для всіх учасників з дотриманням спрощеної процедури в разі знаходження, наприклад на передовій. Не менш важливим є забезпечення справедливості у відшкодуванні завданих збитків, що зменшить опір чи осуд населення.

Використані джерела

1. Про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів: Рішення Ради національної безпеки і оборони від 11 травня 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0006525–22#n2 (дата звернення: 30.10.2024).
2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. P. 2. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 30.10.2024).
3. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 станом на 07.09.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543–12/conv#Text
4. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 2013 станом на 21.06.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765–17#top
5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 8 берез. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435–15#Text (дата звернення: 21.04.2024).

Роман РУСУ
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Добровольська В. В.***

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО: СУТНІСТЬ, ОЗНАКИ ТА ФОРМИ

Державно-приватне партнерство (ДПП) є важливим інструментом соціально-економічного розвитку, який набуває все більшого поширення в Україні. Ця форма співпраці між державою та приватним сектором дозволяє залучати додаткові ресурси, підвищувати ефективність управління об'єктами державної власності та надавати якісніші суспільні послуги. Тому дослідження сутності, ознак та форм ДПП є актуальним завданням.

На мою думку, найбільш широк суть ДПП подається в цьому визначені: «це засноване на договорі довгострокове співробітництво між державними органами та органами місцевого самоврядування з одного боку, а також приватними компаніями з іншого, що спрямоване на фінансування, проєктування, впровадження та управління публічними об'єктами і послугами, які традиційно забезпечуються державою» [1] Ознаки державно-приватного партнерства Важливими ознаками ДПП є його довгостроковий характер, який, як правило, становить від 5 до 50 років. Крім цього, ключовою ознакою є об'єднання ресурсів та розподіл ризиків між державним і приватним партнерами. Також важливою ознакою ДПП є чіткий розподіл прав, обов'язків та відповідальності між сторонами співпраці [2]. Таким чином, довгостроковість, об'єднання ресурсів і розподіл ризиків, а також розмежування повноважень є основними ознаками, що характеризують державно-приватне партнерство.

Відповідно до Закону України «Про державно-приватне партнерство», основними законодавчо визначеними формами ДПП в Україні є:

1. Концесія. Ця форма передбачає передачу приватному партнеру на платній та строковій основі об'єктів права державної чи комунальної власності [3]. Концесіонер бере на себе зобов'язання з експлуатації та обслуговування об'єкта, а також несе пов'язані з цим ризики.

2. Управління майном (включаючи оренду). У цьому випадку приватний партнер отримує у володіння та користування державне чи комунальне майно на платній та строковій основі для надання суспільно значущих послуг [3]. При цьому приватний партнер може здійснювати поточний та капітальний ремонт майна.

3. Спільна діяльність. Дана форма передбачає об'єднання ресурсів державного і приватного партнерів для спільної реалізації проєктів у різних сферах [3]. Результати такої діяльності розподіляються між сторонами відповідно до їх вкладу.

4. Інші договірні форми. Законодавством також допускається використання інших договірних моделей, які дозволяють поєднувати переваги державного і приватного секторів [3]. Прикладами можуть бути угоди про розподіл продукції, лізинг тощо.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що державно-приватне партнерство є ефективним механізмом співпраці між державним і приватним секторами, спрямованим на реалізацію важливих для суспільства проєктів. Ключовими характеристиками ДПП є його довгостроковий характер, об'єднання ресурсів та розподіл ризиків між сторонами, а також чітке визначення їх прав, обов'язків та відповідальності. Основними законодавчо закріпленими формами ДПП в Україні є концесія, управління майном, спільна діяльність, а також інші договірні моделі, що дозволяють поєднувати переваги державного і приватного секторів. Використання різноманітних форм ДПП сприяє ефективній реалізації суспільно значущих проєктів, об'єднуючи зусилля та компетенції державного і приватного партнерів.

Використані джерела

1. ДПП як механізм реалізації нової регіональної політики: можливості застосування та практичні аспекти підготовки і впровадження інвестиційних проектів. Група радників з впровадження державної регіональної політики в Україні програми «U-lead з Європою». 2017. URL: http://rdpa.regionet.org.ua/images/129/PPP_report_U-LEAD_30_10_2017.pdf (дата звернення: 06.11.2024).
2. Лазарєва О. В. Теоретичні аспекти державно-приватного партнерства: монографія. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2019. С. 23–24.
3. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI : станом на 3 верес. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404–17#Text (дата звернення: 07.11.2024).

Марія РУХЛЄВІЧ
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБНИХ КОНТРАКТІВ

Актуальність існування шлюбного договору як інституту сімейного права в нашій державі набуває все більшого значення у зв'язку з удосконаленням і розвитком сімейно-правових відносин між суб'єктами права та постійним процесом глобалізації, в якому перебуває й Україна бере участь.

У контексті проєвропейського курсу розвитку України важливим є вивчення практичної реалізації деяких міжнародних інструментів, які широко використовуються в інших країнах. Одним із нових юридичних інструментів для України став шлюбний договір. В Україні поява шлюбного договору пов'язана з внесенням змін до Кодексу про шлюб та сім'ю у 1992 році, які дозволили укладати такі контракти між особами, які укладають шлюб.

У 1993 році Кабінет Міністрів України затвердив порядок укладання шлюбного контракту, проте цей документ наразі втратив силу. Глава 10 Сімейного кодексу України регулює укладення шлюбного договору, вказуючи, що ним можна визначати лише майнові відносини між подружжям, включаючи їхні права та обов'язки як батьків [1].

Сьогодні термін «шлюбний контракт» замінено на «шлюбний договір», і його укладення регулюється лише Сімейним кодексом, в той час як інші нормативні акти втратили чинність. Незважаючи на наявність цього гнучкого юридичного інструменту, укладення шлюбного договору в Україні не стало популярним. Причинами цього є традиційний підхід до створення сім'ї без письмових зобов'язань та недостатнє знання про правову природу та практичне застосування шлюбного договору. Статистика, надана Міністерством юстиції України, свідчить про обмежене використання шлюбних договорів, більшість з яких укладається в Києві, Дніпропетровській, Одеській та Харківських областях, тоді як в інших регіонах кількість укладених договорів є мінімальною. Найменше шлюбних договорів зареєстровано в Черкаській, Сумській та Кіровоградській областях.

Згідно з нотаріальною практикою, шлюбні договори найчастіше укладають пари, в яких один із партнерів є іноземцем. Важливо зазначити, що українське законодавство, включаючи Сімейний кодекс, не визначає шлюбний договір, що призводить до його обмеженого використання та недооцінки в Україні. Відсутність єдиного підходу до його трактування ускладнює ситуацію [2].

Шлюбний договір повинен бути укладений у письмовій формі та нотаріально посвідчений. Згідно зі статтею 96 СК України, в ньому можна визначити загальний термін дії, а також строки для окремих прав та обов'язків. Оскільки цей договір є диспозитивним, сторони можуть регулювати важливі питання, такі як режим майна, порядок користування житлом та права на утримання. Однак шлюбний договір не може включати: вибір прізвища при реєстрації шлюбу, прізвище та ім'я дітей, пріоритет у прийнятті рішень в сім'ї, обмеження в освіті, обов'язок приймати певну віру, обов'язок вінчання або обмеження кількості дітей [3].

У шлюбному договорі дружина може вимагати від чоловіка забезпечити проживання сім'ї в окремій квартирі чи будинку, окремо від його батьків. Чоловік, в свою чергу, може зобов'язати дружину дбайливо ставитися до сімейного бюджету, вести облік витрат на певну суму та інформувати його про ці витрати. На практиці часто шлюбний договір укладається на випадок розірвання шлюбу, а не для регулювання спільного життя чи використання майна.

Тому в договорі доцільно визначити порядок поділу майна, що може допомогти уникнути тривалих судових процесів у разі розлучення, зберігаючи при цьому добрі стосунки.

Початок дії шлюбного договору залежить від часу його укладення: якщо він підписаний до реєстрації шлюбу, то набирає чинності з дня реєстрації. Якщо укладений під час шлюбу, то — з моменту нотаріального посвідчення. Варто зазначити, що одностороння зміна умов договору неможлива. Зміни можна внести лише шляхом укладення нової угоди, яка також має бути нотаріально посвідчена.

Шлюбний договір складається в трьох примірниках: один залишається у нотаріуса, а два видаються подружжю. Важливим аспек-

том укладення шлюбного договору є перевірка нотаріусом особи, яка звертається за нотаріальним посвідченням, що включає перевірку документів, з'ясування умов і наслідків дій, а також перевірку цивільної дієздатності сторін. Договір може також регулювати питання щодо коштовностей, премій, нагород та погашення боргів за рахунок спільного чи особистого майна [4].

Отже, цивілістична природа сімейних відносин дозволяє розширити можливості їх регулювання учасниками шляхом укладення шлюбного договору. Шлюбний договір — це, у першу чергу, угода, що регулює спірні питання сімейного життя, укладена між особами, які вступають у шлюб або вже перебувають у шлюбі. Інститут шлюбного договору в Україні має значний потенціал, але потребує удосконалення, зокрема визнання терміна «шлюбний договір» у Сімейному кодексі України.

Використані джерела

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947–14
2. Чеховська І. В. Адміністративно-правове забезпечення державної сімейної політики в Україні: дис. ... докт. юрид. наук. Ірпінь, 2014. 535 с.
3. Роз'яснення начальника відділу методично-правового забезпечення діяльності нотаріату Міністерства юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_11523.
4. Білоусов В. М., Дмитришина В. А. Шлюбний договір в Україні: практичне втілення. *Юридичний вісник*. 2016. № 4 (41). С. 105–108.

Софія САМОЙЛЕНКО
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У КОНТЕКСТІ ТЕХНОЛОГІЙ ВІДСТЕЖЕННЯ НА ПРИВАТНІСТЬ

Сучасні цифрові технології суттєво змінюють способи взаємодії з інформацією, створюючи нові виклики для захисту персональних даних. Технології відстеження, такі як файли cookie, інструменти для моніторингу поведінки в Інтернеті та мобільні додатки, дають змогу компаніям збирати величезні масиви даних про користувачів. Однак це створює ризики для приватності особи, оскільки не завжди існують належні механізми контролю за тим, як ці дані використовуються. Проблема захисту персональних даних стає особливо актуальною в контексті сучасних технологій відстеження, що використовуються як приватними компаніями, так і державними структурами.

Актуальність цієї теми пов'язана з тим, що цифрові технології постійно еволюціонують, а правове регулювання не завжди встигає за цими змінами. Захист персональних даних є одним із ключових аспектів правової охорони приватності в цифрову епоху. З огляду на збільшення випадків порушення приватності через недобросовісне використання технологій відстеження, необхідність удосконалення правових механізмів захисту є критично важливою.

Захист персональних даних є фундаментальним правом людини, яке закріплене в міжнародних документах та національному законодавстві багатьох країн. В Україні це право гарантується Конституцією України, Цивільним кодексом України та спеціальним Законом України «Про захист персональних даних». Стаття 270 Цивільного кодексу України визначає право на інформацію як одне з особистих немайнових прав фізичної особи, а ст. 301 конкретизує право на особисте життя та його таємницю [4].

Закон України «Про захист персональних даних» встановлює правові та організаційні засади захисту персональних даних і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних. Цей закон визначає основні принципи обробки персональних даних, права суб'єктів персональних даних та обов'язки володільців і розпорядників цих даних. Україна, прагнучи до євроінтеграції, активно гармонізує своє законодавство з нормами ЄС. У 2021 році було внесено зміни до Закону «Про захист персональних даних», які наближають українське законодавство до європейських стандартів. Ці зміни передбачають посилення відповідальності за порушення у сфері захисту персональних даних та розширення прав суб'єктів персональних даних [2].

Однак, реалізація цього права на практиці стикається з низкою викликів, пов'язаних з розвитком технологій відстеження. Однією з ключових проблем є масове збирання даних про користувачів інтернету та мобільних пристроїв. Компанії використовують різноманітні інструменти для відстеження поведінки споживачів онлайн, включаючи cookies, fingerprinting та інші технології. Це дозволяє створювати детальні профілі користувачів, які можуть бути використані для таргетованої реклами або інших цілей без явної згоди особи [3].

Практичні аспекти захисту персональних даних часто пов'язані з технологіями відстеження, які широко використовуються в онлайн-рекламі та електронній комерції. Наприклад, файли cookie дозволяють компаніям відстежувати поведінку користувачів на вебсайтах і

створювати персоналізовані рекламні пропозиції. Згідно із Законом України «Про електронні комунікації», користувачі повинні бути проінформовані про збір таких даних і давати свою згоду на їх використання. Однак, на практиці це часто ігнорується, що призводить до порушення прав на приватність [1].

У контексті європейського законодавства, ключовим документом є Загальний регламент про захист даних (GDPR), який встановлює високі стандарти для обробки персональних даних та надає громадянам більше контролю над їхньою інформацією. GDPR має екстратериторіальну дію і впливає на українські компанії, які працюють з даними громадян ЄС [3].

Важливим аспектом є забезпечення прозорості та контролю з боку користувачів. Згідно з українським законодавством, суб'єкт персональних даних має право знати про джерела збирання, місцезнаходження своїх персональних даних, мету їх обробки, а також отримувати інформацію про умови надання доступу до персональних даних [2]. Реальним прикладом застосування законодавства про захист персональних даних в Україні стала справа про незаконне поширення персональних даних клієнтів одним з українських банків. У 2020 році Уповноважений Верховної Ради України з прав людини виявив порушення в діяльності банку щодо обробки персональних даних клієнтів та наклав адміністративне стягнення [5]. Інший аспект проблеми пов'язаний з використанням технологій розпізнавання обличчя та біометричних даних. Ці технології все частіше застосовуються в системах безпеки, але їх використання піднімає питання щодо збереження анонімності в публічних просторах. В Україні впровадження таких систем повинно відповідати вимогам Закону України «Про захист персональних даних» та враховувати принципи, встановлені GDPR.

Захист персональних даних в умовах стрімкого розвитку технологій відстеження та цифрової економіки стає все більш важливою проблемою, що потребує комплексного правового підходу. З огляду на глобальні виклики та технологічні нововведення, необхідно постійно вдосконалювати правове регулювання цієї сфери, особливо в Україні. Гармонізація українського законодавства з європейськими стандартами, такими як GDPR, є кроком у правильному напрямку, однак залишається багато проблем, зокрема щодо ефективного контролю за дотриманням норм та захисту прав користувачів. Забезпечення прозорості у використанні персональних даних, підвищення обізнаності громадян про їхні права та посилення відповідальності за порушення законодавства є ключовими напрямками, які потребують уваги. Лише завдяки комплексним правовим та технологічним заходам можливо забезпечити належний рівень захисту приватності в сучасному цифровому середовищі.

Використані джерела

1. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020 р. № 1089-IX : станом на 1 лип. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089–20#Text (дата звернення: 06.11.2024).
2. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI: станом на 27 квіт. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297–17#Text (дата звернення: 06.11.2024).
3. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних): Регламент Європ. Союзу від 27.04.2016 р. № 2016/679. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008–16#Text (дата звернення: 06.11.2024).
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV: станом на 3 верес. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435–15#Text (дата звернення: 06.11.2024).
5. Щодо деяких питань взаємодії з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини стосовно порушень у сфері захисту персональних даних. *Урядовий кур'єр*. 2020. URL: https://ukurier.gov.ua/uk/articles/shodo-deyakih-pitan-vzayemodiyi-z-upovnovazhenim-v/ (дата звернення: 06.11.2024).

Ангеліна САРГСЯН
студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Павлова Ю. С.***

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ

Україна зазнала збройної агресії з боку Росії, що призвело до масштабних руйнувань та завдання значної шкоди майну і здоров'ю громадян. Мільйони постраждали, втративши близьких людей, власність, а також зазнавши глибоких моральних страждань. Безперечно, компенсувати ці матеріальні та нематеріальні втрати повинна держава-агресор. Одним із найефективніших способів захисту порушених прав є звернення до суду. Тож дослідження процесуальних особливостей відшкодування зазначеної шкоди є вкрай актуальним.

Законопроєкт «Про відшкодування шкоди, завданої потерпілому внаслідок збройної агресії РФ» передбачає створення Фонду відшкодування. Однак, незважаючи на позасудовий порядок, остаточне

вирішення спорів щодо розміру відшкодування залишатиметься за судами. Тому визначення процесуального алгоритму дій для постраждалих осіб у судовому порядку є важливим [1].

Класичний поділ на абсолютний і функціональний імунітет держав набуває нових рис через специфіку відносин, що виникли внаслідок завданої Україні шкоди. За усталеною доктриною, держава має абсолютний імунітет, але може бути обмежена, якщо виступає як суб'єкт приватного права. У ситуації з Росією, вона грубо порушила норми як міжнародного публічного, так і приватного права [2].

Незважаючи на те, що Україна та Росія не є учасниками Європейської конвенції про імунітет держав 1972 року [3] та Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети та їх власності 2004 року [4], Верховний Суд дійшов висновку про можливість ігнорування Україною імунітету Росії у таких справах. Керуючись нормами jus cogens, суди України мають право розглядати позови про відшкодування шкоди, завданої громадянам внаслідок агресії Росії.

Щодо визначення відповідача, очевидним є, що безпосереднім заподіювачем шкоди є Росія. Однак критики наголошують на неможливості виконання рішень безпосередньо Росією. Тому пропонується залучати органи державної влади України в якості відповідачів [5].

Проте, відповідно до доктрини цивільного процесу, відповідачем є особа, яка, на думку позивача, порушила його право. Згідно зі ст. 1166 ЦК, майнова шкода відшкодовується особою, яка її завдала. У досліджуваних справах шкоди завдавала саме Росія, діючи через свої збройні формування. Тому вважаємо за доцільне визначати відповідачем Росію [6].

Важливо, що виконання рішень проти Росії має здійснюватися за рахунок коштів спеціального Фонду, сформованого з арештованих активів Росії.Наступне ключове питання — міжнародна підсудність. Відповідно до Закону «Про міжнародне приватне право», суди України можуть розглядати справи про відшкодування шкоди, завданої на території України. Отже, українські суди мають повноваження вирішувати ці спори [7].

Формування доказової бази є чи не найскладнішим питанням. Через бойові дії виїзд фахівців часто неможливий. Проте постраждалі мають фіксувати факти шкоди за допомогою різноманітних документів. Навіть за неможливості виїзду експертів, такі докази дозволять встановити причинно-наслідковий зв'язок [8].

Окремою складною процедурою є визначення розміру моральної шкоди. Законодавство передбачає, що розмір відшкодування залежить від характеру правопорушення, глибини страждань. Сам факт наявності моральних страждань може бути очевидним, однак встановлення ступеня цих страждань та визначення належної

компенсації є надскладним завданням, що потребує окремого дослідження [9].

Судова форма захисту прав є найбільш ефективним способом, особливо щодо спірних питань відшкодування. Виконання рішень має здійснюватися за рахунок коштів Фонду, адже окремі питання виходять за межі його компетенції і можуть бути вирішені виключно судом. Належним відповідачем має бути сама Росія, а не окремі її представники. Водночас, низка важливих питань потребує подальшого наукового аналізу.

Використані джерела

1. Про відшкодування шкоди, завданої потерпілому внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Проект Закону України від 17.05.2022 № 7385 (Одержаний ВР України). URL: https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vidshkoduvannya-shkodi-zavdanoi-poterpilomu-vnaslidok-zbroynoi-agresii-rosiyskoi-federatsii
2. Борщевська О. Судовий імунітет держави в розгляді приватноправових спорів за участю іноземних осіб. *Підприємництво, господарство і право*. № 3. 2021. С. 77–82. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/3/14.pdf
3. Європейська конвенція про імунітет держав 1972 р. URL: http://www.europeancivillaw.com/eurconvstateimmunity.htm
4. Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети та їх власності 2004 р. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/4_1_2004.pdf
5. Постанова КЦС ВС від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/210772_vs-vislovivsya-shchodo-sudovogomuntetu-rf-u-sprav-pro-vdshkoduvannya-shkodi-zavdano-derzhavoyu-agresoromwgr
6. Харитонов О. Росія заплатить: нова правова позиція Верховного Суду стосовно відповідальності держави-агресора. URL: https://lb.ua/blog/alexei_kharitonov/515566_rosiya_zaplatit_nova_pravova.html
7. Афанасенко С. І. Норми «Jus Cogens». *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 3–4. С. 134–137. URL: http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1050/1/%D0%90%D1%84%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%E2%84%963–4_2016.pdf
8. Ярош С. І знову про відшкодування шкоди, завданої агресією РФ. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/i-znovu-pro-vidshkoduvannya-shkodi-zavdanoyi-agresieyu-rf.html

Єлизавета СІДЕЛЬНИКОВА
студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Павлова Ю. С.***

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ТА ДОПУСТИМІСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Електронні докази та електронні документи — нові правові явища, що виникли завдяки швидкому розвитку цифрових технологій і впровадженню наукових досягнень у практику. Вони сприяють динамічності цивільного обігу та захисту прав учасників правовідносин, які укладають, змінюють або припиняють угоди в електронному форматі. У разі порушення таких угод електронні докази широко застосовуються в судових спорах. Виділення електронних доказів як окремого виду зумовлено специфікою носія інформації. Поняття «електронний доказ» закріплено в законодавстві після реформи 2017 року та визначається як інформація в електронній формі, що має значення для цивільних справ. [1]

Цивільним процесуальним кодексом (далі ЦПК) визначено поняття електронних доказів у ч. 1 ст. 100 — Електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет). [2]

Електронний доказ має специфічну форму, що вимагає особливого підходу до його дослідження та оцінки в суді із застосуванням технічних засобів. Оцінка таких доказів потребує відповідних умов і спеціального обладнання для відтворення їх змісту та аналізу інформації. В судовій практиці часто виникають випадки, коли через технічну непідготовленість або збереження паперового документообігу електронні докази не досліджуються належним чином.

Частини 2–5 ст. 100 ЦПК України передбачають подання електронних доказів в оригіналі або у формі електронної копії, засвідченої цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису згідно із Законом України «Про електронний цифровий підпис».

Закон може встановлювати інший порядок засвідчення електронних копій. Учасники також можуть подавати паперові копії електронних доказів, але такі копії не вважаються письмовими доказами. Подавши копію, учасник повинен зазначити наявність оригіналу. Суд може вимагати оригінал, і якщо його не надано або є сумніви щодо достовірності копії, доказ не буде враховано.[2]

З огляду на можливість необмеженого копіювання електронних доказів без втрати їхніх якісних характеристик, можна передбачити виникнення певних практичних проблем для учасників справи. Це стосується розрізнення оригіналу електронного доказу від його копії та засвідчення таких копій. Незважаючи на законодавче визначення поняття «електронний доказ», у сторін можуть виникати труднощі з їх поданням до суду. Актуальними є питання щодо того, чи буде вважатись електронним доказом роздруківка електронного листування, роздруківка інтернет-сторінок (веб-сторінок). [3]

Постанова Верховного Суду (далі — ВС) від 11 червня 2019 року у справі № 904/2882/18 зазначає, що роздруківка електронного листування не може вважатися електронним документом або його копією відповідно до частини першої статті 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», оскільки вона не містить електронного підпису, який є обов'язковим реквізитом електронного документа. Через відсутність підпису неможливо ідентифікувати відправника повідомлення, а зміст такого документа не захищений від змін чи викривлень.

Постанова ВС від 30 жовтня 2019 року у справі № 587/2051/18 роз'яснює, що роздруківки веб-сторінок як паперові копії електронного документа не є доказами самі по собі. Вони можуть визнаватися доказами лише за умови виготовлення та засвідчення власником ресурсу або провайдером, набуваючи статусу письмового доказу. Оскільки веб-сторінки фізично не можуть бути подані до суду, суд може оглянути їх на відповідному інтернет-ресурсі (за наданим посиланням) і зафіксувати результати у протоколі.

Беручи усе вищесказане, можна зробити висновок, що запровадження в ЦПК України нового самостійного засобу доказування — електронного доказу — є позитивним кроком, який дозволяє уникнути певних проблем, що раніше виникали у судовій практиці через нормативну неврегульованість використання таких джерел доказової інформації. Нормативно-правове регулювання електронних доказів у цивільному судочинстві представлено достатньою кількістю нормативно-правових актів, як на рівні законів, так і підзаконних актів. Крім того, судова практика у формі постанов Верховного Суду покликана роз'яснювати та деталізувати судові прецеденти, а не норми законодавчих актів. Хоча така практика не є джерелом права, вона

має використовуватись як керівні роз'яснення для всіх учасників цивільного процесу.

Використані джерела

1. Кодола Б. Електронні докази: регулювання, яке буде складно застосувати на практиці. URL: http://zib.com.ua/ua/131203 elektronni_dokazi_regulyuvannya_yake_bude_skladno_zastosuvat.html
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 19 жовт. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618–15#Text (дата звернення: 27.10.2024).
3. Електронні докази як елемент інформаційних технологій у цивільному судочинстві. *«Young Scientist»*. 2018. Т. 1, № 1(53). С. 111–114. URL: https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5251/5150 (дата звернення: 27.10.2024).

Ауріка СІНЮЧКОВА
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ПРАВОВИЙ ЗВИЧАЙ ЯК ДЖЕРЕЛО ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Правовий звичай як джерело цивільного права займає важливе місце в правовій системі, оскільки він відображає усталені практики, які отримали визнання в суспільстві. В умовах швидких соціальних змін та розвитку нових правових відносин, правовий звичай може заповнювати прогалини в законодавстві та адаптуватися до потреб суспільства. У цій роботі розглядається природа правового звичаю, його елементи, роль у системі цивільного права, а також виклики, з якими він стикається в сучасних умовах. Аналіз цієї теми дозволить краще зрозуміти функціонування правового звичаю та його значення для правозастосування в Україні.

Правовий звичай — це усталена практика, що виникла в суспільстві та набула нормативного характеру, визнаного його учасниками. Відповідно до ст. 7 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України): «Звичаєм є правило поведінки, яке не встановлене актами цивільного законодавства, але є усталеним у певній сфері цивільних відносин» [1]. Він формується на основі тривалої повторюваності дій, що приймаються як обов'язкові.

Звичай, як джерело цивільного права, має субсидіарний або додатковий характер, як зазначено в ч. 2 ст. 7 ЦК України: «звичай, що суперечить договору або актам цивільного законодавства, у цивільних відносинах не застосовується» [1].

Правовий звичай має кілька ключових елементів. По-перше, постійність вказує на те, що звичай формується через тривале застосування у певній сфері життя, що свідчить про його стабільність і сталість. По-друге, загальність означає, що звичай має бути загальноприйнятим і не обмежуватися певною групою осіб; він може діяти як на місцевому, так і на національному чи міжнародному рівні. По-третє, примусовість вказує на те, що дотримання правового звичаю є обов'язковим, а його порушення може призводити до правових наслідків. Цю примусовість підтримує судова практика, яка визнає та захищає правові звичаї [2].

Класифікація звичаїв може здійснюватися за різними критеріями. В залежності від характеру правового звичаю виділяють кілька його видів: звичаї ділового обороту, міжнародні звичаї, внутрішньодержавні звичаї, звичаї, що ґрунтуються на звичаєвому праві, а також судовий звичай тощо.

Найбільш поширеним є поділ звичаїв за формою вираження, або способами їх фіксації. По-перше, це звичаї, зафіксовані в офіційних документах, таких як кодифікації етнічних норм, прийняті різними професійними корпораціями. По-друге, є звичаї, які не задокументовані, тобто правові аксіоми. До таких звичаїв належать ті правові аксіоми, що не зафіксовані в жодному документі, але завжди враховуються сторонами договорів [3].

Загалом правовий звичай використовується рідко, у цивільному праві — це є звичай ділового обороту. Звичай ділового обороту — це усталена практика, що застосовується у бізнесі і торгівлі, яка формується в результаті тривалого використання певних правил та норм у професійній діяльності [4].

Правовий звичай, як джерело цивільного права, відіграє важливу роль у правовій системі, відображаючи усталені практики, визнані суспільством. Він заповнює прогалини в законодавстві та адаптується до швидких соціальних змін, що робить його значущим для правозастосування в Україні. Характеризуючись постійністю, загальністю та примусовістю, правовий звичай забезпечує свою легітимність і обов'язковість. Класифікація звичаїв, таких як звичаї ділового обороту, підкреслює їх різноманітність і адаптивність. Незважаючи на рідкісне використання, правовий звичай залишається важливим елементом у комерційній діяльності. Його роль у формуванні правових норм та практик є необхідною для стабільності в цивільних відносинах, що підкреслює його цінність у сучасному правовому середовищі.

Використані джерела

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435–15#Text
2. Цивільне право : підручник: у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бєгова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х.: Право, 2011. Т. 1. 656 с.
3. Цивільне право. Загальна частина: навч. посіб. / О. Є. Аврамова, А. С. Горбенко, Н. О. Горобець та ін.; за заг. ред. С. О. Сліпченка, О. Л. Зайцева; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. 332 с. URL:https://dspace.univd.edu.ua/items/5658e7e9-dd9d-423f-8882–9f466febf835
4. Парасюк М. В. Цивільне право України (особлива частина) (у схемах та таблицях): навчальний посібник / М. В. Парасюк, В. М. Парасюк, Н. М. Грабар. Львів: Растр-7, 2021. 467 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/4401

Мар'я СКОРОКІРЖА
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

АВТОНОМНА РЕСПУБЛІКА КРИМ ЯК УЧАСНИК ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН В УМОВАХ ОКУПАЦІЇ

Анексія Криму у 2014 році створила правову невизначеність щодо участі регіону у цивільних правовідносинах. Україна та більшість міжнародної спільноти не визнають анексію, розглядаючи Крим як частину України. Це ставить питання про правові засади участі АРК у цивільних правовідносинах.

Згідно зі ст. 134 Конституція України визначає Автономну Республіку Крим невід'ємною частиною України з автономним статусом. Українське законодавство поширюється на всю територію АРК [1].

В Криму з 2014 року застосовується російське право, що суперечить міжнародному праву та Конституції України, створюючи правові колізії. Міжнародне право, зокрема Четверта Женевська конвенція, підтверджує суверенітет України над Кримом, зобов'язуючи Росію як окупанта дотримуватися українських законів.

Резолюції Генеральної Асамблеї ООН підтверджують територіальну цілісність України та засуджують анексію Криму, але Росія ігнорує ці норми, застосовуючи російське законодавство. На сьогодні основна проблема цивільних правовідносин на окупованій території полягає у колізії між українським та російським правовим режимом в

Криму. Колізія призводить до нікчемності правочинів, укладених за російським законодавством, з точки зору України [2].

Відсутність доступу до українських судів для мешканців Криму створює «паралельну правову реальність» та ускладнює захист їхніх прав Україною.

Проблеми правового регулювання цивільних правовідносин на окупованій території [3]:

1. Правова колізія. Проблема полягає в колізії українського та російського законодавства в Криму: Україна не визнає російські норми, але для кримчан вони є чинними.

2. Невизнання угод і правочинів. Правочини в Криму, укладені за російським законодавством, Україна вважає нікчемними, що ускладнює відновлення української юрисдикції в майбутньому.

3. Обмеження правового захисту. Мешканці окупованих територій обмежені в можливості захищати свої права в українських судах, а виконання рішень ускладнене відсутністю контролю над Кримом.

4. Ризики для іноземних інвесторів. Іноземні компанії, що працюють в Криму за російським законодавством, ризикують втратити активи, оскільки Україна вважає їх діяльність незаконною.

Перспективи вирішення проблеми та шляхи вдосконалення правового регулювання:

1. Міжнародна підтримка. Посилення міжнародного тиску на Росію та захист прав українців в Криму допоможе стримати порушення міжнародного права окупаційною владою.

2. Створення механізмів правового захисту. Необхідно розробити закони для захисту прав українців в Криму, включаючи спеціальні процедури розгляду спорів щодо власності та інших правовідносин.

3. Підтримка зв'язків з населенням Криму. Необхідно підтримувати кримчан та розробити закони, які гарантуватимуть визнання їхніх прав після деокупації півострова.

Окупація Криму призвела до колізії правових систем та правової невизначеності. Україні, зберігаючи суверенітет над Кримом, необхідно розробити комплексний підхід до врегулювання цивільних правовідносин на півострові. Ефективне вирішення проблем цивільних правовідносин в окупованому Криму потребує співпраці державних органів, міжнародних організацій та громадських інститутів. Це включає в себе [2]:

1. Забезпечення правового захисту: Україна повинна створити механізм захисту прав громадян на окупованих територіях, спрощуючи процедури та забезпечуючи доступ до правосуддя.

2. Дослідження правових норм: Вивчення міжнародного досвіду врегулювання правовідносин на окупованих територіях допоможе Україні впровадити ефективні механізми правового регулювання.

3. Комунікація з населенням: Налагодження комунікації між українською владою та кримчанами є важливим для відновлення довіри та відчуття захищеності з боку держави.

4. Підготовка до реінтеграції: Україна має розпочати підготовку до деокупації Криму, розробляючи плани відновлення правопорядку, економічної стабільності та соціальної інтеграції кримчан.

5. Взаємодія з міжнародною спільнотою: Міжнародна підтримка у сфері прав людини є важливою для повернення Криму. Україні потрібно залучати міжнародні організації для моніторингу порушень прав людини в Криму.

Використані джерела

1. Історія прокуратури Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. *Прокуратура Автономної Республіки Крим та міста Севастополя*. URL: https://ark.gp.gov.ua/ua/histark.html (дата звернення: 28.10.2024).
2. Питання автономії Кримського півострова. Дискусії, виклики, зміст / Тищенко Ю., Горобчишина С., Дуда А. та ін.; за заг. ред. Ю. Тищенко. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2017. 76 с.
3. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану: монографія / за ред.: Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, К. Г. Некіт; упор.-укл. Ю. С. Маршук; НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2023. 336 с.

Анастасія СОЛДАТКІНА
студентка 3 курсу ННІ права
Державного податкового університету
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Бинюк Н. М.***

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ПИТАННЯ ОПІКИ ТА УСИНОВЛЕННЯ

Захист прав дітей у контексті збройних конфліктів став критичною проблемною сферою в рамках міжнародного приватного права, особливо щодо визначення застосовного права та юрисдикції у справах про опіку та усиновлення. При цьому особлива увага приділяється колізійному регулюванню та принципу найтіснішого зв'язку при визначенні особистого закону дитини. Оскільки конфлікти витісняють мільйони людей, діти часто опиняються в ситуаціях, що вимагають вирішення складних колізійних питань, особливо щодо опіки та усиновлення в іноземних юрисдикціях. Міжнародні конвенції, такі

як Конвенція про права дитини та Гаазька конвенція про захист дітей і співробітництво щодо міжнародного усиновлення, встановлюють уніфіковані колізійні норми та процедури визнання іноземних рішень. Ці виклики включають неоднозначність визначення компетентної юрисдикції щодо опіки над дітьми-переміщеними особами, питання екстериторіальності рішень про опіку, а також складнощі застосування надімперативних норм при міжнародному усиновленні дітей, які постраждали від конфлікту.

Міжнародні конвенції відіграють ключову роль у формуванні колізійних прив'язок та визначенні процедур міжнародного співробітництва щодо захисту дітей під час збройних конфліктів. Особливе значення має принцип автономії волі сторін при визначенні застосовного права у справах про опіку та роль застереження про публічний порядок при визнанні іноземних рішень про усиновлення. Конвенції встановлюють механізми взаємодії між центральними органами держав та процедури визнання і виконання рішень іноземних судів [1]. Незважаючи на наявність міжнародних механізмів, залишається проблема «кульгаючих» відносин та невизнання рішень, прийнятих в інших юрисдикціях [2]. Така невідповідність підкреслює потребу в гармонізації колізійних норм та уніфікації процедур визнання іноземних рішень щодо захисту дітей.

Правові проблеми опіки над дітьми, переміщеними внаслідок збройних конфліктів, потребують особливої уваги до питань міжнародної підсудності та визначення компетентного правопорядку. В українському контексті, незважаючи на указ Президента П. Порошенка від 2015 року, залишаються невирішеними питання визнання документів з непідконтрольних територій та легалізації рішень про встановлення опіки [3]. Ця проблема ускладнюється відсутністю ефективних механізмів визнання іноземних документів про особистий статус та необхідністю застосування надімперативних норм щодо захисту дітей у зонах конфлікту. Особливо гостро стоїть питання визначення особистого закону дитини при відсутності документів про народження та громадянство.

Складність міжнародного усиновлення дітей, постраждалих від збройних конфліктів, вимагає особливої уваги до колізійного регулювання та процесуальних аспектів. При цьому важливо враховувати як матеріальні умови усиновлення за особистим законом усиновлювача, так і вимоги права країни походження дитини [4]. Необхідно також забезпечити належне функціонування механізмів міжнародного співробітництва між центральними органами з питань усиновлення. Особлива увага має приділятися визначенню підсудності справ про усиновлення та процедурам визнання відповідних рішень в інших державах. Важливим аспектом є також врахування застереження про

публічний порядок при визнанні іноземних рішень про усиновлення різними категоріями усиновлювачів [5]. Таким чином, комплексний підхід, має важливе значення для захисту прав і благополуччя дітей, постраждалих від війни, у міжнародному масштабі.

Отже, правове регулювання захисту дітей під час збройних конфліктів у міжнародному приватному праві вимагає комплексного підходу до вирішення колізійних, процесуальних та матеріально-правових питань. Особливої уваги потребують проблеми визначення особистого закону дитини, застосування надімперативних норм, визнання іноземних рішень та документів. Ситуація з дітьми на непідконтрольних територіях демонструє необхідність розробки спеціальних колізійних прив'язок та процедур визнання документів в умовах збройного конфлікту. Взаємодія різних правових систем у сфері міжнародного усиновлення вимагає подальшої гармонізації колізійних норм та вдосконалення механізмів міжнародного співробітництва.

Використані джерела

1. Редутова Л. Імплементація міжнародних договорів про надання правової допомоги у практику України: магістерська робота. Київ, 2020. 87 с. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3ffd179f-4b14–4ded-8a5b-8749ecbabc4e/content (дата звернення: 21.10.2024).
2. Гавриленко В. Основні аспекти історико-правового впливу міжнародного публічного права на національний правопорядок. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Т. 4, № 84. С. 252–259. URL: https://doi.org/10.24144/2307–3322.2024.84.4.35 (дата звернення: 21.10.2024).
3. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ від 25.08.2015 № 501/2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015#Text (дата звернення: 23.10.2024).
4. Шокорова Д. Захист прав дітей: сучасні виклики та перспективи вдосконалення: Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр. Суми, 2023. 85 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/92096/1/Shokorova_bac_rob.pdf (дата звернення: 23.10.2024).
5. Рогозін Г. Міжнародно-правовий захист прав дітей в умовах воєнного конфлікту: проблеми ефективності та чинники впливу: магістерська робота. Київ, 2023. 115 с. URL: https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/61955/1/ФМВ_293_2023_Рогозін%20Г. М..pdf (дата звернення: 23.10.2024).

Тетяна СОРОКА
студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Павлова Ю. С.***

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЛЕГІТИМНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Однією із основних складових правової системи держави є конституційна легітимність. Вона є гарантом визнання та додержання прав і свобод громадян, забезпечує правову стабільність та впевненість в правовій системи. Основним правовим засобом ефективного захисту прав людини виступає судова влада. Адже, відповідно до ч. 1 ст. 55 Конституції України «Права і свободи людини і громадянина захищаються судом» [1].

Конституційна легітимність у цивільному судочинстві визначає принципи та правила, за якими функціонує судова система, гарантує права та інтереси учасників цивільних справ. Передбачає взаємодію цивільного законодавства та конституційних норм, що проявляється в тому, що всі процедури, права та обов'язки сторін, рішення суду не мають суперечити нормам Конституції України. Основний закон також передбачає доступність правосуддя для всіх громадян, що поширюється і на цивільне судочинство. Конституційна легітимність у цивільному законодавстві означає відповідність законодавства конституційним стандартам. В цьому випадку якщо нормативно-правовий акт суперечить Конституції, то його визнають недійсним або нечинним [2].

Окрім, вітчизняного законодавства важливе місце у правовій системі займають норми міжнародного права. Відповідно до ч. 1 ст. 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Норми права, що закріплюють право на судовий захист є результатом імплементації міжнародно-правових норм, що передбачені міжнародними актами. Загальноприйняті стандарти захисту прав людини закріплені в таких міжнародних документах, як Загальна декларація прав людини 1948 р.; Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1966 р.; Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р.; Конвенція про права дитини 1989 р. тощо. Наприклад, Європейська конвенція з прав людини (1950 р.) закріплює право на справедливий суд, що безпосередньо стосується цивільного судочинства. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966р.) забезпечує право на ефективний

засіб правового захисту. Організацією Об'єднаних Націй було розроблено перелік принципів, що стосуються незалежності судів, їх компетенції та ефективності.

Отже, можна зробити висновок, що міжнародні стандарти конституційної легітимності в собі несуть основу щодо забезпечення справедливості, правової стабільності та захисту прав людини у цивільних справах. Їх мета полягає у визначенні загальних принципів справедливого судочинства, забезпеченні незалежності судів, доступності до правосуддя, ефективного захисту прав та свобод громадян, а також відповідності законодавства конституційним нормам. Ці стандарти виступають не лише як правові принципи, а й як міжнародні зобов'язання, що покладаються на держави. Міжнародні стандарти конституційної легітимності займають вагоме місце в цивільному судочинстві та є важливим кроком у будівництві справедливого та демократичного суспільства. Запровадження міжнародних стандартів у цивільне законодавство мають сприяти підвищенню довіри до судової системи, забезпечують захист прав та свобод громадян, а також сприяють розвитку правової держави. Тому, вдосконалення міжнародних стандартів в національному законодавстві виведе правову систему держави на більш вищий рівень.

Використані джерела

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n5259
2. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 1(84). С. 19–29.

Марина СТЕПАНОВСЬКА

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Павлова Ю. С.***

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАБУТТЯ ПРАВ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан — це особливий правовий режим, який запроваджується у разі збройної агресії або загрози нападу на державу, що вимагає застосування спеціальних заходів. Введення воєнного стану в Україні створює додаткові правові виклики, зокрема в сфері набуття та реалізації прав власності. З метою забезпечення державного суверенітету та безпеки громадян законодавство передбачає певні зміни та обмеження в правовому регулюванні права власності. Актуальність дослідження обумовлена потребою забезпечення балансу між захистом майнових прав і державними інтересами в умовах надзвичайних ситуацій.

В Україні право власності є однією з основоположних правових категорій, яка захищається Конституцією та іншими нормативно-правовими актами. У звичайних умовах набуття права власності регулюється цивільним законодавством, зокрема Цивільним кодексом України. Однак в умовах воєнного стану діють спеціальні закони та постанови, які спрямовані на захист майнових прав і одночасно забезпечують можливість реалізації державних заходів у надзвичайних умовах [1].

Відповідно до статті 41 Конституції України, право приватної власності є непорушним, і ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права. Однак в умовах воєнного стану можуть вводитися певні обмеження на підставі законодавчих актів, які дозволяють державі оперативно реагувати на загрози національній безпеці та інтересам суспільства.

В умовах воєнного стану правове регулювання набуття прав власності може зазнавати суттєвих змін, зокрема [2, с. 183]:

1. Обмеження на відчуження майна. Держава може вводити заборони або обмеження на продаж або передачу прав власності на певні об'єкти, які мають стратегічне значення або критичні для функціонування держави.

2. Можливість вилучення майна. Законодавство передбачає можливість примусового вилучення майна у власників для забезпечення потреб національної безпеки, оборони, а також для потреб військових формувань. Таке вилучення має здійснюватися з дотриманням законних процедур, включаючи компенсацію власникам за вилучене майно.

3. Спрощені процедури для набуття прав на нерухомість та інше майно. Законодавством можуть встановлюватися спрощені процедури реєстрації прав на майно, щоб забезпечити швидке розміщення ресурсів та оптимізацію управління ними.

4. Тимчасові обмеження на користування та розпорядження майном. Для підтримки економічної стабільності та збереження матеріальних ресурсів можуть вводитися тимчасові обмеження на користування, розпорядження та передавання прав на майно.

5. Регулювання цін на ринку нерухомості та інших ресурсів. Держава може запроваджувати контроль над цінами, щоб забезпечити доступність житла та інших необхідних ресурсів.

Набуття права власності в умовах воєнного стану передбачає не лише механізми обмеження та регулювання, а й запровадження но-

вих процедур для забезпечення прав і свобод власників. У цьому контексті держава здійснює особливу політику для захисту стратегічних ресурсів, житлових об'єктів та майна, що має значення для економічної безпеки.

Особливе значення набуває захист прав власників на об'єкти нерухомості, адже саме вони найчастіше стають об'єктом державного інтересу під час воєнного стану. З метою захисту права власності в Україні передбачено систему компенсацій, яка надає можливість власникам отримати справедливу компенсацію за вилучене або пошкоджене майно.

Серед основних проблем, що виникають у процесі правового регулювання прав власності під час воєнного стану, можна виділити [3, с. 83–84]:

• Неповнота законодавства. Відсутність конкретних норм і механізмів компенсації за вилучене майно може призводити до порушення прав власників.

• Низька правова обізнаність громадян. У кризових умовах особи часто не володіють достатньою інформацією про свої права та можливості їх захисту, що створює ризик порушення прав власності.

• Зловживання владою та корупційні ризики. В умовах воєнного стану існує ризик зловживання владою під час реалізації права на примусове вилучення майна.

Таким чином, воєнний стан значно впливає на правове регулювання набуття права власності в Україні. Законодавство передбачає комплекс заходів, спрямованих на збереження національної безпеки та забезпечення функціонування економічної системи в умовах воєнного стану. Однак необхідність реалізації цих заходів створює нові виклики для правової системи, зокрема потребу в забезпеченні балансу між захистом прав власників та інтересами держави. Це вимагає постійного вдосконалення нормативно-правової бази та підвищення обізнаності населення щодо можливостей захисту своїх прав.

Використані джерела

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws (дата звернення:01.11.2024 р.).
2. Дзера І. О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 255 с.
3. Скрипник В. Визнання права як спосіб захисту речових прав. *Історико-правовий часопис*. 2015. № 2 (6). С. 82–86.

Ірина СТРЮКОВА
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ІМЕННІ ЦІННІ ПАПЕРИ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Актуальність теми іменних цінних паперів у сучасному цивільному праві України пов'язана з кількома важливими аспектами, які охоплюють економічну, правову та соціальну сфери. Насамперед, у контексті євроінтеграції України та потреби забезпечення прозорого, конкурентоспроможного та привабливого для інвесторів ринку капіталів, розвиток правового регулювання цінних паперів, включаючи іменні, відіграє важливу роль. Іменні цінні папери дозволяють забезпечити захист прав інвесторів та підвищити прозорість фондового ринку завдяки обов'язковій фіксації власника в реєстрі. Це сприяє зниженню ризиків шахрайства та забезпечує контроль над передачами прав, що є особливо важливим в умовах нестабільної економічної ситуації та підвищеного інтересу до правових механізмів захисту капіталу.

Наукове дослідження іменних цінних паперів в Україні має значні досягнення, але залишається відкритим для подальшого вивчення, особливо в умовах глобальних і внутрішніх викликів, таких як економічна нестабільність та законодавчі реформи. Зокрема, такі вчені, як О. Любкіна, З. Мацук та інші, детально аналізують динаміку ринку цінних паперів та вказують на його складну адаптацію до європейських стандартів у рамках угоди про асоціацію з ЄС. Дослідження Любкіної акцентують на швидкій зміні структури ринку під впливом технологічного прогресу, а Мацук виділяє вплив зовнішніх факторів, таких як війна, на ринок цінних паперів України.

Іменні цінні папери є специфічною формою цінних паперів, що закріплюють права власності за конкретною особою, яка вказується в документі. За цивільним законодавством України, основними нормативними актами, що регулюють правовий статус іменних цінних паперів, є Цивільний кодекс України (ст. 197), та Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [1, 2].

Згідно зі ст. 197 ЦК України, іменні цінні папери оформляються так, що права на них належать виключно особі, вказаній у папері, і можуть бути реалізовані лише за участю цієї особи. Інші особи не мають права на володіння такими паперами, окрім випадків, передбачених законодавством (наприклад, через процедуру успадкування або передачу на основі договору).

Основним завданням іменних цінних паперів є захист прав власників шляхом закріплення ідентифікаційних даних, що дозволяє мінімізувати ризики шахрайства та забезпечує точний облік операцій. Емітенти іменних цінних паперів можуть отримувати доступ до даних про власників цих паперів у вигляді реєстрів, що забезпечує відкритість і контроль з боку Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Іменні цінні папери можуть бути випущені як у документарній, так і в електронній формі. Проте з розвитком цифрових технологій і поступовою діджиталізацією фондового ринку перевага надається електронним формам, що спрощує облік, передачу прав та контроль [3]. Це підтверджується положенням Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», який передбачає можливість існування емісійних іменних цінних паперів виключно в електронній формі [2].

Крім того, іменні цінні папери можуть використовуватися як засіб захисту інтересів інвесторів, оскільки вони мають обмежену оборотність, що запобігає несанкціонованій передачі прав. На практиці це означає, що власник іменного цінного папера має повний контроль над його правами і може їх передавати іншим особам тільки з власної ініціативи.

Отже, іменні цінні папери відіграють важливу роль у правовому та економічному середовищі України, забезпечуючи захист прав власників і підвищуючи прозорість фондового ринку. Незважаючи на прогрес у наукових дослідженнях, питання щодо адаптації правового регулювання іменних цінних паперів до європейських стандартів залишаються актуальними, особливо з огляду на сучасні виклики та потребу інтеграції до глобального ринку. Подальші наукові дослідження необхідні для вирішення цих питань і вдосконалення механізмів захисту інвесторів на ринку капіталів України.

Використані джерела

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 3 верес. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435–15#Text (дата звернення: 29.10.2024).
2. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV: станом на 19 жовт. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480–15#Text (дата звернення: 29.10.2024).
3. Правовий режим цінних паперів в Україні. *Юридична газета — онлайн версія*. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/cinni-paperi-ta-fondoviy-rinok/pravoviy-rezhim-cinnih-paperiv-v-ukrayini.html (дата звернення: 29.10.2024).

Аліна ТАРАН
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ХАРАКТЕРИСТИКА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ПОНЯТТЯ ПРАВОЧИНУ

Правочин як фундаментальний інститут цивільного права відіграє ключову роль у регулюванні суспільних відносин. Його різноманітність вимагає детального аналізу та систематизації. У сучасному світі правочин проникає в усі сфери життя людини, від побутових відносин до складних комерційних угод, що становить актуальність теми. Метою даної роботи є дослідження диференціації поняття правочину в цивільному праві України, частковий аналіз наявної класифікації та видів правочинів.

Правове регулювання правочинів здійснюється в загальних питаннях Цивільним кодексом, а також є нормативні акти, які регулюють правочини певної категорії, наприклад Закон України «Про оренду землі».

Поняття правочину зазначене у ст. 202 ЦК України, відповідно до якої це «дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків» [3]. Науковий аналіз правочинів передбачає їх систематизацію за різними критеріями: кількість сторін-учасників, наявність майнового надання, момент укладення, наявність підстав укладення, наявність строку, форма, нормативна закріпленість, відносини між сторонами, сфера застосування, правові наслідки тощо.

Розглянемо детальніше деякі з класифікацій. В залежності від кількості сторін-учасників правочини бувають односторонніми (правочин здійснений однією особою), наприклад заповіт, відмова від права власності, публічна обіцянка винагороди; двосторонніми (погоджена дія двох сторін), наприклад договір купівлі-продажу, міни; багатосторонніми (узгоджена дія 3 чи більше сторін), наприклад договір про спільну діяльність. Необхідно сказати, що не дивлячись на те, що односторонній правочин здійснюється однією особою, права та наслідки можуть виникати у необмеженого числа осіб, наприклад при складенні заповіту.

Наступна кваліфікація в залежності від нормативної закріпленості змісту правочину: легітарні (вони чітко передбачені та врегульовані законодавством. Закон визначає, як і за яких умов такі правочини можуть бути укладені, які права та обов'язки виникають у сторін, а також форму і зміст правочину), наприклад договір купівлі-продажу, позика, оренда земельної ділянки; волюнтарні (вони не передбачені

безпосередньо законом, але виникають як результат вільного волевиявлення сторін. Існування цього виду правочинів обумовлене неможливістю закріпити абсолютно всі види правочинів нормативно. Стаття 203 ЦК України закріплює можливість укладання любого правочину, який не суперечить законодавству. Також вони мають керуватися принципами цивільного права та загальними положеннями щодо правочину).

Залежно від характеру відносин між сторонами бувають фідуціарні та звичайні правочини. Фідуціарні це ті, які ґрунтуються на існуванні довіри між сторонами. Прикладами таких правочинів є доручення (на отримання зарплатні від імені особи) та довіреність (на управління фінансовими активами чи нерухомим майном). У разі утрати довіри між сторонами правочин може бути скасовано в односторонньому порядку. Звичайні ж правочини базуються більше на умовах договору ніж на відносинах між сторонами.

Залежно від майнового надання виділяють оплатні та безоплатні правочини. Оплатні це ті, у яких сторона отримує певні ресурси за здійснення певних послуг, зобов'язань, як от договір підряду, або за передачу майна, як от договір купівлі-продажу, оренди. Основною характеристикою є те, що кожна сторона отримує певну економічну вигоду внаслідок здійснення правочину. Безоплатні правочини не несуть у собі обов'язку надання блага в обмін на інше, прикладом є договір позички. Однак є правочини, які можуть бути як оплатними, так і безоплатними, залежно від волі сторін і законодавства. Наприклад, договір позики, відповідно до ЦК може бути оплатним, якщо передбачає виплату відсотків, або безоплатним, якщо передбачає повернення лише суми позики без відсотків, це залежить від волі сторін, яка викладена в договорі.

Залежно від моменту настання дії правочину є консенсуальні, реальні та формалізовані [2, с. 135]. Консенсуальні правочини вважаються укладеними з того моменту як сторони дійшли згоди на рахунок умов договору, наприклад договір перевезення, поставки. Реальний правочин окрім згоди сторін вимагає реальних дій (передача майна), наприклад позика та позичка. «Формалізовані — це правочини, які вважаються укладеними з моменту державної реєстрації, передбаченої законом, за умови, що сторони досягли згоди за всіма істотними умовами, а за необхідності і передали річ або вчинили іншу дію» [2, с. 136], таким правочинам є, наприклад, договір купівлі-продажу нерухомого майна.

Правочин як ключовий інститут цивільного права характеризується значною різноманітністю. Проведений аналіз диференціації правочинів за різними критеріями демонструє гнучкість та адаптивність цього інституту до мінливих суспільних відносин.

Використані джерела

1. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. № 161-XIV : станом на 1 лип. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161–14#Text (дата звернення: 18.10.2024).
2. Цивільне право. Загальна частина: навч. посіб. / О. Є. Аврамова, А. С. Горбенко, Н. О. Горобець та ін.; за заг. ред. С. О. Сліпченка, О. Л. Зайцева; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. 332 с.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV: станом на 3 верес. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435–15#Text (дата звернення: 18.10.2024).

Руслана ТІТЕНКО

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Павлова Ю. С.***

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ

З огляду на стрімкий розвиток цифрових технологій, електронні докази стали важливою складовою частиною судового процесу. Їх застосування у цивільних справах вимагає нових методів оцінки та зберігання інформації, представленої в електронному форматі. Ці зміни ставлять під сумнів традиційні правові принципи доказування та вимагають чіткої регуляції та глибокого розуміння специфіки роботи з такими даними.

Актуальність цієї теми підкреслює важливість електронних доказів у сучасному суспільстві, де цифрові технології проникають у всі сфери життя, включно з правовою. Проте, попри численні переваги, електронні докази також спричиняють ряд проблем, зокрема питання достовірності, обізнаності, безпеки, автентичності та допустимості цих матеріалів у суді.

Сьогодні електронні докази відіграють значну роль у процесі доказування, займаючи особливе місце серед сучасних інструментів юридичної практики. Поняття «електронний доказ» в науці права має різні трактування: частина науковців відносить до нього будь-які цифрові носії інформації, тоді як інші розрізняють цифрові та електронні докази. З появою і поширенням новітніх комп'ютерних технологій термінологія змінилася, і більшість дослідників почала використовувати термін «електронні докази». На законодавчому рівні це поняття чітко зафіксоване в Цивільному процесуальному кодексі

України, який визначає електронні докази як інформацію в цифровому форматі, що має значення для вирішення конкретної справи.

Згідно з цивільним законодавством України, електронні докази є важливим елементом у системі доказування, і до них відносять широкий спектр інформаційних носіїв у цифровому форматі. Передовсім, це електронні документи, які можуть включати текстові файли, графічні зображення, плани, фотографії, а також відео- і звукозаписи. Важливість цих матеріалів важко переоцінити, оскільки вони здатні наочно і переконливо ілюструвати певні обставини справи.

Крім того, до електронних доказів належать веб-сайти, а також їх окремі сторінки. Це може бути корисним для демонстрації інформації, яка була доступна в Інтернеті в момент виникнення спору або для підтвердження певних фактів.

Також слід зазначити, що текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, які передаються через різні комунікаційні платформи, становлять ще один важливий вид електронних доказів. Вони можуть містити інформацію про переговори, домовленості або інші взаємодії між сторонами.

Не менш важливими є метадані — дані, що описують інші дані, які можуть вказувати на дату створення документу, автора, а також зміни, які були внесені у файл. Це надає можливість більш детально досліджувати обставини, пов'язані з електронними доказами.

Окрім цього, бази даних, що містять структуровану інформацію, також відносяться до електронних доказів. Вони можуть включати в себе великі обсяги даних, які можна аналізувати для виявлення патернів або трендів, що мають значення для справи [3, ч. 1, ст. 100].

Однак існують певні проблеми, пов'язані з використанням електронних доказів, які потребують уваги і вирішення. По-перше, не вся цифрова інформація може бути переведена у статичний формат для друку на папері, що стає суттєвим бар'єром у процесі подання таких доказів у суді. Наприклад, відео та звукозаписи, які є важливими для підтвердження певних фактів, не можуть бути адекватно представлені у традиційних паперових документах, що ускладнює їх використання під час судових розглядів.

Запровадження специфічних вимог для реалізації процесуального права на подання електронних доказів у суді може призвести до додаткових труднощів. Це, у свою чергу, може ускладнити процес захисту прав учасників судового процесу, які намагаються використовувати електронні докази для підтвердження своїх претензій. Важливо також зазначити, що брак сучасних технічних засобів у судах значно обмежує можливості ефективного використання електронних доказів, адже недостатня технічна база може стати на заваді правильному сприйняттю та оцінці таких матеріалів.

Крім того, недостатнє правове регулювання цієї сфери створює додаткові перешкоди для учасників процесу. Вимоги, що накладаються на подання електронних доказів, часто виявляються надмірними і необґрунтованими, що може призводити до ситуацій, коли учасники судового процесу відчувають себе обмеженими у своїх можливостях. Це не лише знижує ефективність правосуддя, але й викликає сумніви у справедливості судових рішень

Крім того, використання несертифікованого програмного забезпечення під час збору доказової бази може стати джерелом помилок, які можуть негативно вплинути на достовірність та прийнятність електронних доказів у суді. Неправильна обробка даних чи їх несанкціонована зміна можуть призвести до спотворення інформації, що, в свою чергу, ставить під загрозу законність цих доказів.

Важливо також зазначити, що відсутність можливості належного дослідження таких доказів без залучення фахівця ускладнює ситуацію. У багатьох випадках судді можуть не мати достатніх технічних знань, щоб самостійно оцінити достовірність електронних доказів, що може призвести до неправильних рішень у справах. Це підкреслює необхідність наявності кваліфікованих експертів у сфері цифрових технологій, які могли б надати допомогу суду у проведенні таких досліджень.

Діючі законодавчі акти також не містять чітких критеріїв для відрізнення справжнього електронного доказу від його підробки, оригіналу від копії. Це піднімає важливе питання: як суди зможуть досліджувати і оцінювати такі докази, якщо судді не володіють відповідними спеціальними знаннями в цій галузі? Відсутність регуляторних норм, які б визначали критерії автентичності електронних доказів, робить їх вразливими до маніпуляцій і підробок, що загрожує справедливості судового процесу [2, с. 144].

Серед найважливіших проблем, що виникають у процесі використання електронних доказів, є питання їх автентичності та допустимості. Суд може ставити під сумнів, чи не було змінено чи підроблено електронне свідчення, що ставить під загрозу цілісність доказової бази. Також існує серйозне занепокоєння щодо безпеки даних: електронні докази можуть стати жертвами кіберзагроз, які здатні призвести до втрати чи компрометації критично важливої інформації.

Крім того, відсутність чітких норм і стандартів, які регулюють процес збору, зберігання та подання електронних доказів у суді, ускладнює їхнє використання. Необхідність спеціалізованих знань та технологічних навичок для ефективної роботи з електронними доказами може стати суттєвою перешкодою для юридичних фахівців, які не отримали відповідної підготовки [1,с.50–52].

Отже, використання електронних доказів у цивільному процесі відкриває нові можливості для підтвердження обставин справи, але

водночас постає низка серйозних проблем і викликів. Складнощі з автентичністю та допустимістю, ризики безпеки даних і відсутність чітких норм регулювання збору та подання таких доказів вимагають від правової системи адаптації та вдосконалення. Наявність технологічних бар'єрів і нестача знань у юридичних фахівців щодо роботи з електронними доказами також ускладнюють їхнє ефективне використання.

Використані джерела

1. Кіберзлочинність та електронні докази = Cybercrime and digital evidence: навч. посібник / Б. М. Головкін, О. І. Денькович, В. В. Луцик, Д. М. Цехан; за ред. Ольги Денькович, Габріеле Шмельцер. Електрон. вид. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. 298 с.
2. Сафонова Т. Р., Моісеєнко Д. М. Електронні докази як засіб доказування в цивільному процесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2022. № 71. С. 141–145.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.

Володимир ТОДОЩАК
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Наньєва М. І.***

ТРУДОВІ ГАРАНТІЇ ІТ-ФАХІВЦІВ

Трудові гарантії ІТ-фахівців стають особливо актуальними в умовах швидкого розвитку технологій та зміни форм зайнятості. Віддалена робота відкриває нові можливості для організації праці, дозволяючи працівникам ефективніше використовувати свій час і не бути прив'язаними до офісу. Однак, з такою свободою повинні йти і відповідні трудові гарантії, що забезпечують захист прав працівників, які регулюються як на національному, так і на міжнародному рівні [1, с. 150].

Забезпечення права на оплату праці є важливою гарантією для ІТ-фахівців незалежно від форми зайнятості. Згідно зі статтею 43 Конституції України та відповідно до Кодексу законів про працю України, роботодавець зобов'язаний виплачувати заробітну плату своєчасно та в повному обсязі відповідно до умов трудового договору.

Правила щодо робочого часу та оплати повинні бути прописані в договорі відповідно до діючого законодавства, щоб уникнути непорозумінь [2].

Соціальні гарантії також є важливими для ІТ-фахівців. Так, наприклад, згідно з положеннями Закону України «Про відпустки» та статтею 74 КЗпП, працівник має право на оплачувану відпустку тривалістю не менше 24 календарних днів за рік. Відповідно до положень Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» працівнику, зокрема і в ІТ сфері мають гарантуватися оплата лікарняних та інші соціальні виплати. Відповідно до статті 7 Закону «Про охорону праці», роботодавець має забезпечити страхування від нещасних випадків і професійних захворювань, що захищає працівників незалежно від форми зайнятості.

Не менш важливим є питання безпеки і здоров'я на роботі. Роботодавець зобов'язаний забезпечити ІТ-фахівцям безпечні умови праці, навіть якщо робота виконується з дому чи іншого місця поза офісом [3]. Працівники мають право на захист від професійних ризиків незалежно від того, де вони виконують свої робочі обов'язки.

Особливої уваги потребує питання конфіденційності та захисту персональних даних. Віддалена робота часто передбачає обробку чутливої інформації, і роботодавець повинен забезпечити надійні технічні та організаційні заходи для захисту даних. Це включає використання безпечних каналів зв'язку, захищені корпоративні мережі, а також правила шифрування інформації.

Організація трудової дисципліни для віддалених працівників повинна зберігати ефективність, не порушуючи при цьому права на приватність. Роботодавці можуть встановлювати контроль за виконанням робочих обов'язків, але цей контроль має бути пропорційним і законним. Використання технічних засобів для моніторингу працівників повинно здійснюватися відповідно до чинного законодавства і правил компанії, без зайвого втручання в особисте життя співробітників [4].

Важливо також забезпечити доступ ІТ-фахівців до можливостей для професійного розвитку. Роботодавець повинен створювати умови для підвищення кваліфікації, участі в семінарах та інших освітніх заходах. Можливість постійного навчання і розвитку гарантує, що ІТ-фахівці залишатимуться конкурентоспроможними та професійно зростатимуть.

Трудові гарантії повинні забезпечувати рівноправність для всіх працівників, незалежно від того, працюють вони в офісі чи віддалено. Забезпечення балансу між правами працівників та інтересами роботодавців є ключовим для стабільного розвитку відносин у сфері

праці. Сучасне законодавство повинно адаптуватися до нових реалій цифрової економіки, де гнучкість стає невід'ємною частиною організації робочих процесів, але не повинна ставити під загрозу основні соціальні та трудові права ІТ-фахівців.

Використані джерела

1. Буда Т. Й. Гнучкі і нестандартні форми зайнятості: соціальні вигоди та ризики. *Сталий розвиток економіки*. 2016. № 31. С. 149–157.
2. Про оплату праці: Закон України від 24.03. 1995 року № 108/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 17. Ст. 121.
3. Кодекс законів про працю: Закон України від 10.11.1971 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. № 50. Ст. 375.
4. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15.07.2021 № 1667-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 6–7. Ст.18.

Володимир ТОДОЩАК
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Омельчук О. С.***

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СМАРТ-КОНТРАКТІВ ТА БЛОКЧЕЙН-ТЕХНОЛОГІЙ У ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Смарт-контракти та блокчейн-технології є важливими інноваціями, які набувають популярності в цивільних правовідносинах. Смарт-контракти — це самовиконувані комп'ютерні програми, що забезпечують цифрове виконання договорів без участі третіх сторін, підвищуючи ефективність та прозорість договірних відносин і зменшуючи ризики шахрайства [1]. Блокчейн — це розподілена база даних, яка зберігає інформацію про транзакції у вигляді «ланцюжка блоків», забезпечуючи незмінність даних і децентралізацію, що робить її оптимальною для смарт-контрактів [1]. Українське законодавство щодо смарт-контрактів знаходиться на початковому етапі розвитку. Хоча у 2021 році був прийнятий Закон «Про віртуальні активи», який вперше визначив смарт-контракт [2], в цивільному законодавстві залишаються невизначеними питання щодо форми таких договорів, їх виконання та юридичної сили. Це вказує на необхідність подальшого вдосконалення нормативної бази. Аналогічно, регулювання блокчейн-технологій також перебуває на етапі становлення, і українське законодавство не містить єдиного закону, що комплексно регулював би цю технологію. Деякі аспекти застосування блокчейну відображені в законах про віртуальні активи, проте залишається невирішеним юридичний статус інформації, що зберігається в блокчейні, та її використання як доказу в суді. Ці правові прогалини створюють невизначеність для бізнесу та інвесторів, що стримує розвиток блокчейн-проєктів в Україні [2].

Європейський Союз демонструє більш прогресивний підхід, активно створюючи правову базу для впровадження смарт-контрактів у різних сферах. Європейський парламент прийняв резолюцію щодо блокчейну та смарт-контрактів, яка визнає їхній потенціал для автоматизації бізнес-процесів [3]. У деяких країнах ЄС, зокрема в Італії, прийняті закони, що надають смарт-контрактам юридичну силу, прирівнюючи їх до традиційних договорів за умови відповідної ідентифікації сторін. Франція та Німеччина також інтегрують смарт-контракти в чинне договірне право, враховуючи їхні технологічні особливості [3]. В ЄС також активно розробляються ініціативи, спрямовані на інтеграцію блокчейну в різні сфери економіки, зокрема Європейська інфраструктура блокчейн-сервісів (EBSI), яка підтримує транскордонні цифрові публічні послуги [3]. ЄС прагне до гармонізації принципів блокчейну з Загальним регламентом про захист даних (GDPR), що свідчить про прагнення створити збалансовану правову базу для стимулювання інновацій при одночасному захисті прав громадян [4].

Порівняльний аналіз українського та європейського законодавства демонструє суттєві відмінності. ЄС активно створює нормативні акти для інтеграції блокчейн-технологій у різні сфери економіки, тоді як в Україні законодавство перебуває на початковій стадії формування, що стримує їх впровадження [4]. Для вдосконалення українського законодавства необхідно розробити спеціальний закон про смарт-контракти, який би врегулював їх правовий статус, порядок укладення та виконання, а також створити регуляторну «пісочницю» для тестування блокчейн-проєктів. Гармонізація українського законодавства з європейськими стандартами дозволить стимулювати розвиток блокчейн-технологій і цифрової економіки.

Використані джерела

1. Про віртуальні активи: Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2023. № 15. Ст. 51.
2. Що таке блокчейн? Основні принципи та переваги технології. 2022. URL: https://finances.in.ua/shcho-take-blokchejn/ (дата звернення: 15.10.2024).

3. Правове регулювання блокчейн-технологій в Україні. URL: https://consultant.net.ua/consultant-article/6389 (дата звернення: 15.10.2024).
4. Смарт-контракти у договірних відносинах: реалії та перспективи використання. URL: http://lsej.org.ua/4_2022/32.pdf (дата звернення: 15.10.2024).

Софія ТОМКЕВИЧ
студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Рязанов М. Ю.***

ПРИНЦИПИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВА

Принципи застосування права є ключовими положеннями, які регулюють процес правозастосування і забезпечують ефективне функціонування правової системи.

Одним із основних принципів є принцип законності, який вимагає, щоб правозастосування здійснювалося строго у відповідності до чинних правових норм. Це означає, що будь-яке рішення чи дія суб'єкта, що застосовує право, повинна відповідати закону, не порушуючи його меж. Законність передбачає як дотримання формальних вимог закону, так і його змістовну правомірність [1]. Принцип законності є основою для забезпечення правопорядку та правової безпеки.

Принцип правової визначеності забезпечує передбачуваність правозастосування. Він полягає у тому, що правові норми мають бути чіткими, зрозумілими і стабільними, щоб особи, до яких вони застосовуються, могли передбачити наслідки своїх дій та знати свої права та обов'язки [2]. Це також стосується рішень судових та адміністративних органів, які повинні бути послідовними та обґрунтованими. Відсутність правової визначеності може призводити до правової невизначеності, що ставить під загрозу дотримання прав громадян.

Наступним важливим принципом є принцип справедливості. Справедливість виступає як критерій оцінки правових рішень, спрямований на забезпечення соціальної рівноваги і захисту прав людини. Принцип справедливості має суб'єктивний і об'єктивний вимір. З одного боку, це відповідність правових рішень моральним та етичним стандартам суспільства, з іншого — дотримання рівності всіх перед законом та неупередженість під час прийняття правових рішень [3]. Принцип справедливості є також основою для контролю за правильністю та правомірністю застосування права.

Принцип пропорційності є важливим елементом правозастосування, особливо в контексті обмеження прав та свобод громадян. Цей принцип вимагає, щоб будь-які обмеження були пропорційними меті, яку переслідує законодавець, і не виходили за межі необхідного [4]. Наприклад, під час вирішення питання про притягнення до відповідальності за адміністративне правопорушення, органи влади повинні дотримуватися балансу між завданням покарання та захистом суспільного порядку.

Принцип гуманізму вимагає, щоб правозастосування було спрямоване на забезпечення поваги до гідності людини і враховувало її соціальний стан, особисті обставини та можливості. Гуманізм передбачає не тільки захист прав і свобод особи, але й відмову від жорстоких, нелюдських або принизливих форм покарання [5]. Важливою складовою цього принципу є також надання можливості для реабілітації правопорушників, а не лише покарання за порушення закону.

Заключним, але не менш важливим, є принцип рівності перед законом. Він гарантує, що всі особи, незалежно від їхнього соціального стану, статі, раси, етнічного походження чи інших ознак, мають рівні права і повинні бути однаково відповідальними перед законом. Цей принцип закріплений у Конституції України і є основоположним для забезпечення рівності у процесі застосування права [6]. Порушення цього принципу підриває довіру до правової системи та може призвести до дискримінації.

Якщо розглядати принципи застосування права та їх обмеження в період воєнного стану, існує кілька змін в порівнянні з мирним часом. Правова система під час воєнного стану зобов'язана адаптуватися до особливих умов, у яких дотримання окремих принципів може частково обмежуватися на користь забезпечення національної безпеки та громадського порядку. Насамперед це стосується принципу законності. У воєнний час держава може запроваджувати спеціальні правові режими та акти, що дозволяють тимчасово обмежити або змінити деякі правові норми, виходячи з актуальних потреб оборони країни.

Принцип правової визначеності також може мати певні відхилення в умовах воєнного стану, адже дії органів влади часто регламентуються нормативними актами, які приймаються в екстреному порядку та можуть змінюватися залежно від ситуації. Це створює умови, коли громадяни не завжди можуть передбачити правові наслідки своїх дій або швидко адаптуватися до змін. Такі виняткові заходи вимагають особливої уваги для мінімізації правової невизначеності та для чіткого інформування суспільства про зміни, що відбуваються, з метою збереження правової довіри [5, ст. 52].

Принцип справедливості у воєнний час залишається одним із ключових орієнтирів, однак підходи до його реалізації можуть зазнавати змін через зростання національної безпеки як пріоритету. На-

приклад, держава може застосовувати більш жорсткі санкції для підтримання дисципліни, захисту громадського порядку чи припинення зловживань, пов'язаних із воєнним станом. Водночас дотримання справедливості вимагає, щоб заходи, які застосовуються, відповідали характеру і тяжкості порушення, а не мали виключно каральний характер [5, ст. 45].

Принцип гуманізму зазнає часткових обмежень, особливо в питаннях, що стосуються застосування примусових заходів та мобілізації. В умовах воєнного стану державі надаються повноваження залучати громадян до виконання обов'язків, пов'язаних із обороною, що передбачає тимчасові обмеження їхніх прав. Проте ці обмеження мають здійснюватися з урахуванням індивідуальних можливостей і соціального статусу осіб, що відповідає вимогам гуманності та не допускає надмірного тиску чи приниження гідності. Захист прав людини залишається фундаментальною цінністю, навіть коли певні обмеження є вимушеними [5, ст. 38].

Отже, принципи застосування права є фундаментальними положеннями, що визначають ефективність та справедливість правозастосовної діяльності. Вони забезпечують правову передбачуваність, захист прав і свобод, а також гарантують рівність перед законом. В свою чергу, обмеження принципів правозастосування в умовах воєнного стану спрямовані на збереження безпеки, стабільності та національного суверенітету. Дотримання цих принципів є запорукою стабільного функціонування правової системи та зміцнення правопорядку в суспільстві.

Використані джерела

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про засади державної мовної політики: Закон України від 3 липня 2012 р. № 5029-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 23. Ст. 218.
3. Пилипенко П. Д. Принципи застосування права: аналіз та перспективи розвитку. *Вісник Академії правових наук України*. 2015. № 3. С. 24–29.
4. Котляр П. М. Принцип пропорційності у правозастосуванні. *Право України*. 2018. № 4. С. 36–42.
5. Петров В. І. Гуманізм як принцип правозастосування. *Юридичний журнал*. 2019. № 7. С. 45–49.
6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561.
7. Бойко Ю. О. Права людини у період воєнного стану: виклики та перспективи. *Право України*. 2023. № 7. С. 21–34.
8. Марченко М. Н. Правові принципи в умовах надзвичайного стану: навчальний посібник. Київ: Наукова думка, 2020. 352 с.

Ольга ТРОСТЕНЮК
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ЗАХИСТ ПРАВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Актуальність теми дослідження зумовлена безпрецедентними викликами, з якими стикаються громадяни України в умовах повномасштабної військової агресії, що призвела до масових порушень цивільних прав, пошкодження майна та необхідності адаптації правових механізмів захисту прав громадян до реалій воєнного стану [1]. Особливої гостроти набуває питання забезпечення ефективного цивільно-правового захисту прав та інтересів громадян в умовах, коли традиційні правові механізми можуть бути обмежені через об'єктивні обставини військового конфлікту.

Метою дослідження є комплексний аналіз особливостей та проблематики цивільно-правового захисту прав громадян в умовах воєнного конфлікту, визначення основних викликів та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів такого захисту.

В умовах військового конфлікту в Україні особливо гостро постає проблема масштабного порушення майнових прав громадян, що проявляється у пошкодженні та знищенні житлових будинків, квартир, господарських споруд та іншого майна внаслідок бойових дій. Ситуація ускладнюється тим, що значна частина постраждалих громадян стикається з суттєвими перешкодами у процесі документального підтвердження завданих збитків через неможливість доступу до пошкодженого майна, втрату правовстановлюючих документів або їх знаходження на тимчасово окупованих територіях.

Окремої уваги заслуговує питання захисту прав внутрішньо переміщених осіб [2], які змушені були залишити місця постійного проживання та потребують особливих механізмів правового захисту щодо реалізації їхніх житлових прав, права на працю, соціальний захист та освіту в нових місцях перебування [3]. Наявна правова база та судова практика потребують суттєвого вдосконалення для забезпечення ефективного захисту прав цієї вразливої категорії громадян.

Правові механізми захисту прав громадян в умовах військового конфлікту реалізуються насамперед через національні засоби правового захисту [4], які включають звернення до правоохоронних органів, подання позовів до судів загальної юрисдикції та використання адміністративних процедур для фіксації порушень і відшкодування збитків. Важливим елементом національного механізму є діяльність

спеціально створених державних реєстрів пошкодженого та знищеного майна [5], а також механізми компенсації через Єдиний портал державних послуг «Дія» [6].

На міжнародному рівні захист прав громадян забезпечується через звернення до Європейського суду з прав людини, міжнародних арбітражів та інших міжнародних судових інституцій. Особливого значення набуває можливість документування воєнних злочинів та порушень прав людини для подальшого розгляду в Міжнародному кримінальному суді. Специфіка доказування в умовах військового конфлікту характеризується розширеним використанням цифрових доказів, включаючи фото- та відеоматеріали, супутникові знімки, дані з соціальних мереж, а також показання свідків та висновки експертів. Важливим аспектом є застосування спрощених процедур доказування для випадків, коли традиційні способи отримання доказів є неможливими через обставини військового конфлікту.

Використані джерела

1. Блажівська Н. Є. Особливості захисту цивільних прав в умовах воєнного стану. *Часопис цивілістики*. 2022. Вип. 45. С. 5–11.
2. Кармаза О. О. Захист прав внутрішньо переміщених осіб: теоретичні та практичні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2023. № 73. С. 114–118.
3. Менджул М. В. Механізми захисту прав внутрішньо переміщених осіб: досвід України. Ужгород: РІК-У, 2023. 248 с.
4. Спєсівцев Д. С. Особливості цивільно-правового захисту майнових прав в умовах збройного конфлікту. *Право України*. 2023. № 3. С. 94–103.
5. Харитонов Є. О., Харитонова О. І. Правові механізми захисту прав власності в умовах воєнного стану. *Часопис цивілістики*. 2023. Вип. 48. С. 15–22.
6. Луць В. В. Електронні механізми захисту цивільних прав в умовах діджиталізації. *Право України*. 2023. № 5. С. 38–45

Анна ТУРМІЛО
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного унівкрситету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАВДАНУ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) ставить перед правовими системами багатьох країн важливе питання: хто і як має відповідати за шкоду, завдану цими технологіями? Сучасне українське законодавство не містить чітких норм для регулювання такої відповідальності, тому виникає нагальна потреба в оновленні законодавства, щоб забезпечити правову визначеність і захист постраждалих.

У сучасному цивільному праві України, як і в цивільному праві більшості країн світу, враховуючи нинішній рівень розвитку технологій, немає підстав для надання штучному інтелекту правосуб'єктності. Саме через відсутність правосуб'єктності штучний інтелект не може нести відповідальність за власні дії, тому у випадку, коли штучний інтелект завдає шкоди, відповідальність повинна покладатися на фізичну або юридичну особу (на дієздатних суб'єктів цивільного права або правовідносин) [1].

Питання правового статусу штучного інтелекту набуває все більшої актуальності, викликаючи дискусії щодо можливості його розгляду як окремого суб'єкта права. Теорія суб'єкта стосовно штучного інтелекту пов'язана з використанням терміна «електронна особа». Науковці, які підтримують таке бачення щодо штучного інтелекту, підкреслюють, що в такої «особи» можуть бути певні суб'єктивні права та обов'язки, а також загальна цивільна правосуб'єктність. Наприклад, М. О. Стефанчук, визначаючи поняття «електронної особи», зазначає, що його можна застосовувати лише до роботів, які мають певні характеристики, що обумовлені наділенням їх штучним суперінтелектом [2]. Він доходить висновку, що завдяки цим характеристикам роботи можуть виступати носіями специфічних прав і обов'язків. Отже, з цього визначення видно, що автор схиляється до думки про визнання «електронної особи» суб'єктом цивільних правовідносин.

Питання відповідальності за шкоду, заподіяну штучним інтелектом, є складним і потребує врахування чинного законодавства та особливостей самого штучного інтелекту як об'єкта правовідносин. Проте дещо інша ситуація виникає з відповідальністю за шкоду, заподіяну через недоліки товарів, робіт або послуг, що регулюється ст. 1209 Цивільного кодексу України [3]. Проблема застосування цієї норми полягає в тому, що вона переважно стосується нерухомого майна,

виконаних робіт або наданих послуг. Крім того, ці правила можуть застосовуватися лише в тому випадку, якщо штучний інтелект розглядатиметься як товар або продукт. Однак штучний інтелект, що здебільшого розуміється як комп'ютерна програма, не є річчю, оскільки відповідно до положень ЦК України річ має бути відчутною та відокремленою від природи (наприклад, літературний твір не вважається річчю). Отже, річчю може вважатися лише пристрій, оснащений штучним інтелектом.

Загалом, питання відповідальності за шкоду, заподіяну штучним інтелектом, є складним і вимагає глибокого аналізу. На поточному етапі розвитку ШІ доцільно регулювати відповідальність у цьому випадку, використовуючи норми Цивільного кодексу України, що стосуються відповідальності за шкоду, спричинену неякісними товарами, роботами або послугами. Однак, у цій частині правового регулювання українське законодавство має певні недоліки та неточності, які також потребують системного вдосконалення та приведення у відповідність до норм ЄС. Крім того, важливо вибрати такий правовий режим для ШІ, який забезпечить ефективний захист прав користувачів цих технологій і водночас мінімізує майнові ризики.

Використані джерела

1. Марценко Н. С. Цивільно-правова відповідальність за шкоду, спричинену штучним інтелектом. *Наукові записки*. Серія: Право. 2022. С. 35–38.
2. Стефанчук М. О. Теоретичні засади цивільної правосуб'єктності фізичних осіб та особливості її здійснення. К., 2020. 479 с.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435–15#Text (дата звернення: 07.11.2024).

Ігор УДОВИЧЕНКО
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах, коли Україна перебуває у стані війни, значно зросло значення правових механізмів захисту прав і свобод громадян. Воєнний стан суттєво впливає на діяльність органів державної влади, зокрема судової системи. Цивільне судочинство під час воєнного стану потребує адаптації для забезпечення належного рівня захисту прав громадян та збереження правосуддя в надзвичайних умовах.

В Україні режим воєнного стану регулюється Конституцією України, Законом України «Про правовий режим воєнного стану», а також спеціальними підзаконними актами та постановами. Згідно із законодавством, під час воєнного стану можуть бути обмежені деякі права і свободи громадян, зокрема, свобода пересування, свобода зібрань та свобода слова, що безпосередньо впливає на забезпечення нормальної роботи судової системи.

Зміни в цивільному процесуальному законодавстві мають на меті адаптувати судову систему до умов воєнного часу, зокрема забезпечити доступ до правосуддя за рахунок дистанційного розгляду справ, спрощення процесуальних процедур, а також залучення нових механізмів захисту прав і свобод.

Статті 26 та 122 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» висвітлюють особливості судочинства під час воєнного стану. Основні положення включають:

– Суди здійснюють свою діяльність виключно на основі нормативно-правових актів України та Конституції.

– Заборонено обмежувати повноваження судів, що передбачені чинним законодавством.

– Відновлюється виключна юрисдикція судів для здійснення правосуддя.

– Заборонено створення надзвичайних і спеціальних судів.

– Не допускається прискорення чи скорочення будь-яких форм судочинства.

– У випадку неможливості здійснення правосуддя, передбачається зміна місцевої підсудності справ або місця розгляду, що регулюється законом[1].

Одним із ключових викликів є забезпечення доступу громадян до правосуддя під час війни. Обмеження свободи пересування, зруйнована інфраструктура та загрози безпеці ускладнюють цивільне судочинство. Крім того, постає питання захисту прав людини та гарантування справедливого суду в умовах воєнного стану [2, с. 86–89].

Ще одним важливим питанням є вирішення цивільних спорів та виконання судових рішень під час конфлікту. Необхідно розробити ефективні механізми забезпечення виконання цивільних покарань в складних умовах воєнного стану.

Ще одна проблема, котра виникла зі зміною юрисдикції територіальних судів внаслідок окупації чи знищення, стосується втрат судових проваджень. Громадяни не мають можливості отримати копії судових рішень по відповідних справах. Зацікавлена сторона може

звернутися до відповідного суду із заявою про відновлення втраченого судового провадження.

Через зміну юрисдикції судів у багатьох громадян з'являється питання: чи потрібно розпочинати розгляд справ заново, якщо суд змінив юрисдикцію? Відповідь залежить від того, чи змінився склад суду у справі. Для дотримання принципу негайності новий суддя має почати розгляд заново, але якщо суддя, який розглядав справу раніше, продовжує роботу в цьому суді, він може продовжити розгляд з моменту його паузи.

Однією з основних проблем є неможливість вивезти судові справи з окупованих територій або територій, де тривають бойові дії, адже без матеріалів слухання неможливе. Заступник начальника ОП Андрій Смирнов відзначає, що в деяких випадках вдалося вилучити справи або знищити частину документів з грифом «таємно», щоб запобігти їх використанню ворогом [3].

З початком широкомасштабного вторгнення Росії в Україну законодавство зазнало значних змін. З 24 лютого 2022 року, згідно з указом Президента України № 64/2022, на території країни було введено воєнний стан. Через динамічний розвиток подій відбулася суттєва зміна регулювання багатьох правовідносин як у звичайному режимі, так і в судовому порядку. Справедливість залишається ключовим механізмом забезпечення законності та порядку в державі, і вона не може бути призупинена, оскільки є обов'язковою. Навіть у умовах воєнного стану цивільне судочинство, як і інші види правосуддя, продовжуватиме свою діяльність, хоча й з певними змінами в процесуальних питаннях [4, с. 366–369].

Розгляд претензій може проводитися у форматі відеоконференції за зверненням позивача. Важливо враховувати, що під час воєнного стану суд може обмежити вхід громадян та іноземців. Для учасників процесу є позитивний момент у можливості поновлення процесуальних строків, адже воєнний стан є обґрунтованою причиною на випадок їх пропуску.

Крім того, передбачено розгляд справ, які мають невідкладний характер, проте це можливо тільки за письмовою згодою всіх учасників справи.

Отже, воєнний стан створює значні виклики для цивільного судочинства в Україні. Однак своєчасна адаптація судової системи до умов війни дозволяє зберегти правосуддя та забезпечити захист прав громадян, незважаючи на складні обставини. Запропоновані заходи щодо дистанційного судочинства, спрощення процесуальних процедур, посилення безпеки судових установ і підвищення кваліфікації судових працівників сприятимуть підвищенню ефективності судової системи навіть у період надзвичайних ситуацій.

Використані джерела

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
2. Резворович, К., Щербіна, Д. Цивільне судочинство в умовах воєнного стану. *Молодий вчений*. 2023 № 2 (114). С. 86–89.
3. Ржеутська Л. Сьогодні ми хочемо розширити процесуальні можливості через законодавство. *Закон і Бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/151049.html (дата звернення: 22.03.2024)
4. Моісеєнко Д. Цивільне судочинство: доступ в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2022. С. 366–369. URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/263498/259747

Дарина УЛАНОВА
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Добровольська В. В.***

ВПЛИВ ПРАВОВИХ ЗАСАД КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ НА ГОСПОДАРСЬКІ ВІДНОСИНИ

Комерційна концесія, або франшиза, є важливим способом для росту бізнесу і розвитку справ. В Україні правила комерційної концесії регулюються цивільним та господарським законами, зокрема, Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України а також іншими нормами. Головною метою комерційної концесії є давати одній стороні іншій особі право на використання торговельної марки патентів технологій ноу-хау та інших прав інтелектуальної власності для ведення бізнес діяльності [1].

Комерційна концесія дає багато шансів для розвитку бізнесу, так як дозволяє використовувати вже перевірені моделі діяльності. Але це також створює деякі юридичні труднощі, пов'язані з правами и обов'язками сторін угоди. Однією з головних проблем є незрозумілість правового статусу контрагента, що буває коли немає чіткої регламентації декількох аспектів цієї угоди. Це може привести до різних законних сварок, зокрема щодо умов та термінів дії угоди про концесію, прав на власність розуму а також відповідальності за порушення договору [2].

Згідно з Законом України, концесія — це угода, що передбачає передачу прав на використання певних ресурсів, які включають не лише фізичні речі а й інтелектуальну власність. Але на ділі багато бізнесменів

які укладають угоди комерційної концесії часто натрапляють на труднощі пов'язані з недостатньою юридичною підтримкою цього виду роботи. Особливо відсутність ясних правил щодо захисту прав користувачів інтелектуальної власності в межах угоди може привести до спірних ситуацій між сторін.[3] З підняттям інтересу до франчайзу в Україні, питання правових основ комерційної угоди стають важливими. Проблема в тому що в Україні наразі немає єдиного закону що детально регулює цю діяльність. Тому важливо створити додаткові правила, які ясно визначатимуть права та обов'язки учасників угоди, процедуру її підписання а також відповідальність за порушення умов договору [4].

Але на рівні судової практики вже є певні погляди на розв'язання питань, що виникають з укладенням концесійних угод. Зокрема, суди дотримуються правила, що концесійна угода це цивільно-правовий договір, тому беруться загальні положення Цивільного кодексу України якщо не сказано інакше в договорі. Водночас судова практика щодо інтелектуальної власності та захист прав користувачів франшизою є трішки неоднозначною,, що також підтверджує необхідність уточнення правових норм у цій сфері [5].

Для того щоб вирішити цю задачу, важливо зробити одну нормуправову базу для регулювання комерційного договору. Ця база має враховувати особливість такого роду угод і точно вказувати права та обов'язки сторін. Враховуючи міжнародний досвід, можна запропонувати запровадження франчайзингового законодавства, яке б сприяло розвитку цього виду бізнесу в Україні і водночас забезпечувало б належний захист прав усіх учасників угоди [6]. В цілому «у структурній складовій Україна більше спрямована на сектори споживчих послуг та роздрібну торгівлю, що відрізняється від панування галузі швидкого харчування на світовому ринку. Проте франчайзинг може стати детонатором синергетичного ефекту розвитку не лише вітчизняної торговельно-обслуговуючої сфери. Успішний розвиток франчайзингу може створити початкові умови для перетікання капіталу у розвиток не-великих промислових підприємств» [7].

Таким чином, комерційна концесія в Україні стикається з кількома важливими юридичними труднощами. По-перше, відсутність чіткої регламентації створює непорозуміння щодо прав і обов'язків сторін, що ускладнює вирішення спорів про права на інтелектуальну власність та відповідальність за порушення умов договору. По-друге, через відсутність єдиного закону, який би детально регулював концесійні угоди, бізнеси не мають достатнього захисту своїх інтересів, особливо в сфері інтелектуальної власності, що може призводити до конфліктів і судових суперечок.

Для вирішення цієї проблеми необхідно створити єдину правову базу для регулювання концесійних договорів, яка враховувала б специфіку концесійних угод та чітко визначала права й обов'язки сторін. Введення спеціального франчайзингового законодавства забезпечить захист інтелектуальної власності, стандартизує умови для концесійних договорів і зменшить правові ризики, що сприятиме розвитку цього виду бізнесу в Україні.

Використані джерела

1. Цивільний Кодекс України: Закон від 16.01.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435–15#Text
2. Господарський Кодекс України: Закон від 16.01.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436–15#Text
3. Про охорону прав на знаки для товарів: Закон України від 15.12.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689–12#Text
4. Погрібна М. М. Правове регулювання комерційної концесії в Україні. *Юридичний вісник*. 2019. № 3. С. 22–26.
5. Сидоренко О. В. Проблеми правового регулювання франчайзингу в Україні. *Журнал господарського права*. 2021. № 5. С. 35–39..
6. Розвиток фрайчайзингу в Україні. 5 квітня 2023 р. URL: https://franchising.org.ua/?p=866
7. Акименко О. Синергетичні детермінанти розвитку промислового виробництва в умовах обрання Україною курсу на євроінтеграцію. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 4 (20). С. 157–169.

Дмитро ФУРТАТ
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

СПАДКОВЕ ПРАВО В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Спадкове право, як галузь права, охоплює норми, що визначають порядок успадкування майна, прав та обов'язків спадкоємців, що має важливе значення для забезпечення правової стабільності та соціальної справедливості в суспільстві. Проте, в Україні існують суттєві проблеми, пов'язані із правовим регулюванням спадкових відносин.

Актуальність зумовлена значним впливом, який спадкові відносини мають на соціально-економічну стабільність і правову визначеність у суспільстві. З огляду на постійні зміни в законодавстві, а також зростаючу кількість правових спорів між спадкоємцями, виникає необхідність у комплексному аналізі проблем правового регулювання та практичного застосування спадкового законодавства. У сучасному

українському суспільстві спадкове право стосується не лише майнових інтересів громадян, а й широкого спектра соціальних, культурних та психологічних аспектів, пов'язаних із успадкуванням.

Спадкове право складається з комплексу юридичних норм, що визначають порядок відносин у сфері успадкування. Основними принципами цієї галузі права є:

– універсальність, що означає охоплення всіх форм спадкових прав;

– правонаступництво, яке забезпечує передачу прав та обов'язків спадкодавця до спадкоємців;

– свобода заповіту, що надає можливість особі визначати, як і кому буде розподілене її майно після смерті [5, с. 14].

У сучасних умовах спадкове право в Україні набуває нового виміру, що зумовлене трансформацією правової системи на приватну та публічну сфери, а також визнанням права приватної власності та його захисту. Сучасні реалії свідчать про розширення обсягу об'єктів, які можуть бути предметом спадкування, що включає не лише традиційне майно, а й інші цінності. Серед таких об'єктів варто виділити майнові права інтелектуальної власності, результати творчої діяльності, підприємства та фермерські господарства, що розглядаються як єдині майнові комплекси, а також частки в статутному капіталі господарських товариств. Ці зміни викликають необхідність у глибшому аналізі правового регулювання та практичного застосування спадкового законодавства, оскільки нові об'єкти спадкування можуть створювати ускладнення та правові колізії в процесі їх оформлення та передачі [2, с. 95]

На сьогодні в Україні спостерігаються певні зміни та проблеми в регулюванні спадкових відносин, які безпосередньо пов'язані з воєнним станом.

1. Однією з ключових тем є термін прийняття спадщини. Згідно з чинним законодавством, право на успадкування виникає в момент відкриття спадщини, що відповідає даті смерті спадкодавця або дню, коли особа офіційно визнана померлою. Загальним правилом є те, що спадкоємці мають шість місяців для прийняття спадщини або відмови від неї, починаючи з моменту її відкриття. Проте в умовах воєнного стану термін для прийняття спадщини призупиняється. Якщо спадщина була відкритою до введення воєнного стану, але термін для її прийняття ще не закінчився на момент запровадження воєнного стану, цей термін також зупиняється і буде подовжено після його завершення [1].

2. В умовах воєнного або надзвичайного стану в Україні запроваджуються нові особливості оформлення спадщини, які суттєво спрощують цей процес. Зокрема, спадкова справа може бути відкрита за ініціативою будь-якого нотаріуса України, незалежно від того, де саме відбулося відкриття спадщини. Зазначеним місцем є останнє місце проживання спадкодавця. Якщо це місце невідоме, спадщина вважається відкритою за місцем знаходження нерухомого майна або його основної частини. У разі відсутності нерухомого майна, місцем відкриття спадщини є місцезнаходження основної частини рухомого майна. Це означає, що у ситуаціях, коли спадщина відкрилася в регіоні, до якого важко або неможливо дістатися, спадкоємці мають можливість звертатися до нотаріуса за місцем свого фактичного проживання або перебування. Такі нововведення сприяють забезпеченню доступності спадкових прав у складних умовах та покликані полегшити процедуру оформлення спадщини для громадян [3, с. 82].

3. Зокрема, нотаріальне посвідчення заповіту, внесення до нього змін та його скасування можуть виконуватися без використання Спадкового реєстру. Однак, відповідні дані мають бути внесені до реєстру протягом п'яти робочих днів після відновлення доступу. Також у таких умовах нотаріус може відкрити спадкову справу без використання реєстру і перевірити наявність уже заведеної спадкової справи, спадкового договору або заповіту протягом п'яти робочих днів після відновлення доступу. Якщо перевірка виявить наявність раніше заведеної спадкової справи, вона буде передана тому нотаріусу, який її відкривав, згідно з чинним законодавством. У випадку, якщо така справа не буде виявлена, відбудеться реєстрація нової спадкової справи в Спадковому реєстрі. Крім того, забороняється видача свідоцтв про право на спадщину в тих справах, які були заведені без використання Спадкового реєстру, до моменту їх реєстрації. Ці регуляторні зміни сприяють гнучкості та оперативності в управлінні спадковими справами під час складних умов воєнного стану, що, в свою чергу, захищає права спадкоємців і забезпечує належний рівень правової визначеності [4].

Отже, спадкове право в Україні є важливою складовою правової системи, яка має значний вплив на соціально-економічну стабільність суспільства. Проте існуючі проблеми правового регулювання та практичного застосування цього інституту потребують термінового вирішення. Незважаючи на прогресивні зміни в законодавстві, що спрощують процедуру оформлення спадщини в умовах воєнного стану, залишається безліч юридичних колізій та невизначеностей, які ускладнюють реалізацію спадкових прав громадян. Підвищена складність у визначенні термінів та умов прийняття спадщини, а також нестабільність доступу до Спадкового реєстру, ставлять під загрозу права спадкоємців.

Використані джерела

1. Зміни, що вносяться до постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 р. № 209. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209–2022-%D0%BF#n2
2. Кравчик М. Б. Сучасні тенденції спадкового права України. *Право і суспільство*. 2022. № 6. С. 92–96.
3. Лукасевич-Крутник І. С. Правове регулювання спадкових відносин в умовах війни в Україні. *Наукові заходи юридичного факультету* Західноукраїнського національного університету. 2022. С. 81–84. URL: http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/892
4. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5. ULR: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282–12#Text
5. Спадкове право: практикум А. О. Мілевська, Н. В. Лаговська. Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2021. 160 с.

Marharita Kharchylava
student of the 1st course of magistracy of the faculty of judicial and international law
National University «Odessa Law Academy»
Scientific supervisor — Associate Professor ***Fasii B. V.***

ADAPTATION OF CIVIL LAW TO THE CONDITIONS OF WAR: THEORETICAL CHALLENGES AND PRACTICAL SOLUTIONS

War creates new challenges for society and the state, especially affecting the legal system. One of the key issues in this context is to ensure the stable functioning of civil law, which regulates everyday social and economic relations. The need to ensure legal certainty and protection of property, personal and corporate rights requires the state to review and adapt the legal framework to the new conditions, in particular by introducing special legal mechanisms.

The martial law in Ukraine requires a review of traditional approaches to the interpretation of force majeure in contractual relations. In particular, there is a need to establish clear criteria and mechanisms for confirming force majeure circumstances related to war. To this end, it is proposed to introduce standardised criteria for assessing the impact of hostilities on the inability to fulfil obligations.

Art. 122 and Art. 26 of the Law of Ukraine 'On the Legal Regime of Martial Law' contain provisions on judicial proceedings during martial law, namely — courts act exclusively on the basis and in the manner prescribed by the regulatory legal acts of Ukraine and the Constitution of Ukraine; — prohibition of restrictions on the powers of courts as defined by the current legislation of Ukraine; — restoration of the exclusive jurisdiction of courts to administer justice; — prohibition of the establishment of emergency and special courts; — prohibition of acceleration and reduction of any form of legal proceedings; — change of local jurisdiction of cases in case of impossibility of administering justice, as well as the possibility of changing the place of trial is provided by law [1].

One of the key challenges is to ensure citizens' access to justice during the war. Restrictions on freedom of movement, destroyed infrastructure and security threats complicate civilian proceedings. In addition, there is the issue of protecting human rights and guaranteeing a fair trial under martial law [2, p. 86–89].

Another important issue is the resolution of civil disputes and the enforcement of court decisions during the conflict. It is necessary to develop effective mechanisms to ensure the enforcement of civil penalties in the difficult conditions of martial law.

Another problem that has arisen as a result of the change in the jurisdiction of territorial courts due to occupation or destruction is lost proceedings. Citizens are unable to obtain copies of court decisions in relevant cases. In the future, the interested party may apply to the relevant court for the resumption of the lost court proceedings.

In connection with the change in the jurisdiction of courts, most citizens have questions: 1) is it necessary to start the proceedings from scratch if the court has changed its jurisdiction? There is an answer to this question — it depends on whether the composition of the court in the case has changed. In order to comply with the principle of immediacy, the new judge must start the proceedings from the beginning, but if the judge who heard the case was sent to the court with the case, he or she has the right to continue the proceedings from the moment of their suspension.

The principle of equity in civil law needs to be reviewed, as on the one hand, it serves to balance the interests of the parties, and on the other hand, it creates the basis for possible abuse of rights in the form of suspension of obligations or termination of contracts.

In a time of war, when many private interests clash with national security needs, the state must find a balance between the interests of citizens and businesses and its own interest in ensuring security and stability.

In order to protect the interests of the parties in wartime, it is important to introduce provisions into the legislation that would allow for partial or complete termination of obligations in case of impossibility of their fulfilment due to war. The introduction of special compensation mechanisms for counterparties affected by force majeure is one of the steps towards stabilising contractual relations [3].

The problem of protecting property rights is also relevant, as many real estate objects and enterprises have been affected by the hostilities. It is pro-

posed to amend the civil legislation on compensation for damages in case of damage or destruction of property during the war. In particular, it is advisable to introduce separate provisions on compensation to property owners from special state or international funds.

War causes migration processes that affect the legal capacity and capacity of individuals, including the exercise of their rights and performance of obligations under civil contracts. Given these circumstances, it is necessary to revise the legislation on changing the status of persons who are temporarily displaced or have lost the ability to exercise their rights as a result of hostilities [4, p. 367].

War can complicate the process of enforcement of court decisions, especially regarding debt collection. To effectively address these problems, it is necessary to create special conditions for the enforcement of court decisions in combat zones or in the occupied territories, including temporary suspension of proceedings.

Thus, the adaptation of civil law to the conditions of war is a complex and multifaceted task that requires improvement of legal norms and procedures. The state should focus on protecting the rights of citizens and businesses, ensuring legal certainty and transparency, and adapting mechanisms for the exercise and protection of rights in critical situations. Only through comprehensive and balanced solutions can stability be achieved in times of war and the effective functioning of civil law institutions be ensured.

References

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
2. Резворович К., Щербіна Д. Цивільне судочинство в умовах воєнного стану. *Молодий вчений*. 2023. 2 (114). С. 86–89.
3. Ржеутська Л. Сьогодні ми хочемо розширити процесуальні можливості через законодавство. *Закон і Бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/151049.html
4. Моісеєнко Д. Цивільне судочинство: доступ в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2022. Вип. 76, С. 366–369.

Анастасія ЧУДІМОВА
студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Павлова Ю. С.***

ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації в Україні введено воєнний стан. Коректив зазнали усі сфери суспільних відносин. На практиці, на жаль, виникають ситуації, коли учасники судового процесу не можуть здійснити процесуальну дію або подати певний документ до суду через воєнний стан та пов'язані з ним обставини. Це може стосуватися подання заяви, клопотання, апеляційної чи касаційної скарги тощо.

Крім того, 17 листопада 2022 року Рада адвокатів України звернула увагу на це питання. Рада визнала поважними причини неявки адвокатів на судові засідання при розгляді справ під час воєнного стану. Рішення передбачає, що неявка адвоката на судове засідання є поважною причиною неприбуття до суду або інших органів, а також припинення його участі у відповідних юрисдикційних процедурах, якщо це зумовлено наслідками війни (повітряна тривога, відсутність електропостачання, неможливість використання транспорту, ракетне чи інше збройне ураження території, де знаходиться адвокат та/або відповідний орган, а також окупація цієї території тощо).

Згідно зі статтею 120 ЦПК України, процесуальний строк є визначеним проміжком часу, протягом якого сторони та інші учасники процесу зобов'язані виконати певні процесуальні дії. Строк може бути встановлений як безпосередньо законом, так і судом у межах, визначених законодавством. Крім того, варто зазначити, що процесуальною нормою може бути закріплено, що строк визначається судом, але в той же час закон встановлює суду рамки, в межах яких суд має встановити строк [1].

Вченими зазначається, що сам факт дії воєнного стану на території України не може бути поважною причиною для безумовного поновлення встановлених строків, якщо не було обґрунтовано неможливість вчинити процесуальну дію у такі строки. Водночас, Касаційний адміністративний суд Верховного Суду в справі № 500/1912/22 від 29 вересня 2022 року дійшов висновку, що строге застосування процесуальних строків для позовних заяв, апеляціних і касаційних скарг під час воєнного стану може призвести до невиправданого обмеження доступу до суду.

У постанові Верховного Суду в справі № 500/1912/22 від 29.09.2022 зазначено, що «причина пропуску строку може вважатися поважною, якщо вона відповідає одночасно усім таким умовам [3]: 1) це обставина або декілька обставин, які безпосередньо унеможливлюють або ускладнюють можливість вчинення процесуальних дій у визначений законом строк; 2) це обставина, яка виникла об'єктивно, незалежно від волі особи, яка пропустила строк; 3) ця обставина склалася протягом строку, який пропущено; 4) ця обставина підтверджується належними і допустимими засобами доказування».

Таким чином, під час воєнного стану можуть бути поновлені лише ті процесуальні строки, порушення яких було зумовлене поважними причинами. До таких причин належать: оголошення повітряної тривоги, відсутність електропостачання, неможливість використання транспорту, ракетні або інші збройні атаки на територію, де знаходиться адвокат або відповідний судовий орган, а також окупація цієї території та інші подібні обставини.

Варто зазначити, що поновлення процесуальних строків із причин, пов'язаних із військовою агресією з боку російської федерації допускається, якщо є пряма шкода, заподіяна діями військових формувань Російської Федерації. Але це можливо тільки за умови надання письмових доказів настання прямих негативних наслідків у зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України.

Окрему увагу варто сфокусувати на строки в умовах воєнного стану через призму практики Верховного Суду, а саме проаналізувати наступну постанову Верховного Суду (Перша судова палата Касаційного цивільного суду) від 11 січня 2023 року у справі № 127/27446/20 [2]:

«Введення та продовження строку воєнного стану у зв'язку з триваючою повномасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України було визначено в законодавчому порядку. Запровадження воєнного стану може бути підставою, яка відповідно до частини першої статті 127 ЦПК України повинна враховуватися при вирішенні питання щодо поновлення процесуального строку, якщо пропуск строку знаходиться в прямому причинному зв'язку з такими обставинами. Разом з тим, якщо процесуальний строк був пропущений до початку війни, питання про його поновлення повинно вирішуватися з врахуванням причин, з яких строк був пропущений, та тривалості пропуску строку до запровадження воєнного стану. Безумовно, що стан війни в Україні створює об'єктивні перешкоди для реалізації своїх прав на судовий захист. Проте, в умовах воєнного або надзвичайного стану конституційні права людини на судовий захист не можуть бути обмежені».

Згідно зі ст. 121 ЦПК України суд зобов'язаний встановлювати розумні строки для вчинення процесуальних дій. Це певний період часу, який є достатнім для виконання цих дій з урахуванням обставин справи. Це означає, що при визначенні строків суд повинен враховувати два основних критерії. По-перше, строк має бути достатнім для того, щоб сторона або учасник процесу встигли виконати необхідну дію з урахуванням обставин конкретної справи. По-друге, цей строк повинен відповідати завданням цивільного судочинства, що визначені в ч. 2 ст. 121 ЦПК України — «справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави» (ст. 1 ЦПК України). Тому, згідно з положеннями чинного процесуального законодавства України підстави для виникнення права на поновлення процесуальних строків (у тому числі для подання позовних заяв) залишаються тими самими. З наведеного випливає, що наслідки, пов'язані з повномасштабним вторгнення Російської Федерації на територію України, мають відповідати умовам поважності причин для поновлення таких строків [5].

Водночас, згідно з позицією Великої Палати Верховного Суду від 10.11.2022 у справі № 990/115/22 «запровадження на території України воєнного стану не зупинило перебіг процесуальних строків звернення до суду з позовами. Питання поновлення процесуального строку у випадку його пропуску з причин, пов'язаних із запровадженням воєнного стану в Україні, вирішується в кожному конкретному випадку з урахуванням доводів, наведених у заяві про поновлення такого строку. Сам собою факт запровадження воєнного стану в Україні не є підставою для поновлення процесуального строку. Такою підставою можуть бути обставини, що виникли внаслідок запровадження воєнного стану та унеможливили виконання учасником судового процесу процесуальних дій протягом установленого законом строку».

Важливо, що стаття 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає заборону скорочувати або пришвидшувати будь-які форми судочинства в умовах воєнного стану. Для врегулювання цього питання Рада Суддів України (РСУ) прийняла низку важливих рішень. Так, 2 березня 2022 року РСУ опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. В них зазначалося, що процесуальні строки повинні продовжуватися, якщо це можливо, щонайменше до закінчення воєнного стану.

Таким чином, можна зробити висновок, що введення воєнного стану в Україні та його продовження є об'єктивною та поважною причиною пропуску процесуальних строків, визначених законом або судом. У результаті суд може поновити пропущений строк, якщо

він закінчився під час воєнного стану, за умови, що учасник справи надасть відповідне обґрунтування та суд визнає цю причину поважною. Крім того, суд повинен продовжити процесуальний строк, якщо учасник подасть заяву до його завершення та підтвердить, що воєнний стан дійсно перешкоджає завершенню процесу [4].

Використані джерела

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV: станом на 31 грудня 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618–15#Text
2. Постанова Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 11 січня 2023 р., судова справа № 127/27446/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108414696
3. Постанова Касаційного адміністративного суду від 29 вересня 2022 р., судова справа № 500/1912/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106545406
4. Рожков О. В. Вимоги до строків, встановлених судом. *Науковий вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Юридичні науки*. Харків, 2020. С. 95–98. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/19320/1/95–98.pdf (дата звернення: 13.10.2024).
5. Остафійчук Л. А, Гордєєв В. В. Процесуальні строки під час воєнного стану. 30.11.2022. URL: https://law.chnu.edu.ua/protsesualni-stroky-pid-chas-voiennoho-stanu/ (дата звернення: 13.10.2024).

Дарія ШАЛАМАЙ
студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

САНКЦІЇ ЯК ЗАСІБ ПІДТРИМКИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Санкції стали одним із найбільш значущих інструментів у відповідь на військову агресію Російської Федерації проти України, що вразила міжнародне право у 2022 році. В умовах, коли пряма військова сила може спричинити непередбачувані наслідки, економічні та політичні обмеження набувають особливої важливості як альтернатива силовому втручанню. Вони обмежують доступ Росії до міжнародних ринків, критично важливих ресурсів і технологій, завдаючи значних ударів по її економічному та військовому потенціалу.

У сучасному міжнародному праві санкції виконують роль засобу стримування та підтримки правопорядку. Оскільки Рада Безпеки

ООН не змогла прийняти необхідні заходи через вето Росії як постійного члена, санкції проти Росії були запроваджені переважно на основі односторонніх рішень і рішень коаліцій. Тому низка держав, включно зі США, країнами ЄС, Великобританією та іншими партнерами, ініціювала багатосторонні санкційні пакети. Це дозволило створити ефективний міжнародний механізм тиску навіть без згоди ООН.

Санкції проти Росії включають декілька видів заходів:

– Економічні санкції: відключення російських банків від міжнародної платіжної системи SWIFT, замороження активів і обмеження іноземних інвестицій. Це створило значні фінансові труднощі, що призвело до падіння курсу рубля, зростання інфляції та обмеження можливостей Росії фінансувати війну.

– Енергетичні санкції: поступове скорочення імпорту російських енергоресурсів у Європі та встановлення цінових обмежень на російську нафту знизили доходи від експорту енергоресурсів, основного джерела фінансування бюджету Росії. Це суттєво зменшило ресурсну базу агресора.

– Соціальні та культурні санкції: заборона на участь росіян у міжнародних спортивних і культурних подіях створила ізоляцію в глобальному співтоваристві, вплинувши на імідж країни та посиливши негативне ставлення світової спільноти до її дій.

Оцінка ефективності санкцій виявила їх значний вплив на економічну ситуацію в Росії, проте навіть у таких умовах війна не зупинена. Обмеження ресурсів, ринків і технологій створюють фінансові труднощі, але агресор усе ще знаходить способи обходу санкційних заходів, часто через підтримку з боку деяких нейтральних або партнерських країн. Це підриває загальну ефективність санкцій і вказує на необхідність посилення міжнародної координації та моніторингу.

Незважаючи на те, що санкції підсилили єдність серед міжнародних партнерів України та зміцнили координацію дій у межах ЄС, певні країни залишаються осторонь, дозволяючи Росії маневрувати в обхід обмежень. Також санкції проти великої економіки, як російська, мають потенціал впливу на глобальну економіку, що створює додаткові труднощі для світових ринків. Наприклад, залежність Європи від російського газу змусила багато країн переглянути свої енергетичні стратегії, що призвело до підвищення цін на енергоресурси і створило нові труднощі для національних економік.

Санкції створили ефективний бар'єр для агресії, проте виявилися недостатніми для її припинення. Вони підривають економічні основи, але не є гарантією повної безпеки. Міжнародна спільнота повинна враховувати, що недостатня координація та відсутність універсальної підтримки санкцій послаблюють їхню дієвість. Тому, для досягнення

реальної стабільності та забезпечення безпеки, міжнародна спільнота має розглядати нові, більш комплексні підходи до запобігання та зупинення подібних конфліктів у майбутньому.

Використані джерела

1. 24 Канал. Санкції проти Росії 2022: список, що заблоковано через війну в Україні. URL: https://24tv.ua/sanktsiyi-proti-rosiyi-2022-spisok-shho-zablokovano-cherez-viynu-v_n2093018
2. Telegraf. Санкції проти РФ: вплив на економіку та міжнародну торгівлю. URL: https://news.telegraf.com.ua/ukraine/56778-sanktsiyi-proti-rf-vpliv-na-ekonomiku-ta-mizhnarodnu-torgivlyu.html
3. Council on Foreign Relations. Two Years of War in Ukraine: Are Sanctions Against Russia Making a Difference? URL: https://www.cfr.org/in-brief/two-years-war-ukraine-are-sanctions-against-russia-making-difference
4. Санкції проти РФ. URL: https://mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-rf/sankciyi-proti-rf

Валерія ШЕВЧЕНКО
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ОСОБЛИВОСТІ ОРЕНДИ ДЕРЖАВНОГО ТА КОМУНАЛЬНОГО МАЙНА В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Оренда державного та комунального майна в умовах воєнного стану є важливим інструментом забезпечення функціонування підприємств та економіки в цілому. Військові дії в Україні суттєво вплинули на юридичні та економічні процеси, зокрема, на відносини оренди. Держава запровадила спеціальні механізми правового регулювання, що спрямовані на захист орендарів та підтримку бізнесу, який продовжує функціонувати в умовах кризи.

У контексті збройного конфлікту в Україні питання ефективного використання державного та комунального майна набуває особливої ваги, оскільки орендарі, зокрема підприємці, потребують адаптованих механізмів підтримки для продовження своєї діяльності.

Актуальність правового регулювання укладення та розірвання договорів оренди державного та комунального майна привертає увагу не лише фахівців у галузі юридичної теорії, а й практиків, які займаються цією проблематикою. Ця тема має значення і для представників як великого, так і малого бізнесу, які стикаються з питаннями оренди в повсякденній діяльності [7, с. 157]. Основним критерієм відповідності регулювання будь-якої сфери чи інституту є узгодженість їхніх норм із Конституцією України. Стаття 8 Конституції закріплює принцип верховенства права, відповідно до якого всі закони та нормативно-правові акти мають ґрунтуватися на Конституції та відповідати її положенням. Варто зазначити, що після ухвалення кодифікованих законів, норми, що стосуються орендних відносин, змінювались і розвивались разом із економічними та соціальними потребами. Наразі оренда державного та комунального майна регулюється загальними положеннями Цивільного кодексу України (глава 58) та Господарського кодексу України (глава 30) України [1; 5].

Після введення правового режиму воєнного стану, відповідно до Закону України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, Торгово-промислова палата України вже 28 лютого 2022 року опублікувала офіційний лист, у якому визнала військову агресію з боку Російської Федерації форс-мажором. У документі зазначалося, що ці події мають характер надзвичайних, невідворотних та об'єктивних обставин, які унеможливлюють виконання зобов'язань за договорами та нормативно-правовими актами [2; 3]. Торгово-промислова палата України, спростивши процес підтвердження форс-мажорних обставин, звільнила орендарів від відповідальності за невиконання зобов'язань. Однак це не призвело до суттєвих змін в оренді державного та комунального майна. Згідно з ч. 1 ст. 617 Цивільного кодексу України, можливість звільнення від відповідальності існує лише за умови доведення, що порушення сталося внаслідок форс-мажору, і це не звільняє від обов'язку виконання. Суд розглядає кожен випадок індивідуально, тому сертифікат Торгово-промислової палати не є автоматичною підставою для звільнення від орендної плати. В постанові Верховного Суду від 15 лютого 2022 року у справі № 910/4532/21 зазначається, що факт невикористання приміщення має бути підтверджений належними доказами. Регулювання оренди державного та комунального майна здійснюється відповідно до Закону України «Про оренду державного та комунального майна», який визначає порядок нарахування орендної плати [6, с. 336].

27 травня 2022 року Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову № 634 «Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану», яка набула чинності 1 червня 2022 року. Цей нормативно-правовий акт регулює орендні відносини під час воєнного стану та після його завершення і є обов'язковим для виконання як державними, так і комунальними орендодавцями та орендарями. Постанова розрізняє дві категорії орендарів, які звільняються від обов'язку сплати орендної плати: перша категорія включає оренда-

рів, чиї договори були дійсними на 24 лютого 2022 року або укладені до цієї дати, а друга — орендарів, які не можуть отримати доступ до реєстрів через бойові дії [4].

Правове регулювання укладання та припинення оренди державного та комунального майна має свої специфічні аспекти, які визначаються як галузевими характеристиками, так і чинними правовими нормами, особливо в умовах воєнного стану. Згідно з ч. 5 Постанови № 634, договори оренди, термін дії яких завершується під час воєнного стану, автоматично продовжуються на період дії цього стану, а також на чотири місяці після його завершення або скасування. При цьому орендарі не зобов'язані подавати заяви для продовження договору, і окреме рішення орендодавця не потрібно. Однак багато орендарів все ж вирішують формально оформити продовження для внутрішньої документації та звітності. При укладанні нових договорів оренди державного та комунального майна в умовах воєнного стану максимальний термін не може перевищувати 12 місяців. Оскільки існуючі договори автоматично продовжуються на зазначений термін, це не створює значних труднощів для орендарів. Також відбулися зміни в правилах щодо дострокового припинення договорів оренди. Під час воєнного стану орендар має право достроково розірвати договір, надіславши відповідну заяву орендодавцю електронною поштою. Заява вважається належно поданою, якщо вона підписана уповноваженою особою орендаря та надіслана з електронної адреси, вказаної в орендному договорі [6, с. 388].

Правові аспекти оренди державного та комунального майна для підприємців, які евакуюються з районів активних бойових дій, передбачають підтримку з боку держави через програму релокації. Цю ініціативу, схвалену Урядом України, реалізує Міністерство економіки України в співпраці з державним підприємством «Прозорро. Продажі». Головна мета програми полягає в наданні допомоги підприємствам, розташованим на територіях, де ведуться бойові дії, у перенесенні їхнього обладнання до безпечних регіонів України. Програма також охоплює пошук відповідних виробничих приміщень та забезпечення умов для розселення працівників [6, с. 390].

Отже, правове регулювання оренди державного та комунального майна в умовах воєнного стану набуло нових рис, що відповідають вимогам часу та суспільно-економічної ситуації в Україні. Запроваджені зміни, такі як автоматичне продовження договорів, спрощені процедури дострокового припинення оренди та спеціальні програми підтримки підприємців, які переміщуються з зон бойових дій, сприяють забезпеченню стабільності економічної діяльності. Державні механізми, зокрема Постанова № 634, дозволяють орендарям зберігати доступ до державного та комунального майна без необхідності у складних бюрократичних процедурах, що є важливим фактором підтримки бізнесу в умовах війни.

Використані джерела

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: http://df.duit.edu.ua/index.php/dictum/article/view/52
2. Офіційний лист Торгово-промислової палати України від 28 лютого 2022 р. № 2024/02.0–7.1. URL: https://cci.vn.ua/wp-content/uploads/2022/02/Lyst_TPPU_fors-mazhor_-28.02–1.jpg
3. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 р. № 2102-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102–20#Text
4. Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 травня 2022 р. № 634. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634–2022-%D0%BF#Text
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435–15
6. Кідалов С. О., Кідалова Н. О. Правові особливості оренди державного та комунального майна в умовах воєнного стану. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 3 (9). С. 332–341. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/4019
7. Труфанова Ю. Правове регулювання оренди державного та комунального майна в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. Вип. 2. С. 156–161.

Богдана ШОВКОВИЧ
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

УКЛАДЕННЯ ТА РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Тема укладення та розірвання шлюбу в умовах війни є надзвичайно актуальною, оскільки військові дії серйозно впливають на соціальні та правові аспекти життя людей. Війна призводить до суттєвих змін у житті населення, що, у свою чергу, впливає на інститут сім'ї, його стабільність, а також на правові механізми, які забезпечують укладення або розірвання шлюбів. Війна змушує людей приймати швидкі рішення, часто в умовах невизначеності та ризику, що робить процес одруження або розлучення більш напруженим і складним. Це питання має важливе значення через низку причин:

1. Правовий захист під час війни;
2. Зміна суспільних пріоритетів;

3. Спрощення процедур та адаптація законодавства.

4. Захист прав дітей та спадкоємців.

Таким чином, питання укладення та розірвання шлюбу в умовах війни є актуальним через необхідність правового захисту, зміни суспільних пріоритетів, адаптації законодавства та забезпечення прав дітей. Війна впливає на всі аспекти сімейного життя, і тому держава повинна надавати можливість громадянам вирішувати ці питання навіть у складних умовах.

Наукове дослідження проблематики укладення та розірвання шлюбу в умовах війни стало актуальним у зв'язку з реаліями, що виникають під час воєнних конфліктів, особливо з огляду на ситуацію в Україні з початку збройної агресії Росії у 2014 році та повномасштабного вторгнення у 2022 році. Дослідження цієї теми має кілька напрямів (зміни в законодавстві та правовому регулюванні шлюбно-сімейних відносин; процедури укладення шлюбу; розірвання шлюбу в умовах війни).

На даний момент в Україні діє низка законодавчих актів, що регулюють укладення та розірвання шлюбу в умовах воєнного стану. Ці зміни були впроваджені у відповідь на триваючу збройну агресію і пов'язані з необхідністю адаптувати процедури до реалій воєнного стану.

Відповідно до чинного законодавства, в умовах воєнного стану процедуру укладення шлюбу було спрощено, особливо для військовослужбовців та працівників правоохоронних органів. Це передбачає можливість:

1. Укладення шлюбу без дотримання традиційного місячного строку очікування, визначеного ст. 32 Сімейного кодексу України [1]. В умовах війни шлюб може бути зареєстровано в день подачі заяви.

2. Проведення реєстрації шлюбу без присутності одного або обох наречених. Зокрема, дозволено укладення шлюбу через представника або за допомогою засобів відеозв'язку. Це положення стало актуальним для тих, хто перебуває на передовій або в окупованих територіях.

Законодавство України не визнає актів цивільного стану, укладених на окупованих територіях, якщо вони не були підтверджені в судах або органах ДРАЦС України. Тому особи, які уклали шлюб на окупованих територіях, після повернення під контроль України мають підтвердити або заново оформити свої стосунки.

В умовах воєнного стану допускається проведення церемонії реєстрації шлюбу не лише у відділах ДРАЦС, але й у будь-якому безпечному місці, визначеному уповноваженими посадовими особами (командування військових частин, органи місцевого самоврядування тощо).

Відповідно до чинних положень Сімейного кодексу України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану», процедура розірвання шлюбу також була спрощена [2]. Якщо подружжя не має спільних неповнолітніх дітей, розірвання шлюбу може бути здійснене:

- В органах державної реєстрації актів цивільного стану (ДРАЦС) без необхідності звернення до суду.
- Через подання заяви одним із подружжя за відсутності другого, якщо є обґрунтовані підстави, наприклад, перебування іншого подружжя в зоні бойових дій або на окупованій території.

Якщо подружжя має спільних неповнолітніх дітей або один із подружжя не згоден на розлучення, справа вирішується через суд. В умовах війни розгляд справ може відбуватися заочно, коли один із подружжя не має можливості бути присутнім через службу в Збройних Силах України або інші обставини, пов'язані з війною. Суд може прийняти рішення на основі наявних документів або свідчень. У випадках, коли подружжя має дітей, питання опіки, проживання дітей і сплати аліментів вирішуються в судовому порядку. Суди можуть використовувати спрощені процедури або прискорений розгляд справ для забезпечення прав дітей та подружжя в умовах війни. Військовослужбовці, які перебувають на фронті, можуть подавати документи дистанційно або через представників.

Також необхідно зазначити про деякі особливості, такі як:

- Реєстрація фактів смерті або зникнення безвісти одного з подружжя.

Законодавством передбачені процедури визнання особи померлою або зниклою безвісти, що також впливає на сімейні відносини. Якщо один із подружжя визнаний зниклим безвісти або загиблим, другий має право на отримання юридичних підтверджень цього факту та подальше вирішення питань спадщини, опіки над дітьми тощо.

- Оформлення правовідносин у разі повернення з окупації або звільнення територій.

Для осіб, які проживали на окупованих територіях, після їх звільнення діє процедура визнання або підтвердження актів цивільного стану, включно зі шлюбом та розлученням.

В умовах війни українське законодавство спростило процедури укладення та розірвання шлюбу. Військовослужбовці та громадяни, які перебувають у зонах бойових дій або на окупованих територіях, можуть укладати шлюб дистанційно або за спрощеними правилами. Також полегшено процес розірвання шлюбу, особливо коли один із подружжя відсутній через війну. Такі зміни спрямовані на захист прав громадян і ефективне вирішення шлюбно-сімейних питань у складних умовах воєнного часу.

Використані джерела

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 26.12.2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947–14#Text
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 10.11.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389–19#Text
3. Азізова С. В. Особливості укладення і розірвання шлюбу під час воєнного стану: досвід України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. 11. URL: http://lsej.org.ua/11_2022/211.pdf

Маргарита ШОВКУН
студентка 2 курсу
факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ

Питання про спільну власність є надзвичайно важливим у сучасному цивільному праві України. Це пов'язано з тим, що спільна власність є однією з найпоширеніших форм права власності та регулює право власності, особливо між подружжям та між спільними власниками житла. З огляду на велику кількість майнових спорів, що виникають у сфері спільної власності, важливо розуміти тонкощі здійснення цього права, щоб адекватно захищати інтереси власників. Крім того, зміни в законодавстві та судовій практиці вимагають постійного оновлення знань і правових позицій з питань реалізації права спільної власності, що зумовлює важливість цієї теми.

Спільна власність вивчалася вітчизняними та зарубіжними вченими-юристами. Зокрема, розглядали основні питання, що стосуються поділу спільного майна та механізмів здійснення прав співвласників. Крім того, проводяться наукові дослідження, присвячені захисту прав співвласників, зокрема, під час судового та післярозлучного поділу спільного майна. У центрі уваги зарубіжних авторів також перебувають теоретичні аспекти правового регулювання спільної власності, зокрема, різні законодавчі підходи до управління спільною власністю в різних правових системах.

Згідно з Цивільним кодексом України, спільна власність передбачає володіння майном двома або кількома особами без визначення їхніх часток у праві власності. Головною особливістю цього виду власності є те, що кожен співвласник має однакові права володіння, користування і розпорядження майном, але для здійснення цих прав необхідна згода всіх співвласників (стаття 369 Цивільного кодексу України) [1].

Практичним аспектом спільної власності є порядок розпорядження майном, що перебуває у спільній власності. Наприклад, для передання або застави майна, що перебуває у спільній власності, необхідна згода всіх співвласників. У разі неможливості отримання такої згоди спори вирішуються в судовому порядку. Ще однією важливою особливістю є те, що в разі розлучення або розірвання шлюбу майно, нажите в шлюбі, ділиться порівну, якщо інше не передбачено шлюбним договором (ст. 70 Сімейного кодексу України) [2].

Слід також звернути увагу на механізми захисту права спільної власності. Якщо права одного із співвласників порушено, він має право вимагати судового захисту та відшкодування збитків у разі вчинення дій, що завдають шкоди спільному майну.[3] Важливим елементом у спорах про спільну власність є наявність доказів, що підтверджують внесок кожного співвласника в набуття спільної власності.

Право спільної власності є важливим елементом цивільного законодавства, що регулює відносини між співвласниками майна. Це право надає рівні можливості володіння, користування і розпорядження майном, але при цьому вимагає високого ступеня координації дій співвласників. Основною проблемою під час реалізації цього права є досягнення угоди про розпорядження майном, що часто призводить до судових розглядів. З огляду на постійні зміни в законодавстві та судовій практиці, важливо продовжувати дослідження в цій царині з метою вдосконалення механізмів захисту прав співвласників та ефективного вирішення спорів, пов'язаних зі спільною власністю.

Використані джерела

1. Цивільний кодекс України / Офіційний вебпортал Парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/435–15 (дата звернення: 28.10.2024).
2. Сімейний кодекс України / Офіційний вебпортал Парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2947–14 (дата звернення: 28.10.2024).
3. Захист права власності / WikiLegalAid. Платформа правових консультацій. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Захист_права_власності (дата звернення: 28.10.2024).

Єлизавета ШУМІХІНА
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

АЛІМЕНТНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ПОВНОЛІТНЬОЇ ДИТИНИ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах дії правового режиму час воєнного стану [1] аліментні зобов'язання повнолітньої дитини набувають особливого значення. Ця проблематика вимагає комплексного підходу та розгляду з позицій як законодавства, так і соціальних аспектів [5].

Аліментні зобов'язання повнолітньої дитини в умовах дії правового режиму час воєнного стану визначені законодавством у відповідності з вимогами суспільної справедливості та дотриманням прав інших осіб. Повнолітня дитина має обов'язок забезпечити власне існування, а також брати участь у фінансовій підтримці своїх батьків у разі їх потреби [3]. У воєнний час важливо враховувати складні умови життя, тому аліментні зобов'язання повнолітньої дитини можуть бути диференційовані з урахуванням конкретних обставин. Дотримання цих зобов'язань відображає не лише відповідальність особи, але й важливість підтримки сімейних відносин та соціальної стабільності в умовах неспокою і загрози війни.

Умови воєнного стану суттєво впливають на аліментні зобов'язання повнолітньої дитини [1]. В таких умовах суд може прийняти рішення про збільшення аліментів або навіть їх скасування у зв'язку із зміною матеріального становища сторін. Законодавство встановлює обов'язковість виконання аліментних зобов'язань незалежно від обставин, але воєнний стан може вплинути на можливість здійснення цих зобов'язань. Законом України від 15 березня 2022 року № 2129-IX, який набрав чинності 26 березня 2022 року, було доповнено Закон України «Про виконавче провадження» [2] низкою положень, пов'язаних із військовою агресією РФ на території нашої держави. У такому контексті важливим залишається забезпечення достатнього матеріального забезпечення повнолітньої дитини в умовах воєнного стану.

Обов'язки батьків у забезпеченні аліментів повнолітньої дитини в умовах воєнного стану не звільняються від виконання. Згідно з чинним законодавством, батьки зобов'язані надавати матеріальну підтримку своїм повнолітім дітям, навіть у складних умовах, таких як воєнний стан. Батьки повинні забезпечити дітей не лише фінансово, але й вирішити всі побутові та життєві питання, щоб дитина могла

жити комфортно і безпечно. Забезпечення аліментів у таких умовах може бути складнішим завданням, однак батьки мають досліджувати всі можливі варіанти та шляхи вирішення цієї проблеми для забезпечення добробуту своїх дітей.

Судова практика вирішення спорів про аліменти в умовах воєнного конфлікту є складним питанням [3], що потребує уважного розгляду. У таких ситуаціях суди мають ураховувати особливості воєнного стану, який може вплинути на матеріальне становище сторін. Важливо забезпечити об'єктивне вирішення суперечок щодо аліментів, забезпечити дотримання законів та захист прав дитини. Суди повинні брати до уваги всі обставини справи, розглядаючи їх у контексті складної ситуації в країні.

Використані джерела

1. Про правовий режим воєнного стану / Офіційний вебпортал Парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389–19#Text (дата звернення: 19.10.2024).
2. Про виконавче провадження / Офіційний вебпортал Парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404–19#Text (дата звернення: 19.10.2024).
3. Сімейний кодекс України. URL: https://kodeksy.com.ua/amp/simejnij_kodeks_ukraini/statja-172.htm (дата звернення: 19.10.2024).
4. Radware Captcha Page. *Radware Captcha Page*. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/rozyasnennya-minyustu-shchodo-alimentnih-zobovyazan-u-period-voyennogo-stanu (date of access: 19.10.2024).
5. Аліменти під час воєнного стану: права, виплати, стягнення. Адвокат Ніколаєва Галина. URL: https://advokat-nikolaeva.com/blog/alimenty-pid-chas-voyennogo-stanu/ (дата звернення: 19.10.2024).

НАЙВАЖЛИВІШІ ПИТАННЯ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Єва БАРИНОВА
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Батанова Л. О.***

РЕЖИМ ЛЬОДОВОГО ПРОВЕДЕННЯ СУДЕН В УКРАЇНІ

Історія розвитку поняття льодового проведення суден бере початок з періоду активного освоєння північних морських шляхів у XVII–XVIII століттях. Вже тоді торговельні та військові судна стикалися з проблемами замерзання водних шляхів, особливо в таких регіонах, як Балтійське море, Північне море та арктичні території.

Льодове проведення суден, саме в Україні, стало важливим елементом морської діяльності на Чорному та Азовському морях, а також на річках Дніпро і Дунай. Вже в радянські часи на території України було започатковано систему забезпечення безпечного плавання в зимових умовах, зокрема через використання українських криголамів «Капітан Білоусов» та «Капітан Демченко». Зі здобуттям незалежності у 1991 році Україна продовжила розвиток льодового проведення суден, що стало особливо актуальним для портів Маріуполя та Бердянська, які періодично потерпають від замерзання акваторій у зимовий період.

На сьогодні льодове проведення суден в Україні регулюється як національним законодавством, так і міжнародними нормами, зокрема згаданим Арктичним кодексом та рекомендаціями Міжнародної морської організації [1].

Поняття льодового проведення суден охоплює сукупність заходів і процедур, що спрямовані на забезпечення безпечного та ефективного руху суден у льодових умовах. Льодове проведення здійснюється в районах, де водні шляхи частково або повністю вкриті льодом, що перешкоджає нормальному судноплавству. Основною метою льодового проведення є мінімізація ризиків для суден, їх екіпажу, вантажу та навігаційної безпеки в умовах низьких температур і льодового покриття.

Нормативно-правове регулювання режиму льодового проведення суден в Україні грунтується на поєднанні національних законодавчих

актів та міжнародних норм, що забезпечують безпеку судноплавства в зимових умовах.

Кодекс торговельного мореплавства України є основним нормативно-правовим актом, що регламентує питання, пов'язані з торговельним мореплавством в Україні, включаючи проведення суден в умовах льоду. Його положення спрямовані на забезпечення безпеки судноплавства, ефективності навігаційних операцій та захисту навколишнього середовища [2].

Кодекс містить спеціальні норми, що визначають основні вимоги до безпеки судноплавства в зимовий період. Це включає в себе обов'язкову сертифікацію суден, які планують здійснювати навігацію в умовах льоду. Судна повинні відповідати певним технічним характеристикам, що включають укріплену конструкцію корпусу, можливість використання криголамів і обладнання, яке забезпечує їхню безпеку в складних льодових умовах.

Згідно з Кодексом, особливу увагу приділяється використанню криголамів. Вони є ключовими елементами системи забезпечення безпечної навігації, оскільки виконують функцію прокладання шляхів у льодових водах для інших суден.

Кодекс визначає вимоги до навігаційного обладнання суден, яке повинно відповідати специфічним умовам роботи в зимових умовах. Це включає системи моніторингу льодових умов, автоматизовані системи управління, а також, зв'язкові засоби, які дозволяють оперативно обмінюватися інформацією про навігаційні умови. Важливою частиною є також правила і процедури для екіпажів суден, які повинні проходити навчання щодо особливостей навігації в умовах льоду та реагування на надзвичайні ситуації.

Кодекс також передбачає взаємодію між різними державними органами, що займаються контролем і регулюванням безпеки судноплавства в умовах льоду. Це включає роботу Державної служби морського та річкового транспорту України, яка відповідає за нагляд і контроль за діяльністю судноплавства, а також забезпечення відповідності суден установленим вимогам. Спільно з іншими установами, такими як служби порятунку та екологічного контролю, вони повинні забезпечувати комплексний підхід до забезпечення безпеки навігації.

Важливими елементами правового регулювання є акти, видані Міністерством інфраструктури України, які регламентують процедури та організацію льодового проведення. Ці акти включають рекомендації щодо підготовки суден до навігації в льодових умовах, а також вимоги до екіпажів, які повинні проходити відповідне навчання та сертифікацію.

На міжнародному рівні Україна дотримується норм, встановлених Міжнародною морською організацією та Арктичним кодексом, що

визначає правила безпеки судноплавства в льодових водах. Ці документи окреслюють вимоги до конструкції суден, навігаційних систем та підготовки екіпажів, які беруть участь у льодових операціях. Виконання міжнародних зобов'язань є важливою складовою безпеки судноплавства та сприяє підвищенню рівня довіри з боку міжнародних партнерів [3].

Наразі, в Україні проводиться постійний моніторинг та оцінка льодових умов на водних шляхах, що є критично важливим для забезпечення безпеки судноплавства в зимовий період [4].

Одним із ключових аспектів моніторингу є впровадження сучасних технологій спостереження за льодовими умовами. Використання супутникових систем, а також радіолокаційного та акустичного обладнання дозволяє здійснювати детальний аналіз льодової обстановки на водних шляхах. Ці технології забезпечують оперативну передачу інформації про зміни в навігаційній ситуації, що дозволяє своєчасно реагувати на потенційні загрози.

Таким чином, нормативно-правове регулювання режиму суден в Україні є комплексним процесом, що включає законодавчі акти, регуляторні документи та міжнародні зобов'язання. Це забезпечує безпеку та ефективність навігації в умовах льоду, сприяє розвитку морської інфраструктури та підтримує економічні інтереси країни. З огляду на зміни клімату та розширення арктичних маршрутів, важливість цього регулювання лише зростає, що вимагає постійного вдосконалення нормативної бази.

Використані джерела

1. Аверочкіна Т. В., Кузнецов С. О. Морське право: підручник. Одеса: Фенікс, 2011. 382 с.
2. Кодекс торговельного мореплавства України від 23.05.1995 року. URL: https://ips.ligazakon.net/document/Z950176?an=2
3. Аверочкіна Т. В. Морське право: навч. метод. посібн., освітні програми підготовки здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра в Національному університеті «Одеська юридична академія», галузі знань — 08 «Право», 29 «Міжнародні відносини», спеціальності — 081 «Право», 293 «Міжнародне право». Одеса: Фенікс, 2021. 162 с.
4. Баклан Ю. І. Льодові умови судноплавства в Україні: правовий та екологічний аспекти. *Екологія та право*. 2021. № 2. С. 24–30.

Вероніка БЕЗМАЛЕНКО
студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Коваль Н. О.***

ЕФЕКТИВНІСТЬ МИТНИХ СПРОЩЕНЬ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ

Ефективність митних спрощень є одним із ключових факторів для підтримки конкурентоспроможності українських підприємств в умовах глобалізації та економічної нестабільності. Україна активно впроваджує спеціальні митні режими та спрощення, щоб сприяти прискоренню торговельних операцій, зниженню логістичних витрат і підвищенню гнучкості бізнес-процесів. Ці заходи стають важливими для полегшення доступу до міжнародних ринків і ефективного використання внутрішніх ресурсів підприємств, що особливо актуально в умовах інтеграції з Європейським Союзом.

Сучасні економічні виклики, включно з військовою агресією та регіональними економічними обмеженнями, лише підкреслюють важливість митних спрощень для українських підприємств. Ефективне функціонування таких спрощень вимагає розробки оптимальних механізмів, що враховують специфіку різних галузей, знижують бар'єри для експорту та імпорту, а також мінімізують ризики для митних органів. Дослідження ефективності цих спрощень дозволяє визначити шляхи для їх подальшого вдосконалення, що сприятиме розвитку бізнесу та економічній стабільності України.

22 вересня 2022 року Кабінет Міністрів України вніс важливі зміни до постанови № 1092, яка регулює надання авторизацій на митні спрощення відповідно до Митного кодексу України [2]. Зміни покликані полегшити та прискорити отримання таких авторизацій для підприємств, що працюють на українському ринку, завдяки запровадженню додаткової моделі оцінки фінансового стану. Ця модель розширює можливості для отримання загальних гарантій з нижчими рівнями покриття — до 50 % або 30 %, а також можливістю звільнення від гарантії.

Нова модель передбачає аналіз фінансових показників підприємств на основі розширеного кола індикаторів без жорстких нормативів, як це було в базовій моделі, та вводить бальну систему для різних типів авторизацій на загальні гарантії. Важливо, що моніторинг фінансового стану тепер здійснюватиметься щоквартально, а не щорічно, і підприємства подаватимуть проміжну фінансову звітність. Це дає змогу оперативно оновлювати фінансові дані, що прискорить

прийняття рішень про авторизації. Окрім того, зміни вирішують низку технічних питань і спрощують надання авторизацій для митних процедур, включно з транзитними спрощеннями, що використовуються в рамках Конвенції про процедуру спільного транзиту та NCTS.

Також в Україні впроваджується нова система митних спрощень, яка відповідає стандартам ЄС, що робить її значним кроком у розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Її основу становлять спрощення в системі спільного транзиту (NCTS) і в межах Програми авторизованих економічних операторів (AEO) [1]. Ефективність митних спрощень є важливим фактором для українських підприємств, які прагнуть швидко адаптуватися до сучасних економічних викликів. Завдяки спрощенням у митній системі бізнес може зменшити час і витрати на проходження митного контролю, що особливо актуально в умовах нестабільної економіки та жорсткої конкуренції. Митні спрощення також допомагають підприємствам залишатися конкурентоспроможними на міжнародному ринку, оскільки знижують адміністративні бар'єри для експорту та імпорту, що дозволяє швидше реагувати на зміни попиту та пропозиції.

Реалізація цих спрощень відповідно до стандартів ЄС, включно з NCTS і Програмою AEO, покращує імідж українського бізнесу та залучає іноземних партнерів. Це відкриває нові можливості для розвитку міжнародного співробітництва, підтримки економічної стабільності та зростання експорту. У результаті митні спрощення стають інструментом стимулювання економіки, допомагаючи бізнесу долати економічні перешкоди, залишатися конкурентоспроможними та сприяти позитивним змінам у бізнес-середовищі України [3].

Отже, митні спрощення є потужним інструментом, що сприяє адаптації українських підприємств до сучасних економічних викликів. Завдяки прискоренню та здешевленню митних процедур бізнес може зменшити витрати, скоротити час обробки вантажів та поліпшити обслуговування клієнтів, що забезпечує йому більшу гнучкість на ринку. Що є важливим аспектом для розвитку підприємств, особливо в умовах постійних змін і нестабільності економіки. Це сприяє покращенню іміджу українського бізнесу, підвищенню довіри міжнародних партнерів і залученню іноземних інвестицій, створюючи міцну основу для економічного зростання та розвитку зовнішньоекономічної діяльності України.

Використані джерела

1. Мінфін та Держмитслужба окреслили нові можливості для бізнесу від запровадження митних спрощень у рамках програм AEO та NCTS. URL: https://customs.gov.ua/news/ncts-26/post/minfin-ta-derzhmitsluzhba-okreslili-novi-mozhlivosti-dlia-biznesu-vid-zaprovadzhennia-mitnikh-sproshchen-u-ramkakh-program-aeo-ta-ncts-731
2. Деякі питання реалізації положень Митного кодексу України щодо надання авторизацій: Постанова КМУ від 27 вересня 2022 р. № 1092. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-realizatsii-polozhen-mytnoho-kodeksu-ukrainy-shchodo-nadannia-t270922
3. Уряд вирішив полегшити процес отримання митних спрощень бізнесом. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2023/09/22/704664/

Анастасія БОЖКО
студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Квасніцька О. О.***

ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО ЯК ГАРАНТІЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ В ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану постало питання про необхідність забезпечення безперервного доступу до правосуддя. Саме тому одним з ключових інструментів підтримки функціонування судової системи у цей час стало електронне судочинство.

Проведемо аналіз ефективності електронного судочинства як гарантії доступу до правосуддя у господарському процесі. Розглянемо основні елементи, переваги і недоліки, нормативно — правове регулювання та практичні аспекти застосування цього інструменту.

Досліджуючи основні елементи електронного судочинства в господарському процесі слід виділити такі, як електронний кабінет, електронні докази, електронний цифровий підпис, відеоконференц-зв'язок та електронне діловодство. Особливу увагу хочу звернути на електронний кабінет та Єдину судову інформаційно — телекомунікаційну систему (далі ЄСІТС), що сприяли автоматизації ділових процесів, переведенню діловодства в електронну форму, можливості подавати онлайн процесуальні документи та брати участь у судових засіданнях у режимі відеоконференції. Ця система допомагає у складанні оперативної і аналітичної звітності, забезпечує фінансові, комунікаційні, організаційні процеси, а також надає інформаційну допомогу суддям [1].

Аналізуючи питання електронного судочинства як гарантії доступу до правосуддя, важливим є також зазначення його переваг та проблемних аспектів. Найголовнішою перевагою цього інструменту, особливо в умовах воєнного стану, є гарантування безпеки для учасників проце-

су, можливість їх участі з будь-якої частини країни або світу. У першу чергу надає право брати участь в судовому засіданні без фізичної присутності в будівлі суду, що постає особливо необхідним в регіонах активних бойових дій. Електронне судочинство також надає можливість проводити засідання навіть під час повітряних тривог і сприяє більшому захисту персональних даних за допомогою шифрування електронної комунікації. Не менш важливими аспектами постають також:

• спрощення доступу до правосуддя (спрощена процедура подання, швидкий доступ до інформації, щодо руху справи та оперативного ознайомлення з матеріалами);

• безперервність судового процесу (збереження матеріалів справи навіть при фізичному пошкодженні суду та оперативне відновлення втрачених матеріалів завдяки їх електронним копіям);

• економія часу та ресурсів (зменшення витрат на поштові відправлення, папір та канцелярію, відрядження та переїзди);

• прозорість судового процесу (автоматизована фіксація всіх процесуальних дій та можливість відстеження статусу розгляду справи в онлайн режимі).

Однак електронне судочинство має й свої недоліки. Проблемним питанням все ще залишається недостатня цифрова грамотність учасників судового процесу. Електронне судочинство стикається з технічними збоями, обмеженим доступом до мережі інтернет в певних регіонах країни та кібератаками [2].

Наступним елементом аналізу електронного судочинства є його нормативно — правове регулювання. Основу законодавчої та нормативної бази в цьому питанні становлять Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» (далі ЗУ № 851-IV) [3] та Рішення Вищої ради правосуддя «Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» (далі Рішення № 1845/0/15–21) [4]. Закон України № 851-IV встановлює особливості електронного документа, засади та організацію діловодства. У той час Рішення № 1845/0/15–21 затверджує основні функції ЄСІТС, порядок функціонування його окремих підсистем та електронну інформаційну взаємодію з іншими електронно інформаційними ресурсами.

Підсумовуючи вище викладене, слід зазначити, що електронне судочинство є ефективним інструментом забезпечення доступу до правосуддя. Воно поєднує елементи, які сприяють спрощенню доступу до судочинства, зменшенню витрат та ресурсів, безперервності і прозорості судового процесу. Практичні аспекти його застосування проглядаються під час аналізу судової практики і вказують на можливі шляхи подальшого вдосконалення та розвитку нового виду правовідносин судового процесу, що пов'язано з його цифровізацією.

Використані джерела

1. Кайдашев Р. П. «Електронний суд» як ефективний засіб забезпечення права на перегляд судового рішення в разі втрати матеріалів адміністративної справи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2014. Вип. 29(2.3). С. 110–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_29%282.3%29__27 (дата звернення 31.10.2024).
2. Осетинська Г. Електронне судочинство в господарському процесі»: бути чи не бути? URL: https://www.hsa.org.ua/blog/elektronne-sudochynstvo-v-gospodarskomu-protsesi-buty-chy-ne-buty (дата звернення 31.10.2024).
3. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 р. № 851-IV. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851–15#Text (дата звернення 31.10.2024).
4. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 р. № 1845/0/15–21 / База даних «Законодавство України». Вища рада правосуддя. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910–21#Text (дата звернення 31.10.2024).

Данило БОЙКО, Олександра ВОЙЦИКЕВИЧ
студенти 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — д. ю. н., професор ***Кормич Б. А.***

МИТНА ПРОГРАМА ЄС ТА НОВИЙ ЕТАП ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ МИТНИХ ПРОЦЕДУР

Європейський Союз (ЄС) протягом багатьох років активно працює над вдосконаленням своїх митних процедур, впроваджуючи інноваційні технології та цифрові рішення. Така трансформація спрямована на спрощення торгівлі, підвищення ефективності митного контролю та забезпечення дотримання міжнародних стандартів.

Митна програма ЄС є амбітним проектом, який передбачає комплексну модернізацію митних систем та процедур у всіх країнах-членах. Вона підтримує розробку та роботу центральних ІТ-систем для митниці, а також важливу співпрацю між митними органами ЄС. Також допомагає митним адміністраціям справлятися зі зростаючими торговими потоками, новими тенденціями та технологіями, наприклад, такими як електронна комерція та блокчейн. На період 2021–2027 років бюджет програми становить 950 мільйонів євро (поточні ціни) [1].

Особливо важливими є кілька ІТ-систем, які централізовано створюються за програмою для країн ЄС. Наприклад, Система прийняття митних рішень та Система для АЕО (авторизований економічний оператор). Ціль цих систем — зробити дані введені однією країною, доступними для іншої європейської країни. Загалом інструменти спрощення митниці в Європі вже напрацьовані, їх можна і потрібно використовувати. Сьогодні країни-кандидати на членство в ЄС знайомляться з цими системами і навчаються ефективно використовувати їх у майбутньому [2].

На хвилі світових тенденцій цифровізації, українська митниця впроваджує діджиталпрактики європейських країн на шляху до отримання статусу члена ЄС. У рамках Програми ЄС з підтримки управління державними фінансами України, першочерговим напрямком у митній реформі є впровадження режиму спільного транзиту на базі електронної системи New Computerised Transit System (NCTS), Програми авторизованого економічного оператора (АЕО) та створення нових ІТ-інструментів.

На конференції Всесвітньої митної організації у 2018 році було акцентовано значення цифровізації для митних органів різних країн. Впровадження в Україні системи «розумної митниці» узгоджується з вимогами ВМО щодо активного застосування сучасних інформаційних технологій у цій сфері. Тривалий час в Україні відчувався дефіцит цифрових інструментів у митній галузі, тому запланована ІТ-реформа митниці має потенціал стати однією з ключових для країни [3].

Уже функціонує низка ІТ-продуктів, зокрема оновлений вебпортал Державної митної служби України. Крім того, створено карту митної інфраструктури, що містить інформацію про пункти пропуску та митні оформлення. Система Business Intelligence (BI) відкриває доступ до статистичних даних щодо зовнішньої торгівлі України, а онлайн-калькулятор митної вартості надає дані про ціни автомобілів за кілька років. Введено також електронну систему подачі скарг для забезпечення зворотного зв'язку. Сучасна ІТ-система митниці передбачає розширення спектра онлайн-послуг.

Перехід на електронний документообіг у підрозділах Державної митної служби України — це складний, але стратегічно важливий крок у напрямку цифрової трансформації державного управління. Ефективне адміністративно-правове забезпечення цього процесу є основою для впровадження систем електронного документообігу (СЕД) як комплексного програмного забезпечення, яке дозволяє автоматизувати облік і обробку документів у митній сфері. Це включає автоматизацію процесів обробки та обміну даними між структурними підрозділами, що сприяє оперативності прийняття рішень, зменшенню навантаження на працівників і підвищенню прозорості роботи митниці.

Для ефективного запровадження СЕД на рівні державного управління в Україні вже сформовано базову правову основу. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 31.12.2023 р. закладає підвалини для легітимного використання електронних документів та зобов'язує державні органи переходити на електронний обіг документів, що забезпечує юридичну рівність електронних документів і традиційних паперових.

Отже, існують різні технології — як нові, так і ті, що вже добре зарекомендували себе. Митна програма ЄС та активна диджиталізація митних процедур являють собою потужний трансформаційний процес, який суттєво впливає на функціонування єдиного митного простору Європейського Союзу. Загалом, за умови успішної інтеграції Центру митних даних ЄС, який слугуватиме двигуном для оновлення митної інфраструктури, Європа матиме справжній єдиний ринок до кінця 2040-х років, що зменшить навантаження на всіх учасників на 25 %, без шкоди для цілей митної політики.

Використані джерела

1. European Commission: Customs programme. 2022. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/eu-funding-customs-and-tax/customs-programme_en (дата звернення: 31.10.2024).
2. EU Public Finance Management: How participation in the «Customs» EU Program contributes to the further European integration of Ukraine, 2024. URL: https://eu4pfm.com.ua/interviews/how-participation-in-the-customs-eu-program-contributes-to-the-further-european-integration-of-ukraine/ (дата звернення: 31.10.2024).
3. WCO IT Conference and Exhibition: Building a reliable digital landscape to boost cross-border trade, 2018. URL: https://na.eventscloud.com/ehome/itc2018/614252/ (дата звернення: 31.10.2024).

Дар'я БОЙКО
студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Бальцій Ю. Ю.***

ПРАВО ОСОБИ НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним з основоположних прав, закріплених у міжнародному та національному законодавсті, є право на свободу та особисту недоторканність. Це право передбачає захист від незаконного затримання,

арешту та обмеження свободи, гарантує недоторканність приватного життя, фізичну та психологічну недоторканість кожного. Однак, за виняткових обставин, таких як воєнний стан, здійснення цього права може бути обмежене.

Воєнний стан регулюється Конституцією України [1] та Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [2] й визначає механізми особливих заходів для забезпечення національної безпеки, громадського порядку та стабільності.

Крім того, треба зазначити, що Загальна декларація прав людини проголошує: «Кожна людина має право на життя, на свободу та на особисту недоторканність» [3]. Звідси, право на свободу та особисту недоторканність є основоположним і невід'ємним правом кожного, і гарантує захист від незаконного позбавлення волі, затримання та нападу.

Зазначимо, що право на свободу та особисту недоторканність є необхідною умовою розвитку права, для вираження поглядів та безпеки особи.

Введення воєнного стану в Україні не може бути підставою для скасування невід'ємних прав і свобод людини і громадянина, гарантованих ст. 29 Конституції України, крім випадків, передбачених законодавством, що регулюють правовий режим воєнного стану. Стаття 64 Конституції України роз'яснює, що окремі права і свободи можуть бути обмежені в умовах воєнного або надзвичайного стану, але лише у випадках, передбачених законом. При цьому, ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» встановлює перелік заходів, які держава може запроваджувати в умовах воєнного стану для забезпечення національної безпеки, громадського порядку, захисту населення та виконання обов'язків з оборони. Ці заходи передбачають обмеження конституційних прав і свобод населення, необхідних для забезпечення стабільності та ефективної оборони країни в екстремальних умовах. Згідно зі статтею 8, під час введення воєнного стану військове командування разом з військовою адміністрацією уповноважене вживати низку заходів, зокрема: посилення безпеки та запровадження особливого режиму на ключових об'єктах, запровадження трудової повинності, примусова експропріація приватної власності, запровадження комендантської години, обмежень свободи пересування та спеціальних режимів, заборона колективних заходів та організованої діяльності, які можуть загрожувати безпеці, організація евакуації населення та культурних цінностей і заходи правового режиму воєнного стану обгрунтовані необхідністю підтримання національної безпеки та забезпечення оборони країни.

Водночас важливо, щоб ці обмеження були пропорційними, необхідними та відповідали конкретним умовам і цілям воєнного стану.

Це означає, що заходи повинні здійснюватися лише в рамках, встановлених законом, і повинні контролюватися відповідними органами влади для запобігання зловживанням. Такий баланс між безпекою та правами людини гарантуватиме легітимність державної політики та підтримуватиме довіру суспільства до влади навіть в екстремальних ситуаціях.

Стаття 15 Європейської конвенції з прав людини, встановлює баланс між необхідністю захисту національних інтересів і необхідністю захисту прав людини під час кризи. Стаття вказує на те, що, держави мають певну гнучкість під час кризи, їхні дії повинні залишатися в рамках міжнародного права і не повинні порушувати основоположні права людини. Підкреслюється важливість дотримання правил у ситуаціях, коли під загрозою життя людей. Таким чином, стаття 15 Європейської конвенції прав людини забезпечує правову основу для управління бід.

Право на свободу та особисту недоторканність є одним із фундаментальних прав людини, тоді як право на безпеку також є основоположним правом. Незаконне втручання в приватне життя та обмеження свободи, наприклад, право на свободу преси та право на свободу об'єднань, можуть призводити до обмеження цих прав. У часи загрози, зокрема під час воєнного стану, держава може тимчасово обмежувати ці права з метою захисту національної безпеки та громадського порядку. Однак такі обмеження повинні відповідати принципам законності, пропорційності та тимчасовості, щоб уникнути зловживань і зберегти довіру суспільства до держави.

Таким чином, важливо дотримуватися певного балансу між захистом прав людини та вимогами безпеки на національному та міжнародному рівнях.

Використані джерела

1. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 06.11.2024).
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII: станом на 27 лип. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389–19#Text (дата звернення: 06.11.2024).
3. Загальна декларація прав людини: Декларація Організація Об'єднаних Націй від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 06.11.2024).

Вікторія ВИСКРЕБЕЦЬ
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Міщенко І. В.***

МИТНІ АСПЕКТИ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ: ВИКЛИКИ ГЛОБАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Сьогодні суспільство активно розвивається завдяки впровадженню глобальної мережі Інтернет у комерційну діяльність. Онлайн-торгівля, яка поступово замінює традиційні методи, є яскравим прикладом глобальних економічних змін. Основні аспекти електронної торгівлі, такі як укладання угод в Інтернеті, захист приватності та прав споживачів, а також митне оформлення товарів, потребують міжнародного регулювання.

В останні роки електронна комерція стала важливою частиною світової індустрії роздрібної торгівлі. Як і багато інших галузей, галузь роздрібної торгівлі зазнала значних змін із появою Інтернету, і споживачі з різних країн отримують вигоду від онлайн-транзакцій. Оскільки доступ до глобальної мережі в усьому світі продовжує збільшуватися, кількість покупців продовжує зростати. У 2020 році понад 2 мільярди людей у всьому світі купували товари чи послуги онлайн, а роздрібні продажі в Інтернеті перевищили 4,2 трильйона доларів США [2, с. 1]. Інтернет-магазини суттєво збільшили обсяги продажів внаслідок глобальної пандемії, оскільки значна частина населення залишається вдома і замовляє товари онлайн, які раніше зазвичай купували в магазинах. Лідером серед платформ є Amazon у США, де її частка становить 38 %, що відповідає приблизно 1,1 мільйона продавців. Друге місце займає Великобританія з часткою 9,6 %, а на третьому місці — Німеччина з показником 8,3 % [2, с. 2] Для продавців на платформі Amazon та інших інтернет платформ існує ряд нормативних актів, що регулюють продаж товарів у кожній країні, де функціонує ця чи інша платформа [3, с. 269]. Наприклад, Amazon виділяє кілька ключових аспектів, які необхідно враховувати під час реалізації продукції: податки та митні збори; права інтелектуальної власності, зокрема обмеження, пов'язані з законодавством про ІВ щодо паралельного імпорту; експортний контроль; маркування та етикетки; екологічні, здоров'я та безпеки; відповідність продукції. На платформі доступний перелік країн з описом правового регулювання, що дозволяє продавцям здійснювати продажі безпечно та у відповідності до законодавства. Наприклад, у США продавець зобов'язаний надати податкову інформацію та сплатити податок з продажів. Якщо продавець імпортує товари до Європейського Союзу, він може бути зобов'язаний сплатити ПДВ

з моменту прибуття товару в Європу, а також у країні призначення, куди відвантажуються товари. Для продавців, які повинні дотримуватися вимог законодавства при організації торгівлі, необхідно розуміння основ правового регулювання електронної комерції.

На міжнародному рівні електронна комерція в основному регулюється Комісією ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ), яка сформулювала Закон про електронну комерцію (1996 р.), який визначає шляхи та засоби вирішення правових питань в електронній комерції. Інший закон ЮНСІТРАЛ «Про електронні підписи» (2001) стосується використання електронних підписів у комерційній діяльності [3, с. 271].

Основним нормативно-правовим актом, що регулює електронну комерцію в країнах ЄС, є Директива 2000/31/ЄС Європейського Парламенту та Ради [4], яка стосується деяких правових аспектів електронної комерції, внутрішнього ринку. Ця Директива, прийнята 8 червня 2000 року, має на меті регулювання певних правових аспектів електронної комерції в ЄС. Її імплементація спрямована на створення правової основи для забезпечення вільного обігу електронних послуг між державами-членами. Європейський Союз прагне зміцнити зв'язки між країнами та народами Європи для сприяння економічному та соціальному розвитку. У грудні 2020 року Європейська Комісія представила пропозицію щодо створення єдиного ринку цифрових послуг (Закон про цифрові послуги, DSA) до Європейського Парламенту та Європейської Ради, а також внесла зміни до Директиви 2000/31/ЄС. Акт про цифрові послуги (DSA) було офіційно затверджено Європейським парламентом 5 липня 2022 року [1].

Держави-учасниці Всесвітньої митної організації підписали Декларацію про наміри щодо впровадження Рамкових стандартів безпеки та спрощення світової торгівлі. Одним із ключових аспектів цих стандартів є гармонізація вимог до попереднього електронного повідомлення про вантаж під час імпортних, експортних і транзитних відправлень. Зокрема Світова організація торгівлі (СОТ) працює над спрощенням торговельних правил, включаючи електронну комерцію, шляхом розробки багатосторонніх угод, які сприяють полегшенню митних процедур. Наприклад, Угода про спрощення процедур торгівлі (далі — Угода) [5] має на меті спростити та стандартизувати митні процедури, що позитивно впливає на електронну комерцію та передбачає скорочення часу на оформлення товарів. Вона також передбачає використання електронних систем для подання та обробки митних декларацій. Крім того, Угода була впроваджена в багатьох країнах у рамках ініціативи «єдиного вікна», що дозволяє підприємцям подавати всі необхідні документи для митного оформлення через єдину електронну платформу.

На основі проведеного дослідження можна стверджувати, що електронна торгівля активно розвивається, поступово витісняючи традиційні форми. Регулювання інтернет-торгівлі відбувається на міжнародному рівні при цьому нормативно-правова база постійно змінюється та доповнюється новими джерелами. Проте на глобальному рівні досі не існує єдиного механізму контролю та регулювання електронної торгівлі, що охоплює як великі міжнародні, так і локальні інтернет-мережі.

На мою думку, розробка методичних рекомендацій щодо оцінки ефективності регулювання електронної торгівлі, зокрема в сфері митного контролю, є важливим напрямком для подальших досліджень.

Використані джерела

1. Digital services act (DSA) — an overview. Gregor schmid and philipp koehler highlight the key elements of the incoming EU. Digital services act.19 september 2022. URL: https://www.taylorwessing.com/en/interface/2022/the-eus-digital-services-act/digital-services-act---an-overview
2. Statista — The Statistics Portal. Statista. URL: https://www.statista.com/
3. Воробйова О. П. Нормативно-правове забезпечення електронної комерції: міжнародний досвід. *Ефективність державного управління*. 2012. № 30. С. 269–275. URL: http://nbuv.gov.ua/ujrn/efdu_2012_30_35
4. Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку («Директива про електронну комерцію»): Директива Європейського Союзу від 08.06.2000 р. № 2000/31/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_224
5. Угода про спрощення процедур торгівлі URL: https://me.gov.ua/Documents/MoreDetails?lang=uk-UA&id=83aeb378–6e87–48f7–9359-feda79596aa6&title=UgodaProSproschenniaProtsedurTorgivli

Єлизавета ВОЄВОДА
студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Чувакова Г. М.***

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військові конфлікти мають глибокий вплив на функціонування держави, змінюючи пріоритети, структуру управління та ресурси. В умовах воєнного стану традиційні функції держави зазнають значних трансформацій, що забезпечує стійкість суспільства та самого державного апарату. Актуальність цієї теми обумовлена зростанням кількості конфліктів у сучасному світі, які ставлять держави перед викликами, пов'язаними із захистом суверенітету, територіальної цілісності, та забезпеченням громадської безпеки. Прояв змін функцій держави яскраво відображається на прикладі збройної агресії Росії проти України. Війна суттєво вплинула на всі ключові завдання української держави, змусивши її адаптуватися до нових викликів і умов.

Слід зазначити, що в науковій літературі існує кілька класифікаційних груп функцій держави, які в сучасному контексті є певною мірою умовними. Крім того, класифікації за різними критеріями застосовуються для різних цілей, тому неправильно вважати будь-яку з них помилковою. У процесі розвитку держави не існує чітких меж між різними періодами, що робить всі класифікації концептуальними. Таким чином, відносність кожної класифікації функцій держави, в тому числі й існуючих, зумовлена змінами в сучасних країнах.

Виокремлюючи ті функції, які зазнають значних модифікацій, то однією з ключових є зміщення акценту на оборонну функцію держави. В мирний час вона відіграє важливу, але не домінуючу роль у державному апараті. Проте в умовах війни оборона стає пріоритетною. Влада мобілізує всі ресурси на захист території, населення та інфраструктури [1, с. 8]. Це включає переорієнтацію бюджетних витрат, збільшення фінансування оборонних відомств, активізацію виробництва військової техніки та залучення громадян до оборонних заходів, включаючи створення резервних та добровольчих формувань [2, с. 27, 28].

На додаток до оборонної функції, посилюється також координаційна роль держави. Війна змушує оперативно реагувати на кризи та забезпечувати ефективне управління в умовах обмежених ресурсів. Це може призводити до тимчасової централізації влади для швидшого прийняття рішень, а також до запровадження надзвичайного стану або воєнного стану для забезпечення правопорядку. Одним з проявів таких змін є підвищений контроль держави за медіа та інформаційним простором з метою запобігання поширенню дезінформації та паніки. Водночас важливо зазначити, що такі дії можуть стати підґрунтям для зловживань з боку державного керівництва. Це може проявлятися у зменшенні свобод слова, обмеженні доступу до інформації або маніпуляціях з публічною думкою. Така ситуація створює ризики для демократичних процесів і може підривати довіру суспільства до державних інституцій. Тому необхідно знайти баланс між безпекою та свободою, забезпечуючи прозорість дій держави та її підзвітність громадськості.

Іншою істотною трансформацією є зміна соціальної функції. В умовах такого особливого правового режиму держава повинна за-

безпечити соціальний захист найбільш уразливих верств населення, які страждають через бойові дії, переселення або втрату джерел доходу. Це включає організацію евакуації, забезпечення гуманітарної допомоги, допомогу внутрішньо переміщеним особам та надання підтримки військовим і їхнім родинам. При цьому держава повинна забезпечити підтримку економіки, запобігаючи її колапсу та створюючи умови для відновлення після завершення конфлікту.

Війна встановлює новий порядок денний для всіх аспектів життя, включаючи дипломатію. Основними пріоритетами дипломатичних представництв під час воєнного стану є: діяльність у напрямку нових можливостей для постачання необхідної зброї, створення дипломатичного супроводу та врегулювання питань ленд-лізу; економічна допомога у відбудові післявоєнної держави; формування та консолідація політичної підтримки у світі. Тобто, в зазначених умовах важливою стає дипломатична функція держави, яка спрямована на формування коаліцій, пошук міжнародної підтримки та залучення ресурсів від іноземних партнерів. Військові конфлікти також впливають на зовнішню політику, змушуючи державу балансувати між безпековими та економічними інтересами, а також враховувати зміни у глобальному геополітичному ландшафті [3, с. 15].

Таким чином, трансформація функцій держави в умовах воєнного стану не лише відповідає на актуальні виклики, але й вимагає переосмислення традиційних підходів до управління, формуючи нову парадигму, яка забезпечує стійкість і адаптивність суспільства. У цьому контексті важливо підтримувати баланс між безпекою та свободою, забезпечуючи прозорість дій держави та її відповідальність перед громадськістю, що є запорукою зміцнення довіри до державних інституцій та ефективного виконання їхніх функцій у складний період.

Використані джерела

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389–19#Text
2. Мельничук С. М. Функції сучасної держави в умовах воєнного стану. стаття. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2023. № 1. С. 23–35. URL: https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/3/2
3. Історія дипломатії: навч.-метод. посіб. / за ред. О. В. Бігняка. Одеса: Гельветика, 2021. 116 с.

Yana VOLCHAN
2nd year student faculty of Judical and International Law
National University «Odesa Law Academy»
Scientific advisor — Doctor of Law, Professor ***Kormych B. A.***

MOST FAVORED NATION TREATMENT AND PREVENTION OF DISCRIMINATION

For many decades, the most-favored-nation treatment has been considered as one of the most important legal instruments for the normal implementation of international trade and economic relations. States interested in equal and mutually beneficial economic cooperation seek to build it on the basis of reciprocity [1].

U. S. and British officials, the principal parties to the negotiations about the international economic system that began during and continued after 1945, intended to create an institution that would regulate a wide range of policies and practices. They agreed upon an International Trade Organization (ITO) that, inter alia, set the rules that would govern tariff bargaining. Congressional refusal to ratify the ITO transformed these rules into the foundation of the postwar regime.The 1948 Havana charter of the GATT superseded the draft agreements that emerged from the 1946 London conference and the subsequent October 1947 Geneva meeting [1].

The most favoured is the treaty regime, and it is up to the contracting parties to determine its extend. This interpretation of this category has been prevalent in recent centuries. The Parties may extend the effect of this regime to the sphere of economic relations, may limit its effect only to issues of trade, navigation, a certain sphere of interaction, etc., may agree on its application only in certain areas of regulation of economic relations (for example, regarding customs taxation or the customs regime as a whole) [2].

In international trade, most-favored-nation treatment means a procedure in which the level of duties and other charges levied on the import of goods from a country enjoying such treatment should not be higher than similar customs duties and duties imposed on the goods of any other country. The same applies to various trade-related formalities and procedures. That is, most-favored-nation treatment in the economy provides only equal (non-discriminatory) status with other trading partners, and not any special claims or benefits [1].

Today, the issue of simple supply of raw materials to world markets is no longer so relevant for countries, since in this category of goods the share of added value is quite small, and the raw materials themselves are usually cheaper. It becomes much more important to provide the domestic market with the necessary goods, in particular, to reduce dependence on imports and fluctuations in import prices [2].

In science, there are views that the legal regime can even be identified with the legal system in the state as a whole, and the most-favored-nation treatment, in turn, can be considered as an element of the legal regime. In fact, the most-favored-nation legal regime is in any case a derivative of the legal system as a whole, has a narrower subject of regulation, features of legislative design.

And the most important elements of the content of the legal regime of the most favored nation in the economy, as a rule, are: – peculiarities of the legal status, its acquisition and termination of such status in relation to business entities, including in the process of registration, implementation of termination of economic activity in specific territories and in areas of economic activity; – peculiarities of economic activity in specific territories and/or areas of economic activity; – special conditions for legal support of the financial and legal regime (public finances); – peculiarities of the movement and monitoring of the movement of capital (private finance) and goods; – features of legal support for the movement of individuals, features of employment, education of individuals [2].

The removal of discriminatory trade barriers is a common element in all international efforts to eliminate trade obstacles. This prohibition of discrimination is fundamental to both the WTO, as outlined in Articles I and III of the General Agreement on Tariffs and Trade (GATT), and the EU, where it is addressed in various provisions of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU), encompassing both de jure and de facto discrimination.

In contrast, the elimination of non-discriminatory trade restrictions—those that do not discriminate either de jure or de facto—appears to be more contentious and complex. Within both the WTO and the EU, there has been extensive debate regarding the degree to which such restrictions should be removed and the methods for doing so [3].

The essence of non-discrimination in international economic law and European law is centered on establishing equal conditions of competition among domestic and foreign products and competitors, covering trade in goods and services, as well as, to some extent, investment and labor. At the core of this concept is equality of opportunity. Non-discrimination does not guarantee specific results or outcomes; instead, it ensures the potential for successful operation in markets on equal terms, free from unfair restrictions imposed by either governments or private entities. Equality of opportunity considers actual competitive conditions and goes beyond just legal discrimination; it encompasses both direct (de jure) and indirect (de facto) discrimination. This principle applies equally to both the WTO and the EU. In practical scenarios, instances of indirect discrimination are often present [4].

Equality before the law and non-discrimination inherently involve comparable products, including both goods and services. Non-discrimination, connected to the concept of level playing fields and competition, applies to like or competing products. While like products are inherently in competition, non-like products compete only to the extent that they are mutually substitutable. The specific analysis of likeness and competition among products is central to non-discrimination in WTO law. This analysis essentially defines the scope of non-discrimination and identifies key grounds for prohibiting differentiation and unequal treatment [4].

Tariffs and taxes are the traditional area addressing non-discrimination in international economic law. Import and export tariffs are inherently discriminatory as they favor domestically produced and sold goods. The reduction of industrial tariffs among developed countries from an average of 40 percent in 1947 to 4 percent after the Uruguay Round in 1995 has been a significant achievement in this regard. The reduction of tariffs based on Most Favored Nation (MFN) treatment has created level playing fields, although these have been distorted by an increasing number of preferential agreements, with the Treaty on European Union (TEU)/Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) being the most prominent, followed by the North American Free Trade Agreement (NAFTA). In the WTO, tariffs in agriculture remain relatively high, reflecting significant levels of discrimination and domestic protection. These protective measures, combined with extensive and inherently discriminatory subsidies for domestic farmers in the United States, Europe, and Japan, demonstrate a strong tradition of nationalist policies that contradict the cosmopolitan goals of enhancing market access for developing countries that are heavily reliant on commodity exports [4].

WTO law and EU law do not impose restrictions on the scope and level of domestic taxation, as long as the taxes are non-discriminatory. The determination of tax levels is left to the discretion of member states. While there is some degree of partial harmonization in EU law (and potentially more harmonization may occur within the context of the Monetary Union), WTO law remains entirely neutral regarding tax levels and rates.

The principle of non-discrimination serves as the foundation of both WTO law and EU law. Both levels of governance impose strict regulations against discriminatory practices that may arise from the political economy and political systems of subsequent governance layers. The treatment of non-tariff barriers reveals significant conceptual differences; in EU law, they are governed by the free movement of goods and services and are therefore not confined solely to non-discrimination.

List of Used Sources

1. Gowa J., Hicks R. The most-favored nation rule in principle and practice: Discrimination in the GATT. *Review of International Organizations*. 2012. 7(3). 247–266. URL: https://doi.org/10.1007/s11558–011–9141–6

2. Cottier T., & Oesch M. Direct and indirect discrimination in WTO and EU law. *S. E. Gaines, B. Egelund Olsen, K. Engsig Swrensen (Eds.), Liberalising Trade in the EU and the WTO: A Legal Comparison* Cambridge: Cambridge University Press. 2012. P. 141–175. URL: https://doi.org/10.1017/CBO9780511998560.009
3. Mitchell A. D., Lockhart N. J. S. Legal requirements for PTAs under the WTO. *S. Lester, B. Mercurio, L. Bartels (Eds.), Bilateral and Regional Trade Agreements: Commentary and Analysis.* Cambridge: Cambridge University Press. 2016. P. 81–114. URL: https://doi.org/10.1017/CBO9781107501461.006
4. Swrensen K. E. Non-discriminatory restrictions on trade. *S. E. Gaines, B. Egelund Olsen, K. Engsig Swrensen (Eds.), Liberalising Trade in the EU and the WTO: A Legal Comparison*. Cambridge: Cambridge University Press. 2012. P. 176–202. URL: https://doi.org/10.1017/CBO9780511998560.010

Дар'я ГАПОНЕНКО
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — д. ю. н., професор ***Кормич Б. А.***

РЕГІОНАЛЬНА КОНВЕНЦІЯ ПАН-ЄВРО-МЕД ТА УКРАЇНА

Приєднання України до регіональної конвенції Пан-Євро-Мед є важливим елементом інтеграції України у європейський ринок. Конвенція сприяє спрощенню правил походження товарів між країнами-учасницями, що розширює можливості для українського експорту користуватися перевагами, які надаються в рамках Глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі, утвореної відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС.

Регіональна конвенція Пан-Євро-Мед (РЕМ) є важливим інструментом для гармонізації правил походження товарів між країнами-учасницями, яка встановлює єдині правила походження товарів у межах вільної торгівлі між учасниками [1]. Її головна перевага — «можливість діагональної кумуляції, коли продукція може отримувати преференційний статус навіть за участі кількох країн у виробничому процесі» [1]. В рамках такої діагональної кумуляції сировина та компоненти з різних країн-учасниць визнаються такими, що мають преференційне походження. Це означає, що компанія може виробляти товар із комплектуючих з декількох держав і все одно отримувати пільги при експорті [2], тим самим отримуючи зниження митних тарифів або скасування мит для товарів, які відповідають умовам походження. Правила РЕМ сприяють розвитку виробничих ланцюгів між країнами ЄС, Середземномор'я та партнерами з інших регіонів,

полегшуючи інтеграцію у глобальні ринки. Це особливо важливо для України, яка активно співпрацює з європейськими та середземноморськими країнами. Це стимулює виробничу співпрацю та сприяє зниженню витрат на виробництво [5]. Завдяки діагональній кумуляції українські компанії можуть закуповувати сировину або комплектуючі, наприклад, у Туреччині чи країнах ЄС, та експортувати готову продукцію до ЄС без додаткових мит. Це підвищує гнучкість виробництва та зменшує витрати на логістику і митні процедури, стимулює кооперацію між виробниками різних країн.

Україна приєдналася до РЕМ у 2017 році, що дозволило її виробникам користуватися спрощеними умовами експорту до країн-учасниць, включаючи ЄС. Однією з головних переваг є можливість використання імпортованої сировини з інших країн РЕМ без втрати преференційного статусу при експорті готової продукції [1]. Це відкриває нові можливості для українських експортерів у таких галузях, як аграрний сектор, текстильна та машинобудівна промисловість. Згідно з даними Міністерства економіки України, участь у Конвенції сприяє розвитку експортного потенціалу країни та дозволяє залучати нові інвестиції в економіку. Оскільки ЄС є головним торговельним партнером України, правила РЕМ спрощують експорт українських товарів до європейських ринків, роблячи їх більш конкурентоспроможними. Це дало можливість українським підприємствам використовувати сировину з інших країн-учасниць РЕМ та експортувати готову продукцію без додаткових мит [3].

Попри очевидні переваги, імплементація правил Конвенції потребує розв'язання низки викликів. Одним із основних є адаптація національного законодавства та митних процедур до вимог РЕМ [4]. Для підтвердження преференційного походження товарів необхідно забезпечити ефективну співпрацю між бізнесом і митними органами. Це потребує покращення інфраструктури та автоматизації митних процесів, що сприятиме прозорості та зниженню ризиків корупції. Ще одним викликом є недостатня обізнаність українських підприємців про можливості, які надає Конвенція: багато компаній потребують консультацій і підтримки для правильного оформлення документів про походження товарів та використання преференційних умов торгівлі. Як зазначено у посібнику Кириєвського та Павленка [4], важливим аспектом є підготовка підприємств до виконання вимог щодо сертифікації та контролю якості. Проте для ефективного використання потенціалу Конвенції важливо вдосконалити механізми підтвердження походження товарів. «Для ефективного використання Конвенції необхідно вдосконалити процедури підтвердження походження товарів» [4]. Це вимагає активної співпраці між бізнесом та митними органами. Зокрема, українські компанії повинні бути

обізнані про можливості, які надає Конвенція, та відповідально підходити до виконання вимог сертифікації, адже «покращення знань серед українських підприємців про можливості Конвенції є ключовим для реалізації її потенціалу» [3].

Висновки. З огляду на стратегічний курс України на інтеграцію з ЄС, участь у Конвенції РЕМ має великий економічний потенціал. Участь України в РЕМ сприяє розширенню доступу до європейських і середземноморських ринків, спрощує торгівлю та підвищує конкурентоспроможність експортерів. Конвенція допомагає оптимізувати логістику та зменшити митні витрати,але для повної реалізації переваг необхідні подальші реформи та підвищення обізнаності бізнесу про нові можливості Преференційні умови стимулюють розширення експортних можливостей та покращують доступ українських товарів до європейських ринків, у майбутньому це може стати основою для поглибленої економічної інтеграції та зміцнення позицій України у глобальних виробничих ланцюгах.

Використані джерела

1. Регіональна конвенція про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження (переклад) / Верховна Рада. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_006–16#Text
2. The pan-Euro-Mediterranean cumulation and the PEM Convention / European Commission. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs-4/international-affairs/pan-euro-mediterranean-cumulation-and-pem-convention_en
3. Міністерство Економіки. Участь України у Регіональній Конвенції Про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження. Мінекономіки. 2023. 2 травня. URL: http://surl.li/ygvykg
4. Кириєвський О., Павленко І. Набуття товарами преференційного походження в Україні. Київ, 2023. URL: https://www.mdoffice.com.ua/pdf/handbook_pem_usaid_final_(2)_240411140130.pdf
5. O'Brien Martha. Pan-Euro-Med Diagonal Cumulation: Can it Make a Difference to the Achievement of the Goals of the European Neighbourhood Policy in the Mediterranean Region? *Current Politics and Economics of Europe*. 2010. 20(2/3).

Станіслав ГИЛКО
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Малєєва (Карпенко) Г. Л.***

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У РЕГУЛЮВАННІ МОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Міжнародні організації відіграють важливу роль у регулюванні морської діяльності під час війни, забезпечуючи дотримання міжнародного права, захист цивільних суден, охорону морських шляхів і запобігання ескалації конфліктів. Основні функції таких організацій включають координацію зусиль між державами, розробку нормативних актів, моніторинг виконання міжнародних договорів і забезпечення гуманітарної допомоги.

Варто відзначити, що ООН відіграє ключову роль у вирішенні збройних конфліктів та регулювання морської діяльності шляхом проведення миротворчих операцій, які спрямовані на встановлення миру та захист цивільного населення в регіонах конфлікту. Вона здатна підтримувати переговорний процес між конфліктуючими сторонами, сприяючи пошуку взаємоприйнятних рішень. Додатково, організація може вживати санкцій проти держав, що порушують міжнародні морські норми, приймати резолюції, що стосуються безпеки морських шляхів та військових конфліктів на морі тощо [1, с. 11].

Окрім ООН, існує низка інших вагомих міжнародних організацій, які використовують свої власні механізми для вирішення збройних конфліктів або зменшення їх негативного впливу [2, с. 44]. ОБСЄ застосовує всебічний підхід до забезпечення безпеки, який включає військово-політичні, економічні, екологічні та соціальні аспекти. Завдяки цьому організація охоплює широкий спектр питань, пов'язаних з безпекою, зокрема контроль над озброєннями, заходи зі зміцнення довіри та стабільності, захист прав людини, підтримку національних меншин, демократизацію, поліцейські ініціативи, боротьбу з тероризмом, забезпечення здійснення морської діяльності незалежно від оточуючих умов, а також економічні та екологічні виклики.

НАТО також відіграє важливу роль у розв'язанні збройних конфліктів, зокрема через проведення миротворчих операцій та місій. Альянс реалізує такі місії у тісній співпраці з ООН та іншими міжнародними організаціями, щоб забезпечити мир і стабільність у регіонах, де виникають конфлікти. Крім того, НАТО займається превентивною діяльністю та активно сприяє дипломатичному врегулюванню конфліктів, залучаючи своїх фахівців та організовуючи консультації з країнами-членами та іншими зацікавленими сторонами.

Альянс забезпечує безпеку морських коридорів і координує воєнні дії для захисту судноплавства в зоні конфлікту. Він також може втручатися для забезпечення вільного проходу гуманітарної допомоги через блоковані зони.

Спеціалізовані агенції, такі як ЮНІСЕФ та Міжнародний Комітет Червоного Хреста, зосереджують свої зусилля на захисті та підтримці найуразливіших верств населення, зокрема дітей та внутрішньо переміщених осіб. Вони реалізують програми, спрямовані на надання освіти, психологічної підтримки та гуманітарної допомоги, що є важливими для забезпечення стійкості та довготривалого відновлення постраждалих громад після конфліктів [3, с. 277].

Міжнародна морська організація займається безпекою судноплавства, захистом морського середовища та розробкою міжнародних стандартів для морської діяльності. Під час військових конфліктів організація координує зусилля з метою захисту цивільних суден та забезпечення безпечного проходу через міжнародні води. Організація також розробляє заходи для запобігання піратству та незаконному морському трафіку.

Міжнародна організація праці на сьогодні захищає права моряків, особливо під час конфліктів. Під час війни такі особи можуть опинятися у небезпечних умовах, тому організація контролює умови праці та забезпечує дотримання стандартів щодо безпеки та здоров'я на борту.

Міжнародні правові норми та інноваційні методи врегулювання збройних конфліктів мають значний вплив на забезпечення миру та стабільності. Зокрема, міжнародні організації активно впроваджують сучасні підходи для врегулювання конфліктів. Так, ратифікація Україною Женевських конвенцій 1949 року дозволяє їй регулювати правові відносини під час збройних конфліктів у межах міжнародного права та користуватися правами, закріпленими в цих конвенціях [4, с. 297].

Таким чином, міжнародні організації відіграють ключову роль у підтримці безпеки та законності на морі під час військових конфліктів, сприяючи захисту мирного населення та забезпеченню стабільності в морській діяльності.

Використані джерела

1. Левицький А. Я. Роль міжнародних організацій у врегулюванні збройних конфліктів на сучасному етапі: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини». Київ: НАУ, 2023. 66 с.
2. Мозоль Н. М. Значення ролі міжнародних організацій у врегулюванні міждержавних конфліктів: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини». Ніжин: НДУ ім. Миколи Гоголя, 2023. 70 с.
3. Задерейко С. Ю. Роль міжнародних організацій в період збройних конфліктів. *Наукові записки*. Серія: Право. 2024. № 16. С. 273–279.
4. Ніколайчук С. Роль міжнародних організацій та міжнародних об'єднань у розбудові миру і мирному врегулюванні військових конфліктів. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти*: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 15 березня 2024 року. Дніпро, 2024. С. 294–297.

Вікторія ГОРЯЧКІВСЬКА
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Малєєєва Г. Л.***

МОРСЬКА БЕЗПЕКА ТА БОРОТЬБА З ПІРАТСТВОМ

Про морське піратство ми знаємо ще з давніх часів, воно є серйозною загрозою безпеці морської торгівлі та мореплавців, що торкається інтересів багатьох держав світу. Напади піратів призводять до поранень, загибель, втрати вантажу та матеріальних збитків. На сьогодні піратство досить змінилося, воно включає в себе: контрабанду зброї, наркотиків, тероризм тощо, що загрожує міжнародній безпеці та правопорядку.

Стаття 101 Конвенції ООН з морського права 1982 року, дає визначення піратству «будь-який неправомірний акт насилля, затримання або будь-який грабіж, що здійснюється з приватною метою екіпажем або пасажирами будь-якого приватного судна або літального апарата і спрямований у відкритому морі проти будь-якого судна чи літального апарата, особи або майна на борту судна» [1].

Регіони, найбільш уражені піратством: 1) Африканський Ріг (Сомалі довгий час був осередком масштабних піратських атак, пірати захоплювали судна, вимагаючи викуп за екіпаж та вантаж). 2) Південно-Східна Азія (гарячими точками є Індонезія, Малайзія та Філіппіни, пірати часто нападають на невеликі рибальські судна та танкери з метою викрадення палива). 3) Латинська Америка (у водах біля берегів Венесуели та Колумбії) [2].

21 листопада 2012 року Рада Безпеки ООН ухвалила тринадцяту резолюцію, яка стосується піратства, приділивши особливу увагу регіону Сомалі. У резолюції зазначається, що збройні напади на морські судна загрожують безпечному і своєчасному постачанню гуманітарної допомоги в Сомалі та прилеглі території. Піратська активність

у Сомалійському басейні була особливо інтенсивною у 2000-х роках, коли сомалійські пірати нападали на судна, що проходили через район Голубої лагуни.

Якщо переглянути данні Міжнародної морської організації, можна побачити що, у 2020 році було зафіксовано 195 піратських нападів, це найнижчий показник за останні 27 років. Але це не означає що питання піратства вирішене повністю, воно зменшилося, але залишається значною проблемою і дотепер.

Протидіяти піратству в морі складно, але все-таки є кілька способів, за допомогою яких, можна боротися з цим явищем. Найголовніше, забезпечити безпеку на кораблях, а саме: по-перше, встановити системи відеоспостереження; по-друге, озброєння екіпажу. Як спосіб боротьби з піратством є міжнародне співробітництво. Окрім цього, налагодження обміну інформацією, спільне патрулювання та допомога в розслідуванні і притягненні до відповідальності піратів слугуватиме зменшенню цього явища [3, с.2].

Необхідно звернути увагу на причини піратства. Більшість із них мотивовані проблемами в місцевій економіці, тому покращення економіки значно зменшить напади.

На основі наведеного матеріалу можна зробити такі висновки. Антипіратські операції, які часто мають військовий характер і передбачають застосування вогнепальної зброї, можуть створювати загрози для прав людини, що стосуються діяльності держав-членів Ради Європи. Вони мають ризик порушення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Практика ЄСПЛ щодо антипіратської діяльності вимагає окремого аналізу, аби виявити можливі тенденції до порушень прав людини з боку представників української влади [3].

Передбачаючи можливу участь України в антипіратських місіях, важливо розробити детальні рекомендації для військових моряків, які ґрунтуються на практиці Європейського суду з прав людини. Ці рекомендації мають охоплювати такі аспекти, як звільнення заручників, затримання підозрюваних у піратстві, визначення юрисдикції України щодо таких злочинів та порядок передачі підозрюваних іншим державам. Щоб національне законодавство відповідало міжнародним стандартам у сфері прав людини, слід внести відповідні зміни до Кримінального процесуального кодексу України та інших нормативно-правових актів.

Використані джерела

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права, стаття 101. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU82K23R (дата звернення 28.10.2024)
2. Конвенція про боротьбу з незаконними актами спрямованими проти безпеки морського судноплавства 1988 р. / Офіційний портал Верховної Ради України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_220 — Text (дата звернення 28.10.2024).
3. Кримінально-правові особливості протидії піратству в Україні. *Часопис НУ «Острозька академія»*. Серія: Право. 2011. № 1(3). С. 2. URL: https://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11hmmpvu.pdf (дата звернення 29.10.2024).

Оксана ГОРЯЧКІВСЬКА
студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Коваль Н. О.***

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДІ В МЕЖАХ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Контрабанда залишається однією з найбільших загроз для економічної безпеки будь-якої країни в сучасному світі. Контрабанда є суспільно небезпечним діянням, яке порушує встановлений порядок в державі. Для боротьби з нею необхідно передбачити чіткий механізм запобігання і припинення таких дій уповноваженими органами, а також відповідальність за їх вчинення. Зважаючи на це, митні органи є одними із суб'єктів, які компетентні реалізовувати боротьбу з контрабандою.

Питання контрабанди та проблеми протидії їй активно досліджується науковцями, але попри це контрабанда продовжує бути поширеним явищем. Зокрема, вказану проблему досліджували такі науковці, як: Рябченко О. П., Дорофеєва Л. М., Лекарь С. І., Хомутянський В. В., Пашко П. В., Гребельник О. П., Допілка В. О. та ін.

Згідно з Митним кодексом України (далі — МКУ), боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил є одним з завдань митних органів, які безпосередньо здійснюють державну митну справу і реалізують державну митну політику України. Також виділено окремий, сімнадцятий, розділ, де містяться окремі заходи щодо запобігання і протидії контрабанді та розроблено шляхи їх реалізації. Але стаття 4, яка закріплює основні поняття і терміни, не містить окремого визначення для такого важливого поняття як контрабанда, що створює певні незручності при застосуванні законодавства [1]. Для визначення такого поняття, як «контрабанда» слід звернутись до Кримінального кодексу України (далі — ККУ), де виділяється загальна, її види та спеціальна контрабанда. І відповідно до ККУ контрабандою є: «пере-

міщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю товарів, перелік яких міститься в статтях: 201, 201–1, 201–2, 201–3,201–4 та 305» [2].

Щоб зрозуміти сутність проблеми контрабанди, необхідно спочатку визначити поняття «митна безпека України», оскільки ці два поняття тісно взаємопов'язані. В МКУ митна безпека визначена як: «стан захищеності митних інтересів України». Митними інтересами називаються: «національні інтереси України, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення митної справи» [1].

Запобігання контрабанді передбачає використання широкого спектру заходів організаційного, правового, економічного, фінансового, адміністративного та іншого характеру, спрямованих на попередження, виявлення і припинення незаконного перевезення (тобто поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю) контрабандних товарів, які містяться в вичерпному переліку. Перелік заходів щодо запобіганню та протидії контрабанді, зазначений у Розділі 17 МКУ, є обмеженим і включає всього два заходи: контрольовані поставки наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (ст. 456 МКУ); переміщення товарів під негласним контролем (ст. 457 МКУ). Таке твердження суперечить положенням не лише МКУ, а й інших нормативно-правових актів, що регулюють діяльність митних органів, адже перелік заходів, що застосовуються для боротьби з незаконним переміщенням товарів значно ширший. До повноважень митних органів у зазначеній сфері також можна віднести: особистий огляд(ст. 340 МКУ), опитування осіб (ст. 508 МКУ), тимчасове вилучення товарів, транспортних засобів і документів (ст. 511 МКУ), митне обстеження (ст. 513 МКУ).

Говорячи про ст. 456 і 457 МКУ, які визначають, ймовірно, ключові заходи щодо запобігання та протидії контрабанді, то вони вимагають значних змін. Насамперед, контрольовані поставки наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорі практично неможливо реалізувати, оскільки їх порядок проведення МКУ ніяк не врегульований. До того ж, ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» вказує, що контрольована поставка та контрольоване переміщення товарів через митний кордон є оперативно-розшуковими заходами. Проте, перелік органів, які уповноважені проводити оперативно-розшукову діяльність, передбачений в ст. 5 цього ж закону, не містить митних органів. Митні органи можуть бути залучені Національною поліцією України або Службою безпеки України для участі в названому заході, але самостійно ініціювати такі заходи вони не вправі[3]. Що стосується ст. 457 МКУ, то в ній відсутній перелік заборонених товарів. Контрабандою вважаються не всі товари, а лише ті, що чітко визначені у ККУ, про що було сказано вище. На практиці реалізувати цей захід неможливо з тих самих причин, що й контрольовані поставки, описані в статті 456 МКУ[1].

Проблема контрабанди є комплексною і вимагає системного підходу. Дослідження заходів, спрямованих на протидію контрабанді, виявило, що їхнє нормативно-правове забезпечення потребує вдосконалення. Для ефективної боротьби з цим явищем необхідно закріпити визначення поняття «контрабанда» в МКУ, запозичувати світовий досвід, розширювати міжнародне співробітництво, впроваджувати інноваційні технології, а також активно взаємодіяти митним і правоохоронним органам. Це є ключовими факторами підвищення ефективності митного контролю у боротьбі з контрабандою.

Використані джерела

1. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI: станом на 27 лип. 2024 р. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44-45, № 46–47, № 48. Ст. 552. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 7 верес. 2024 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII: станом на 9 серп. 2024 р. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22. Ст. 303. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text
4. Митне право України: навч. посіб. / Ю. М. Дьомін, С. Ю. Дьоміна, Н. М. Желєзняк та ін.; за ред. О. Х. Юлдашева. Київ: Центр учб. літ., 2009. С. 144.

Богдана ГРЕСЬКО

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Квасніцька О. О.***

ДО ПИТАННЯ ПІДСТАВ ПОНОВЛЕННЯ ПРОПУЩЕНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТРОКУ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Право на ефективний судовий захист має забезпечуватися громадянам навіть в умовах воєнного стану, адже функціонуюча судова система є однією з ознак демократичної держави. Через об'єктивні причини, наприклад, такі як активні бойові дії, окупація, деякі учасники процесу не мають змоги вчасно подати позов для захисту своїх

прав, свобод та законних інтересів або ж не встигають у передбачений законом строк вчинити інші процесуальні дії. Тому гостро постала проблема поновлення та продовження процесуальних строків. У цьому контексті особливий інтерес становить судова практика.

Дане питання є предметом дослідження як юристів-практиків, так і науковців. Серед них можна виділити, зокрема, Боброву Д. О., Колоса І. В., Кочину О. С., Чайку О. С., Шпомер А. І. та інших.

Згідно з ч. 1 ст. 119 ГПК України, суд може поновити пропущений строк за заявою учасника справи, якщо не передбачена у Кодексі неможливість такого поновлення. Що дуже важливо, причина пропуску строку повинна бути визнана судом поважною [1].

Дане уточнення можна вважати послідовним дотриманням стандартів правосуддя, встановлених практикою Європейського суду з прав людини. Так, у п. 47 рішення у справі «Пономарьов проти України» № 3236/03 від 3 квітня 2008 року, ЄСПЛ зазначає: «у кожному випадку національні суди повинні встановити, чи виправдовують причини поновлення строку втручання у принцип res judicata». За пунктом 52 згаданого рішення, сама лише вказівка на наявність у відповідача «поважних причин» у судовому рішенні не підтверджує їх, відтак, суди порушують вимоги частини 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод щодо принципу правової визначеності та права на справедливий суд [2; 3].

Важливо у цьому контексті згадати Постанову ВП ВС від 10.11.2022 у справі № 990/115/22, у якій Верховний Суд встановив, що «сам по собі факт запровадження воєнного стану в Україні не є підставою для поновлення процесуального строку». Натомість, поважними підставами, пов'язаними із воєнним станом «можуть бути обставини, що виникли внаслідок запровадження воєнного стану та унеможливили виконання учасником судового процесу процесуальних дій протягом установленого законом строку» [4].

Також у Постанові міститься важливий правовий висновок, згідно з яким «питання поновлення процесуального строку у випадку його пропуску з причин, пов'язаних із запровадженням воєнного стану в Україні, вирішується в кожному конкретному випадку з урахуванням обґрунтувань, наведених у заяві про поновлення такого строку».

Відтак, учасники процесу мають пам'ятати про норми Глави 5 ГПК України щодо доказів та доказування у господарському процесі під час подання відповідної заяви [1].

На початку повномасштабного вторгнення Торгово-промислова палата України видала лист, у якому визнала обставини, спричинені воєнним станом в Україні, форс-мажором, що стало причиною для зловживання процесуальними правами. Учасники господарського процесу подавали заяви про поновлення строків, посилаючись виключно на запровадження правового режиму воєнного стану в Україні, не доводячи у конкретній справі зв'язок пропуску строку із обставинами непереборної сили, спричиненими воєнним станом. Дотримуючись послідовності практики, ВС у Постанові від 13 вересня 2023 року зазначив, що «Лист не є доказом настання форс-мажорних обставин для всіх без виключення суб'єктів господарювання України» [4].

Як наголошує адвокат Дар'я Боброва, суб'єкт має довести, що обставини, що спричинили пропуск строку, перебувають поза контролем особи. Фактично, вони мають бути форс-мажором. Згідно з ч. 2 ст. 14^{-1} Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні», такими є «надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливлюють виконання зобов'язань, передбачених умовами договору» [5; 6].

Отже, в умовах воєнного стану учасники господарського процесу не звільняються від обов'язку довести, що підстави, які спричинили пропуск процесуальних строків, є поважними.

Використані джерела

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII: станом на 19 лип. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798–12#Text
2. Рішення ЄСПЛ від 03.04.2008 р. у справі № 3236/03. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_434#Text
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р.: станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10.11.2022 р. у справі № 990/115/22. URL: https://ips.ligazakon.net/document/C025495
5. Боброва Д. Поновити не можна відмовити: строки на звернення до господарського суду під час воєнного стану. *АРМАДА*. URL: https://armada.law/blog/ponovyty-ne-mozhna-vidmovyty-stroky-na-zvernennya-do-gospodarskogo-sudu-pid-chas-voyennogo-stanu/#!/part3
6. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР : станом на 31 берез. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-вр#Text

Богдана ГРЕСЬКО, Аліна ДАНИШ
студентки 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Панфілов О. Є.***

РОЗВИТОК АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ

Актуальність роботи полягає в тому, що альтернативні способи вирішення податкових спорів здобувають дедалі більшу популярність у світовій практиці завдяки своїй зручності. Вони дозволяють економити час, кошти, уникати бюрократичну тяганину, подекуди, досягати ефективнішого результату, що задовольняє усі сторони, адже в основі рішення завжди лежить компроміс.

Метою дослідження є: визначення закономірностей розвитку альтернативних способів вирішення податкових спорів в Україні, виявлення системних проблем, які виникають при їх практичному впровадженні, та пошук шляхів вирішення цих проблем.

Питання розвитку альтернативних способів вирішення податкових спорів в Україні є предметом активних досліджень. Зокрема, у працях Голоядової Т. О., Єрьоменко Г. В., Куркової К. М., Овчаренко А. С., Шкарупи К. В та інших.

Законодавчою базою, що сприяє запровадженню поряд із традиційними способами вирішення податкових спорів також й альтернативних можна вважати положення ст. 55 Основного Закону. Так, за ч. 5 ст. 55 Конституції України, кожному гарантується право захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань будь-якими не забороненими законом засобами [1]. На розвиток цих положень, ч. 1 ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України містить норму такого змісту: «сторони вживають заходів для досудового врегулювання спору за домовленістю між собою або у випадках, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом» [2].

Єдиним законодавчо закріпленим альтернативним способом вирішення податкових спорів нині є медіація. Можливість її застосування до податкових спорів випливає із норми ч. 1 ст. 3 Закону України «Про медіацію», згідно з якою, «дія Закону поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню спорів у майбутньому чи врегулювання будь-яких спорів, у тому числі... адміністративних...» [3].

На жаль, медіація досі залишається лише потенційною перспективою. Відсутні будь-які свідчення використання її для вирішення податкових спорів. Головними перешкодами залишаються переконаність громадян у високому рівні корумпованості державного апарату, недовіра до посадових осіб та відсутність партнерських відносин між сторонами податкових правовідносин.

Україна має вживати комплексні заходи для подолання цієї проблеми, зокрема через наближення перспективи повноправного членства в ЄС. Так, для країн-членів ЄС обов'язковою є Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя, у якій закликається «вживати заходів зі сприяння примиренню чи заохочення сторін до примирення чи дружнього врегулювання спору до судового провадження чи в його ході». Як країна-кандидат Україна має врахувати дану норму [4].

До проблем, з якими стикається розвиток альтернативних способів розгляду податкових спорів в Україні, можна віднести недосконаліть законодавчої бази, недостатню обізнаність платників податків про альтернативи, дефіцит кваліфікованих спеціалістів-медіаторів, а також слабку інституційну підтримку та скептицизм з боку самих податкових органів. Ці фактори обмежують використання медіації та інших способів вирішення податкових спорів, які могли б зменшити навантаження на судову систему, зменшити витрати для бізнесу та держави, а також забезпечити швидке та ефективне вирішення конфліктів.

Одним із способів вирішення даної проблеми вважаємо запровадження штатної посади медіатора у структурі Державної податкової служби або ж створення державного центру медіації. Разом з цим процедура медіації має бути безоплатною й максимально доступною та спрощеною. Однак першочерговим завданням є виховання позитивного ставлення громадян до медіації завдяки таким просвітницьким заходам, як семінари, конференції, тренінги. Посилення ролі медіації може вимагати змін законодавтсва, наприклад, введення обов'язку досудового врегулювання спору із окремих категорій справ [5, с. 598].

Отже, ефективне впровадження медіації для вирішення податкових спорів вимагає комплексних заходів, що включають інституційну та законодавчу реформу, активну інформаційно-освітню діяльність серед платників податків та податкових органів.

Використані джерела

1. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV: станом на 19 жовт. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747–15#Text
3. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875–20#Text
4. Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя: ухвалено

Комітетом Міністрів Ради Європи на 68 засіданні заступників міністрів 14 травня 1981 року. URL: https://court.gov.ua/userfiles/08.pdf
5. Kurkova K. M., Shkarupa K. V. On the issue of alternative methods of resolving tax disputes. *Juridical scientific and electronic journal*. 2024. № 5. С. 597–600. URL: https://doi.org/10.32782/2524–0374/2024–5/14

Богдана ГРЕСЬКО, Єлизавета СІДЕЛЬНИКОВА
студентки 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — д. ю. н., професор ***Аверочкіна Т. В.***

ДО ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ВИКЛЮЧНУ (МОРСЬКУ) ЕКОНОМІЧНУ ЗОНУ УКРАЇНИ

Україна, згідно зі ст. 4 Закону України «Про виключну (морську) економічну зону України» (далі — Закон), наділена суверенними правами щодо розвідки, розробки і збереження природних ресурсів як живих, так і неживих у своїй виключній (морській) економічній зоні (далі — ВМЕЗ) [1]. Прибуток від розробки даних ресурсів є однією зі складових наповнення державного бюджету України. Як слушно зауважується у літературі, «вартісне вираження прибутків від діяльності у морських просторах, у т.ч. з використання морських природних ресурсів, щорічно зростає» [2]. Правопорушення, що вчиняються у ВМЕЗ, у переважній більшості випадків спричиняють економічну шкоду та як наслідок — недофінансування нацбюджету, що є критичним для держави, яка перебуває у стані війни. Саме тому питання притягнення до відповідальності винних за правопорушення у ВМЕЗ є особливо актуальним в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Різні аспекти відповідальності за порушення законодавства про ВМЕЗ України викладалися у працях відомих вітчизняних науковців, зокрема, Аверочкіної Т. В., Додіна Є. В., Курбацького С. А., Притули А. М. та інших.

Аналіз Закону дає змогу зробити висновок, що законодавець передбачив диференційовану відповідальність для фізичних та юридичних осіб за правопорушення у ВМЕЗ. Так, згідно зі ст. 21 Закону, громадяни України, іноземці та особи без громадянства за порушення законодавства про ВМЕЗ України несуть дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність, встановлену законодавством України.

Найтяжчим з перелічених видів відповідальності є кримінальна, оскільки вона пов'язана з найсуворішим обмеженням прав та свобод людини, а саме — з позбавленням волі. У цьому контексті слід звернути увагу на норму ч. 3 ст. 73 Розділу 1 Частини II Конвенції ООН з морського права (далі — UNCLOS'82, Конвенція). Конвенція передбачає, що покарання, що накладаються прибережною державою за порушення законів і правил рибальства у виключній економічній зоні, не можуть включати тюремне ув'язнення, за відсутністю домовленості заінтересованих держав про зворотнє, або будь-яку іншу форму особистого покарання [3].

Положення вітчизняного Закону, на перший погляд, можуть суперечити UNCLOS'82 з огляду на передбачену в імперативному порядку заборону особистої відповідальності правопорушника. Однак системний аналіз норм Конвенції дає змогу зробити висновок, що цитоване положення насамперед стосується відповідальності іноземців та осіб без громадянства. Щодо визначення форми та міри відповідальності своїх громадян Україна має повний суверенітет, згідно з усталеною практикою міжнародного права. Відтак, Україна вправі сама регулювати питання відповідальності за порушення законодавства про ВМЕЗ, що вчиняються її громадянами.

Що стосується відповідальності іноземців та осіб без громадянства, українські правоохоронні органи зобов'язані негайно повідомляти про затримання відповідних осіб компетентні органи. Так, згідно із п. 14 Положення про порядок охорони суверенних прав України у її виключній (морській) економічній зоні, про арешт або затримання іноземного судна чи фізичної особи посадові особи Державної прикордонної служби негайно повідомляють Міністерство закордонних справ України [4]. Надалі МЗС України уповноважене здійснювати комунікацію із компетентними органами іноземної держави, виходячи з норм, встановлених двосторонніми угодами, для розслідування злочинів та вирішення питання про відповідальність.

Наприклад, згідно із ч. 2 ст. 3 Угоди між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Болгарія про співробітництво у боротьбі зі злочинністю, з метою координації діяльності при розкритті злочинів компетентні органи можуть направляти своїх працівників на територію іншої [5].

Відтак, можна зробити висновок, що інститут відповідальності за порушення законодавства про ВМЕЗ України є комплексним правовим явищем. При його вивченні та практичному застосуванні слід враховувати як міжнародні багатосторонні та двосторонні договори, так і вітчизняне право.

Використані джерела

1. Про виключну (морську) економічну зону України: Закон України від 16.05.1995. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162/95-вр#Text
2. Аверочкіна Т. В. Щодо правового забезпечення режиму виключної (морської) економічної зони України. *Юридичний вісник*. 2018. № 4. С. 29–33. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v4_2018/7.pdf
3. United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982. URL: https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf
4. Про затвердження Положення про порядок охорони суверенних прав України у її виключній (морській) економічній зоні: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.06.1996 № 642. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642–96-п#Text
5. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Болгарія про співробітництво у боротьбі зі злочинністю, 2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_074#Text

Марія ДУМІНІКА
студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Кубаєнко А. В.***

ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: НОРМАТИВНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ

Забезпечення здійснення правосуддя в умовах воєнного стану є надзвичайно важливим і водночас складним завданням, що вимагає особливої уваги науковців і практиків. У ситуаціях, коли загроза національній безпеці й територіальній цілісності стає надзвичайною, правосуддя відіграє ключову роль у підтримці соціального порядку, стабільності й довіри до державних інституцій. Воєнний стан, як спеціальний правовий режим, накладає певні обмеження на права та свободи громадян, але водночас зобов'язує органи судової влади забезпечувати реалізацію прав людини та верховенство права навіть у кризових умовах. Це потребує не тільки високого рівня професіоналізму суддів, але й гнучкості судових процедур, здатності оперативно реагувати на специфічні виклики воєнного часу.

Актуальність дослідження здійснення правосуддя в умовах воєнного стану обумовлена необхідністю адаптації нормативно-правової бази до нових викликів, з якими зіштовхується сучасна система судоустрою у зв'язку з військовими діями. Виникають питання забезпечення процесуальної незалежності суддів, захисту прав учасників процесу та оперативності судових рішень в умовах підвищеної небезпеки та обмежених ресурсів. Важливо, щоб правосуддя залишалося доступним і справедливим, навіть коли соціальні й правові інститути працюють під значним навантаженням.

Дослідження цієї теми має на меті виявити ключові аспекти нормативного регулювання правосуддя в умовах воєнного стану, проаналізувати проблеми, що виникають у процесі здійснення судочинства, та запропонувати механізми, здатні забезпечити ефективність і стабільність правосуддя в кризових обставинах. Вивчення цих питань є необхідним для збереження фундаментальних принципів правової держави та для утвердження довіри суспільства до судової влади навіть у надзвичайних умовах.

Воєнний стан — це особливий правовий режим, що вводиться для захисту держави від зовнішньої агресії, підтримання публічного порядку та забезпечення національної безпеки. Порядок введення та правові наслідки воєнного стану в Україні регулюються Конституцією України та Законом України «Про правовий режим воєнного стану».

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 12.05.2015 р. (далі — Закон № 389-VIII) містить у собі певні гарантії та особливості діяльності судів, органів та установ системи правосуддя в умовах воєнного стану [1].

Стаття 26 Закону № 389-VIII, що регулює здійснення правосуддя в умовах воєнного стану, закріплює основоположні принципи для забезпечення безперервності та стабільності судової влади. Вона передбачає, що навіть за надзвичайних умов суд залишається єдиним легітимним органом для вирішення судових справ, тим самим забезпечуючи дотримання правової передбачуваності та незалежності. Закріплення незмінності форм судочинства гарантує, що учасники процесу не будуть позбавлені своїх процесуальних прав, а судові процедури залишаються послідовними та об'єктивними. Заборона на створення надзвичайних чи особливих судів та на скорочення судового процесу виконує захисну функцію від можливих зловживань, зберігаючи довіру до системи судоустрою. У випадках, коли правосуддя не може здійснюватися на відповідних територіях, законодавство передбачає можливість зміни територіальної підсудності або переміщення судів, що дозволяє зберігати доступ до суду й забезпечує неперервність судового розгляду. Це відповідає принципам правової безперервності та забезпечення доступу до правосуддя навіть за складних обставин. Таким чином, стаття 26 Закону № 389-VIII забезпечує правові рамки для здійснення правосуддя в умовах воєнного стану, підтримуючи верховенство права як одну з основних цінностей правової держави [1].

Ключовим аспектом забезпечення правосуддя у воєнний час є дотримання процесуальної незалежності суддів, яка є фундаментом

для здійснення справедливого і неупередженого правосуддя. Забезпечення цієї незалежності в умовах підвищеної небезпеки і значного суспільного тиску вимагає особливих правових та організаційних заходів, спрямованих на збереження об'єктивності суддівського корпусу [2, с.76].

Крім того, однією з основних проблем є необхідність забезпечення доступу до судових процедур для громадян, які залишаються на територіях, де проводяться бойові дії, або які вимушено переселилися до інших регіонів. Для цього законодавством передбачено механізми зміни територіальної підсудності та переміщення судів, що дозволяє продовжувати судові процеси у безпечніших регіонах, тим самим зберігаючи можливість для громадян реалізовувати своє право на справедливий суд.

Також слід зазначити, що воєнний стан обмежує ряд прав і свобод громадян, проте забезпечення основоположних прав, таких як право на доступ до правосуддя, залишається пріоритетом. Принцип неприпустимості скорочення чи прискорення процесуальних дій слугує захистом прав учасників процесу від свавільного втручання у їхні процесуальні гарантії. Заборона на скорочення процесуальних строків зумовлена потребою у збереженні об'єктивності судового розгляду, навіть у надзвичайних умовах, що забезпечує стабільність правового режиму.

Останнім часом перед системою судоустрою постали суттєві виклики, що потребували негайної адаптації нормативно-правових актів. Окрім фізичних ризиків для суддів та працівників органів судової влади, були втрачені матеріали багатьох судових справ, що ускладнило дотримання міжнародних стандартів правосуддя. Відповідно до рекомендацій Верховного Суду, у випадку загрози захоплення суду або його безпосереднього оточення, суди мають забезпечити евакуацію важливих справ, насамперед тих, що стосуються кримінальних проваджень з утриманням під вартою, особливо тяжких злочинів, а також справ, які можуть мати значний вплив на права учасників процесу. Відсутність належного збереження цих матеріалів може призвести до порушення прав громадян, що знижує довіру до системи правосуддя.

Значущим аспектом забезпечення правосуддя в умовах воєнного стану є використання сучасних технологій, зокрема підсистеми «Електронний суд», яка дозволяє не лише подавати документи і брати участь у засіданнях онлайн, але й отримувати інформацію про етапи розгляду справ. Такі інновації, введені під час пандемії COVID-19, сьогодні набули додаткової важливості для забезпечення доступності правосуддя у воєнний час. Використання електронної комунікації з учасниками судового процесу сприяє більшій оперативності судочинства та забезпечує можливість збереження зв'язку навіть за умов вимушеного переміщення громадян.

Дотримання процесуальних строків в умовах воєнного стану також є складним викликом для судів. Верховний Суд надав рекомендації про можливість індивідуального підходу до питань пропуску строків, визнаючи воєнний стан як поважну причину. Це дозволяє суддям зберігати гнучкість у прийнятті рішень, враховуючи особливості військових умов, проте забезпечує можливість збереження основоположних принципів правосуддя.

Воєнний стан ставить перед системою судоустрою України нові виклики, вимагаючи від неї не лише адаптації до безпрецедентних умов, але й здатності підтримувати правову визначеність і забезпечувати дотримання прав людини, попри всі обмеження. Система правосуддя продовжує виконувати свою функцію, незважаючи на фізичні загрози, забезпечуючи не лише правосуддя, але й стабільність суспільства, що є критично важливим для демократичної держави. Закріплення у законодавстві можливості забезпечення правосуддя за умов зміни підсудності та евакуації судів є свідченням здатності системи адаптуватися до екстремальних ситуацій.

Досвід України у забезпеченні правосуддя під час воєнного стану має не тільки національне, але й міжнародне значення, оскільки дозволяє розробляти ефективні правові механізми, що можуть бути використані іншими державами у схожих обставинах.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що забезпечення здійснення правосуддя в умовах воєнного стану вимагає інтеграції інноваційних підходів, спрямованих на збереження правової стабільності та захист прав громадян навіть у кризових умовах. Підтримання ефективного судочинства можливе завдяки впровадженню посилених механізмів електронного судочинства, таких як підсистема «Електронний суд», що мінімізує фізичні ризики та підвищує доступність судових процесів. Створення централізованої системи захищеного зберігання електронних копій судових документів забезпечить збереження доказової бази та безперервність правосуддя.

Необхідною є також підтримка процесуальної автономії суддів через розробку інструкцій для дій у кризових ситуаціях, а також гнучке регулювання процесуальних строків, що дозволяє враховувати воєнний стан як підставу для поновлення строків у кожному конкретному випадку. Впровадження цих рекомендацій слугуватиме фундаментом для збереження верховенства права, стабільності державних інституцій та зміцнення довіри суспільства до органів судової влади навіть за умов надзвичайного стану.

Використані джерела

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389–19#top
2. Колич О. Система правосуддя в Україні та проблеми її функціонування в умовах воєнного стану. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2022. № 3 (35). С. 74–80.

Ілля ЕЛІСАШВІЛІ
студент 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — д. ю. н., професор ***Аверочкіна Т. В.***

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗАХИСТУ МОРСЬКИХ КОРДОНІВ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Розв'язання віроломної війни Російською Федерацією проти України внесла значні зміни не лише до правового режиму на суходолі, а й на морських просторах нашої держави. Згідно з положеннями Закону України «Про державний кордон України», захист державного кордону України є невід'ємною частиною загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки [1]. Відповідно до положень цього Закону та Конституції України, повноваження з забезпечення захисту державного кордону покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави [2].

Нові виклики потребують зміни підходів до вирішення проблем і, відповідно, створення оновленої правової бази. Наприклад, одним з таких визначних кроків стало схвалення Стратегії морської безпеки України у липні 2024 року [3] або внесення змін до Морської доктрини України на період до 2035 у грудні 2018 р. [4].

Варто зазначити, що розуміння потенційної загрози збоку Російської Федерації на морі існувало ще з моменту анексії Автономної Республіки Крим у 2014 році. В законодавстві щодо цієї проблематики одразу ж зазначалося, що однією з перших та актуальних загроз національній безпеці у сфері морської діяльності є саме дії Російської Федерації як держави-агресора щодо дестабілізації обстановки в Азово-Чорноморському регіоні. Такі положення і наразі закріплені в Морській доктрині України на період до 2035 року. При цьому, береться до уваги не лише військова загроза, а й вплив політичного, економічного та інформаційного потенціалу Російської Федерації. Таким чином, такі дії можуть впливати на безпосередній суверенітет України над своїми водними територіями, які зараз є тимчасово окупованими. Крім того, під загрозою також здійснення морегосподарської діяльності, протидія отриманню незаконної вигоди у результаті видобування і використання ресурсів та інфраструктури з боку ворога, свобода судноплавства тощо.

Відповідно, загальною проблемою безпеки морських просторів України є саме військова загроза збоку сусідньої країни. Довгий час і понині існує думка, що Росія абсолютно неморська держава з військової точки зору, що є абсолютною правдою. Проте, на жаль, Україна не може відповісти чимось іншим, а навіть гіршим, адже стан та наявність нашого флоту перед початком військових дій був доволі сумний та навіть катастрофічний. Протидія цьому полягає виключно у розвитку власних збройних сил, а саме Військово-Морських Сил Збройних Сил у взаємодії з Морською охороною Державної прикордонної служби України. Відповідні цілі і закріплені у Стратегії морської безпеки України. Згідно з цим програмним документом, якраз першою ціллю є підвищення спроможності складових сектору безпеки і оборони України. Ця норма стосується покращення бойових спроможностей Військово-Морських Сил України для протидії агресії збоку ворога на морі. У цьому контексті особливо цікаво знову звернутися до Морської доктрини, де також зазначено, що однією з цілей забезпечення безпеки на морі є «відновлення в найкоротший строк оперативних (бойових) спроможностей Військово-Морських Сил Збройних Сил». Вислів «в найкоротший строк» набув особливого забарвлення після 24 лютого 2022 року.

Таким чином, повинні бути створені передумови для ліквідації морської загрози збоку Російської Федерації, деокупації тимчасово окупованих території, районів внутрішніх вод, територіального моря, виключної (морської) економічної зони і континентального шельфу України, відновленню контролю над узбережжям України в Чорному та Азовському морях. Особливу увагу також потрібно звернути на розмінування водних просторів, що стане неабиякою проблемою у майбутньому і не лише для України. Також значну увагу і час займе розробка планів та нормативних актів щодо покращення екологічної ситуації в Чорноморському та Азовському регіоні. І знову потрібно зазначити важливість розвитку власних Військово-Морських Сил у контексті всього розвитку Збройних Сил.

Отже, підсумовуючи вищесказане, варто зазначити, що захист морських кордонів на сьогодні є архіважливою та надскладною задачею для нашої держави. Тим не менш, вже закладені правові основи для майбутньої очистки від загарбницької чуми наших водних територій та розвитку основних державних інститутів для захисту цих та всіх інших територій нашої держави відповідно до Конституції України.

Використані джерела

1. Конституція України, 1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
2. Про державний кордон України: Закон України від 04.11.1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777–12#Text
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 липня 2024 року № 468/2024 «Про Стратегію морської безпеки України»: Указ Президента України від 17.07.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/468/2024#Text
4. Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.10.2009 р. № 1307 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 р. № 1108). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1307–2009-п#Text

Ілля ЕЛІСАШВІЛІ
студент 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Павлова Ю. С.***

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРОКІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

З початком повномасштабного вторгнення кардинальні зміни торкнулися не лише повсякденного життя кожного українця, а й цивільного судочинство в нашій державі. І одним з найбільших, хто відчув ці зміни є інститут процесуальних строків.

Важливо зазначити, що інститут процесуальних строків зазнав перших суттєвих змін ще за часів карантинних обмежень. В той час, наприклад, була розповсюджена практика визнання судами поновленого строку як до запровадження, так і після закінчення карантину, але за умов поважних причин пропуску процесуальних строків [1].

Щодо воєнного стану, в першу чергу потрібно обов'язково зазначити, що законом визначено неприпустимість припинення повноважень органів державної влади, в тому числі і судів [2]. Проте, на жаль, під час військових дій все одно існує об'єктивна та реальна загроза зриву тих чи інших стадій та етапів цивільного процесу. Пропуск процесуальних строків тут займає перші місця серед усіх інших інститутів цивільного процесу. Згідно положень норм Цивільно процесуального кодексу України, а саме статті 122 «суд має встановлювати розумні строки для вчинення процесуальних дій». Згідно положень частини 1 статті 127 ЦПК України щодо поновлення строків, то суд поновлює

пропущений процесуальний строк для учасника справи за його заявою, якщо визнає причини його пропуску поважними, про що суд постановляє окрему ухвалу [3].

Цікавим є загальний практичний підхід щодо визначення поважності причин пропуску строку. Практика привчила нас до врахування декількох обставин одночасно. По-перше, наявність чіткої та конкретної обставини або декількох обставин, які безпосередньо впливають на учасника цивільних правовідносин унеможливлюючи чи ускладнюючи йому можливість вчинення тих чи інших дій в визначені законом строки. По-друге, реально-об'єктивна обставина виникла незалежно від волі учасника правовідносин і він ніяк не міг на це вплинути. По-третє, сама обставина виникла під час тих самих строків, не раніше і не пізніше. І в останню чергу, на особу буде покладатися тягар доказування щодо наявності таких обставин належними і допустимими доказами.

Прикладами таких об'єктивних обставин можуть бути: повітряна тривога, безпосередня загроза нанесення ракетного удару по місту чи певному об'єкту міста, бойові дії в межах населених пунктів, де можуть мешкати учасники правовідносин або зберігатися будь-які документи по справі, а також відключення електроенергії.

Таким чином, поважними причинами для пропуску процесуальних строків є ті, які унеможливлюють або ускладнюють можливість вчинення процесуальних дій у визначений законом строк, що корелюється з положеннями норм ЦПК. Проте, не можна визначати, що введення воєнного стану в Україні дає повну можливість зловживати цим особливим порядком щодо обчислення строку на користь сторін або учасників справи. Насправді ж, саме введення воєнного стану не буде означати повне зупинення процесуальних строків, адже таким чином буде автоматично позбавлено особу право на позов, тобто право на звернення до суду за захистом своїх прав. З іншого боку, діє також протилежне правило щодо поновлення процесуального строку — факт запровадження воєнного стану в Україні, сам по собі, не буде підставою для поновлення процесуального строку. В такому випадку потрібно враховувати не сам воєнний стан, а ті обставини та наслідки, які виникли внаслідок цього і вплинули на можливості учасників процесу виконати свої процесуальні дії в становленні законом строки.

Так чи інакше, цей вплив таких обставин, а відповідно причини такого пропуску повинні бути об'єктивно непереборними, не залежати від волевиявлення особи, що звернулась з цивільним позовом до суду. Зрозуміло, що коли мова йде про території нашої держави, які зараз близькі до фронту, або безпосередньо прифронтові території, то обставини за замовчуванням є об'єктивним та поважними, адже мова буде йти про дійсно постійні істотні перешкоди та труднощі, які

щодня долають тисячі наших громадян. Це може унеможливлювати своєчасне звернення до суду та зберегти потрібні докази, які потрібні для залучення по справі.

Все це кидає не абиякий виклик для нашої судової системи. На сьогодні, узагальнюючи судову практику, можна дійти висновку, що станом на третій рік війни, суди формують свої позиції виходячи з кожного випадку окремо, заслуховуючи доводи учасників справи щодо поважності своїх причин пропуску та поновлення строків. Тобто, єдиної усталеної практики поки немає, сподіваємося і не настане.

Використані джерела

1. Постанова КЦС ВС від 07.12.2021 у справі № 756/10191/20 URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/101808874
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 19.10.2023 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389–19#Text
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618–15#Text

Маргарита ЄВСТРАТЬЄВА

студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Батанова Л. О.***

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОГО МОРСЬКОГО ПРАВА

Міжнародне морське право є однією з найважливіших галузей сучасного міжнародного права, яке регулює відносини між державами щодо використання Світового океану. Це право ґрунтується на системі загальновизнаних принципів, що забезпечують порядок та стабільність у відносинах між учасниками морської діяльності. Ці принципи спрямовані на підтримання миру, безпеки та справедливого використання морських ресурсів.

Одним із ключових принципів є принцип свободи відкритого моря, який гарантує всім державам рівні права на використання відкритих морських просторів. Цей принцип особливо важливий для розвитку міжнародного судноплавства, забезпечення людства природними ресурсами Світового океану та зміцнення економічних зв'язків між країнами. Його положення закріплені в Женевській конвенції про відкрите море (1958) та Конвенції ООН з морського права (1982) [1, с. 34].

Важливу роль відіграє принцип виключної юрисдикції державного прапора, який передбачає, що судна у відкритому морі підлягають контролю лише тієї держави, під прапором якої вони плавають. Це дозволяє державам здійснювати ефективний нагляд за своїми суднами та забезпечує правовий статус невійськових суден у відкритих водах [1, с. 36].

Принцип використання Світового океану з мирною метою визначає, що морські простори повинні використовуватися винятково для мирних цілей. Цей принцип спрямований на обмеження військової діяльності на морі та закріплення миру й безпеки в глобальному масштабі. Він підтверджується численними міжнародними угодами, зокрема Конвенцією ООН з морського права (1982) та іншими договорами про демілітаризацію [2, с. 52].

Ще один важливий принцип — це захист та збереження морського середовища, що спрямований на попередження забруднення Світового океану, раціональне використання морських ресурсів та обмеження негативного впливу людської діяльності на екосистеми. Цей принцип окреслює зобов'язання держав співпрацювати у сфері охорони морського середовища та відшкодовувати шкоду у випадку її завдання [2, с. 54].

Також принцип повного імунітету військових кораблів гарантує, що військові кораблі у відкритому морі підлягають виключно юрисдикції держави, під прапором якої вони ходять, і не можуть підпадати під контроль чи переслідування інших держав. Це забезпечує правову захищеність військових суден і сприяє уникненню міжнародних конфліктів на морі [3, с. 109].

Принцип загального надбання людства закріплює положення, що відкрите море та морське дно є спільною власністю всього людства, і жодна держава не може претендувати на їх виключне використання. Це положення спрямоване на забезпечення справедливого доступу до морських ресурсів для всіх країн незалежно від їх економічного чи політичного статусу [4, с. 79].

Окремо слід відзначити принцип заборони піратства та работоргівлі, який визначає ці дії як серйозні міжнародні злочини. Міжнародне морське право активно бореться проти цих явищ, що загрожують безпеці морських шляхів та підривають принципи міжнародного співробітництва [5, с. 103].

У висновку можна зазначити, що сучасне міжнародне морське право, спираючись на вказані принципи, забезпечує ефективне регулювання морської діяльності, підтримання миру, збереження природних ресурсів та сприяє розвитку міжнародного співробітництва. Ці принципи є основою для досягнення стабільного і справедливого порядку у відносинах між державами в контексті використання Світового океану.

Використані джерела

1. Балобанов О. О., Допілка В. О. Міжнародне та національне морське право України і країн ЄС: навч. посіб. Херсон: Вид. Грінь Д. С., 2017. 214 с.
2. Забара Ю. О. Юрисдикція держави над морськими суднами. *Українська дипломатична енциклопедія*: у 2 т. / ред. кол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. К.: Знання України, 2004. Т. 2: М–Я. 812 с.
3. Ржевська В. С. Міжнародне морське право. *Українська дипломатична енциклопедія*: у 2 т. / ред. кол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. К.: Знання України, 2004. Т. 2. 812 с.
4. Янкевич Д. П. Принцип загального надбання людства в системі принципів міжнародного морського права. *Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції ім. В. Марціна*. Львів, 2022. С. 78–82.
5. Бобечно Н. Р. Проблемні аспекти принципу заборони піратства та работоргівлі. *Академічні візії*. Львів, 2024. Випуск 31/2. С. 102–123.

Регіна ЗАГОРЕЦЬ
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Заверюха М. М.***

СТРАТЕГІЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОСИСТЕМ УКРАЇНИ

Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля є одним з фундаментальних прав людини, закріплених у Конституції України та розвинених у спеціалізованому екологічному законодавстві [1]. Однак реалізація цього права в умовах збройної агресії, набуває особливої актуальності та складності. Питання відновлення екосистеми після військових дій досліджують Н. Атамась, О. Василюк, О. Дзюба, М. Заверюха та ін.

Станом на серпень 2024 року зафіксовано 5531 випадок негативного впливу на довкілля, а загальні збитки оцінено в 2,562 трлн грн, що підкреслює масштаб викликів, з якими стикнулася країна [2]. Відновлення екосистем потребує системного аналізу наслідків та інтеграції екологічних рішень у стратегію розвитку країни. Попри виклики, що постали перед країною через повномасштабне вторгнення, уряд продовжує втілювати реформи, спрямовані на захист навколишнього середовища, що вже отримало позитивну оцінку з боку Єврокомісії. Зокрема впроваджуються стандарти, пов'язані з екологічним моніторингом, управлінням природними ресурсами та боротьбою із забрудненням довкілля [3].

Інвестиції у засадження лісів є важливим елементом для відновлення та розвитку лісового господарства України. Ліси забезпечують існування 50 % видів наземних екосистем, вони регулюють клімат планети та впливають на гідрологічний режим територій [4, с. 161]. Тому, відновлення лісів стає не лише питанням екології, але й національної безпеки, адже ліси виконують важливу роль у стабілізації клімату, збереженні біорізноманіття та запобіганні ерозії ґрунтів.

Для інтеграції в Європейський Союз Україна має виконати зобов'язання щодо розробки та реалізації планів управління річковими басейнами відповідно до європейської Водної рамкової директиви. Цей підхід передбачає оцінку стану водних ресурсів і визначення необхідних заходів для покращення якості води, а також збереження екосистем і біорізноманіття в кожному басейні річок або водоймищ [5].

Науковці Всесвітнього фонду дикої природи (WWF) підкреслюють важливість природоорієнтованих рішень (NbS) для збереження водних ресурсів. Ці практики поєднують відновлення екосистем із соціальними вигодами, зменшують наслідки зміни клімату та підвищують стійкість довкілля [5]. Прикладами є висаджування лісів вздовж берегів, що запобігає ерозії та фільтрує воду, а також відновлення заплав річок для регулювання рівня води та зменшення ризику повеней.

Болота є важливими для поглинання вуглецю**,** регулювання водного балансу та збереження біорізноманіття**.** Його відновлення стало актуальною екологічною стратегією в Європі, і Україна також може використовувати цей досвід.

Землеробство на відновлених болотах (палудікультура) — це перспективна практика, яку пропонує Всесвітній фонд дикої природи (WWF). Цей підхід передбачає вирощування адаптованих рослин на заболочених територіях, що дозволяє: зберігати екологічну рівновагу та поглинати вуглекислий газ, запобігати пожежам через підтримку природної вологості, використовувати болота як ресурс для аграрного виробництва, наприклад, вирощуючи лікарські трави, очерет чи ягідні культури [6].

Як країна-кандидат на вступ до ЄС, Україна має ухвалити нові норми та стандарти в рамках «Зеленої політики». Це передбачає сталий розвиток і раціональне використання природних ресурсів, активне впровадження екосистемних рішень для боротьби зі змінами клімату, формування колективного бачення гармонійного співіснування людини й природи, що забезпечить довгостроковий розвиток громад [6].

Підсумовуючи, варто зазначити, відновлення екосистем України після війни стане важливим і тривалим процесом, що вимагатиме

комплексного підходу, міжнародної підтримки та залучення новітніх технологій. Військові дії завдали серйозної шкоди природному середовищу — зруйновано природно-заповідні території, знищено ліси, забруднено ґрунти та водні ресурси. Відновлення екосистем буде важливим не тільки для екологічної безпеки країни, але й для економічного відродження.

Використані джерела

1. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Заскальна А. Еко відновлення. Стратегії для подолання екологічних наслідків війни. URL: https://rubryka.com/blog/eko-vidnovlennya/ (дата звернення: 23.10.2024).
3. Вплив війни на довкілля, отримання репарацій від Росії, євроінтеграція та підготовка України до Кліматичного саміту COP29. URL: https://eco.gov.ua/news/vplyv-viiny-na-dovkillia-otrymannia-reparatsii-vid-rosii-ievrointehratsiia-ta-pidhotovka-ukrainy-do-klimatychnoho-samitu-sor29 (дата звернення: 23.10.2024).
4. Заверюха М. М. Правове регулювання використання та охорони лісів в Україні: монографія. Одеса: Юридична література, 2018. 228 с.
5. Природоорієнтовані рішення. WWF-Україна. URL: https://nbs.wwf.ua/ (дата звернення: 23.10.2024).
6. 5 порад, як відновити довкілля в Україні після війни / Всесвітній фонд дикої природи. URL: https://www.holosameryky.com/a/dovkillya-ukrainy/7421920.html (дата звернення: 23.10.2024).

Регіна ЗАГОРЕЦЬ
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Малєєва (Карпенко) Г. Л.***

ТІНЬОВИЙ ТАНКЕРНИЙ ФЛОТ РОСІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСУВАННЯ ВІЙНИ

Сучасні геополітичні реалії характеризуються посиленням міжнародної напруженості та застосуванням нових методів ведення війни. російська агресія проти України стала яскравим прикладом нового типу конфлікту, що супроводжується не лише традиційними воєнними діями, але й економічною війною, у тому числі через використання таких інструментів, як «тіньовий флот».

«Тіньовий флот» — це мережа суден, які використовуються для обходу міжнародних санкцій та незаконного перевезення товарів. У контексті російсько-української війни тіньовий флот став одним з ключових інструментів для підтримки російської економіки та фінансування військових дій. Цей феномен став серйозним викликом для міжнародного морського права та поставив перед світовою спільнотою низку нових юридичних проблем [1].

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розробки ефективних юридичних механізмів для боротьби з цим явищем. З одного боку, тіньовий флот підриває міжнародний правопорядок, з іншого, його діяльність порушує екологічну безпеку Чорного моря. Тема торкається не лише морського права, але й кримінального, гуманітарного, адміністративного та ін.

Зазвичай до «тіньовий флоту» відносять танкери, що не мають міжнародно визнаного страхування, їх власники залишаються анонімними через реєстрацію у таких країнах, як Палау або Габон. Ці судна змінюють назву та країну реєстрації, а також відключають системи автоматичної ідентифікації. Крім того, значна частина цих танкерів є застарілими — приблизно 1/3 з них експлуатується понад 20 років, що перевищує рекомендований термін для використання таких суден [1].

Чисельність так званого «тіньовий флоту» нафтотанкерів залишається невизначеною. За різними оцінками, вона коливається від кількох сотень до понад тисячі одиниць. Така невизначеність пов'язана з відсутністю чіткого правового визначення цього терміна.

РФ почала активно формувати цей флот у відповідь на рішення країн G7 щодо запровадження цінового обмеження на російську нафту на рівні 60 доларів за барель. Формально ці танкери не належать Росії, не управляються російськими компаніями та не зареєстровані на території країни. Станом на середину 2024 року тіньовий флот забезпечував транспортування 82 % російського нафтового експорту. Окрім порушення обмеження ціни на нафту, тіньовий флот також здійснює специфічні операції для обходу санкцій. Однією з таких операцій є перевантаження нафти й нафтопродуктів російського походження на інші танкери у відкритому морі з метою приховування їхнього походження. У 2023 році в територіальних водах країн ЄС та їх виключних економічних зон було зафіксовано майже тисячу подібних операцій [2].

Для того, щоб протидіяти «тіньовий флоту» росії, потрібно залучити всі можливі законні чинники. Для ефективного виявлення російських суден, що перевозять нафту, необхідно посилити контроль за їх переміщеннями. Як зазначають експерти, окрім офіційної інформації про трафік судна (наприклад, коли воно вийшло з порту і коли повернулося), важливо мати доступ до даних про місця завантаження, зупинки для дозавантаження та інші деталі. Зараз стає дедалі поширенішою практика, коли російські судна, частково заповнені

нафтою, проводять дозавантаження у морі нафтою з держав, які не підпадають під санкції. В документах, однак, вказується, що вся нафта на судні належить саме цій державі [3].

У зв'язку з цим необхідно запроваджувати більш суворі заходи для відстеження переміщень суден та їхніх операцій. Наприклад, створення міжнародного реєстру суден може бути кроком для вирішення даної проблеми розробка єдиної бази даних, що містить інформацію про всі судна, що здійснюють міжнародні перевезення.

Наразі, для України важливо інформувати міжнародну спільноту про масштаби та наслідки діяльності тіньового флоту, співпрацювати з міжнародними партнерами для посилення санкцій проти Росії, підтримувати зусилля з розробки нових технологій для відстеження суден тіньового флоту та залучати міжнародні організації до розслідування екологічних злочинів.

Підсумовуючи, варто наголосити на тому, що тема «тіньовий флоту» Росії є надзвичайно актуальною для України, бо доходи від продажу нафти, отримані завдяки тіньовому флоту, безпосередньо фінансують російську агресію проти України. Чим більше грошей Росія заробляє на експорті енергоносіїв, тим довше вона може продовжувати війну. З іншого боку постає екологічна загроза: танкери тіньового флоту часто є старими і не відповідають сучасним стандартам безпеки. Це створює значний ризик виникнення екологічних катастроф, зокрема, розливів нафти в Чорному морі. Це може мати руйнівні наслідки для морського середовища, рибальства та туризму в прибережних зонах України.

Сучасні технології надають значні можливості для відстеження суден тіньового флоту та боротьби з незаконною діяльністю. Однак, для ефективного використання цих технологій необхідна тісна співпраця між країнами, розвиток міжнародного законодавства та постійне вдосконалення технологічних рішень.

Використані джерела

1. Амелін А. «Тіньовий флот» Росії: Як санкції не зупиняють фінансування війни через нафтовий бізнес / Український інститут майбутнього. Веб-сайт (дата звернення 12.10.2024) URL: https://uifuture.org/publications/tinovyj-flot-rosiyi/
2. Новіков В. Тіньовий танкерний флот Росії як інструмент фінансування війни / Бізнес Цензор. Веб-сайт (дата звернення 12.10.2024) URL: https://biz.censor.net/resonance/3506614/yak_rosiya_zaroblyaye_na_nafti
3. Як боротися з «тіньовим флотом» РФ: дієві варіанти назвав економічний експерт. FREEДОМ / Інформаційний портал. Веб-сайт (дата звернення 12.10.2024) URL: https://uatv.ua/uk/yak-borotysya-z-tinovym-flotom-rf-diyevi-varianty-nazvav-ekonomichnyj-ekspert/

Анастасія ЗАМОСТЕНЧУК
студентка 2 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Міщенко І. В.***

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ В УМОВАХ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Однією з ключових засад демократичного суспільства є право на доступ до публічної інформації, яке дозволяє громадянам отримувати інформацію від суб'єктів владних повноважень та інших розпорядників. Це право гарантується статтею 34 Конституції України, статтею 10 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Конвенцією Ради Європи про доступ до офіційних документів, а процедура отримання доступу до публічної інформації регламентується Законом України «Про доступ до публічної інформації» [2].

Проте в умовах воєнного стану та з огляду на неабсолютний характер права на доступ до публічної інформації, воно може підлягати обмеженню. Так, частиною 3 статті 34 Конституції України передбачено перелік підстав за яких дане право може бути обмежено, а стаття 64 передбачає додаткові обмеження в умовах воєнного стану з обов'язковим зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Основною підставою для обмеження права на доступ до публічної інформації в умовах воєнного стану слід вважати забезпечення національної безпеки. Так, з початком повномасштабного вторгнення держава почала запроваджувати певні безпекові заходи, спрямовані на захист державних інтересів, які безпосередньо пов'язані з обмеженням громадян в реалізації механізмів на доступ до публічної інформації.

Одним з механізмів реалізації права на доступ до публічної інформації є ознайомлення з нею на офіційних державних сервісах, що працюють на основі відкритих даних. Так, у лютому 2022 року було повністю припинено доступ до більшості державних реєстрів, в яких міститься інформація щодо фізичних та юридичних осіб, з метою запобігання несанкціонованого втручання в роботу реєстрів та вчинення протиправних реєстраційних дій. Це було першим та необхідним кроком здатним забезпечити конфіденційність інформації та зменшити ризик її витоку на користь ворога. Наразі робота реєстрів відновлена, проте з певними обмеженнями. Ці обмеження зокрема охоплюють доступ до більшості державних реєстрів лише уповноваженими особами та особами, що мають чітко визначену, передбачену законом, необхідність у роботі з такими даними, як наприклад, нота-

ріуси, адвокати, судді тощо. Крім того, зазнали обмежень положення щодо оприлюднення публічної інформації на офіційних веб-сайтах. Так, зокрема, на сайті судової влади для запобігання загрози життю та здоров'ю суддів та учасників судового процесу у період дії воєнного стану тимчасово призупинено доступ до інформації щодо учасників судового процесу [3].

Також серед механізмів доступу до публічної інформації виділяють право громадян на відвідування засідань колегіальних органів та право на ознайомлення з документами у спеціально відведених для цього місцях. Проте під час воєнного стану, через складні обставин функціонування органів державної влади існують певні обмеження, пов'язані з реалізацією вказаних прав. Так, у випадку встановлення особливого режиму роботи державного органу, можуть встановлюватися обмеження щодо доступу до його приміщень сторонніх осіб. Поширеною наразі є ситуація, коли колегіальний орган обмежує доступ до засідання шляхом віднесення публічної інформації до інформації з обмеженим доступом, прикладом виступають засідання колегіальних органів з приводу обговорення заходів у сфері оборони держави. Що стосується ознайомлення з інформацією у спеціально відведених місцях, державний орган за наявності передбачених законом підстав з огляду на відповідну обстановку та з міркувань безпеки може відмовляти громадянам в ознайомленні, при цьому, у випадку наявної технічної можливості, ознайомлення з інформацією може відбуватися й інших більш безпечним шляхом, як наприклад, направлення відповідних документів на електронну адресу запитувача.

Серед заходів, спрямованих на забезпечення інформаційної безпеки та пов'язаних із реалізацією права на доступ до публічної інформації, виділяють посилений контроль з боку держави за змістом та поширенням інформації, вчинений з метою обмеження інформації, яка може завдати шкоди життю та здоров'ю людини та нести загрозу для національної безпеки. Так, в умовах воєнного стану очевидно зростання обсягів інформації, яка є небажаною або навіть шкідливою для поширення. Як відомо, порядок надання інформації статусу обмеженої в доступі досить складний та довготривалий. Це може каталізувати проблему порушення цього порядку умовах терміновості та необхідності швидкого реагування на загрози шляхом пришвидшеного обмеження в доступі певної інформації. Вважаємо, що процедура обмеження в доступі інформації у будь-якому випадку має бути дотримана, в тому числі з метою недопущення зловживань з боку публічної адміністрації та забезпечення, нехай навіть обмежених, інформаційних прав людини.

Що стосується реалізації права на доступ до публічної інформації через такий поширений механізм, як направлення запиту, в умовах

воєнного стану особливої актуальності набуло питання про застосування інструменту відстрочки у задоволенні запиту. Незважаючи на те, що застосування відстрочки є правом розпорядника інформації, водночас його неможливо застосовувати безумовно. Розпорядник інформації повинен обґрунтувати необхідність відстрочки виходячи з конкретних обставин справи, сам по собі факт запровадження воєнного стану на території України не є поважною причиною для застосування такого інструменту.

Таким чином, доступ до публічної інформації є правом гарантований Конституцією України, яке регулюється спеціальним законодавством, надаючи громадянам можливість отримувати публічну інформацію, разом з тим, в умовах воєнного стану дане право підлягає обмеженню з метою захисту інтересів національної безпеки. Проте, незважаючи на запроваджені обмеження, держава поступово відновлює роботу більшості інформаційних ресурсів та впроваджує альтернативні способи ознайомлення з публічною інформацією в умовах воєнного стану.

Використані джерела

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939–17#Text
3. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/

Володимир ІЛІЧКО

студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Закаленко О. В.***

КОНКУРС НА ЗАЙНЯТТЯ ПОСАДИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної збройної агресії рф та запровадженого в Україні воєнного стану особливої актуальності набуває питання ефективного функціонування органів місцевого самоврядування та своєчасного заповнення вакантних посад. Чинні Закони України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 07.06.2001 № 2493-III [1] та «Про внесення змін до деяких законів України щодо

функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» від 12.05.2022 № 2259-IX [2] зазначають основні положення щодо процедури проведення конкурсів на заміщення вакантних посад, передбачивши особливий порядок їх проведення в умовах воєнного стану.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» від 12.05.2022 № 2259-IX, у період дії воєнного стану впроваджено спрощену процедуру призначення на посади в органах місцевого самоврядування. Призначення здійснюється сільським, селищним, міським головою, головою районної, районної у місті, обласної ради, начальником відповідної військової адміністрації без проведення конкурсного відбору, навіть якщо його обов'язковість передбачена законом. Для участі у відборі на посаду кандидат подає: заяву, заповнену особову картку встановленого зразка та документи, що підтверджують наявність громадянства України, відповідної освіти та досвіду роботи згідно з вимогами законодавства, встановленими щодо відповідних посад [2]. Така спрощена процедура призначення на посади зумовлена необхідністю оперативного вирішення кадрових питань в умовах воєнного стану та забезпечення безперервного функціонування органів місцевого самоврядування. При цьому важливо зазначити, що вимоги щодо професійної компетентності та досвіду роботи кандидатів залишаються обов'язковими, що забезпечує належний рівень професіоналізму при призначенні на відповідні посади навіть за умови спрощеної процедури.

Спрощена процедура включає такі етапи: подання кандидатом заяви про участь у доборі на посаду; подання заповненої особової картки встановленого зразка; надання документів, що підтверджують наявність громадянства України; подання документів про освіту та досвід роботи відповідно до вимог законодавства, встановлених щодо відповідних посад; прийняття рішення керівником органу про призначення на посаду. Важливою особливістю є те, що при застосуванні спрощеної процедури не проводиться спеціальна перевірка, передбачена Законом України «Про запобігання корупції», а також відсутні такі етапи як тестування, розв'язання ситуаційних завдань та співбесіда.

Порівняльний аналіз звичайної та спрощеної процедур призначення на посади в органах місцевого самоврядування, регламентованих Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 07.06.2001 № 2493-III та новим Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 02.05.2023 № 3077-IX [3], виявляє їх суттєві відмінності за декількома ключовими аспектами. Стандартна конкурсна процедура, передбачена чинним законом, характеризується комплексністю та багатоетапністю оцінювання кандидатів, включаючи: прийняття рішення про оголошення конкурсу, публічне оприлюднення інформації, збір документів від претендентів, проведення іспиту на знання законодавства та співбесіди з конкурсною комісією [1]. Водночас, новий закон, що набере чинності через 6 місяців з моменту скасування військового стану, передбачає модернізовану процедуру з додатковим етапом розв'язання ситуаційних завдань та використанням Єдиного порталу вакансій служби в органах місцевого самоврядування [3]. Натомість, спрощений порядок в умовах воєнного стану суттєво оптимізує процедуру та передбачає призначення без проведення конкурсного відбору на підставі мінімального, але достатнього пакету документів: заяви кандидата, заповненої особової картки та документів, що підтверджують наявність громадянства України, відповідної освіти та необхідного досвіду роботи. Істотно відрізняється і перелік необхідної документації: за звичайної процедури кандидат зобов'язаний подати розширений пакет документів, включаючи декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, тоді як спрощена процедура передбачає лише документи, критично необхідні для підтвердження базової кваліфікації. Принципово різняться і часові рамки процедур: якщо стандартний конкурсний відбір є довготривалим через необхідність послідовного проходження всіх етапів оцінювання, то спрощена процедура дозволяє оперативно заповнити вакантну посаду, що має особливе значення для забезпечення безперервності функціонування органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. При цьому важливо підкреслити, що спрощення процедури не означає зниження вимог до професійної компетентності кандидатів, оскільки базові кваліфікаційні вимоги щодо освіти та досвіду роботи залишаються обов'язковими для виконання. В умовах воєнного стану відбулась суттєва трансформація процедури призначення на посади в органах місцевого самоврядування. Запроваджений спрощений порядок призначення дозволяє оперативно вирішувати кадрові питання при збереженні основних вимог до професійної компетентності кандидатів. Такий підхід забезпечує баланс між швидким заповненням вакантних посад та збереженням якості кадрового потенціалу. Спрощена процедура має тимчасовий характер і діє виключно в межах правового режиму воєнного стану, після припинення якого відбудеться повернення до повноцінної конкурсної процедури

Використані джерела

1. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 № 2493-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493–14
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану: Закон України від 12.05.2022 № 2259-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259–20
3. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 02.05.2023 № 3077-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493–14

Ілонна ТИШКО
студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Коваль Н. О.***

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕМІЩЕННЯ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ

Митниця стала однією з перших інституцій, яка зазнала суттєвих змін внаслідок запровадження воєнного стану. Верховна Рада України, Кабінет Міністрів та відповідні адміністративні органи ухвалили низку нормативно-правових актів, які не лише спростили оформлення товарів і транспортних засобів, а й надали певні переваги імпортерам. Ці заходи спрямовані на швидке, безперебійне та повне забезпечення українського народу та Збройних Сил необхідними ресурсами у цей складний період. Зокрема саме це і передбачено ст. 48 Конституції України: «Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло» [1]. У разі настання кризових ситуацій держава зобов'язана сприяти реалізації цього права. Одним із механізмів, який широко визнаний на міжнародному рівні, є надання гуманітарної допомоги.

Отже, відповідно до Закону України «Про гуманітарну допомогу», гуманітарною допомогою визнається «цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту» [2].

Початковим етапом у визнані допомоги гуманітарною є письмові пропозиції від донорів, юридичних або фізичних осіб, які добровільно надають допомогу. Надання гуманітарної допомоги в Україні вимагає письмової згоди отримувача.

На митну територію України дозволяється ввозити лише товари гуманітарної допомоги, які відповідають потребам українських набувачів гуманітарної допомоги і не становлять загрози життю, здоров'ю людей та навколишньому середовищу. Товари, що переміщуються через митний кордон України в рамках гуманітарної допомоги, включають транспортні засоби, продукти харчування, медикаменти, одяг та намети, а також інші товари першої необхідності, що призначаються як допомога постраждалим від природних або техногенних катастроф або товари, які виконують роботу з ліквідації наслідків катастрофи [3].

5 вересня 2023 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 953, якою було оновлено правила перевезення гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану та детальне зазначення процедури її оформлення. Ці правки стосуються визнання допомоги гуманітарною, обліку, звітності отримувачів, процесу розподілу та контролю цільового використання гуманітарної допомоги [4].

Товар, які є гуманітарною допомогою, можуть перетинати кордон у пільговому режимі без попереднього декларування та без сплати митних платежів, передбачених Митним кодексом України, за умови, що отримувач зареєстрований у Єдиному реєстрі отримувачів гуманітарної допомоги. Процедура перетину митного кордону України та оформлення гуманітарної допомоги здійснюються на пунктах пропуску без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності шляхом подання відповідної декларації.

Отримувачі гуманітарної допомоги реєструються шляхом внесення їх до Єдиного реєстру отримувачів гуманітарної допомоги згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 927. Перед декларуванням товарів, визнаних гуманітарною допомогою, отримувач має внести інформацію про ці товари до автоматизованої системи через електронний кабінет, заповнюючи електронні форми або завантажуючи документи відповідно до Положення про автоматизовану систему. Після внесення інформації про товари, визнані гуманітарною допомогою, автоматизована система присвоює їм унікальний код гуманітарної допомоги. Подання декларації без цього коду забороняється. Товари, зазначені в декларації, повинні точно відповідати тим, що внесені до автоматизованої системи, включаючи категорії,

найменування, кількість місць, одиниць та вагу або об'єм. Вносити зміни до декларації дозволяється лише до моменту її подання митним органам на пункті пропуску через державний кордон України. Після прийняття митним органом декларація стає документом, який має юридичну силу [5].

Декларування гуманітарних товарів може здійснюватися безпосередньо отримувачем або, на його прохання, митним брокером. Заява для декларування подається отримувачем гуманітарної допомоги до митниці за місцем проведення митного оформлення у довільній формі. Митні брокери, які працюють у відповідній митній зоні, зобов'язані проводити декларування гуманітарних товарів згідно з графіком, затвердженим керівництвом митниці. Товаросупровідні документи та митні декларації на паперових носіях, які не мають позначки «Гуманітарна допомога. Продаж заборонено», не приймаються для митного оформлення. Результати митного оформлення підтверджуються особистою номерною печаткою посадової особи митниці, вфдтиск якої наноситься на товаросупровідних документах та паперові митні декларації [6].

Гуманітарні товари, які ввозяться на митну територію України, обов'язково підлягають заходам офіційному контролю відповідно до вимог ст. 319 Митного кодексу України. Заходи офіційного контролю таких товарів здійснюється в першочерговому порядку і є безкоштовним [4].

В умовах воєнного стану традиційні митні процедури для переміщення гуманітарної допомоги виявляються недостатньо ефективними. Замість них впроваджено спрощені процедури, які дозволяють швидше та оперативніше доставляти необхідну речі людям, які їх потребують. Проте, незважаючи на ці полегшення, держава стикається з ризиками неправомірного використання гуманітарної допомоги. Для цього необхідний комплексний підхід, що включає узгоджене регулювання на законодавчому рівні, для забезпечення законності та прозорості перевезення гуманітарної допомоги через митний кордон України.

Використані джерела

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22.10.1999 р. № 1192-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 51. Ст. 451.
3. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45, 46–47, 48. Ст. 552.
4. Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.09.2023 р. № 953. Дата оновлення: 25.09.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953–2023-%D0%BF#Text (дата звернення: 10.10.2024 р.).
5. Деякі питання організації ведення автоматизованої системи реєстрації гуманітарної допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 р. № 927. Дата оновлення: 22.11.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/927–2020-%D0%BF#Text (дата звернення: 14.10.2024 р.).
6. Про порядок митного оформлення вантажів гуманітарної допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.03.2000 р. № 927. Дата оновлення: 01.12.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/544–2000-%D0%BF#Text (дата звернення: 14.10.2024 р.).

Віталій КАРМАНЧУК
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Заверюха М. М.***

ЕКОЛОГІЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ: АНАЛІЗ ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ

Екологічна відповідальність бізнесу є однією з найважливіших тем сучасного суспільства, особливо в умовах глобальних екологічних викликів та зростаючої необхідності сталого розвитку. В Україні питання екологічної відповідальності бізнесу стає дедалі актуальнішим у контексті євроінтеграції та прагнення впроваджувати міжнародні екологічні стандарти. Це важливо для пошуку ефективних механізмів, які б відповідали вимогам охорони довкілля та сприяли сталому економічному розвитку. Діяльність підприємств часто є джерелом екологічних проблем, що вимагає перегляду підходів до їх регулювання та вдосконалення правових механізмів. Даною проблематикою займались такі вчені як: Н. Супрун, Д. Антоненко, О. Коваленко та ін.

Метою цього дослідження є аналіз правових механізмів екологічної відповідальності бізнесу в Україні, виявлення проблем їх реалізації та розробка пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства. Особлива увага приділяється вивченню міжнародного досвіду та його адаптації до українських реалій, а також можливостям підвищення ефективності правового регулювання у контексті євроінтеграції. В Україні екологічна відповідальність бізнесу охоплює зобов'язання підприємств дотримуватись екологічних норм і стандартів, що визначають правила ведення господарської діяльності з урахуванням впливу на довкілля.

Аналіз чинного екологічного законодавства показує, що основою є Закон України «Про охорону навколишнього природного середо-

вища», який регулює основні принципи екологічної політики країни [1]. Крім того, Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за порушення екологічних норм через штрафи та інші адміністративні стягнення [2]. Окрім адміністративної, підприємства можуть нести цивільну та кримінальну відповідальність, включаючи відшкодування збитків і притягнення до кримінальної відповідальності у разі серйозних порушень.

Однак екологічна відповідальність бізнесу в Україні стикається з низкою перешкод. Основною проблемою є недосконаліть законодавчої бази, яка часто є недостатньо конкретною або має прогалини. Це створює умови для уникнення екологічних зобов'язань бізнесом без серйозних юридичних наслідків. Часто наглядові органи не мають достатніх ресурсів для систематичного контролю, а корупція лише ускладнює ситуацію [3, С. 50].

Європейський досвід демонструє ефективність правового регулювання через суворі екологічні стандарти, зокрема, принцип «забруднювач платить», закріплений у Директиві 2004/35/ЄС [4]. В США, наприклад, Закон про чисте повітря та Закон про чисту воду накладають жорсткі екологічні вимоги до бізнесу з серйозними штрафами за їх порушення. Впровадження подібних підходів в Україні може стимулювати бізнес до впровадження екологічних технологій [5; 6].

У контексті євроінтеграції Україна активно працює над гармонізацією свого екологічного законодавства з міжнародними стандартами, що має полегшити вихід українських підприємств на міжнародні ринки. Для покращення ситуації важливо не лише вдосконалювати законодавство, але й підвищувати відповідальність за екологічні порушення через посилення штрафів та впровадження економічних стимулів для бізнесу

Отже, екологічна відповідальність бізнесу є критично важливою для сталого розвитку України. Недосконала законодавча база та слабкий контроль за її дотриманням залишаються серйозними перешкодами, але гармонізація з міжнародними стандартами, підвищення санкцій та економічне стимулювання можуть сприяти створенню відповідального бізнес-середовища.

Використані джерела

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: прийнятий 7 грудня 1984 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1984. Доповнення до № 1. Ст. 1122.
3. Коваленко О. В. Механізми екологічного контролю та їх вплив на сталий розвиток в Україні. *Екологічний вісник України*. 2021. № 35(4). С. 45–52.

4. Про екологічну відповідальність щодо запобігання та усунення шкоди навколишньому середовищу: Директива 2004/35/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 21.04.2004 р. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32004L0035 (дата звернення: 15.10.2024).
5. Clean Air Act, 42 U. S. C. § 7401 et seq. (1970). URL: https://www.epa.gov/laws-regulations/summary-clean-air-act (дата звернення: 15.10.2024).
6. Clean Water Act, 33 U. S. C. § 1251 et seq. (1972). URL: https://www.epa.gov/laws-regulations/summary-clean-water-act (дата звернення: 15.10.2024).

Віталій КАРМАНЧУК
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Закаленко О. В.***

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОРТАЛУ «ДІЯ» В КОНТЕКСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Цифровізація адміністративних послуг в Україні — це один із ключових напрямків сучасних реформ, спрямованих на прискорення доступу до державних послуг та підвищення їх якості. Впровадження електронного урядування дозволяє громадянам отримувати надання послуг онлайн, що значно знижує рівень бюрократії, зберігає час та мінімізує корупційні ризики. Серед ключових аспектів цифровізації адміністративних послуг слід виділити запровадження Порталу «Дія», що об'єднує безліч державних послуг на одній платформі, що дозволяє громадянам отримувати послуги швидко, зручно та прозоро. Саме Портал «Дія» значно спрощує взаємодію громадян з державними установами, створюючи більш ефективну та доступну модель надання державних послуг, що дозволяє скоротити витрати ресурсів як для держави, так і для громадян. Однак низка питань, що стосуються належної ідентифікації та верифікації особи в онлайн-середовищі, потребує більш глибокого аналізу та подальших удосконалень. Забезпечення безпечної ідентифікації є важливим для надання адміністративних послуг, а проблеми з нею особливо впливають на малообізнанні групи, людей похилого віку та осіб з обмеженим доступом до сучасних цифрових засобів. Ці групи потребують особливого підходу та підтримки в процесі верифікації, щоб їх права на доступ до послуг були захищені нарівні з іншими громадянами.

Портал «Дія» надає громадянам доступ до широкого спектра адміністративних послуг — від отримання свідоцтв та реєстрації бізнесу до медичних довідок та оновлення документів — через зручну елек-

тронну платформу, яка значно полегшує і скорочує час на процедури, але багатьом користувачам може бути складно користуватися цифровими технологіями, і це вимагає особливих рішень для забезпечення рівного доступу до послуг. Користування інтернет-технологіями передбачає наявність у громадян відповідних знань та навичок, проте внаслідок низького рівня цифрової грамотності не всі громадяни можуть користуватися новим способом отримання адміністративних послуг. Тому одним із ключових викликів у функціонуванні Порталу «Дія» є питання спрощення взаємодії з суб'єктом надання адміністративних послуг та людьми похилого віку, малообізнаними групами та особами з обмеженим доступом до сучасних цифрових засобів, це в свою чергу породжує проблему так званої «цифрової нерівності» [1].

На сучасному етапі впровадження цифровізації адміністративних послуг в Україні супроводжується також такою проблемою як верифікація користувачів. Саме відсутність належного доступу до ідентифікаційних інструментів, таких як електронний цифровий підпис чи BankID, ускладнює можливості для деяких категорій громадян, особливо людей похилого віку чи тих, які не мають цифрових навичок. Суттєве значення має розробка та забезпечення спрощених форм верифікації, які зменшили б цифровий розрив між поколіннями та категоріями населення [2, ст. 34]. Сучасні методи цифрової ідентифікації потребують більш комплексного підходу, який би включав багатофакторну аутентифікацію та надійні процедури захисту. Наразі є необхідність удосконалити механізми збереження конфіденційності даних користувачів, а також розширити доступ до простих у використанні методів верифікації, зокрема для маломобільних громадян та осіб, які не мають постійного доступу до потрібних для користування пристроїв. Наприклад, в Україні необхідно розглянути можливість створення спеціалізованих центрів, що допомагатимуть людям з особливими потребами у користуванні Порталом «Дія», де вони зможуть отримати допомогу з доступом до своїх даних та підтримкою у здійсненні цифрової верифікації. Це дозволить мінімізувати ризики кіберзагроз і підвищити рівень довіри до системи, що є особливо важливим у період активної цифровізації адміністративних послуг [3, ст. 56].

На сьогодні Портал «Дія» є прикладом національної цифрової трансформації, яка дозволяє суттєво оптимізувати надання адміністративних послуг для громадян України. Проте для забезпечення повноцінного доступу для всіх верств населення важливими є додаткові заходи з підвищення цифрової грамотності, а також розробка навчальних програм для тих, хто потребує допомоги у використанні нових технологій. Зокрема, для осіб похилого віку чи малообізнаних груп можуть бути розроблені спеціальні навчальні матеріали та створені інтерактивні тренінги, які сприятимуть освоєнню ними навичок цифрової верифікації та користування електронними послугами. Це сприятиме зменшенню цифрового бар'єру, що є необхідною умовою для успішного впровадження цифрових послуг та їх ефективного використання усіма громадянами країни.

Використані джерела

1. Краковська А. Є., Бабик М. К. Цифровізація адміністративних послуг в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Вип. 70. С. 329–334.
2. Державна служба України з питань цифрової трансформації. Дія: електронний паспорт та послуги для громадян України. URL: https://thedigital.gov.ua
3. Петрова О. А., Шевченко М. Л. Проблеми цифровізації адміністративних послуг в Україні: безпековий аспект. *Науковий вісник Київського національного університету.* 2022. № 2. С. 34–60.

Віталій КАРМАНЧУК
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Наньєва М. І.***

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Правове регулювання дистанційної роботи в Україні стає дедалі актуальнішим у контексті глобальних змін у способах організації праці, спричинених розвитком технологій і пандемією COVID-19. Дистанційна робота відкриває нові можливості для організації праці, проте одночасно ставить низку правових викликів, що вимагають належного законодавчого регулювання. У сучасних умовах українське законодавство поступово адаптується до цих змін, однак залишається ряд невирішених проблем, які потребують комплексного підходу.

Основним документом, що регулює питання щодо дистанційної роботу є Кодекс законів про працю України, в який було внесено відповідні зміни Законом України від 04.02.2021 № 1213-IX [1]. Визначення дистанційної роботи та її основні характеристики стали юридично закріпленими, що створило правову основу для регулювання цього виду зайнятості. Відповідно до законодавства, дистанційна робота це форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією роботодавця,

в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [2].

Однією з головних проблем правового регулювання дистанційної роботи є питання організації робочого часу та контролю за виконанням працівниками своїх обов'язків. Зокрема, дистанційна робота передбачає гнучкий графік, що вимагає чіткого визначення робочого часу, перерв та способів контролю. Законодавство встановлює, що працівники на дистанційній роботі мають такі ж права на відпочинок, як і ті, хто працює на місці, однак на практиці виникають труднощі з визначенням чітких меж робочого часу. Відсутність чіткого контролю може призводити до перевантаження працівників або порушення їхніх трудових прав.

Ще однією проблемою є питання охорони праці під час дистанційної роботи. Відповідно до законодавства, роботодавець несе відповідальність за створення безпечних умов праці, але у випадку дистанційної роботи це часто неможливо належним чином забезпечити. Роботодавці не можуть контролювати умови, в яких працює працівник вдома або в іншому місці, що може призводити до трудових конфліктів та ускладнень у разі виникнення нещасних випадків [3].

Перспективи розвитку правового регулювання дистанційної роботи в Україні полягають у подальшому вдосконаленні законодавчої бази, що повинно враховувати досвід Європейського Союзу та інших країн. Наприклад, у країнах ЄС активно впроваджуються норми щодо права працівників «на відключення», що дає їм можливість не виконувати робочі обов'язки поза встановленим робочим часом, з метою захисту особистого часу і відпочинку [4]. Важливим також є питання забезпечення рівності прав дистанційних працівників і тих, хто працює на місці, зокрема у сфері оплати праці, соціальних гарантій і доступу до кар'єрного розвитку.

Таким чином, правове регулювання дистанційної роботи в Україні перебуває на стадії розвитку, і подальше вдосконалення нормативно-правової бази є необхідним для розв'язання актуальних проблем у цій сфері. Прийняття більш чітких норм щодо організації робочого часу, охорони праці та забезпечення прав дистанційних працівників дозволить адаптувати українське законодавство до сучасних умов і сприяти розвитку гнучких форм зайнятості в країні.

Використані джерела

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу: Закон України від 4 лют. 2021 р. № 1213-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 20. Ст. 178.
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1971. № 50. Ст. 375.
3. Про охорону праці: Закон України від 14 жовт. 1992 р. № 2694-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 49. Ст. 668
4. Directive (EU) 2019/1158 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on work-life balance for parents and carers and repealing Council Directive 2010/18/EU. *Official Journal of the European Union*. 12.07.2019. P. 79–93.

Віталій КАРМАНЧУК
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Ободовський О. В.***

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОШИРЕННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ЩОДО НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасному інформаційному суспільстві соціальні мережі стали потужним інструментом комунікації та обміну інформацією. Однак разом з цим виникла проблема поширення дезінформації, яка може становити загрозу національній безпеці держави. В Україні, як і в багатьох інших країнах, законодавство передбачає кримінальну відповідальність за такі дії.

Згідно з Кримінальним кодексом України, поширення дезінформації, яка загрожує національній безпеці, може кваліфікуватися за кількома статтями, залежно від конкретних обставин справи. Найчастіше такі дії підпадають під дію статті 111 «Державна зрада» або статті 114 «Шпигунство» [1]. Ці статті передбачають відповідальність за надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України.

У контексті соціальних мереж особливу увагу слід приділити статті 361–2 Кримінального кодексу України, яка встановлює відповідальність за несанкціоновані дії з інформацією, яка обробляється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї [2]. Ця стаття може застосовуватися у випадках, коли дезінформація поширюється через зламані акаунти в соціальних мережах або шляхом несанкціонованого доступу до інформаційних систем. Важливо зазначити, що в українському законодавстві немає окремої статті, яка б безпосередньо регулювала поширення дезінформації в соціальних мережах. Од-

нак, у 2021 році був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення національної інформаційної безпеки та права на доступ до достовірної інформації» [3]. Цей закон вносить зміни до ряду нормативно-правових актів, зокрема до Закону України «Про інформацію» та Кодексу України про адміністративні правопорушення, з метою протидії дезінформації.

Згідно з цим законом, поширення дезінформації може тягнути за собою адміністративну відповідальність. Однак, якщо такі дії призвели до тяжких наслідків або були вчинені з метою завдання шкоди національним інтересам України, вони можуть кваліфікуватися як кримінальне правопорушення [4].

Особливістю кримінальної відповідальності за поширення дезінформації в соціальних мережах є складність доведення умислу та встановлення причинно-наслідкового зв'язку між поширенням інформації та завданою шкодою національній безпеці. У кожному конкретному випадку правоохоронні органи повинні провести ретельне розслідування для встановлення всіх обставин справи.

Важливим аспектом є також розмежування дезінформації та вираження особистої думки, яке захищається статтею 34 Конституції України, що гарантує право на свободу думки і слова [5]. Суди повинні зважувати на баланс між захистом національної безпеки та забезпеченням свободи слова.

У контексті соціальних мереж особливу увагу слід приділити питанню юрисдикції. Оскільки більшість популярних соціальних платформ є іноземними компаніями, виникають складнощі з притягненням до відповідальності осіб, які поширюють дезінформацію з-за кордону. Для вирішення цієї проблеми Україна активно співпрацює з міжнародними партнерами та вдосконалює законодавство у сфері кібербезпеки [6]. Важливим кроком у протидії дезінформації стало створення Центру протидії дезінформації при Раді національної безпеки і оборони України у 2021 році [7]. Цей орган координує діяльність органів виконавчої влади для протидії поточним і прогнозованим загрозам національній безпеці та національним інтересам України в інформаційній сфері.

Підсумовуючи, можна сказати, що кримінальна відповідальність за поширення дезінформації в соціальних мережах щодо національної безпеки в Україні має свої особливості та виклики. Законодавство у цій сфері продовжує розвиватися, враховуючи нові реалії інформаційного суспільства. Важливим залишається баланс між забезпеченням національної безпеки та захистом фундаментальних прав і свобод громадян.

Використані джерела

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III: станом на 7 верес. 2024 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за кібератаки: Закон України від 22 трав. 2003 р. № 908-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 30. Ст. 247. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/908-15
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення національної інформаційної безпеки та права на доступ до достовірної інформації: Закон України від 15 лип. 2021 р. № 1657-IX. Відомості Верховної Ради України. 2021. № 37. Ст. 308. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1657-20
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 груд. 1984 р. № 8073-X (зі змінами та доповненнями). Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. Додаток до № 51. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10
5. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР (зі змінами та доповненнями). Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
6. Про Стратегію кібербезпеки України: Указ Президента України від 15 берез. 2016 р. № 96/2016. Офіційний вісник України. 2016. № 22. Ст. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96/2016
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про створення Центру протидії дезінформації»: Указ Президента України від 19 берез. 2021 р. № 106/2021. Офіційний вісник Президента України. 2021. № 8. Ст. 456. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106/2021

Віталій КАРМАНЧУК
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — асистент ***Піть І. Ю.***

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ СУБ'ЄКТАМИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У сучасному інформаційному суспільстві соціальні мережі стали невід'ємною частиною комунікації між громадянами та органами публічної адміністрації. Вони надають можливість швидкого та ефективного обміну інформацією, забезпечують прозорість діяльності органів влади та сприяють залученню громадськості до процесів прийняття рішень. Однак, використання соціальних мереж органами пу-

блічної адміністрації в Україні все ще стикається з низкою правових та організаційних проблем.

Наразі в Україні відсутнє спеціальне законодавство, яке б регулювало використання соціальних мереж органами публічної адміністрації. Правове регулювання здійснюється на основі загальних норм, зокрема Законів України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації» та «Про звернення громадян» [1]. Ці закони встановлюють загальні принципи інформаційної діяльності органів влади, але не враховують специфіку соціальних мереж як каналу комунікації.

Відсутність конкретних правових норм, які б регулювали вказану сферу суспільних відносин, призводить до низки проблем. Виникає питання щодо статусу інформації, яка розміщується органами публічної адміністрації в соціальних мережах, та її співвідношення з інформацією на офіційних веб-сайтах органів влади. Також постає проблема захисту персональних даних громадян, які взаємодіють з органами влади через соціальні мережі [2]. Відсутність єдиних стандартів ведення офіційних сторінок органів публічної адміністрації в соціальних мережах призводить до різноманітності підходів та неоднорідності інформації, яка надається громадянам [3, ст. 70]. На практичному рівні непоодинокими є випадки, коли окрема посадова чи службова особа структурного підрозділу органу влади публікує відомості чи твердження, які суперечать позиції, тезам, розміщеним на офіційній вебсторінці підрозділу, органу або інституції вищого рівня.

Крім того, важливим є питання щодо відповідальності посадових осіб за інформацію, розміщену в соціальних мережах, та механізмів реагування на критику чи звернення громадян, отримані через ці канали. Важливим аспектом є також проблема забезпечення кібербезпеки при використанні соціальних мереж органами публічної адміністрації [4]. Існують ризики зламу офіційних сторінок, поширення дезінформації та маніпулювання громадською думкою.

Незважаючи на порушені питання, використання соціальних мереж органами публічної адміністрації має значні перспективи. Воно сприяє підвищенню прозорості та відкритості влади, покращенню комунікації з громадянами та підвищенню довіри до органів влади [5, ст.104]. Для вирішення існуючих проблем та реалізації потенціалу соціальних мереж у діяльності органів публічної адміністрації необхідно розробити комплексну правову базу. Вона повинна включати норми, які б регулювали статус інформації в соціальних мережах, встановлювали стандарти ведення офіційних сторінок, визначали механізми захисту персональних даних та забезпечення кібербезпеки.

Перспективним напрямком є розробка єдиної політики присутності органів публічної адміністрації в соціальних мережах та створення спеціальних підрозділів для роботи з соціальними мережами.

Також важливим є розвиток державних соціальних платформ, які б забезпечували безпечну та ефективну взаємодію між органами публічної адміністрації та громадянами.

Підсумовуючи, можна сказати, що правове регулювання використання соціальних мереж органами публічної адміністрації в Україні знаходиться на етапі становлення. Розробка комплексної правової бази, впровадження єдиних стандартів та політик, забезпечення кібербезпеки та захисту персональних даних є ключовими завданнями на шляху до ефективного використання соціальних мереж у діяльності органів публічної адміністрації.

Використані джерела

1. Про інформацію: Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657–12 (дата звернення: 06.11.2024 року).
2. Про захист персональних даних: Закон України від 1 черв. 2010 р. № 2297-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297–17 (дата звернення: 06.11.2024 року).
3. Мельник Р. С. Право на доступ до інформації в мережі Інтернет: проблеми та перспективи. *Право України*. 2022. № 3. С. 67–78.
4. Стратегія кібербезпеки України: Указ Президента України від 26 серп. 2021 р. № 447/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021 (дата звернення: 06.11.2024 року).
5. Гнатюк С. Л. Особливості використання соціальних мереж у діяльності органів публічної влади. *Стратегічні пріоритети*. 2023. № 2. С. 102–111.

Вероніка КИСЛЯК, Вікторія ПОЛЕГЕНЬКА
студентки 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Голоядова Т. О.***

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ПОДАТКУ В УКРАЇНІ

Податки є фундаментальною складовою економічних відносин між державою та її громадянами і суб'єктами господарювання. Економічна сутність податків полягає в регулюванні фінансових взаємовідносин через грошові платежі, що здійснюються юридичними та фізичними особами на користь держави, які є обов'язковими і служать джерелом фінансування суспільних потреб, таких як соціальний захист, освіта, охорона здоров'я, розвиток інфраструктури та оборона.

Податки можна розглядати як форму примусового вилучення частини доходів суб'єктів господарювання або фізичних осіб на підставі закону. Вони є обов'язковими, нецільовими, безоплатними і безповоротними платежами до бюджету або спеціальних фондів. У Податковому кодексі України чітко визначено у статті 6, що податок — це обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку відповідно до цього Кодексу, що у висновку робить податки невід'ємною частиною фінансової системи держави, забезпечуючи стабільне надходження коштів для виконання державних функцій і обов'язків [1].

Однією з ключових ознак податку, яка визначає його правову та економічну природу, є його обов'язковий характер. Така властивість характерна для всіх видів податкових платежів, і вона базується на нормативних положеннях, закріплених у Конституції України. Стаття 67 Конституції прямо вказує, що кожен громадянин зобов'язаний сплачувати податки та збори у порядку і розмірах, визначених законом [2].

Отже, можна визначити, що виконання податкових зобов'язань є не правом, а обов'язком кожного громадянина, незалежно від його особистих уподобань або фінансового становища.

Крім того, громадяни України зобов'язані щорічно подавати до податкових органів декларації про свій майновий стан та доходи, що забезпечує прозорість фінансових потоків і дозволяє державі ефективно контролювати надходження до бюджету, що, у свою чергу, є основою для функціонування всіх державних органів. Подібні конституційні зобов'язання існують у багатьох розвинених країнах світу, де податкові обов'язки також закріплені на конституційному рівні.

Слід зазначити, що податкові платежі є безумовними, тобто платник не має права ухилитися від сплати податку на підставі власних рішень або уподобань. Винятки можливі лише в тих випадках, коли це передбачено законодавством, наприклад, надання податкових пільг для певних категорій платників. У загальному ж випадку ухилення від сплати податків тягне за собою адміністративну або кримінальну відповідальність, а держава має право примусово стягнути податок з недобросовісного платника [3, с. 43].

Згідно Закону № 2118-IX від 4 березня 2022 року, який вносить зміни до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів, що стосуються особливостей оподаткування та подання звітності в умовах воєнного стану. Нововведення спрямовані на підтримку бізнесу, який продовжує функціонувати під час війни, і передбачають надання певних податкових пільг. Умовно ці пільги можна розділити на дві основні групи. Перша група пільг полягає у знятті відповідальності за податкові порушення, допущені в період дії воєнного

стану. Вона також передбачає відтермінування виконання податкових зобов'язань, які в нормальних умовах були б обов'язковими для платників податків згідно з Податковим кодексом. Друга група пільг стосується звільнення від оподаткування допомоги, яка надається для оборони держави [4, с. 95].

І ще одна ознака податку є те, що податкові надходження розподіляються між бюджетами різних рівнів відповідно до норм бюджетного законодавства. Згідно з Бюджетним кодексом України, податки можуть бути закріплені за певними бюджетами або розподілятися між ними відповідно до бюджетної класифікації.

Окрім цих трьох головних ознак податку, щоб краще зрозуміти суть цього механізму, варто також зупинитися на кількох додаткових ознаках, які характеризують податкові платежі. Однією з важливих ознак податку є його нецільовий характер — кошти, сплачені у вигляді податків, надходять до загальних фондів, які контролюються державою та місцевими громадами. Фонди використовуються для задоволення публічних потреб, таких як освіта, охорона здоров'я, інфраструктура, оборона тощо.

Іншою важливою рисою податку є його індивідуальна безоплатність або однобічний характер встановлення. Сплачуючи податки, громадяни не отримують безпосередньої компенсації чи конкретних послуг у відповідь. Рух коштів йде виключно в одному напрямку — від платника до держави. Хоча на перший погляд це може здаватися несправедливим, адже особа не отримує нічого взамін, насправді податки є засобом забезпечення колективного добробуту. Кошти платника спрямовуються на загальне благо, яке включає розвиток інфраструктури, забезпечення правопорядку та надання соціальних послуг [3, с. 44].

Ключовим моментом у розумінні податків також є їх безповоротний характер. Після того як податок сплачено, його не можна повернути. Основна мета податків полягає у формуванні державних і місцевих бюджетів, які забезпечують реалізацію різних завдань держави, включаючи надання послуг, підтримку інфраструктури та забезпечення соціальних програм.

На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки, що податок є не просто обов'язковим платежем, а складним фінансовим механізмом, який забезпечує сталий розвиток держави і сприяє підтримці суспільного порядку та добробуту. Податки, будучи важливою фінансовою категорією, в першу чергу виконують роль механізму перерозподілу доходів і ресурсів у суспільстві.

Використані джерела

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI: станом на 1 жовт. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755–17 (дата звернення: 22.10.2024).
2. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 22.10.2024).
3. Голоядова Т., Латковський П. Податкове право: навчальний посібник. Одеса, 2019. 167 с.
4. Голоядова Т. О. Правове регулювання податкової системи України у нових реаліях. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2023. № 5 (23). С. 90–100.

Вікторія КІМ, Поліна МОКАНУ
студентки 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — д. ю. н, професор ***Кормич Б. А.***

ТРАНСФОРМАЦІЯ МИТНИХ ПРОЦЕДУР В РАМКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Сьогодні Україна здійснює безпрецедентні кроки щодо гармонізації свого митного законодавства з нормами Європейського Союзу, що відкриває нові перспективи для розвитку міжнародної торгівлі та економічної співпраці. Масштабні зміни, які впроваджуються у митній сфері, мають стратегічне значення для євроінтеграційного процесу. Вони фактично завершують імплементацію основної частини митного права ЄС (EU acquis) у законодавство України та створюють міцний фундамент для подальшого прийняття нового Митного кодексу України, який буде повністю базуватися на європейських нормах та стандартах.

Особливу увагу в процесі трансформації приділено створенню сприятливих умов для адаптації вітчизняного бізнесу до нових правил, так званий «м'який» перехід дозволить підприємствам поступово пристосуватися до оновлених вимог у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Цей підхід демонструє розуміння важливості збереження стабільності бізнес-процесів під час впровадження масштабних змін.

Одним із ключових елементів реформи є впровадження нової концепції митного представництва, яка повністю відповідає європейським стандартам та передбачає чітку диференціацію на пряме та непряме представництво, що дозволяє оптимізувати процеси взаємодії між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та їхніми представниками. Важливим аспектом є чітке розмежування обов'язків і відповідальності між усіма учасниками митних процедур, що підвищує прозорість та ефективність їх виконання.

Суттєвою інновацією є запровадження уніфікованої системи авторизацій, яка відповідає європейським стандартам. Для забезпечення плавного переходу до нової системи встановлено 18-місячний термін, протягом якого підприємства, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, зможуть адаптуватися до нових вимог. Ця система охоплює широке коло суб'єктів митної діяльності, включаючи митних брокерів, утримувачів митних складів та операторів складів тимчасового зберігання [1].

Значна увага приділяється модернізації складської інфраструктури. Впровадження європейської моделі типів митних складів та розширення спектру послуг відкриває нові можливості для оптимізації логістичних процесів. Важливим нововведенням є заміна концепції постійної зони митного контролю на митних складах вимогою щодо фінансового гарантування збереження товарів, що відповідає сучасним європейським підходам до організації складського господарства.

Особливе місце в процесі реформування займає розвиток інституту Авторизованих економічних операторів. Для підприємств, що отримали статус АЕО, передбачено низку важливих преференцій, включаючи першочергове право перетину кордону та використання системи електронної черги. Можливість підтвердження фінансової спроможності АЕО, що робить цей статус більш доступним для надійних підприємств.

Значна увага приділяється розвитку системи митного контролю. Впровадження пост-митного контролю та його поєднання з заходами митного аудиту дозволяє оптимізувати процедури перевірки без створення додаткових перешкод для бізнесу.

Важливим аспектом реформи є оптимізація митних режимів відповідно до європейських стандартів. Уточнено перелік дозволених операцій з товарами під митним контролем та врегульовано положення щодо використання еквівалентних товарів. Також впорядковано процедури відмови на користь держави товарів з українським статусом та вдосконалено механізми здійснення плати за митне оформлення поза місцем розташування митного органу або поза його робочим часом. [2]

Впровадження змін здійснюється поетапно, що дозволяє забезпечити плавний перехід до нових правил. Основний пакет змін набирає чинності через шість місяців після офіційного опублікування закону, що дає час Кабінету Міністрів України та Міністерству фінансів для підготовки необхідних підзаконних актів.

Реформування митної системи має важливе значення для різних зацікавлених сторін. Для бізнесу це означає спрощення митних процедур, зменшення адміністративного навантаження та створення прозорих і передбачуваних правил роботи. Держава отримує більш ефективну митну систему, посилення митної безпеки та покращення міжнародного співробітництва.

Таким чином, подальший розвиток митної системи України буде спрямований на поглиблення інтеграції з ЄС та впровадження інноваційних підходів до митного адміністрування. Прийняття нового Митного кодексу України, який повністю ґрунтуватиметься на Митному кодексі ЄС, стане логічним завершенням поточного етапу реформ та відкриє нові можливості для розвитку митної справи в Україні.

Використані джерела

1. Верховна Рада прийняла закон, що наближає Україну до повного застосування митного законодавства ЄС і дозволить бізнесу адаптуватися до оновлених правил перед переходом до нового Митного кодексу / Державна митна служба. URL: https://ur0.jp/f4uMf (дата звернення: 04.11.2024).
2. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу / Офіційний вебпортал Парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3926-IX#Text (дата звернення: 04.11.2024).

Валерія КІШКО

студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Малєєва (Карпенко) Г. Л.***

ВПЛИВ ВОЄННИХ ДІЙ НА ЕКОСИСТЕМИ ЧОРНОГО МОРЯ

Воєнні дії завдають істотної шкоди екосистемі Чорного моря. Збереження моря та відновлення біорізноманіття, очищення вод і компенсація збитків є важливими завданнями для майбутніх поколінь.

Російська агресія ускладнила проведення досліджень Чорного моря через окупацію, мінну небезпеку та інші фактори. Нестача фінансування обмежує доступ до сучасних технологій і розробки нових способів охорони морських екосистем, що є невіддільною частиною предмета морського права.

Воєнні дії в Чорному морі з погляду міжнародного права, зокрема Конвенції ООН про заборону військового або іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище (далі — ENMOD), є грубим порушенням міжнародних норм. Згідно зі ст. 1 ENMOD, кожна держава-учасниця цієї Конвенції зобов'язується не вдаватися до військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище, що мають широкі, довгострокові або серйозні наслідки, як способів руйнування, нанесення збитків або заподіяння шкоди будь-якій іншій державі-учасниці [1]. Це включає забруднення, руйнування екосистем та нераціональне використання екологічних ресурсів. Порушення цієї конвенції може спричинити довготривалі негативні наслідки для Чорного моря та його екосистеми.

Воєнні дії несуть значні збитки для морських екосистем, які проявляються у руйнуванні природного середовища флори та фауни, які населяють морський простір. З 2014 року після окупації АР Крим окупанти почали використовувати боєприпаси, викидати токсичні речовини з кораблів у море, незаконно видобувати пісок, що мало згубний вплив на морську екосистему.

Військова діяльність спричиняє хімічне забруднення, яке негативно впливає на морське середовище. Використання боєприпасів і витоки пального з кораблів призводять до потрапляння токсичних речовин у воду та донні відкладення. Морські організми особливо вразливі до цього забруднення, що може викликати отруєння та порушення біологічних процесів. Це забруднення може передаватися по харчовому ланцюгу, впливаючи на здоров'я людей, які споживають морепродукти з цього регіону.

Ще одна проблема полягає в утворенні «мертвих зон», де кисень у воді є недостатнім для підтримки морського життя. Член-кореспондент НАН України Мінічева Г. розповідає: «Нафтова плівка вкрила десятки тисяч квадратних кілометрів морських охоронюваних територій України — включно із зоологічним заказником загальнодержавного значення «Острів Зміїний», ботанічним заказником загальнодержавного значення «Філофорне поле Зернова», Національним природним парком «Білобережжя Святослава», Чорноморським біосферним заповідником НАН України й іншими» [2].

Військово-морські операції спричиняють шумове забруднення. Акустичне випромінювання від військової техніки порушує баланс підводного середовища, викликаючи дезорієнтацію у морських тварин. Дельфіни, які використовують ехолокацію для пошуку їжі, змушені змінювати свої звички через шум. Також спостерігається зростання кількості смертей морських жителів. Морський біолог Садогурська С. зазначила: «Навіть пересування кораблів, які створюють шумове забруднення, та використання підводних радарів може серйозно впливати на китоподібних, порушуючи їх ехолокацію, пересування у просторі, орієнтацію та полювання» [3].

Ризик втрати середовищ існування викликає серйозне занепокоєння. Підводні вибухи та численні пожежі в прибережній зоні знищують місця розмноження та харчування тварин. Пошкодження чи знищення цих територій змушує тварин мігрувати або адаптуватися до менш придатних середовищ, що знижує їх шанси на виживання. «Підводні вибухи здатні нашкодити гідробіонтам, призводячи до масової загибелі риби, а також бути причиною мінно-вибухових травм. Це може негативно позначитися й на китоподібних, яких у Чорному морі мешкає три види: афаліни, білобокі дельфіни та фоцени звичайні (морські свині). Усі вони занесені до Червоної книги України й потребували особливої охорони навіть у мирний час, а під час війни опинились у ще більш вразливому становищі» — зазначає Садогурська С. [3].

Таким чином, війна завдає суттєвої шкоди Чорному морю, забруднюючи його нафтою, токсинами і затонулими кораблями, що призводить до масової загибелі морських тварин і порушення природних процесів.

Використані джерела

1. Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques: Convention of 10.12.1976 no. A/RES/31/72. URL: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1978/10/19781005%2000–39%20AM/Ch_XXVI_01p.pdf (date of access: 22.10.2024).
2. Дідух Я., Мінічева Г. Біологи Академії — про екологічні наслідки війни / Національна академія наук України. URL: https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9679 (дата звернення: 15.10.2024).
3. Садогурська С. Як війна вплинула на Чорне море / Ukraïner. Ukraïner. URL: https://www.ukrainer.net/viyna-chorne-more/ (дата звернення: 15.10.2024).

Владислав КЛИМАШ
студент 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — асистент ***Назарчук А. В.***

ВПЛИВ ПРИНЦИПУ ПОЛІТИЧНОЇ НЕУПЕРЕДЖЕНОСТІ НА ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ

В умовах сьогодення Україна зіткнулася з надзвичайними викликами, що стосуються функціонування державної служби та забезпечення її ефективності. Одним з ключових атрибутів, що визначає стабільність і довіру до цього інституту, є принцип політичної неупередженості. Цей принцип набуває особливого значення в період кризи, коли важливо уникати політичного впливу на державні органи та забезпечити їх спрямованість на служіння суспільству, а не окремим політичним силам.

Принцип політичної неупередженості є одним із ключових принципів державної служби, закріплених у законодавстві багатьох демократичних країн, зокрема і України. Головним спрямуванням цього принципу є забезпечення об'єктивності, неупередженості та професіоналізму у діяльності державних службовців, незалежно від зміни політичної влади. Для більш глибокого розуміння вбачається можливим розглянути вплив політичної неупередженості на інститут державної служби в Україні через призму наслідків Революції Гідності [1].

Революція Гідності — політичні та суспільні трансформації в Україні, що тривали з 30 листопада 2013 року до лютого 2014 року. Ця акція стала відповіддю на відмову політичного керівництва країни від задекларованого курсу на євроінтеграцію [3].

Так, наслідками цієї події є реформування більшої частини законодавства. Ця революція стала переломним моментом для країни, який кардинально змінив ставлення суспільства до влади та вимоги до державних службовців. Для найбільш глибокого та повного розуміння такого впливу, можливо розглянути його через окремі напрями.

Першою характерною ознакою наслідків Революції гідності в контексті державної служби виокремлюємо зміну підходів до державного управління. Революція Гідності виявила глибокі системні проблеми в державному управлінні, включаючи корупцію, неефективність та політичну заангажованість державних службовців. Після цих подій виникла гостра потреба в реформуванні державного апарату з метою забезпечення його політичної неупередженості. Нові закони та нормативні акти були спрямовані на створення більш прозорих, підзвітних та незалежних структур державної служби. Серед таких нормативних актів є і чинний Закон України «Про державну службу» та інші [1].

Наступним компонентом є підвищення стандартів етичної поведінки в сфері державної служби. Політична неупередженість стала ключовим елементом нових стандартів етичної поведінки для державних службовців. Було введено чіткі правила та кодекси, які вимагали від службовців дотримуватися високих стандартів професійної та особистої етики. Це включало уникнення будь-яких проявів корупції, конфліктів інтересів та політичного впливу в процесі прийняття рішень [4].

Ще одним елементом впливу політичної неупередженості на інститут державної служби, як наслідку Революції Гідності є підвищен-

ня ролі громадянського суспільства. Події Євромайдану стимулювали активну участь громадянського суспільства у процесі контролю за діяльністю державних органів. Створення різних антикорупційних інституцій та платформ для громадського контролю дозволило забезпечити прозорість та підзвітність державних службовців. До прикладу, з метою здійснення громадського контролю за судовою системою функціонує Громадська рада доброчесності. Це орган, який перевіряє суддів та кандидатів на відповідність критеріям доброчесності та професійної етики [2]. Громадські організації та незалежні експерти стали важливими учасниками процесу прийняття рішень та моніторингу діяльності влади [4].

Гострим аспектом, котрий потребував змін, була суспільна довіра до державної служби. Певною мірою це питання було вирішено через запровадження політичної неупередженості, що сприяло підвищенню довіри громадян до державних інституцій. Відкритість, прозорість та професіоналізм державних службовців стали ключовими факторами для відновлення довіри суспільства до влади. Це сприяло створенню більш стабільної та передбачуваної системи управління.

Незважаючи на значні досягнення, впровадження політичної неупередженості, інститут державної служби стикається з багатьма викликами. Серед них — необхідність подальшого вдосконалення законодавства, боротьба з корупцією на всіх рівнях та забезпечення сталого розвитку інституцій. Важливим завданням залишається також підвищення професійної компетентності державних службовців та зміцнення їх відповідальності перед суспільством. Революція Гідності стала потужним каталізатором для реформ, які зробили державну службу в Україні більш незалежною та політично неупередженою.

Використані джерела

1. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889–19#Text (дата звернення: 01.11.2024).
2. Громадська рада доброчесності. URL: https://grd.gov.ua/ (дата звернення: 01.11.2024).
3. Революція гідності URL: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Революція_гідності. (дата звернення: 01.11.2024).
4. Як Революція Гідності змінила Україну: 10 здобутків / Укрінформ — актуальні новини України та світу. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-antifake/3354127-ak-revolucia-gidnosti-zminila-ukrainu-10-zdobutkiv.html. (дата звернення: 01.11.2024).

Антон КОВАЛЬЧУК
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н, доцент ***Батанова Л. О.***

РОЛЬ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ТА СПОСТЕРІГАЧІВ У ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОЇ МОРСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Держави-члени та спостерігачі відіграють важливу роль у діяльності Міжнародної морської організації (ІМО). Вони не лише беруть участь у формуванні політики та прийнятті рішень, а й сприяють реалізації міжнародних стандартів у своїх національних правових системах.

Держави-члени ІМО — це країни, які підписали та ратифікували Конвенцію про заснування ІМО. Членство відкриває доступ до участі в усіх органах організації, що дозволяє країнам впливати на формування морської політики. Кожна держава має один голос в Асамблеї, незалежно від її розміру чи потужності. Держави-члени мають обов'язок впроваджувати міжнародні стандарти, встановлені ІМО, у своїх національних законодавствах. Це включає адаптацію законів і регуляцій відповідно до рекомендацій ІМО, а також звітність про їх виконання. З іншого боку, держави-члени мають право на участь у засіданнях ІМО, внесення пропозицій та голосування щодо рішень, що впливають на міжнародну морську політику [1].

Співпраця між державами-членами є ключовим аспектом роботи ІМО. Члени обмінюються інформацією про національні практики, досвід у впровадженні міжнародних стандартів, а також проблеми, з якими вони стикаються. Цей обмін забезпечує розвиток найкращих практик у морській діяльності і допомагає країнам адаптувати свої системи до міжнародних вимог.

Спостерігачі — це держави, міжнародні організації та неурядові організації, які не є членами ІМО, але мають інтереси в морській сфері. Вони можуть брати участь у засіданнях комітетів і конференціях, але не мають права голосу. Статус спостерігача дозволяє цим суб'єктам бути в курсі рішень та обговорень, що відбуваються в рамках ІМО, і впливати на процеси через рекомендації. Спостерігачі можуть представляти інтереси різних груп, зокрема екологічних організацій, судноплавних компаній, наукових установ. Їх участь у роботі ІМО дозволяє забезпечити широкий спектр думок при прийнятті рішень, що підвищує прозорість і легітимність політики ІМО [2].

ІМО активно співпрацює зі спостерігачами, запрошуючи їх до участі в робочих групах, семінарах та конференціях. Ця співпраця дозволяє використовувати експертизу спостерігачів у різних питан-

нях, таких як захист навколишнього середовища, безпека мореплавства та інновації в технологіях. Держави-члени часто співпрацюють зі спостерігачами для реалізації спільних проектів та ініціатив. Це може бути, наприклад, програма навчання для країн, що розвиваються, або спільні дослідження щодо екологічних загроз. Такі проекти сприяють підвищенню рівня безпеки та ефективності морських перевезень [3].

Взаємодія між державами-членами та спостерігачами також включає обмін інформацією про національні політики, виклики та рішення в галузі мореплавства. Це дозволяє країнам адаптувати свої стратегії відповідно до найкращих світових практик, що підвищує загальний рівень безпеки та екологічної відповідальності в морській діяльності [4].

Крім того, перспективи розвитку є вкрай вагомими, оскільки у майбутньому важливо продовжувати розвивати цю співпрацю, аби забезпечити ефективну реалізацію міжнародних стандартів. Міжнародна спільнота повинна підтримувати механізми, які забезпечують участь різних акторів у формуванні політики. Це дозволить ІМО залишатися на передовій морського права і адаптуватися до нових реалій.

У результаті можна стверджувати, що роль держав-членів та спостерігачів у діяльності ІМО є надзвичайно важливою для забезпечення стабільності та розвитку міжнародного морського права. Співпраця між ними не тільки підвищує ефективність організації, але й сприяє створенню більш безпечного і сталого морського середовища. Подальше зміцнення цієї взаємодії стане запорукою успішного вирішення складних викликів, з якими стикається світове мореплавство сьогодні.

Використані джерела

1. Конвенція про Міжнародну морську організацію 1948 року в редакції 1982. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_219#Text
2. Кобзар М. Сучасні виклики для міжнародного морського права. Одеса: Чорноморська книга, 2022. 55 с.
3. Шевченко П. Професійна підготовка у сфері мореплавства. Дніпро: Морська справа, 2020. 150 с.
4. Бондаренко А. Співпраця ІМО з міжнародними організаціями. Київ: Економіка і право, 2021. 115 с.

Дар'я КОВАЛЬЧУК
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Малєєва (Карпенко) Г. Л.***

МОРСЬКІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним із найважливіших способів економічного розвитку нашої держави нині вважається галузь судноплавства. Розвиток судноплавства відбувається найбільш дієвим способом — це морські перевезення. Так, морські перевезення завжди являлись такими, що відіграють велику роль в економіці та міжнародних відносинах України. Саме на морській інфраструктурі основується розвиток морського перевезення. Конкурентоспроможність та ефективність морського транспорту визначається наявністю розвинутою транспортною мережею та сучасного обладнання та станом портів.

Морські перевезення- усталений і найдавніший спосіб транспорту вантажу на великій відстані, за яким здійснюється перевезення світовими морями і океанами різноманітного багажу, починаючи від сипучого матеріалу і закінчуючи на готовій продукції. Так, Кодекс торговельного мореплавства у ст. 128 визначає умови організації морського перевезення, вказуючи на те, що: «умови морського перевезення вантажів визначаються договором» [1]. В цій ситуації необхідно звернутись до ст. 133 цього Кодексу, де зазначається наступне: «за договором морського перевезення вантажу перевізник або фрахтівник зобов'язується перевезти доручений йому відправником вантаж з порту відправлення в порт призначення і видати його уповноваженій на одержання вантажу особі (одержувачу), а відправник або фрахтувальник зобов'язується сплатити за перевезення встановлену плату (фрахт)» [1].

Україна знаходиться у вигідному географічному положенні з урахуванням розташування її морських портів. Це, так би мовити, забезпечує нашій державі використання транзитного вантажопотоку. Найсерйознішим та глобальним на світовому рівні недоліком є повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України у 2022 році. Повномасштабне вторгнення країни-терориста на територію нашої держави внесло зміни в практично усі сфери нашого життя. На даний момент, Чорне море та частина Азовського моря наразі вважаються небезпечними. Ще з негативного — ракетні удари, які здійснюються по суднах і портах, обмеження комерційного судноплавства через перекриття морських шляхів. Дані мінуси є надто серйозними, адже йдеться не тільки про ураження інфраструктури і матеріальні збитки, а і про загрозу життю екіпажу суден. З цього випливає і нестача робочої сили на суднах.

У своїй науковій роботі А. В Сержук охарактеризував процес морського перевезення після введення воєнного стану на території України: «у серпні 2022 р., коли ЗСУ звільнили острів Зміїний, що розташований на відстані 80 миль від рейду Суліна, був відкритий український канал Швидке. У вересні 2022 р. канал Швидке знову був відкритим: судна заходили до каналу за рекомендованим безпечним шляхом. На вході до каналу на борт судна, для перевірки, разом з лоцманом підіймаються працівники прикордонної служби і для безпеки супроводжують судно до місця призначення» [4, с. 44]. Найважливішою подією в Україні від початку повномасштабного вторгнення у морській політиці стала зернова угода. Дана угода передбачала розблокування для експорту зерна портів Одеси («Одеса», «Чорноморськ», «Південний»), а також страхування суден, які заплиюватимуть на території Чорного моря.

Цікавою є думка Давидова І. В і Резніченко С. В, які зазначають: «якщо ж говорити про перевезення вантажів, то в умовах воєнного часу, окрім необхідності забезпечення виконання вже існуючих договорів щодо поставки товарів, як всередині області, міжнародних зобов'язань (наскільки це можливо), постала нагальна потреба у забезпеченні товарами постраждалих регіонів, організації швидкої доставки гуманітарної допомоги (води, їжі, одягу, ліків тощо) задля недопущення гуманітарної катастрофи» [3, с. 532].

Беремо до уваги Наказ Міністерства інфраструктури України, у якому було затверджено наступні правила перевезення вантажу, багажу і пасажирів внутрішнім водним транспортом: «загальні положення, правила перевезення вантажів (зокрема, щодо укладення договору перевезення), вимоги щодо оформлення внутрішнього коносаменту, приймання вантажів до перевезення, маркування та пакування вантажів, здачу багажу, а також затверджено правила перевезення пасажирів, визначено особливості укладення договору перевезення пасажирів внутрішнім водним транспортом, визначені правила посадки пасажирів на судно та висадка пасажирів із судна, а страхування пасажирів» [2].

Отже, морські перевезення — це найважливіший економічний та стратегічний процес, який здійснюється державою з метою підтримки свого економічного становища і досягнення світового визнання. Воєнний стан, введений на території України у 2022 році неабияк вплинув на організацію існування держави, але це не зупинило даний процес остаточно, адже держава наразі продовжує функціонувати та розвиватись навіть в таких умовах, завдяки іншим країнам, а також організованості її внутрішніх процесів.

Використані джерела

1. Кодекс торговельного мореплавства від 09.12.1994 р. 176/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 47–52.
2. Про затвердження Правил перевезення вантажів, пасажирів і багажу внутрішнім водним транспортом: Наказ Міністерства інфраструктури України від 15.04.2022 р. № 220. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0644-22?utm_source
3. Давидова І. В., Резніченко С. В. Договори перевезення: реалії воєнного часу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 530–533. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2022/129.pdf
4. Сержук А. В. Морські перевезення під час війни. *Економіка та підприємництво*: збірник наукових праць. 2023. Вип. 50. С. 40–48. URL: https://ir.kneu.edu.ua/items/e77736bc-de55-4462-b310-9ad5f0d0c216

Ксенія КОЛЕСНИКОВА, Наталя ДОМОЖИРСЬКА
студентки 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Голоядова Т. О.***

ПОДАТКОВИЙ ОБОВ'ЯЗОК: ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ. ВИНИКНЕННЯ, ЗМІНА ТА ПРИПИНЕННЯ ПОДАТКОВОГО ОБОВ'ЯЗКУ

Податковий обов'язок є невід'ємною частиною податкового законодавства та одним з основних критеріїв для стабільного функціонування держави. У сучасних умовах, коли економічна ситуація постійно змінюється, а державні бюджети стикаються з викликами, які потребують оптимізації фінансових ресурсів, дослідження податкового обов'язку набуває особливої актуальності.

Податковий кодекс України закріплює визначення поняття податкового обов'язку. Таким чином, податковий обов'язок — це «обов'язок платника податку обчислити, задекларувати та/або сплатити суму податку та збору в порядку і строки, визначені кодексом, законами з питань митної справи» [1].

Значення податкового обов'язку важко переоцінити. Належне його виконання виступає в ролі основного джерела доходів держави, що фінансує державні програми та інфраструктуру. А також, сприяє економічному розвитку та забезпечує фінансову стабільність країни, що є критично важливим для таких напрямків, як: освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, та інших життєвих стандартів населення держави.

Обов'язок зі сплати податків або зборів виникає, змінюється чи припиняється внаслідок підстав, що встановлені податковим законодавством [2]. Виключно податкові закони встановлюють такі підстави, що є втіленням конституційної норми, згідно з якою, саме законом встановлюється система оподаткування, збори та податки.

Визначеною законодавством підставою для виникнення податкових зобов'язань є наявність у платника податків об'єкта оподаткування та завершення відповідного податкового періоду. Обов'язок сплати податків законодавець покладає безпосередньо на платника податків, але в передбачених законодавством випадках такий обов'язок може бути виконаний представником платника податків або його податковим агентом.

У процесі реалізації податкового обов'язку виокремлюють трьох учасників:

– Особа — платник податків;

– Установа банку, на яку покладено повноваження здійснення перерахунку коштів до державного бюджету;

– Державна казначейська служба, правомочністю якої є зарахування коштів до державного бюджету [3].

Короткочасною підставою припинення податкового обов'язку є його своєчасне виконання у повному обсязі, тобто виконання належним чином. Окрім його виконання, підставами для припинення податкового обов'язку є:

– Ліквідація юридичної особи — платника податків;

– Смерть фізичної особи — платника податків (визнання її недієздатною або безвісно відсутньою);

– Скасування податку в порядку, передбаченому законодавством;

– Скасування реєстрації особи в якості платника податку, тобто втрата ознак, що визначають особу, як платника податків [1].

На основі проведеного дослідження зробили висновки, що безперечна соціальна значущість та безумовність сплати податкового обов'язку вимагає насамперед єдиного розуміння вищезазначеного поняття та чіткого визначення порядку його реалізації законодавством. Оскільки саме усвідомлення значення податкового обов'язку громадянами є важливим, як для держави, так і для самих платників податків, адже це сприяє відповідальному ставленню до виконання податкових зобов'язань, що у свою чергу закріплені конституційною нормою, а отже є безумовним обов'язком кожного члена суспільства.

Використані джерела

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. зі змінами та доповненнями Редакція від 01.10.2024., підстава № 3706-IX, 3813-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755–17#Text
2. Латковська Т., Голоядова Т., Сідор М. Податкове право : навч.-метод. посіб. (для здобувачів вищої освіти). 2-ге вид., доопр. і доп. Одеса: Фенікс, 2023. С 84. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b3751cb3-f5b1–469c-b15d-d8c7e5af70aa/content
3. Бабаєвська В. В., Д'яченко К. С., Шульга Т. М. Проблемні питання визначення моменту виконання податкового обов'язку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 377–379.

Анастасія КОЛІСНИК

студентка 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Кравченко М. О.***

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТА

Особливий порядок притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності є однією з визначальних рис правового статусу адвоката. Крім того, існування такого виду відповідальності має на меті не лише забезпечити виконання адвокатами своїх професійних обов'язків, але й відіграє виховну та превентивну функції. У той саме час, не можна оминути той факт, що існують низка проблем, які виникають при застосуванні дисциплінарних стягнень до адвокатів. Розглянемо основні аспекти дисциплінарної відповідальності адвоката, а також проблеми, що можуть виникнути під час притягнення адвоката до такої відповідальності.

Згідно зі статтею 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокат має низку зобов'язань, які включають, до прикладу, дотримання присяги, правил адвокатської етики, надання звітів про результати виконання доручення клієнта, виконання рішень органів адвокатського самоврядування тощо. Ці обов'язки покликані забезпечити належне виконання адвокатом доручення клієнта та підтримання престижу інституту адвокатуру в цілому. На жаль, на практиці зустрічаються непоодинокі випадку порушення адвокатами своїх професійних обов'язків.

Розглянемо деякі випадки порушень більш детально. Так, адвокат, відповідно до закону, зобов'язаний дотримуватися правил ад-

вокатської етики, проте у реальному житті зустрічаються випадки непрофесійного поводження з клієнтами, маніпулювання фактами або навіть порушення адвокатської таємниці. Вважаємо, що саме відсутність чітких стандартів у законодавстві для трактування поняття «порушення адвокатської етики» та суб'єктивність в оцінці таких порушень часто призводять до правових прогалин та труднощів у застосуванні дисциплінарних стягнень.

Крім того, законодавство не містить вичерпного переліку порушень, що можуть бути підставою для дисциплінарної відповідальності адвоката. Це створює неоднозначність у правозастосуванні, коли випадки, які на думку одних можуть бути підставою для дисциплінарного провадження, а на думку інших не підпадають під відповідні норми.

Ще одним суттєвим аспектом є наявність випадків, коли судові рішення або рішення інших органів, що прийняті в справах, де адвокат здійснював захист чи представництво, можуть стати причиною для ініціювання дисциплінарного розгляду, навіть якщо вони не стосуються безпосередніх порушень професійної етики або законодавства з боку адвоката. Отже, завжди існує ризик, що адвокат може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності без реального порушення з його боку.

Дисциплінарне провадження стосовно адвоката здійснюється кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури, і весь процес має свої специфічні етапи. Однак, існують проблеми, пов'язані з процедурою, які можуть призвести до затягування розгляду дисциплінарних справ, зловживання правом на звернення до комісії, а також неправомірного тиску на адвоката.

Однією з основних проблем є можливість зловживання правом на подання скарги. Заяви про неналежну поведінку адвоката часто подаються без достатніх підстав, що створює додаткове навантаження на систему адвокатського самоврядування та відволікає від реальних випадків порушень. Крім того, необґрунтовані скарги можуть мати на адвоката психологічний тиск, особливо коли вони подаються з метою тиску в процесі виконання адвокатської діяльності.

Відповідно до законодавства, адвокат вважається невинуватим у вчиненні дисциплінарного проступку, поки його вину не доведено в установленому порядку. Це важливий принцип дисциплінарного провадження, що запобігає необґрунтованій відповідальності адвоката. У той саме час, існують труднощі з доказуванням вини адвоката. Саме ініціатор дисциплінарного провадження має довести вчинення адвокатом дисциплінарного проступку, що часто стає проблемою через обмеження доступу до доказів або відсутність документальних підтверджень.

Процедура подачі скарг на адвокатів також має свої складнощі. Наприклад, заява або скарга повинна містити значну кількість інформації, у тому числі докази. Однак, іноді це стає проблемою для громадян, які не мають належного доступу до таких доказів або не можуть правильно оформити документи. Крім того, відсутність чіткої координації між різними органами адвокатського самоврядування та кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями може спричинити затримки та помилки в процедурі подачі і розгляду скарг. Тобто, органи, які відповідають за організацію та контроль діяльності адвокатів, а також за розгляд скарг на них, не завжди працюють злагоджено або у тісній координації. Це може призвести до затримок в обробці скарг (наприклад, коли одні органи не передають потрібну інформацію вчасно або не діють швидко) або до помилок у процесі розгляду (наприклад, через недорозуміння або неузгодженість в діях різних органів) [1, с. 131].

Встановлена плата за подачу заяви чи скарги на адвоката є ще однією проблемою. Зокрема для осіб з інвалідністю чи ветеранів війни ця плата може бути значним бар'єром, хоча вони мають право на пільги. Якщо заявник має сплатити організаційну плату за розгляд своєї скарги (як зазначено в Рішенні РАУ № 37 Про встановлення плати за організаційне забезпечення розгляду заяв (скарг) до кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури та до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, це може бути один прожитковий мінімум), це створює додаткове фінансове навантаження, яке може зменшити кількість звернень до дисциплінарних органів або створити перешкоди для громадян, які мають право на оскарження, але не можуть дозволити собі сплатити таку суму.

У якості висновку зазначимо, що дисциплінарна відповідальність адвоката є важливим елементом, який має на меті забезпечити чесність і професіоналізм у правозахисній діяльності. У той саме час, на практиці існують проблеми, пов'язані зі складнощами у притягненні адвокатів до дисциплінарної відповідальності, що потребують вирішення.

Використані джерела

1. Кравченко М. В. Щодо відповідальності адвокатів за порушення зобов'язань за договором про надання правової допомоги. *Юридичний вісник*. 2014. № 3 (32). С. 130–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2014_3_27

Софія КОНДРАТЮК
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Заверюха М. М.***

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗМІНІ КЛІМАТУ

На початку XXI століття стало очевидним, що зміна клімату є комплексною проблемою, яка впливає на всі сфери людського життя. Зростання середньої температури планети, екстремальні погодні явища, підвищення рівня моря та інші наслідки кліматичних змін створюють серйозні ризики для енергетичної безпеки, продовольства, здоров'я людей та стану екосистем [1].

У 2016 році Україна зробила важливий крок на шляху до сталого розвитку, ратифікувавши Паризьку угоду. Це рішення відображає прагнення нашої країни інтегруватися в європейський енергетичний простір та взяти активну участь у глобальних зусиллях з боротьби зі зміною клімату. Приєднання до Паризької угоди означає, що Україна зобов'язалася скоротити викиди парникових газів та адаптуватися до наслідків зміни клімату. Реалізація цих зобов'язань вимагає значних інвестицій у «зелені» технології, енергоефективність та відновлювані джерела енергії. Концепція 2016 року була першим кроком України до формування комплексної стратегії боротьби зі зміною клімату. Вона визначила пріоритетні напрями державної політики, такі як скорочення викидів парникових газів, адаптація до наслідків зміни клімату та розвиток низьковуглецевої економіки.

Для досягнення цілей, визначених у Концепції, Уряд розробив і затвердив у грудні 2017 року детальний План заходів який став важливим кроком у реалізації державної політики у сфері зміни клімату. Він передбачає розробку та впровадження низки нормативно-правових актів, інвестиційних проектів та програм, спрямованих на підвищення адаптаційної спроможності України до наслідків зміни клімату.

У серпні 2017 року Урядом було зроблено один із кроків і затверджено Енергетичну стратегію України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» [2], проте слід відмітити, що дане розпорядження втратило чинність відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 року № 373-р, яким передбачається схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2050 року.

Стратегія низьковуглецевого розвитку України до 2050 року пропонує комплекс заходів, спрямованих на зниження викидів парникових газів та адаптацію до зміни клімату. Передбачає розвиток відновлюваних джерел енергії, підвищення енергоефективності, перехід на екологічно чистий транспорт, а також впровадження стійких практик у сільському та лісовому господарств. До 2050 року Україна планує досягти значного скорочення викидів парникових газів, зменшивши їх до 31–34 % від рівня 1990 року [3].

Так, Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року» від 30 травня 2018 р. [4] акцентує увагу на необхідності декарбонізації транспортного сектору шляхом зменшення викидів CO2. Це передбачає впровадження низки заходів, таких як перехід на альтернативні види палива, підвищення енергоефективності транспортних засобів та розвиток екологічно чистого транспорту.

Щоб пом'якшити негативні наслідки зміни клімату, посилені російською агресією, держава має розробити та впровадити комплекс заходів, спрямованих на збереження та відновлення природних ресурсів, перехід до «зеленої» економіки та адаптацію до нових кліматичних умов. Така політика має бути заснована на наукових даних та враховувати потреби всіх верств населення. Тільки за таких умов ми зможемо забезпечити сталий розвиток України та зберегти наше спільне довкілля для майбутніх поколінь.

Використані джерела

1. Паризька угода від 12 грудня 2015 року, ратифікована Законом України від 14 липня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 35. Ст. 595.
2. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 року № 605-р. (втратило чинність). *Урядовий кур'єр*. 2017. 8 вересня. № 167.
3. German Renewable Energy Sources Act (EEG 2017). URL: https://www.bmwi.de/Redaktion/EN/Downloads/renewable-energy-sources-act-2017.pdf (дата звернення: 01.11.2024).
4. Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 430-р. *Урядовий кур'єр*. 2018. 27 червня. № 120.

Софія КОНДРАТЮК
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Малєєва (Карпенко) Г. Л.***

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ МОРСЬКОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Україна, як морська держава, з моменту здобуття незалежності визначила для себе важливу роль в глобальній морській системі, що базується на кількох ключових чинниках. Її географічне розташування, значна берегова лінія, доступ до Чорного та Азовського морів, розвинена портова інфраструктура і наявність суднобудівної галузі роблять Україну важливим учасником міжнародної морської спільноти. Враховуючи, що Україна з поміж інших держав відносно молода держава, науковці поділяють розвиток морського права на три етапи — по 10 років кожен. Як зазначає А. Ребкало етапи морського права слід розділяти наступним чином, а саме: початок становлення незалежності України з 1991 року закінчуючи 2000 роком, другий етап — починаючи з 2000 року закінчуючи 2010 роком, а третій починаючи з 2011 року до сьогодні.

Розглядаючи перший етап становлення морського права в Україні особливо важливим кроком в даному напрямку стало прийняття в листопаді 1992 року Постанови ВРУ «Про приєднання України до Міжнародної конвенції по пошуку і рятуванню на морі 1979 року» та ратифікації ВРУ «Конвенції про режим проток». Одночасно, прийняття ВРУ ЗУ «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про морські застави та іпотеки», фактично встановило юридичний акт для розвитку морської галузі в державі та сприяло тісній співпраці з іншими країнами та зміцненню своїх позицій на міжнародній арені забезпечивши правовий захист судноплавних інтересів. Важливим кроком в імплементації міжнародного морського права в українське національне законодавство, на думку Щипцова О. О., стало «прийняття Постанови ВРУ «Про участь України в Міжнародній конвенції щодо втручання у відкритому морі у випадках аварій, які призводять до забруднення нафтою, 1969 року» та Постанови КМУ «Про приєднання України до Міжнародної конвенції по запобіганню забрудненню з суден 1973 року, поправок» 1984, 1985, 1987, 1990 і 1992 років та Протоколу 1978 року до неї»»[1]. Вищенаведені акти дозволили Україні взяти участь у глобальній системі боротьби із забрудненням морського середовища, викликаним нафтовими аваріями. Наступним кроком було прийняття ЗУ «Про транспорт» в 1994 році, який гарантував правову, економічну, організаційну та соціальну основу діяльності морського транспорту [2]. Не менш важливим стало прийняття Конституції України в 1996 році, яка визначила в ч. 1 ст. 13 перелік об'єктів права власності українського народу, де також було визначено «природні ресурси континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України» [3].

Другий етап передбачав розгляд проєкту Закону України «Про внутрішні води, територіальне море та прилеглу зону України». За думкою народного депутата ВРУ IV скликання Грачева О. О., законопроєкт мав на меті забезпечити комплексне регулювання внутрішніх вод, територіального моря та прилеглої зони та важливі питання щодо контролю та захисту суверенітету. Однак, невдача в прийнятті цього законопроєкту стала втраченою можливістю для України в частині зміцнення свого правового статусу як морської держави [4].

Досить важливим для України з погляду практики застосування норм морського права був судовий процес між Україною та Румунією у Міжнародному суді ООН. У 2004 році, Румунія подала позов проти України, щодо делімітації континентального шельфу і виняткових економічних зон між двома країнами [5]. У 2009 році судом було прийнято рішення, яке передбачило визначення кордонів економічної зони Румунії та України, за підсумками судового спору обидві країни залишились задоволеними.

Третій етап формування морського законодавства України виявився значущим, оскільки законодавчі зміни 2012 року, які стосуються арешту морських суден, суттєво вплинули на регулювання цієї сфери. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ про арешт на морські судна» сприяв доповненню ГПК та ЦПК України щодо визначення підсудності судів при винесенні рішення про арешт морського судна [6]. Затвердження розпорядження КМУ від 11 жовтня 2017 р. № 747-р «Про схвалення Стратегії імплементації положень директив та регламентів Європейського Союзу у сфері міжнародного морського та внутрішнього водного транспорту («дорожньої карти»)», дозволила спрямувати свій вектор на адаптацію національного законодавства до стандартів ЄС, що є необхідним кроком для інтеграції України в європейський простір.

Тому, в рамках формування морського права Україна демонструє прагнення інтегруватися в міжнародну морську спільноту, визнаючи норми, вимоги та принципи, що поширюються не лише на Чорне та Азовське моря, але й на води Світового океану. Це підтверджує орієнтацію держави на універсальні стандарти морського права та бажання слідувати загальноприйнятим правилам.

Використані джерела

1. Щипцов О. О. Вплив державної морської політики України на імплементацію міжнародного морського права у сфері безпеки торговельного мореплавства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 «Міжнародне право». Одеса : Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2012. 19 с.
2. Про транспорт: Закон України від 10 лист. 1994 р. № 232/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 51. Ст. 446. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80#Text
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/9%D0%B2%D1%80#Text
4. Про внутрішні води, територіальне море та прилеглу зону України: проєкт Закону від 09.07.2003 № 1031-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1031-15#Text
5. MaritimeDelimitationintheBlackSea (Romania v. Ukraine). 2009. URL: http://www.icj-cij.org/files/case-related/132/132-20090203-JUD-01-00- EN. pdf
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ про арешт на морські судна: Закон України від 20 груд. 2011 р. № 4190-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 29. Ст. 342. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4190-17#Text

Захар КОРШУН
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Заверюха М. М.***

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ: АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄС

Біорізноманіття відіграє ключову роль у підтримці екологічної рівноваги на планеті, забезпечуючи функціонування екосистем та надання екосистемних послуг. Однак, в умовах стрімкого розвитку промисловості та зміни клімату, збереження біорізноманіття стає все більш складним завданням, що потребує ефективного правового регулювання.

Актуальність теми зумовлена критичним станом природних екосистем та необхідністю створення дієвих механізмів їх захисту та відновлення. За даними Всесвітнього фонду природи, з 1970 року чисельність популяцій диких тварин у світі скоротилася на 68 % [1]. Зокрема, вказані питання розглядалися в працях: В. І. Андрейцева, Г. І. Балюк, А. П. Гетьмана, І. І. Каракаша та ін. У контексті євроінтеграційних процесів України особливого значення набуває порівняльний аналіз екологічного законодавства України та Європейського Союзу (ЄС) у сфері збереження біорізноманіття.

Правове регулювання збереження біорізноманіття в Україні базується на Конституції України, Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища», Законі України «Про рослинний світ», Законі України «Про тваринний світ», а також на міжнародних конвенціях та угодах, ратифікованих Верховною Радою України. Ключовим документом у цій сфері є Закон України «Про Червону книгу України» [2].

У Європейському Союзі правове регулювання збереження біорізноманіття здійснюється на основі Директиви про середовища існування (Habitats Directive) та Директиви про птахів (Birds Directive). Ці документи формують основу мережі Natura 2000, яка є найбільшою скоординованою мережею природоохоронних територій у світі [3]. Зазначені директиви обов'язкові для всіх країн ЄС, що забезпечує єдину політику у сфері охорони природи. Європейський підхід включає не тільки законодавчу базу, але й ефективні механізми контролю та санкції за порушення екологічних норм.

Порівнюючи підходи до збереження біорізноманіття в Україні та ЄС, можна виділити кілька ключових відмінностей. Європейське законодавство характеризується більш системним підходом до охорони природи. В ЄС приділяється більше уваги превентивним заходам та оцінці впливу на довкілля. Також в ЄС активно залучаються громадські організації та місцеві спільноти до процесу прийняття рішень. Крім того, в ЄС широко застосовується система економічного стимулювання природоохоронної діяльності. Ефективність законодавства ЄС підтверджується позитивними результатами. Наприклад, завдяки мережі Natura 2000 вдалося зупинити скорочення чисельності багатьох видів птахів і ссавців [3].

В Україні, незважаючи на наявність прогресивного законодавства, його імплементація часто стикається з труднощами. Серед позитивних прикладів можна відзначити створення нових об'єктів природно-заповідного фонду та розширення існуючих. Однак, проблеми з фінансуванням та недостатній контроль за дотриманням законодавства часто призводять до неефективного управління цими територіями. Водночас варто відзначити позитивні зміни в Україні, зокрема у сфері зближення національного законодавства із законодавством ЄС у рамках Угоди про асоціацію [4]. Одним із ключових напрямів є впровадження принципів сталого розвитку та екологічного балансу, що передбачено Національною стратегією з охорони навколишнього середовища. Проте, для досягнення європейських стандартів потрібні подальші зусилля у сфері правозастосування.

Аналіз ефективності екологічного законодавства України та ЄС у сфері збереження біорізноманіття дозволяє зробити висновок про необхідність подальшого вдосконалення правового регулювання в Україні. Для підвищення ефективності рекомендується гармонізувати національне законодавство з нормами ЄС, посилити механізми контролю за виконанням природоохоронного законодавства, розробити систему економічних стимулів для збереження біорізноманіття, підвищити рівень екологічної освіти населення та забезпечити достатнє фінансування природоохоронних заходів. Реалізація цих рекомендацій дозволить Україні наблизитися до європейських стандартів у сфері збереження біорізноманіття та забезпечити більш ефективний захист унікальних природних екосистем країни.

Використані джерела

1. Звіт про живу планету 2020. Гланд, Швейцарія / Всесвіт. фонд дик. природи. URL: https://wwf.ua/our-work/overview/lpr-2020/ (дата звернення: 20.10.2024).
2. Про Червону книгу України: Закон України від 7 лютого 2002 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 30. Ст. 201.
3. Стан природи в ЄС: результати звітності відповідно до природоохоронних директив 2013–2018 / Європ. агентство з питань довкілля, 2020. URL: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9a5a26d4–173f-11eb-b57e-01aa75ed71a1/language-en (дата звернення: 20.10.2024).
4. Угода між Україною та Європейським Союзом про участь України у Програмі ЄС LIFE — Програмі дій з довкілля та клімату: Угода Україна від 24.06.2022 : станом на 20 верес. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002–22#Text (дата звернення: 20.10.2024).

Дар'я КОСТЮК

студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Коваль Н. О.***

РОЛЬ ЕЛЕКТРОННОЇ МИТНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ НА ВВЕЗЕННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, Указом Президента України № 64/2022 було постановлено про введення воєнного стану на всій території України від 24 лютого 2022 року [5]. Підтримка міжнародних партнерів та волонтерів в таких умовах стала необхідністю і весь цивілізований світ почав допомагати українцям, зокрема надавати гуманітарну допомогу. Тому постало питання, щодо ефективного та швидкого ввезення цих товарів. Один із інструментів, що прискорив цей процес це саме електронна митна декларація, заповнення якої зменшує бюрократичні затримки та сприяє своєчасному постачанню гуманітарних вантажів.

Електронна митна декларація — це сучасний цифровий інструмент, який прискорює процес проходження митного контролю, оскільки кожний вантаж матиме свій унікальний код [1]. Варто зазначити, що електронна митна декларація не містить встановлених законодавством обов'язкових реквізитів [6]. Дана процедура є більш ефективною, ніж паперові декларації, тому що мінімізує ризики затримок, людських помилок і дозволяє швидко здійснювати митне оформлення. Тобто, серед основних переваг це оперативне оформлення, яке забезпечується завдяки автоматизованій системі; прозорість, електронна система фіксує всі операції, що зменшує ризики корупції та спрощує контроль з боку державних органів; дистанційність, можливість подати декларацію віддалено, без потреби фізичної присутності на митниці, що особливо важливо під час воєнного стану, коли безпека на першому місці. Важливо зазначити, що для митниці вищезазначена форма також має ряд переваг, наприклад: значне заощадження часу працівника митниці, непотрібно переписувати вручну митні декларації, всі дані вносяться автоматично.

На сайті Державної митної служби вказаний алгоритм заповнення електронної митної декларації та надається сам бланк, тобто процедура є досить доступною.

В Особистому кабінеті на Єдиному державному інформаційному веб-порталі «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» створюється електронна декларація. Для цього необхідно ідентифікуватися за допомогою кваліфікованого електронного підпису (КЕП) особи або будь-яким із засобів Інтегрованої системи електронної ідентифікації id.gov.ua. Далі в Особистому кабінеті потрібно обрати категорію «Декларація на гуманітарну допомогу» в розділі «Громадянам». Там також можна знайти раніше подані декларації та додати нову. Якщо декларація не містить помилок, її буде внесено до інформаційної системи Держмитслужби, де їй присвоять унікальний електронний ідентифікатор (UEI). Ідентифікатор являє собою невелике ціле число, яке починається з 00, наприклад, 00555. Саме цей номер слід повідомити на митниці [3].

Розробники також врахували, що іноземні громадяни не мають електронних сервісів ідентифікації і зробили так аби з будь-якої країни світу можна було заповнити заздалегідь митну Е-декларацію для

гуманітарного вантажу. Всі анкети відразу потрапляють до бази даних Державної митної служби України та дублюються декларанту на електронну пошту [4].

Поняття гуманітарна допомога зазначено в Законі України «Про гуманітарну допомогу», де вказано, що «це цільова адресна безоплатна допомога у грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами з мотивів гуманності отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують допомоги у зв'язку із соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, скрутним фінансовим становищем, введенням воєнного або надзвичайного стану, виникненням надзвичайної ситуації або тяжкою хворобою конкретної фізичної особи, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту» [7]. Гуманітарні вантажі включають продукти харчування, медикаменти, медичне обладнання, засоби гігієни, одяг, генератори та інші предмети, які є необхідними для забезпечення базових потреб населення і допомоги постраждалим від війни. Законодавець подбав про те, щоб всі зазначені потреби були забезпечені вчасно, тому спростив процедуру оформлення гуманітарних вантажів.

Завдяки електронній декларації можна легко скористатися пільгами, що дозволяють швидко доставляти необхідні товари з-за кордону. Дана система суттєво знизила кількість необхідних паперових документів і значно скоротила час на оформлення.

Також важливо зазначити, що митні органи можуть легко відстежувати гуманітарні вантажі, що дозволяє уникати дублювання та забезпечити, щоб допомога потрапила до тих, хто її найбільше потребує. Крім того, волонтерські організації можуть дистанційно подавати всі необхідні документи, навіть перебуваючи поза межами України [2].

Отже, електронна митна декларація стала критично важливим елементом під час війни в Україні, оскільки дозволяє швидко і ефективно організовувати ввезення гуманітарної допомоги. Вона забезпечує прозорість, швидкість і простоту у процедурі оформлення, що сприяє безперебійному постачанню життєво важливих ресурсів для постраждалих людей. Подальше вдосконалення цієї системи та підтримка міжнародних партнерів дозволять ще ефективніше використовувати цей інструмент і покращити координацію дій у забезпеченні гуманітарної допомоги під час кризових ситуацій.

Використані джерела

1. Митна декларація на ввезення гуманітарної допомоги доступна в електронній формі. URL: https://oblikbudget.com.ua/news/10750-mitna-deklaratsya-na-vvezennya-gumantarno-dopomogi-dostupna-v-elektronny-form
2. Митне оформлення в умовах воєнного стану. URL: https://customs.gov.ua/mitne-oformlennia-gumanitarnoyi-dopomogi-v-umovakh-voiennogo-stanu
3. Митна Е-декларація для гуманітарних вантажів. URL: https://adm.dp.gov.ua/gromadyanam/onlajn-servisi/mitna-e-deklaraciya-dlya-gumanitarnih-vantazhiv
4. Запрацювала митна Е-декларація для гуманітарних вантажів. URL: https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/zapratsiuvala-mitna-e-deklaratsiia-dlia-gumanitarnikh-vantazhiv-855
5. Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022–41397 (дата звернення: 12.10.2024).
6. Митний Кодекс України № 4495-VI від 13.03.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495–17#top (дата звернення: 12.10.2024).
7. Про гуманітарну допомогу Закон України № 1192-XIV від 22.10.1999 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192–14#Text (дата звернення: 12.10.2024).

Мар'яна КОСТЮК
студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Коваль Н. О.***

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ

Як суверенна держава з ринковою економікою, що активно розвивається, Україна приділяє велику увагу регулюванню міжнародної торгівлі та захисту власних економічних інтересів. Одним із ключових механізмів досягнення цієї мети є контроль за дотриманням митних правил та притягнення до адміністративної відповідальності у разі їх порушення. Ця система відповідальності відіграє важливу роль у підтримці порядку в транскордонній торгівлі, запобіганні контрабанді та забезпеченні дотримання митних правил.

Правові засади адміністративної відповідальності в українській митній справі регулюються Митним кодексом України (далі — МК України). Там визначаються види порушень, процедури виявлення та їх документування, а також санкції, що накладаються на порушників. Відповідальність розроблена як превентивна та каральна система, спрямована на стримування потенційних порушників та забезпечення справедливих наслідків для тих, хто порушує митні правила. Слід

зазначити, що «фактичною підставою для адміністративної відповідальності у цій сфері є не загальні адміністративні правопорушення, передбачені статтею 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення» [3, с. 70].

Відповідно до ст. 458 МК України «порушення митних правил є адміністративним правопорушенням, яке являє собою протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений цим Кодексом та іншими актами законодавства України порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх митним органам для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на митні органи цим Кодексом чи іншими законами України, і за які цим Кодексом передбачена адміністративна відповідальність» [1].

Однією з особливостей адміністративної відповідальності за митні правопорушення в Україні є те, що вона охоплює широкий спектр правопорушень, від незначних розбіжностей у документації до більш серйозних — таких як спроби переміщення товарів через кордон без належного декларування. Такий комплексний підхід дозволяє митним органам ефективно боротися з різними формами порушень. Санкції за порушення українського митного законодавства мають переважно адміністративний характер, на відміну від кримінальних покарань. Суворість санкцій, як правило, відповідає тяжкості правопорушення і гарантує пропорційне реагування на різні види правопорушень.

Варто зазначити, що важливим аспектом української системи є акцент на належній правовій процедурі та праві на захист. Фізичні та юридичні особи, обвинувачені у вчиненні митних правопорушень, мають право представляти себе, давати свідчення та оскаржувати рішення в судовому порядку. Ця особливість гарантує, що система підтримує баланс між ефективним правозастосуванням та захистом прав особистості.

Процедура притягнення до адміністративної відповідальності за порушення митних правил в Україні характеризується специфічністю та формальністю. Посадові особи митних органів зобов'язані дотримуватися чітких процедур при виявленні, документуванні та розгляді порушень. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 466 МК України, «адміністративні стягнення за порушення митних правил не може бути застосовано інакше, як на підставі та в порядку, що встановлені цим Кодексом та іншими законами України» [1]. Це включає підготовку звітів, збір доказів та дотримання строків. Ця формальність слугує для забезпечення послідовності у правозастосуванні та захисту прав держави та винних осіб.

Ще однією особливістю, про яку варто згадати, є те, що для незначних або ненавмисних правопорушень українське законодавство передбачає можливість попередження та сплати штрафів, що може призвести до більш раннього вирішення справи та зменшення санкцій. Такий підхід дозволяє більш ефективно розглядати справи та заохочує дотримання законодавства. Система також включає елемент особистої відповідальності. У справах за участю юридичних осіб до відповідальності може бути притягнута як компанія, так і відповідальна особа. Такий подвійний підхід діє як стримуючий фактор для порушників.

«Перспективи розвитку законодавства у сфері митного регулювання в Україні мають вирішальне значення для забезпечення ефективної роботи митних органів. Однією з перспектив розвитку могло б стати впровадження сучасних технологій для автоматизації митних процедур та зменшення втручання людини» [2, с. 170]. Підхід України до адміністративної відповідальності за порушення митних правил також відображає міжнародні зобов'язання та прагнення. Як країна, що прагне тіснішої інтеграції з Європейським Союзом, Україна працює над приведенням своєї митної практики у відповідність до стандартів ЄС. Як наслідок, у митній сфері відбуваються реформи, в тому числі оновлення системи адміністративної відповідальності з метою підвищення її ефективності та справедливості.

Отже, система адміністративної відповідальності за порушення митного законодавства в Україні характеризується комплексністю, формалізованістю, дотриманням належної правової процедури та адаптацією до міжнародних стандартів. Незважаючи на такі виклики, як необхідність постійної модернізації та боротьба з корупцією, система відповідальності відіграє важливу роль у регулюванні транскордонної торгівлі та захисті економічних інтересів України.

Використані джерела

1. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012, № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495–17#Text (дата звернення: 15.10.2024).
2. Василишин С. А. Порушення митних правил як склад адміністративних правопорушень. *Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення*: матеріали Міжнародної конференції здобувачів вищої освіти. Львів: Вид-во Львівського торговельно-економічного університету, 2024. С. 169–170.
3. Хомутянський В. В. Особливості адміністративної відповідальності за порушення митних правил у співвідношенні із загальною адміністративною відповідальністю. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2019. № 37. С. 69–72.

Валерія КОТЕЛКІНА
студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Голоядова Т. О.***

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ

Податкова система України через свій безперервний розвиток є основоположною категорією, відповідно до якої можна створити сучасну країну із надійною основою в сфері фінансів.

Податками в економічному сенсі є грошові відносини, вони виникають в державі з такими особами: юридичними та фізичними [2, с. 5].

Отже, податок — це безумовний та обов'язковий платіж на єдиний рахунок, який справляється з платників податку відповідно до Податкового кодексу України, також такий платіж здійснюється щодо окремого бюджету. Основними рисами податку є відсутність легального ухилення від сплати податку; сплата податку, яка дозволяє забезпечення заходів примусового характеру за потребою; поділ податків за бюджетами та фондами реалізується згідно із системою бюджетів і здійснюється відповідно до таких способів: затвердження податку за відповідним бюджетом або розподіл коштів від сплати податку між бюджетами.

Чинним законодавством передбачено 2 різновиди податків: загальнодержавні та місцеві. Загальнодержавними є ті податки та збори, які регламентовані Податковим кодексом України. Вони несуть обов'язковий характер щодо сплати на усій території України, крім випадків, передбачених податковим законодавством. Також врегульовано, що до загальнодержавних податків, зокрема, належать: податки на прибуток підприємств, доходи фізичних осіб, додану вартість; акцизний та екологічний податок; рентна плата; мито. Згідно із вищезазначеним, слід вказати, що відносини, які пов'язані з визначенням та справлянням мита, зазвичай, регулюються митним законодавством. Зачислення загальнодержавних податків та зборів до державного, місцевих бюджетів, місцевих податків та зборів до відповідних місцевих бюджетів втілюється посилаючись на бюджетне законодавство. А закріплення як місцевих, так і загальнодержавних податків та зборів, які не визначені податковим законодавством, суворо забороняється. Місцевими, в свою чергу, є податки та збори, що закріплені згідно з переліком і в рамах граничних розмірів ставок, визначених Податковим Кодексом України, рішеннями міських, сільських, селищних, рад у межах їх компетенції, являються необхідними до сплати на території певних територіальних громад. Цьому виду притаманні податок

на майно та єдиний податок, на місцеві ради покладено обов'язок, пов'язаний з їх врегулюванням в складовій податку щодо транспорту та плати за землю, крім земельного податку за землі лісу [1].

Стосовно методу справляння, податки, по-перше, можуть бути прямими та непрямими. Прямі податки справляються з доходу або майна платника, а в непрямих податках об'єктом їх оподаткування є операції, митна вартість, обороти, таким чином вони входять до ціни товару ще на етапі його запровадження [3, с. 36–37].

Наразі в Україні діє воєнний стан, та під час нього дещо змінились ставки податків. Це обумовлюється ухваленням Верховною Радою України 10 жовтня 2024 року законопроекту № 11416-д щодо збільшення податків, але вже з 1 жовтня 2024 року він діє ретроспективно, включає наступні зміни: по-перше, з 1 жовтня 2024 року, військовий збір на зарплати всіх фізичних осіб (включаючи тих, хто працює в режимі «Дія.Сіті») зростає з 1,5 % до 5 %, окрім військовослужбовців ЗСУ, СБУ, СЗР, ГУР МО, Нацгвардії, прикордонників, УДО та ДССЗЗІ: для цих осіб ставку залишили на рівні 1,5 %, та зберегли звільнення для тих, хто виконує бойові завдання); по-друге, з 1 січня 2025 року військовий збір на інші доходи громадян (крім зарплат) збільшиться з 1,5 % до 5 %; по-третє, для Фізичних осіб-підприємців 1, 2, 4 груп втілено військовий збір у розмірі 10 % від мінімальної зарплати, яка встановлена на 1 число звітного місяця, а фізичні особи-підприємці 3 групи, юридичні особи 3 групи єдиного податку сплачуватимуть 1 % від доходу у виді військового збору; по-четверте, для банків збільшено податок на прибуток за ставкою 50 % за 2024 рік, а з 1 січня 2025 року для небанківських установ (крім страхових компаній) податок на прибуток збільшиться з 18 % до 25 %; також для АЗС встановлення щомісячних авансових внесків з податку на прибуток (якщо власник юридична особа) та ПДФО (якщо власник фізична особа) у розмірі 30, 45 або 60 тис. грн. [4].

На підставі проведеного дослідження, можна зазначити, що, по-перше, податки — це найважливіша фінансова категорія, яка в сучасних реаліях є важливим чинником забезпечення економічної стабільності в Україні, тільки платники податків поповнюють доходи бюджету. По-друге, в умовах євроінтеграції в податковій системі України відбулося багато змін для удосконалення податкового законодавства за світовими стандартами.

Використані джерела

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755–17
2. Латковська Т., Голоядова Т., Сідор М. Податкове право: навч.-метод. посіб. (для здобувачів вищої освіти). 2-ге вид., доопр. і доп. Одеса: Фенікс,

2023. 84 с. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/8aea7b14–7ef8–4028–9c52–30e48e8060ff
3. Латковська Т., Сідор М., Голоядова Т. Фінансове право: навч.-метод. посіб. (для здобувачів вищої освіти). 2-ге вид., доопр. і доп. Одеса: Фенікс, 2023. 140 с. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/ea6424f5-bea4–4d66-a61a-003c264b0424
4. Тімонов А. Підвищення податків в Україні: ключові положення Закону та ризики. 2024. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/231164_pdvishchennya-podatkv-v-ukran-klyuchov-polozhennya-zakonu-ta-riziki

Олександра ТУЧАК, Орина КОШУЦЬКА
студентки 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Голоядова Т. О.***

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми полягає в тому, що здійснення податкового контролю в Україні обумовлюється цілою низкою економічних, політичних та соціальних факторів, які прямо впливають на розвиток країни. Серед основних аспектів можна виділити: економічні виклики та протидія ухиленню від сплати податків, цифровізація та автоматизація податкового контролю тощо.

В п. 61.1. ст. 61 Податкового кодексу України зазначається, що «податковий контроль — система заходів, що вживаються контролюючими органами та координуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику, з метою контролю правильності нарахування, повноти і своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань регулювання обігу готівки, проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи» [1].

У п. 75.1 ст. 75 Податкового кодексу України встановлюється, що «контролюючі органи мають право проводити:

— камеральні;

— документальні (планові або позапланові; виїзні або невиїзні);

— фактичні перевірки».

Голоядова Т. О. підкреслює, що «податкова перевірка є способом податкового контролю, за допомогою якої контролюючі органи у сфері оподаткування попереджають, виявляють, забезпечують, припиняють порушення податкового законодавства України платниками податків та зборів» [2, с. 35–37].

Зразок оформлення територіальним органом ДПС наказу на проведення документальної планової/позапланової виїзної/невиїзної, фактичної перевірки наведено у додатку 1 до наказу ДПС «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку взаємодії між підрозділами органів Державної податкової служби України при організації, проведенні та реалізації матеріалів перевірок платників податків» [3].

У ст. 82 Податкового кодексу зазначається, що «тривалість документальних планових перевірок не повинна перевищувати 30 робочих днів для великих платників податків, щодо суб'єктів малого підприємництва — 10 робочих днів, інших платників податків — 20 робочих днів. Тривалість документальних позапланових перевірок не повинна перевищувати 15 робочих днів для великих платників податків, щодо суб'єктів малого підприємництва — 5 робочих днів, для фізичних осіб-підприємців, які не мають найманих працівників, за наявності умов, визначених в абзацах третьому — восьмому цього пункту, — 3 робочі дні, інших платників податків — 10 робочих днів».

Ст. 86 Податкового кодексу України встановлює, що «результати перевірок (крім камеральних та електронних перевірок) оформлюються у формі акта або довідки, які підписуються посадовими особами контролюючого органу та платниками податків або їх законними представниками (у разі наявності)». У разі незгоди платника податків або його представників з висновками перевірки чи фактами і даними, викладеними в акті (довідці) перевірки, вони мають право подати свої заперечення та додаткові документи і пояснення, протягом 10 робочих днів з дня, наступного за днем отримання акта (довідки).

ЗУ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо скасування мораторію на проведення податкових перевірок» від 9 листопада 2023 року розширився перелік платників податків, щодо яких можуть бути призначені документальні податкові перевірки та Податковий кодекс України доповнено підпунктами 69.35^{-1} і 69.35^{-2}, що тимчасово встановлюють мораторій на проведення певних видів перевірок [4].

В 2024 році відновлено податкові перевірки, скасовані на час воєнного стану. План-графік перевірок тепер можна коригувати щомісяця з урахуванням форс-мажорних обставин, і перевірки можуть починатися через 30 днів після оприлюднення змін. Проте для ФОП 1 та 2 груп продовжено мораторій на перевірки до кінця 2024 року, за винятком випадків припинення діяльності.

Провівши аналіз законодавчих змін, ми зробили висновок, що здійснення податкового контролю в Україні постійно адаптується до викликів часу. Законодавець враховує економічну ситуацію та забез-

печує необхідну гнучкість. Відновлення податкових перевірок свідчить про намір зберігати фінансову дисципліну та підвищувати ефективність системи оподаткування.

Використані джерела

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755–17#Text (дата звернення: 25.10.2024).
2. Голоядова Т. О. Види податкових перевірок у період дії воєнного стану Україні. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень*: матеріали Міжнар. науково-практ. конф., м. Одеса, 19 травня 2023 р. Одеса, 2023. С. 35–37.
3. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку взаємодії між підрозділами органів Державної податкової служби України при організації, проведенні та реалізації матеріалів перевірок платників податків: Наказ Державної податкової служби від 04.09.2020 № 470. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3453–20#Text
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо скасування мораторію на проведення податкових перевірок: Закон України від 09.11.2023 № 3453-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3453–20#Text

Вікторія КРИВІНОК, Юлія СЕРГІЄНКО
студентки 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Голоядова Т. О.***

ВІДМІННІСТЬ ПОДАТКУ ВІД ЗБОРУ

Відповідно до ч. 1 статті 6 Податкового кодексу України податок — це обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету або на єдиний рахунок, що справляється з платників податку. Водночас, відповідно до ч. 2 тієї ж статті ПКУ збір (плата, внесок) — це обов'язковий платіж до відповідного бюджету або на єдиний рахунок, що стягується з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значимих дій. Іншими словами, це платіж, який необхідно провести юридичній або фізичній особі з метою отримання будь-якої послуги від державних органів. Загалом податкову систему України складають сукупність податків і зборів.

Податок та збір мають низку спільних рис, таких як: 1) обов'язковість сплати податків та зборів до відповідних бюджетів та фондів; 2) їх чітке надходження до бюджетів та фондів, за якими вони закріплені; 3) законодавча регламентація — їх стягнення здійснюється у відповідності з законодавчо закріпленою формою і порядком справляння; 4) здійснення контролю за їх справлянням спеціально уповноваженими контролюючими органами; 5) відносно безеквівалентний характер платежів, тобто частка відчужуваного прибутку не відшкодовується платнику державою у рівноцінному розмірі товарами чи послугами [3].

Розмежування податків та зборів є не лише теоретичним питанням, а й більшою мірою практичним. Тому, детально дослідивши сутність, ознаки та функції податку та збору, вдається виокремити принципові відмінності між цими категоріями фінансового права.

Перша відмінність полягає у призначенні такого платежу. Податки є безумовними та нецільовими платежами [2], отже після їх надходження до бюджетів не видається можливим та необхідним відстежити, яким чином ці кошти використовуються. Загалом, вони спрямовані на задоволення публічних потреб держави. У свою чергу збори — це цільові надходження, призначені для фінансування чітко визначених заходів.

Різняться ці платежі і за регулярністю. Податок є систематичним (періодичним) платежем, який сплачується у заздалегідь визначені строки, прострочення яких тягне за собою застосування до платника певних санкцій. Збір є одноразовим платежем та його сплата здійснюється без певної системи.

Важливою відмінністю є те, що податки, за своєю сутністю, є безумовними та невідплатними платежами, тобто платник не отримує прямої вигоди від їх справляння. Збори ж сплачуються за конкретні послуги, надані платнику державною установою, що реалізує державно-владні повноваження [2].

Що стосується механізму визначення, то встановленння, зміна і скасування податків відноситься до компетенції виключно органів державної влади на відміну від зборів, елементи яких можуть деталізовуватись виконавчими органами [2].

Беззаперечно, податки мають більший економічний вплив, адже є джерелом утворення бюджетних доходів (податки забезпечують до 80 % надходжень [3]), забезпечуючи фінансування основних державних функцій. Збори, натомість, мають менше значення, тому що спрямовуються на покриття конкретних витрат у відповідний позабюджетний фонд.

На основі проведеного нами аналізу основних ознак податків та зборів можемо зробити висновок про наявність суттєвих відміннос-

тей між цими категоріями обов'язкових платежів. Головна відмінність між платежем і збором полягає в їх обов'язковості та призначенні.

Податки є безумовними, нецільовими та обов'язковими платежами, спрямованими на загальне фінансування держави, тоді як збори мають цільовий характер і пов'язані з отриманням платником конкретної послуги.

Використані джерела

1. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755–17#Text
2. Голоядова Т. О, Латковський П. П. Податкове право: навчальний посібник. Одеса, 2019. 167 с.
3. Бліхар М. М., Васильків О.-А. В. Правова природа податків та зборів. *Аналітично-порівняльне правознавство*: електронне наукове видання. 2022. № 5. С. 206–211.

Катерина КРУТІЄВА

студентка 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Тавлуй О. В.***

ВПЛИВ РИМСЬКОГО СТАТУТУ НА УКРАЇНСЬКЕ КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Римський статут — міжнародно-правовий акт, який встановлює необхідні засади функціоналу Міжнародного кримінального суду (МКС). МКС здійснює свої повноваження відповідно до принципу комплемсентарності, який базується на взаєминах між національною та міжнародною юрисдикцією. Добровільне обмеження суверенітету держави є обов'язковою умовою за для ратифікації Римського статуту. Повноваження МКС розкриваються при імплементації норм національного законодавства до Статуту.

Україна прийняла Римський статут ще у 2000 р., але при прийнятті міжнародного акту, МКС не може здійснювати юрисдикцію стосовно злочинів, які вчинені на території цієї держави. Необхідним елементом «згоди держави» щодо початку функціонування на її території є ратифікація необхідного акту. Які особливості та привілеї надає ратифікація Римського статуту? Діяльність МКС обмежується найбільш тяжкими злочинами, такими як: злочини геноциду — це будь-яке з діянь, ціллю якого є повне або часткове знищення релігійної, етнічної, культурної групи осіб; злочини проти людяності — діяння, які вчиняються в рамках масштабного або систематичного нападу, спрямованого на цивільне населення; воєнні злочини — це перелік певних дій, в рамках політики або широкомасштабного вчинення злочинів, основними фігурантами яких військовослужбовці; злочин агресії — це запланований напад збройних сил однієї держави на територію іншої держави, з метою порушення територіальної цілісності держави або з інших схожих мотивів.

Що ж до імплементації норм Конституції України до Римського статуту, у 2016 р. було введено деякі зміни у Розділ 8 «Правосуддя». Додаток до Конституції був спрямований на подальше співробітництво МКС з Україною стосовно збройного нападу зі сторони РФ. Абзац 6 ст. 124 закріплює таке положення: «Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду», це положення набуло чинності з 30.06.2019 р. Згідно з редакцією від 02.03.2014 р., «судочинство здійснюється Конституційним судом України та судами загальної інстанції», саме цей абзац у ст. 124 був однією з причин унеможливлення ратифікації Статуту, але законодавець прибрав цей абзац з Конституції разом із доповненням у виді нової юрисдикційної інстанції — Міжнародним кримінальним судом. У 2014 р. український Парламент вперше ухвалив заяву про визнання юрисдикції МКС, а згодом у 2015 р. повторно.

З початку масштабного збройного конфлікту на території України, держава намагається знайти найефективніші методи покарання для російських злочинців. Євроінтеграція передбачає ратифікацію Статуту, тому 21.08.2024 р. Верховна Рада України прийняла ЗУ «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього», чим звузила термін ратифікації Статуту. Найцікавіше те, що на офіційному сайті Верховною Ради України зазначено про чинність Римського статуту, хоча вищезазначений Закон України визначає набрання чинності одночасно з ЗУ «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України». Щодо внесення змін у згадані кодекси, то набрання чинності Закону відбудеться 24.10.2024 р.

Які саме зміни чекають на Кримінальний та Кримінально-процесуальний кодекси з 24.10.2024? Згідно з оновленням ст. 8, «іноземці та особи без громадянства, що не проживають на території України на постійній основі, які вчинили злочин за межами території України, підлягають відповідальності згідно з Кодексом, якщо такі особи перебувають на території України». Додано ст. 31^1, яка визначає кримінальну відповідальність військових командирів, інших осіб, які фактично і є військовими командирами. У ст. 49 визначено оновленні

види злочинів щодо яких не застосовуються строки давності, такі як: злочини проти основ національної безпеки, кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, які передбачені ст. 437–439, 442 та 442[1] цього Кодексу. Щодо довічного позбавлення волі, ЗУ визначив, що за вчинення замаху чи вчинення готування до злочину такий вид покарання не застосовується, крім випадків вчинення таких дій проти основ національної свободи та безпеки, які передбачені ст. 110, 111, 111[1], 112, 113. Окрім основ національної свободи та безпеки, вчинення: злочину проти людяності, воєнних злочинів, злочину агресії та злочину геноциду також передбачено покарання у вигляді довічного ув'язнення. Злочин геноциду у Кримінальному кодексі зазначений ще з моменту введення Кримінального кодексу України у 2001 р.

Україна прямує до імплементації норм Європейського Союзу до національних, що допоможе країні наблизитися до статусу учасника. Однією з важливих умов є ратифікація Римського статуту, що на зараз для ситуації в Україні є доволі логічним рішенням. МКС має значно ширшу юрисдикцію ніж національні суди, тому Україна прагне якнайшвидше доєднатися до учасників Римського статуту. Ця подія відбудеться в найскоріші строки та стане початком подолання безкарності з боку РФ. З 2014 р., Україна перебуває в стані війни, тому офіційна констатація та осудження актів міжнародних найтяжчих злочинів на території України почнеться найближчим часом.

Використані джерела

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 № 1401-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401–19#Text (дата звернення: 25.10.2024).
2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 09.10.2024 № 4012-IX: станом на 24 жовт. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012–20#Text (дата звернення: 25.10.2024).
3. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 21.08.2024 № 3909-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909–20#Text (дата звернення: 25.10.2024).
4. Римський статут міжнародного кримінального суду: Статут Міжнар. судів від 17.07.1998: станом на 21 серп. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 25.10.2024).
5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III: станом на 25 жовт. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341–14#Text (дата звернення: 25.10.2024).

Anastasia KUSTOVA
2nd-year Bachelor's student, Faculty of Judicial and International Law
National University «Odesa Law Academy»
Research Supervisor — Associate Professor ***P. P. Voitovych***

PROTECTION OF PROPERTY RIGHTS DURING WAR

The downside of intensive development in the economic, political, social, and cultural spheres of any society is that it inevitably faces various upheavals, whether caused by human actions (such as wars, terrorist acts, uprisings, unrest, accidents) or beyond human control (such as natural disasters, epidemics, epizootics, etc.).

The issue of legislative regulation concerning the state's actions during wartime becomes especially acute when it involves the authority of state bodies and their officials to restrict property rights of citizens—often to the point of minimizing or entirely eliminating these rights. A long-standing, pressing issue has been the legal regulation of compulsory termination of property rights in wartime, specifically in terms of safeguarding such rights for property owners.

Property rights are a fundamental right according to Article 41 of the Constitution of Ukraine. Given this, it is essential to recognize that property rights represent a civil right that rests on three pillars: possession, use, and disposal. In peacetime, property rights are protected by national legislation; however, in wartime, these rights become vulnerable due to destruction, looting, illegal expropriation, and other actions aimed at depriving owners of their assets.

The issue of property rights protection has always been relevant, but it gained particular urgency during wartime, especially since the 2014 annexation of Donbas and Crimea, and even more so after 2022. Due to annexed territories and continuous missile and artillery attacks, people's property has suffered not only damage but complete destruction.

There are both international and national methods of protecting property during war. The primary international instruments in this regard are the 1949 Geneva Conventions and their Additional Protocols [1], which set forth basic rules for the protection of civilians and civilian property during armed conflicts. These documents prohibit the destruction or expropriation of civilian property unless dictated by military necessity. At the national level, Article 41 of the Constitution of Ukraine [2] provides that compulsory seizure of property is permissible only under martial or emergency conditions, with subsequent full compensation.

Ukraine has numerous legal acts governing property rights, damage compensation, and wartime reparations. The Law of Ukraine «On Compensation for Damage and Destruction of Certain Categories of Real

Estate...» [3] outlines mechanisms for compensating property owners for their losses. Citizens also have the right to seek protection through national courts, although the enforcement of court decisions in temporarily occupied territories presents challenges. Due to the uncertain situation, the prolonged armed conflict, and the legal inability to exert control over property in such areas, property owners face numerous challenges. Therefore, the state must develop effective tools to ensure property rights protection regardless of whether the property is in occupied territory.

Ukraine should also consider foreign experiences from countries that have endured wars, crafting more effective mechanisms for property rights protection or compensation. Current housing compensation processes are lengthy and bureaucratic, often failing to cover real property values. Additionally, Ukraine's challenging economic situation complicates both the timing and amounts of compensation. A potential solution could be establishing a fund with some foreign capital and possibly utilizing assets from the aggressor country to expedite compensation payments. Under any circumstances, citizens should retain ownership of their property.

When national protection mechanisms are exhausted, individuals whose rights—particularly property rights—are violated can appeal to the European Court of Human Rights (ECHR), which considers cases involving property rights violations during wartime. In such cases, the ECHR emphasizes fair compensation for damage caused by armed conflict.

Thus, protecting property rights in wartime is a complex, multifaceted process that must incorporate both national and international mechanisms. Currently, due to the war in Ukraine, many citizens have lost their property and are awaiting compensation. Since obtaining compensation from the aggressor country is currently unfeasible, Ukraine must develop more efficient mechanisms, such as involving investors and utilizing Russian assets to accelerate compensation for property.

References

1. Convention on the Protection of Civilian Persons in Time of War / United Nations from 12.08.1949. Database «Legislation of Ukraine» / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: zakon.rada.gov.ua/go/995_154 (accessed: 25.10.2024)
2. Constitution of Ukraine: Verkhovna Rada of Ukraine from 28.06.1996 No. 254k/96-VR. Database «Legislation of Ukraine» / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (accessed: 25.10.2024)
3. On Compensation for Damage and Destruction of Certain Categories of Real Estate Due to Hostilities, Terrorist Acts, Sabotage Caused by Armed Aggression of the Russian Federation against Ukraine, and the State Register of Property Damaged and Destroyed as a Result of Hostilities, Terrorist Acts, Sabotage Caused by Armed Aggression of the Russian Federation against Ukraine: Law of Ukraine from 23.02.2023 No. 2923-IX. Database «Legislation of Ukraine» / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: zakon.rada.gov.ua/go/2923–20 (accessed: 25.10.2024)

Анастасія КУСТОВА
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — доцент ***Войтович П. П.***

ЗАХИСТ ПРАВ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Зворотною стороною інтенсивного розвитку економічної, політичної, соціальної та культурної сфер життєдіяльності будь-якого суспільства завжди були і будуть різні катаклізми, що породжуються як самою людиною (наприклад, війни, терористичні акти, народні повстання, хвилювання, аварії тощо), так і не від волі людини (стихійні лиха, епідемії, епізоотії та ін.).

Проблема законодавчого регулювання дій держави в умовах війни набуває найбільш гострих кутів, коли мова заходить про правомочність державних органів та їх належних осіб обмежувати майнові права громадян, а найчастіше зводити їх до мінімуму чи повної ліквідації в умовах війни. Так, актуальною протягом багато часу залишається проблема законодавчого регулювання примусового припинення права власності в умовах війни, а саме в контексті захисту такого права з боку власників.

Право власності є базовим правом у відповідності до ст. 41 Конституції України [2]. З огляду на це, варто зазначити, що право власності — це цивільне право суб'єкта, що базується на трьох постулатах, а саме володіння, користування та розпорядження. Право власності у мирний час захищається нормами національного законодавства, а під час війни це право стає вразливим через руйнування, мародерство, незаконну експропріацію та інші дії, спрямовані на позбавлення власників їхнього майна.

Питання захисту права власності було актуально завжди, а захист власності у період війни набув особливої актуальності з 2014 року під час анексії Донбасу і Криму, а з 2022 року ці питання набули ще більшої актуальності. Через анексію територій, постійні ракетні та артилерійські обстріли власність населення зазнає не тільки шкоди, а і руйнувань.

Існують як міжнародні, так і національні способи захисту власності в умовах війни. Головним міжнародним актом у цьому контексті є

Женевські конвенції 1949 року та додаткові протоколи до них [1], які встановлюють основні правила захисту цивільного населення та майна в умовах збройних конфліктів. Ці документи встановлюють заборони на знищення або експропріацію власності населення, але за умови, що це не обумовлено військовою необхідністю на національно рівні, оскільки стаття 41 Конституції України передбачає [2], що примусове відчуження майна допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану з наступним повним відшкодуванням його вартості.

При вичерпанні національних механізмів захисту особа, права якої порушено зокрема і щодо питання прав власника може звернутися до ЄСПЛ. В Україні наявна велика кількість нормативно-правових актів, що регулюють питання власності, відшкодування шкоди і компенсації в умовах війни. Таким є ЗУ «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна...» [3] передбачає механізм відшкодування втрат для власників нерухомості.

Також громадяни мають право звертатись за захистом до національних судів, але постає проблема реалізації рішень судів на тимчасово окупованих територіях. І через невизначеність ситуації, тривалість збройного конфлікту, неможливість з юридичного боку вплинути на власність, що знаходиться на таких територіях створюється коло проблем для громадян, тому держава повинна розробити дієві інструменти для ефективного захисту прав власників не зважаючи на те, чи власність на окупованій території чи ні.

З огляду на це, Україні варто враховувати іноземний досвід тих країн, які пройшли війни та розробити більш дієві механізми захисту прав власності в умовах війни, або компенсації, оскільки та компенсація за житло, що існує на сьогоднішній день є досить довготривалим та бюрократичним процесом, що не гарантує реальної вартості майна. До цього ще і додається важка економічна ситуації в країні, що ускладнює процес виплат, як по сумам, так і за часом. Тому було б доцільно створити фонд, з певним іноземним капіталом, також залучити активи країни-агресора для пришвидшення фінансування відшкодувань. Громадяни повинні залишатись власниками свого майна за будь яких умов.

При вичерпанні національних механізмів захисту особа, права якої порушено зокрема і щодо питання прав власника може звернутися до ЄСПЛ [4], який розглядає питання, щодо порушення права власності в умовах війни. При вирішенні таких справ, суд звертає увагу головним чином на те, що має бути справедливе відшкодування шкоди, яка була завдана власнику внаслідок збройних дій.

Отже, захист права власності в умовах війни є складним та багатогранним процесом, який має включати як національні, так і міжнародні механізми. На сьогоднішній день, через війну в Україні чимала кількість громадян залишились без майна, а отже очікують на компенсацію. А так як отримати відшкодування з боку країни-агресора наразі неможливо, то Україні варто розробити більш дієві механізми, як то залучення інвесторів, використання активів рф для пришвидшення процесу компенсації за власність.

Використані джерела

1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни: Конвенція ООН від 12.08.1949 / База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua/go/995_154 (дата звернення: 25.10.2024).
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 25.10.2024)
3. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 23.02.2023 № 2923-IX / База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua/go/2923–20 (дата звернення: 25.10.2024)
4. Офіційний сайт ЄСПЛ. URL: https://www.echr.com.ua/rishennia-espl/

Яна КУЧЕРЕНКО

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Голоядова Т. О.***

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ПОДАТКОВИХ ПЕРЕВІРОК В УКРАЇНІ

Податкові перевірки є важливим інструментом контролю за виконанням платниками податків своїх зобов'язань. Вони спрямовані на забезпечення своєчасного та повного надходження податкових платежів до бюджету держави та запобігання податковим правопорушенням.

Актуальність даної теми полягає в тому, що податкові перевірки є необхідним засобом забезпечення ефективного функціонування податкової системи України та фінансової діяльності держави загалом. Правові аспекти сприяють та зосереджують увагу на кращому

та більш ширшому, ефективному, правильному застосуванню податкових перевірок у період сьогодення, таким чином здійснюючи контроль за дотримання податкового законодавства при їх виконанні.

Податкова перевірка є найрезультативнішим засобом контролювання відповідними уповноваженими органами виконання платників податків своїх обов'язків щодо сплати податкових внесків у бюджет держави, а також дотримання при цьому всіх вимог чинного законодавства та процесуальних аспектів.

Відповідно до Податкового кодексу України, а саме глави 8 статті 75, то перевірки бувають декількох видів — камеральні, документальні та фактичні. Усі ці види перевірок застосовуються згідно з законодавством та проводяться у випадках, які передбачені Податковим кодексом України [1].

Камеральною є перевірка, яка виконується на основі даних зазначених у податкових розрахунках платників податків у межах розташування органу, тобто в приміщенні Державної податкової служби, що контролює дану перевірку. Документальні перевірки здійснюються на основі бухгалтерських та податкових звітності та обліку, первинних документів та іншої інформації, які застосовуються в цій діяльності і безпосередньо пов'язані зі сплатою податкових внесків та зборів. Ці перевірки можуть бути як і планові, так і позапланові, а також виїзні та невиїзні і ще виділяють електронні, тобто ті, які здійснюються внаслідок поданої заяви до Державної податкової служби від безпосереднього платника податків, якщо він не має високий ступінь ризику. Що стосується фактичних перевірок, то вони характеризуються тим, що вони проводяться саме за фактичним місцем здійснення своєї діяльності певного платника податків та перевіряється наявність усіх обов'язкових свідоцтв, ліцензій, порядок використання готівки та виконання розрахункових операцій [2].

Різноманітність видів податкових перевірок обумовлена тим, що кожна з них націлена на один результат — це виявлення порушення податкового законодавства та контроль за подальшим дотриманням законодавчих вимог, але способи та засоби здійснення перевірок є різними, тому завдяки такому переліку різних методів контролюючий орган має змогу більш ефективно та якісно виявити певні прогалини у податковій звітності чи у документальній невідповідності платників податків та швидше виявити правопорушення або ухилення від певних вимог та забезпечити чітке виконання санкції за скоєне правопорушення або можуть надати консультації задля врегулювання помилок у податковій діяльності платника щоб запобігти здійсненню правопорушень у майбутньому.

Виконання податкових перевірок передбачає собою певний порядок дій, який здійснює контролюючий орган, з метою реалізації

контролю за дотриманням податкового законодавства платниками податків. Цей процес має декілька етапів, серед яких виділяють: безпосередню підготовку до виконання перевірки, проведення перевіряючих дій, оформлення документу, який затверджує процес перевірки, підписання цього документу та висловлення заперечень з боку платника до прийняття рішень, оформлення отриманих висновків перевірки та за потреби застосування санкцій, можливе також оскарження даних результатів перевірки у позасудовому порядку, перегляд висновків, які були отримані під час проведення перевірки та за потреби оскарження наслідків перевірки у судовому порядку [2].

Платник податків згідно податкового законодавства України у змозі висловити свої заперечення, оскаржити рішення та довести свою невинуватість як у позасудовому, так і в судовому порядку. Це є прикладом того, що податкова перевірка це лише інструмент злагодженого механізму виявлення та запобігання здійсненню правопорушення у фінансовій діяльності платників, яка направлена на допомогу та корегування їх діяльності у сфері податкових правовідносин.

На основі вищезазначеного можна зробити наступний висновок, що правові аспекти податкових перевірок повно та змістовно окреслені у Податковому кодексі України та спрямовані на забезпечення належного виконання податкових зобов'язань платниками податків, а також зменшенню здійснення податкових правопорушень, оскільки дані перевірки є невід'ємною частиною контролю за податковим законодавством в Україні та вони забезпечують баланс інтересів держави та платників, таким чином спонукаючи більш ефективній діяльності податкової системи України.

Використані джерела

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755–17#n1931 (Дата звернення: 25.10.2024).
2. Голоядова Т. О. Види податкових перевірок у період дії воєнного стану в Україні. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніхта технологічних рішень*: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за заг.ред. С. В. Ківалова. Одеса, 2023. Т. 2. С. 35–37.

Дар'я КУЩИК
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Малєєва (Карпенко) Г. Л.***

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ МОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ — ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

В умовах глобалізації та активного розвитку міжнародних відносин питання безпеки морського середовища стає все більш актуальним. Забезпечення безпеки морської діяльності, безумовно, є однією з найважливіших світових проблем, оскільки вона безпосередньо впливає на економічну стабільність, екологічну безпеку, а також на життя мільйонів людей, які залежать від морських ресурсів.

Сучасні виклики, такі як піратство, тероризм, незаконний рибальство, контрабанда, а також зміни клімату, активно впливають на стан глобальної безпеки в морських районах. Такі явища, як зростаюча напруга в стратегічних водах, посилення військової присутності держав, а також зростання конкуренції за ресурси, вимагають від міжнародної спільноти нових підходів до забезпечення безпеки морської діяльності.

Забезпечення забезпечення морської безпеки досліджувалося у працях О. О. Балобанова, В. В. Демиденко, А. В. Іванової, Р. М. Короткого, С. С. Кузнецова, А. Н. Шемякіна, В. О. Допілко.

Морський транспорт є важливою галуззю, що сприяє міжнародній торгівлі, пасажирським перевезенням і подорожам. Зі збільшенням обсягів морських перевезень у світі зростає потреба в удосконаленні систем безпеки для забезпечення безпеки та захисту життя і майна, а також збереження морського середовища [1].

Одним з елементів забезпечення морської безпеки є імплементація та ефективне застосування правових механізмів міжнародного морського права та законодавства України, які гарантують пріоритетні національні інтереси на морі, зокрема

– підтримання свободи відкритого моря;

– захист національного суверенітету у внутрішніх водах, територіальних водах, у повітрі, під водою та надрах;

– захист суверенних прав та юрисдикції у виключних (морських) економічних зонах та стратегічно важливих морських районах України;

– забезпечити режим судноплавства в територіальному морі та внутрішніх водах, визначений Конвенцією ООН з морського права та іншими міжнародними документами;

– охорона людського життя на морі; рятування людей, майна та суден;

– запобігання забрудненню морського середовища та ефективний моніторинг довкілля;

– досягнення стану морського середовища в територіальних водах та виключній морській економічній зоні України;

– забезпечення управління функціонуванням важливих морських шляхів сполучення (територіальні води, Керч-Єнікальський канал, підходи до портів, гирла річок Південний Буг і Дніпро та інші райони, де відбувається інтенсивне судноплавство) [2].

Тому існує потреба в постійному оновленні та адаптації національної та міжнародної правової бази з урахуванням швидких змін у технологіях і виробничих процесах. Правові вимоги та норми мають важливе значення для забезпечення безпеки судноплавства. Вони забезпечують основу для впровадження стандартів і встановлюють правила для запобігання небезпекам і нещасним випадкам на морі.

Члени екіпажу відповідають за належну експлуатацію та технічне обслуговування судна, виконання процедур безпеки та реагування на надзвичайні ситуації. Забезпечення безпеки на морі вимагає навичок і знань екіпажу, які можна отримати завдяки навчанню, досвіду і дотриманню міжнародних стандартів. Члени екіпажу, відповідальні за безпеку на морі, повинні мати доступ до необхідних засобів безпеки, таких як жилети, шоломи, поручні і рятувальні шлюпки. Вони також повинні мати план екстреної евакуації і бути навчені надавати першу медичну допомогу в разі потреби. Екіпажі повинні знати, як користуватися цими пристроями, і бути готовими реагувати на непередбачувані ситуації.

Використані джерела

1. Міжнародна конвенція з охорони людського життя на морі (1974 р.). URL: https://zakon.cc/law/document/read/995_251
2. Морська доктрина України на період до 2035 року: Постанова КМУ від 7.10.2009 р. з подальшими змінами та доповненнями. URL: https://ips.ligazakon.net/document/KP181108?an=1

Олександр ЛИСЕНКО
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Заверюха М. М.***

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ

Питання державного управління у сфері альтернативних джерел енергії є надзвичайно актуальним з огляду на триваючу повномасштабну війну в Україні, оскільки через обстріли енергетичних об'єктів постає необхідність побудови нової системи енергетики. Ефективне державне управління у сфері альтернативних джерел енергії є необхідною умовою забезпечення незалежності енергетичної системи України та задоволення потреб споживачів та держави. Метою наукової роботи є дослідження питання державного управління у сфері альтернативних джерел енергії. Дана проблематика досліджувалась в роботах Х. А. Григор'євої, М. М. Заверюхи, К. М. Караханян, Е. О. Платонової, Т. Є. Харитонової та ін., однак на нашу думку дослідження проблеми державного управління у сфері альтернативних джерел енергії є актуальним і потребують подальшого вивчення.

В умовах проєвропейського вектору розвитку України та перспектив її входження до Європейського Союзу особливого значення набувають питання розвитку сфери альтернативної енергетики в нашій державі. Слід відзначити, що використання альтернативних джерел енергії позитивно відзначиться на стані навколишнього природнього середовища. В ст. 16 Конституції України визначено що забезпечення екологічної безпеки є обов'язком держави [1]. В даному аспекті варто відзначити ст. 16 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [2] яка визначає Кабінет Міністрів України як один із головних органів державної влади у сфері управління в галузі охорони навколишнього середовища. Аналогічні повноваження містяться і у Законі України «Про альтернативні джерела енергії» [3], який покладає на Кабінет Міністрів України повноваження щодо управління у галузі альтернативних джерел енергії. Таким чином, Кабінет Міністрів України посідає центральне місце серед органів виконавчої влади що здійснюють управління як у сфері охорони навколишнього природного середовища, так і у сфері державного управління щодо використання альтернативних джерел енергії.

Важливу роль у розвитку міжнародної співпраці у сфері альтернативних джерел енергії після повномасштабного вторгнення Росії в Україну стали підписання Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством енергетики України та Федеральним міністерством

клімату, навколишнього середовища, енергетики, мобільності, інновацій та технологій Австрії про встановлення партнерства у сфері енергетичного переходу та відновлюваної енергетики (1 лютого 2023 року) та підписання Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України та Європейською Комісією про стратегічне партнерство у сфері біометану, водню та інших видів синтетичного газу (3 лютого 2023 року) [4]. Ми віримо, що узгоджені та скоординовані зусилля з ЄС дадуть поштовх ефективній енергетичній реформі та відкриють шлях до повноцінної інтеграції українського енергетичного ринку в ЄС. У зв'язку з необхідністю подальшого розвитку відповідних законодавчих актів у сфері альтернативної енергетики в умовах воєнного стану було прийнято низку нормативно-правових актів, що стосуються зокрема продажу альтернативної енергії на вільному ринку, врегулювання ситуації з високими тарифами для непропорційно великих виробників енергії з альтернативних джерел енергії, ліцензійних умов провадження господарської діяльності із зберігання енергії, запровадження та розвитку ринку біометану та удосконалення процедур проведення тендерів у сфері альтернативної енергетики [5, с. 875].

Особливо актуальним постане питання залученні іноземних інвестицій в період післявоєнного відновлення, саме тому побудова системи енергетики на основі альтернативних джерел енергії забезпечить достатні потужності для споживання і сприятиме збереженню навколишнього середовища.

Таким чином, основними напрямами вдосконалення державного управління у сфері альтернативних джерел енергії є: прийняття концепцій і стратегій щодо використання альтернативних джерел енергії, залучення іноземних інвестицій, післявоєнне відновлення системи енергетики України на основі альтернативних джерел енергії.

Використані джерела

1. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
3. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20 лютого 2003 року. *Офіційний вісник України*. 2003. № 12. Ст. 522.
4. Україна та Європейський зелений курс. Квартальний огляд № 5 (січень-березень 2023 року). URL: https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2023/04/2023_q5_egdmonitor_ua.pdf (дата звернення: 05.11.2024 року).
5. Платонова Є. О. Тенденції правового регулювання альтернативної енергетики України в умовах війни. *Приватне право в умовах війни*: матеріали всеукр. наук. конф. (Одеса, 15 листоп. 2022 р.) / за заг. ред.: Є. Харитонова, І. Давидової; НУ «Одеська юридична академія. Одеса, 2022. С. 873–876.

Олександр ЛИСЕНКО
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Батанова Л. О.***

ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ СУВЕРЕННИХ ПРАВ ДЕРЖАВИ У ВИКЛЮЧНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗОНІ

Питання охорони суверенних прав держави у виключній економічній зоні є надзвичайно актуальним з огляду на триваючу повномасштабну війну в Україні і загострення конфліктів по всьому світі. Виключна економічна зона відіграє провідну роль серед юридичних категорій морських просторів оскільки саме прибережній державі належать суверенні права та природні ресурси континентального шельфу, а також простір відкритого моря. Актуальним є визначення міжнародно-правового статусу та режиму виключної економічної зони і відкритого моря для України як для морської держави, яка бере участь в діяльності з використання Світового океану.

Метою наукової роботи є дослідження питання охорони суверенних прав держави у виключній економічній зоні.

Дана проблематика досліджувалась в роботах О. В. Задорожнього, В. С. Ржевської, Л. В. Губерського, І. М. Забари, однак, на нашу думку, дослідження проблематики особливостей охорони суверенних прав держави у виключній економічній зоні є актуальним і потребує подальшого вивчення.

На сьогоднішній день питання охорони суверенних прав держави у виключній економічній зоні є врегульованим як на рівні міжнародно-правових актів, а саме Конвенцією ООН з морського права 1982 року [1], так і на рівні національного законодавства України, а саме Законом України «Про виключну (морську) економічну зону України» [2] та ст. 411 Господарського кодексу України [3], яка встановлює, що ширину виключної (морської) економічної зони України становить відстань, відлічена від вихідних ліній територіального моря України, яка становить двісті морських миль. Розглядаючи положення Конвенції ООН з морського права 1982 року, варто зазначити, що згідно зі ст. 56 Конвенції у виключній економічній зоні прибережна держава має суверенні права на розвідку, розробку та збереження природних ресурсів, як у живій, так і неживій формі, у водах, які покривають шельф морського дна, на морському дні та в його надрах, так само як й на розробку ресурсів з метою виробництва енергії шляхом використання водних потоків, напрямків течій та вітрів [4].

Таким чином, прибережні держави мають право створювати та використовувати штучні острови, установки та споруди, здійснювати

морські наукові дослідження. Якщо розглядати особливості охорони суверенних прав України у виключній економічній зоні, то слід зазначити що Державна прикордонна служба України відповідно до ст. 31 Закону України «Про виключну (морську) економічну зону України» посідає центральне місце серед органів державної влади що здійснюють охорону та захист суверенних прав держави у виключній економічній зоні, зокрема суверенних прав щодо розвідки та використання природних ресурсів [2]. В даному аспекті варто зазначити думку В. С. Ржевської, яка зазначає що територіальна юрисдикція іноземних держав не поширюється на виключну економічну зону прибережної держави, однак прибережна держава має окремих ряд юридичних прав які є гарантованими міжнародними нормативно-правовими актами [5].

Таким чином, прибережні держави, здійснюючи окремі функції щодо охорони суверенних прав держави у виключній економічній зоні повинні керуватись міжнародно-правовими актами що регулюють відносини у сфері використання виключної економічної зони держави. Дана умова забезпечить утвердження принципу відкритого моря, який передбачає перш за все вільне судноплавство та мирне використання вод Світового океану всіма державами. Дотримання державами міжнародних актів щодо особливостей захисту суверенних прав є необхідною умовою утвердження принципу відкритого моря.

Використані джерела

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права від 10.12.1982 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057#Text (дата звернення: 29.10.2024).
2. Про виключну (морську) економічну зону України: Закон України від 16.05.1995 р. № 162/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162/95-%D0%B2%D1%80#Text.
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436–15#Text.
4. Ржевська В. С. Конвенція ООН з морського права. *Українська дипломатична енциклопедія*: у 2 т. / редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. К: Закон України, 2004. Т. 1. 760 с.
5. Виключна економічна зона. *Українська дипломатична енциклопедія* / ред.: Ржевська В. С., Губерський Л. В. та ін.. Харків: Фоліо, 2013. Т. 1. С. 342–343.

Тетяна ЛІСОВИЧЕНКО
студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Чувакова Г. М.***

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах правове регулювання прав і свобод громадян під час надзвичайних ситуацій, зокрема військового стану, набуває особливої значущості. Військовий стан, як специфічний правовий режим, надає державі особливі повноваження для забезпечення національної безпеки та захисту суверенітету. Однак такі повноваження пов'язані з обмеженням певних прав і свобод громадян, що, своєю чергою, порушує важливе питання щодо збалансування між захистом держави та збереженням основних прав особистості.

Актуальність обумовлена зростанням кількості кризових ситуацій у сучасному світі, які часто супроводжуються посиленням повноважень держави. В Україні питання обмеження прав громадян набуло особливої ваги у зв'язку з воєнними діями та введенням військового стану. Це змушує законодавців і суспільство знаходити компроміси між необхідністю забезпечення безпеки та збереженням демократичних свобод.

24 лютого 2022 року, згідно з Указом Президента України, в країні було запроваджено режим воєнного стану. Цей указ передбачає можливість обмеження окремих прав і свобод громадян, які регламентуються статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України [1]. У зазначених статтях Основного Закону визначено права на недоторканість житла, конфіденційність телефонних розмов, свободу пересування, свободу висловлювань і переконань, право на мирні зібрання, а також права власності, підприємницької діяльності, праці та інші [2]. Особливості правового регулювання воєнного стану відображені у Законі України «Про оборону України» та Законі України «Про правовий режим воєнного стану». У цих нормативних актах воєнний стан трактується як особливий правовий режим, що запроваджується на території всієї країни або в окремих її регіонах у разі збройної агресії, загрози нападу, чи виникнення небезпеки для державної незалежності та територіальної цілісності України. Він наділяє військове командування та військові адміністрації необхідними повноваженнями для нейтралізації загрози, протидії агресії та забезпечення національної безпеки, а також дозволяє тимчасово обмежувати конституційні права і свободи громадян та законні інтереси юридичних осіб, зазначаючи терміни

цих обмежень [3; 4]. Виходячи з даного визначення, підставами для введення воєнного стану є «збройна агресія», «загроза нападу» та «небезпека для державної незалежності або територіальної цілісності України» [5, с. 5].

Як уже зазначалося, з метою посилення мобілізаційних можливостей держави та забезпечення ефективного протистояння військовій агресії, в умовах воєнного стану можуть вводитися певні обмеження конституційних прав громадян. Відповідно до статті 64 Конституції України, такі обмеження мають чітко визначені строки дії. Однак у цій статті також зазначено перелік прав, які не можуть бути обмежені навіть у період воєнного стану. Серед них — право на рівність перед законом (ст. 24), право на життя (ст. 27), громадянство (ст. 25), житло (ст. 47), шлюб (ст. 51), рівність дітей незалежно від походження (ст. 52), повагу до гідності (ст. 28), свободу та особисту недоторканність (ст. 29), можливість звертатися до державних органів (ст. 40), судовий захист своїх прав (ст. 55), відшкодування моральної та матеріальної шкоди, завданої незаконними діями органів влади (ст. 56), знання своїх прав та обов'язків (ст. 57), отримання правничої допомоги (ст. 59), а також право не виконувати явно злочинні накази (ст. 60). Додатково, статті 61, 62 і 63 встановлюють особливості кримінальної відповідальності за скоєння правопорушень під час дії воєнного стану [2].

У період дії воєнного стану військове командування може встановлювати обмеження та заборони, що стосуються свободи пересування громадян та їхнього перебування у певних районах. Також може бути введено обов'язкову перевірку документів, а огляду можуть підлягати особисті речі, транспортні засоби, вантажі та приміщення. Окрім цього, запровадження комендантської години обмежує перебування громадян на вулицях у визначені години доби. Особи, які перебувають на військовому обліку, можуть отримати заборону на зміну місця проживання або перебування без дозволу відповідних органів. Для потреб держави у громадян можуть примусово вилучати транспорт, сільськогосподарську техніку, мисливську зброю, із компенсацією вартості майна одразу або по завершенню дії воєнного стану. Забороняється також фото- та відеозйомка військових об'єктів та об'єктів критичної інфраструктури. У зонах воєнного стану може бути введена трудова повинність, яка передбачає виконання робіт для забезпечення оборонних потреб або ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій [6, с. 405]

Отже, введення воєнного стану в Україні стало вимушеним кроком, спрямованим на захист державної незалежності та безпеки в умовах військової агресії. Встановлення обмежень на окремі права і свободи громадян відповідно до Конституції та законів України є

необхідним для ефективного функціонування військового командування та швидкої мобілізації ресурсів. Водночас такі обмеження мають суворі межі й підпорядковуються принципам законності та пропорційності. Регулювання воєнного стану передбачає механізми компенсації та захисту основних прав, що дозволяє зберігати баланс між державними інтересами і захистом прав людини навіть у кризових ситуаціях.

Використані джерела

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022. 24.02.2022. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022–41397
2. Конституція України: Основний закон України № 254к/96-ВР. 28.06.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр/Text
3. Про оборону України: Закон України № 1932-XII. 06.12.1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932–12#Text (дата доступу: 12.03.2022).
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII. 12.05.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389–19#Text
5. Теремецький В. І., Васильєв С. В. Воєнний стан: підстави для введення в Україні. *ScienceRise: Juridical Science*. 2022. С. 4–7.
6. Задорожня Д. С. Обмеження прав та свобод громадян під час дії воєнного стану. Житомир, 2023. С. 403–406.

Анна МАЗУР

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — д. ю. н., професор ***Аверочкіна Т. В.***

ДОГОВІР ЧАРТЕРУ (ФРАХТУВАННЯ) СУДНА: ПОНЯТТЯ, ВИЗНАЧЕННЯ, ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДОГОВОРУ ФРАХТУВАННЯ ТА ОРЕНДИ

Договір чартеру, також відомий як договір фрахтування судна, є однією з найпоширеніших форм організації перевезень морським транспортом. Це специфічний правовий інструмент, що використовується для регулювання відносин між судновласниками та фрахтувальниками. Даний договір має низку особливостей, які відрізняють його від інших форм комерційного використання суден, зокрема договору оренди судна.

У контексті розгляду договорів чартеру (фрахтування) суден варто зазначити, що згідно зі статтею 203 Кодексу торговельного мореплавства України (далі — КТМ), за договором чартеру (фрахтування) судна на певний час судновласник зобов'язується надати судно фрахтувальнику для перевезення пасажирів, вантажів або інших цілей торговельного мореплавства за обумовлену плату (фрахт) на певний строк. Надане фрахтувальнику судно може бути споряджене та укомплектоване екіпажем (тайм-чартер) або не споряджене й без екіпажу (бербоут-чартер) [1].

Судновласник зобов'язаний передати судно фрахтувальнику в морехідному стані, що означає, що судно повинно бути придатним для використання відповідно до цілей, передбачених договором фрахтування на певний час. Він також зобов'язується підтримувати судно в цьому стані протягом усього терміну дії договору, оплачувати страхування, а у випадку, якщо за умовами договору судно має бути укомплектоване екіпажем, також витрати на його утримання. Екіпаж підкоряється розпорядженням фрахтувальника щодо експлуатації судна, за винятком питань, що стосуються управління судном, внутрішнього порядку на судні та складу екіпажу. Фрахтувальник зобов'язаний експлуатувати судно відповідно до умов договору фрахтування. Він має право, у межах повноважень, наданих йому за договором чартеру, укладати самостійні договори чартеру з третьою стороною, тобто передавати судно в суборенду [2, с. 53–54].

Щодо рейсового чартеру, він регулюється главою 2 розділу 5 Кодексу торговельного мореплавства України, який охоплює відносини, пов'язані з морським перевезенням. Згідно зі статтею 133 КТМ України, за договором морського перевезення вантажу перевізник або фрахтовщик зобов'язується перевезти вантаж, який йому доручив відправник, з порту відправлення в порт призначення та видати його уповноваженій особі (одержувачу), тоді як відправник або фрахтувальник зобов'язується сплатити за перевезення встановлений фрахт. Фрахтовщик і фрахтувальник — це особи, які уклали між собою договір фрахтування судна (чартер). Відповідно до статті 134 КТМ, документом, що підтверджує наявність і зміст договору морського перевезення вантажу, є рейсовий чартер, який підписується, якщо договір передбачає надання для перевезення всього судна, його частини або окремих приміщень на судні.

Деякі науковці звертають увагу на те, що окремі види договорів чартеру, зокрема бербоут-чартер, за своєю правовою природою не відповідають загальній концепції чартеру-фрахтування, а фактично є договорами найму (оренди) транспортного засобу. Однак такі договори все ж слід відносити до договорів перевезення, оскільки їхня основна мета полягає в наданні транспортних послуг. Ці договори спрямовані на переміщення вантажів або пасажирів з одного місця в інше. Тому, на думку деяких дослідників, договір чартеру (фрахтуван-

ня) доцільніше класифікувати як договір перевезення. У цих правовідносинах одна зі сторін є перевізником, який має відповідну ліцензію для здійснення транспортної діяльності [3, с. 153].

Важливим аспектом є питання переходу ризику втрати або пошкодження як вантажу, так і самого транспортного засобу. За договорами найму майна ризик пошкодження або випадкової загибелі переходить до наймача, тоді як у випадку договору чартеру цей ризик залишається на власнику транспортного засобу. Крім того, економічний зміст відносин майнового найму характеризується тимчасовим перерозподілом майнових цінностей, їх тимчасовим переміщенням з однієї господарської сфери до іншої. Наймодавець при цьому зазвичай позбавляється володіння зданим у найм майном. Тоді як сутність відносин за договором фрахтування визначається не тимчасовим перерозподілом майна, а наданням послуг (транспортних) за допомогою цього майна. У цьому випадку майно не вибуває повністю із господарської сфери фрахтувальника. Слід також ураховувати, що об'єктом договору оренди є майно, тоді як, наприклад, за договором тайм-чартера передбачаються, окрім використання самого судна, послуги людей (екіпажу), які забезпечують функціонування судна, а вони не можуть бути об'єктом майнового найму.

Отже, договір чартеру (фрахтування) судна є складним та багатогранним правовим інструментом, що регулює комерційні перевезення морським транспортом. Він має чіткі відмінності від договору оренди судна, насамперед за метою, обов'язками сторін та характером оплати. Порівняльний аналіз показує, що чартер є більш специфічним та регламентованим типом договору, з акцентом на перевезення вантажів та пасажирів, тоді як оренда судна є ширшим поняттям, що охоплює різні види користування судном.

Використані джерела

1. Кодекс торговельного мореплавства України, 1995. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-вр#Text
2. Колодін А. О. Щодо порівняльного аналізу договору морського перевезення вантажу та договору чартеру (фрахтування) за законодавством України. *Часопис цивілістики*. 2021. Вип. 41. С. 51–55.
3. Попов В. А. Класифікація договорів, що укладаються у сфері перевезення. *Наше право*. 2016. № 1. С. 150–157.

Софія МАЗУР
студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Бальцій Ю. Ю.***

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА СВОБОД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах загрози національній безпеці та територіальній цілісності України виникає потреба у впровадженні правового режиму воєнного стану. Відповідно до статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 12 травня 2015 року, воєнний стан визначається як особливий правовий режим, що може бути запроваджений на території України або в окремих її областях у разі збройної агресії чи загрози нападу, а також загроз державній незалежності або територіальній цілісності України. Цей режим наділяє уповноважені органи державної влади, військове командування, військові адміністрації та органи місцевого самоврядування повноваженнями, необхідними для відвернення загроз, протидії збройній агресії та забезпечення національної безпеки. Крім того, він передбачає тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб у зв'язку з цими загрозами, із чітко визначеним терміном дії таких обмежень [2].

Встановлення правового режиму воєнного стану в Україні вводить певні обмеження на конституційні права та свободи громадян, а також на дотримання прав людини загалом. Відповідно до статті 8 Конституції України, принцип верховенства права визначає людину та її права і свободи як найвищі цінності, які визначають зміст та напрямок державної діяльності [1]. Під час збройного конфлікту дотримання прав людини не лише відображає високий рівень розвитку демократії та суспільства, але й підтверджує важливість визнання людей і громадян як найвищої соціальної цінності та національного пріоритету [4, ст. 96].

Стаття 64 Конституції України чітко визначає, що права і свободи людини є непорушними, за винятком випадків, передбачених самим Основним Законом. У разі введення воєнного або надзвичайного стану дозволяється запровадження певних обмежень, які супроводжуються чітким визначенням строку їхньої дії. Проте в таких умовах певні права та свободи залишаються недоторканними: усі громадяни мають рівність у правах і свободах, а також рівність перед законом (стаття 24); громадяни України не можуть бути позбавлені громадянства або права на його зміну (стаття 25); кожна особа має право на свободу і особисту безпеку (стаття 29); існує право на подання

письмових звернень до державних органів, які зобов'язані надавати своєчасну відповідь (стаття 40); кожен має право на житло, а держава сприяє можливостям його будівництва, придбання або оренди (стаття 47); шлюб укладається на основі вільної згоди з рівністю прав і обов'язків подружжя (стаття 51); усі діти мають однакові права незалежно від походження або статусу при народженні (стаття 52); юридичний захист гарантовано для прав та свобод (стаття 55); право на відшкодування завданої шкоди внаслідок незаконних дій державних органів (стаття 56); гарантії знання своїх прав та обов'язків (стаття 57); закони не мають зворотної сили, за винятком тих випадків, коли вони зменшують відповідальність (стаття 58); право на правову допомогу, яка в певних обставинах надається безкоштовно (стаття 59); заборона виконання злочинних наказів (стаття 60); неможливість подвійного покарання за той самий злочин (стаття 61); презумпція невинуватості, що передбачає доведення вини винятково через судове рішення (стаття 62); право відмовитися від свідчень проти себе чи близьких родичів без жодних санкцій (стаття 63) [1].

Згідно з частиною першою пункту 1 статті 6 Закону України «Про правовий статус воєнного стану», в указі Президента України про запровадження правового режиму воєнного стану на території країни наводиться вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини та громадянина, які підлягають тимчасовому обмеженню у зв'язку з цим режимом, а також визначається термін дії цих обмежень [1]. Зокрема указ Президента України № 64/2022 про введення воєнного стану в Україні передбачає низку таких обмежень: кожному громадянину забезпечена недоторканність житла, що закріплено в статті 30. Також гарантовано право на конфіденційність у сфері листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції згідно зі статтею 31. Ніхто не може зазнавати незаконного втручання у своє особисте і сімейне життя, про що йдеться в статті 32. Забезпечується право на свободу пересування, вибір місця проживання та право вільного залишення території України для тих, хто законно перебуває на її теренах, відповідно до статті 33. Декларація свободи думки і слова, а також можливість вільно висловлювати свої погляди і переконання закріплена в статті 34. Громадяни мають право брати участь в управлінні державою через всеукраїнські та місцеві референдуми, а також вільно обирати та бути обраними до органів влади, як це визначено в статті 38. Стаття 39 дозволяє громадянам мирно збиратися без зброї для проведення зборів, мітингів, походів та демонстрацій, за умови попереднього інформування відповідних органів місцевої або виконавчої влади. Право володіти, користуватися та розпоряджатися власною власністю, а також результатами інтелектуальної чи творчої діяльності визначено у статті 41. Кожен має право на підприємницьку діяльність, за винятком тих видів, що заборонені законом, відповідно до статті 42. Стаття 43 гарантує кожному право на працю, включаючи можливість заробляти на життя діяльністю, яку людина самостійно обирає або погоджується на неї. Ті, хто працюють, мають право на страйк з метою захисту економічних і соціальних інтересів, згідно зі статтею 44. Нарешті, кожному гарантоване право на освіту згідно зі статтею 53 [1; 3].

Аналізуючи питання забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина в умовах введення правового режиму воєнного стану, можна дійти висновку, що, незважаючи на можливість тимчасових обмежень певних прав громадян у даних умовах, фундаментальні принципи демократії та верховенства права повинні залишатися незмінними. Конституція України чітко окреслює перелік прав, які не підлягають обмеженням навіть під час воєнного стану: право на життя, особиста недоторканність, рівність перед законом, судовий захист та деякі інші ключові права та свободи. Водночас законодавство визначає, що будь-яке обмеження прав у період воєнного стану має бути обґрунтованим і тимчасовим, тобто визначеним за часом, із обов'язковим зазначенням конкретних підстав та масштабів таких обмежень. Такий підхід є важливим аспектом правової культури і демократичного суспільства, свідчить про повагу до громадян, які, навіть в умовах загрози, залишаються основною цінністю держави. Забезпечення балансу між необхідністю захисту держави та збереженням прав людини є основним викликом, з яким стикається Україна в умовах війни. Це завдання вимагає не лише зусиль з боку державної влади, а й усвідомлення громадянами важливості таких заходів для досягнення миру та відновлення повноцінного демократичного ладу в країні.

Використані джерела

1. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII: станом на 27 лип. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389–19#Text (дата звернення: 06.11.2024).
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022: станом на 8 серп. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text
4. Markovych K. M. Human rights and freedoms under martial law: focus of priorities. *Analytical and comparative jurisprudence*. 2023. No. 4. P. 95–99. URL: https://doi.org/10.24144/2788–6018.2023.04.13

Єлизавета МАСЛОВСЬКА
студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Коваль Н. О.***

МИТНА СПРАВА ЯК СКЛАДОВА ЗОВНІШНЬО-ЕКОНОМІЧНОЇ І ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

З моменту здобуття незалежності Україною питання формування митної справи в новій державі стало одним із ключових викликів. Це завдання вимагає врахування захисту національних інтересів, дотримуючи міжнародні стандарти, встановлення митних кордонів і створення ефективної митної системи. Успішне вирішення цієї проблеми значною мірою залежить від правового забезпечення діяльності митних органів, що надає Україні можливість реалізовувати власну митну політику.

Перехід до ринкової економіки, зростання обсягу зовнішньоекономічних операцій, збільшення пасажирських перевезень через митні кордони, посилення заходів з національної і особистої безпеки громадян, а також впровадження сучасних глобальних інформаційних технологій і формування міжнародної нормативно-правової бази створили необхідність для комплексного реформування митної системи в Україні. Важливі зміни розпочалися після проголошення незалежності, відповідно до Конституції України, яка закріплює, що суверенітет держави поширюється на всю її територію.

На сучасному етапі митне законодавство України поступово синхронізується з Конституцією країни, загальноприйнятими нормами та стандартами європейської і світової практики, а також має відповідати вимогам ринкової економіки. Україна здійснює свої перші кроки у напрямку незалежного розвитку та інтеграції в міжнародний розподіл виробництва, що безпосередньо впливає на формування зовнішньоекономічного середовища. У цьому контексті країна фокусується на вирішенні пріоритетних завдань, серед яких особливо важливими є визначення і встановлення державного кордону, а також забезпечення його надійного захисту як з політичної, так і з економічної перспективи [1, с. 65].

Сучасний економічний розвиток відзначається виразною тенденцією до інтеграції національних економік, що зумовлене як закономірностями еволюції світової економічної системи в цілому, так і особливостями національних економік як її складових частин. Світовий ринок формується відповідно до єдиних правил, які регулюють усю систему міжнародних економічних відносин. У глобальному економічному просторі діють національні економічні системи, міждержавні об'єднання, регіональні союзи, розвиваються великі зони вільної торгівлі, а роль міжнародних угод у сфері обміну товарів і послуг, а також руху фінансових ресурсів, зростає [2, с. 66].

Сьогодні зовнішньоекономічні зв'язки стали об'єктивно обумовленою необхідністю, важливим чинником економічного зростання та невід'ємною частиною національного процесу розширеного відтворення. Вони дедалі більше визначають не лише темпи і пропорції виробничого процесу, але й механізми обміну та розподілу в державі. У багатьох країнах саме світогосподарські зв'язки визначають стан національної економіки, і ця тенденція в перспективі лише посилюватиметься.

Митна служба України має багатовікову історію. Від часу набуття незалежності нашою державою було прийнято три редакції Митного кодексу: у 1991, 2002 та 2012 роках. Нинішній, останній Митний кодекс, прийнятий у 2012 році, залишається чинним і регулює суспільні відносини у сфері митної справи [3, с. 90].

Діючий Митний кодекс, на відміну від свого попередника, особливо акцентує увагу на державному вимірі митної діяльності, що яскраво відображається в назві статті 7. Це уточнення є цілком виправданим, адже елементи митної справи тісно пов'язані з функціонуванням держави. Відтак, державну митну справу можна трактувати як сукупність заходів, що реалізуються органами державної влади з метою забезпечення митної політики України.

Відповідно до частини 2 статті 7, державна митна справа реалізується з дотриманням міжнародних стандартів декларування товарів, методів оцінки митної вартості, систем класифікації та кодування товарів, а також митної статистики, які визнані у світовій практиці. Цей підхід відображає амбіції України стати рівноправним учасником міжнародних відносин і створити максимально сприятливі умови для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності [4, с. 65].

Варто зауважити, що митна справа реалізується в межах своїх повноважень усіма митними органами та їх посадовими особами, адже вона є невід'ємною складовою державної управлінської діяльності, що передбачає забезпечення національних інтересів і відповідальність перед суспільством. Відтак, митні органи та їх посадові особи не лише реалізують митну політику, а й контролюють виконання норм міжнародного права, що забезпечує можливість оптимізації митної справи в Україні.

Крім того, на основі чинного законодавства, що регулює державну митну справу, важливо враховувати потреби суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Справжня мета державної митної справи полягає у створенні умов для ефективної діяльності суб'єктів зовнішньо-

економічної діяльності, чого можливо досягти лише завдяки тісній співпраці між митними органами та підприємцями. Тому, реалізуючи державну митну справу, митні органи повинні брати до уваги інтереси суб'єктів підприємницької діяльності та споживачів, забезпечуючи тим самим якісний контроль та захист прав і законних інтересів.

Отже, формування митної справи в Україні в умовах ринкової економіки є складним і багатогранним процесом, що вимагає гнучкості, адаптивності та об'єктивного підходу. Важливість митної справи в економічному розвитку України важко переоцінити, адже вона безпосередньо впливає на розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, забезпечує дотримання митних норм та стандартів, а також сприяє інтеграції України у світову економічну спільноту.

Використані джерела

1. Державна митна політика України: відповідь на глобальні виклики та перспективи міжнародного співробітництва: збірник матеріалів Міжнародного науково-практичного круглого столу (м. Хмельницький, 20 червня 2024 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. 91 с.
2. Гребельник О. П. Митна справа: підручник. 4-те вид., оновл. та доповн. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 472 с.
3. Пашко П. В., Пашко Д. В. Нові митні інтереси країни та побудова системи їх забезпечення. матеріали дискусійної платформи. *Митниця в умовах війни та повоєнного стану*: матеріали дискусійної платформи. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2022. С. 27–32.
4. Пашко П. В., Ченцов В. В., Мережко Н. В. та ін. Митна справа України: підручник / за заг. ред. П. В. Пашка. Київ: Університет ДФС України, 2017. 442 с.

Єлизавета МАТВЄЄВА
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Батанова Л. О.***

ДЖЕРЕЛА МОРСЬКОГО ПРАВА

У сучасному світі, з його динамічним розвитком міжнародної торгівлі та глобалізацією, джерела морського права набувають особливої актуальності. Зростаюча залежність держав від морських шляхів для перевезення товарів, нові технології в судноплавстві та екологічні виклики зумовлюють необхідність чітких правових рамок для регулювання морських відносин. В умовах інтеграції країн у світову економіку важливо, щоб національні правові системи відповідали міжнародним стандартам, що регулюють безпеку судноплавства, охорону морських ресурсів і захист навколишнього середовища. Це не лише забезпечить правову визначеність у відносинах між державами, судновласниками та морськими працівниками, а й сприятиме стабільному розвитку морської галузі. Дослідження джерел морського права є важливим для адаптації до нових умов та викликів, що виникають у сучасному світі.

Питання джерел морського права досліджувався у працях таких українських і зарубіжних правознавців, як О. В. Семенов, С. І. Бондаренко, М. І. Михайленко, Г. Ф. Долинський, Н. В. Ярмолюк, А. В. Левченко та інших. Незважаючи на вагомий внесок цих дослідників у вивчення джерел морського права, окремі аспекти, такі як імплементація міжнародних стандартів у національне законодавство, роль міжнародних договорів та звичаїв у формуванні правової системи, а також їх вплив на сучасну практику, залишаються недостатньо висвітленими.

У сучасному морському праві ключову роль відіграють міжнародні договори, які формують правову основу для регулювання відносин між державами в мореплавстві, використанні морських ресурсів та охороні навколишнього середовища. Ці угоди забезпечують юридичну визначеність і стабільність, встановлюючи правила, що регулюють широкий спектр питань, таких як морська торгівля, рибальство, навігація та екологічний захист [1]. Серед найбільш важливих міжнародних договорів варто виділити Конвенцію ООН з морського права 1982 року [2], яка визначає основи правового режиму використання морських просторів, а також інші угоди, що регулюють різні аспекти морської діяльності.

Конвенція ООН з морського права 1982 року є фундаментальним документом, який заклав основи для визначення територіального моря, континентального шельфу та виключної економічної зони. Ці положення не лише визначають суверенні права держав на використання ресурсів, але й встановлюють баланс між правами держав і свободою навігації для інших країн. Конвенція також містить важливі зобов'язання щодо охорони морського середовища, запобігання забрудненню та збереження морських живих ресурсів, що стає все більш актуальним у контексті глобальних екологічних викликів [3].

Окрім Конвенції ООН, існує безліч інших міжнародних угод, які формують комплексну правову базу морського права. Наприклад, Конвенція MARPOL [4], яка регулює запобігання забрудненню з суден, та Конвенція COLREGs, що встановлює правила безпеки на морі. Ці угоди сприяють не лише захисту навколишнього середовища, але й безпеці судноплавства, встановлюючи правові рамки для

морських перевезень та взаємодії між державами. Загалом, міжнародні договори є основними джерелами морського права, які забезпечують стабільність і співпрацю у глобальній морській спільноті.

Акти міжнародних організацій у сфері морського права відіграють ключову роль у регулюванні відносин між державами, які стосуються морських просторів, безпеки на морі та охорони навколишнього середовища. Ці акти, зокрема міжнародні конвенції та рекомендації, формулюють норми, які країни зобов'язані дотримуватись, і сприяють розвитку співробітництва в морських справах. Міжнародна морська організація (ІМО), заснована у 1948 році, є основним форумом для обговорення та прийняття норм у цій сфері, розробляючи важливі документи, такі як Конвенція про охорону людського життя на морі (SOLAS) [5]. Ця конвенція визначає обов'язкові вимоги до безпеки судноплавства, які країни повинні впроваджувати у своє національне законодавство, що сприяє забезпеченню високих стандартів безпеки на морі.

Звичаї, як джерела морського права, формуються на основі тривалої практики та традицій, які виникли в процесі розвитку міжнародного мореплавства. Вони доповнюють писані закони і міжнародні угоди, заповнюючи прогалини в правовому регулюванні та слугуючи основою для вирішення спірних питань [6]. Історично звичаї мали важливе значення в регулюванні прав і обов'язків мореплавців, а сьогодні вони продовжують впливати на комерційні контракти, управління рибальством та охорону морського середовища. Наприклад, звичай «права першого навантаження» регулює обов'язки перевізників у випадку надзвичайних ситуацій, демонструючи, як традиції мореплавства формують практичні норми, які застосовуються в сучасних правових системах [7].

Отже, джерела морського права формують правову основу для регулювання відносин у морській діяльності, включаючи міжнародні договори, звичаєве право та національні законодавства. Міжнародні угоди, такі як Конвенція ООН з морського права 1982 року, визначають права та обов'язки держав, забезпечують безпеку мореплавства та охорону навколишнього середовища. Звичаєве право, що має історичні корені, доповнює законодавчі норми, вирішуючи спірні питання та регулюючи комерційні відносини. Ці джерела спільно сприяють ефективному управлінню морськими ресурсами та розвитку міжнародного співробітництва.

Використані джерела

1. Кузнецов С. О. Морське право: підручн. Одеса: Фенікс, 2011. 382 с.
2. Конвенція SOLAS: Міжнародна конвенція з охорони людського життя на морі, 1974. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU74K04U

3. Аверочкіна Т. В. Морське право: навч. метод. посібн., освітні програми підготовки здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра в Національному університеті «Одеська юридична академія», галузі знань — 08 «Право», 29 «Міжнародні відносини», спеціальності — 081 «Право», 293 «Міжнародне право». Одеса: Фенікс, 2021. 162 с.
4. Конвенція MARPOL: Конвенція про запобігання забрудненню моря від суден, 1973. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896_009
5. Конвенція SOLAS: Міжнародна конвенція з охорони людського життя на морі, 1974. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU74K04U
6. Савчук С. М. Морське право України: навчальний посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. 224 с.
7. Ткаченко С. М. Проблеми імплементації норм міжнародного морського права в українському законодавстві. *Юридична газета*. 2022. № 4. С. 24–30.

Юлія МЕДВЕДЄВА

студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Батанова Л. О.***

АДМІНІСТРАТИВНА ЮРИСДИКЦІЯ ДЕРЖАВ У МОРСЬКИХ ПРОСТОРАХ

Сучасна класифікація морських просторів базується на міжнародно-правових принципах і відображає різні статуси та права держав на водні території. З усієї акваторії Світового океану, яка займає приблизно 361 млн км^2 або 70,8 % площі Землі, лише внутрішні морські води та територіальне море входять до складу територій держав. Інші водні простори океанів класифікуються як відкрите море [1].

Класифікація морських просторів виконується не лише на основі їхнього правового статусу, адже на практиці два чи більше морських просторів з однаковим статусом можуть мати різні правові режими, які регулюють відповідну діяльність у кожному з них. Наприклад, правовий режим внутрішніх морських вод має важливі відмінності від правового режиму територіального моря, а правовий режим архіпелажних вод не збігається з режимами внутрішніх або територіальних вод, хоча всі ці три частини морських вод вважаються водами прибережної держави і мають однаковий правовий статус [2].

Адміністративна юрисдикція у водних просторах відіграє важливу роль у забезпеченні правопорядку та ефективного управління водними ресурсами. Вона регулює відносини, пов'язані з використанням, охороною та відновленням водних об'єктів, що є критично важливим для національних інтересів і міжнародного співробітництва.

Основою нормативно-правового регулювання у морських просторах України складають міжнародні угоди, національне законодавство та акти місцевого самоврядування. Зокрема, Конвенція ООН з морського права 1982 року закладає принципи, що регулюють права держав на використання морських ресурсів, охорону екосистем та встановлення юридичних статусів для різних морських зон. Україна, як учасниця цієї Конвенції, має зобов'язання імплементувати ці норми в своє національне законодавство [3].

Національні закони, такі як Кодекс торговельного мореплавства України та Закон України «Про морські порти України», визначають правовий статус морських просторів,а також права і обов'язки державних органів, підприємств і громадян у цих водах. Ці нормативні акти формують правову основу для здійснення різноманітної діяльності у морських акваторіях, включаючи судноплавство, управління рибними ресурсами та охорону навколишнього середовища.

Кодекс торговельного мореплавства України регулює основні принципи морського судноплавства, визначаючи порядок реєстрації суден, їх експлуатації та заходи безпеки [4].

Закон України «Про морські порти України» встановлює правовий режим функціонування морських портів, визначаючи їх організацію, управління, а також питання, пов'язані з інфраструктурою та наданням портових послуг [5].

Нормативно-правове регулювання адміністративної юрисдикції у морських просторах України є динамічним і багатоаспектним процесом, що вимагає постійного удосконалення. Ефективна реалізація законодавства в цій сфері є ключовим фактором для забезпечення сталого управління водними ресурсами, охорони навколишнього середовища та забезпечення безпеки у морських просторах.

У контексті охорони навколишнього середовища, ці національні акти включають норми, що стосуються запобігання забрудненню водних ресурсів, управління рибними запасами та охорони морських екосистем. Це особливо важливо в умовах екологічних викликах, які постають перед Україною, зокрема в Чорному та Азовському морях [6].

У процесі реалізації адміністративної юрисдикції в морських просторах України виникає безліч викликів, такі як негативно впливають на безпеку мореплавства, зокрема недостатня координація між державними органами, незаконні дії риболовецьких компаній, забруднення вод, деградація прибережних територій, зовнішні загрози та застаріла інфраструктура. Для ефективного вирішення цих проблем необхідно запровадити комплексні заходи, включаючи поліпшення міжвідомчої взаємодії, модернізацію технічного забезпечення, підвищення кадрової кваліфікації, визначення правового статусу морських просторів, підготовку до природних катастроф та активну співпрацю з міжнародними організаціями.

Тільки спільними зусиллями держави, органів місцевого самоврядування, приватного сектору та міжнародних партнерів можливо забезпечити стійкий розвиток морських ресурсів та підвищити рівень безпеки мореплавства в Україні.

Використані джерела

1. Кузьмін А. В. Право на чисту воду: виклики для України. Київ: ІВЦ Державного комітету України по водному господарству, 2021. 270 с.
2. Сабадош І. В. Правові аспекти використання водних ресурсів в Україні: сучасні виклики. Київ: Юридична думка, 2022. 310 с.
3. Войціховський А. В. Міжнародне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 544 с.
4. Кодекс торговельного мореплавства України від 23.05.1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#Text
5. Про морські порти України: Закон України від 17.05.2022 року № 7. ULR: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4709–17#Text
6. Трофименко І. Ю. Оцінка ризиків льодових умов судноплавства на ріках України. *Вісник транспортного університету.* 2020. № 2. С. 88–95.

Мар'яна МЕЛЬНИК

студентка 1 курсу магістратури факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник — д. ю. н., професор ***Мельничук О. С.***

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Правова система України протягом всього свого існування формувалася в складних умовах, оскільки це відбувалося під впливом інших держав, у складі яких вона перебувала. Враховуючи повномасштабну агресію РФ і правовий режим воєнного стану, ці складнощі залишаються актуальними і в умовах сьогодення.

Сучасні умови визначають два основні чинники, що впливають на подальший розвиток правової системи України. Окрім євроатлантичної інтеграції українського суспільства, держави та правової системи до стандартів і цінностей Європейського Союзу та НАТО — це адаптація правової системи України для вирішення ключового питання

національної безпеки. Без вирішення цієї проблеми інші питання автоматично втрачають свою актуальність.

Питання проблеми правової системи України, як різновиду романо-германської правової сім'ї в умовах воєнного стану, підіймали у своїх роботах українські вчені Н. Христинченко та І. Бородін. Окрім цього, в тій чи іншій мірі дане питання обговорювалось вченими Н. Онищенко, С. Драгічі, Д. Марченко, Д. Лук'яновим, А. Кудіною, однак у своїх наукових пошуках вони акцентували увагу на загальні суспільні відносини присвячені правовій системі України.

Як вже зазначалось, українська правова система належить до романо-германської правової сім'ї, для якої характерні такі основні риси: 1) становлення на базі римського права; 2) чіткий поділ права на приватне та публічне; 3) головним джерелом права є нормативно-правові акти; 4) широке застосування кодифікованого законодавства; 5) уніфікована юридична термінологія; 6) у процесі створення законів визначальну роль відіграє правова теорія, а не практика; 7) домінуючий принцип права — верховенство права, що лежить в основі сучасної демократичної держави [1, с. 529].

Як доречно зазначає Д. Марченко, в умовах воєнного стану, що запроваджено в Україні 24 лютого 2022 року, особливо актуальним є питання реформування правової системи з урахуванням особливостей цього правового режиму. У контексті сучасного стану правової системи України захист прав і свобод людини залишається найважливішим обов'язком держави, особливо в нинішніх екстремальних умовах. Також важливою у цьому контексті є правосвідомість, яка в умовах російсько-української війни набуває особливої значущості. Вона потребує глибокого оновлення, акцентуючи увагу на вагомості національної ідеї. У той же час попри потребу в змінах, українська правова система повинна зберегти певні незмінні цінності й основи [2].

Правова система України на перехідному етапі розвитку державності й у контексті відбиття повномасштабного вторгнення характеризується комплексом взаємопов'язаних, проте не завжди узгоджених заходів впливу, що здійснюються органами публічної адміністрації та структурами громадянського суспільства, спрямованих на побудову правової системи, яка б відповідала європейським цінностям і стандартам.

Таким чином, основні риси правової системи України як представника романо-германської правової сім'ї в умовах воєнного стану включають: 1) збереження гуманістичної і людиноцентричної спрямованості права, попри введення обмежень згідно з міжнародним гуманітарним правом, зокрема Женевськими конвенціями; 2) зміна системи публічного адміністрування з фокусом на безумовне забезпечення потреб у військовій сфері; 3) функціонування судових установ у повному обсязі, з одночасним забезпеченням безпеки суддів та учасників процесу; 4) активну діяльність законодавчої гілки влади, основна увага якої зосереджена на ухваленні законів, спрямованих на перемогу; 5)посилений режим роботи виконавчої влади; 6) застосування щодо громадян України та суб'єктів господарювання певних законодавчих обмежень, які не суперечать Конституції України; 7) посилення правопорядку, що передбачає суворіші умови комендантської години та інших заходів воєнного часу; 8) зростання важливості цінностей і правових стандартів ЄС та НАТО [3, с. 692].

Таким чином, правова система України в умовах воєнного стану зберігає своє гуманістичне та людиноцентричне спрямування. Разом із тим, в рамках обмежень, передбачених Женевськими конвенціями, надається легальне право військовослужбовцям Збройних сил України та інших оборонних структур застосовувати силу проти комбатантів країни-агресора. Наразі відбувається перебудова права, судової та законодавчої системи, а також роботи усіх адміністративних органів, задля посилення їхньої діяльності у забезпеченні Сил оборони і безпеки України усім необхідним для перемоги. Законодавчі обмеження прав і свобод громадян застосовуються тільки в мінімально необхідному обсязі, без порушення Конституції України.

Використані джерела

1. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 584 с.
2. Марченко Д. Зміни правової системи України в умовах воєнного стану. *Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів*: матер. круглого столу (м. Одеса, 10 лютого, 2023 р.) / НУ «ОЮА», кафедра міжнародного та європейського права, 2023. Одеса, 2023. С. 100–106. URL: https://hdl.handle.net/11300/23653.
3. Христинченко Н. П., Бородін І. Л. Особливості правової системи України як різновиду романо-германської правової сім'ї в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 10. С. 690–693. URL: http://lsej.org.ua/10_2023/167.pdf

Олександріна МЕЛЬНИК
студентка 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Тавлуй О. В.***

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Кримінальна відповідальність — це форма державного реагування на вчинення злочину, яка полягає у застосуванні до винної особи покарання або інших правових заходів, передбачених кримінальним законом. Згідно частини першої статті другої Кримінального кодексу України (далі — ККУ) «Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом» [5].

Основною метою кримінальної відповідальності є відновлення справедливості, запобігання новим злочинам і виправлення правопорушника. Вона базується на принципах законності, справедливості та гуманізму, як це визначено Кримінальним кодексом. Особливої уваги заслуговує кримінальна відповідальність неповнолітніх, де головний акцент робиться не на покаранні, а на їх перевихованні та ресоціалізації. Держава враховує особливості їхнього психофізичного розвитку, тому застосовуються м'якші санкції і спеціальні механізми, орієнтовані на виховання.

Правова основа цієї відповідальності закріплена в Кримінальному кодексі України, а також у міжнародних документах, таких як Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права дитини [3]. Оскільки неповнолітні перебувають на етапі формування моральних цінностей, їхня кримінальна відповідальність повинна бути заснована на принципах гуманності.

Як зазначають психологи, жорстокість серед дітей набуває все більш загрозливих форм, а скоєні ними злочини стають дедалі жорстокішими.

Значний негативний вплив на підлітків має медіа, що популяризує насильство та пропагує життя заради власного задоволення [4].

Існують певні види тяжких злочинів, за які неповнолітні можуть нести відповідальність уже з 14 років. До таких злочинів належать: умисне вбивство (ст. 115 ККУ); умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 ККУ); згвалтування (ст. 152 ККУ); грабіж (ст. 186 ККУ); розбій (ст. 187 ККУ); захоплення заручників (ст. 147 ККУ); крадіжка (ст. 185 ККУ); хуліганство (ст. 296 ККУ); терористичний акт (ст. 258 ККУ) [5]. Держава враховує психічний розвиток неповнолітніх. Неповнолітні мають право на особливий захист і перевиховання, закріплене в Конвенції ООН та національному законодавстві. Основні відмінності кримінальної відповідальності до неповнолітніх: можливість звільнення від кримінальної відповідальності: стаття 97 ККУ передбачає звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності з примусовими виховними заходами, такими як передання під нагляд батьків, обов'язок вибачитися перед потерпілим чи обмеження прав. Скорочені строки покарань: для неповнолітніх зменшені строки позбавлення волі у порівнянні з дорослими. Зменшені строки погашення та зняття судимості: судимість у неповнолітніх гаситься через коротший період часу після відбуття покарання, що полегшує їхню подальшу реінтеграцію у суспільство (ст. 108 ККУ). Особливі умови звільнення від покарання: кримінальний кодекс передбачає можливість умовно-дострокового звільнення неповнолітнього, якщо його виправлення можливе без повного відбуття призначеного покарання (ст. 107 ККУ). Обов'язкова участь адвоката та законних представників: відповідно до норм Кримінально-процесуального кодексу, неповнолітній має право на участь адвоката і законного представника на всіх етапах слідства і судового процесу, що гарантує захист його прав і законних інтересів [2]. Застосування примусових заходів виховного характеру: неповнолітнім правопорушникам можуть бути призначені примусові заходи виховного характеру без притягнення до кримінальної відповідальності (ст. 105 ККУ).

Ці особливості спрямовані на забезпечення виховного впливу та реінтеграції неповнолітніх у суспільство, мінімізуючи руйнівний вплив кримінального покарання та визначають гуманний підхід до процесу судочинства щодо молодих правопорушників.

Використані джерела

1. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків, 2020. 428 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI: станом на 7 верес. 2024 р URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651–17#Text (дата звернення: 12.10.2024).
3. Конвенція про права дитини: Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 20.11.1989 р.: станом на 16 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 12.10.2024).
4. Сутність кримінальної відповідальності та її специфічні ознаки. *Нове українське право*. URL: http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/443 (дата звернення: 12.10.2024).
5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III: станом на 7 вересня. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341–14#Text (дата звернення: 12.10.2024).

Валентин МІРОШНІЧЕНКО
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Малєєва (Карпенко) Г. Л.***

МОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПОНЯТТЯ, СКЛАДНИКИ ТА ПРОБЛЕМИ

Морська діяльність є важливою частиною для економічного розвитку та міжнародних відносин. Вона охоплює спектр різних видів діяльності таких як, рибальство, судноплавство, видобуток ресурсів, туризм тощо. Актуальність обраної теми спричинена зростанням значення морських ресурсів, необхідністю раціонального їх використання та захисту. Через кліматичних змін, геополітичної напруги та екологічних проблем, то питання управління морською діяльністю стають надалі важливими. Вивчення поняття, визначення, характеристик та складників морської діяльності є фундаментом для розробки стратегії сталого розвитку.

Як уже зазначалося морська діяльність охоплює різні види соціальної та економічної активності з використанням транспортуванням, морських ресурсів, а також забезпеченню безпеки та охорони середовища. Як зазначає пані Аверочкіна та пан Гаверський: «Морська діяльність — діяльність у сфері забезпечення сталого економічного і соціального розвитку суспільства, вивчення, освоєння і використання моря, захисту національної безпеки, морська торгівля (комерційні операції, які пов'язані з використанням морських суден, купівля-продаж товарів, що перевозяться морським шляхом, фрахтування суден, морське агентування, морське страхування тощо» [1, с. 27]. Це визначення підкреслює його комплексний характер та його роль у забезпеченні сталого розвитку суспільства.

Як зазначає пані Аверочкіна, пан Кормич та пан Стець: «Складниками морської діяльності є: торговельне мореплавство, морський транспорт, суднобудування, військово-морська діяльність, використання водних біоресурсів та інших ресурсів моря, туристична та рекреаційна діяльність, а також діяльність у сферах науки, освіти, екології і захисту моря» [2, с. 7]. у цьому визначені виділено основні види діяльності та займає важливе місце в структурі морської діяльності. Такий різновид забезпечує для суспільства сталий розвиток. Завдяки торгівельному мореплавстві забезпечується взаємодія держав у постачання різноманітних ресурсів, що мотивує у розвитку галузі суднобудуванні. Звичайно, для забезпечення національних інтересів та захисті кордонів у морських просторах існує й військово-морська діяльність. Як зазначає Аверочкіна, «Військово-морська діяльність — складова морської діяльності, спрямована на захист національних інтересів, реалізацію пріоритетів діяльності у сфері вивчення, освоєння і використання зони національних інтересів на морі з метою оборони та безпеки держави із застосуванням її військово-морського потенціалу» [3, с. 39].

Морська діяльність людства спричиняють численні проблеми, які впливають на морське середовище. Одна з головних таких проблем — це забруднення морів. Води забруднюються нафтопродуктами, промисловими і побутовими відходами — це завдає серйозної шкоди для екосистеми та біорізноманіття. Друга суттєва проблема пов'язана з надмірним переловом риби, що спричиняє зменшенню біорізноманіття. Третя проблема пов'язана з судноплавством, тобто є можливість аварій суден, які можуть стати серйозною перешкодою у протоках чи каналах; аварій танкерів з нафтою, які можуть бути суттєвою загрозою для життя морської фауни. Ще однією проблемою являє собою саме піратство, яке створює небезпеку для мореплавства та економіки. Наприклад: незаконний вилов, контрабанда та в забезпеченні безпеки судноплавства, шляхом взяття в полон моряків та пасажирів. Також істотною проблемою є антропогенна діяльність, через яку різко змінюється клімат. Людство для стрімкого розвитку використовує технології, що потребують спалювання викопних палив, таких як нафта, вугілля та природний газ, які здійснюють викиди парникових газів у атмосферу. Це призводить до посилення парникового ефекту, коли тепло довго затримується в атмосфері, викликаючи потепління, танення льоду та збільшення рівня вод.

Морська діяльність є багатогранною сферою, до якої входить торгівельне мореплавство, морський транспорт, суднобудування та інші. Взаємодія всіх складників здійснює економічний розвиток та забезпечує безпеку. Ефективне управління та дотримання міжнародних правових норм забезпечує сталий розвиток у використанні усього потенціалу морів на користь суспільства. Проблемами морської діяльності є забруднення, перелов, ризики для судноплавства, піратство, кліматичні зміни — вирішення цих питань потребує ефективного контролю.

Використані джерела

1. Міжнародне морське право: навч.-метод. посіб. для здобувачів вищої освіти галузі першого (бакалаврського) рівня галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 293 «Міжнародне право» / уклад.: Т. В. Аверочкіна, Ю. В. Сергєєв; Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». Одеса: Фенікс, 2024. 162 с.
2. Аверочкіна Т., Кормич Б., Стець О. Морська політика України: навч.-метод. посіб. (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання фа-

культету психології, політології та соціології НУ «ОЮА») / Т. Аверочкіна, Б. Кормич, О. Стець; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2023. 178 с.
3. Аверочкіна Т. В., Гаверський В. В. Морське право : навч. метод. посібн., освітні програми підготовки здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра в Національному університеті «Одеська юридична академія», галузі знань — 08 «Право», 29 «Міжнародні відносини», спеціальності — 081 «Право», 293 «Міжнародне право». Одеса : Фенікс, 2021. 162 с.

Дар'я МОЙСЕЄНКО, Ангеліна САРГСЯН
студентки 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — д. ю. н., професор ***Аверочкіна Т. В.***

УТИЛІЗАЦІЯ СУДЕН В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ

У сучасних умовах розвитку морської галузі надзвичайно гостро постає питання безпечної утилізації суден, які вичерпали свій експлуатаційний ресурс. Морські та річкові судна, будучи об'єктами підвищеної небезпеки, вимагають особливого підходу після завершення терміну їх експлуатації. Неконтрольована утилізація таких об'єктів породжує численні ризики екологічного характеру та створює загрозу для життя і здоров'я людей, задіяних у процесі утилізації [1].

Правове регулювання утилізації суден реалізується на трьох взаємопов'язаних рівнях: міжнародному, регіональному та національному. Провідну роль у формуванні міжнародно-правової бази відіграють ІМО та ООН. Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів, прийнята в 1989 році [2] та ратифікована Україною в 1999 році, заклала фундамент міжнародно-правового регулювання у цій сфері. Особливістю Конвенції є унікальне визначення судна як джерела небезпечних відходів через наявність токсичних компонентів. Важливим етапом розвитку міжнародного регулювання стало набуття чинності у 2019 р. поправки до Конвенції, яка забороняє експорт небезпечних відходів з розвинених країн до країн, що розвиваються. Значним досягненням у сфері міжнародно-правового регулювання утилізації суден стало прийняття Гонконгської конвенції ІМО про безпечну та екологічно обґрунтовану утилізацію суден у 2009 році [3]. Цей документ встановлює комплексні стандарти утилізації та чітко розподіляє відповідальність між державою прапора та державою утилізації. Сфера дії конвенції поширюється на судна водотоннажністю від 500 т, за винятком військових кораблів та суден державної некомерційної служби.

Особливу увагу варто приділити ситуації в Україні, де правове регулювання утилізації суден знаходиться на початковому етапі розвитку [4]. В українському законодавстві спостерігається суттєва прогалина щодо спеціального регулювання процесів утилізації морських та річкових суден. Ситуація ускладнюється тим, що компанії, які спеціалізуються на утилізації суден, повинні відповідати певним вимогам, а також мати ліцензію на заготівлю, зберігання, переробку і реалізацію лому чорних металів, кольорових металів. У 2019 р. було скасовано вимогу щодо ліцензування діяльності з утилізації небезпечних відходів, що значно послабило державний контроль у цій сфері. Регістр судноплавства України в своїх документах лише побічно торкається питань утилізації, посилаючись на міжнародні резолюції ІМО [5]. При цьому чіткі національні стандарти та процедури утилізації суден відсутні.

Досліджуючи законодавчу базу, слід зазначити про положення Закону України «Про металобрухт» [6], де вказано, що діяльність з переробки брухту металів здійснюється згідно зі встановленим законом порядком. Однак суттєвим недоліком є відсутність чіткої інструкції та нормативно-правового акту саме щодо процедури утилізації суден та вимог до підприємств-утилізаторів. Наразі в Україні діє лише одна компанія «УтільВторПром», яка займається утилізацією морського транспорту, проте конкретні процедури залишаються невизначеними на законодавчому рівні.

Сукупність вищенаведених обставин призводить до несприятливих наслідків і утворення таких явищ як «кладовище суден». Це місце, де десятки покинутих плавзасобів очікують свого демонтажу або поступово руйнуються під впливом природних факторів. На жаль, така проблема не оминула і Чорне море. Ці судна зазвичай відправляються туди з різних причин, найпоширенішими з яких є: 1) вичерпання терміну служби (судна мають певний строк експлуатації, після його закінчення їх виводять з експлуатації та відправляють на утилізацію або зберігання); 2) пошкодження (у результаті аварій, стихійних лих, військових дій або інших подій судна можуть отримати такі пошкодження, що їх відновлення буде економічно недоцільним); 3) економічні фактори (внаслідок банкрутства судноплавних компаній, високих витрат на утримання та падіння попиту на певні типи суден); 4) технічна несправність (судна, які не можуть бути відремонтовані або модернізовані до сучасних стандартів, також відправляються на «списання»).

Для розвитку галузі утилізації суден в Україні необхідно здійснити комплекс заходів правового та організаційного характеру.

Першочерговим завданням є ратифікація Гонконгської конвенції 2009 року та імплементація стандартів ЄС щодо утилізації суден. Це дозволить українським підприємствам претендувати на включення до Європейського списку схвалених об'єктів утилізації. Також нагальним є питання розробки національного законодавства у сфері утилізації суден, яке б встановлювало чіткі вимоги до процедур утилізації та суб'єктів, що здійснюють таку діяльність. Розробка програм утилізації суден, нових технологічних методів та їх реалізація дозволила б позбутися декількох сотень старих суден не тільки в Україні, але і в Європі, що, безсумнівно, підвищило б безпеку судноплавства, якість обслуговування споживачів, конкурентоспроможність вітчизняного постачальника транспортних послуг. Крім того, дозволило б підняти рейтинг нашої країни на ринку міжнародного судноплавства [7].

Використані джерела

1. Савич О. С., Дудніченко К. В. Правове регулювання утилізації суден. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 5(34). С. 160–165. URL: https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i5(34).667
2. Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням, 1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_022 (дата звернення: 11.10.2024).
3. Hong Kong international convention for the safe and environmentally sound recycling of ships, 2009. URL: http://surl.li/qerhol (дата звернення: 11.10.2024).
4. Пізінцалі Л. В., Шумило О. М., Александровська Н. І. та ін. Вплив утилізації суден методом затоплення на екологію та безпеку судноплавства. *Суднобудування*. 2022. № 1. С. 3–11. URL: https://doi.org/10.15589/znp2022.1(488).1
5. Resolution A. 962(23) adopted on 5 December 2003 (Agenda item 19) IMO Guidelines on Ship Recycling. URL: http://surl.li/eueyqc (дата звернення: 11.10.2024).
6. Про металобрухт: Закон України від 5.05.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/619–14#Text (дата звернення: 11.10.2024).
7. Пізінцалі Л., Александровська Н., Россомаха О. та ін. Діаграма ісікави аналізу технологічних методів різання при утилізації суден. *Scientific Collection «InterConf»*. 2022. № (48). С. 397–405. URL: http://surl.li/pmoals (дата звернення: 11.10.2024).

Юлія НОВАК
студентка 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Чувакова Г. М.***

ПРАВОВА АКУЛЬТУРАЦІЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ВИНИКНЕННЯ ЗМІШАНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМ

Змішані правові системи, що виникли під впливом кількох правових сімей, є важливим об'єктом дослідження через їхнє широке поширення і суттєве збільшення. Змішані правові системи являють собою групу систем, що сформувалися (в деяких випадках — продовжують формуватися) під впливом кількох правових сімей, поєднують їхні різноманітні юридичні традиції, що створює складну правову реальність. Відомий компаративіст В. Палмер висловив ідею, яка була широко підтримана багатьма науковцями, про необхідність виділення змішаних систем в окрему правову сім'ю, що підкреслить їхню значущість [2]. Таким чином, змішані системи не лише відображають різноманітність правових традицій, але й ставлять нові виклики для правознавства.

Головною передумовою «змішування» правових систем у межах однієї держави є правова акультурація, що означає процес глобальної трансформації, яку правові системи зазнають внаслідок контакту з іншими. Цей процес може відбуватися через різні засоби впливу, які варто поділити на два рівні — публічний і приватний. Публічний рівень акультурації правових систем проявляється через: 1) участь у міжнародних організація (країни повинні адаптувати своє національне законодавство до міжнародних договорів для отримання членства); 2) запозичення правових норм (включення міжнародних норм у національне законодавство); 3) інші форми впливу (підкорення одних народів іншим або поширення норм канонічного права — в сучасній практиці є рідкістю). Що стосується приватного рівня, то знаковими є: 1) поширення доктринальних ідей; договірне врегулювання правовідносин за аналогією; міжнародні приватноправові відносини та інше.

Процес правової акультурації різних правових систем суттєво відрізняється. Загалом, за походженням змішані правові системи доречно поділити на такі, що виникли внаслідок зовнішнього втручання, і такі, що були обрані вільно. Перший тип зазвичай пов'язаний з колонізацією, анексіями або територіальними уступками, що призвело до примусового впровадження нових правових норм. Другий тип систем, до яких, до прикладу, належать Шотландія та Ізраїль, сформувався внаслідок свідомого вибору і рецепції елементів інших пра-

вових традицій для підвищення ефективності правового регулювання. Це підкреслює різноманітність підходів до формування правових систем у глобальному контексті.

Вплив правових сімей на змішані правові системи є неоднорідним. Наприклад, правові системи Південноафриканської Республіки та Ізраїлю розвивалися під домінуючим впливом англійського загального права, а саме — практики англійських судів та доктрини англійських правознавців. У той же час, цивільне право Пуерто-Рико та Філіппін піддається впливу американського права, яке відзначається високою адаптивністю до соціальних змін. Це свідчить про складність і динамічність змішаних правових систем, які інтегрують елементи різних правових традицій відповідно до потреб суспільства. Ці приклади демонструють, як різні правові традиції можуть взаємодіяти, створюючи унікальні правові системи, що відображають культурні та соціальні особливості кожної країни.

Правова акультурація, тобто зближення правових систем, стала систематичним та типовим явищем, характерним для сучасного етапу. Такий взаємний вплив проявляється, в першу чергу, в запозиченні правових категорій, принципів, інститутів. Взаємодія між системами відбувається навіть за межами правових сімей. З огляду на зазначене, як різновид змішаних правових систем окремі правознавці виділяють так званий гібридний тип правової системи як сукупність національних правових систем, що поєднує ознаки романо-германської та англо-американської правових сімей. Цей тип характеризується спільними рисами в закономірностях і тенденціях розвитку, де домінуючим джерелом права є нормативно-правові акти. Водночас, судова практика також відіграє важливу роль у регулюванні суспільних відносин.

В такому ключі також доречно окреслити роль правової акультурації у розвитку правової системи України. Основним напрямком правової акультурації в Україні є реалізація євроінтеграційних процесів. З урахуванням вимог адаптації національного законодавства до стандартів Європейського Союзу та інші уніфікаційні процеси, що відбуваються на міжнародному рівні, можна стверджувати, що правова система України перебуває у постійному впливі та взаємозв'язку із зарубіжними правовими системами. Втім, як слушно зазначає Я. І. Ленгер, неконтрольоване запозичення іноземних політико-правових форм, які не відповідають вітчизняному соціальному контексту, може стати джерелом кризи правової системи [2]. Тому будь-який зовнішній вплив потрібно всебічно досліджувати, враховуючи специфіку як правового, так і суспільного характеру. Це дозволить уникнути негативних наслідків і забезпечити ефективність імплементованих правових норм.

На основі викладеного, слід дійти висновку про те, що формування групи змішаних правових систем не можна вважати завершеним. Серед основних чинників, що обумовлює розширення цієї групи, слід віднести правову акультурацію, що проявляється в інтеграції правових традицій, конвергенції (зближенні) романо-германської та англо-американської правових сімей. У результаті такої взаємодії відбувається поява нових та докорінна зміна існуючих правових інститутів, що зумовлює розвиток не лише правової площини, але й суспільних відносин у цілому.

Використані джерела

1. Palmer V. Mixed Jurisdictions Worldwide: The Third Legal Family. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. 516 p.
2. Ленгер Я. І. Реформування правової системи як засіб підвищення її ефективності / Ужгородський національний ун-т. Ужгород, 2007. 223 с.

Анна ПАНЧЕНКО
студентка 1 курсу
факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Рязанов М. Ю.***

СУВЕРЕНІТЕТ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ: ПІДХОДИ ДО ОСМИСЛЕННЯ

В наш час поняття «суверенітет» широко застосовується у правовій та політичній сферах [1, с. 1], хоча остаточної відповіді щодо його значення досі немає. До того ж існує велика кількість видів суверенітету, чіткого розмежування між якими також немає. Такими видами є внутрішній і зовнішній суверенітет, юридичний і фактичний суверенітет, державний, народний, національний та інші типи суверенітету. Таке різноманітне тлумачення поняття свідчить про складність явища, а також про потребу його дослідження.

Поняття «суверенітет» походить від латинського «superareitas» (від supera — superior — superanitas — soveranitas), що в буквальному сенсі означає «більш високий, найвищий, верховний». В історичній перспективі поняття «суверенітет» не було відоме в стародавні часи, тож ми можемо розрізняти суверенітет як явище та поняття. Явище існує з моменту виникнення держави, а поняття сформовано значно пізніше [2, с. 68].

У XVI–XVIII ст. західноєвропейськими філософами були закладені основи теорії суверенітету:

1) визнання суверенітету обов'язковим атрибутом держави;

2) майже повне ототожнення суверенітету з його носієм;

3) визнання монарха носієм абсолютного суверенітету держави;

4) принципове визнання необмеженості, неподільності, невідчужуваності та постійності суверенітету [3, с. 6].

Вченими різних епох і часів визначена велика кількість значень поняття суверенітету, які залежать від політичних чинників тих часів. Вважають що основоположником цього поняття був французький юрист кінця XVI століття Жан Боден, який визначив, що суверенітет є вільною, підпорядкованою законом владою над громадянами і підданими.

В наш час більш поширеною є точка зору, що заснована на ототожненні суверенітету з вищою (верховною) владою. Володимир Шаповал розглядав поняття суверенітету, як незалежну державну владу, не підпорядковану владі іншої держави та повну свободу у внутрішніх та зовнішніх справах [3, с. 12]. Анатолій Мельник в свою чергу відзначає, що сучасне розуміння суверенітету полягає у здатності держави забезпечувати ефективне управління, незалежно від рівня її міжнародної інтеграції [4, с. 27–29].

Суверенітет держави зазнає постійного впливу та змін, особливо з боку інформаційної влади та культурного впливу [5, с. 40]. Функціональний суверенітет в свою чергу оцінює здатність держави виконувати свої функції: економічну, політичну, правоохоронну, гуманітарну, інформаційну та інші. Глобалізація також має великий вплив на це поняття, та, як зазначає Кресін О. В. сучасні держави добровільно обмежують суверенітет через міжнародні зобов'язання та співпрацю в міжнародних організаціях [6, с. 32–38].

Отже можна зробити висновок, що різними вченими різних епох викладена велика кількість визначень поняття «суверенітет», які є по-своєму правильними, хоч не рідко і суперечать одне одному, та на пряму залежать від політичної ситуації відповідної епохи. Якщо провести аналіз визначення суверенітету, визначених вченими-юристами та політологами, то в них переважно спостерігається одностороння політична або юридична позиція, що не дозволяє об'єктивно розуміти вказане явище.

Використані джерела

1. Словська І. Є. Суверенітет як об'єкт державної зради: доктринальний аналіз. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Серія: Юриспруденція. 2015. Вип. 14(2). С. 68. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvmgu_jur_2015_14(2)__21 (дата звернення 06.11.2024).
2. Шаповал В. М. Теоретичні основи сучасного конституціоналізму. *Вісник Національної академії правових наук України.* 2013. № 1. С. 12. URL: https://aspirant.at.ua/Books/shapoval_suchasnij_konstitucionalizm_2005.pdf (дата звернення 06.11.2024).
3. Кресін О. В. Суверенітет і глобалізація. *Юридична наука.* 2018. № 2. С. 32–38. URL: http://apnl.dnu.in.ua/4_2023/1.pdf (дата звернення 06.11.2024).

Дмитро ПЕТРУК
студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Бальцій Ю. Ю.***

РОЗВИТОК ПУБЛІЧНО-САМОВРЯДНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розвиток публічно-самоврядної влади в умовах воєнного стану є важливим аспектом демократичного розвитку Української держави.

Місцеве самоврядування дозволяє ефективно реагувати на загрози, забезпечуючи безпеку та стабільність у всіх територіальних громадах. Це не лише зміцнює державні інституції, але й сприяє формуванню довіри громадян до владних структур, що є необхідним елементом соціальної згуртованості населення відповідних територіальних громад.

В умовах сучасних викликів, пов'язаних з воєнними діями, розвиток публічно-самоврядної влади набуває особливої актуальності.

Органи Місцевого самоврядування повинні швидко адаптуватися до нових сучасних реалій, виконуючи свої обов'язки за умов надзвичайних ситуацій та дієво забезпечувати соціально-економічну стабільність у своїх регіонах.

Воєнні дії в Україні стали каталізатором змін у багатьох сферах, зокрема у місцевому самоврядуванні, де виникла нагальна потреба швидкого перегляду певних взаємозв'язків із органами місцевого самоврядування. Особливо це стосується тих областей, які зазнали найбільших втрат від ворожої агресії.

Крім того, треба зазначити, що забезпечення ефективної комунікації між «центром» та місцевою владою стало критично важливим для управлінської системи, оскільки саме через налагоджений зв'язок та чіткий розподіл повноважень (що є результатом децентралізаційних процесів) можливо реалізувати завдання розвитку терито-

ріальних громад. Також треба зазначити,що в умовах воєнного стану система місцевого самоврядування в Україні працює з підвищеним навантаженням, адже війна безпосередньо загрожує національній безпеці та стабільності всієї держави.

Сьогодні Україна, залишаючись демократичною і правовою державою, що інтегрується в західноєвропейський простір, зберігає відданість європейським стандартам інформаційної діяльності органів державної влади. Ці стандарти базуються на демократичних принципах, спрямованих на прозорість та відповідальність функціонування державних структур у глобальному середовищі.

Сучасна система місцевого самоврядування ще не мала досвіду роботи в умовах подібних викликів, з якими нині зіткнулися територіальні громади через військову агресію Росії проти України. У результаті нових труднощів стає очевидною критична потреба у злагодженій співпраці між державними органами, керівництвом громад і громадськими та волонтерськими організаціями для вирішення нагальних завдань підтримки життєдіяльності населення в умовах воєнного стану [1, с. 214].

Воєнний стан накладає на місцеві органи публічно-самоврядної влади важливі обов'язки, пов'язані із забезпеченням безпеки, підтриманням громадського порядку та збереженням критичної інфраструктури. Для ефективного реагування на нові виклики місцеве самоврядування повинно підвищити свою функціональну ефективність, особливо враховуючи обмежені ресурси та підвищені ризики. Основна мета місцевих органів в умовах війни — забезпечення стабільності життя громад шляхом швидкої відповіді на виклики та потреби населення (стаття 8) [2].

Згідно з чинним законодавством, повноваження місцевих органів самоврядування було суттєво розширено, надавши їм право запроваджувати додаткові заходи для захисту населення та співпраці з військовими адміністраціями (стаття 38). Це включає контроль над цивільною обороною, організацію евакуацій, забезпечення громадян необхідними товарами та послугами. Розширені повноваження дозволяють місцевій владі швидко реагувати на критичні ситуації, координувати дії комунальних служб і захищати права та свободи громадян навіть за умов зростаючих загроз [3].

Крім того, одним із ключових завдань місцевого самоврядування є налагодження ефективної комунікації між громадянами та державними установами, що підвищує обізнаність населення і сприяє зростанню довіри до органів влади. Це сприяє зниженню паніки і соціальної напруги, що особливо важливо в умовах воєнного стану. Наприклад, у багатьох регіонах України місцева влада створює координаційні центри для інформування громадян про можливості евакуації, отримання медичної допомоги та підтримки для внутрішньо переміщених осіб.

Таким чином, воєнні дії в Україні поставили систему публічного самоврядної муніципальної влади перед безпрецедентними викликами, які потребують оперативного та гнучкого підходу у взаємодії між центральними й місцевими органами влади. Ефективна комунікація та розширені повноваження, зокрема у сфері цивільної оборони, евакуаційних заходів і забезпечення першочергових потреб громадян, є необхідними умовами для підтримки життєдіяльності територіальних громад. За умов активної співпраці місцевої влади з громадськими організаціями та військовими адміністраціями, Україна зберігає демократичні принципи управління, що дозволяє ефективніше реагувати на потреби населення і зміцнювати довіру до публічних інституцій, особливо в умовах загострення воєнної загрози.

Використані джерела

1. Руденко А., Кумар Д. Інформаційно-комунікаційні особливості забезпечення функціонування органів місцевого самоврядування з громадою в умовах воєнного стану. Переяслав, 2023. С. 213–217.
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України/ *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1997. № 24. Ст. 170.
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1997. № 24. Ст. 170.

Дарія ПІВЧЕНКО

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Кубаєнко А. В.***

СПЕЦИФІКА ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Діяльність правоохоронних органів в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності в контексті сучасної безпекової ситуації в Україні. Основні функції правоохоронних органів значно розширилися, відбулися суттєві зміни у сфері їх компетенції, умовах роботи та оперативному завантаженні. Виникла потреба у посиленому контролі над дотриманням правового режиму, активній протидії злочинності, особливо загально-кримінальної, та захисту прав і свобод громадян у критичних умовах воєнного часу. Військова агресія спричинила тимчасову окупацію значної частини території України, де відсутня мож-

ливість забезпечення публічного порядку та захисту прав населення, а деокуповані регіони постійно піддаються обстрілам, що створює безперервну загрозу для життя й здоров'я як населення, так і працівників правоохоронних органів.

В умовах надзвичайної ситуації особливо актуальним стає залучення міжнародних партнерів до процесу підтримки та надання допомоги, включно з технічним забезпеченням і консультаціями щодо підвищення ефективності діяльності правоохоронців. Крім того, зміни в структурі злочинності, викликані як безробіттям, низьким рівнем матеріального забезпечення, так і втратою контролю за раніше засудженими особами, потребують активних профілактичних та адміністративних заходів, спрямованих на зниження ризиків злочинності. Таким чином, дослідження специфіки діяльності правоохоронних органів у цих умовах має надзвичайне значення для забезпечення стабільності та правопорядку в країні, створення ефективної нормативно-правової бази та підвищення рівня безпеки громадян навіть в умовах найвищої загрози.

Діяльність правоохоронних органів в умовах воєнного стану визначається особливим правовим режимом, закріпленим у Конституції України, Законі «Про правовий режим воєнного стану» та відповідних нормативно-правових актах. В умовах воєнного стану основними завданнями правоохоронців є запобігання дестабілізації, протидія загрозам державному суверенітету та забезпечення правопорядку. Це включає забезпечення дотримання комендантської години, проведення перевірок на блокпостах, обмеження на пересування та посилення контролю над підозрілими особами.

Крім того, під час воєнного стану правоохоронні органи активно співпрацюють з військовими формуваннями для реалізації заходів, спрямованих на стабілізацію обстановки. Ця співпраця сприяє оперативному розподілу функцій та скоординованій діяльності для ефективного протистояння загрозам. Наприклад, Національна поліція України бере на себе функції з евакуації населення, фіксації воєнних злочинів, протидії мародерству та боротьби з антидержавною діяльністю.

Заслуговує на увагу позиція С. А. Євдокіменка, який зазначає, що правоохоронна функція передбачає залучення всієї системи державних і приватних установ, які прямо чи опосередковано впливають на рівень злочинності в регіонах. В умовах воєнного стану правоохоронні органи виконують комплекс повноважень, що охоплюють як боротьбу зі злочинністю загально-кримінального характеру, так і злочинами, що пов'язані з порушенням законів і звичаїв ведення війни. Для успішного виконання цих надзвичайно складних завдань вони потребують належного матеріально-технічного забезпечення,

включно з екіпіруванням, психологічною підтримкою, професійною підготовкою, а також розробки й упровадження відповідної нормативно-правової бази [1, с.1032].

Окрему увагу слід приділити профілактиці та розслідуванню кримінальних правопорушень загально-кримінальної спрямованості, які набули нових масштабів через об'єктивні причини — зростання безробіття, соціально-економічну нестабільність, відсутність належного контролю за певними категоріями населення. Наприклад, значна кількість людей, звільнених з місць позбавлення волі, потрапляють у кризові ситуації, що провокує ріст рецидивізму. Безробіття, особливо в зонах постійних обстрілів, стимулює до зростання кримінальних правопорушень, пов'язаних з мародерством, крадіжками, а також іншими видами кримінальних правопорушень проти власності.

Деокуповані території України, які залишилися після тимчасової окупації, зазнали значних пошкоджень, і на цих територіях фіксуються численні воєнні злочини. Зокрема, ці території страждають від безперервного порушення законів і звичаїв війни, що проявляється у руйнуванні інфраструктури, знищенні житла, створенні умов небезпеки для життя населення та зростанні ризиків для життя співробітників правоохоронних органів. У таких умовах правоохоронні органи зобов'язані забезпечити фіксацію цих кримінальних правопорушень, їх документування з метою подальшого міжнародного правового переслідування відповідальних за ці кримінальні правопорушення осіб.

Діяльність правоохоронних органів під час воєнного стану також охоплює масштабні заходи, спрямовані на захист прав людини, що включає дотримання міжнародних стандартів захисту прав людини навіть у надзвичайних умовах. Це надзвичайно важливо для забезпечення легітимності дій правоохоронних структур, оскільки міжнародні правозахисні організації наголошують на необхідності дотримання правових стандартів, закріплених у міжнародних конвенціях.

Управління та координація діяльності підрозділів правоохоронних органів також потребують застосування новітніх підходів до забезпечення безпеки. У цьому контексті важливими є використання сучасних аналітичних технологій для моніторингу загроз, зокрема технологій обробки великих масивів даних (Big Data), систем відеоспостереження та інтелектуального аналізу даних для профілактики і розслідування кримінальних правопорушень. Аналітичний процес може охоплювати застосування різноманітних методів обробки даних, таких як статистичний аналіз, текстовий аналіз, мережевий аналіз, методи машинного навчання тощо. Такий процес сприяє виявленню зв'язків, тенденцій і закономірностей у даних, що дозволяє

ідентифікувати проблемні аспекти в роботі правоохоронних органів та розробити ефективні управлінські стратегії для їхнього вдосконалення [2, с. 207]. Інформаційно-аналітичні системи дозволяють правоохоронцям швидко отримувати інформацію, обмінюватися нею між відомствами, здійснювати моніторинг ситуацій у режимі реального часу і реагувати на загрози.

Виконання цих функцій вимагає високого рівня підготовки персоналу, адаптації до складних умов роботи та професійного підходу до вирішення надзвичайних ситуацій. Залучення до процесу захисту правопорядку в умовах воєнного стану широкого спектру міжнародних організацій, які можуть надавати технічну допомогу, є важливим аспектом для підвищення ефективності роботи правоохоронних органів.

Отже, специфіка діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану є багатогранною та вимагає комплексного підходу, що поєднує правове регулювання, оперативну діяльність, взаємодію з військовими формуваннями та дотримання прав людини. У сучасних умовах, коли зростає ризик злочинності та загроза для життя населення, правоохоронці мають бути готові до дій у критичних ситуаціях, що потребує постійного вдосконалення професійної підготовки.

Використані джерела

1. Євдокіменко С. А. Особливості діяльності правоохоронних органів по боротьбі зі злочинністю в Україні в умовах воєнного стану. *Сучасні дослідження в світовій науці*: матеріали 12 Міжнар.наук.-практ конференції. НПЦ «Sci-conf.com.ua». Львів, 2023. С. 1028–1033.
2. Кубаєнко А. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів: погляд на проблему. *Київський часопис права*. 2023. № 1. С. 202–208.

Анна ПІДВИСОЦЬКА
студентка 2 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник –– к. ю. н., доцент ***Кісліцина І. О.***

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОКУРАТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В сьогоднішніх умовах воєнного стану, питання щодо діяльності органів прокуратури стоїть гостро. За цей час були численні поправки в нормативно-правових актах задля кращого виконання своїх завдань органами прокуратури. Від того, наскільки ефективно прокуратура виконує свої завдання і наскільки вона взаємодіє з судовою владою та іншими правоохоронними органами, залежить стан правопорядку в країні в цілому. Реформи, котрі відбуваються в нашій державі мають за ціль привести наше законодавство до європейського стандарту. Враховуючи воєнний стан, головними принципами прокуратури залишаються цінність, життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека кожної людини [1].

Одним з основних завдань прокуратури, особливо в сучасних умовах, полягає у забезпеченні правопорядку та дотримання законності. Прокуратура забезпечує захист прав і свобод людини й громадянина, дотримання законності під час воєнних дій та нагляд за незаконними діями сторін конфлікту.

Прокуратура також повинна здійснювати досудове розслідування пов'язані з повідомленнями щодо жорстоко поводження з цивільними, а також з військовополоненими, насильна депортація, використання зброї, які заборонені міжнародним правом, а також інші порушення правил та законів війни. Проблемою у вирішенні цих питань постають відсутність доказів з територій, де ведуться активні бойові дії, а також з територій, які знаходяться під тимчасовою окупацією тощо [2].

Забезпечення правосуддя є наступним головним аспектом. Прокуратура здійснює нагляд за застосуванням законів і правових норм у судовому процесі та забезпечує захист прав і свобод осіб, залучених до конфлікту. У цьому контексті прокуратура також приділяє особливу увагу забезпеченню точності та неупередженості судових рішень.

Одним з головних також буде запобіганню тероризму. Оскільки умови воєнного стану можуть сприяти підвищеному ризику терористичних атак, прокуратура несе відповідальність за здійснення заходів щодо запобігання тероризму і боротьбі з ним в рамках воєнного стану [2].

Таким чином, повномасштабна війна в Україні створила певні умови у всіх державних і правоохоронних органах, особливо в діяль-

ності прокуратури, в тому числі для представлення інтересів держави в судових та інших правовідносинах.

Важливо надавати методологічну підтримку в рамках міжнародного співробітництва прокуратури, спільна діяльність з прокуратурою в розслідуванні кримінальних злочинів, допомога у відкритті офісів в інших країнах, а також місцезнаходження розшукуваних осіб, які вчинили злочини в Україні і тепер переховуються в інших країнах, щоб уникнути правосуддя та їх видача. Поглиблення співпраці з прокуратурою та Міжнародним кримінальним судом інших країн призведе до розслідування злочинів, що підпадають під воєнний стан, і притягнення до кримінальної відповідальності за злочини, в тому числі пов'язані з військовими нападами в Україні [2].

Використані джерела

1. Кісліцина І. О. Актуальні питання діяльності прокуратури в умовах воєнного стану. *Правова позиція*. 2023. № 3 (40). С. 170–174.
2. Линник Р. В. Юридичні аспекти представництва в діяльності органів прокуратури України в умовах правового режиму воєнного стану. *Правові аспекти діяльності органів прокуратури в умовах воєнного стану*: матеріали науково-практичної конференції. Ужгород: Ужгородський національний університет. 2023. С. 47–48.
3. Софієв С. О., Теслицький А. А. Особливості діяльності органів прокуратури України в умовах воєнного стану. Розширення повноважень прокуратури в кримінальному провадженні. *Ірпінський юридичний часопис*: науковий журнал. 2024. Вип. 2 (15). С. 270–274.
4. Літвінова І. Ф., Шарко А. М. Проблеми діяльності органів прокуратури в умовах воєнного стану. *Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум*. 2022. Том 1. С. 203–205.

Ксенія ПІХ

студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Малєєва (Карпенко) Г. Л.***

ПРАВОВИЙ СТАТУС АЗОВСЬКОГО МОРЯ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

До 2014 року Азовське море мало особливий правовий статус як внутрішнє море обох країн. Однак ситуація змінилася після вторгнення та анексії Криму Росією. Росія посилила свій військовий контроль над цим морським простором, обмежила навігацію українських суден та порушила інші норми міжнародного права. Агресія

Росії проти України та анексія Криму загрожують чинному світовому порядку в галузі морського права, зокрема принципам національного суверенітету над територіальними водами та свободи судноплавства. Вивчення цих ситуацій дає можливість проаналізувати, як міжнародне товариство реагує на ці виклики і як вони впливають на інші морські зони.

У Чорному морі Україна межує з державами, які виступають договірно спроможними суб'єктами міжнародного права, за винятком Росії. Ситуація з Азовським морем відрізняється тим, що Росія окупувала південні та східні регіони України. Щодо статусу Азовського моря, то його визначає Конвенція ООН з морського права, прийнята у 1982 році [1]. У 1992 році, Україна зареєструвала вихідну лінію Азовського моря в ООН і отримала права на внутрішні води, територіальні води та прилеглі економічні зони. Водночас Україні бракувало політичної волі для захисту Азовського моря [2].

Основним документом, що регулював правовий статус Азовського моря та Керченської протоки був договір 2003 року [3], а саме «Договір про співробітництво у використанні Азовського моря та Керченської протоки», яка передбачала спільне використання морських протоків та морських ресурсів [2]. Будування Керченського мосту та анексія Росією Криму, по суті, змінили баланс сил у регіоні, поставивши під сумнів дійсність двосторонніх угод. У регіоні посилилась військова напруженість, що призводило до захоплення українських суден.

Наразі Україна для захисту своїх прав на Азовське море активно подає звернення до міжнародних організацій, а дії Росії розцінюються міжнародними товариствами, як серйозне порушення норм міжнародного права, зокрема Конвенції ООН з морського права [1].

Зараз для відстоювання своїх прав на Азовське море Україна потребує міжнародної підтримки, для розв'язання цієї проблеми ключовим моментом є відновлення контролю над окупованими територіями. З урахуванням недостатньої ефективності наявних механізмів контролю та санкцій, міжнародному товариству слід розглянути питання про створення спеціалізованого органу, уповноваженого здійснювати моніторинг і застосовувати ефективні заходи проти порушень міжнародного морського права та забезпечити безпеку судноплавства і захист прав прибережних держав, у тому числі України, в акваторії Азовського моря. У 2023 році обидві країни денонсували договір про співробітництво у використанні Азовського моря [4], повернувши морю статус Світового океану, що регулюється Конвенцією ООН з морського права 1982 року [1].

Спір щодо Азовського моря наразі розглядається в арбітражному суді в Гаазі. Україна подала позов про порушення Росією Конвенції з морського права. Суд розглядатиме цей позов як основну справу. Рі-

шення буде винесено найближчим часом. Це буде остаточне рішення щодо правового режиму Азовського моря [5].

Конфлікт щодо Азовського моря демонструє, що наявні шляхи захисту міжнародного морського права неефективно працюють в умовах сучасної геополітичної ситуації. Деструктивна політика Російської Федерації на сьогодні ставить під сумнів універсальність та обов'язковість Конвенції ООН з морського права, що зумовлює необхідність розробки нових правових інструментів та засобів протидії подібним формам провокаційних дій. Недотримання норм міжнародного морського права може слугувати аргументом для перегляду підходів до застосування санкційних заходів до держав-порушників, відповідно до норм міжнародного права, зокрема Статуту ООН. З урахуванням недостатньої ефективності присутніх механізмів контролю та санкцій, міжнародному товариству слід розглянути питання про створення спеціалізованого органу, уповноваженого здійснювати моніторинг і застосовувати санкції у випадках систематичних порушень морського права.

Використані джерела

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права від 10.12.1982. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf (дата звернення: 17.10.2024).
2. Окупація Чорного та Азовського морів. Доктор юридичних наук Борис Бабін пояснює, як Україні йти в контрнаступ. URL: https://glavcom.ua/longreads/okupatsija-chornoho-ta-azovskoho-moriv-doktor-juridichnikh-nauk-boris-babin-pojasnjuje-jak-ukrajini-jti-v-kontrnastup-935820.html#google_vignette
3. Договір між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки (Договір ратифіковано Законом № 1682-IV (1682–15) від 20.04.2004). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_205#Text (дата звернення: 17.10.2024).
4. Про припинення дії Договору між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2023. № 61. Ст. 196. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_205#Text (дата звернення: 17.10.2024).
5. Медведь Р. Крим та право на Азовське море. URL: https://ua.krymr.com/a/krym-ukraina-rosiya-viyna-azovske-more/3208440.html

Андрій ПЛАТОНОВ
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Батанова Л. О.***

РЕЄСТРАЦІЯ СУДЕН: ОБОВ'ЯЗКИ ТА ЮРИСДИКЦІЯ ДЕРЖАВИ ПРАПОРУ

У сучасному світі судноплавство відіграє важливу роль у міжнародній торгівлі, транспортуванні товарів та сприянні глобалізації. Одним з найважливіших аспектів морського законодавства є реєстрація суден, яка передбачає приналежність суден до певної держави прапора. Процес реєстрації важливий не лише з економічної та комерційної точки зору, але й для забезпечення дотримання міжнародних стандартів безпеки, захисту навколишнього середовища та прав екіпажу. Тема реєстрації суден та відповідальності держави прапора є важливим елементом міжнародного морського права і тому активно вивчається в науковому середовищі. Наукові дослідження в цій галузі охоплюють правові, економічні та безпекові аспекти реєстрації суден та відповідальності держав прапора за діяльність суден, що перебувають під їхньою юрисдикцією.

Існує безліч прикладів юридичних визначень терміна «судно». Слід почати з того, що навіть звичне уявлення про судно як про водне судно може бути поставлено під сумнів. У статті 2 ч. 4 Міжнародної конвенції з запобігання забрудненню з суден 1973 року, яку називають просто МАРПОЛ, судна визначають як: «експлуатоване в морському середовищі судно будь-якого типу і включає судна на підводних крилах, судна на повітряній подушці, підводні судна та човни, плавучі засоби, а також стаціонарні або плавучі платформи» [1].

Міжнародна Конвенція СОЛАС використовує цікавий підхід, який полягає в тому, що вона не містить загального визначення поняття «судно». Натомість у ній визначено конкретні категорії суден та їхній правовий статус. Наприклад, «пасажирське судно» — це судно, що перевозить 12 і більше пасажирів, а «вантажне судно» — це судно, яке не вважається пасажирським [2].

Реєстрація судна є важливою процедурою, яка підтверджує право власності на судно і дає йому право плавати під українським прапором.

В Україні існує два типи суднових реєстрів: Український судновий реєстр та Державний судновий реєстр України.

В Українському судновому реєстрі здійснюється реєстрація малих суден, спортивних суден, історичних копій суден, інших суден, що не підлягають обов'язковій реєстрації, за бажанням судновласника.

Реєстрація суден у Державному судновому реєстрі України здійснюється згідно з вимогами статті 27 «Кодексу торговельного мореплавства України» [3] та Наказу Міністерства інфраструктури України № 203, «Про затвердження Порядку реєстрації суден у Державному судновому реєстрі України та Судновій книзі України» [4]. Це основний реєстр для суден, які підлягають реєстрації згідно з українським законодавством. Він включає судна довжиною понад 20 метрів, пасажирські судна, буксири та інші плавучі засоби, що мають важливе комерційне або транспортне значення.

Основний обсяг і межі юрисдикції держави прапора можна розділити на кілька аспектів:

По-перше, це адміністративна юрисдикція. Держави прапора мають право встановлювати правила і норми, що стосуються реєстрації суден, їхнього технічного стану, безпеки, підготовки та кваліфікації екіпажу. Судна, що плавають під прапором держави прапора, повинні відповідати вимогам держави прапора.

По-друге, це кримінальна юрисдикція. Держави прапора мають право застосовувати своє кримінальне законодавство до суден, що плавають під їхнім прапором, навіть у відкритому морі. Однак на території іншої держави переважну силу має юрисдикція держави, в якій перебуває судно.

По-третє, це цивільна юрисдикція. Держави прапора можуть розглядати цивільні спори, що виникають на борту судна або у зв'язку з його експлуатацією.

Держава прапора відповідає за дотримання правових норм, безпеку, екологію та умови праці на борту. Це охоплює регулярні інспекції, технічне обслуговування і забезпечення морехідних якостей суден. Вони також відповідають за дотримання міжнародних конвенцій, як-от SOLAS (Конвенція з охорони людського життя на морі) [2], MARPOL (Міжнародна конвенція із запобігання забрудненню з суден) [1] і MLC (Конвенція про працю в морському судноплавстві) [5].

Отже, можна сказати, що реєстрація судна — це фундаментальна процедура, яка встановлює правові відносини між судном і державою його прапора. Завдяки цій процедурі держава прапора набуває прав та обов'язків щодо зареєстрованого судна, включаючи безпеку судна, захист навколишнього середовища та забезпечення прав моряків. Міжнародні конвенції, такі як Конвенція ООН з морського права, Міжнародна конвенція про охорону людського життя на морі (Конвенція СОЛАС) і Конвенція по запобіганню забрудненню з суден (Конвенція МАРПОЛ), встановлюють стандарти, яких держави повинні дотримуватися, сприяючи безпеці і стабільності міжнародного судноплавства.

Використані джерела

1. Міжнародна конвенція по запобіганню забрудненню з суден 1973 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896_009
2. Міжнародна конвенція про охорону людського життя на морі 1974/98 р. (СОЛАС). URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU74K04U
3. Кодекс торговельного мореплавства України від 23.05.1995. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95
4. Про затвердження Порядку реєстрації суден у Державному судновому реєстрі України та Судновій книзі України: Наказ від 11.04.2022 № 203: станом на 19 квіт. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0439–22
5. Конвенція Міжнародної організації праці 2006 року про працю в морському судноплавстві від 23 лютого 2006 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_519

Марина ПЛЄХОВА

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — д. ю. н., професор ***Аверочкіна Т. В.***

УЧАСТЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У БОРОТЬБІ З МОРСЬКИМ ПІРАТСТВОМ

Морське піратство залишається серйозною загрозою міжнародному правопорядку та безпеці судноплавства в багатьох районах Світового океану. Як міжнародний злочин, піратство завжди було присутнім на політичній арені, змінюючись і набуваючи нових форм. Його розвиток призвів до перешкод у реалізації принципу свободи судноплавства та створив ризики для морської торгівлі, суден, пасажирів і членів екіпажу. Зростання взаємозалежності держав у боротьбі з піратством вимагає вдосконалення правових норм і активізації міжнародного співробітництва. Ефективніші правові та організаційні механізми необхідні для забезпечення правопорядку, переслідування злочинців та захисту судноплавства.

Актуальність теми зумовлено неефективністю механізмів у боротьбі з піратством, що загрожує національній і міжнародній безпеці. Необхідною є активізація діяльності міжнародних організацій для забезпечення правопорядку та ефективного судового переслідування цього злочину.

Питання методів боротьби з піратством та міжнародну правову базу, пов'язану з цією боротьбою, досліджували такі автори, як Р. Стефанчишин та Е. Смірнова. Питання організації міжнародно-право-

вого механізму протидії піратству розглядали у своїх роботах О. Шемякін, М. Будаков, Г. Анцелевич.

Міжнародне співробітництво між державами в боротьбі зі злочинністю є особливо значущим у рамках діяльності міжнародних організацій, зокрема в протидії морському піратству. Ці організації працюють над забезпеченням безпеки судноплавства, об'єднуючи зусилля світової спільноти, що робить їх важливим інструментом у боротьбі з піратством [1].

Піратство є міжнародним злочином, що включає незаконне захоплення, пограбування або знищення торгових та цивільних суден у відкритому морі. Сюди ж відносяться напади на судна нейтральних країн під час воєнних дій з боку кораблів, підводних човнів або літаків. Піратські судна, повітряні засоби та їхні екіпажі не підлягають захисту з боку жодної держави.

Правові основи боротьби з піратством були закладені рядом міжнародних документів, серед яких Женевська конвенція про відкрите море 1958 року, Конвенція ООН з морського права 1982 року, Конвенція ООН про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства 1988 року та інші.

У спільній боротьбі з міжнародною злочинністю держави застосовують два ключові підходи: підписання міжнародних угод та участь у діяльності міжнародних організацій, що мають спеціалізацію у протидії злочинності [1].

На сьогодні боротьбою з піратством активно займаються такі міжнародні організації, зокрема Організація Північноатлантичного договору (НАТО), Рада Безпеки ООН (РБ ООН), Міжнародна морська організація (ІМО) та Міжнародне морське бюро.

НАТО активно проводить широкомасштабні операції з боротьби з піратством, керуючись резолюціями Ради Безпеки ООН. Відповідно до резолюцій РБ ООН 1814, 1816 і 1838, Альянс організував операцію «Allied Provider», спрямовану на стримування піратських дій. Кораблі Постійної військово-морської групи НАТО 2 (SNMG2) виконували патрулювання поблизу сомалійського узбережжя, з метою попередження нападів, захоплень суден і взяттю у заручники їхніх екіпажів [2].

Зростання піратської активності вимагало масштабного розгортання багатонаціональних військово-морських сил під загальним керівництвом Ради Безпеки ООН, що отримало підтримку від сомалійської влади. Ключовим етапом у цьому процесі стало розширення правового режиму відкритого моря на територіальні води Сомалі, що дало можливість іноземним силам проводити антипіратські операції на всій прилеглій водній території. Однією з основоположних ініціатив у цьому контексті стала Резолюція РБ ООН № 1816 від 2 червня 2008 року, яка заклала юридичні підстави для проведення антипіратських заходів у територіальних водах Сомалі, визначивши міжнародно-правові норми для переслідування піратів.

У боротьбі з піратством дедалі важливішим стає міжнародне співробітництво між державами, що реалізується через міжурядові організації, зокрема через Міжнародну морську організацію (ІМО), спеціалізовану установу ООН. У 2004 році ця організація прийняла міжнародний правовий акт — Міжнародний кодекс з охорони суден та портових споруд, який регулює питання запобігання піратству. Кодекс встановлює єдині стандарти безпеки, зокрема щодо захисту суден від несанкціонованого доступу сторонніх осіб.

У багатьох країнах стало зрозуміло, що боротьба з морською злочинністю, через її унікальні риси та складність, не може бути зосереджена в межах одного національного органу чи держави. Провідну роль у цьому процесі виконує Міжнародна морська організація (ІМО), а особливо її Комітет з безпеки на морі (КБМ), який координує глобальні зусилля у вирішенні цієї проблеми.

У грудні 2002 року на II конференції держав-учасниць Конвенції СОЛАС-74 було прийнято важливі рішення, спрямовані на зміцнення безпеки на морі. Одним з ключових результатів стало ухвалення Міжнародного кодексу з охорони суден та портових засобів (Кодекс ОСПЗ), що набув чинності 1 липня 2004 року.

Міжнародне морське бюро (ІМВ) та його Центр інформації про піратство, заснований у 1992 році в Куала-Лумпурі (Малайзія), виконують важливу роль у координації зусиль для боротьби з піратством. Центр збирає дані про піратські напади на судна, сприяє розслідуванню цих злочинів і надає підтримку морським організаціям у вирішенні цієї проблеми [3].

Висновки. Зроблені кроки та ініціативи свідчать про серйозну загрозу для морської навігації та безпеки людей. Проте, незважаючи на успіхи, проблема піратства залишається однією з найбільш актуальних, адже вона значно впливає на торгове судноплавство в певних частинах світу і може ставити під загрозу регіональну безпеку. Успішна боротьба з піратством у сучасних умовах вимагає тісної координації міжнародних зусиль та розвитку регіонального співробітництва. Як показує практика, лише спільні дії держав і міжнародних організацій можуть реально змінити ситуацію в цій сфері.

Використані джерела

1. Мишко А. Міжнародні організації у боротьбі з піратством. *Міжнародний науковий вісник*. 2019. Вип. 19–20. С. 230–244. URL: https://doi.org/10.24144/2218–5348.2019.1–2(19–20).230–244

2. Брежнєва Т. В. Операції проти піратів: шлях до нової морської стратегії НАТО. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. Серія: Політологія. 2011. Т. 155, вип. 143. С. 14–22.
3. Будаков М. О. Актуальні питання боротьби з морським піратством. *Боротьба з організованою злочинністю та корупцією (теорія і практика)*. 2006. № 13. С. 73–80.
4. Анцелевич Г. О., Покрещук О. О. Міжнародне право: підручник. Київ: Алерта, 2003. 410 с.

Марина ПЛЄХОВА
студентка 4 курсу
факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — доктор філософії в галузі права, доцент ***Негара Р. В.***

РОЛЬ ЄСПЛ У ВИРІШЕННІ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ

Практика Верховного Суду у податкових спорах відзначається значною динамічністю та актуальністю. Кількість подібних справ не зменшується, а навіть зростає у зв'язку з розвитком законодавства та зміною суспільних відносин. Найпоширенішими видами податкових спорів є оскарження податкових повідомлень-рішень, бюджетне відшкодування ПДВ, а також оскарження наказів про проведення податкових перевірок.

Україна, ратифікувавши у 1997 році Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Перший протокол та протоколи № 2, № 4, № 7 та № 11 до Конвенції, визнала юрисдикцію Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ).

Актуальність даної теми зумовлена тим, що українські суди, розглядаючи справи, обов'язково застосовують практику ЄСПЛ. При вирішенні справ досить часто згадують такі рішення, як: «Щокін проти України», «Сєрков проти України», «East/West Alliance Limited проти України», «Колишній король Греції та інші проти Греції», «Булвес АД проти Болгарії», «Інтерсплав проти України», які наразі вже стали взірцевими [1].

У цих рішеннях ЄСПЛ визначив три критерії, які треба оцінювати на предмет сумісності заходу втручання в право особи на мирне володіння майном із гарантіями статті 1 Першого протоколу до Конвенції, а саме: чи є втручання законним, чи переслідує воно «суспільний», «публічний» інтерес, чи є такий захід (втручання в право на мирне володіння майном) пропорційним визначеним цілям. ЄСПЛ констатує порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції, якщо хоча б одного критерію не буде додержано [2].

Європейський суд зазначає, що коли національне законодавство припускає неоднозначне або множинне тлумачення прав та обов'язків платників податків, національні органи зобов'язані застосувати підхід, який є найбільш сприятливим для платника податків. Тому суди при прийнятті рішень мають зважати на наявність колізій у законодавстві і трактувати їх на користь платників.

Завдяки таким рішенням та їхньому «статусу», відбувся значний поштовх для розвитку підходів у процесі вирішення податкових спорів українськими судами, оскільки за Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» відповідні рішення ЄСПЛ вважаються джерелом права для цілей судового правозастосування [3].

Національні суди України, вирішуючи питання про відсутність бюджетних коштів як обґрунтування для невиконання зобов'язань або звільнення від сплати судового збору, орієнтуються на практику ЄСПЛ, зокрема у справі «Терем ЛТД, Чечеткін та Оліус проти України». Приймаючи рішення, суди зазначають, що відсутність бюджетних коштів, передбачених у видатках державного бюджету, не є підставою для звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання або ж від обов'язку зі сплати судового збору [4].

Розглядаючи спори, в яких порушується питання індивідуальної відповідальності платників податків, національні суди, керуючись рішеннями ЄСПЛ у справах «Бізнес Сепорт Сентре проти Болгарії», «Булвес АД проти Болгарії», дотримуються позиції, що у разі невиконання контрагентом зобов'язання зі сплати податку до бюджету, відповідальність та негативні наслідки настає саме щодо цієї особи. Ця обставина не є підставою для позбавлення платника ПДВ права на відшкодування у разі виконання платником податків усіх передбачених законом вимог для відшкодування ПДВ [5].

У своїх рішеннях Верховний Суд, посилаючись на практику ЄСПЛ у справі «Компанія «Вестберґа таксі Актіеболаґ» та «Вуліч проти Швеції», звертає увагу на необхідність покладення обов'язку доказування на податковий орган, що цілком відповідає положенням статті 77 КАС України [6].

Можемо простежити прогресивну тенденцію використання Верховним Судом у своїх рішеннях практики ЄСПЛ. Важливо, щоб Верховний Суд дотримувався проєвропейського курсу і надалі, а українські суди загалом — частіше керувались практикою ЄСПЛ при прийнятті рішень.

У висновку, слід вказати, що взаємодія наших національних судів з ЄСПЛ шляхом застосування правових позицій у процесі судового

розгляду розглядається як доцільний та ефективний засіб захисту в податкових спорах.

Використані джерела

1. Козленко М. Роль ЄСПЛ у спорах з питань податків в Україні. *Юридична газета*. 2019. № 45–46. С. 1–4.
2. Палій О. Спори про податки: що каже ЄСПЛ. *Юридична газета*. 2018. № 43–44. С. 1–4.
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV: станом на 2 груд. 2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477–15#Text (дата звернення: 06.11.2024).
4. Постанова Верховного Суду від 05.04.2019 у справі № 809/248/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/80987556 (дата звернення: 06.11.2024).
5. Постанова Верховного Суду від 28.08.2018 у справі № 2а-7853/11/1470. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/76493194 (дата звернення: 06.11.2024).
6. Постанова Верховного Суду від 09.04.2019 у справі № 820/4125/16. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/81089389 (дата звернення: 06.11.2024).

Іоанна ПОВШУК

студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Заверюха М. М.***

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У світі, де екологічні проблеми набувають все більшої гостроти, питання відповідальності за екологічні правопорушення стає надзвичайно актуальним. Збереження навколишнього середовища та раціональне використання природних ресурсів є ключовими завданнями для забезпечення сталого розвитку суспільства, а ефективна система юридичної відповідальності за екологічні правопорушення виступає важливим інструментом для досягнення цих цілей [1, С. 5]. Даною темою займалися: М. М. Заверюха, М. В. Краснова, В. В. Костицький, Н. Р. Кобецька та ін. Метою даного дослідження є аналіз видів юридичної відповідальності за екологічні правопорушення, з особливим фокусом на адміністративній відповідальності, її видах та особливостях застосування.

Юридична відповідальність за екологічні правопорушення може бути кримінальною, цивільно-правовою, дисциплінарною та адміністративною. Кожен вид відповідальності має свої особливості та застосовується залежно від характеру та тяжкості правопорушення. Серед них адміністративна відповідальність є одним з найпоширеніших видів, оскільки вона настає за менш суспільно небезпечні діяння порівняно з кримінальними злочинами і характеризується більш оперативним реагуванням на правопорушення [2].

Основними видами адміністративних стягнень за екологічні правопорушення є штрафи, конфіскація предметів правопорушення та позбавлення спеціальних прав. Штрафи, як найпоширеніший вид стягнення, застосовуються як до фізичних, так і до юридичних осіб та мають на меті не лише покарання правопорушника, але й відшкодування завданої шкоди навколишньому середовищу. Конфіскація предметів, які стали знаряддям правопорушення, передбачає вилучення предметів, використаних для вчинення екологічного правопорушення, наприклад, знарядь незаконного полювання чи риболовлі. У деяких випадках може застосовуватися позбавлення спеціального права, наданого громадянину, як-от права на здійснення полювання.

Незважаючи на різноманітність санкцій та їх спрямованість на попередження правопорушень, застосування адміністративної відповідальності за екологічні правопорушення стикається з певними проблемами. До основних можна віднести недостатню ефективність існуючих санкцій, складність виявлення та доказування деяких видів екологічних правопорушень, а також недосконаліть механізмів відшкодування завданої шкоди навколишньому середовищу [3].

Для підвищення ефективності адміністративної відповідальності за екологічні правопорушення необхідно вжити ряд заходів. Зокрема посилити санкції за найбільш небезпечні види порушень, вдосконалити систему моніторингу стану навколишнього середовища, покращити механізми виявлення правопорушень та збору доказів, а також розробити більш ефективні методи оцінки та відшкодування екологічної шкоди [4].

Підсумовуючи, можна сказати, що адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення є важливим інструментом забезпечення екологічної безпеки та збереження навколишнього середовища. Вона характеризується оперативністю застосування та різноманітністю санкцій. Незважаючи на наявність певних проблем у застосуванні, адміністративна відповідальність залишається ефективним засобом боротьби з екологічними правопорушеннями. Подальше вдосконалення законодавства та практики його застосування дозволить підвищити ефективність адміністративної відповідальності та сприятиме покращенню екологічної ситуації в цілому.

Використані джерела

1. Краснова М. В. Методологічні засади сучасного екологічного права. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 92. С. 5–8.
2. Комарницький В. М., Шевченко В. І., Єлькін С. В. Екологічне право: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 224 с.
3. Кобецька Н. Р. Екологічне право України: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 352 с.
4. Балюк Г. І. Екологічне право України: конспект лекцій у схемах (Загальна і Особлива частини): навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 192 с.

Крістіна ПОТЕЛЕЩЕНКО
студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — д. ю. н., професор ***Аверочкіна Т. В.***

ЗАХИСТ МОРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА: ПУБЛІЧНИЙ ІНТЕРЕС У МОРСЬКОМУ ПРАВІ

Охорона морського середовища є однією з найважливіших сфер міжнародного права, що безпосередньо стосується як екологічних, так і економічних інтересів держав та суспільства загалом. Публічний інтерес у морському праві спрямований на забезпечення сталого розвитку океанів і морів, збереження морських екосистем, а також запобігання забрудненню та руйнівним впливам людської діяльності. Ці питання знаходять своє відображення у міжнародних документах та правових механізмах, покликаних встановити чіткі правила для держав і підприємств.

Основоположним документом у сфері морського права є Конвенція ООН з морського права 1982 року (далі — КМП), яка регулює всі аспекти використання світових океанів, включаючи питання екологічного контролю. Стаття 192 КМП зобов'язує держави вживати всіх необхідних заходів для охорони морського середовища, а стаття 194 деталізує дії, які слід здійснювати для запобігання, зменшення та контролю забруднення [1].

Одним із ключових принципів міжнародного морського права є концепція «стійкого розвитку», яка підкреслює необхідність балансування між економічним розвитком і збереженням природних ресурсів для майбутніх поколінь. Крім того, КМП передбачає відповідальність держав за шкоду, заподіяну морському середовищу через їхню діяльність або діяльність їхніх суден чи підприємств.

Публічний інтерес у морському праві передбачає врахування не лише економічних вигод, але й екологічних та соціальних наслідків діяльності в морській зоні. Забруднення морського середовища, втрата біорізноманіття, руйнування прибережних екосистем — усі ці питання мають прямий вплив на суспільство. Саме тому держава повинна виступати гарантом екологічних стандартів і активно захищати публічний інтерес.

Зростання судноплавства, нафтовидобувної діяльності, рибальства та інших форм використання морських ресурсів робить важливим належне регулювання та контроль за їхнім впливом на середовище. Виникають питання щодо обмеження викидів парникових газів, очищення відпрацьованих вод суден та відповідальності за аварійні ситуації на морі, зокрема розливи нафти [2, с. 50].

Незважаючи на наявність міжнародних угод, забезпечення їх дотримання залишається складним завданням. Існує ряд проблем, які ускладнюють ефективне впровадження заходів щодо охорони морського середовища:

1. Неефективність моніторингу та контролю: відсутність ефективних механізмів контролю та притягнення до відповідальності призводить до того, що порушники можуть уникати відповідальності.

2. Розвиток технологій та їх вплив: сучасні технології, зокрема видобуток ресурсів на великих глибинах, створюють нові виклики для охорони морських екосистем.

3. Недосконаліть правових механізмів: міжнародне право вимагає більш жорстких санкцій для порушників, зокрема в питаннях забруднення морів і незаконного рибальства.

Проте є перспективи для покращення ситуації [3]. Посилення міжнародного співробітництва, розвиток технологій для моніторингу стану морського середовища та підвищення екологічної свідомості суспільства є важливими кроками на шляху до збереження морських екосистем.

Отож, захист морського середовища є питанням глобальної ваги, і його регулювання вимагає активної участі всіх держав. Публічний інтерес у морському праві передбачає необхідність збереження морських ресурсів для майбутніх поколінь, забезпечення екологічної рівноваги та сталого розвитку. Ефективна реалізація цих завдань можлива лише за умов міжнародного співробітництва та вдосконалення правових механізмів охорони морських екосистем.

Використані джерела

1. Конвенція ООН з морського права 1982 року. URL: http://consultant.parus.ua/?doc=00O5WDC64C
2. Кузнецов С. О., Аверочкіна Т. В. Морське право. Одеса: Фенікс, 2011. 382 с.

3. Барвенко В. К. Початковий етап розслідування порушень правил охорони вод та забруднення моря: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Кривий ріг, 2019.С. 19.

Крістіна ПОТЕЛЕЩЕНКО, Крістіна САЗОНОВА
студентки 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Панфілов О. Є.***

ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

З 24 лютого 2022 року в Україні запроваджено військовий стан унаслідок вторгнення Російської Федерації. Війна вплинула на всі аспекти життя, включаючи податкове планування. Невизначеність, що виникає в умовах конфлікту, створює ризики для досягнення цілей. Ризик, у цьому контексті, пов'язаний із невизначеністю стосовно подій, їх наслідків або ймовірності. Податковий ризик означає можливість втрат, спричинених невизначеністю та конфліктами у податковій сфері, а також негативні наслідки для ухвалення управлінських рішень щодо реалізації податкової політики компанії. Такі ризики можуть мати серйозні наслідки, які виходять за межі простих штрафів, а нові операційні моделі створюють непередбачувані ризики. Для платника податків податковий ризик — це ймовірність отримання податкових зобов'язань, пені та штрафів під час перевірок, через розбіжності в трактуванні податкового законодавства. Це може призвести до збільшення податкового навантаження на бізнес. Управління податковими ризиками набуває дедалі більшого значення в умовах посиленого регулювання та технологічного розвитку. Зростання обсягів податкової звітності, підвищення контролю та вимог до дотримання законодавства ставлять підприємства перед необхідністю ефективно управляти податковими ризиками. Це управління є важливою складовою стратегічного планування для кожного бізнесу.

Податкові ризики можуть виникати через неправильне тлумачення податкового законодавства, недостатню документацію або неналежне виконання податкових зобов'язань. Управління податковими ризиками також включає прогнозування можливих фінансових результатів і вжиття заходів для зменшення ризиків або їх перетворення на вигоди. Податковий ризик визначається ймовірнісними показниками, які відображають можливі фінансові втрати або додатковий дохід, що вимагає застосування спеціальних процедур, методів оцінки та прогнозування [1].

Для ефективного управління податковими ризиками підприємству слід дотримуватися кількох заходів:

- **Система внутрішнього контролю:** регулярний аудит податкової звітності та обліку, впровадження процедур перевірки дотримання законодавства, а також надання рекомендацій щодо покращення управлінських процесів є ключовими елементами.
- **Податкове планування:** ефективне планування допомагає зменшити податкові зобов'язання та максимізувати використання доступних пільг. Оптимізація податкових платежів включає використання пільг, оптимізацію структури операцій і активне планування.
- **Співпраця з податковими органами**: підприємства повинні мати стратегію взаємодії з податковими органами та ефективно вирішувати спори. Це вимагає вміння спілкуватися з інспекторами, надавати необхідну документацію та дотримуватися вимог закону [2].

Для успішного управління податковими ризиками потрібен постійний процес, який передбачає оновлення знань та навчання персоналу з питань податкового законодавства і методів управління ризиками.

Унаслідок повномасштабного вторгнення Росії в Україну, війна призвела до руйнувань міст, інфраструктури та окупації територій, що негативно вплинуло на бізнес: закриття, переїзди, втрати інвестицій і партнерів. Це створило значні податкові ризики для держави, загрожуючи податковій та економічній безпеці країни.

Отже, особливістю підходу до управління податковими ризиками під час війни є те, що він стимулює та підтримує бізнес, зменшуючи податкове навантаження. На початку війни відбулася податкова реформа: Верховна Рада внесла зміни до Податкового кодексу України, які стосуються оподаткування та звітності фізичних осіб-підприємців (ФОП). Метою цих змін є поліпшення підприємницької діяльності через спрощення обліку, скасування перевірок для всіх суб'єктів економіки, створення спеціальної групи підприємців з пільгами щодо єдиного податку, а також звільнення від податку на прибуток та інших платежів.

Щоб зменшити податкове навантаження, ФОП першої та другої групи отримали можливість не сплачувати єдиний податок з 1 квітня 2022 року до закінчення воєнного стану. Також підприємці можуть не сплачувати ЄСВ за себе та найманих працівників, призваних до ЗСУ під час мобілізації, з 1 березня 2022 року на період 12 місяців після завершення воєнного стану.

Управління податковими ризиками є складним процесом, що вимагає постійного моніторингу, аналізу та вдосконалення стратегій

для забезпечення відповідності законодавству та мінімізації ризиків для бізнесу. Ефективне управління має на меті зменшити ризики в податкових відносинах, ймовірність негативних наслідків для держави, бізнесу та суспільства, а також сприяє податковій та економічній безпеці.

Підхід до управління податковими ризиками під час війни має стимулюючий характер, що проявляється у підтримці бізнесу, активізації його діяльності, дерегуляції та зниженні податкового навантаження. У сучасних умовах управління податковими ризиками набуває особливого значення, оскільки дозволяє зменшити обсяги податкових донарахувань після перевірок, що можуть бути складними для компаній з обмеженою ліквідністю.

Таким чином, для вирішення проблематики податкових спорів, необхідно розробити та ухвалити спеціальні законодавчі акти, що спростять процедури податкової звітності для підприємств, які постраждали від війни, з акцентом на гнучкість і швидкість реагування. Також запровадити програми навчання для підприємців щодо нових податкових змін та управління ризиками, щоб забезпечити високий рівень обізнаності про доступні пільги та процедури; запровадити механізми для більш прозорої і відкритої комунікації між платниками податків і податковими органами, включаючи гарячі лінії та регулярні зустрічі; розглянути можливість введення адаптивних податкових пільг, які можуть змінюватися залежно від ситуації в конкретних регіонах, враховуючи рівень руйнувань і впливу війни.

Використані джерела

1. Мельничук Г. С., Дзецько Я. Ю. Податкові ризики та їх вплив на стан економічної безпеки підприємства / Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, 2017. Вип. 15. С. 206–210.
2. Сарана Л. А. Особливості управління податковими ризиками держави під час дії воєнного стану. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: Економіка та управління. 2022. Вип. № 4. С. 154–160.

Марія ПРИЙМАК
студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Голоядова Т. О.***

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ФІНАНСОВІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

У сучасному суспільстві фінансова відповідальність є ключовим аспектом, який визначає стабільність та ефективність державної економічної політики. Т. О. Голоядова зазначає, що держава, як основний регулятор фінансової діяльності, покладає на себе обов'язки щодо управління бюджетом, контролю за витратами та забезпечення законності фінансових операцій. Згідно з Конституцією України, ці повноваження реалізуються через ряд державних органів, які, у залежності від своєї компетенції, виконують контрольні та виконавчі функції [1].

Фінансові правопорушення, зокрема, можуть мати серйозні наслідки не лише для економіки країни, а й для соціальної стабільності. Тому важливим завданням держави є створення ефективної системи контролю та відповідальності за вчинення таких правопорушень.

Ю. В. Оніщик пропонує визначити фінансове правопорушення у двох значеннях: вузькому — як діяння, що порушує порядок використання публічних фондів з фінансовою відповідальністю, та широкому — з можливістю адміністративної та кримінальної відповідальності. Він детально описує юридичний склад фінансового правопорушення, включаючи об'єкт, об'єктивну та суб'єктивну сторони, а також суб'єкта проступку [2].

Класифікація фінансових правопорушень може базуватись на: 1) структурі фінансової системи; 2) інститутах фінансового права. За цими критеріями виділяються бюджетні правопорушення, порушення правил кредитної системи, обов'язкового страхування та фінансів підприємств.

Для ідентифікації фінансових правопорушень важливо звертати увагу на забороняючі фінансово-правові норми, які визначають санкції за невиконання. Це означає, що за фінансове правопорушення може настати не лише фінансово-правова, а й адміністративна та кримінальна відповідальність.

Фінансове правопорушення доцільно розглядати як теоретико-правову конструкцію, що охоплює правопорушення у фінансовій сфері, які порушують порядок дотримання фінансової дисципліни. Класифікація відповідальності за такі правопорушення повинна спиратись на норми Конституції України.

На основі Конституції, доктрини фінансового права та чинного фінансового законодавства доцільно виділити такі ознаки фінансового правопорушення:

- є дією або бездіяльністю;
- посягає на порядок дотримання фінансової дисципліни;
- є антисуспільним і протиправним (передбачає пряму заборону);
- суб'єктом є деліктоздатна особа (фізична чи юридична);
- передбачено адміністративну чи кримінальну відповідальність або фінансові санкції.

Фінансово-правові правопорушення регулюються складною мережею правових актів, включаючи податкове, бюджетне, банківське та кримінальне право. Це регулювання забезпечує комплексний підхід до фінансових відносин, контролю за дотриманням вимог та відповідальності за порушення. Ефективність фінансово-правової відповідальності залежить від точного виконання законів і координації між різними контролюючими органами. Дотримання фінансового законодавства є критично важливим для економічної стабільності, прозорості фінансових операцій та захисту прав громадян і юридичних осіб. Порушення фінансового законодавства може призвести до серйозних наслідків, включаючи фінансові втрати для країни, підприємств і громадян, а також підірвати довіру до фінансової системи. Тому для ефективного регулювання фінансово-правових правопорушень необхідний комплексний підхід, який включає розробку та впровадження ефективних регуляторних законів, посилення контролю з боку відповідних органів влади та підвищення фінансової грамотності населення [4].

На основі проведеного дослідження зробила наступні висновки, що, фінансове правопорушення можна визначити як антисуспільне, протиправне, винне діяння, вчинене деліктоздатною особою, яке порушує фінансову дисципліну і за яке передбачена відповідальність чи санкції.

Використані джерела

1. Голоядова Т. О. Правові аспекти функціонування державного фінансового контролю в Україні та необхідність удосконалення вітчизняного законодавства до законодавства ЄС. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 68–71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2015_1_23
2. Оніщик Ю. В. Проблеми визначення поняття «фінансове правопорушення»: сучасний стан та перспективи розвитку. *Фінансове право*. 2015. № 2 (32). С. 8–11.
3. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч. посіб. К.: ЮрінкомІнтер, 2008. 256 с.
4. Трипольська М. І. Поняття фінансово-правової відповідальності. URL: http://archive.nbuv.gov.ua

Аліна ПРОКОПЕНКО
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Батанова Л. О.***

РЕЖИМ ЧОРНОМОРСЬКИХ ПРОТОК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Чорноморські протоки Босфор і Дарданелли мають стратегічне значення, оскільки вони з'єднують Чорне море з Середземним і через нього зі Світовим океаном. Контроль за цими водними шляхами завжди був важливим геополітичним питанням, особливо в контексті воєнних конфліктів і міжнародної безпеки. У зв'язку з воєнним станом в Україні режим проток, закріплений міжнародними угодами, набув нового значення і постає перед викликами, які можуть суттєво вплинути на баланс сил у регіоні та глобальну стабільність.

Чорноморські протоки історично були об'єктом посиленого інтересу з боку інших держав. Туреччина часто піддавалась зовнішньому тиску з боку великих держав щодо режиму проток [1]. Правила, що стосуються транзиту через протоки, часто змінювалися на користь тієї чи іншої сторони. В даний час Конвенція Монтре служить керівним документом для проток, вона була створена для вирішення конкретних питань, важливих для Туреччини та інших країн.

У лютому 2022 року Туреччина, керуючись положеннями Конвенції Монтре, оголосила про закриття проток для військових кораблів у контексті війни в Україні. Це рішення було важливим кроком, який обмежив можливості Росії нарощувати свої військові сили в Чорному морі, хоча повністю заблокувати російську морську активність неможливо через те, що частина російського флоту вже знаходилася в Чорному морі.

Проте значення Чорноморських проток не зводиться лише до воєнних дій. 26 квітня 2023 року було заблоковано функціонування «зернового коридору». 25 квітня 2023 в Спільному Координаційному Центрі у Стамбулі набули домовленості щодо погодження руху суден до морських портів України по гуманітарному коридору, що діє в рамках Чорноморської Ініціативи з питань експорту зерна та пов'язаних продовольчих вантажів морським шляхом» [2].

Туреччина опинилася у складній ситуації між власними інтересами, партнерськими зобов'язаннями перед НАТО та стратегічними відносинами з Росією. Анкара веде політику балансування, намагаючись не втратити партнерство з Москвою, але водночас підтримуючи союзників по НАТО і намагаючись уникати прямої конфронтації.

Туреччина також має значний економічний інтерес у збереженні відкритих проток, оскільки велика частина світової торгівлі на-

фтою та природним газом проходить через них. У разі ескалації конфлікту, закриття проток для всіх військових кораблів могло б призвести до значних економічних збитків для Туреччини та інших країн регіону.

Сучасний конфлікт між Росією та Україною показав, що міжнародні правові норми щодо Чорноморських проток потребують адаптації до нових реалій. Оскільки Конвенція Монтре була укладена понад 90 років тому, коли геополітична ситуація у світі була зовсім іншою, актуальним стає питання перегляду цієї угоди для врахування сучасних викликів.

Одним із можливих напрямів розвитку правового режиму Чорноморських проток є посилення контролю за військовою активністю у регіоні. Наприклад, можна було б обговорити можливість обмеження використання проток для військових кораблів країн, які порушують міжнародне право або здійснюють агресію проти інших держав. Це дозволило б обмежити можливості таких країн, як Росія, використовувати протоки для військових операцій і створити більш ефективну систему реагування на регіональні конфлікти.

Іншим можливим варіантом є посилення співпраці між країнами НАТО і Туреччиною для забезпечення стабільності у Чорноморському регіоні. В умовах воєнного стану в Україні, НАТО вже посилює свою військову присутність у Східній Європі, але морський компонент безпеки також є важливим елементом цього процесу. Зокрема, може бути обговорена можливість збільшення кількості військових кораблів країн НАТО у Чорному морі в рамках положень Конвенції Монтре, що дозволило б зміцнити обороноздатність регіону.

Режим Чорноморських проток у контексті агресії Росії проти України є важливим питанням міжнародного морського права і безпеки. Хоча Конвенція Монтре залишається чинним міжнародним договором, її норми, можливо, не повністю відповідають сучасним викликам і реаліям. У світлі сучасних конфліктів і зростаючої військової активності Росії в Чорному морі, питання можливого перегляду або адаптації правового режиму проток стає все більш актуальним.

Міжнародне співтовариство повинно працювати над забезпеченням безпеки у Чорноморському регіоні та гарантуванням вільного і безпечного проходу як торгових, так і військових кораблів, відповідно до міжнародного права.

Використані джерела

1. Рачинська Є. В. Чорноморські протоки та їхня роль на сучасному етапі. *Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів*: матеріали науково-практичної конференції. Івано-Франківськ: Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, 2023. С. 518–521. URL: nung.edu.uanung.edu.ua
2. Російська Федерація 26 квітня вкотре призупинила роботу «зернового коридору». *Укрінформ*. 2023. URL: https://www.ukrinform.ua/rubriceconomy/3701145-rosia-vkotre-zablokuvala-robotu-zernovogo-koridoru.html
3. Панченко І. М. Конвенція Монтре як ключовий елемент безпеки чорноморського регіону. *Transformation of the legal system and human rights protection under the influence of martial law*: наукова монографія. За заг. ред. В. М. Стратонова. Рига, Латвія: Baltija Publishing, 2024. С. 189–211.
4. Конвенція про режим проток від 20.07.1936 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_228#Text

Аліна ПРОКОПЕНКО
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Заверюха М. М.***

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Проблема поводження з відходами є однією з ключових екологічних та правових проблем України. Збільшення кількості побутових, промислових і небезпечних відходів призводить до серйозних екологічних наслідків, таких як забруднення повітря, ґрунтів та водних ресурсів. Негативні впливи відходів на здоров'я людини та довкілля вимагають ефективного правового регулювання. Основним завданням екологічного права у сфері поводження з відходами є забезпечення сталого розвитку та гармонійного співіснування людини й природи. В Україні основним нормативно-правовим актом, що регулює поводження з відходами, є Закон України «Про управління відходами» [1]. Даною проблематикою займались такі науковці як: Каракаш І., Корнієнкова К., Проценко О., Юрескул В.

Правовий режим поводження з відходами — це система встановлених законодавством правових заходів, норм і правил, що визначають правові засади поводження з відходами з метою попередження негативного впливу відходів на навколишнє природнє середовище та здоров'я людини [2].

Важливу роль у регулюванні поводження з відходами відіграють підзаконні акти, а також рішення місцевих органів влади. Однак, незважаючи на наявність законодавчої бази, ефективність її реалізації

залишається низькою. Можна зазначити деякі проблеми в регулюванні поводження з відходами:

1. Законодавство України щодо поводження з відходами містить прогалини та недоліки, які ускладнюють його застосування. Наприклад, недостатня чіткість визначень термінів, неузгодженість норм у різних нормативних актах, а також брак спеціалізованих документів, що регламентують конкретні види відходів.

2. Часто підприємства та організації порушують норми законодавства, що призводить до негативних екологічних наслідків. Відсутність ефективного контролю з боку держави, а також нерегулярні перевірки з боку екологічних інспекцій створюють умови для безвідповідальності.

3. Спостерігається низький рівень обізнаності населення щодо екологічних норм і правил поводження з відходами. Багато людей не знають, як правильно утилізувати відходи, що призводить до їх скидання в недозволених місцях і забруднення територій.

4. Не розвинена інфраструктура для збору, переробки та утилізації відходів. Багато міст не мають відповідних сміттєзвалищ або сучасних заводів для переробки відходів, що створює додаткові проблеми з їх утилізацією.

5. Фінансування програм і проектів, спрямованих на покращення системи поводження з відходами, часто є недостатнім. Це обмежує можливості для реалізації нових технологій і створення ефективних систем збору та переробки.

На міжнародному рівні Україна зобов'язалася гармонізувати своє законодавство у сфері управління відходами відповідно до європейських стандартів у рамках Угоди про асоціацію з ЄС. Зокрема, зобов'язання включають впровадження Директив ЄС про відходи, таких як Директива 2008/98/ЄС про відходи, яка встановлює ієрархію управління відходами: запобігання, підготовка до повторного використання, переробка, інше відновлення (наприклад, енергетичне) та видалення.

Українське законодавство частково відповідає цій п'ятиступеневій ієрархії пріоритетів у вирішенні питань поводження з відходами, яка має бути запроваджена у законодавство України про відходи. Директива вимагає встановити витрати таким чином, щоб відображати реальні природоохоронні витрати, пов'язані з утворенням та поводженням з відходами. Тому має бути також впроваджений принцип «забруднювач платить», що зобов'язує виробника та утримувача відходів поводитися з відходами таким чином, щоб гарантувати високий рівень захисту довкілля та здоров'я людини [3, с. 185].

Основними засадними принципами державної політики в сфері управління відходами в Україні є пріоритетний захист навколишнього середовища та здоров'я людей від негативного впливу відходів, забезпечення раціонального використання матеріально-сировинних та енергетичних ресурсів, а також науково обґрунтоване узгодження екологічних, економічних і соціальних інтересів суспільства щодо утворення та використання відходів з метою забезпечення сталого розвитку.

В Україні вже розроблено програмну політику в сфері управління відходами, яка демонструє високий рівень відповідності європейському законодавству та його впровадженню, враховуючи національні особливості.

Враховуючи, що обсяги утворення відходів продовжують зростати, а повноцінний статистичний облік відходів відсутній, імплементація норм міжнародного права та позитивного міжнародного досвіду дозволить успішно реалізовувати проекти і програми в сфері управління відходами та формувати ефективні підходи до їхнього управління.

Використані джерела

1. Про управління відходами: Закон України від 20 червня 2022 року. *Офіційний вісник України.* 2022. № 56. Ст. 3270.
2. Екологічне право: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2013. 432 с.
3. Корнієнкова К., Проценко О. Правове регулювання поводження з відходами в Україні та Європейському Союзі. *Підприємництво, господарство і право.* 2019. № 11. С. 183–186.

Марина ПУГАЧ

студентка 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Тавлуй О. В.***

ПРИНЦИП ГУМАНІЗМУ В ПРИЗНАЧЕННІ ПОКАРАННЯ: НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

В сучасному суспільстві та державі принцип гуманізму є одним із основних і загальноприйнятих принципів правотворення. Гуманізм обґрунтовується природою людських якостей, що його породжують і підтримують, головною з яких є людяність і гуманність. В Україні гуманізм закріплений на конституційному рівні в низці положень Основного Закону, набуваючи статусу загальноправового принципу. Це відображено у статті 3 Конституції, де зазначається, що в Україні найвищою соціальною цінністю є людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека [1].

Принцип гуманізму найкраще відображає ставлення суспільства до осіб, які вчинили злочини, та демонструє дотримання міжнародних правових стандартів. Україна, як учасник Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Конвенції ООН проти катувань, а також Європейської конвенції з прав людини та основоположних свобод, зобов'язана забезпечувати право на захист від катувань та неналежного поводження з боку державних службовців. У радянські часи гуманізм не вважався принципом кримінального права і не був представлений у підручниках. Варто зауважити, що самі принципи кримінального права тоді мали лише доктринальний характер і не були відображені в нормах Кримінального кодексу. Так Кримінальний кодекс УРСР 1960 року передбачав смертну кару як виняткову міру покарання за умисні вбивства при обтяжуючих обставинах, а також за деякі військові злочини, скоєні в бойовий час чи в бойовій обстановці. Після прийняття Конституції України 1996 року почали говорити про несумісність смертної кари з верховенством права. Рішенням Конституційного Суду від 29.12.1999 року смертна кара визнана неконституційною, а Законом від 22.02.2000 року замінена на довічне ув'язнення [3, с. 146].

Під час прийняття Кримінального кодексу України у 2001 році значну увагу було приділено розробці альтернативних до тюремного ув'язнення видів покарань. Серед нововведень з'явилися як покарання, що передбачають ізоляцію, так і ті, що її не потребують. До категорії, де передбачено обмеження свободи, було включено арешт, який може тривати від одного до шести місяців, що вважається більш м'яким порівняно з ув'язненням, де мінімальний термін складає рік. Також з'явилося обмеження волі, що передбачає більш м'які умови перебування засуджених. Як альтернатива тюремному ув'язненню були введені громадські роботи, які стали поширеною практикою і замінили не лише тюремне ув'язнення, але й виправні роботи, що залишилися від радянської системи, де громадян змушували залишатися на офіційному місці працевлаштування.

Основний аспект принципу гуманізму, закріплений у частині третій статті 50 Кримінального кодексу України, полягає в тому, що держава визнає і захищає цінність людини як особистості, навіть якщо вона вчинила злочин. Це виявляється у визначенні видів та розмірів покарань, а також у встановленні принципів і порядку їх застосування. Наприклад, для неповнолітніх встановлюється граничний термін позбавлення волі, а для деяких категорій осіб не застосовується довічне позбавлення волі. Таким чином, принцип гуманізму проявляється не тільки в самих покараннях, але і в процедурах їх призначення, що підкреслює важливість поваги до людської гідності навіть у системі кримінального правосуддя. Структура кримінального судочинства повинна не лише впливати на правопорушника, але й сприяти запобіганню можливим злочинам з боку інших громадян [2, с. 306]. Кара як мета покарання втілює принцип гуманізму стосовно суспільства, адже вона гарантує захист сторонніх осіб від подальших небезпек з боку правопорушника. Водночас виправлення спрямоване на підтримку гуманного підходу до самого засудженого: держава надає йому шанс повернутися до законослухняного життя, беручи участь у трудовій діяльності, здобуваючи освіту або займаючись іншими дозволеними видами діяльності. До того ж, це передбачає врахування пом'якшуючих обставин під час визначення покарання, можливість його заміни на більш м'яке при відповідній поведінці засудженого (ст. 82 КК), а також право на умовно-дострокове звільнення за виконання встановлених умов (ст. 81 КК).

На міжнародному рівні принцип гуманізму відображений у таких основоположних документах, як Загальна декларація прав людини (1948 р.), яка зазначає право всіх людей на захист від жорстокого чи принизливого поводження та покарання [5]; Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, яка містить положення, що прямо забороняє тортури, нелюдське або принизливе поводження, а також смертну кару (з урахуванням відповідних поправок у протоколах) [4].

Принцип гуманізму є фундаментальним як на національному, так і на міжнародному рівнях. Його реалізація передбачає відмову від жорстоких покарань, реабілітацію та соціальне відновлення правопорушника.

Національні та міжнародні стандарти поступово гармонізуються, що сприяє вдосконаленню кримінальної юстиції та її відповідності сучасним вимогам поваги до прав людини.

Використані джерела

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. *ВВР України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/print1332838698986714
2. Громовчук М. В., Бєлов Д. М. Гуманізм як філософсько-правова категорія в умовах формування нової парадигми в праві. *Аналітично-порівняльне право*. 2022. № 3. С. 301–310.
3. Колб, О. Г., Василюк, І. М. Про деякі змістовні елементи принципу гуманного ставлення до засуджених у сфері виконання покарань україни. *Українська поліцеїстика: теорія, законодавство, практика*. 2024. 2(2). 141–149. URL: https://doi.org/10.32366/2709–9261–2021–2–2–141–149
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 4.11.1950: станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 18.10.2024).
5. Загальна декларація прав людини: Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 18.10.2024).

Анастасія РАДЧЕНКО
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Батанова Л. О.***

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ПРОТОКІВ, КАНАЛІВ ТА РІЧОК, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ДЛЯ МІЖНАРОДНОГО СУДНОПЛАВСТВА

Актуальність даної теми полягає у тому, що протоки, річки і канали виконують значну функцію в міжнародному судноплавстві та формуванні загальної системи морських шляхів. Вони поєднують різні частини одного і того ж моря або, що трапляється зазвичай, окремі моря та океани, створюючи таким чином, мережу морських шляхів у межах Світового океану.

Широке коло питань, що стосуються міжнародно-правового регулювання судноплавства, розглядалися вітчизняними та зарубіжними ученими, такими як, наприклад, Г. Анцелевич, О. Щипцов, О. Шемякін, Н. Мельникова, В. Прусса, Н. Волчакова, Г. Тункіна, Я. Броунлі, Д. Коломбоса та інших.

Сутність каналів, які використовуються для міжнародного судноплавства, полягає в тому, що це штучні водні шляхи, створені для з'єднання природних водойм (морів, океанів, річок) і забезпечення безперервного, ефективного судноплавного маршруту між різними частинами світу. Вони мають особливе значення для скорочення шляхів між регіонами, що сприяє зниженню транспортних витрат, прискоренню доставки товарів та розвитку світової торгівлі [1].

Також як зазначають науковці, важливість каналів, які використовуються для міжнародного судноплавства, полягає в їхній ключовій ролі в забезпеченні глобальної торгівлі, економічної стабільності та ефективності транспортних маршрутів. Міжнародні морські канали мають велике значення у міжнародному судноплавстві у створенні загальної системи судноплавних шляхів. Протоки і канали з'єднують між собою частини одного або, найчастіше, окремих морів та океанів утворюючи систему судноплавних шляхів у межах усього Світового океану. Наразі, «як і в давні часи, морські канали, що використовуються для міжнародного судноплавства, є невід'ємною частиною світових транспортних комунікацій з різнорідним правовим режимом, що визначається загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права, універсальними або такими, що стосуються окремих міжнародних каналів, міжнародними договорами, законодавством держав. Вони відіграють найважливішу роль в забезпеченні політичних, економічних і воєнно-стратегічних інтересів держав усього світу.

Закріплення права усіх держав на вільне користування ними з метою морської та повітряної навігації має велике значення для розвитку економіки і забезпечення безпеки багатьох країн світу» [2].

Право всіх держав на вільне використання проток ними для морської та повітряної навігації є ключовим фактором економічного розвитку та безпеки багатьох країн. Протоки лежать в основі міжнародного судноплавства оскільки з'єднують різні частини морської зони. На сьогоднішній день нараховується безліч міжнародних проток. Конвенція ООН з морського права класифікує їх за такими категоріями: протоки, що з'єднують частини відкритого моря або економічні зони, де всі судна мають право мирного проходу; протоки між островами і континентальними частинами прибережних держав, де право мирного проходу застосовуються для транзиту і входу в територіальні або внутрішні води; протоки, правовий режим яких регулюється спеціальними міжнародними договорами [1].

Міжнародне право розрізняє міжнародні та прикордонні річки, що експлуатуються для міжнародного судноплавства. Міжнародні річки — це річки які перетинають або розділяють територію кількох держав, тоді як прикордонні річки розділяють тільки території сусідніх держав. Для регулювання використання конкретних міжнародних рік у судноплавстві важливо розробляти угоди. Такими угодами є: Конвенція про режим судноплавства на Дунаї 1948 року, Акт про судноплавство і економічне співробітництво між державами басейну ріки Нігер 1963 року, Угода про Міжнародну комісію з охорони ріки Рейн від забруднення 1963 року, Договір про басейн ріки Ла-Плата 1969 року та Договір про співробітництво в Амазонії 1978 року. Відомими міжнародними ріками є Дунай, Рейн, Конго, Меконг. Гарним прикладом міжнародно-правового режиму для річок, що використовуються для судноплавства, є Дунай, особливістю якого є відсутність єдиних міжнародно-правових та інституційних механізмів регулювання його ресурсів [2].

Проблемою для встановлення міжнародно-правового режиму судноплавства Дніпром і є постійні конфлікти з сусідніми державами. Дніпро, як транскордонна водна артерія, потребує спеціальної угоди для забезпечення стабільного режиму міжнародного судноплавства. Однак Російська Федерація намагається змінити русло Дніпра, що суперечить міжнародному річковому праву. Оцінюючи ці дії, слід враховувати обмеженість суверенітету Росії на істотне втручання у гідрологічний режим спільного прикордонного водного масиву, оскільки це може завдати значної шкоди судноплавству. Наразі міжнародне право регулює лише Дунай, в той час як для рік, таких як Дніпро, Прип'ять, Псел та ін., правовий режим ще не встановлено.

Міжнародні канали — це штучно створені водні шляхи, що поєднують частини Світового океану, зазвичай розташовані на території однієї держави та під її суверенітетом. Вони є важливими для міжнародних перевезень і торгівлі, забезпечуючи свободу торгового судноплавства, при цьому їх зони підлягають демілітаризації. Основними міжнародними каналами є Суецький, Панамський та Кільський [3].

Міжнародно-правове регулювання руху суден через протоки є неоднозначним та потребує подальшого вдосконалення Держави часто не досягають згоди щодо умов використання проток і вирішують спори через міжнародні інституції, хоча врешті-решт узгоджують питання на двосторонньому рівні. Щодо міжнародних рік, таких як Дунай і Рейн, існує встановлений правовий режим, тоді як для Дніпра ситуація ускладнена війною між Україною та Росією.

Проблеми також виникають у регулюванні міжнародних каналів, як показує випадок Суецького каналу, коли Єгипет націоналізував компанію, що його експлуатувала. Це призвело до військових дій, але після кризи Єгипет підтвердив намір дотримуватись міжнародного права, і канал був відкритий для судноплавства.

Використані джерела

1. Конвенція ООН з морського права від 10 грудня 1982 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057.
2. The Diversion of Water from the Meuse, Judgment on 28 June 1937 / Judgments, Orders and Advisory Opinions. Publications of the Permanent Court of International Justice. Leyden: A. W. Sijthoff 's Publishing Company, 1937. Series A/B. № 70. 69 p. URL: http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1937.06.28_meuse.htm
3. Копачинська Г. В. Проблеми формування морських кордонів в Азово-Керченській акваторії: невирішене питання українсько-російських двосторонніх відносин. *Економічні інновації.* 2011. Вип. 44. С. 108–115.

Карина РАЗУМІЙ
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Міщенко І. В.***

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МИТНОЇ СПРАВИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

В умовах воєнного стану роль митних органів України набула особливого значення. Митні формальності, зокрема митний контроль та митне оформлення стали критичним елементом для забезпечення швидкого ввезення гуманітарної допомоги, медичних засобів, стратегічних товарів та військової техніки, необхідних для підтримки обороноздатності країни та забезпечення населення. Відповідно, Уряд, Парламент та інші державні органи впровадили низку змін до митного законодавства, спрямованих на спрощення процедур, скорочення термінів митного оформлення та зменшення податкового навантаження на критичні імпортовані товари.

З метою адаптації митного законодавства до умов воєнного стану було прийнято низку нормативних актів, серед яких варто виділити:

Постанова Кабінету Міністрів України № 236 від 9 березня 2022 року, яка встановлює спрощені процедури для митного оформлення товарів під час дії воєнного стану;

Постанова Кабінету Міністрів України № 330 від 20 березня 2022 року, яка регулює митний контроль та оформлення гуманітарної допомоги, військових товарів та інших критично важливих вантажів;

Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів щодо оподаткування під час дії воєнного стану», що звільняє від оподаткування окремі категорії імпортованих товарів.

Ці нормативні акти дозволяють здійснювати митне оформлення товарів швидше та з меншими витратами для імпортерів, що сприяє забезпеченню безперебійного постачання життєво необхідних ресурсів.

Під час воєнного стану спрощений спосіб митного оформлення дозволяє суб'єктам господарювання та громадянам подавати попередню митну декларацію у скороченій формі, що не потребує:

сплати митних платежів;

проведення митного огляду;

фітосанітарного контролю.

Ці зміни значно скоротили час митного оформлення (до 10 хвилин у пунктах пропуску). Водночас спрощений режим не поширюється на підакцизні товари, такі як алкоголь, тютюн та рідини для електронних сигарет, що зберігає державний контроль за ввезенням таких товарів.

Згідно з Постановою № 330, гуманітарна допомога, військові товари, лікарські засоби та медичні вироби мають пріоритетний порядок митного оформлення. Для них передбачений спеціальний канал пропуску без проведення митного огляду та без отримання додаткових рішень від органів державної влади. Це дозволило значно прискорити доставку критично важливих вантажів до зон бойових дій та медичних закладів [2].

Законодавчі зміни звільняють від сплати ПДВ лікарські засоби, медичні вироби та допоміжні товари, що ввозяться в Україну під час дії воєнного стану. Це полегшило постачання необхідних медичних матеріалів до військових шпиталів та лікарень, що допомагає ефективніше надавати медичну допомогу постраждалим.

Для забезпечення продовольчої безпеки держави митні органи запровадили додаткові заходи контролю за експортом стратегічно важливих товарів. Було скасовано квоти на експорт окремих категорій товарів, але введено обов'язкове ліцензування експорту м'яса курей, яєць та пшениці. Такі заходи допомагають підтримувати стабільність на внутрішньому ринку та знижувати ризики дефіциту продовольства [1].

Міністерство охорони здоров'я також запровадило заборону на використання лікарських засобів, що походять з Російської Федерації та Республіки Білорусь. Митні органи посилили контроль за ввезенням товарів з цих країн, зокрема зброї та вибухових речовин, що потенційно можуть становити загрозу національній безпеці [3].

Отже, зміни у митному законодавстві під час воєнного стану мають на меті створення сприятливих умов для забезпечення України критично важливими ресурсами та підтримку економічної стабільності. Спрощення митних процедур, зменшення податкового навантаження та посилення контролю за стратегічно важливими товарами дозволили митним органам ефективно реагувати на виклики воєнного часу. Такі зміни підвищили гнучкість митних органів та сприяли захисту національних економічних інтересів. У перспективі необхідно продовжувати вдосконалення митного законодавства, враховуючи нові виклики та потреби економіки у післявоєнний період.

Використанні джерела

1. Війна. Що з митницею? CASE Україна. URL: https://case-ukraine.com.ua/publications/12613/ (дата звернення: 09.11.2024).
2. Деякі питання здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, зокрема транспортних засобів, в умовах воєнного стану: Постанова Каб. Міністрів України від 20.03.2022 № 330. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330–2022-п#Text (дата звернення: 09.11.2024).
3. Накліцький Д. Митне оформлення товарів на період воєнного стану: ключові новації для бізнесу / Think brave. Останні новини бізнесу України. URL: https://biz.ligazakon.net/news/210518_mitne-oformlennya-tovarv-na-perod-vonnogo-stanu-klyuchov-novats-dlya-bznesu (дата звернення: 09.11.2024).

Ангеліна РАЦУН
студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Кубаєнко А. В.***

АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Воєнний стан в Україні створює нові правові умови для діяльності правоохоронних органів. Він передбачає значне розширення їхніх повноважень, одночасно накладаючи на них підвищену відповідальність за дотримання законності та верховенства права. Однак адаптація законодавства до потреб воєнного часу пов'язана з низкою викликів, які потребують глибокого наукового осмислення. Це включає як необхідність швидкої реакції на зміну обставин, так і забезпечення балансу між вимогами безпеки та захистом фундаментальних прав людини.

Актуальність дослідження адаптації законодавства в умовах воєнного стану обумовлена кількома ключовими факторами. По-перше, забезпечення ефективної роботи правоохоронних органів у цей період є критично важливим для забезпечення правопорядку та публічної безпеки. Воєнний стан створює умови, за яких звичайні механізми функціонування державних інституцій можуть бути порушені, що вимагає застосування спеціальних заходів. По-друге, Україна сьогодні є унікальною державою, де відбувається адаптації національного законодавства до умов воєнних дій, що робить її досвід важливим не лише для внутрішнього аналізу, але й для міжнародного правозастосування. Нарешті, розгляд правових викликів для правоохоронних органів дозволяє краще зрозуміти загальні тенденції у сфері національної та міжнародної безпеки, включаючи питання прав людини, правосуддя та демократичного управління в умовах кризи.

Воєнний стан передбачає суттєві зміни у правовому регулюванні діяльності правоохоронних органів, що виявляється у розширенні їхніх повноважень. Поліція отримує право здійснювати контроль за

дотриманням комендантської години, перевіряти військово-облікові документи у чоловіків, у співпраці з територіальними центрами комплектування, СБУ та розвідувальними органами, бере участь в оповіщенні військовозобов'язаних і резервістів, забезпечуючи їх доставлення у разі порушення законодавства тощо [1]. Водночас ці дії повинні здійснюватися з дотриманням принципів пропорційності та законності, щоб уникнути порушення прав і свобод громадян.

Одним із ключових викликів є забезпечення дотримання прав людини в умовах воєнного стану. Згідно з міжнародними стандартами, навіть у надзвичайних ситуаціях держави зобов'язані гарантувати мінімальний рівень захисту прав, зокрема, право на життя, свободу від катувань, справедливий судовий розгляд. Тому правоохоронні органи повинні діяти в межах правових норм, які встановлюють чіткі критерії для застосування сили, обмеження свободи чи проведення інших примусових заходів.

Особливої уваги потребує питання кримінально-правової кваліфікації дій, що спрямовані на підрив національної безпеки. Під час воєнного стану актуалізується боротьба з колабораціонізмом, тероризмом, диверсіями, що вимагає від правоохоронців високого рівня підготовки та дотримання процедурних стандартів.

Окрім правових, воєнний стан висуває значні організаційні виклики перед правоохоронними органами. По-перше, необхідна ефективна міжвідомча координація. Національна поліція, Служба безпеки України, Збройні Сили України та інші структури повинні діяти скоординовано, обмінюючись оперативною інформацією та спільно реалізуючи заходи із захисту публічної безпеки. Важливим елементом є створення спільних оперативних штабів, які забезпечують швидку та ефективну комунікацію між різними органами.

По-друге, важливою складовою є впровадження новітніх технологій у роботу правоохоронних органів. Використання цифрових систем моніторингу, розпізнавання осіб, аналітичних платформ для обробки великих масивів даних дозволяє значно підвищити ефективність оперативної діяльності.

Третім аспектом є підготовка кадрів. В умовах воєнного стану зростає потреба у висококваліфікованих кадрах, здатних працювати у стресових умовах і приймати складні рішення. Це вимагає проведення спеціальних тренінгів, як фізичної, так і психологічної підготовки, а також навчання тактичним прийомам.

Український досвід у сфері адаптації законодавства до умов воєнного стану є важливим для міжнародного співтовариства. Україна активно співпрацює з такими організаціями, як ООН, Рада Європи, ОБСЄ, що дозволяє впроваджувати найкращі міжнародні практики у сфері правозастосування. Особливого значення набуває гармонізація

національного законодавства з міжнародними стандартами у сфері прав людини, боротьби з тероризмом, запобігання тортурам [2, с. 6].

Важливим напрямом є обмін досвідом з іншими країнами, що стикалися з подібними викликами. Наприклад, досвід Ізраїлю, який має багаторічну історію функціонування в умовах постійної загрози, може бути корисним для вдосконалення українських підходів до організації роботи правоохоронних органів.

На основі проведеного дослідження можна дійти висновку, що адаптація законодавства в умовах воєнного стану є надзвичайно складним і водночас стратегічно важливим процесом, що вимагає комплексного підходу, високої правової культури та здатності до швидкого реагування на динамічні виклики. Правове регулювання діяльності правоохоронних органів у надзвичайних умовах має базуватися на чітко визначених нормативно-правових засадах, які враховують як внутрішні національні інтереси, так і міжнародні стандарти у сфері захисту прав людини та забезпечення громадської безпеки.

Одним із ключових напрямів удосконалення є реформування нормативно-правової бази, яке передбачає створення спеціалізованих законодавчих актів, що детально регламентують особливості функціонування правоохоронних органів у період дії воєнного стану. Це має забезпечити юридичну визначеність та попередити можливі зловживання, пов'язані з обмеженням прав і свобод громадян. Одночасно з цим необхідно запровадити ефективні механізми прозорості та підзвітності, що включають інституціоналізацію незалежного громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів. Такий підхід сприятиме збереженню суспільної довіри та легітимності влади навіть у кризових умовах.

Крім того, вкрай важливою є технологічна модернізація діяльності правоохоронних органів. Використання інноваційних цифрових рішень, включаючи аналітичні системи обробки даних, системи відеоспостереження та розпізнавання облич, сприятиме підвищенню оперативності прийняття рішень і ефективності реагування на нові виклики.

Окрему увагу слід приділити підвищенню рівня професійної підготовки кадрів. Запровадження регулярних спеціалізованих тренінгів та програм підвищення кваліфікації, орієнтованих на роботу в умовах надзвичайного правового режиму, сприятиме формуванню у працівників правоохоронних органів необхідних компетенцій для ефективної діяльності. Таким чином, адаптація законодавства в умовах воєнного стану має стати фундаментом для збереження державної стабільності, забезпечення безпеки та захисту демократичних принципів навіть у найскладніших кризових ситуаціях.

Використані джерела

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 № 580-VIII. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580–19 (дата звернення: 08.11.2024).
2. Зінченко Д. А., Джафарова О. В. Роль правоохоронних органів у забезпеченні стабільності і безпеки в умовах воєнного стану: досвід України. *Соціальні аспекти військово-професійної діяльності сектору безпеки і оборони: виклики сьогодення*: IV Міжнародна науково-практична конференція. Вінниця: НА НГУ, 2024. С. 73–77.

Анна РАЧОК
студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Коваль Н. О.***

ОКРЕМІ АСПЕКТИ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ ПІД ЧАС ІМПОРТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Митне оформлення є невід'ємною складовою зовнішньоекономічної діяльності, яке забезпечує належний контроль за переміщенням товарів через митний кордон держави. В умовах воєнного стану особливості функціонування митної системи зазнають значних змін, що зумовлено необхідністю адаптації митних процедур до нових викликів. Під час війни особлива увага приділяється не лише забезпеченню економічної безпеки держави, але й оперативності та спрощенню митного оформлення товарів, зокрема гуманітарних вантажів та військових ресурсів.

Однією з перших інституцій, що відчула суттєві зміни внаслідок запровадження воєнного стану, стала митна служба нашої держави. Верховна Рада, Кабінет Міністрів України та профільні органи виконавчої влади прийняли низку нормативно-правових актів, які не лише спрощують процедури митного оформлення товарів і транспортних засобів, але й надають певні пільги для імпортерів. Ці заходи мають на меті забезпечити швидке, безперешкодне та ефективне постачання необхідних ресурсів як для населення України, так і для Збройних Сил України, що вкотре дуже важливо у цей складний період [1].

Зміни у процесах митного оформлення охоплюють імпортно-експортні операції, функціонування митних органів, а також правове регулювання ввезення окремих категорій товарів [2]. У цьому огляді варто висвітлити ключові нововведення, які є важливими.

З початком воєнного стану держава оперативно врегулювала процес ввезення товарів, так званого — імпорту, що необхідних для забезпечення життєдіяльності та оборони країни. Основні зміни стосуються наступного:

—по-перше — це спрощена процедура ввезення гуманітарної допомоги від іноземних донорів (фізичних або юридичних осіб). Тобто, товари, що визнаються гуманітарною допомогою на основі декларації, котрі не мають необхідності проходити заходи нетарифного регулювання зовнішньої економічної діяльності, наприклад, ліцензування чи квотування, що врегульовано відповідною постановою Кабінету Міністрів України № 174.

Проте, варто зауважити, що окрім цього, товари групи 27 Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (паливо, нафта та інші), також, визнаються гуманітарною допомогою і безоплатно передаються для потреб Збройних Сил України та інших військових формувань. На окремі види палива, такі як бензин, дизель і скраплений газ, встановлено нульову ставку акцизного податку та знижено податок на додану вартість (на далі — ПДВ) при їхньому імпорті.

Зазначу, що при ввезенні будь-яких товарів, що мають позначку гуманітарної допомоги та перевозяться Укрзалізницею, стандартна процедура визнання товарів гуманітарною допомогою, передбачена Законом України «Про гуманітарну допомогу», не застосовується. Укрзалізниця також створює платформу для реєстрації таких вантажів, що дозволить здійснювати централізований збір та обробку гуманітарної допомоги;

— по-друге — це тимчасово звільнено від оподаткування ввізним митом товари та транспортні засоби для всіх суб'єктів господарювання, а також від ПДВ для підприємств-спрощенців (I, II, III групи, за винятком тих, що сплачують 3 % доходу). Фізичні особи, що ввозять транспортні засоби, також звільнені від сплати акцизного податку. Виняток становлять товари з країни-агресора або окупованих територій, а також алкоголь та тютюнові вироби;

—по-третє — це спрощення щодо звільнення від ПДВ для імпорту лікарських засобів та медичних виробів. Тепер для цього не потрібно отримувати довідку від Міністерства охорони здоров'я України (на далі — МОЗ) або уповноважених осіб. Також розширено перелік препаратів, що закуповуються для державних програм охорони здоров'я. Одночасно МОЗ заборонило використання в Україні ліків з Росії та Білорусі [3];

—по-четверте — це група інших нововведень, що включають заборону ввезення видавничої продукції з РФ та продовження звільнення від ПДВ для брухту чорних і кольорових металів до 2027 року [4].

Отже, в умовах воєнного стану митні процедури, зокрема митне оформлення, під час імпорту в Україні зазнали значних змін, спрямованих на спрощення процесу ввезення необхідних товарів для життєзабезпечення та оборони країни. Введення спрощених процедур для гуманітарної допомоги, тимчасове звільнення від податків на товари та транспортні засоби, а також зменшення бюрократичних бар'єрів у сфері охорони здоров'я, дозволили суттєво прискорити та полегшити імпорт критично важливої продукції. Нововведення, зокрема щодо митного оформлення, мають на меті мінімізувати затримки та забезпечити безперебійне постачання товарів як для цивільних, так і для військових потреб. Такий комплекс заходів демонструє прагнення держави створити максимально ефективну і швидку митницю для підтримки економіки та оборони в складний період війни.

Використані джерела

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991. № 29. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959–12#Text (дата звернення: 08.10.2024).
2. Сміяна Л. С. Правові основи зовнішньоеконоічної діяльності. Київ, 2008. С. 416.
3. Митний кодекс України від 13.03.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495–17#Text (дата звернення: 08.10.2024).
4. Дорофеєва Л. М., Рябченко О. П. Митне право: підручник. Луцьк. 2024. С. 548.

Дмитрій РОМАЩЕНКО
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Сергєєв Ю. В.***

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АРЕШТУ СУДЕН

Арешт суден є важливим механізмом забезпечення виконання морських вимог і захисту інтересів кредиторів. Кожна країна встановлює свої вимоги щодо арешту суден відповідно до міжнародних документів, які визначають умови, порядок і процедури такого арешту.

Міжнародне регулювання здійснюється Міжнародною конвенцією з уніфікації деяких правил щодо накладення арешту на морські судна 1952 року, Міжнародною конвенцією про арешт суден 1999 року, також положення щодо цього питання містяться в Конвенції ООН з морського права 1982 року (UNCLOS 82).

Відповідно до Конвенції 1952 року, «арешт означає затримання судна за ухвалою суду для забезпечення морської вимоги, але не включає конфіскацію судна на виконання судового рішення» [3]. Підстави виникнення морських вимог охоплюють, зокрема, вимоги щодо заробітної плати екіпажу, винагороди за рятування, портових зборів, збитків від зіткнень суден, пошкоджень вантажу, травм або загибелі екіпажу тощо. Якщо аналізувати даний документ загалом, можна звести його зміст до декількох коротких тез: арешт або звільнення судна відбувається виключно за рішенням суду держави-учасниці, де здійснюється арешт; за одну і ту ж вимогу не можна накладати арешт або забезпечення більше одного разу для одного позивача; правила та процесуальні питання арешту регулюються законодавством держави, де накладено арешт; судно під прапором держави, яка не є учасницею Конвенції, може бути арештоване за морськими вимогами, передбаченими Конвенцією. Проте даний акт не застосовується, коли судно підпадає під юрисдикцію тої держави, де проживає чи веде свою діяльність особа, яка вимагає арешту, в цьому випадку використовується національне законодавство [1]. У 2011 році Україна ратифікувала зазначену Конвенцію, на підставі цього було внесено відповідні зміни до процесуального законодавства України [5].

Якщо аналізувати UNCLOS 82, то згідно зі статтею 28, арешт судна може бути здійснено з будь-якої цивільної справи у зв'язку із зобов'язаннями, які були прийняті або накладені на судно, під час проходу через територіальне море прибережної держави. Стаття 73 Конвенції надає прибережній державі можливість арешту судна в межах своїх суверенних прав на розвідку, експлуатацію, збереження та управління живими ресурсами у виключній морській економічній зоні для забезпечення дотримання законів і правил, прийнятих згідно з Конвенцією. Також Конвенція містить положення щодо звільнення судна чи його екіпажу з-під арешту в разі внесення застави чи іншого фінансового забезпечення [2].

Конвенція 1999 року в загальному вигляді є покращеним, уточненим варіантом Конвенції 1952 року з деякими новаціями та уточненнями, які дослідила О. О. Кукшинова: арешт судна можливий за новими морськими вимогами, такими як збиток довкіллю, витрати на підйом затонулого судна, страхові премії за димайз-чартером, спори з договору продажу судна та брокерська винагорода тощо. Конвенція вперше передбачає захист прав власників і фрахтувальників заарештованих суден. Суд може зобов'язати особу, яка вимагає арешту, надати забезпечення для покриття можливих збитків, завданих відповідачу внаслідок арешту. Арешт судна, що не належить особі, від-

повідальній за вимогу, можливий лише якщо закон країни, де запитується арешт, дозволяє виконання судового рішення через продаж цього судна.

Якщо говорити про національне законодавство, яке регулює арешт морських суден, то центральне місце займає Кодекс торговельного мореплавства України, згідно з яким арешт здійснюється за рішенням суду, господарського суду або голови Морської арбітражної комісії. Як і в міжнародному законодавстві, арешт «не включає заходів, що здійснюються для виконання рішень суду» [1]. Особливістю українського законодавства є наявність інституту затримання судна, яке здійснюється за морською вимогою капітаном морського порту.

Отже, правове регулювання арешту суден здійснюється як на підставі положень міжнародних актів, так і національного законодавства, яке має свої особливості.

Використані джерела

1. Kukshinova O. O., Galyas D. I. Legal regulation governing arrest of a seagoing vessel. *Uzhhorod National University Herald*. Series: Law. 2022. No. 67. P. 319–324. URL: https://bit.ly/40pxRs2 (date of access: 21.10.2024).
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права від 10.12.1982. URL: https://bit.ly/3NQF8JL (дата звернення: 21.10.2024).
3. Міжнародна конвенція з уніфікації деяких правил щодо накладення арешту на морські судна від 10.05.1952. URL: https://bit.ly/40twU25 (дата звернення: 21.10.2024).
4. Міжнародна конвенція про арешт суден від 12.03.1999. URL: https://bit.ly/4ec42OS (дата звернення: 21.10.2024).
5. Сергєєв Ю. В. Міжнародно-правові інструменти арешту морських суден та їх застосування в Україні. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції:* матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. / відп. ред. М. В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2016. Т. 1. С. 408–410.

Яна РУДЗИК
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Батанова Л. О.***

ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА РЕЖИМ ВОДНИХ ПРОСТОРІВ

В усі часи розвитку людства велику роль відігравав розвиток торгівлі. Велику роль розвиток міжнародної торгівлі відігравав як в політичному, так і в економічному сенсі. В сфері міжнародної торгівлі та міжнародного перевезення велику роль відігравали перевезення морським способом. Саме тому даний термін потребує подобного дослідження щодо концепцій та механізмів регулювання даного явища. Тому, на мою думку, дана тема є актуальною, оскільки дослідження права режиму морських просторів нам зможе надати змогу дану сферу міжнародної торгівлі та міжнародних перевезень краще розкрити з метою розвитку подальшої сфери даної морської торгівлі та морських перевезень.

Потрібно зазначити те, що Світовий океан розділити можна на декілька юридичних категорій морських просторів такі як:

– Простори морські, які перебувають під суверенітетом держав;

– Простори морські, у яких прибережна держава має окремі права контролю;

– Простори морські, які перебувають під загальним користуванням, тобто дані морські простори є міжнародними просторами.

До просторів, що перебувають під суверенітетом держави відносяться внутрішні води. Внутрішніми просторами є простори, які знаходяться в напрямку берегу від вихідної лінії, а також в акваторії морських портів; лиманів та також заток, у яких належить береги однієї держави та ширина входу до яких не є більшою, ніж 24 морські милі (1 морська миля — 1852 метри). Режим просторів щодо внутрішніх прав регулюється Конституцією України, Кодексом торгівельного мореплавства України, Законом України «Про державний кордон України», а також нормативно-правовими актами, які мають підзаконний характер.

Міжнародними протоками вважаються всі протоки, які застосовуються для міжнародного судноплавства та з'єднують між собою:

– частини океану відкритого моря;

– океану з відкритими водами моря однієї або кількох внутрішніх держав.

Окремі води мають свої особливості. Морськими світовими шляхами, які є відкритими для вільного та безперешкодного мореплавства та навігації повітря всіх країн є такі протоки як: Ла-Манш; Гібралтарська, інші.

У частині III Конвенції ООН з морського права «Протоки, що використовуються для міжнародного судноплавства» вказано, що вона стосується проток, які використовуються для судноплавства міжнародного, між однією частиною відкритого моря або економічної виключної зони, або іншою частиною відкритого моря, або виключної економічної зони.

Згідно з нормативно-правовим актом таким як Конвенція про Чорноморські протоки (був зроблений в 1936 році (Монтрьо, Швейцарія) обмеження проходу передбачається для військових морських кораблів держав нечорноморських в мирний час. У військових кораблів нечорноморських держав, які транзитом проходять в Чорному морі, не повинен бути загальний тоннаж більший, ніж 15 тисяч тон та їхня загальна кількість не повинна бути більша, ніж дев'ять.

Сучасні морські канали є побудованими на територіях певних держав під їхнім суверенітетом. Однак для деяких морських каналів були встановлені міжнародні правові режими щодо їхніх вод, оскільки їхні води відіграють важливу роль для міжнародного перевезення та торгівлі. Такі режими були встановлені, наприклад для каналу:

– Суецького;
– Панамського;
– Кільського;
– Коринфського.

Висновок. Було досліджено правовий режим та статус водних просторів. Морське право має велике значення як для держав, які беруть участь в міжнародних морських перевезеннях та міжнародній морській торгівлі, так і в цілому для міжнародного товариства. Морське право встановлює правові норми для регулювання міжнародних морських перевезень та міжнародної морської торгівлі. Морське право потребує подальшого покращення, з метою покращення механізмів регулювання.

Використані джерела

1. Міжнародне публічне право: підручник / В. М. Репецький та інш.; за ред. В. М. Репецького; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, ф-т міжнар. відносин. 2-ге вид., стер. К.: Знання, 2014. 437 с.
2. Мала енциклопедія міжнародного права / за заг. ред. Ю. Л. Бошицького. К.: Кондор, 2013. 440 с.
3. Міжнародне публічне право: підручник: у 2 т. / В. В. Мицик, М. В. Буроменський, М. М. Гнатовський та ін.; за ред. В. В. Мицика. 2-ге вид., змін. Харків: Право, 2020. Т. 1: Основи теорії. 416 с.

Марія РУХЛЄВІЧ
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Сергєєв Ю. В.***

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ІНОЗЕМНИХ СУДЕН У ВОДАХ МОРСЬКИХ ПОРТІВ УКРАЇНИ

У сучасному глобалізованому світі морські перевезення відіграють важливу роль у розвитку міжнародної торгівлі та економіки. Українські морські порти, будучи стратегічними транспортними вузлами, стають важливими точками для здійснення міжнародних перевезень, що зумовлює необхідність ефективного правового регулювання діяльності іноземних суден у їхніх водах.

Актуальність дослідження правового режиму іноземних суден у водах морських портів України зумовлена низкою факторів. По-перше, та кількість іноземних суден, що заходять у порти країни, вимагає адекватного регулювання з метою забезпечення правопорядку, охорони державних інтересів та безпеки мореплавства. По-друге, Україна, як член міжнародного співтовариства, зобов'язана дотримуватися міжнародних норм та стандартів, що регулюють діяльність іноземних суден, що в свою чергу сприяє розвитку співробітництва з іншими державами.

Також дослідження даної теми також дозволяє виявити недоліки та проблеми, які існують у національному законодавстві, що регулює правовий статус іноземних суден.

Правовий режим іноземних суден у водах морських портів України досліджувався українськими та зарубіжними правознавцями, такими як О. В. Семенов, В. П. Калядин, Н. В. Ярмолюк, С. М. Шевченко, М. І. Михайленко, А. В. Левченко та інші. Попри вагомий внесок цих дослідників, ряд аспектів, зокрема адаптація національного законодавства до міжнародних стандартів, контроль та нагляд за іноземними суднами, залишаються недостатньо висвітленими.

Існують різні підходи до визначення поняття іноземних суден. Один із них базується на міжнародному праві, зокрема, на Конвенції ООН з морського права, яка визначає іноземні судна як ті, що належать до флоту держави, яка не є країною прибережною. Відповідно до цього підходу, правовий статус іноземних суден у водах України підлягає міжнародному регулюванню, яке передбачає права та обов'язки, що виникають у зв'язку з їх перебуванням у територіальних водах [1]. Інший підхід акцентує увагу на національному законодавстві, яке регулює діяльність іноземних суден. В Україні це відображається, наприклад, в Кодексі торговельного мореплавства

України, де зазначено умови і порядок допуску іноземних суден до територіальних вод і портів.

Іноземні судна, що здійснюють свою діяльність у водах України, мають ряд характерних особливостей, які визначають їх правовий статус та впливають на регулювання їх діяльності. По-перше, важливо відзначити, що іноземні судна підпадають під юрисдикцію як міжнародних норм, так і національного законодавства України. Це означає, що їх діяльність регулюється міжнародними конвенціями, а також українськими законами, які визначають порядок в'їзду, перебування та виходу суден з територіальних вод. По-друге, іноземні судна відрізняються за своїм типом і призначенням, що також впливає на їхній правовий статус. До іноземних суден належать торговельні, рибальські та пасажирські судна, а також судна, що виконують спеціальні функції, такі як моніторинг навколишнього середовища. Кожне з цих суден повинно відповідати певним правилам і вимогам для роботи в українських водах.

Слід зазначити, що правовий режим іноземних суден у водах морських портів України визначається відповідним нормативно-правовим регулюванням. Нормативно-правове регулювання іноземних суден у водах України спирається на ряд важливих міжнародних актів, які визначають основні принципи морського права та права прибережних держав. Першим з таких документів є Конвенція з морського права 1982 року, яка встановлює рамки для використання океанів і морів, а також визначає права і обов'язки держав щодо іноземних суден. Важливим міжнародним актом є Конвенція Міжнародної морської організації (IMO) про запобігання забрудненню моря скиданням відходів і інших матеріалів (MARPOL), яка регулює питання охорони навколишнього середовища.

Усі ці міжнародні акти створюють правову основу для національного законодавства України, яке має інтегрувати ці норми в контексті національного правового регулювання іноземних суден у водах країни. Це, в свою чергу, забезпечує правову визначеність та захист інтересів як держави, так і міжнародних судноплавців. Взагалі нормативно-правове регулювання іноземних суден у водах України виконує кілька ключових ролей. По-перше, це регулювання формує правову базу для діяльності іноземних суден, встановлюючи чіткі правила та процедури, які повинні дотримуватися всі судна, що заходять у порти України. По-друге, нормативно-правове регулювання сприяє захисту національних інтересів України. Воно забезпечує контроль за діяльністю іноземних суден, запобігаючи можливим порушенням правил безпеки, екологічних норм та інших вимог, що може негативно вплинути на територіальні води та портову інфраструктуру. Роль нормативно-правового регулювання іноземних суден у водах України полягає в створенні правової основи для безпечного та ефективного функціонування морського транспорту, захисті національних інтересів та розвитку співпраці з міжнародними партнерами.

Важливим фактором у забезпеченні безпеки морських перевезень, дотриманні міжнародних стандартів та захисті екології виконують контроль та нагляд за іноземними суднами. По-перше, контроль за іноземними суднами гарантує, що всі судна, які здійснюють навігацію у водах країни, відповідають міжнародним вимогам безпеки та охорони здоров'я. Це важливо для запобігання аваріям та катастрофам, які можуть призвести до людських жертв та значних економічних втрат. По-друге, нагляд за іноземними суднами відіграє ключову роль у боротьбі з незаконною діяльністю на морі, такою як контрабанда, піратство та порушення прав людини.

Таким чином, контроль і нагляд за іноземними суднами є важливими інструментами для забезпечення безпеки, законності та екологічної стійкості у морських перевезеннях. Ці заходи сприяють не лише захисту інтересів держав, а й створенню безпечного середовища для всіх учасників міжнародної морської діяльності.

В Україні питання правового регулювання іноземних суден є надзвичайно важливими. З огляду на те, що Україна має широкий доступ до морських шляхів, контроль за іноземними суднами є актуальним завданням для державних органів. Проте, існує ряд проблем, які ускладнюють ефективне правове регулювання цієї сфери.

Однією з основних проблем є недостатність узгодженості між національним та міжнародним законодавством. Хоча Україна є членом низки міжнародних конвенцій, таких як Конвенція ООН з морського права, існують суттєві розбіжності у їх реалізації на національному рівні. Це призводить до плутанини в трактуванні правил і норм, які стосуються безпеки судноплавства, а також відповідальності судновласників за порушення екологічних норм [2].

В умовах сучасних викликів, таких як війна з Росією, контроль за іноземними суднами набуває особливого значення. Забезпечення безпеки морських шляхів і дотримання міжнародних стандартів стає необхідністю для захисту національних інтересів. Тому важливо, щоб Україні вдалося знайти ефективні рішення для існуючих проблем правового регулювання, включаючи вдосконалення законодавства, розширення співпраці з міжнародними організаціями та впровадження нових технологій контролю.

Використані джерела

1. Коваленко І. О. Зовнішньоекономічна діяльність і правовий режим іноземних суден в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. Київ, 2019. Вип. 22. С. 21–27.
2. Сидоренко Н. В. Правове регулювання діяльності іноземних суден у портах України: міжнародний аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. Київ, 2022. № 4. С. 33–40.

Юлія САВРАНСЬКА
студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Голоядова Т. О.***

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ПОДАТКУ

Під терміном «податок» розуміється безумовний, обов'язковий платіж, що стягується з платників відповідно до Податкового кодексу. Податки є основоположною фінансовою категорією, на основі якої будувались фінансові відносини між державою та громадянами. Податковий обов'язок платника виникає за кожним податком та збором. Він є першочерговим стосовно інших неподаткових обов'язків платника податків.

Для того щоб врегулювати процес їх сплати існує правовий механізм податку, який являється сукупністю юридичних норм, що регулюють виконання, зміст і припинення податкових відносин. Саме правовий механізм податку визначає порядок обчислення, сплати та контролю за сплатою податків, права та обов'язки платників податків, а також взаємодію платників податків з податковими органами. Правовий механізм податку — це цілісна система, яка складається з обов'язкових елементів, які у свою чергу поділяються на основні та додаткові, і факультативних елементів. Вони є незмінними протягом відповідного бюджетного року. Відповідно до ст. 7 Податкового кодексу визначаються такі елементи під час встановлення податку:

1) платники податку;
2) об'єкт оподаткування;
3) база оподаткування;
4) ставка податку;
5) порядок обчислення податку;
6) податковий період;
7) строк та порядок сплати податку;

8) строк та порядок подання звітності про обчислення і сплату податку [1].

До основних елементів правового механізму відповідно відносять:

1. Платника податку чи збору;
2. Об'єкт оподаткування;
3. Ставка податку або збору

Основні елементи — це ключові поняття, фундаментальні характеристики, які формують головне уявлення про зміст податкового механізму. Додатковими елементами є ті, що конкретизують специфіку платежу та завершують систему податкового механізму [2].

До додаткових елементів належать:

– база оподаткування;
– порядок обчислення податку;
– податковий період;
– строк та порядок сплати податку;
– строк та порядок подання звітності про обчислення і сплату податку.
– податкові пільги;

Загалом, додаткові елементи правового механізму податку створюють більш повну та детальну картину податкових відносин, забезпечуючи їхню прозорість і передбачуваність.

Всі елементи мають обов'язковий характер і є частиною єдиної системи, тому відсутність хоча б одного з них заперечує визначення правового механізму податку.

Щодо характеристики основних елементів правового механізму податку, то ними насамперед є платник податку чи збору, він є головним суб'єктом податкових відносин. Згідно з ст. 15 Податкового кодексу платниками податків виступають фізичні особи, юридичні особи та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування згідно з Кодексом або податковими законами, і на яких покладено обов'язок із сплати податків та зборів. Кожний з платників податків може бути платником податку за одним або кількома податками та зборами. Платник має права та обов'язки, які також визначені Податковим кодексом.

Наступним основним елементом правового механізму податку є об'єкт оподаткування. Об'єктом може бути майно, дохід або частина доходу, товар, обороти з реалізації товарів, операції з постачання товарів та інші об'єкти, з якими податкове законодавство зв'язує виникнення податкового обов'язку у платника (ст. 22 Податкового кодексу).

Одним з основних елементів правового механізму податку, який регулює ст. 25 Податкового кодексу є ставка податку. Ставкою подат-

ку визнається розмір податкових нарахувань на (від) одиницю (одиниці) виміру бази оподаткування. В свою чергу вона поділяється на базову, граничну, абсолютну та відносну. Різні види податкових ставок відрізняються способом їх обчислення та впливом на платників податків, що визначається фіксованим розміром, відсотковим співвідношенням до бази оподаткування або прогресивним зростанням залежно від рівня доходу.

Додаткові елементи правового механізму податку також мають обов'язковий характер. Вони дозволяють конкретизувати податкові відносини, забезпечити ефективне функціонування податкової системи. За характером деталізації їх можна класифікувати на:

– додаткові елементи правового механізму податку, що деталізують основні елементи чи пов'язані з ними (предмет, база оподаткування, одиниця виміру бази оподаткування — пов'язані з об'єктом оподаткування);

– додаткові елементи правового механізму податку, які мають самостійне значення, а саме податкові пільги, строки, методи, терміни й способи сплати податку, бюджет чи фонд надходження податку.

На основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки: основні засади податкового законодавства визначають, що елементи правового механізму податку не можуть змінюватись протягом бюджетного року, для того щоб забезпечувати визначеність та стабільність. І лише законодавче регулювання елементів правового механізму встановлює, що податки та збори є юридично закріпленими аспектами.

Використані джерела

1. Голоядова Т. О., Латковський П. П. Податкове право : навчальний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання). Одеса, 2019. 52 с. URL: https://doi.org/10.32837/11300.12470
2. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, 15–16, 17. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755–17
3. Податкове право України: навч. посіб. / за ред. М. П. Кучерявенка. Х.: Право, 2010. 40 с.

Вікторія САВЧУК
студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Павлова Ю. С.***

МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ, ПЕРЕМІЩЕНИХ В РЕЗУЛЬТАТІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Російське вторгнення в Україну 2022 року завдало непоправної шкоди мільйонам українських сімей. Діти, які опинилися в епіцентрі війни, зазнали глибоких психологічних травм та втратили відчуття безпеки. Тисячі дітей залишилися без батьків або були розлучені зі своїми родинами, що вимагає негайних заходів щодо їхнього захисту та реабілітації. Російська агресія призвела до масштабних порушень прав людини, зокрема, до незаконної депортації тисяч українських дітей. Руйнування інфраструктури та переміщення населення створили глибоку гуманітарну кризу, особливо для дітей, які позбавлені доступу до освіти та медичної допомоги. Міжнародна спільнота намагається надати допомогу, але масштаби проблеми вимагають тривалих зусиль.

Ідея захисту прав дитини з'явилася ще у 1959 році з прийняттям Декларації прав дитини. Проте саме Конвенція про права дитини 1989 року стала міжнародним стандартом захисту дітей, включаючи ті, що опинилися у зоні збройних конфліктів. Статті 38 та 39 цього документа конкретизують заходи щодо захисту дітей під час війни. Перший Додатковий протокол до Женевських конвенцій 1977 року справді був значним кроком у визнанні особливих потреб дітей під час збройних конфліктів. Стаття 77 цього протоколу вперше на міжнародному рівні чітко сформулювала принцип особливого захисту дітей у ній передбачалось що «діти користуються особливою повагою, і їм забезпечується захист від будь-якого роду непристойних посягань. Сторони забезпечують захист і допомогу, які їм потрібні з огляду на їх вік або з будь-якої іншої причини вживають усіх практично можливих заходів для того, щоб діти, які не досягли п'ятнадцятирічного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях, і, зокрема, сторони утримуються від вербування їх у свої збройні сили...» [1]. Конвенція ООН про права дитини встановлює ключові принципи для захисту прав дітей у будь-яких обставинах, включаючи надзвичайні ситуації, такі як збройні конфлікти, природні катастрофи або гуманітарні кризи. Основні положення Конвенції, що стосуються захисту дітей у надзвичайних ситуаціях, включають: право на захист життя, виживання та розвиток, на захист від насильства, викрадення та експлуатації, за-

хист від насильницького переміщення та нелегального усиновлення, право на гуманітарну допомогу тощо [2]. Такі положення вимагають від міжнародної спільноти активних дій, щоб забезпечити безпеку, гідність та права дітей навіть у часи глобальних потрясінь.

Також варто зазначити про Гаазьку конвенцію про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 р., що передбачає міжнародний механізм, який дозволяє повернути дітей, які були незаконно вивезені з країни свого постійного проживання. Її положення спрямовані на міжнародну співпрацю для швидкого повернення дитини до країни її постійного проживання та вирішення спорів у цивільних справах, пов'язаних із викраденням дітей. Основні аспекти застосування Конвенції включають такі положення: принцип негайного повернення**,** визначення незаконного переміщення, міжнародна співпраця через центральні органи, захист інтересів дитини, швидкий судовий розгляд, можливість відмови у поверненні. Таким чином, Гаазька конвенція є потужним інструментом для цивільно-правового захисту дітей, забезпечуючи їхнє повернення до стабільного середовища та сприяючи захисту прав дітей у кризових ситуаціях [3].

Для ефективного захисту прав дітей, які стали жертвами незаконного переміщення або викрадення, необхідно вдосконалити міжнародне співробітництво, посилити відповідальність країн, які причетні до цих злочинів, та забезпечити швидкий доступ постраждалих сімей до правової допомоги. Це дозволить не тільки повернути дітей до їхніх сімей, але й створити умови для їхнього психологічного відновлення та захисту від повторного насильства. Ефективне вирішення справ про повернення дітей та захист їхніх прав потребує тісної співпраці між країнами. Ця співпраця має охоплювати як оперативний обмін інформацією між урядовими органами, так і взаємодію судових систем, служб опіки та міжнародних організацій. Учасники Конвенції мають різні законодавчі підходи до питань опіки, переміщення дітей та сімейного права, що іноді ускладнює розгляд справ про повернення дітей. Гармонізація національного законодавства із загальними міжнародними стандартами допоможе усунути правові прогалини та зробить процедури більш зрозумілими та ефективними. Особливу увагу слід приділити розробці спільних критеріїв для визначення звичайного місця проживання дитини, встановлення порядку взаємодії між центральними органами різних країн та забезпечення належного правового захисту прав дитини у процесі повернення. Бракуючи фінансових та юридичних можливостей, багато сімей, особливо внутрішньо переміщених осіб, не можуть ефективно захищати свої права. Розширення доступу до безоплатної правової допомоги дозволить забезпечити рівність у доступі до правосуддя, пришвидшить розгляд справ та підвищить довіру громадян до правової системи.

Використані джерела

1. Рибачек В. К. Захист прав дітей в Україні в період військової агресії РФ. *Human rights and public governance in modern conditions*: Scientific and practical conference proceedings, April 14-15, 2023. Riga: Baltija Publishing, 2023. С. 82–87.
2. Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
3. Гаазька конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_188#Text.

Софія САМОЙЛЕНКО
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Заверюха М. М.***

МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ЗМІНІ КЛІМАТУ

Зміна клімату є однією з найбільших сучасних екологічних проблем, що загрожує економічній стабільності, безпеці, здоров'ю людей і природним екосистемам. Для її вирішення необхідні термінові дії, міжнародна координація та впровадження ефективних правових механізмів на національних рівнях. Дослідженням проблеми зміни клімату та правових аспектів її регулювання на міжнародному рівні та в Україні займалися такі вчені, як Дж. Хансен, Н. Стерн, А. Гетьман, В. Андрейцев, О. Мельник та інші провідні науковці в галузі екологічного права.

Міжнародні підходи до правового регулювання зміни клімату базуються на ключових документах, серед яких Рамкова конвенція ООН про зміну клімату, Кіотський протокол та Паризька угода. Рамкова конвенція, прийнята в 1992 році, заклала основи глобальної співпраці [1], а Кіотський протокол 1997 року встановив цілі щодо скорочення викидів для розвинених країн, але мав обмежену ефективність [2]. Паризька угода 2015 року стала важливим етапом у регулюванні клімату, поставивши мету утримувати глобальне потепління в межах 1,5–2 градусів Цельсія. Вона базується на принципі спільної, але диференційованої відповідальності, а країни самостійно визначають свої зобов'язання щодо скорочення викидів [3].

Україна, як частина європейського простору, також поступово наближається до європейських стандартів у сфері кліматичної політики. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної еколо-

гічної політики України на період до 2030 року» визначає зменшення антропогенного впливу на зміну клімату та адаптацію до його змін як один з ключових пріоритетів державної екологічної політики [4]. Україна також прийняла Стратегію низьковуглецевого розвитку до 2050 року, яка окреслює шляхи скорочення викидів парникових газів та адаптації до зміни клімату в різних секторах економіки [5]. Важливим кроком стало прийняття Закону України «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів» у 2019 році, який створює правову основу для впровадження системи моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів в Україні [6]. Цей закон є ключовим елементом у підготовці до впровадження системи торгівлі квотами на викиди парникових газів, яка розглядається як один з ефективних ринкових механізмів скорочення викидів.

Порівнюючи міжнародні та національні підходи, можна відзначити, що міжнародні угоди створюють загальні рамки та цілі, тоді як національні законодавства забезпечують конкретні механізми їх реалізації. Ефективність цих підходів варіюється: міжнародні угоди часто стикаються з проблемами реалізації через відсутність механізмів примусу, тоді як національні ініціативи можуть бути більш дієвими, але часто обмежені економічними та політичними факторами.

Правове регулювання протидії зміні клімату є складним та багатогранним процесом, який вимагає узгоджених дій на міжнародному та національному рівнях. Для підвищення ефективності цього регулювання можна запропонувати наступні рекомендації. По-перше, необхідно посилити механізми контролю та відповідальності за виконання міжнародних зобов'язань. По-друге, важливо розробити більш гнучкі інструменти, які дозволяють враховувати національні особливості при реалізації глобальних цілей. По-третє, слід інтегрувати кліматичні цілі у всі сектори економіки та державної політики. Також важливо розширити міжнародне співробітництво в галузі передачі технологій та фінансової підтримки країнам, що розвиваються. Нарешті, необхідно посилити роль наукових досліджень у формуванні кліматичної політики та законодавства.

Використані джерела

1. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 09.05.1992: станом на 29 жовт. 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#Text (дата звернення: 20.10.2024).
2. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 11.12.1997: станом на 17 листоп. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801#Text (дата звернення: 20.10.2024).
3. Паризька угода ООН від 12.12.2015: станом на 14 лип. 2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_l61#Text (дата звернення: 20.10.2024).
4. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лютого 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст. 70.
5. Стратегія низьковуглецевого розвитку України до 2050 року / Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/zmina-klimatu/pom-yakshennya-zminy-klimatu/strategiya-nyzkovugletsevogo-rozvytku-ukrayiny-do-2050-roku/ (дата звернення: 20.10.2024).
6. Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів: Закон України від 12 грудня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 22. Ст. 150.

Дарія САПРИКІНА
студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Рязанов М. Ю.***

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ. ЗАГАЛЬНИЙ ТЕОРЕТИЧНИЙ ПОГЛЯД

Сучасні суспільні відносини все частіше характеризуються інтенсивним використанням персональних даних. Інформація про особу циркулює в різних сферах — від обігу товарів і послуг до управління капіталом, що вимагає як вільного доступу до цієї інформації, так і належного захисту. В умовах постійного розвитку цифрових технологій питання захисту даних набуває особливої актуальності, адже основні права і свободи людини повинні бути збережені.

Захист персональних даних — один із ключових аспектів у сфері цифрової безпеки, особливо в сучасному суспільстві, де інформація про особу набуває різного значення для кожної людини. Різноманітність персональної інформації зумовлює необхідність диференційованих підходів до правового захисту цих даних. Закон України «Про захист персональних даних» визначає порядок реєстрації баз даних, але не містить чіткого розподілу між даними, що мають бути відкритими, та тими, що мають бути обмеженими у доступі. Цей недолік створює правові прогалини, адже не всі дані потребують однакового захисту, і необхідний збалансований підхід до захисту залежно від значущості інформації.

Захист персональних даних має розглядатися з позиції права власності особи на свою інформацію. Принцип недоторканності особи передбачає, що порушення прав власності на персональні дані рівнозначне обмеженню свободи людини. Звідси виникає важливість вре-

гулювання інтересів особи, суспільства та держави, щоб кожен мав право контролю над своїми даними без ризику для приватності.

Захист персональних даних є однією з основних тем сучасного законодавства, оскільки в умовах зростаючого обсягу цифрової інформації виникає потреба у врегулюванні обробки даних про особу. В Україні стаття 2 Закону «Про захист персональних даних» визначає обробку персональних даних як сукупність дій, що здійснюються повністю або частково в інформаційних (автоматизованих) системах або картотеках персональних даних [2]. Сюди входять такі етапи, як збирання, реєстрація, накопичення, зберігання, адаптація, зміна, поновлення, використання, поширення (розповсюдження, реалізація, передача), знеособлення та знищення відомостей про фізичну особу. Це широке визначення обумовлює необхідність комплексного підходу до захисту даних на всіх етапах їх обробки.

Основною метою обробки персональних даних, згідно з українським законодавством, є забезпечення власником бази належного виконання діяльності, визначеної законами, нормативно-правовими актами або установчими документами. Тобто, обробка даних має відповідати конкретним цілям, пов'язаним із діяльністю організації, що володіє базою даних. При цьому обсяг і зміст даних не повинні перевищувати межі, необхідні для досягнення поставленої мети. Це важлива вимога, оскільки зменшує ризик збору надмірної інформації, що може бути використана з порушенням прав і свобод громадян.

Сучасна правова база України щодо захисту персональних даних потребує вдосконалення та узгодження з європейськими стандартами, такими як Загальний регламент захисту даних (GDPR) [3]. Це допоможе забезпечити права громадян на приватність і встановити чіткі правила обробки персональних даних, що відповідають сучасним викликам у сфері цифрової безпеки.

Чинне законодавство України у сфері захисту персональних даних потребує вдосконалення згідно з міжнародними стандартами. Наприклад, персональні дані мають оброблятися за згодою суб'єкта даних та в мінімально необхідній кількості для визначеної діяльності. Вони повинні бути точними, використовуватися виключно з метою, визначеною на момент їх збору, бути доступними для власника даних і надійно захищеними від несанкціонованого доступу.

Базові принципи захисту персональних даних, які мають бути включені в українське законодавство, включають такі:

1. Якість персональних даних: цей принцип вимагає, щоб збирання та обробка даних здійснювались законно, з урахуванням їх точності та надмірності. Дані мають бути надійними, а також — де це можливо — анонімними, щоб уникати необґрунтованого ризику для суб'єкта даних.

2. Права суб'єкта персональних даних: особа повинна мати право знати, де і з якою метою обробляються її дані, та можливість доступу до своїх даних. Крім того, людина повинна мати право виправляти або знищувати дані, погоджуватися або відмовлятися від їх обробки і звертатися до суду для захисту своїх прав.

3. Безпека персональних даних: передбачає вживання заходів захисту залежно від виду даних і забезпечує контроль доступу до систем обробки даних. Мають контролюватися використання накопичувачів, транспортування даних, їх обробка, введення та виведення, а також здійснюватися організаційний контроль.

Таким чином, ефективний захист персональних даних вимагає не лише дотримання законності та безпеки під час їх обробки, а й належної поваги до права особи на власні дані. Українське законодавство має поступово наближатись до міжнародних стандартів, таких як GDPR, щоб забезпечити громадянам належний рівень захисту і гарантувати, що їхні права будуть збережені в умовах сучасного цифрового суспільства.

Використані джерела

1. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2658-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657–12#Text
2. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297–17#Text
3. Загальний регламент про захист даних (General Data Protection Regulation; GDPR). Регламент ЄС. 2016/679. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008–16#Text

Марія СЕВАСТЬЯНОВА

студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Грушко М. В.***

ПРАВОВИЙ СТАТУС ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Військові дії в Україні спричинили збільшення кількості українських військовополонених, що порушило питання щодо реальних механізмів забезпечення гарантій щодо їх прав та збереження життів. Актуальність даної теми завжди підвищувалась в тих регіонах світу,

де йдуть конфлікти. В Україні вона обумовлена триваючим збройним конфліктом та потребою у правовому захисті полонених військовослужбовців за допомогою міжнародних гарантій наданих їм міжнародним законодавством.

Проблематика правового статусу військовополонених під час воєнних конфліктів стали предметом наукового пошуку вітчизняних та іноземних юристів-міжнародників: Х. П. Гассера, Л. Досвальд-Бека, О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко, М. Харофф-Тавель, М. Обер, Ж. Пікте, Ф. Кальсховена, Г. Гроція, Л. Оппенгейма, Д. Шиндлера, В. Х. Ярмакі, М. В. Грушко та ін.

Першим видом збройних конфліктів історично вважається війна. Г. Гроцій, названий «батьком міжнародного права», зазначав: *«Війна — це змагання силою, виключно тільки збройне зіткнення держав»* [1, с. 68].

До кінця XIX століття головну роль у регулюванні права збройних конфліктів мали «закони і звичаї війни». Відображення цього можна знайти у так званому «застереженні Мартенса», яке міститься у Преамбулі IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі: «Доки не буде виданий більш повний звід законів війни, Високі Договірні Сторони вважають за доцільне заявити, що у випадках, не передбачених схваленими ними правилами, місцеві жителі та воюючі сторони залишаються під захистом і верховенством принципів права народів, оскільки вони випливають зі встановлених між цивілізованими народами звичаїв, із принципів гуманності та вимог суспільної свідомості» [4]. Аналогічні за суттю положення знайшли своє відображання в частині 2 статті 1 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 р.[5] та в частині 1 статті 1 Додаткового протоколу Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 р. [6].

В сьогоденні більша частина норм права збройних конфліктів регулюються нормами викладеними у міжнародних договорах.

Прикладами таких договорів є: Конвенція про права і обов'язки нейтральних держав та осіб у разі сухопутної війни (18.10.1907); Конвенція про права та обов'язки нейтральних держав у разі морської війни (18.10.1907); Конвенція про поводження з військовополоненими (12.08.1949) та інші.

Статус військовополонених визначається положеннями Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року, яка для України набрала чинності 3 січня 1955 року [2]. Варто відмітити, що категорія військовополонених присутня лише у міжнародних збройних конфліктах. Категорія військовополонених

відсутня в конфліктах неміжнародного характеру. Подібна до категорії військовополонених є категорія осіб, свобода яких обмежена, що присутня в збройному конфлікті неміжнародного характеру та регулюється статтею 5 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року. Тому, варто наголосити, що категорія військовополонених, враховуючи, що це іноземець за визначенням, має місце лише у міжнародних збройних конфліктах.

Основою поводження з військовополоненими, наскільки це допускають умови воєнного часу, є принципи гуманності. Стаття 13 Конвенції наголошує на тому, що військовополонені повинні завжди отримувати гуманне ставлення. Будь-які незаконні дії або бездіяльність з боку держави, що утримує полонених, які можуть призвести до їхньої смерті або загрожувати їхньому здоров'ю, є забороненими. Зокрема, жодного військовополоненого не можна піддавати фізичному каліченню або науковим чи медичним експериментам, що не пов'язані з його інтересами.

Стаття 12 Конвенції закріплює ще один не менш істотний принцип: військовополонені знаходяться під контролем ворожої держави, а не конкретних осіб чи окремих військових формувань, які їх захопили. З чого випливає, що держава, яка утримує полонених, несе відповідальність за їхній стан і поводження з ними.

Кожен військовослужбовець представляє інтерес як можливе джерело інформації, тому може бути допитаний. Однак використання «фізичних чи моральних тортур» або будь-яких «інших форм примусу» заборонено [3, с. 43–44].

Військовополонених, захоплених у зоні бойових дій, потрібно швидко евакуювати до таборів, розташованих на безпечній відстані від зони бойових дій. Умови життя в цих таборах повинні бути не гіршими за ті, що забезпечуються військам, які їх утримують. У будь-якій ситуації військовополонені мають право на збереження їхньої честі та людської гідності [4, с. 389].

Значимість досліджуваної теми не викликає сумнівів, враховуючи що на практиці закріплені норми з боку сторони-агресора конфлікту не дотримуються. Крім того, вважливість теми обумовлена відсутністю доступу до полонених, що значно затрудняє можливість перевірки дотримання гарантій встановлених Конвенцією. Так, доступ до полонених уповноважених представників України на територію країни-агресора не можливий взагалі. Дослідження цієї теми насамперед має надати практичні рішення, якими буде забезпечено дотримання норм міжнародного права і збереження людських життів, наприклад визначення особи, яка має перевірити стан полонених, їх фактич-

ну кількість заявленої, дотримання інших гарантій. На мою думку, така особа обов'язково має бути з нейтральної сторони, здійснювати контроль за участю представників усіх сторін конфлікту з певною періодичністю, унормованою міжнародним законодавством, що значно скоротить строки обміну полоненими, а отже збереже життя хворих, ранених та ослаблених полоном осіб.

Зміцнення міжнародних норм є одним із найефективніших способів вирішення проблеми статусу військовополонених. Цього можна досягти шляхом удосконалення вже існуючих міжнародних конвенцій, таких як Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року, до сучасних умов конфліктів, наприклад повідомлення про перебування в полоні особи вже сучасними засобами: електронною поштою з використанням цифрових підписів. На теперішній час передбачене тільки звичайне листування, що значно збільшує строк обміну інформацією сторонами. Важливо також створити механізми контролю за дотриманням цих норм, зокрема через міжнародні суди та організації, які будуть відповідати за моніторинг і розслідування випадків порушень. Такі заходи допоможуть не лише захистити права військовополонених, а й зменшити ймовірність вчинення злочинів проти них.

Використані джерела

1. Гроцій Г. Про право війни і миру. Київ: Центр навчальної літератури, 2020. 960 с.
2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими / Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 30.10.2024).
3. Міжнародне гуманітарне право: посібник для юриста / М. Гнатовський та ін.; ред. Т. Короткий. Одеса: Фенікс, 2017. 145 с.
4. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення: 30.10.2024).
5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, від 8.06.1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 30.10.2024).
6. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру, від 8.06.1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text (дата звернення: 30.10.2024).

Ауріка СІНЮЧКОВА
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Сергєєв Ю. В.***

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ПІДВОДНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Підводна культурна спадщина є невід'ємною частиною світової історії та культури, що охоплює археологічні об'єкти, кораблі, поселення та інші артефакти, які знаходяться на дні морів і океанів. Ці об'єкти не лише свідчать про минулі цивілізації, але й містять безцінні знання про розвиток людства, морську навігацію, торгівлю та культуру.

Правовий режим визначає сукупність норм, які регулюють охорону, використання та дослідження підводних археологічних об'єктів. Міжнародні угоди, такі як Конвенція ЮНЕСКО про охорону підводної культурної спадщини, створюють основи для співпраці між державами у цій важливій сфері. Національне законодавство також відіграє ключову роль у забезпеченні збереження культурних цінностей, формуючи правову основу для контролю та охорони [1].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про охорону культурної спадщини», «культурна спадщина — сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини» [2]. Підводна культурна спадщина охоплює всі об'єкти, які мають історичну, археологічну, художню або наукову цінність і знаходяться під водою. Це можуть бути затонулі кораблі, стародавні поселення, археологічні артефакти та інші свідчення людської діяльності в морському або річковому середовищі. Ця спадщина є важливим джерелом знань про минулі культури, технології та торгові маршрути, і її збереження має велике значення для вивчення історії людства.

Правовий режим, що регулює підводну культурну спадщину, визначає сукупність норм, правил і процедур, які контролюють її охорону, використання та дослідження. Це включає міжнародні норми, такі як угоди та конвенції, що приймаються на глобальному або регіональному рівні, для забезпечення охорони підводних об'єктів. Національні закони, що регулюють питання охорони підводної спадщини, включають положення про реєстрацію об'єктів, заборону на їх вилучення та процедури проведення досліджень. Окрім цього, локальні регуляції можуть містити специфічні вимоги до проведення підводних досліджень і охорони конкретних об'єктів [3].

Охорона підводної культурної спадщини складає комплекс дій, спрямованих на збереження цих об'єктів для майбутніх поколінь.

Важливим аспектом є заборона на вилучення підводних об'єктів без відповідних дозволів, оскільки це допомагає захистити спадщину від незаконного використання. Згідно з частиною 1 статті 3 Закону України «Про охорону культурної спадщини», «державне управління у сфері охорони культурної спадщини покладається на Кабінет Міністрів України, спеціально уповноважені органи охорони культурної спадщини» [2].

Невиконання норм правового режиму може мати серйозні правові наслідки, включаючи адміністративну або кримінальну відповідальність.

На міжнародному рівні важливу роль відіграють угоди, які регулюють охорону підводної культурної спадщини. Однією з ключових угод є Конвенція ЮНЕСКО про охорону підводної культурної спадщини, ухвалена в 2001 році. Ця конвенція встановлює принципи збереження підводних об'єктів, зокрема заборону на їх вилучення, якщо це не відповідає науковим або культурним інтересам. Вона також закликає держав-учасниць вживати заходів для захисту своїх територіальних вод та підводних археологічних об'єктів [4].

Таким чином, підводна культурна спадщина є важливим елементом світової історії та культури, який потребує належної охорони та регулювання. Правовий режим, що включає міжнародні угоди, національне законодавство та локальні нормативні акти, створює основи для збереження цих цінностей. Проте, незважаючи на існуючі зусилля, підводна спадщина стикається з численними викликами, такими як незаконні розкопки, забруднення та зміни клімату. Ефективна охорона вимагає не лише вдосконалення правового регулювання, але й активного залучення громади, науковців та державних органів. Співпраця на міжнародному рівні може стати ключовим чинником в забезпеченні збереження підводної культурної спадщини для майбутніх поколінь.

Використані джерела

1. Аверочкіна Т. В., Гаверський В. В. Морське право. Одеса: Фенікс, 2021. 162 с. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0dab8a17–3779–450a-af30-b8344fa26680/content (дата звернення 28.10.2024).
2. Про охорону культурної спадщини: закон України № 1805-III від 08.06.2000. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 39. Ст. 333.
3. Сергєєв Ю. В., Коваль Н. О. Регіоналізм у публічному адмініструванні режиму підводної культурної спадщини. *Правова держава*. 2024. № 55. С. 87–98. URL: https://doi.org/10.18524/2411–2054.2024.55.311959 (дата звернення 28.10.2024).
4. Сандюк Г. О., Сікорський О. П. Морське право: навчальний посібник. Миколаїв: НУК, 2020. С. 131–157. URL: http://odnb.odessa.ua/vnn/book/9936 (дата звернення 28.10.2024).

Кирило СКЛЯРУК
студент 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Коваль Н. О.***

ЦИФРОВІЗАЦІЯ МИТНИХ ПРОЦЕДУР: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Цифровізація митних процедур стала ключовим трендом у модернізації міжнародної торгівлі та державного управління. Цей процес передбачає впровадження передових інформаційних технологій для оптимізації митного оформлення, контролю та адміністрування. Перехід до цифрових митних процедур не лише підвищує ефективність та прозорість митних операцій, але й створює нові виклики в правовій сфері. Правові аспекти цифровізації охоплюють широке коло питань: від адаптації національного законодавства до забезпечення юридичної значимості електронних документів та захисту даних. Міжнародний досвід у цій сфері демонструє різноманітність підходів та практик, які успішно впроваджуються в різних країнах. Вивчення цього досвіду дозволяє виявити ефективні стратегії модернізації митних систем та уникнути потенційних ризиків. У контексті глобалізації та розвитку електронної комерції, цифровізація митних процедур стає не просто технологічним удосконаленням, а необхідною умовою для забезпечення конкурентоспроможності країн на міжнародній арені. Вона сприяє спрощенню торгівлі, зменшенню корупційних ризиків та підвищенню економічної безпеки держав.

Цифровізація митних процедур з правової точки зору являє собою комплексний процес трансформації нормативно-правової бази для забезпечення ефективного функціонування митної системи в цифровому середовищі. В Україні цей процес регулюється низкою законодавчих актів, зокрема Митним кодексом України, Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг», Законом України «Про електронні довірчі послуги», а також відповідними підзаконними актами. Ці нормативні документи створюють правове підґрунтя для впровадження електронного декларування, використання електронних підписів у митних процедурах та обміну електронними документами між митними органами та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Суттєвим кроком у цифровізації митних процедур стала активізація електронного декларування, яка затверджена Концепцією створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця», якою започатковано розроблення сучасної технологічної структури, що забезпечує процеси централізованого моніторингу

й управління центральною та резервною базами даних Державної митної служби України, технічними структурами зв'язку, серверами, робочими станціями, якими обладнані автоматизовані робочі місця посадових осіб митних органів, іншим телекомунікаційним обладнанням, а також системами, які дають змогу здійснювати управління технічними засобами митного контролю [1]. Важливим рішенням стало прийняття Концепції інтегрування системо утворюючих компонентів технічних та спеціальних засобів митного контролю з автоматизованою системою митного оформлення Державної митної служби України. Згідно з цим програмним документом, встановлено мету, ключові цілі та пріоритетні заходи інтегрування системо-утворюючих компонентів технічних і спеціальних засобів митного контролю та автоматизованої системи митного оформлення, окреслено базові засади інформаційно-телекомунікаційного, кадрового та спеціального технічного забезпечення Єдиної автоматизованої інформаційної системи [2].

Однак, незважаючи на наявність базового правового фундаменту, процес цифровізації митних процедур в Україні стикається з низкою проблем. Однією з ключових є недостатня узгодженість різних нормативно-правових актів, що регулюють аспекти цифровізації. Це створює правову невизначеність та ускладнює впровадження цифрових інновацій у митну практику. Крім того, існуюча законодавча база не повністю охоплює всі аспекти використання новітніх технологій, таких як блокчейн або штучний інтелект, у митних процедурах. Іншою важливою проблемою є забезпечення юридичної значимості електронних митних документів у міжнародному контексті. Хоча національне законодавство визнає електронні документи, їх міжнародне визнання часто ускладнюється через відмінності в правових системах різних країн. Для вирішення цих проблем необхідно здійснити комплекс заходів. По-перше, важливо провести системний аналіз чинного законодавства та усунути наявні колізії та прогалини. Це може включати розробку єдиного законодавчого акту, який би комплексно регулював усі аспекти цифровізації митних процедур. По-друге, необхідно розширити правову базу для регулювання використання новітніх технологій у митній сфері, зокрема, визначити правовий статус смарт-контрактів та алгоритмів автоматичного прийняття рішень.

Як зазначає Федотов О. П., постає питання важливості захисту інформації, що використовується в митних органах, від несанкціонованого доступу сторонніх осіб, адже митні органи використовують інформаційні ресурси, які за своєю природою є закритими, без доступу до загальної інтернет-мережі. При цьому, для обміну інформацією з декларантами, іншими державними органами створено окремий,

надійно захищений канал зв'язку. Свою надійність та ефективність вказаний захист довів як під час наймасовішої в історії України кібератаки на державні органи (сумновідомий вірус «PETYA-A»– червень 2017 року), так і під час інших кібератак. Показово, що за весь час не сталося жодного масштабного збою в роботі інформаційних ресурсів митних органів, а випадків масового витоку інформації з обмеженим доступом — не зафіксовано [3, с. 97].

Міжнародний досвід цифровізації митних процедур демонструє різноманітність підходів та практик, які успішно впроваджуються в різних країнах світу. Аналіз цього досвіду дозволяє виявити найефективніші стратегії та інструменти для модернізації митних систем. Сінгапур вважається одним із світових лідерів у сфері цифровізації митних процедур. Країна впровадила систему TradeNet ще у 1989 році, яка стала першою національною системою «єдиного вікна» для торгівлі. Ця система дозволяє здійснювати всі митні операції в електронному форматі, значно скорочуючи час оформлення та підвищуючи ефективність торгівлі. Південна Корея також досягла значних успіхів у цифровізації митних процедур. Їхня система UNI-PASS забезпечує повністю автоматизований процес митного оформлення, включаючи оцінку ризиків та електронну оплату митних зборів. Ця система не лише прискорила митні процедури, але й значно підвищила прозорість та зменшила корупційні ризики. Європейський Союз реалізує масштабний проект цифровізації митниці в рамках програми «Електронна митниця» (e-Customs). Ця ініціатива спрямована на створення безпаперового митного середовища та уніфікацію митних процедур у всіх країнах-членах ЄС. Ключовим елементом є система NCTS (New Computerised Transit System), яка забезпечує електронне оформлення транзитних перевезень в межах ЄС.

За даними Всесвітньої митної організації в Європейському регіоні, загальна частка електронних митних декларацій перевищує 90 %. Слід зазначити, що в країнах ЄС митне оформлення займає не більше п'яти хвилин у 63 % випадків і перевищує одну годину у 9 % випадків. Такі результати не можуть бути досягнуті без вагомого прогресу в діджиталізації митної справи та управлінні митними ризиками [4, с. 169]. Європейські вектори вдосконалення митної політики в Україні включать в себе: підвищенняефективності реалізації спільної діяльності України та європейських країн в процесі виконання міжнародних угоду митній сфері; уніфікація митного законодавства та гармонізація його із європейськими нормативно-правовими актами; неухильне виконання персоналом органів митної служби законодавства України відповідно до забезпечення правоохоронної діяльності та національної безпеки держави; забезпечення на спільних із європейським державами кордонах порядок щодо нормативного забез-

печення та його реалізації у напрямі налагодження та забезпечення ефективної міждержавної взаємодії сторін; діджиталізація процесів у митній сфері України.

Цифровізація митних процедур є важливою складовою модернізації глобальної торгівлі, що вимагає оновлення правового поля та адаптації міжнародних практик. Ефективне правове регулювання включає гармонізацію норм національного та міжнародного рівнів, інтеграцію сучасних технологій і розвиток міжвідомчої співпраці. Міжнародний досвід свідчить про успішність таких рішень, як системи «єдиного вікна», блокчейн для прозорості та автоматизовані системи оцінки ризиків. Водночас, виклики, такі як кібербезпека та «цифровий розрив», потребують комплексного підходу, що поєднує інновації з правовими та організаційними механізмами. Успішна цифровізація сприяє ефективності митних операцій та економічному розвитку, інтегруючи країни в глобальну торговельну систему.

Використані джерела

1. Про схвалення Концепції створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.09.2008 р. № 1236-р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 71. Ст. 2392. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1236–2008-%D1%80#Text
2. Про Концепцію інтегрування системоутворюючих компонентів технічних та спеціальних засобів митного контролю з автоматизованою системою митного оформлення Держмитслужби України: наказ Державної митної служби України від 28.03.2012 р. № 191. *Митна газета*. 2012. № 8. С. 11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0191342–12#Text
3. Федотов О. П., Назарко А. А. Інструментальна специфіка впровадження процесів цифрового розвитку, цифрової трансформації та цифровізації державної митної служби України. *Київський часопис права*. 2023. (2), 93–105. URL: https://doi.org/10.32782/klj/2023.2.12
4. Угрин В. В. Діджиталізація митного контролю в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 47. С. 168–173. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/47_2020_ukr/33.pdf

ПРИВАТНЕ І ПУБЛІЧНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ... Вычитка № 3. 25.03.2025. МММ

Мар'я СКОРОКІРЖА
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Батанова Л. О.***

ОНОВЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПІДГОТОВКИ ТА ДИПЛОМУВАННЯ МОРЯКІВ В УКРАЇНІ (2022–2024)

Підготовка моряків є важливою складовою функціонування морської галузі України. З урахуванням глобальних змін та потреб ринку праці, а також в умовах викликів, пов'язаних із війною, Україні необхідно адаптувати свою систему підготовки моряків до нових реалій. Це передбачає оновлення організаційно-правового механізму, що включає як освітні, так і адміністративні аспекти.

На сьогодні в Україні існує система навчальних закладів, що готують фахівців для морської галузі. Проте, незважаючи на наявність навчальних програм, існують серйозні проблеми, пов'язані з недостатньою якістю освіти, відсутністю практичної підготовки, а також невідповідністю навчальних програм міжнародним стандартам, зокрема Конвенції ООН про морське право (UNCLOS) та Конвенції STCW [1].

Морська доктрина України визначає, що пріоритетним національним інтересом на морі є забезпечення безпеки, зокрема шляхом підготовки та перепідготовки моряків. Безумовно, з давніх часів і до сьогодні безпека є найважливішим елементом морських перевезень. Принцип безпеки є центральним для всього нормативного регулювання судноплавства, або судноплавства в більш широкому сенсі. І не випадково цей принцип закріплений у Морській доктрині, програмному документі для судноплавної галузі до 2035 року. Документ також визначає напрями відродження та розвитку вітчизняного торговельного флоту шляхом розвитку складових національної системи підготовки, перепідготовки та дипломування моряків, належної імплементації вимог Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування (сертифікацію) та підготовку і дипломування моряків (персоналу риболовних суден) та нагляд за ними 1978 та 1995 років [2], Вона визначає підтримання людських ресурсів українських моряків на конкурентоспроможному на міжнародному рівні та запровадження відповідних національних стандартів у сфері знань та компетентності.

Основні напрями оновлення організаційно-правового механізму [3]:

1. Адаптація законодавства. В Україні необхідно переглянути існуюче законодавство у сфері підготовки моряків з метою гармонізації

з міжнародними стандартами. Це включає внесення змін до Закону України «Про морське право», а також нормативно-правових актів, що регулюють діяльність навчальних закладів.

2. Розробка нових навчальних програм. Необхідно створити та впровадити нові навчальні програми, які відповідатимуть вимогам сучасної морської індустрії. Це передбачає інтеграцію нових технологій, інноваційних методик навчання, а також фокус на практичну підготовку.

3. Створення системи сертифікації та акредитації навчальних закладів. Важливим кроком є встановлення чіткої системи акредитації морських навчальних закладів, що дозволить забезпечити відповідність навчального процесу міжнародним стандартам. Це включає створення незалежних органів, які будуть здійснювати контроль за якістю освіти.

4. Співпраця з міжнародними організаціями. Для підвищення рівня підготовки моряків Україні слід активізувати співпрацю з міжнародними організаціями, такими як Міжнародна морська організація (ІМО) та міжнародні навчальні заклади. Це дозволить запроваджувати сучасні методики навчання та обмінюватись досвідом.

5. Впровадження дистанційних технологій навчання. У світлі викликів, пов'язаних із пандемією та війною, важливо впроваджувати дистанційні технології навчання, що дозволить забезпечити доступ до якісної освіти для всіх бажаючих, незважаючи на географічні обмеження.

У майбутньому, враховуючи глобальні тенденції у сфері морського транспорту, Україна повинна зосередитися на інноваціях у підготовці моряків. Зокрема, важливо враховувати тенденції до автоматизації та цифровізації, що потребуватиме нових навичок та знань від майбутніх фахівців.

Отже, оновлення організаційно-правового механізму підготовки та дипломування моряків в Україні є необхідною умовою для забезпечення конкурентоспроможності національної морської галузі на міжнародному рівні. Гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, розробка нових навчальних програм, створення системи акредитації навчальних закладів та впровадження дистанційних технологій навчання є ключовими напрямами реформування. Успішна реалізація цих змін дозволить Україні не лише підвищити якість підготовки моряків, а й забезпечити стабільний розвиток морської галузі в цілому.

Використані джерела

1. Ківалов С. В. Професійні стандарти в морській галузі: історичний розвиток правового регулювання та сучасне оновлення. *Lex Portus*. 2018. № 1. С. 5–20. URL: https://doi.org/ 10.26886/2524–101X. 1.2018.1
2. Про внесення змін до Морської доктрини України на період до 2035 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 № 1108. *Офіційний вісник України*. 2019. № 2. Ст. 53.
3. Як повинен працювати державний орган — оновлення Адміністрації судноплавства / Головна Державна служба морського і внутрішнього водного транспорту та судноплавства України. URL: https://marad.gov.ua/ua/news/yak-povinen-pracyuvati-derzhavnij-organ-onovlennya-administraciyisudnoplavstva (дата звернення: 28.10.2024).

Тетяна СОРОКА, Яна СУНИЦЯ
студентки 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — д. ю. н., професор ***Аверочкіна Т. В.***

МІНУВАННЯ МОРСЬКИХ ШЛЯХІВ ТА БЕЗПЕКА СУДНОПЛАВСТВА

Безпека судноплавства на морських шляхах є важливим елементом світової економіки, адже морський транспорт забезпечує перевезення значних обсягів вантажів та обслуговує більшу частину міжнародної торгівлі. Однак, за останні десятиліття глобальна безпека на морських шляхах була піддана значним викликам через конфлікти, піратство, мінування і блокаду важливих транспортних маршрутів. У даному контексті мінування морських шляхів стає однією з найбільш актуальних загроз для судноплавства, яка здатна серйозно порушити стабільність міжнародних торговельних зв'язків та поставити під ризик продовольчу безпеку у всьому світі.

Це особливо відчутно в Чорноморському регіоні, де через воєнний конфлікт між Росією та Україною ситуація з безпекою значно погіршилась. Відомі випадки мінування морських шляхів, а також блокада важливих портів, таких як Одеса, що спричинило серйозні проблеми з експортом українського зерна, від чого залежить значна частина світового ринку сільськогосподарських продуктів.

Мінування морських шляхів — це стратегічна і одночасно небезпечна практика, яка спрямована на перешкоджання переміщенню суден, будь то комерційні або військові. Морські міни можуть бути різних типів — від контактних до неконтактних, від глибинних до пла-

ваючих на поверхні. Розміщені у стратегічно важливих районах, вони здатні блокувати або обмежувати рух суден на великій території [1].

Мінування в Чорному морі стало важливим фактором, який перешкоджає судноплавству в цьому регіоні. Чорне море є важливим транзитним шляхом для багатьох товарів, зокрема сільськогосподарської продукції з України, однієї з найбільших світових експортерів зерна. Мінування створює реальну небезпеку для судноплавства, адже судна можуть натрапити на міни, що призведе до серйозних пошкоджень або навіть загибелі людей.

Крім фізичної небезпеки для суден, мінування створює додаткові витрати для судновласників та страхових компаній, які змушені враховувати підвищені ризики та збільшувати тарифи. В результаті ціни на перевезення товарів можуть зростати, що впливає на кінцеву вартість продукції [2].

Проблема мінування тісно пов'язана з блокадою портів і блокуванням експорту сільськогосподарських продуктів, зокрема зерна, яке є основним експортним товаром України. Після початку конфлікту в Чорноморському регіоні, українські порти, такі як Одеса, Чорноморськ та Южний, були фактично заблоковані. Це призвело до серйозних наслідків для світового продовольчого ринку, адже Україна є одним із провідних експортерів пшениці, кукурудзи та інших зернових культур.

Блокада портів та мінування морських шляхів зробили експорт українського зерна майже неможливим. Оскільки Україна постачає значну частину зерна до країн Африки, Азії та Близького Сходу, блокада створила серйозну загрозу продовольчій безпеці у цих регіонах, а також сприяла зростанню світових цін на зерно. У 2022 році Організація Об'єднаних Націй за підтримки Туреччини сприяла укладенню «зернової угоди», яка дозволила частково відновити експорт зерна з українських портів, однак це рішення є тимчасовим і не вирішує проблему блокади.

Мінування морських шляхів, поряд з блокадою портів, впливає не лише на конкретні країни, а й на глобальну економіку. Збільшення вартості перевезень та страхових тарифів підвищує ціни на товари на міжнародних ринках. Це особливо помітно в секторі продовольства, оскільки підвищення цін на зерно та інші агропродукти безпосередньо впливає на рівень життя людей, особливо в країнах, що розвиваються.

Крім того, мінування ускладнює навігацію, що підвищує витрати на забезпечення безпеки суден та потребує розробки обхідних маршрутів. Це веде до збільшення витрат часу та ресурсів на транспортування вантажів, що також негативно позначається на кінцевій вартості продукції.

Міжнародне співтовариство, зокрема ООН, Міжнародна морська організація (ІМО) та окремі країни, докладають зусиль для зниження загрози мінування морських шляхів. Одним з важливих кроків стало прийняття міжнародних конвенцій та правил, що забороняють мінування у відкритих водах та забезпечують певні стандарти безпеки для судноплавства. Однак реалії конфліктів та інтересів окремих держав часто ускладнюють дотримання цих норм [3].

Серед можливих шляхів вирішення проблеми — посилення контролю та моніторингу морських шляхів, проведення регулярного розмінування та залучення сучасних технологій, таких як безпілотні підводні апарати для виявлення мін. Також важливою є підтримка дипломатичних зусиль, спрямованих на забезпечення свободи судноплавства та запобігання блокаді морських портів [4].

Мінування морських шляхів є серйозною загрозою для безпеки судноплавства, яке впливає не лише на регіональні конфлікти, а й на глобальну економіку та продовольчу безпеку. Блокада українських портів і неможливість вільного експорту зерна призводять до економічних та соціальних наслідків, що відчуваються на міжнародному рівні. Вирішення цієї проблеми потребує спільних зусиль міжнародного співтовариства, зокрема в питаннях забезпечення безпеки, розмінування та недопущення блокади важливих транспортних шляхів. Тільки комплексний підхід може забезпечити стабільність морського судноплавства і знизити негативний вплив конфліктів на економічні процеси в усьому світі.

Використані джерела

1. Кузнецов С. О., Аверочкіна Т. В. Морське право: підручник. Одеса: Фенікс, 2011. 382 с.
2. Плачкова Т. М. Проблеми правового регулювання безпеки автономного судноплавства. *Правова держава*. 2018. № 30. С. 114–118.
3. Guide to Maritime Security and the ISPS Code, 2012 Edition (KA116E) (eBook). IMO, 2012. 40 p.
4. International Regulations for Preventing Collisions at Sea. Lloyd's Register Rulefinder. 2005. 74 p.

Марина СТЕПАНОВСЬКА
студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — д. ю. н., професор ***Аверочкіна Т. В.***

ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ, ЩО ВИНИКАЮТЬ З ТОРГОВЕЛЬНОГО МОРЕПЛАВСТВА

Торговельне мореплавство охоплює діяльність, пов'язану з перевезенням вантажів, пасажирів, багажу та пошти, а також супутніми операціями, такими як буксирування та рятування. Це визначення також наведене в Морській доктрині України до 2035 року. Однак законодавець включає в це поняття різні види діяльності, навіть такі, як спортивна чи наукова, що ускладнює чітке розмежування між торговельним і неторговельним мореплавством. Якщо існує «торговельне мореплавство», логічно припустити існування й «неторговельного».

У Європейському Союзі політика морського транспорту спрямована на забезпечення свободи надання послуг і конкурентоспроможності торговельного флоту. Перші нормативні акти в цій сфері були прийняті в 1980-х, але основна частина регулюється міжнародним правом, оскільки визначення «торговельного мореплавства» у законодавстві ЄС відсутнє [1].

Відносини за договорами морського перевезення вантажів, фрахтування, лізингу, буксирування та страхування регулюються законодавством держави за згодою сторін. Якщо угода не передбачає це, застосовується законодавство держави, де засновані сторони: перевізник, судновласник, лізингодавець, власник судна або страховик.

Майнові спори, пов'язані з торговельним мореплавством, розглядаються Морською арбітражною комісією за згодою сторін. Якщо спір стосується іноземних осіб, його можна передати на розгляд іноземного суду. Підсудність цивільних справ з іноземним елементом регулюється ЦПК України та міжнародними договорами, затвердженими Верховною Радою. Це ж положення стосується і господарських справ.

Згідно із Законом України «Про міжнародне приватне право», підсудність справ з іноземним елементом визначається на момент відкриття провадження, навіть якщо підстави змінюються. Суд відмовляє у відкритті провадження, якщо в іноземному органі вже розглядається аналогічна справа.

Суди України можуть приймати справи з іноземним елементом у таких випадках: 1) якщо сторони визначили підсудність судам України; 2) якщо відповідач має місце проживання чи майно в Україні; 3) у справах про відшкодування шкоди, завданої на території України; 4) якщо позивач чи відповідач проживають або мають місцезнаходження в Україні; 5) якщо подія, що стала підставою для позову, сталася в Україні; 6) в інших випадках, визначених законом або міжнародними договорами.

Морська арбітражна комісія при Торгово-промисловій палаті України діє відповідно до Положення, яке є додатком до Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж». Комісія вирішує спори, що виникають з торгового мореплавства, незалежно від національності сторін [2].

До її компетенції входять спори щодо:

1. фрахтування суден та перевезення вантажів;
2. буксирування суден;
3. морського страхування;
4. купівлі-продажу та ремонту суден;
5. лоцманської та льодової проводки;
6. наукових досліджень та видобутку;
7. рятування суден;
8. піднімання затонулих суден;
9. зіткнень суден;
10. шкоди риболовецьким знаряддям.

Комісія також розглядає спори щодо плавання суден у міжнародних ріках. Порядок розгляду визначається регламентом комісії.

Судно або вантаж можуть бути затримані в морському порту капітаном до забезпечення морських вимог судновласника або вантажовласника. Це може статися за запитом особи, яка має морську вимогу через загальну аварію, рятування, договір перевезення або інші шкоди. Відповідальність за збитки від необґрунтованого затримання лежить на особах, які ініціювали затримання.

Арешт суден має специфічні особливості через високу вартість суден та їхню мобільність. За Конвенцією з уніфікації деяких правил щодо накладення арешту на морські судна 1952 року, арешт означає затримання судна для забезпечення морської вимоги, але не конфіскацію. Судна під прапором держав-учасниць конвенції можуть бути заарештовані тільки за морськими вимогами.

Особа з морською вимогою, будь то фізична чи юридична, може вимагати арешту конкретного судна або іншого судна, що належить власнику на момент виникнення вимоги. «Морська вимога» визначається Конвенцією 1952 року і може включати:

- Заподіяння шкоди судном.
- Рятування судна або вантажу.
- Договори про найм або перевезення вантажу.
- Втрату чи пошкодження вантажу.
- Загальну аварію, буксирування, лоцманську проводку.
- Спори про право власності на судно.

У спорах, пов'язаних з арештом суден, цивільний процесуальний кодекс України вважає арешт засобом забезпечення позову. Справи розглядаються за місцезнаходженням порту, де перебуває судно [3].

Частина 3 ст. 151 ЦПК України вимагає, щоб заява про арешт морського судна містила:

- Найменування суду.
- Найменування особи, відповідальної за морську вимогу.
- Розмір та суть вимоги.
- Найменування судна.

Заява може включати кілька заходів забезпечення позову, з обґрунтуванням доцільності кожного з них. Згідно з ч. 2 ст. 152 ЦПК, заява подається за місцем реєстрації судна або порту, в якому судно знаходиться. Позов повинен бути поданий протягом десяти днів після подання заяви про забезпечення, а в разі арешту — тридцяти днів. Якщо позов не подано, суд визначає строк для його подання.

Ухвала про арешт є підставою для затримання судна або обмеження його пересування в порту до скасування арешту.

Після вручення ухвали про арешт судна капітан порту та відповідні органи повинні вжити заходів, щоб заборонити вихід судна з порту.

Судова практика після 2017 року показує, що вимоги до доказів зменшилися, а суди стали більш лояльними до визначення розміру зустрічного забезпечення.

Використані джерела

1. Kazmi M. H. Arrest of ships in Pakistan. *Arrest of ships*. 1988. 7. P. 67.
2. Селіванов М. Г. Процесуальний інститут арешту судна для забезпечення морської вимоги у господарському процесі в Україні. *Lex Portus*. 2018. № 6. С. 36–48. URL: https://doi.org/10.26886/2524–101X. 6.2018.3
3. Жорник І. В. До питання про конфлікт кваліфікації норм уніфікованих міжнародних морських угод. *Правова система України в умовах державних реформаційних процесів сьогодення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, Україна, 26–27 жовтня 2012 р.). Х.: Видав. дім «Гельветика», 2012. С. 96–98.

Ірина СТРЮКОВА
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Малєєва (Карпенко) Г. Л.***

ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА РЕЖИМ ВОДНИХ ПРОСТОРІВ

Актуальність теми правового статусу та режиму водних просторів в Україні обумовлена значенням водних ресурсів для національної безпеки, економіки та екології, особливо в умовах збройного конфлікту та змін клімату. На тлі військової агресії та порушення екологічної рівноваги, доступ до водних ресурсів у регіонах, як-от Азовське море, стає предметом міжнародного права та безпекових питань. Актуальність цього питання також зростає через необхідність адаптації водного законодавства України до норм Європейського Союзу, що є частиною зобов'язань України за Угодою про асоціацію з ЄС.

Наукова розробка правового режиму водних просторів України зазнала значного прогресу останніми роками. Дослідження спрямовані на вирішення питань управління водними ресурсами, зокрема внутрішніми водами та морськими зонами, з огляду на потреби адаптації до європейського законодавства та умов війни. Національне законодавство було оновлене шляхом прийняття Закону «Про внутрішній водний транспорт», який враховує стандарти ЄС у сфері водного транспорту, фрахтування та сертифікації професійних кваліфікацій [1]. Також значні зусилля спрямовані на удосконалення технічних стандартів для суден внутрішнього плавання та розвиток річкових інформаційних систем, що покращують безпеку та екологічну стабільність водних ресурсів.

За міжнародним правом, Україна має право на суверенітет та юрисдикцію в межах своїх внутрішніх вод і територіального моря. Це означає можливість контролю за доступом іноземних суден та управління природними ресурсами в цих зонах. Законодавчі норми України в цій галузі регулюються на основі Конвенції ООН з морського права 1982 року, що визначає правові принципи управління такими зонами [2]. Водночас ВЕЗ надає державі право на управління ресурсами у морській зоні за межами територіального моря, але без обмеження свободи судноплавства.

Зокрема, Закон України «Про прилеглу зону» визначає прилеглу зону як частину моря, що розташована за межами територіального моря, до 24 морських миль від вихідної лінії. У цій зоні Україна має право контролювати дотримання митного, фіскального, імміграційного та санітарного законодавства, зокрема для попередження порушень з боку іноземних суден. Цей закон є актуальним у контексті во-

єнних дій, адже спрямований на захист суверенітету України в межах прилеглих вод і територіального моря від порушень, пов'язаних із незаконними операціями іноземних військових суден [3].

Екологічні аспекти управління водними ресурсами, зокрема Дніпра, Дністра, Дунаю та інших річкових басейнів, регулюються законами України про охорону навколишнього середовища та водного законодавства. В умовах війни питання сталого управління водними ресурсами набули критичного значення, адже пошкодження інфраструктури та забруднення водних об'єктів потребують негайних заходів для запобігання екологічним катастрофам.

Таким чином, правовий статус та режим водних просторів України базуються на міжнародному морському праві, національному законодавстві та нормативно-правових актах, адаптованих до європейських стандартів. В умовах військових дій особливу роль відіграє захист прилеглої зони та виключної економічної зони для забезпечення безпеки та економічної стабільності України. Зусилля спрямовані на підтримання екологічної безпеки водних ресурсів і адаптацію законодавства для інтеграції в ЄС та протистояння викликам воєнного часу.

Використані джерела

1. Про внутрішній водний транспорт: Закон України від 03.12.2020 № 1054-IX: станом на 28 трав. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1054–20#Text (дата звернення: 29.10.2024).
2. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року та Угоди про імплементацію Частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року: Закон України від 03.06.1999 № 728-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728–14#Text (дата звернення: 29.10.2024).
3. Про прилеглу зону України: Закон України від 06.12.2018 № 2641-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2641–19#Text (дата звернення: 29.10.2024).

Яна СУНИЦЯ
студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Павлова Ю. С.***

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ У НАКАЗНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Наказне провадження — це процесуальний механізм у цивільному судочинстві, за допомогою якого суд вирішує питання про стягнення коштів або витребування майна з боржника на підставі судового наказу без проведення судового засідання, на користь особи, що має право на вимогу. Згідно з ч. 3 ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України, наказне провадження застосовується для розгляду заяв про стягнення незначних грошових сум, де відсутній спір або заявнику невідомо про його наявність. Важливою особливістю є те, що у наказному провадженні сторонами є стягувач та боржник, а не позивач і відповідач, і в окремих випадках стягувач може бути також заявником. Також варто зазначити, що навіть за наявності всіх умов для видачі судового наказу стягувач має право звернутися до суду не через спрощену процедуру, а подати звичайну позовну заяву.

Суд не має права відмовити у прийнятті позову, однак зобов'язаний роз'яснити заявнику його право та переваги наказного провадження. До основних переваг наказного провадження можна віднести наступне:

– Швидкість захисту прав: наказне провадження дозволяє оперативно захистити та відновити порушені права заявника. Однак у випадках, коли боржник — фізична особа, не підприємець, строк вирішення справи може затягуватися через затримки з наданням інформації про місце його проживання.

– Зниження витрат судової системи: розгляд справи в порядку наказного провадження значно скорочує бюджетні витрати на функціонування судової системи завдяки спрощеному процесу. Це включає відсутність необхідності у виклику та участі заявника і боржника, а також можливість розгляду справи в письмовому вигляді [1].

Варто зазначити, що в наказному провадженні процес доказування, як він зазвичай розуміється в класичному судочинстві, має свої особливості. Справа вирішується лише на основі заяви та документів, поданих заявником, без участі обох сторін (заявника та боржника), що унеможливлює надання доказів з боку боржника на противагу доказам заявника. Також розгляд справи здійснюється переважно на підставі письмових чи електронних доказів. Відповідно до ч. 2 ст. 77 ЦПК, предметом доказування є обставини, що підтверджують заяв-

лені вимоги чи заперечення, а також інші факти, що мають значення для розгляду справи та мають бути встановлені при ухваленні судового рішення.

Згідно зі ст. 163 ЦПК, в заяві про видачу судового наказу необхідно вказати перелік доказів, якими заявник обґрунтовує свої вимоги, і додати копії документів (наприклад, договору або інших доказів), що підтверджують обставини, на яких ґрунтуються ці вимоги.

Особливу увагу слід приділити обставинам, які потрібно підтвердити заявнику для отримання судового наказу. За ЦПК, заявником може бути особа, якій належить право вимоги. Згідно з ч. 8 ст. 165 ЦПК, суд відмовляє у видачі наказу, якщо з поданої заяви не вбачається виникнення або порушення права на грошову вимогу. Таким чином, заявник повинен довести своє право на вимогу до боржника. Для цього важливо підтвердити наявність зобов'язальних відносин між сторонами [2].

Оскільки наказне провадження передбачає стягнення тільки грошових коштів, заявник має підтвердити саме грошове зобов'язання боржника. Наприклад, у випадку стягнення невиплаченої заробітної плати заявник повинен підтвердити наявність трудових правовідносин, які підтверджуються трудовим договором або іншими документами. Однак факт існування зобов'язання не є підтвердженням його порушення. Право вимоги виникає лише у разі порушення зобов'язання боржником, тобто невиплати коштів у необхідному обсязі чи в зазначений термін. Заявник повинен також підтвердити факт порушення зобов'язання, зокрема невиплату або ненадходження коштів у визначений спосіб.

Сьогодні підтвердити факт невиконання зобов'язання значно легше завдяки поширенню безготівкових розрахунків і широким можливостям для управління фінансами через банківські картки за допомогою смартфонів, персональних комп'ютерів та інших технічних засобів. Наприклад, заробітна плата працівника часто перераховується на банківську картку, оплата комунальних послуг здійснюється через онлайн-банкінг, розрахунки за товари чи послуги можна здійснити банківською карткою, а передача грошей між фізичними особами часто відбувається через банківські перекази.

Враховуючи ці зміни, можна зробити висновок, що в справах наказного провадження предметом доказування є: 1) наявність боргу між стягувачем і боржником; 2) невиконання грошового зобов'язання боржником. Це означає, що заявник має надати достатні докази, які підтверджують факт існування заборгованості та її невиплату [3].

Наказне провадження призначене для розгляду незначних спорів, що зазвичай стосуються малих сум або простих вимог (п. 3 ч. 2 ст. 19 ЦПК). Тому при подачі заяви про видачу судового наказу заявник

повинен ретельно врахувати суму стягнення, оскільки для розгляду справи в рамках наказного провадження існують обмеження щодо розміру вимоги. Ці обмеження допомагають забезпечити швидкий і ефективний розгляд простих і не складних справ, що є основною метою наказного провадження.

Також варто зауважити, що наявність належних доказів є ключовим фактором для успішного розгляду справи, оскільки суд може винести наказ тільки тоді, коли вимоги заявника підтверджені належними документами, а факт порушення зобов'язань чітко доведений.

Використані джерела

1. Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: https://www.helsinki.org.ua/articles/nakazne-provadzhennya-ta-poryadok-skasuvannya-sudovoho-nakazu-v-tsyvilnij-spravi/
2. Цивільний процесуальний кодекс України, редакція від 06.11.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618–15#top
3. Грабовська О. Межі предмета доказування в цивільному процесі. *Jurnalul juridic naţional: teorie şi practică*. 2015. Decembrie, № 6. С. 121–123. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/6/26.pdf.

Марія ТАРАСЕНКО
студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Коваль Н. О.***

ФАКТОРИ, ЩО СПРИЯЮТЬ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ СИСТЕМ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ

Сьогодні, глобалізація все більше продовжує змінювати світову економіку, саме тому виникає все більше необхідність у впровадженні нових інструментів, які будуть дієвими та ефективними, одним з пріоритетних напрямків стали митні процеси, адже з'явились нові плани щодо реформування митних систем — одним з них стало запровадження Електронної митниці, (або Е-митниці, Цифрової митниці), яка має на меті впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для вдосконалення митних процедур, автоматизації процесів та покращення обміну даними і інформацією між всіма учасниками міжнародної торгівлі. Ще 7 вересня 2008 року Кабінет Міністрів України розпорядженням № 1236 затвердив Концепцію створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця», яка передбачає реалізацію проекту в три етапи до 2025 року [1].

Як влучно зазначала Гуцул І. А.: «Електронна митниця, також відома як Е-митниця або цифрова митниця, передбачає використання передових інформаційно-комунікаційних технологій для оптимізації митних процедур, автоматизації процесів і покращення обміну даними та інформацією між зацікавленими сторонами, залученими до міжнародної торгівлі» [4].

Запровадження електронної митниці було зумовлено багатьма факторами.

По-перше, одним з ключових напрямків стала Євроінтеграція, адже коли Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС, постала необхідність адаптації принципів роботи в багатьох сферах до стандартів країн Європейського Союзу. Оскільки ЄС є переважно митним союзом, митна система стає однією з ключових галузей у контексті майбутнього членства, саме з цим пов'язані внесення змін до національного законодавства.

1 жовтня 2022 року Україна приєдналася до Конвенції про процедуру спільного транзиту та розпочала міжнародне застосування NCTS, ставши 36-ю країною-учасницею цього договору.

Основним пріоритетом для ЄС є впровадження безпаперових процесів та переведення всіх процедур в електронний формат. Країни-учасниці реалізують програму «Ініціатива електронної митниці» («Electronic customs initiative»), що закріплена в Митному кодексі ЄС [5]. Проект «Е-Митниця» має на меті забезпечити: 1) обмін інформацією між економічними операторами та митними адміністраціями країн ЄС, 2) взаємодію між митними органами країн ЄС, 3) управління операціями, пов'язаними зі зберіганням інформації.

По-друге, суб'єкти господарювання, які переміщують товари через кордон, часто мали певні труднощі, пов'язані із затримками через недостатню автоматизацію та несвоєчасний зв'язок між митними органами. Це, в свою чергу, призводило до затримок у доставці товарів кінцевим покупцям. У 2018 році було запроваджено систему «Єдиного вікна» відповідно до рекомендації № 33 Європейської Економічної Комісії ООН (UN/CEFACT) [3], система значно скорочує кількість видів контролю, які проводять державні органи під час переміщення товарів через митний кордон, що покращує інтегрування та координацію митних процесів. В 2023 році почала працювати інша система, яка була покликана полегшити здійснення митних процедур — «єЧерга»: «Наразі вона діє в 28 міжнародних автомобільних пунктах пропуску, на 20 з них можна вибрати часовий слот для перетину кордону» [6].

По-третє, потреба в електронній митниці зумовлена сучасними викликами міжнародної торгівлі, які становлять й переваги запровадження Е-митниці. Основні фактори включають: 1) Зменшення бюрократії: автоматизація процесів знижує обсяг паперової документації та спрощує митні процедури. 2) Підвищення ефективності: електронне подання декларацій та автоматична перевірка даних прискорюють митне оформлення. 3) Прозорість і контроль: реєстрація документів в електронному форматі підвищує прозорість, зменшуючи корупційні ризики і покращуючи точність даних. 4) Сприятливе бізнес-середовище: удосконалені митні процедури знижують витрати та ризики для бізнесу. 5) Відповідність міжнародним стандартам: впровадження електронної митниці відповідає вимогам міжнародних норм, сприяючи гармонізації процесів. 6) Безпека національних інтересів: покращений контроль за ввезенням та вивезенням товарів забезпечує захист національних інтересів. 7) Забезпечення інтеграції в міжнародні ланцюги постачання: Електронна митниця сприяє інтеграції країн у глобальні ланцюги постачання, забезпечуючи швидке та ефективне митне оформлення [5].

Ці основні фактори, демонтрують переваги запровадження електронної митниці, але існують й певні виклики пов'язані з потребою в значних інвестиціях в Інформаційно-комунікаційні технології, навчанні митників та суб'єктів господарювання, інтеграції різних систем, а також проблем конфіденційності та безпеки даних.

Отже, в умовах глобалізації та діджиталізації електронна митниця є важливим інструментом в здійсненні митного адміністрування, забезпеченні безперебійної та безпечної транскордонної торгівлі, яка забезпечена сучасним міжнародним співробітництвом, її поява є обумовлена рядом основоположних причин та є надзвичайно важливою для України.

Використані джерела

1. Про схвалення Концепції створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця»: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1236-р (2008). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1236–2008-р
2. Про Концепцію інтегрування системоутворюючих компонентів технічних та спеціальних засобів митного контролю з автоматизованою системою митного оформлення Держмитслужби України: Наказ Державної митної служби України № 191 (2012). URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0191342–12#Text
3. Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законів України щодо запровадження механізму «єдиного вікна» та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України: Закон України від 06.09.2018 № 2530-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2530–19#Text (дата звернення: 28.10.2024).
4. Гуцул І. А. Імплементація досвіду зарубіжних країн в українську практику митного контролю. *Економіка та суспільство*. 2021. 28. URL: https://doi.org/10.32782/2524- 0072/2021–28–47 (дата звернення: 27.10.2024).

5. Гапонюк М. А., Бороденко Т. М. Трансформація митниці: фактори появи електронної митниці. *Журнал Грааль*. 2023. № 26 (квітень). URL: https://archive.journal-grail.science/index.php/2710–3056/article/view/1100 (дата звернення: 27.10.2024).
6. єЧерга: вперше опублікували відкриті дані про пасажирські перевезення / Міністерство цифрової трансформації України. URL: https://thedigital.gov.ua/news/echerga-vpershe-opublikuvali-vidkriti-dani-pro-pasazhirski-perevezennya (дата звернення: 28.10.2024).

Софія ТИМОШЕНКО
студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Коваль Н. О.***

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО КОНТРАБАНДИ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

Проблема контрабанди культурних цінностей є однією з найгостріших у сфері збереження культурної спадщини. Ця проблема має не лише культурний, а й економічний і соціальний вимір, оскільки культурні цінності є невід'ємною частиною національного багатства та історичної пам'яті. Однією з головних причин незаконного обігу культурних цінностей є відсутність чіткого та єдиного розуміння того, що саме вважається культурною цінністю. Недосконаліть законодавства та відсутність ефективних механізмів охорони таких об'єктів створюють сприятливі умови для контрабанди. Для вирішення цієї проблеми необхідно розробити детальніші критерії визначення культурних цінностей та вдосконалити процедури їх переміщення через митний кордон.

Згідно зі статистичними даними ДМСУ, щорічний експорт культурних цінностей з України становить близько 380 тисяч доларів США, тоді як імпорт — близько 4 мільйонів доларів США. Однак через відсутність детальної статистики про контрабанду культурних цінностей, можна лише припускати її реальні масштаби. Проте не викликає сумнівів, що ця проблема існує і є досить серйозною.

Взагалі, термін «культурні цінності» визначено в п. 18 ч. 4 ст. 4 Митного кодексу України (далі — МКУ) [1] і в ст. 1 Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» [2], але визначення є ідентичними. Під культурними цінностями розуміють: «об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства». Однак у

вищезазначеному Законі надається деталізований вичерпний список культурних цінностей шляхом поділу їх на окремі категорії.

Кримінальним кодексом України, а саме ст. 201, визначається відповідальність за переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, тобто контрабанда культурних цінностей. Згідно зі ст. 12 Кримінального кодексу України контрабанда належить до тяжких злочинів і карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років [3].

Одним з основних завдань Державної митної служби України (далі — ДМСУ) є забезпечення дотримання митного законодавства стосовно культурних цінностей. Це включає в себе контроль за їх переміщенням через митний кордон, боротьбу з контрабандою та вирішення питань щодо передачі культурних цінностей у державні музейні, бібліотечні та архівні фонди або релігійним організаціям [4].

Однією з головних перешкод для ефективного контролю ДМСУ за вивезенням культурних цінностей є відсутність доступу до чітко визначеного переліку предметів, які заборонено вивозити за межі України. Слід погодитись з твердженням Гуцул І. А., що вирішенням цієї проблеми могло б стати спільна робота з Міністерством культури над створенням електронних баз даних культурних цінностей та їх подальша інтеграція в системи Державної митної служби могли б суттєво покращити контроль за вивезенням культурної спадщини [5].

Також, не менш важливою проблемою у митному контролі культурних цінностей є те, що списки культурних цінностей, що складаються Міністерством культури України, не відповідають вимогам Гармонізованої системи опису та кодування товарів, якою користуються митні органи. Ця невідповідність ускладнює автоматизований контроль за переміщенням культурних цінностей через митний кордон України, а також унеможливлює ефективний обмін інформацією з іноземними митними органами.

Митні служби країн, які масово приймають українських біженців, стикаються зі значними труднощами при здійсненні митного контролю за культурними цінностями, що ввозяться цими особами. Причиною таких труднощів є суттєві розбіжності між українським законодавством, яке регулює вивезення культурних цінностей, та міжнародними стандартами у цій сфері. Відсутність єдиних критеріїв для визначення культурної цінності, неоднозначність у тлумаченні термінології та різні процедури оформлення таких предметів ускладнюють процес верифікації їхнього законного походження. Внаслідок цього, митники не мають достатніх підстав для того, щоб однозначно визначити, чи було дотримано всі необхідні формальності при виве-

зенні культурної цінності з України, що створює значні ризики для незаконного обігу культурної спадщини [5].

Підсумовуючи все вищевикладене, можна дійти висновку, що проблема контрабанди культурних цінностей є складною і багатогранною, що вимагає системного підходу до її вирішення. Нечітке законодавство, відсутність єдиного реєстру культурних цінностей та недостатня координація між державними органами створюють сприятливі умови для незаконного обігу культурних цінностей. Для ефективної боротьби з контрабандою необхідно уточнити визначення культурних цінностей, вдосконалити законодавчу базу, створити єдиний електронний реєстр та посилити міжнародне співробітництво. Лише за умови реалізації таких заходів можна забезпечити збереження культурної спадщини України.

Використані джерела

1. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI / Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495–17.
2. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 21.09.1999 № 1068-XIV: станом на 31 груд. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068–14#Text
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III: станом на 7 верес. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341–14#Text
4. Положення про Державну митну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 227. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227–2019-%D0%BF#Text
5. Войцещук А., Гуцул І. Контрабанда культурних цінностей: сучасні загрози та шляхи їх подолання. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. № 6(6). URL: https://doi.org/10.52058/3041–1254–2024–6(6)-44–56

Руслана ТІТЕНКО
студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — д. ю. н., професор ***Аверочкіна Т. В.***

МІЖНАРОДНИЙ ТРИБУНАЛ З МОРСЬКОГО ПРАВА У СПРАВІ УКРАЇНИ ПРОТИ КРАЇНИ-АГРЕСОРА

Міжнародний трибунал з морського права (МТМП) став важливим інструментом у сфері регулювання міжнародних відносин та захисту прав держав на морських просторах. Справа України проти Росії, що виникла у контексті анексії Криму та агресивних дій у Чорному морі, стала знаковою подією, яка не лише висвітлює серйозні правові питання, але й ставить під сумнів існуючі механізми міжнародного правосуддя.

Актуальність дослідження має виняткову актуальність у сучасному контексті глобальної політики та міжнародних відносин. В умовах зростаючої напруги та конфліктів, пов'язаних з правами на морські ресурси та безпекою в акваторіях, важливо оцінити роль міжнародних інституцій у вирішенні спорів.

Конвенція ООН з морського права, прийнята у 1982 році, є одним із ключових міжнародно-правових актів, що визначають поведінку держав у сфері морських відносин. Цей документ став основою для створення Міжнародного трибуналу з морського права, який виконує функції судового органу на міжнародному рівні [2]. Міжнародний трибунал з морського права має завдання вирішувати спори, які виникають між державами-учасницями Конвенції, щодо інтерпретації та застосування її норм. Крім того, трибунал має повноваження розглядати суперечки, що стосуються тлумачення чи застосування інших міжнародних угод у сфері морського права, якщо ці угоди містять положення про юрисдикцію трибуналу. Він займається не лише спорами між державами, але й конфліктами між державами та міжнародними організаціями, такими як Орган з морського дна, а також випадками, коли фізичні чи юридичні особи звертаються щодо питань, пов'язаних з використанням морського дна [4, с.124].

Як морська держава, Україна є учасником ряду існуючих морських суперечок. Крім того, можливість виникнення нових спірних ситуацій за участю України є досить реальною [1, с.213].

У світлі ситуації, що виникла внаслідок повномасштабного вторгнення та окупації Кримського півострова Російською Федерацією, а також ведення економічної діяльності в прилеглих акваторіях, Україна використовує всі доступні механізми для вирішення спірних питань. Метою цих дій є встановлення фактів і надання належної правової оцінки діяльності Російської Федерації в контексті міжнародних судових та арбітражних установ. Це стосується виключної економічної зони та континентального шельфу, де Україна має свої суверенні права [3, с. 73].

Особливе значення має пункт 5 статті 290, який регулює порядок визначення суду або арбітражу для розгляду запиту про тимчасові заходи, якщо спір щодо тлумачення чи застосування Конвенції має бути розглянутий арбітражем, що ще не було створено відповідно до Додатка VII або Додатка VIII Конвенції. Недавнім прикладом застосування цього пункту є справа про затримання трьох кораблів Військово-морських сил України (Україна проти Російської Федерації). Трибунал дійшов висновку, що арбітраж, який має бути сфор-

мований відповідно до Додатка VII, prima facie може мати юрисдикцію для вирішення цього спору. Зважаючи на терміновість ситуації та ймовірність заподіяння непоправної шкоди, були призначені ряд тимчасових заходів, включаючи вимоги про негайне звільнення українських військовослужбовців і кораблів, а також зобов'язання надати звіт про виконання цих заходів [5, с.309–311]. Справа України проти Росії акцентує увагу на критичній ролі міжнародних судових органів у підтриманні правового порядку в морських просторах та захисті прав суверенних держав. Вона також стала важливим прецедентом у практиці Міжнародного трибуналу з морського права, оскільки продемонструвала, як міжнародне право може бути використане для розв'язання спірних питань, що виникають внаслідок військових конфліктів. Аналіз цієї справи є важливим не лише для України, а й для всього міжнародного співтовариства, оскільки підкреслює необхідність дотримання норм міжнародного права у міждержавних відносинах та забезпечення безпеки на морі в умовах зростаючої агресії

Отже, справа України проти Росії є ключовим прикладом впливу міжнародних судових органів на регулювання відносин у морській сфері та захист суверенних прав держав. У контексті анексії Криму та агресивних дій у Чорному морі ця справа підкреслює важливість дотримання норм міжнародного права та функціонування Міжнародного трибуналу з морського права.

Використані джерела

1. Галімурка П. І. Механізм призначення тимчасових заходів у спорах щодо тлумачення або застосування Конвенції ООН з морського права. *Науковий вісник Ужгородського університету.* Серія: Право. 2023. Т. 2, вип. 76. С. 212–219.
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf
3. Наумчук Д. Титул над територією у встановленні юрисдикції Міжнародного трибуналу з морського права у справі України проти Росії. *Society and Security*. 2024. № 2–3(3). С. 72–77.
4. Пасічник Я. С. Тлумачення Міжнародним Трибуналом з морського права (місто Гамбург) Конвенції ООН з морського права 1982 року. *Global Trends and Direction of Scientific Research Development*: XXXII International scientific and practical conference (July 31-August 2, 2024) Hamburg, Germany. International Scientific Unity, 2024.
5. Order of 25 May 2019 on Request for the prescription of provisional measures in Case concerning the detention of three Ukrainian naval vessels (Ukraine v. Russian Federation), Provisional Measures: International Tribunal for the Law of the Sea. URL: http://surl.li/vsjpij

Володимир ТОДОЩАК
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Заверюха М. М.***

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКИДІВ ЗАБРУДНЮЮЧИХ РЕЧОВИН В АТМОСФЕРУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Проблема забруднення атмосферного повітря є однією з найгостріших екологічних проблем сучасності, що має глобальний характер та безпосередньо впливає на здоров'я людей і стан навколишнього середовища. В Україні, як і в багатьох інших країнах світу, питання правового регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферу набуває все більшої актуальності. Це зумовлено зростанням промислового виробництва, збільшенням кількості транспортних засобів та іншими факторами антропогенного впливу на довкілля [1]. Вказані питання розглядалися в працях: В. І. Андрейцева, Г. І. Балюк, І. І. Каракаша, М. В. Краснової, Н. Р. Малишевої та ін. Ефективне правове регулювання викидів забруднюючих речовин є ключовим інструментом у боротьбі за чисте повітря та збереження екологічної рівноваги. Воно покликане встановити чіткі норми та правила для суб'єктів господарювання, визначити механізми контролю та відповідальності за порушення екологічного законодавства

Сучасний стан правового регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферу в Україні базується на комплексній системі нормативно-правових актів, включаючи Конституцію України, Закон України «Про охорону атмосферного повітря» [2] та інші закони, що стосуються охорони навколишнього середовища. Регулювання включає підзаконні акти, які встановлюють нормативи викидів, порядок видачі дозволів та методики розрахунку збитків. Впроваджено економічні механізми, зокрема екологічний податок за викиди. Україна є учасницею міжнародних угод з охорони атмосферного повітря, що впливає на національну політику щодо зменшення викидів. Незважаючи на розгалужену систему, існують проблеми з ефективністю контролю, необхідністю оновлення технічних регламентів та гармонізації законодавства з нормами ЄС.

Міжнародний досвід регулювання викидів забруднюючих речовин демонструє різноманітні підходи та інноваційні рішення. Європейський Союз застосовує комплексну систему регулювання через директиви, США використовують систему «cap-and-trade» для регулювання викидів парникових газів, Японія впровадила суворі стандарти для автомобільних викидів та систему податкових пільг для екологіч-

но чистих технологій, а Китай розпочав масштабну програму модернізації промисловості та розвитку відновлюваної енергетики [3].

Основні проблеми правового регулювання викидів в Україні включають недостатню ефективність механізмів контролю за дотриманням встановлених нормативів викидів, невідповідність деяких нормативів сучасним екологічним вимогам та міжнародним стандартам, недосконаліть системи штрафів та відповідальності за порушення екологічного законодавства, недостатню узгодженість між різними нормативно-правовими актами та низький рівень впровадження новітніх технологій очистки викидів.

Шляхи вдосконалення законодавства щодо регулювання викидів в Україні передбачають комплексний підхід, включаючи гармонізацію українського законодавства з нормами ЄС, вдосконалення системи моніторингу через впровадження автоматизованих систем контролю, перегляд системи штрафів, розробку ефективних економічних стимулів для підприємств, що впроваджують екологічно чисті технології, та прийняття нових законодавчих актів щодо впровадження найкращих доступних технологій.

Для підвищення ефективності регулювання необхідно гармонізувати українське законодавство з нормами ЄС, впровадити новітні технології очистки викидів та забезпечити адекватні штрафи за порушення [4]. Ці заходи сприятимуть покращенню якості повітря, зменшенню забруднення та захисту здоров'я населення, створюючи більш стійке екологічне середовище для майбутніх поколінь.

Використані джерела

1. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2020 році / Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoryng/natsionalni-dopovidi-pro-stan-navkolyshnogo-pryrodnogo-seredovyshha-v-ukrayini/ (дата звернення: 15.10.2024).
2. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16 жовтня 1992 року в редакції Закону України від 21 червня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 48. Ст. 252.
3. European Environment Agency. Air quality in Europe — 2022 report. EEA Report No 05/2022. URL: https://www.eea.europa.eu/publications/air-quality-in-europe-2022 (дата звернення: 15.10.2024).
4. World Health Organization. WHO global air quality guidelines: particulate matter (PM2.5 and PM10), ozone, nitrogen dioxide, sulfur dioxide and carbon monoxide. — Geneva: World Health Organization, 2021. URL: https://www.who.int/publications/i/item/9789240034228 (дата звернення: 15.10.2024).

Володимир ТОДОЩАК
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Закаленко О. В.***

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ПІДПИСІВ ТА ЕЛЕКТРОННОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

Цифрові підписи та електронна ідентифікація є ключовими елементами сучасного інформаційного суспільства, що забезпечують безпеку та довіру в електронному середовищі. В Україні правове регулювання цієї сфери започатковано Законом «Про електронні довірчі послуги» 2017 року, який гармонізував українське законодавство з європейськими нормами, зокрема з Регламентом eIDAS [1].

Правове регулювання електронного цифрового підпису (ЕЦП) та BankID має суттєві відмінності як у механізмах реалізації, так і у сфері застосування. ЕЦП регулюється насамперед Законом «Про електронні довірчі послуги», який встановлює чіткі вимоги до кваліфікованого електронного підпису, порядку його створення та перевірки[2]. Кваліфікований електронний підпис створюється з використанням спеціального технічного засобу — носія особистого ключа, який повинен мати сертифікат відповідності комплексної системи захисту інформації. Процедура отримання ЕЦП передбачає особисту ідентифікацію користувача в акредитованому центрі сертифікації ключів та генерацію унікальної пари ключів — відкритого та особистого.

На відміну від ЕЦП, система BankID функціонує на основі Положення Національного банку України «Про затвердження Положення про Систему BankID Національного банку України» [3] та використовує вже наявні механізми верифікації клієнтів банківських установ. BankID — це система електронної ідентифікації, яка дозволяє громадянам підтверджувати свою особу онлайн за допомогою банківських даних. В Україні BankID впроваджено з метою спрощення доступу до державних та комерційних послуг, де потрібно підтвердження особистості. Система побудована на принципах безпеки та конфіденційності, що забезпечує користувачам можливість авторизації в державних системах і сервісах через облікові записи банків BankID дозволяє здійснювати віддалену ідентифікацію особи через її банківський акаунт, використовуючи дані, які банк попередньо перевірив при відкритті рахунку. Ця система є більш гнучкою та зручною для користувачів, оскільки не вимагає додаткових технічних засобів, але має обмежену сферу застосування порівняно з ЕЦП.

Для захисту персональних даних, запобігання шахрайству та забезпечення довіри до цифрових послуг важливого значення набувають принципи електронної ідентифікації, а також встановлення чітких процедур обробки та зберігання персональних даних. Зокрема, одним із таких принципів є принцип «privacy by design», що означає, що захист особистих, персональних даних вбудовується в структуру системи з самого початку. Це включає мінімізацію обробки персональних даних, шифрування інформації за замовчуванням та впровадження механізмів контролю доступу до даних. Електронний додаток «Дія», який інтегрує документи громадян та надає доступ до адміністративних послуг, функціонує за принципом «privacy by design», що використовує мінімізацію збору та зберігання персональних даних. Таким чином, персональні дані користувачів є захищеними, а доступ до них контролюється за допомогою багаторівневої аутентифікації та шифрування.

Наступний принцип це «privacy by default» означає, що налаштування системи за замовчуванням повинні забезпечувати максимальний захист приватності користувача, і будь-які відхилення від цього рівня захисту мають бути свідомим вибором користувача [4]. Таким чином, відповідно до принципу «privacy by default» персональні дані автоматично захищені без будь-яких дій з боку користувача.

Електронна ідентифікація регулюється низкою нормативних актів, які визначають порядок використання різних засобів ідентифікації, включаючи електронний цифровий підпис, MobileID та BankID. Важливим аспектом є забезпечення інтероперабельності різних систем ідентифікації, що вимагає координації між державними органами та приватним сектором.

Підсумовуючи, адміністративно-правові аспекти використання цифрових підписів та електронної ідентифікації є динамічною сферою, яка вимагає постійного вдосконалення нормативної бази та адаптації до технологічних змін. Успішне вирішення цих завдань є критично важливим для розвитку цифрової економіки та електронного урядування в Україні, а також для забезпечення конкурентоспроможності країни на міжнародній арені в умовах глобальної цифровізації.

Використані джерела

1. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 року № 2155-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155–19
2. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 01.12.2022 року № 2155-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801–20#n323

3. Про затвердження Положення про Систему BankID Національного банку України: Постанова Національного банку України від 17.03.2020 року № 32. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0032500–20#Text
4. Privacy by Design and by Default. URL: https://www.avitar.legal/post/privacy-by-design-and-by-default

Володимир Тодощак
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — асистент ***Піть І. Ю.***

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ КІБЕРБЕЗПЕКИ

Станом на теперішній час, враховуючи вітчизняні та закордонні темпи розвитку інформаційних технологій, одним із пріоритетних напрямків розвитку національної безпеки є кібербезпека. Так, слід констатувати, що українське законодавство у сфері кібербезпеки значно розвинулося в останні роки. Зокрема, особливої уваги потребує Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки», прийнятий 05.10.2017 року. Нормативно-правовий акт передбачає засади для протидії кіберзлочинності, окреслює заходи із захисту критичної інфраструктури та об'єктів державного значення [1].

Варто відзначити, що основним адміністративно-правовим аспектом кібербезпеки є регулювання діяльності суб'єктів, що забезпечують кіберзахист, зокрема операторів критичної інфраструктури. Законодавство встановлює вимоги до цих суб'єктів, зокрема впровадження систем моніторингу кіберзагроз, захисту даних та реагування на інциденти. Крім того, держава здійснює контроль за виконанням цих вимог через органи державної влади, що мають відповідні повноваження [2, ст. 73].

Сфера кібербезпеки також охоплює питання захисту персональних даних, які можуть стати об'єктом кіберзлочинів. Порушення вимог щодо захисту інформації є адміністративним правопорушенням, яке передбачає накладення штрафів або інших санкцій. Важливим є впровадження інноваційних підходів до безпеки, таких як використання технологій штучного інтелекту для виявлення та протидії кіберзагрозам [3, ст. 38].

Варто відзначити, що натепер адміністративні правопорушення у сфері кібербезпеки стають більш різноманітними. Серед найбільш поширених порушень можна виділити несанкціонований доступ до

інформаційних систем, порушення конфіденційності даних, втручання в роботу комп'ютерних систем і мереж. Такі делікти завдають шкоди не лише окремим особам, але й суспільству в цілому, підриваючи довіру до електронних сервісів і систем державного управління.

Однією з проблем є відсутність у багатьох підприємств та організацій належного рівня кіберзахисту, що стає причиною кіберінцидентів. Недотримання вимог щодо безпеки інформації призводить до витоків даних або кібернападів на інформаційні системи. Такі порушення підпадають під адміністративну відповідальність за невиконання правил кіберзахисту, зокрема на рівні окремих службовців або юридичних осіб, що не впровадили необхідних заходів [4, ст. 6].

Адміністративно-правова відповідальність за кіберправопорушення передбачає застосування санкцій до осіб, що порушують правила захисту інформації або неправомірно використовують кіберзасоби. Це включає штрафи за невиконання заходів щодо захисту інформаційних систем, а також відповідальність за порушення законодавства про кібербезпеку з боку юридичних осіб та посадових осіб. Для ефективної боротьби з такими правопорушеннями необхідно забезпечити співпрацю між державними органами, бізнесом та міжнародними організаціями.

Законодавство України щодо кібербезпеки знаходиться в постійному процесі оновлення у зв'язку з появою нових загроз. Це включає розвиток регуляторних актів, що сприяють створенню ефективної системи кіберзахисту. Сучасні тенденції у сфері кібербезпеки вимагають від держави впровадження нових підходів до захисту інформаційних систем, таких як застосування криптографічних технологій, розробка національних стандартів кіберзахисту та посилення відповідальності за кіберзлочини.

Використані джерела

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163–19#Text (дата звернення: 06.11.2024 року).
2. Бурячок В. Л., Толубко В. Б., Хорошко В. О., Толюпа С. В. Інформаційна та кібербезпека: соціотехнічний аспект. Київ: ДУТ, 2015. 288 с.
3. Довгань О. Д., Доронін І. М. Ескалація кіберзагроз національним інтересам України та правові аспекти кіберзахисту. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2017. 107 с.
4. Діордіца І. В. Кібербезпекова політика України: стан та пріоритетні напрями реалізації. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 548 с.

Ольга ТРОСТЕНЮК
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Батанова Л. О.***

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФРАХТУВАЛЬНИХ СУДЕН

Тема правового регулювання фрахтувальних суден є надзвичайно актуальною в умовах сучасного міжнародного судноплавства, оскільки фрахтування відіграє ключову роль у морських перевезеннях і торгівлі [1]. Фрахтування — це договір, за яким власник судна (фрахтівник) надає судно або його частину іншій особі (фрахтувальнику) для перевезення вантажів або пасажирів на певний час або для виконання конкретного рейсу. Цей договір укладається в межах морського права, яке регулює взаємовідносини між сторонами та гарантує безпеку і справедливість в операціях фрахтування [2]. Фрахтування може здійснюватися як на базі разового договору для одного рейсу, так і на тривалий період, що вимагає ретельного правового регулювання.

Правове регулювання фрахтувальних суден охоплює різноманітні аспекти, що визначають права та обов'язки як фрахтівника, так і фрахтувальника. Основними документами, які регулюють ці правовідносини, є Морські кодекси окремих держав, а також міжнародні конвенції, такі як Гаазька-Вісбійська конвенція, Гамбурзькі правила і Роттердамські правила [3]. Важливу роль у регулюванні договорів фрахтування відіграють чартерні партії (договір чартеру), які встановлюють умови перевезення, розподіляють відповідальність між сторонами і регулюють форс-мажорні обставини, аварії, затримки та питання, пов'язані з оплатою [4]. Крім цього, чартерні партії часто містять положення щодо права на використання судна, умов його повернення та порядку виконання ремонтних робіт.

Один з ключових аспектів правового регулювання фрахтування суден — це відповідальність за вантаж, яка лежить на фрахтівнику до моменту передачі вантажу отримувачу. Морське право чітко визначає порядок розподілу ризиків у разі пошкодження або втрати вантажу під час рейсу, зокрема визначення обставин, при яких фрахтівник звільняється від відповідальності (наприклад, стихійні лиха або форс-мажорні ситуації) [5]. Крім того, договір фрахтування регулює питання страхування судна і вантажу, що є важливим елементом захисту інтересів обох сторін. Страхування дозволяє знизити фінансові ризики у випадку аварій або інших непередбачуваних ситуацій на морі [6].

Актуальність цієї теми зумовлена глобалізацією та збільшенням обсягів морських перевезень. Більшість міжнародних товаропотоків

здійснюються саме через морські шляхи, що робить ефективне і чітке правове регулювання фрахтування ключовим для розвитку економіки [7]. Правильне і чітке правове регулювання фрахтування сприяє ефективності роботи судноплавних компаній і знижує ризики міжнародних перевезень, що важливо для світової економіки. Відсутність чіткого регулювання або недосконалість національних законів може призвести до правових колізій та затримок у вирішенні спорів між фрахтувальниками та фрахтівниками, що створює непередбачуваність у морських перевезеннях і, відповідно, негативно впливає на міжнародні торговельні відносини.

Отже, правове регулювання фрахтувальних суден є важливою складовою морського права, яке забезпечує безпеку перевезень, захист інтересів сторін і стабільність морських правовідносин. Спираючись на міжнародні стандарти і національне законодавство, це регулювання допомагає уникати конфліктів і сприяє розвитку морської торгівлі та економіки в цілому. Належне правове регулювання фрахтування також забезпечує гармонізацію норм різних правових систем, що особливо важливо для держав, які активно беруть участь у міжнародних морських перевезеннях.

Використані джерела

1. Балобанов О. О. Правове регулювання морських перевезень: навч. посіб. Одеса: Фенікс, 2018. 282 с.
2. Кузнецов С. О., Аверочкіна Т. В. Морське право: підручник. Одеса: Фенікс, 2019. 480 с.
3. Шемякін О. М. Міжнародне приватне морське право. Одеса: Латстар, 2020. 272 с.
4. Драпайло Ю. З. Договір чартеру (фрахтування) за законодавством України: монографія. Одеса: Фенікс, 2018. 200 с.
5. Короткий Т. Р., Пашковська Л. І. Міжнародне морське право: навч. посіб. Київ: Ліра-К, 2021. 236 с.
6. Ніколаєнко С. В. Морське страхування: навч. посіб. Одеса: Фенікс, 2017. 240 с.
7. Пашковська Л. І. Морські перевезення вантажів і пасажирів: навч. посіб. Одеса: НУ «ОМА», 2019. 208 с.

Ольга ТРОСТЕНЮК
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Заверюха М. М.***

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У ПРИЙНЯТТЯ ЕКОЛОГІЧНИХ РІШЕНЬ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНСТРУМЕНТІВ

В умовах зростаючих екологічних викликів та необхідності забезпечення сталого розвитку, участь громадськості у прийнятті екологічних рішень стає одним із ключових елементів ефективного природоохоронного управління в Україні [1]. Залучення громадян до процесу прийняття екологічних рішень не лише відповідає демократичним принципам та міжнародним зобов'язанням України, але й дозволяє враховувати інтереси місцевих громад та забезпечувати більш збалансовані рішення у сфері охорони довкілля [2, С. 20]. Метою даного дослідження є аналіз існуючих законодавчих інструментів, що регулюють участь громадськості в екологічному управлінні, та оцінка їх ефективності у забезпеченні реального впливу громадян на процес прийняття екологічних рішень. Дану тему досліджували такі науковці як: А. О. Андрусевич, Г. І. Балюк, А. П. Гетьман, М. М. Заверюха, М. В. Краснова, Ю. С. Шемшученко та ін.

Законодавство України передбачає різноманітні форми участі громадськості у прийнятті екологічних рішень, ключовими з яких є громадські слухання та обговорення [3, С. 90], що забезпечують можливість прямого діалогу між громадянами та органами влади щодо планованої діяльності з потенційним впливом на довкілля. Доступ до екологічної інформації, гарантований Орхуською конвенцією та національним законодавством, забезпечує можливість громадян отримувати повну та достовірну інформацію про стан довкілля та фактори, що на нього впливають, що є необхідною передумовою для ефективної участі у прийнятті екологічних рішень.

Правові засади участі громадськості в екологічних рішеннях базуються на конституційних положеннях, зокрема статті 50 Конституції України [4], яка гарантує право громадян на безпечне довкілля та вільний доступ до екологічної інформації. Імплементація Орхуської конвенції в українське законодавство значно розширила механізми громадської участі, закріпивши три основних екологічних права: доступ до інформації, участь у прийнятті рішень та доступ до правосуддя з питань довкілля. Спеціальне екологічне законодавство, включаючи Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» та галузеві нормативно-правові акти, деталізує конкретні форми та процедури громадської участі [5]. Особливе значення має Закон

України «Про оцінку впливу на довкілля» [6], який встановлює чіткі процедури залучення громадськості до процесу прийняття рішень щодо діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля, включаючи обов'язкове проведення громадських слухань та врахування громадських коментарів.

Існуючі механізми участі громадськості в екологічних рішеннях демонструють певну ефективність, проте потребують вдосконалення в частині спрощення процедур та посилення обов'язковості врахування громадської думки. Для покращення законодавчого регулювання доцільно запровадити чіткіші критерії врахування результатів громадських обговорень та розширити можливості електронної участі громадськості. Подальший розвиток громадської участі вбачається у посиленні ролі територіальних громад та впровадженні інноваційних форм залучення громадськості до екологічного управління.

Використані джерела

1. Андрусевич А. О. Довідник чинних міжнародних договорів України у сфері охорони довкілля. Львів: Екологія-Право-Людина, 2021. 203 с.
2. Краснова М. В. Гарантії реалізації права громадян на екологічну інформацію: досвід України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2022. № 2. С. 15–21.
3. Морозова В. Н. Правове регулювання участі громадськості в процесі прийняття екологічно значущих рішень. *Право України*. 2023. № 3. С. 89–96.
4. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Гетьман А. П. Екологічне право: підручник. Харків: Право, 2022. 552 с.
6. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23 травня 2017 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 29. Ст. 315.

Ігор УДОВИЧЕНКО
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Батанова Л. О.***

ГЕНЕЗА ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТОРГОВЕЛЬНОГО МОРЕПЛАВСТВА

У сучасних умовах, відповідно до статті 1 чинного Кодексу торговельного мореплавства України (далі — КТМ), комерційне мореплавство визначається як діяльність, що включає використання суден для перевезення вантажів, пасажирів, багажу та пошти, а також для рибальства, інших видів морської промисловості, розвідки та видобутку корисних копалин, виконання буксирних, демонтажних і рятувальних робіт, прокладання кабелів, а також для різних господарських, наукових і культурних цілей. Це визначення, яке базується на попередньому кодифікованому законі (КТМ УРСР від 17.09.1968) [1], охоплює широкий спектр суспільних відносин і підпорядковує їх нормам КТМ України. Незважаючи на складність поняття, що лежить в основі основного морського права держави, відносини, пов'язані з торговельним мореплавством, регулюються великою кількістю актів національного та міжнародного законодавства [2].

Перші згадки про морську торгівлю на території сучасної України зустрічаються в договорах князя Олега з Візантією: у X столітті Київська Русь підписала договір з Візантією, який фактично кодифікував норми морського права, що розвивалися на той час. Окремі частини договору містять досить конкретні положення про зобов'язання сторін надавати порятунок і допомогу морякам, які зазнають лиха, а також забезпечувати захист їхнього майна, життя і свободи. Такі положення містяться в обов'язкових сучасних міжнародно-правових нормах.

У той же час в інших прибережних регіонах Європи діє так зване берегове право — звичаєве право, згідно з нормами якого вразі корабельної аварії і корабельної аварії забирається все, що море викинуло на берег або навіть було поблизу на певній відстані від берега, ставав власністю і розпорядженням лорда чи суверена, у володінні якого був берег. Довгий час морська торгівля була підпорядкована регулюванню звичаєвих норм, які в давнину почали набувати певних кодифікованих форм і трансформувалися в кодекси, що визнавалися обов'язковими в окремих географічних районах Середньовіччя. Окремі екземпляри таких колекцій донині збереглися в найбільших бібліотеках світу.

Модерн і великі географічні відкриття сприяли формуванню національного законодавства у сфері морської торгівлі. Систематичне морське законодавство Російської імперії почало розроблятися лише за часів правління Петра I: 13 січня 1720 року був виданий Еберський статут. Назва відображала адміністративний характер документа, який являв собою статті, що містили адміністративно-правові норми, особливо щодо капітанів і прапорів. Крім того, тоді ж був прийнятий військово-морський статут, який визначав усі питання, пов'язані з належним управлінням флотом і його перебуванням у морі; у 1727 році був прийнятий Фінський морський статут, який встановлював певні вимоги до ефективності та надійності портових суден, їх обладнання та підготовки екіпажів не тільки в порту, але й у відкритому морі та в поганих погодних умовах. У 1781 році був прийнятий Статут

про управління комерційними водами, який пізніше, у 1830 році, був включений до Комерційного кодексу і статутів як додатковий нормативний акт. Пізніше він був доповнений Законом про реєстрацію суден (1865). Управління морським транспортом було покладено на Міністерство торгівлі. Таким чином, морські правила були пов'язані з правилами, що регулюють економічний обіг, і мали переважно приватно-правовий характер: Комерційний статут 1903 року містив детальні правила лоцманської проводки, правила запобігання зіткненням на морі та статті про місцеву адміністрацію торговельних портів. На початку 20-го століття було вирішено виокремити положення про морську торгівлю з Торгового статуту в окремий кодифікований закон — Конвенцію про торговельне судноплавство. Це ознаменувало зміщення акцентів правового регулювання з публічного (адміністративного) права на приватне: проект Конвенції про торговельне мореплавство був підготовлений Міністерством торгівлі та промисловості в 1909 році, але його прийняттю завадила Перша світова війна. Початок 20 століття вважається початком міжнародної кодифікації міжнародного морського права та появою в національному праві спеціального органу, присвяченого морській діяльності, — Морської комісії. Вважається початком появи спеціальних органів, присвячених морській діяльності в національному праві [3].

Наступним є Закон Української РСР «Про торговельний транспорт» 1968 року. Згідно зі статтею 1, торговельний транспорт визначається як діяльність, пов'язана з перевезенням вантажів, пасажирів, багажу та пошти, рибним та іншим морським промислом, видобутком корисних копалин, буксируванням, боротьбою з льодом, рятувальними операціями, а також використанням суден в інших господарських, наукових і культурних цілях. У період незалежності в Україні застосовувався Кримінальний кодекс Української РСР 1968 року, який послужив основою для розробки Кримінального кодексу України 1995 року, який був змінений у важливих аспектах, але не змінив того факту, що публічне (адміністративне) і приватне право були об'єднані в одному документі. І фактично сьогодні в одному документі існують норми, що відображають два методи правового регулювання, засновані на різних принципах і методах: для приватного права використовується принцип автономії волі і розсуду сторін, а для публічного права — принцип субординації і метод так званих авторитетних норм»[2]. «Морська політика в ЄС спрямована на забезпечення свободи надання послуг та конкурентоспроможності торговельного флоту ЄС на світовій арені з урахуванням інтеграційних цілей та характеру його діяльності. Перші нормативно-правові акти ЄС у цій сфері були прийняті у 1980-х роках, але вони нечисленні, а вплив права ЄС на регулювання судноплавства загалом обмежений.

Більшість відносин у цій сфері регулюються міжнародним правом» [2]. Водночас, визначення терміну «торговельне мореплавство» в праві ЄС відсутнє. Таким чином, торговельне мореплавство, яке має правове тлумачення лише в національному законодавстві, охоплює досить значний блок суспільних відносин, пов'язаних з морською діяльністю. Водночас морська доктрина України до 2035 року передбачає певні зусилля щодо відокремлення торговельного мореплавства від усієї морської діяльності. Зокрема, документ визначає складові морської діяльності як торговельне судноплавство, морський транспорт, суднобудування, морську діяльність, експлуатацію водних та інших морських ресурсів, туризм та відпочинок, діяльність у сфері науки, освіти, екології та збереження морського середовища. Тому очікується, що тлумачення буде уточнено в інших нормативно-правових актах.

Використані джерела

1. Чернопищук Я. Уніфікаційні процеси в європейському правовому просторі: герменевтика та аксіологія конституційноправового аналізу. *Юридичний вісник*. 2011. № 1. С. 66–72.
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057#Text (дата звернення: 02.10.2024).
3. Roach J. Ashley. Marine Data Collection: Methods And The Law. *Freedom of Seas, Passage Rights and the 1982 Law of the Sea Convention*. Series: Center for Oceans Law and Policy. 2019. Volume 13. P. 171–208. DOI: https://doi.org/10.1163/ej. 9789004173590.i-624.62 (дата звернення: 02.10.2024).

Ігор УДОВИЧЕНКО
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Заверюха М. М.***

ЩОДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ОХОРОНИ БІОРІЗНОМАНІТТЯ

Біорізноманіття є основою життєздатності екосистем, яке забезпечує продукування їжі, води, ліків, а також регулювання клімату та інших природних процесів. Однак антропогенний тиск на природу, зокрема через зміну клімату, урбанізацію, забруднення та інші фактори, призводить до втрати біорізноманіття. У зв'язку з цим міжнародні організації, уряди та наукове співтовариство розробили ряд стандартів і угод, спрямованих на охорону біорізноманіття. Зокрема, вказані

питання розглядалися в працях: М. В. Андрієнко, В. І. Андрейцева, А. П. Гетьмана, І. І. Каракаша, М. В. Краснової та ін.

Екосистема України має велике значення для Європи. Вона охоплює 35 % біорізноманіття континенту, тут мешкає понад 70 тисяч біологічних видів. Природна та окультурена рослинність займає 29 % території країни, серед яких доглянуті пасовища та живоплоти. Ліси покривають 16 % площі України, а її річкова система налічує майже 63 тисячі річок. Україна також є домівкою для 11 % Карпатського гірського масиву, де зростає третина всіх видів рослин Європи. Ці природні багатства є надбанням не тільки України, а й усього світу [1, С. 52].

Конвенція про біологічне різноманіття, ухвалена на саміті ООН в Ріо-де-Жанейро у 1992 році, є основним міжнародним правовим документом у сфері охорони біорізноманіття. Конвенція має три основні цілі:

1. Збереження біорізноманіття: держави-учасники зобов'язуються вживати заходів для збереження видів та їх середовища існування.

2. Сталий використання біоресурсів: це означає використання біоресурсів таким чином, щоб забезпечити їх тривале існування.

3. Справедливий розподіл вигод: країни мають зобов'язання забезпечити рівноправний доступ до генетичних ресурсів і справедливий розподіл вигод від їх використання.

У 2010 році на Конференції сторін у Нагойї, Японія, було ухвалено Нагойський протокол, який встановлює правила для доступу до генетичних ресурсів і розподілу вигод, що виникають з їх використання.

CITES (Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення), прийнята в 1973 році, має на меті забезпечити, щоб міжнародна торгівля видами дикої фауни і флори не загрожувала їх виживанню. CITES класифікує види на три основні категорії (додатки I, II і III) залежно від їх рівня загрози, що забезпечує різні рівні захисту. Рамсарська конвенція, укладена в 1971 році, фокусується на охороні водно-болотних угідь, які є важливими екосистемами для збереження біорізноманіття. Конвенція заохочує держави-учасники вживати заходів для збереження цих екосистем і забезпечення їх сталого використання [2].

В рамках Європейського Союзу реалізується стратегія збереження біорізноманіття, що включає законодавчі ініціативи, такі як Директива про птахів і Директива про середовище існування, що забезпечують охорону важливих природних територій.

Під час російської агресії значної шкоди зазнали водні ресурси України. Будь-який водний об'єкт є надзвичайно важливим в умовах глобального дефіциту води, зокрема, питної. Дніпро, одна з п'яти найбільших річок Європи, має стратегічне значення. У березні 2022 року внаслідок авіаційних бомбардувань значні об'єми неочищених стічних вод із Запоріжжя потрапили до Дніпра. Проте це не єдина екологічна шкода. Постраждали також ліси через пожежі, а в акваторії Чорного моря загинула значна кількість дельфінів. Науковці вважають, що загибель чорноморських ссавців пов'язана зі збільшенням судноплавства та впливом шумового забруднення [3, с. 212].

Організації, такі як національний природний парк «Тузлівські лимани», збирають дані про екологічні збитки для подальшого використання в правовій кваліфікації та притягненні винних до відповідальності. Наслідки цих дій для природного середовища можуть бути незворотними, а деякі втрачені ресурси, зокрема популяції тварин, можуть не підлягати відновленню.

Отже, охорона біорізноманіття є глобальним пріоритетом, що вимагає міжнародної співпраці та узгоджених дій. Міжнародні стандарти, такі як CBD, CITES та Рамсарська конвенція, надають правову базу для дій держав, організацій та громадськості в цій важливій сфері. З огляду на сучасні виклики, зокрема зміни клімату і деградацію природних середовищ, важливо посилювати співпрацю та інтегрувати охорону біорізноманіття в усі сфери суспільного життя.

Використані джерела

1. Андрієнко М. В. Аналіз і адаптація кращих європейських практик щодо реалізації державної екологічної політики на регіональному рівні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 19. С. 51–58.
2. Екологічна безпека в європейських країнах: методи економічного регулювання й досвід для України: наукова доповідь / В. С. Кравців, П. В. Жук, Ю. І. Стадницький та ін.; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2020. 97 с.
3. Загорський В. С. Екологічна політика ЄС і проблеми формування системи екологічного управління в Україні. *Соц.-ек.проблеми сучас. періоду України*. 2014. Вип. 3 (107). С. 210–221.

Олена УШТАНІТ
студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Коваль Н. О.***

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В МИТНІЙ СПРАВІ УКРАЇНИ

На сьогодні розповсюдження глобалізаційних процесів у міжнародній торгівлі, що є невід'ємними складовими економічної системи, призвело до збільшення обсягів товарів і транспортних засобів, що перетинають митні кордони різних країн з різними цілями. Активізація зовнішньоекономічної діяльності приносить не лише позитивні результати, але й створює значні ризики в митній сфері, що можуть стати причиною порушення митних правил та виникненню протиправних дій, пов'язаних з незаконним переміщенням товарів, митними шахрайствами та іншими порушеннями. Таким чином, управління ризиками у сфері митниці стає надзвичайно важливим для забезпечення безпеки та прозорості торговельних операцій.

Спрощення процедур митного оформлення для прискорення виконання митних формальностей може призвести до підвищення рівня ризиків, тому управління митними ризиками є важливим для запобігання порушенням. Процес аналізу та оцінки ризиків набуває особливої значущості в умовах воєнного стану, оскільки внутрішня нестабільність може спонукати учасників зовнішньоекономічної діяльності до порушення митних правил з метою ввезення чи вивезення незадекларованих товарів.

Для початку варто наголосити на тому, що управління ризиками в митній діяльності регулюється як міжнародними угодами, так і внутрішніми нормативними актами. Україна ратифікувала Міжнародну конвенцію про спрощення та гармонізацію митних процедур (Кіотську конвенцію), яка в розділі «Митний контроль» зазначає, що «всі товари, включно з транспортними засобами, які ввозяться на митну територію або вивозяться з неї, незалежно від того, чи підлягають вони митним зборам і податкам, повинні проходити митний контроль» [1]. Основна мета митного контролю полягає в забезпеченні дотримання митного законодавства. На основі цього формується поняття митного ризику, визначене у Митному кодексі України як «ймовірність порушення вимог законодавства України у сфері митної справи» [2].

З початком повномасштабного вторгнення зовнішньоекономічна діяльність зазнала значних змін. Зокрема через окупацію прикордонних територій та закриття пунктів пропуску на кордоні з країною-агресором, пропускна спроможність митниць суттєво знизилася. Фактично для експорту та імпорту товарів залишилися відкритими

лише пункти пропуску на кордоні з країнами ЄС, що змусило учасників зовнішньоекономічної діяльності шукати нові шляхи для переміщення товарів. Заборона на ввезення російських товарів на митну територію України (згідно з постановою КМУ від 09.04.2022 р. № 426) призвела до змін у торговельній структурі, оскільки до повномасштабного вторгнення деякі підприємства імпортували товари звідти. Введення обмежень на вивезення певної продукції з України з метою збереження її необхідних запасів, а також надання додаткових пільг, що звільняли деякі товари від сплати митних зборів, мали значний вплив на поведінку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та значно збільшували ризики в митній сфері.

Запровадження обмежень і заборон на ввезення або вивезення певних категорій товарів або залежно від країни їх походження значно підвищує ризики несанкціонованих операцій. Крім того, під час воєнних дій зростає обіг зброї та боєприпасів, які потрапляють у країну. Однак особливу увагу слід приділяти аналізу операцій з вивезення вантажів за межі митної території України, оскільки під виглядом товарів може вивозитися нелегальна зброя. Якщо раніше окремі товари декларувалися під виглядом інших для уникнення сплати або зменшення розміру митних зборів, то тепер такі методи можуть використовуватися для вивезення зброї з митної території України. Ризик контрабанди зброї також значно зростає через закриття митних пунктів пропуску між Україною та окупованими територіями внаслідок бойових дій, що створює додаткові можливості для нелегального ввезення зброї в Україну [3].

Крім того, ракетні удари з боку країни-агресора можуть пошкодити або повністю знищити товари, розміщені в окремих митних режимах, наприклад, у режимі митного складу. У свою чергу, це може спричинити значні фінансові втрати для власників товарів та створити додаткові труднощі для економіки України. Серйозну загрозу це становить і для митної інфраструктури (митних пунктів, технічних засобів, що використовуються для проведення митного контролю), що ускладнює роботу митних органів у контексті ефективності часу обробки вантажів та транспортних засобів.

На теперішній час, серед головних ризиків митної справи України також виокремлюють: скорочення обсягів імпорту та експорту, що призводить до зниження надходжень митних платежів у державний бюджет; зростання ризику корупції, пов'язаного з необхідністю швидко ухвалювати рішення щодо митного оформлення товарів; підвищення загроз у сфері інформаційної безпеки, так звані «кібератаки» на митні бази даних.

Як бачимо, в умовах воєнного стану виникають нові ризики, а вплив уже наявних посилюється, що вимагає вдосконалення процесу

управління ризиками та митного контролю для їх мінімізації або повного уникнення негативних наслідків. Водночас система контролю повинна бути організована так, щоб не перешкоджати та не обмежувати здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Отже, важливо знайти оптимальний баланс між митними процедурами контролю та підтриманням належного рівню імпорту та експорту товарів.

Для подолання цих ризиків Україна повинна зосередити увагу на вдосконаленні митної системи та посиленні контролю. Використання сучасних технологій, таких як електронне декларування та автоматизовані системи митного контролю, може допомогти зменшити можливості для порушень. Автоматизація більшості митних процесів значно зменшить ризик недобросовісної поведінки працівників митниці та скоротить час, необхідний для виконання різних митних процедур. Важливо також посилити співпрацю з міжнародними організаціями та партнерами для обміну досвідом і знаннями в галузі управління ризиками.

Отже, управління ризиками в митній справі України відіграє ключову роль у підтримці правопорядку, економічного зростання та міжнародної довіри, що є особливо актуальним у теперішні часи, коли виникла нагальна потреба захисту національної економіки та безпеки держави й суспільства в цілому. Саме використання комплексного підходу до управління ризиками в митній сфері допоможе зменшити негативні наслідки воєнного стану та сприятиме забезпеченню економічної стабільності й безпеки держави.

Використані джерела

1. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція): Конвенція Ради Мит. Співробітництва від 18.05.1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_643#Text.
2. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495–17#Text
3. Валігура В. А. Митні ризики в умовах війни в Україні. *Актуальні питання фінансової теорії та практики*: зб. матеріалів Дев'ятої заоч.-дистанц. наук. конф. студентів і молодих вчен. Тернопіль. 2022. Ч. 1. С. 23–24. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/47468/1/Валігура%20В. pdf

Анатолій ФІЛОНОВ
студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Чувакова Г. М.***

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ФУНКЦІЇ ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інформаційна функція права набуває особливої значущості в умовах воєнного стану, оскільки забезпечення надання, поширення та сприйняття інформації є критично важливими для підтримки правопорядку, забезпечення безпеки та захисту прав і свобод громадян. Ця функція відіграє ключову роль у комунікації між державою, її інститутами та суспільством, формуючи правосвідомість громадян і підвищуючи рівень їхньої правової обізнаності щодо правил та обмежень, що діють у кризовий період. Завдяки інформаційній функції право забезпечує необхідний зв'язок між владою та суспільством, зміцнюючи довіру до державних рішень і полегшуючи їхнє виконання в надзвичайних умовах.

Актуальність обумовлена тим, що в умовах збройного конфлікту особливу важливість набуває правильне і своєчасне інформування населення про зміни у законодавстві, обмеження прав, вимоги до поведінки у громадських місцях тощо. Недостатня або спотворена інформація може призвести до дезорієнтації громадян та викликати недовіру до державних органів, тому ефективність правової інформаційної політики є вирішальним фактором у підтриманні суспільного порядку та єдності під час воєнного стану.

У сучасному суспільстві інформація стала невід'ємною складовою нашого повсякденного життя. Процес інформатизації сприяв значному покращенню автоматизації різних аспектів діяльності, проте він також приніс із собою певні ризики. Таким чином, разом із перевагами інформаційних технологій з'явилися нові виклики, які потребують уважного аналізу та адекватного реагування [3, с. 41]. В умовах військової агресії та воєнного стану в Україні суспільство стикається з низкою складних викликів, особливо в контексті інформаційного права. Норми, що регулюють інформаційний простір у цей період, відображають складність досягнення балансу між потребою в доступі до інформації та захистом національної безпеки, а також інтересів громадян. Аналіз специфіки інформаційного права в умовах воєнного конфлікту в Україні не лише висвітлює ключові аспекти регулювання інформаційних процесів, але й дозволяє зрозуміти, як ці норми впливають на суспільство та правову систему країни в умовах надзвичайних ситуацій [4, с. 229].

Сьогодні інформаційна функція права в умовах воєнного стану набуває нових масштабів і важливості, особливо в світлі сучасних ін-

формаційних технологій. У контексті військових дій та інформаційної війни право виконує вирішальну роль у захисті та регулюванні інформаційних потоків, сприяючи забезпеченню національної безпеки та захисту громадян від негативних психологічних впливів. Від 24 лютого 2022 року, коли в Україні було оголошено воєнний стан у зв'язку з повномасштабним вторгненням Росії, питання інформаційного права і безпеки стали надзвичайно актуальними. У цей період критично важливо контролювати розповсюдження інформації, особливо в соціальних мережах, щоб уникнути маніпуляцій громадською думкою. Саме соціальні мережі та інші онлайн-платформи перетворилися на потужні майданчики для інформаційної боротьби, де розгортаються емоційні та психологічні баталії [2, с. 307].

Крім того, інформаційні технології стали потужним інструментом для держави в боротьбі на додатковому фронті, дозволяючи контролювати фейкові новини, які можуть дестабілізувати громадський порядок і сприяти виникненню панічних настроїв серед населення. У межах правового забезпечення було оновлено ряд законодавчих актів, що регулюють публікацію та поширення інформації. Серед них особливе місце займає Закон України «Про правовий режим воєнного стану», який встановлює основні вимоги для захисту національних інтересів у сфері інформації [1].

Отже, інформаційна функція права в умовах воєнного стану в Україні має критичне значення для підтримання правопорядку, забезпечення безпеки та захисту прав громадян. Вона забезпечує необхідний зв'язок між державою та суспільством, формуючи правосвідомість та підвищуючи рівень правової обізнаності населення щодо актуальних змін у законодавстві. У контексті військових дій і інформаційної війни особливе значення набуває контроль за інформаційними потоками, щоб запобігти маніпуляціям та дезорієнтації громадян.

Використані джерела

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 28. Ст. 250. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389–19#Text
2. Бліхар М., Мельник Ю. Правові засади інформаційної протидії в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. Т. 5. С. 306–310.
3. Мирошниченко А. І. Інформаційна політика в умовах воєнного стану. Одеса, 2023. С. 41–45.
4. Прилипко В. М. Специфіка норм інформаційного права в умовах воєнного стану в Україні. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права*: матеріали науково-практичної конференції, 2023. Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2023. С. 229–232.

Дмитро ФУРТАТ
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Сергєєв Ю. В.***

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МІЖНАРОДНОГО МОРСЬКОГО СУДНОПЛАВСТВА В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Морський транспорт вважається одним із ключових складників глобальної економіки. Близько 90 % усіх товарів у світовій торгівлі транспортуються саме морськими шляхами. На борту суден працює приблизно 1,2 мільйона моряків різних спеціальностей. Однак мореплавання супроводжується певними ризиками як природного, так і технічного характеру.

У контексті збройних конфліктів правовий режим міжнародного морського судноплавства стикається з численними викликами, такими як загроза піратства, тероризму, а також порушеннями права на вільний прохід. Однією з основних проблем є забезпечення безпеки судноплавства в зонах конфлікту, де високий ризик нападів піратів і терористичних актів ставить під загрозу життя екіпажів та цілісність вантажів. Згідно з даними звіту Міжнародної морської організації (ІМО), випадки збройних атак на судна значно зросли в регіонах, що охоплені конфліктами, викликаючи серйозне занепокоєння в міжнародній спільноті [1]. Окрім цього, порушення принципу вільного проходу через міжнародні води під час збройних конфліктів призводить до виникнення нових правових колізій. Держави можуть запроваджувати обмеження на судноплавство, що суперечить міжнародним нормам.

Зростаюча кількість збройних конфліктів у світі та їх вплив на морську безпеку обумовлюють актуальність цього дослідження. Учасники міжнародної спільноти стикаються з новими викликами, які вимагають адаптації існуючих правових норм і принципів для забезпечення безпеки морського транспорту.

Важливу роль у забезпеченні безпеки морського судноплавства відіграє ІМО, яка з 1958 року функціонує як спеціалізований орган ООН з морських питань. Відповідно до статті 1 Конвенції про ІМО 1948 року в редакції 1982 року, основними завданнями організації є: створення механізму для співпраці між урядами у сфері регулювання та технічних аспектів міжнародного торговельного судноплавства; сприяння прийняттю високих стандартів безпеки на морі та ефективності судноплавства, а також заходів з охорони морського середовища; розгляд адміністративних і правових питань, пов'язаних із цими аспектами [2].

З метою забезпечення безпеки морського судноплавства в умовах збройних конфліктів важливо звернути увагу на правові механізми, які регулюють ці питання. Наприклад, 10–11 березня 2022 року відбулася позачергова сесія Ради ІМО, ініційована Україною та підтримана 16 державами-членами. На цьому засіданні Рада рішуче засудила порушення російською федерацією суверенітету та територіальної цілісності України, а також збройні напади на комерційні судна. Засідання підкреслило необхідність повного відновлення прав України як прибережної держави, держави прапора та держави порту. Важливим аспектом обговорення стало створення морського гуманітарного коридору для евакуації цивільних суден і екіпажів з небезпечних зон, а також відновлення комерційного судноплавства. Для екіпажів суден, які залишилися в небезпечних водах з міркувань безпеки, має бути забезпечено створення наземних гуманітарних коридорів для евакуації. Рада також закликала держав-членів ІМО та відповідні організації вжити необхідних заходів для забезпечення безпеки морських ланцюгів постачання, зокрема для доставки гуманітарних вантажів, таких як продукти та медикаменти для цивільного населення України.

Загалом за останні три місяці 2024 року росія пошкодила або знищила в Україні майже 300 портових об'єктів та 22 цивільних суден. Постраждали працівники морських портів, стивідорних компаній, члени екіпажів суден — усього 79 осіб [3].

Враховуючі вищевикладене, одним з ключових завдань вбачається зміцнення міжнародної співпраці між державами для забезпечення безпеки морських перевезень. Це може включати спільні воєнні дії, розширення повноважень міжнародних організацій для моніторингу ситуації в зонах конфлікту, а також впровадження новітніх технологій, спрямованих на підвищення безпеки суден. Наприклад, використання дронів і супутникових технологій для спостереження за потенційно небезпечними районами може значно зменшити ризики, пов'язані із судноплавством [4, с. 19].

Отже, у контексті збройних конфліктів виникають суттєві виклики для забезпечення безпеки міжнародного судноплавства, включаючи ризики збройних нападів, піратства та порушення принципу вільного проходу. Діяльність ІМО у цій сфері є надзвичайно важливою, оскільки вона сприяє співпраці між державами та розробці правових механізмів для захисту судноплавства.

Використані джерела

1. International Maritime Organization. Piracy and Armed Robbery Against Ships. URL: https://bit.ly/3NLRfYK (дата звернення 28.10.2024).
2. Конвенція про Міжнародну морську організацію 1948 року в редакції 1982 року. URL: https://cutt.ly/VLQ5jRs (дата звернення 28.10.2024).
3. Інформація Державної служби морського і внутрішнього водного транспорту та судноплавства України від 14.10.2024 року. URL: https://marad.gov.ua/ua/news/rosiya-prodovzhuye-posilyuvati-ataki-na-civilni-inozemni-sudna-ta-ukrayinsku-portovu-infrastrukturu (дата звернення 28.10.2024).
4. The Future of Maritime Security with AI. 2024. URL: https://bit.ly/40nIEmn (дата звернення 28.10.2024).

Михайло ЧЕПА
студент 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Тавлуй О. В.***

ІНСТИТУТ ОБМЕЖЕНОЇ ОСУДНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ ТА КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ІНШИХ КРАЇН

Питання осудності є важливими для забезпечення законності та справедливості в кримінальному праві. Зростання кількості психічних розладів підкреслює необхідність чіткого розмежування між кримінальною відповідальністю та необхідністю лікування. Включення презумпції осудності до Кримінального кодексу України 2001 року допомагає встановити критерії оцінки здатності особи усвідомлювати свої дії, що відповідає сучасним викликам правоохоронної та соціальної політики.

Питання про систему загальних положень Кримінального кодексу завжди цікавило науковців. Особливої актуальності це питання набуло після прийняття Кримінального кодексу України [1, с. 63].

Питання визначення осудності та неосудності є однією з центральних серед цих проблем, оскільки одностайного підходу до нього не вироблено. Теоретичний і практичний інтерес до цих питань зумовлений зверненням до найскладніших аспектів суспільного життя та соціальної діяльності людей, а саме їх здатності бути винними та нести кримінальну відповідальність за свідомі та добровільні злочинні діяння [2, с. 15].

Кримінальний кодекс України 2001 року конкретизує поняття осудності та визначає, що осудною визнається особа, яка під час вчинення кримінального правопорушення усвідомлювала свої дії (бездіяльність) і могла керувати ними; під час вчинення суспільно небезпечного діяння не була хворою на хронічну душевну хворобу, тимчасовий розлад душевної діяльності, недоумство чи інший хворобливий стан психіки, Вона передбачає, що неосудною визнається

особа, яка не здатна усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та керувати ними [3].

Водночас у деяких країнах поняття «осудність», «неосудність» або «обмежена осудність» взагалі не використовуються, але є положення про те, що покарання зменшується вдвічі, якщо під час вчинення злочину здатність особи усвідомлювати наслідки свого діяння та керувати ним була знижена (ст. 20, ч. II КК Куби 1979 року).

У деяких західноєвропейських країнах взагалі не передбачено положення про обмежену осудність (наприклад, у Кримінальному кодексі Австрії 1975 року). Однак, згідно з кримінально-правовими нормами Кримінального кодексу Австрії, психічно хворі особи не звільняються від кримінальної відповідальності, а підлягають покаранню як осудні особи, які вчинили злочин. Однак наявність аномалії дозволяє суду зменшити покарання [4, с. 74].

В інших країнах навіть не вживаються терміни «осудність», «неосудність» чи «обмежена осудність», а використовуються такі терміни, як «психічна хвороба» чи «комплекс неповноцінності», які виключають відповідальність.

Тому необхідно визначити основні важливі характеристики осудності.

По-перше, відповідно до вітчизняного кримінального законодавства, у разі визнання особи обмежено осудною, вона притягується до кримінальної відповідальності, але до неї суд може застосувати примусові заходи медичного характеру.

По-друге, осудність є юридичною передумовою кримінальної відповідальності. Це пов'язано з тим, що співвідношення між винністю та кримінальною відповідальністю, а також між осудністю та винністю забезпечується верховенством права. Іншими словами, осудність є юридичною категорією. Вона характеризується формалізованими показниками, оскільки відображає інтелектуальні, вольові та емоційні можливості людини, тобто соціально-психологічні аспекти особистості правопорушника [6, с. 83–86].

Осудність є важливою правовою категорією, яка визначає здатність особи розуміти та контролювати свою поведінку і є підставою для кримінальної відповідальності. Включення презумпції осудності до Кримінального кодексу України у 2001 році стало важливою правовою зміною, яка гарантує, що до відповідальності можуть бути притягнуті лише ті особи, які вчинили злочин в осудному стані. У 2001 році до закону також були внесені зміни, які передбачають презумпцію осудності в кримінальному праві. Водночас, аналіз міжнародного досвіду свідчить про різні підходи до поняття осудності. Деякі країни не використовують цей термін, а натомість передбачають пом'якшення покарання у разі зниження здатності керувати своєю

поведінкою. Це підтверджує, що осудність виконує як фактичну, так і юридичну функцію, відображаючи інтелектуальну, вольову та емоційну здатність особи як передумову встановлення кримінальної відповідальності.

Використані джерела

1. Васильєв А. А. Проблеми осудності у кримінальному праві / Нац ун-т внутрішніх справ. Х., 2005. 63 с.
2. Зайцев О. В. Неосудність у кримінальному законодавстві зарубіжних країн. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2013. № 15. С. 15–16.
3. Кримінальний кодекс України 2001р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341–14#Text
4. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. К: Центр учбової літератури, 2012. 4 с.
5. Макарчук В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. Вид. 4-те, доп. К.: Атіка, 2004. 638 с.
6. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за редакцією В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2010. С. 83–86.

Ксенія ЧЕРЕПОВСЬКА
студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — д. ю. н., професор ***Аверочкіна Т. В.***

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ МОРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Окупація морських територій має значний вплив на їх правовий режим, що виражається у зміні фактичного контролю над ресурсами, обмеженні суверенних прав держави над територією, а також порушеннях міжнародного права окупаційною державою. Перш за все змін зазнають суверенні права внаслідок того, що окупація частини морських територій України, зокрема, територіального моря навколо Криму, призводить до обмеження або фактичного скасування можливості України здійснювати суверенітет над цими акваторіями.

Статтею 3 Закону України від 15 квітня 2014 р. «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [1], до тимчасово окупованої території віднесено: внутрішні води України територій Автономної Республіки Крим та міста Севастополя; внутрішні морські води і територіальне море

України навколо Кримського півострова, територія ВМЕЗ України вздовж узбережжя Кримського півострова та прилеглого до узбережжя континентального шельфу України, на які поширюється юрисдикція органів державної влади України відповідно до норм міжнародного права, Конституції та законів України; — повітряний простір над цими територіями.

Після окупації Російська Федерація наразі здійснює контроль над цими морськими територіями та ресурси, що там знаходяться, використовуючи їх на власну користь, що є порушенням норм міжнародного права. Росія експлуатує як ресурси шельфу так і ВМЕЗ України, зокрема, нафтові й газові родовища в Чорному морі. До того ж, російські риболовні судна здійснюють незаконний вилов риби у водах, які Україна має право експлуатувати за міжнародними нормами, що також завдає серйозної шкоди економічним інтересам України.

Держава-окупант після анексії Криму розглядає територіальне море та внутрішні води Чорного моря навколо Криму як власну територію, а ВМЕЗ та континентальний шельф навколо Криму — як власні [2]. Натомість ч. 1 ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» зазначає, що Україна визнає всі тимчасово окуповані території невід'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [2].

Зважаючи на все вищенаведене, варто зазначити, що Україна зверталась до міжнародно-правових шляхів захисту своїх прав. Так у 2016 році Україна подала позов до Міжнародного трибуналу з морських прав щодо порушення Росією її прав на морські акваторії навколо окупованого Криму.

Основними аспектами даного позову були порушення суверенітету України, незаконне захоплення та експлуатація природних ресурсів, мілітаризація Чорного та Азовського морів та обмеження свободи судноплавства через Керченську протоку. Росія стверджувала, що її дії виправдані «самообороною» та захистом власних інтересів. Станом на 2024 рік розгляд справи триває. Очікується, що остаточне рішення буде прийнято в найближчі роки, з можливим зобов'язанням Росії припинити порушення та компенсувати збитки, завдані Україні через незаконне використання її морських ресурсів.

Також у 2018 році виникла так звана суперечка щодо захоплення українських моряків і суден. Суть справи полягала у захоплення Росією українських моряків та суден у листопаді 2018 року під час інциденту в Керченській протоці. Україна вимагала визнати дії Російської Федерації незаконними, зобов'язати звільнити захоплених моряків і

повернути судно, а також вимагала компенсації за незаконне утримання суден та персоналу.

Справи України проти Росії в Міжнародному трибуналі з морського права є інструментом у боротьбі за відновлення прав на морські акваторії, суверенітет і контроль над ресурсами. проти затягування розгляду та перешкоди з боку Росії, Україна продовжує використовувати всі доступні міжнародно-правові механізми для захисту своїх інтересів.

Отже, вчиняючи всі наведені вище незаконні дії Російська Федерація порушує принципи міжнародного права ООН, зокрема Конвенції ООН з морського права 1982 року та принципи територіальної цілісності, які закріплені у Статуті. Вона незаконно використовує природні ресурси цих акваторій, зокрема рибні ресурси та енергетичні запаси шельфу, порушуючи суверенні права України та міжнародні зобов'язання. В цілому, ситуація з тимчасово окупованими морськими територіями Україна демонструє важливість міжнародного права у вирішенні територіальних повідомлень та необхідність посилення міжнародного тиску на Росію з відновлення територіальної цілісності України. Продовження міжнародної підтримки та дипломатичної роботи є ключовими чинниками у боротьбі за відновлення контролю над цими територіями.

Використані джерела

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207–18#Text
2. Бабін Б., Плешко Е. Правовий режим тимчасово окупованої території України в Чорному та Азовському морях і Керченській протоці. *Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 2. С. 121–125.

Ксенія ЧЕРЕПОВСЬКА
студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Квасницька О. О.***

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Від самого початку військової агресії наша держава докладає всіх зусиль на військовому, дипломатичному, гуманітарному та економічному фронтах, щоб протистояти агресору та захистити територіальну цілісність України, безпеку й життя громадян. Та навіть за умов воєнного чи надзвичайного стану робота судів не може бути припинена, оскільки конституційне право на судовий захист є непорушним.

Так само, як і з початком агресії, господарські суди України продовжують працювати, попри загрозу, викликану постійними обстрілами та бомбардуваннями. Значні руйнування цивільної інфраструктури, бойові дії та окупація територій розірвали договірні зв'язки, унеможливили виконання господарських зобов'язань належним чином та завдали значних збитків учасникам господарської діяльності. Як і інші процеси, господарський процес зазнав певних трансформацій для того, щоб можна було забезпечити доступ до правосуддя, захист прав сторін та адаптацію роботи судів до кризових умов.

Перш за все, законодавець спростив процесуальну процедуру. Було скорочено строки розгляду певних категорій справ, що дозволяє оперативніше вирішувати питання, які вимагають невідкладного втручання. Питання, пов'язані з процесуальними строками, є одними із ключових у судовому процесі. Прямої вказівки, що воєнний стан є підставою для продовження процесуальних строків, немає ні у Конституції України, ні у Законі України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII.

Проте в Рекомендаціях від 02.03.2022, прийнятих Рада суддів України, зазначено наступне: «Виважено підходити до питань, пов'язаних із поверненням різного роду процесуальних документів, залишення їх без руху, встановлення різного роду строків, по можливості продовжувати їх щонайменше до закінчення воєнного стану».

Варто також зазначити, що Верховна Рада України ухвалила зміни в Законі України «Про судоустрій і статус суддів», які дозволять учасникам судових процесів брати участь у засіданнях дистанційно, забезпечуючи тим самим їхнє право на справедливий судовий розгляд. Обов'язок забезпечити проведення відеоконференції покладається на суд, який отримав судове рішення про проведення відеоконференції, незалежно від спеціалізації та інстанції суду, який прийняв таке рішення.

Державна судова адміністрація України, у свою чергу, розробила порядок проведення судових засідань у режимі відеоконференцзв'язку за участю сторін поза межами приміщення суду. Зокрема, для цього передбачили використання системи EasyCon або інших доступних технологічних засобів, що дозволяють проводити судові засідання онлайн. Такий підхід до проведення судових засідань у дистанційному форматі, без особистої присутності учасників у залі суду, значно сприяв підтримці правосуддя під час карантину. Однак практика показує, що умови воєнного стану ускладнюють реалізацію права осіб на розгляд їхніх справ у суді навіть за допомогою відеозв'язку.

Варто також звернути увагу на те, що активно стали застосовувати Єдину судову інформаційно-телекомунікаційна систему (ЄСІТС) та електронний кабінет, які стали інноваційними інструментами, які сприяють автоматизації судових процесів в Україні. Завдяки цій системі діловодство переведено в електронну форму, що дозволяє подавати процесуальні документи онлайн, а також брати участь у судових засіданнях за допомогою від.

ЄСІТС підтримує суддів та учасників процесу шляхом автоматизації важливих процесів: забезпечує також безпечний образ і складання аналітичної звітності, а керує фінансовими, комунікаційними й організаційними аспектами роботи. Крім того, система надає інформаційну підтримку суддям, сприяючи підвищенню ефективності.

В межах даного питання варто також звернути увагу на особливості виконання судових рішень в умовах воєнного стану, що характеризується нестабільністю і непередбачуваністю, ефективність виконання судових рішень стає під загрозою. Відповідно до чинного законодавства судові рішення є обов'язковими до виконання. Проте сама процедура може дещо затягуватись, адже воєнні дії можуть призвести до затримок у виконанні судових рішень. Наприклад, терміни виконання можуть бути продовжені через неможливість доступу до боржників або їхнього майна.

Таким чином в умовах війни господарське судочинство зазнало значних змін та набуло нових інструментів. З метою підлаштування до реалій сьогодення в судовому процесі стали застосовувати відеоконференції, адже не всі учасники мають можливість бути присутніми в судовому засіданні. Крім того процесуальні строки зазнали певних змін. Відтепер деякі з них було скорочено, що значно пришвидшує судовий розгляд. А результати застосування електронного судочинства проглядаються під час аналізу судової практики і є доволі успішними.

Використані джерела

1. Аналіз правосуддя 2023 року за матеріалами Касаційного господарського суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/supreme/ogliady/Analiz_KGS_pravosud_2023.pdf (дата звернення: 27.10.2024).
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389–19#Text (дата звернення: 27.10.2024).

Ксенія ЧЕРЕПОВСЬКА
студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Павлова Ю. С.***

ВПЛИВ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ НА ЦИВІЛЬНІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ: СУДОВА ПРАКТИКА ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

Військовий конфлікт суттєво впливає на функціонування держави та суспільства, змінюючи правовий режим і ставлячи під загрозу права та свободи цивільних осіб. Під час збройних зіткнень держави зазвичай вводять особливі правові режими, такі як воєнний стан або надзвичайний стан, що призводить до тимчасового обмеження або порушення базових прав людини. У такій ситуації важливо розуміти, як конфлікти впливають на цивільні права та обов'язки, які правові механізми існують для їх захисту та як судова практика адаптується до викликів, спричинених військовими діями.

В науковій літературі дають визначення поняття «воєнний конфлікт» і зазначають, що це форма розв'язання гострих суперечностей між державами, народами, соціальними групами або іншими суб'єктами політики з двостороннім використанням воєнної сили. У широкому розумінні, прийнятому в міжнародному праві, воєнний конфлікт охоплює всі форми збройного протиборства між суб'єктами політики — від прикордонних зіткнень до світових воєн [1].

24 лютого 2022 року, внаслідок вторгнення російських військ в Україну, на всій території держави було введено воєнний стан. Це суттєво вплинуло на роботу правових інституцій, зокрема на судову гілку влади, яка зазнала значних змін у процесі здійснення правосуддя. Війна безпосередньо торкнулася судових процесів, спричинивши низку викликів, пов'язаних з безпекою, доступністю судів і можливістю належного розгляду справ. Проте, незважаючи на складні обставини, конституційне право людини на судовий захист залишається недоторканним і не може бути обмежене навіть в умовах воєнного стану. Це підкреслює важливість функціонування правосуддя як гаранта справедливості та захисту прав людини в надзвичайних умовах.

Відповідно до ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», будь-які форми скорочення чи прискорення судочинства в умовах воєнного стану забороняються. Це положення гарантує дотримання стандартів правосуддя навіть під час війни. Однак забезпечення безперервної роботи судів в умовах активних бойових дій виявилося надзвичайно складним завданням. Багато судів стикаються з проблемами функціонування, і деякі взагалі не можуть здійснювати судочинство через загрозу безпеці або окупацію. За даними Верховного Суду, близько 20 % судів опинилися під окупацією або в зоні бойових дій, що робить неможливим проведення судових засідань у цих регіонах [2].

У разі неможливості особистої участі в судовому засіданні, законодавство передбачає кілька варіантів дій. Рекомендується подавати до суду клопотання про: 1) відкладення розгляду справи або розгляд справи за участі представника, що дає змогу стороні уникнути особистої присутності без втрати права на захист своїх інтересів; 2) участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, що дозволяє брати участь у засіданні дистанційно, забезпечуючи безперервність судового процесу. Такі клопотання можна подати через поштовий зв'язок або за допомогою системи Електронного суду, що є зручним способом комунікації з судом в умовах війни.

Збройний конфлікт, що триває в Україні, призводить до значних матеріальних втрат, зокрема знищення або пошкодження майна громадян та підприємств. Це створює величезну кількість справ щодо компенсації таких втрат, що впливає на судову систему та правозастосування. У судовій практиці України вже починають формуватися підходи до розгляду спорів, пов'язаних із втратою майна внаслідок війни.

Відповідно до Конституції України (ст. 19, 41), кожна особа має право на відшкодування майнової шкоди, завданої в результаті порушення її прав. Проте на практиці питання компенсації за пошкоджене чи знищене майно під час військових дій є досить складним, оскільки механізм відшкодування пов'язаний з низкою правових, політичних та фінансових викликів.

У деяких випадках суди визнають державу України відповідачем за завдану шкоду, однак, враховуючи обставини воєнного стану, на цей час немає чіткого правового механізму для відшкодування збитків, спричинених агресією іншої держави, зокрема Російської Федерації. Це ставить питання щодо ролі держави в забезпеченні компенсаційних виплат постраждалим громадянам.

Через складність отримання компенсації на національному рівні громадяни також звертаються до міжнародних інстанцій, зокрема до Європейського суду з прав людини. Судові позови проти Росії подаються на підставі порушення основоположних прав, гарантованих Європейською конвенцією з прав людини. Українські суди часто керуються прецедентами ЄСПЛ у справах, пов'язаних з конфліктами та майновими правами.

Однак, попри складнощі та обмеження, важливим інструментом захисту прав залишаються національні та міжнародні правові механізми, зокрема звернення до суду та Європейського суду з прав людини. У таких умовах важливе значення має пропорційність обмежень та забезпечення доступу до справедливого судочинства навіть у воєнний період. Військовий конфлікт підкреслює необхідність зміцнення правових механізмів для захисту цивільного населення і дотримання гуманітарних стандартів, що є ключовим завданням на міжнародному та національному рівнях.

Використані джерела

1. Воєнний конфлікт. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: https://esu.com.ua/article-27383
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2012 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389–19#Text (дата звернення 23.10.2024 р.)

Богдан ЧЕЧЕЛЬНИЦЬКИЙ
студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Бальцій Ю. Ю.***

ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Важливим елементом захисту демократичних цінностей в умовах воєнного стану в державі є належне гарантування прав і свобод людини та громадянина.

Відповідно до статі 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1].

Саме ця стаття, зазначає обов'язок держави гарантувати права і свободи всім громадянам.

Крім того, треба зазначити, що стаття 1 Загальної декларації прав людини затверджує, що «всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах» [2].

Щодо гарантій прав і свобод громадян, то вони реалізуються певною сукупністю заходів які визначені Конституцією та іншими нормативно-правовими актами.

За умов воєнного стану можуть накладатись певні обмеження прав та свобод людини, про що визначає стаття 64 Конституції України. Також в ній зазначено що під час військових або надзвичайних ситуацій в державі, деякі права і свободи можуть бути обмежені. Ці умови створені задля досягнення балансу між правами і свободами громадян та необхідністю збереження суверенітету держави.

Всі права і свободи громадян гарантуються захистом з боку держави. Під гарантіями прав і свобод, розуміються ті позитивно діючі фактори та інструменти, які забезпечують їх реалізацію на підставі закону для захисту всіх громадян, позитивні фактори — це всі блага які зазначені в 2 розділі конституції України. Негативні фактори не входять до числа гарантій прав і свобод громадянина, негативні фактори це можливість зловживань правами, колізією інтересів держави і громадянина, та навантаження на бюджет за для досягнення забезпечення прав.

Загальні права і свободи — це права і свободи які зазначенні в другому розділі конституції України, та застосовуються на всіх громадян без виключення.

Спеціальні права і свободи це перелік прав і свобод для особистостей котрим необхідний спеціальний догляд: особи з інвалідністю, діти, або особи що постраждали від стихійного лиха або військових дій. Таким чином загальні та спеціальні права і свободи громадян доповнюють одне одного, та забезпечують всебічний захист осіб.

Відповідно до гарантій, то гарантії прав і свобод мають певне поділення між загальними і спеціальними, це поділення необхідність задля правильного функціонування системи, що забезпечує права і свободи громадян в різних сферах суспільства.

Загальні гарантії визначаються рівнем розвитку основних сфер суспільного і державного розвитку (соціальна, політична, економічна). Загальні гарантії конституційних прав і свобод людини і громадянина, мають великий вплив на реалізацію всіх прав і свобод, які гарантує держава, оскільки вони визначають готовність суспільства і держави взаємодіяти, для реалізації всіх чинних нормативно-правових актів які визначають права і свободи людини та громадянина. Навіть якщо державний юридичний механізм реалізації конституційних

прав і свобод має найкращі показники за рівнем правового захисту, ці всі фактори можуть бути безсилими, якщо в державі низький рівень розвиток суспільства в сфері політичних чи соціально-економічних галузей.

Загальні гарантії прав і свобод людини, набувають правового змісту у взаємодії зі спеціальними гарантіями, які представляють з себе нормативно-правові, судові та позасудові гарантії прав і свобод людини.

Гарантії прав та свобод людини і громадянина, класифікують і за сферами дії, на такі, як економічні (економічна система), політичні (закладання політичних цінностей) та організаційні (організацію та діяльність органів державної влади і органів самоврядування) гарантії.

Таким чином, підводячи підсумок, треба зазначити, що надійне забезпечення гарантій прав і свобод людини та громадянина в досить важкий період для України, має бути одною з основних задач нашої держави. Це має вплив не лише на внутрішній стан держави та суспільства, а і на вплив України на міжнародній арені. Захист прав і свобод, а також їх гарантування в сучасному світі являється головною рушійною силою правового демократичного курсу держав. Саме тому гарантії прав і свобод громадян в Україні є важливим процесом, котрий необхідно удосконалювати та притримуватись курсу демократичних цінностей, це один із аспектів що допомагає досягнути членства України в ЄС та інших союзів, які допоможуть Україні в подальшому незалежному, суверенному розвитку.

Використані джерела

1. Конституція України. URL: https://www.president.gov.ua/documents/constitution (дата звернення: 10.11.2024).
2. Загальна декларація прав людини / Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 10.11.2024).

Анастасія ЧУДІМОВА, Мирослава РАДЕЦЬКА
студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — д. ю. н., професор ***Аверочкіна Т. В.***

СТРАХУВАННЯ МОРСЬКИХ СУДЕН В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації в Україні введено воєнний стан. Внесення певних змін зазнали усі сфери суспільних відносин. У зв'язку з цим Кабінет Міністрів України розробив новий механізм страхування суден від воєнних ризиків, який значно знизить чинні страхові внески для перевізників, які експортують та імпортують товари в Україну морем. 14 листопада 2023 року на засіданні уряду було прийнято рішення, яке дозволяє співпрацювати з британськими перестраховими компаніями.

Перш за все, це рішення покращить роботу зернотрейдерів. За допомогою нового механізму вартість страхування зерна може знизитися приблизно на 2,5 відсоткових пункта від вартості страхового тарифу. Це дозволить зернотрейдерам зекономити приблизно 100–140 грн на одній тонні вантажу, а сільськогосподарським товаровиробникам взагалі додатково отримати до 4 млрд грн. У свою чергу ці кошти будуть спрямовані аграріям, як у вигляді збільшення ціни придбання, так і на додаткову закупівлю. Збільшення кількості товарів, які експортуються з України через море, має сприяти подальшому зростанню української економіки.

Після виходу Росії із «зернової угоди» багато вантажних суден опинилися в «пастці». Ухвалене урядом рішення може забезпечити безпеку судноплавства, стабільність морських перевезень і сталий експорт українських товарів через порти України [6]. Загалом страхування морських ризиків розраховане на захист інтересів судновласників, власників вантажів, а також операторів суден, морських портів і терміналів.

1 березня 2024 року стало відомо, що страховий захист у Чорному морі поширюватиметься на всі типи суден, а не лише на перевізників зерна, як спочатку планувалося Україною та західними партнерами. При цьому в січні 2024 року, після запуску механізму страхування суден у Чорному морі, страхові ставки знизилися з 5–6 % до 0,75–1,25 %. Зміна тарифів відбулася завдяки старту міжнародного проєкту страхування від воєнних ризиків — «Єдність». До нього залучені зарубіжні та українські фінансисти. Завдяки такому кроку морський

шлях стане доступнішим не тільки для аграріїв, а й для більшої кількості експортерів, що є досить важливим в умовах війни. У рамках проєкту будуть страхуватись судна (та їх вантаж), які заходять й виходять із чорноморських портів. Також передбачається страхування ризиків, що притаманні таким перевезенням. Вважаємо, що це перш за все позитивно вплине на роботу аграрних компаній. Також будуть перевозитися й інші продукти українських експортерів, тому що механізм не обмежується лише сільськогосподарською продукцією, на відміну від зернового коридора, за який зазначали раніше. Тому вільна навігація у Чорному морі є стратегічно важливим напрямком для нашої держави.

Воєнне страхування включає два типи ризиків — ризик фізичних збитків через політичне або військове насильство та економічні ризики — наприклад, експропріацію, конфіскацію, зупинення виробництва тощо. З початком повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року міжнародне воєнне страхування для України було закрите. На це було декілька причин. По-перше, неможливо застрахуватися від події, яка вже відбувається (крім особливих винятків). Скажімо, таке страхування працює в Ізраїлі, який вже роками перебуває у стані війни. По-друге, при великих збитках страховики проводять розслідування та позиваються до винуватців страхових випадків. Очевидно, що черга за компенсаціями з російських грошей уже є настільки великою, що шанси страховиків на отримання регресних платежів мінімальні. По-третє, у лютому 2022-го НБУ заборонив страхові платежі на користь іноземних перестраховиків, бо бачив у цьому можливий канал виводу грошей за кордон [4]. Це не давало можливості українським компаніям взяти на себе страхування великих ризиків українських суден та підприємств, адже в разі страхового випадку розмір збитку може бути величезним. Зазвичай для цього й використовують перестрахування, яке розподіляє великі ризики серед десятків міжнародних компаній.

Повноцінно механізм страхування суден від воєнних ризиків у морському коридорі, що є комплексним інструментом із залученням іноземних банків, запрацював із початку січня 2024 року. Проте ще з того моменту, як Україна анонсувала розробку такого механізму, тобто з 2023 року, вартість страхування пішла вниз. Адже страховий ринок сприйняв новину про такий інструмент позитивно, завдяки чому вартість страхування різко подешевшала. Тому такий інструмент уже є бенчмарком для міжнародного ринку й прикладом для застосування в інших регіонах, де є проблема із судноплавством.

Якщо б мова йшла про класичне страхування, а не в зоні ведення воєнних дій, то Україна, як учасник договору, мала б отримувати відсоток від страхового платежу, який судовласник сплачує страховикам. Проте в умовах війни таке страхування не працює, а самі $20 млн, надані українським урядом, по суті є грошима міжнародних партнерів, які підтримують Україну. Тому, на жаль, українська сторона не отримує відсотків від страхового платежу, бо сам механізм не є перестрахуванням. Також важливо, що згаданий механізм «Єдність» стосується лише вантажоперевезень в акваторії Чорного моря.

Варто зазначити, що торговельне мореплавство загалом пов'язане із досить значним ризиком. Майно судновласників та вантажовласників досить часто піддається серйозній небезпеці пошкодження і загибелі, викликаної явищами стихійного характеру, недосконалістю суднобудівної та приладобудівної техніки, людського фактору, а також різного роду пригод на морі та в воєнний час. Звісно, саме через це збитки учасників торговельного мореплавства можуть бути дуже великими. Звертаємо увагу, що збитки вантажовласників можливі у випадку будь-якої події із судном, а також при пошкодженні або втраті вантажу з вини перевізника, який не виявив належної турботи про вантаж. Наразі існує небезпека невідшкодування збитків або часткового відшкодування. Через зазначені обставини й виникла необхідність створення інституту морського страхування загалом, адже він є правовим засобом забезпечення майнових інтересів, що пов'язані із мореплавством [7]. В ЗУ «Про страхування» зазначено, що страхування гарантує відновлення майнових прав у випадках, коли відповідальність за договором або внаслідок заподіяння шкоди не наступає зовсім або приводить лише до часткового відшкодування [3].

Морське страхування суден, що перебувають у державній власності та закріплені за державними судноплавними компаніями, має свої особливості. Формально ці судна підконтрольні Фонду державного майна, проте фактично державні судновласники рідко використовують їх самостійно. З метою мінімізації витрат і отримання прибутку такі судна найчастіше здаються у фрахт приватним компаніям або іншим суб'єктам [1].

На жаль, чинне українське законодавство, хоча й детально регулює взаємовідносини сторін у договорі страхування, але містить лише згадку про можливість страхування на взаємній основі. В Україні клуби взаємного страхування (Protecting & Indemnity Clubs) представлені через мережу своїх кореспондентів, яка функціонує в портах по всьому світу. Основна місія кореспондентів полягає в захисті інтересів судновласників, надаючи допомогу капітанам і членам екіпажів суден, а також судновласникам під час врегулювання страхових випадків.

Міжнародне страхування суден на сьогодні здійснюється переважно через товариства взаємного страхування судновласників. Проте в Україні досі відсутня належна та комплексна законодавча база,

яка б регулювала умови створення і функціонування страхових організацій цієї форми. Крім того, судова практика щодо таких питань ще не сформувалася. У зв'язку з цим нагальною потребою є ухвалення Закону «Про товариства взаємного страхування».

Для більш ефективного правового регулювання діяльності клубів взаємного страхування в Україні, необхідно вдосконалити положення Кодексу торговельного мореплавства (КТМ). Зокрема, варто чітко врегулювати можливість надання належного забезпечення морських вимог з метою запобігання затриманню суден, що вже частково передбачено у ст. 44 та ст. 80 КТМ [2]. Проте, як свідчить практика, митні органи, екологічні служби та Адміністрація морських портів України (АМПУ) часто відмовляються визнавати «клубні» гарантії належним забезпеченням, мотивуючи це відсутністю прямого законодавчого положення про такі можливості та ризиками, пов'язаними з їх реалізацією. Вирішенням цієї проблеми може стати внесення змін до зазначених статей КТМ, включивши положення, що гарантією та забезпеченням морських вимог може бути не лише банківська гарантія, але й гарантійний лист клубу страхування відповідальності судновласників або іншого страхувальника відповідальності судновласників.

Підписавши Угоду про асоціацію, Україна взяла на себе зобов'язання гармонізувати своє законодавство у сфері міжнародного морського транспорту з відповідними нормативними актами Європейського Союзу. Це наближення має сприяти цілям лібералізації, взаємному доступу до ринків обох сторін, а також покращенню руху пасажирів і вантажів, як зазначено в ст. 138 вказаної Угоди.

Отже, правове регулювання відносин, що виникають у зв'язку з договорами страхування загалом, і договорами морського страхування зокрема, потребує певних корективів для забезпечення їх оптимальної та ефективної правової основи. Водночас, через наявні правові прогалини та воєнний час, практика морського страхування в Україні часто базується на міжнародних звичаях або правилах страхування, розроблених та визнаних світовими страховими компаніями [5]. Це свідчить про необхідність гармонізації українського законодавства з міжнародними стандартами. Варто зазначити, що проблема реалізації цього питання така ж сама, як і для всіх українських підприємств та організацій — збройна агресія рф, її напади на цивільні судна, блокування та перешкоди вільному судноплавству України. Адже страхування зростає в ціні відповідно до викликів та перешкод: чим їх більше — тим дорожче страхування. А завдяки реалізації інноваційних проєктів зі страхування, судновласники будуть мати можливість отримувати страховку зазначених ризиків, а наша держава зможе продовжувати виконувати місію надійного гаранта світової продовольчої безпеки.

Використані джерела

1. Цивільний кодекс України від 16.11.2003 р. № 435-IV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435–15#Text
2. Кодекс торговельного мореплавства України від 23.05.1995 р. № 176/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#Text
3. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 № 1909-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909–20#n3
4. Мельник Т. А., Сибірцев В. В. Страхування: навчальний посібник. Кропивницький, 2022. URL: https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/80338856–01e5–4c63-bab1–57c0afa921f1/content
5. Гаталяк О. М., Стецький В. В. Сучасний стан функціонування інституту страхування відповідальності судновласника. 2020. Цивілістика: Право і суспільство. Одеський національний морський університет. URL: https://doi.org/10.32842/2078–3736/2020.6.2.1.11
6. Урядовий портал. Юлія Свириденко. Новий механізм страхування суден від воєнних ризиків повертає стабільність судноплавства і безпеку морських перевезень 15.10.2023 URL:https://www.kmu.gov.ua/news/novyi-mekhanizm-strakhuvannia-suden-vid-voiennykh-ryzykiv-povertaie-stabilnist-sudnoplavstva-i-bezpeku-morskykh-perevezen-iuliia-cvyrydenko
7. Аверочкіна Т. В., Коваль Н. О., Кормич Б. А., Сергєєв Ю. В. Морське торговельне право, навч-метод. посіб. Одеса: Фенікс, 2023. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cfd8e9d8–55de-4707-a5d7–224caae6b027/content

Діана ШАРКОВА

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник — д. ю. н, професор ***Аверочкіна Т. В.***

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СЕРВІСІВ ДЛЯ МОРЯКІВ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день цифровізація займає визначальне місце у розвитку людської цивілізації. Цей процес є рушійною силою модернізації в багатьох сферах життя — в економіці, державному управлінні, освіті, медицині, бізнесі тощо. Цифровізація формує нові підходи, які спрямовані на підвищення комфорту життя суспільства і якості надання послуг.

Отже, під цифровізацією (з англ. digitalization) можна розуміти процес впровадження цифрових технологій для вдосконалення життєдіяльності людини, суспільства і держави [1].

В умовах інтенсивного розвитку цифрових технологій морська галузь, зокрема питання пов'язані з діяльністю моряків, зазнають істот-

них змін. Цифровізація орієнтується на оптимізацію процесів, спрощенню доступу до послуг та зменшенню бюрократичних бар'єрів. Завдяки впровадженню цифрових технологій, багато процесів, що раніше потребували особистої присутності моряків та займали багато часу, тепер стали більш доступними і зручними.

Цифровізація сервісів для моряків в Україні пов'язана з запровадженням онлайн-сервісів, які дозволяють спростити оформлення документів, перевірку кваліфікацій, а також забезпечити швидкий доступ до інформації.

За допомогою нової опції на Єдиному порталі державних послуг «Дія» кожний моряк, зможе зекономити і гроші, і час, які раніше витрачав на оформлення довіреності. Моряк може подати заяву про присвоєння звання або підтвердження кваліфікації самостійно онлайн чи за допомогою довіреної особи. У заяві зазначаються дані про особу, яка отримає готові документи за моряка. Після друку кваліфікаційного документа представник отримає на електронну пошту лист з рішенням та QR-кодом. Після чого довірена особа йде до Адміністрації судноплавства, пред'являє QR-код та документ, який посвідчує її особу і, таким чином, отримує кваліфікаційні документи [2].

Сьогодні на порталі Дія доступні такі послуги: отримати кваліфікаційні документи командного складу судна; подати заявку на проходження іспиту — в Україні та Польщі; подати скарги в разі відмови в отриманні кваліфікаційних документів, дипломування членів екіпажів суден.

Крім того, була запроваджена електронна черга, завдяки якої моряки мають можливість записатися у будь-який день та час і отримати будь-яку послугу в Адміністрації судноплавства. Цей онлайн-сервіс синхронізований з «Дією» і верифікує особу через Дія.Підпис. Для цього моряку необхідно перейти за посиленням електронної черги на головній сторінці сайту Адміністрації судноплавства. Далі підтвердити особу з Дія.Підписом, вибрати послугу та час, отримати талон.

Відтепер доступне отримання в режимі онлайн послуги «Підтвердження про отримання копій освітніх і кваліфікаційних документів», яке моряку необхідно подати при перетині державного кордону та у ТЦК та СП.

До того ж, запущено сервіс верифікації кваліфікаційних документів, що дозволяє встановити легітимність кваліфікаційних документів, виданих морякам. Для успішної верифікації, потрібно зареєструватися в системі та надіслати скановані копії документів до Адміністрації судноплавства для перевірки. Після обробки запиту користувач отримує відповідь разом із документом, що містить QR-код з результатами перевірки.

Також запроваджено сервіс онлайн реєстрації на іспит для отримання міжнародного посвідчення на право управління прогулянковим судном [3].

Як бачимо, цифрофізація значно спрощує життя моряків, оптимізує процеси оформлення та отримання документів, усуває бюрократичні бар'єри та робить взаємодію з державою швидшою. Завдяки перерахованим онлайн-сервісам українські моряки отримали доступ до зручних інструментів, а також можливість здійснювати необхідні дії без особистої присутності. Цей напрямок цифровізації є важливим кроком до модернізації та підвищенню ефективності послуг.

Використані джерела

1. Куйбіда В. С., Карпенко О. В., Наместнік В. В. Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Державне управління*. 2018. № 1. С. 5–11.
2. Послуги для моряків: відтепер кваліфікаційні документи можуть забрати рідні, друзі чи колеги. Дія: веб-сайт. URL: https://diia.gov.ua/news/posluhy-dlia-moriakiv-vidteper-kvalifikatsiini-dokumenty-mozhut-zabraty-ridni-druzi-chy-kolehy
3. Топ цифрових сервісів для моряків. Одеська районна військова адміністрація: веб-сайт. URL: https://odrda.od.gov.ua/2023/05/26/top-czyfrovyh-servisiv-dlya-moryakiv/

Валерія ШЕВЧЕНКО
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Малєєва (Карпенко) Г. Л.***

МОРСЬКА БЕЗПЕКА: АКТУАЛЬНІСТЬ ТА СУЧАСНІ ШЛЯХИ ВРЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми зростає в умовах воєнного стану через нові виклики, з якими стикається Україна. Ситуація в регіоні у зв'язку з агресією Росії вимагає впровадження сучасних підходів до регулювання морської діяльності, включаючи координацію між державними установами, співпрацю з міжнародними організаціями та посилення оборонних можливостей. Підвищення загроз з боку агресора вимагає не лише вдосконалення військових стратегій, а й активного захисту економічних інтересів на морі, що є особливо важливим для забезпечення стабільності в умовах криз.

Термін «морська безпека» згідно з пунктом 1.7 Тимчасового типового положення про службу морської безпеки морського торговельного порту, затвердженого наказом Державного департаменту морського і річкового транспорту від 17 червня 2004 року № 162 [1], охоплює стан, який постійно забезпечує захист інтересів особи, суспільства і держави від загроз, пов'язаних із піратством, тероризмом і незаконними діями в морській сфері. До складу морської безпеки входять людські та матеріальні ресурси, а також спеціальні заходи, які застосовуються для охорони суден, екіпажів, вантажів, портових об'єктів і інфраструктури морських торговельних портів [1].

Першим етапом у становленні міжнародно-правових основ для забезпечення морської безпеки стала Перша (Женевська) конференція ООН з морського права, яка відбулася в 1958 році. Ця подія стала першим всесвітнім форумом, на якому визначалися принципи використання морських просторів. Згідно зі статтею 10 Конвенції про відкрите море, ухваленої на цій конференції, держави зобов'язані вжити необхідні заходи для забезпечення безпеки морських суден під їх прапором. Це включає використання сигналів, підтримання зв'язку, запобігання зіткненням, а також гарантію належної конструкції та оснащення суден. Подальший розвиток цих положень відбувся в Конвенції ООН з морського права 1982 року (UNCLOS'82) [2]. Згідно зі статтею 94 цієї Конвенції, держави мають забезпечити безпеку суден, які плавають під їх прапором, звертаючи увагу на:

1. Конструкцію, обладнання та придатність суден до плавання;
2. Умови праці та навчання екіпажів у відповідності з міжнародними стандартами;
3. Використання сигналів, підтримання зв'язку та запобігання зіткненням.

У червні 1996 року на 66-ій сесії Комітету з безпеки на морі Міжнародної морської організації (IMO) була ухвалена резолюція MSC. 48 (66), що затвердила Міжнародний кодекс з рятувальних засобів. Цей Кодекс, розроблений на основі норм Частини С глави III «Рятувальні засоби та пристрої» Конвенції SOLAS, набув чинності 1 липня 1998 року [3, с.112–113].

Аналізуючи категорію рятувальних засобів (що регулюються міжнародними стандартами, як-от Конвенція SOLAS, та включають усі технічні й організаційні заходи, необхідні для безпечного проведення рятувальних операцій на морі), можна стверджувати, що морську безпеку слід розглядати як важливу складову державної безпеки України. Вона передбачає захист державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших критично важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз, які не мають воєнного характеру [4].

Серед пріоритетних національних інтересів на морі можна виділити задоволення потреб суспільства, економіки та держави в ресурсах, що походять з морського середовища. Важливим є також зміцнення позицій України серед провідних морських держав, а також забезпечення високого рівня безпеки [2].

В умовах воєнного стану питання морської безпеки в Україні стало особливо актуальним, оскільки війна значно підвищила ризики для морських шляхів, портової інфраструктури та економічних інтересів країни. У контексті збройного конфлікту морська інфраструктура стає критично важливим об'єктом для захисту та забезпечення стабільності логістичних і торгових операцій. Україна, маючи вихід до Чорного моря, активно працює над зміцненням своїх оборонних можливостей у морській сфері, запроваджуючи нові стратегії, зокрема розвиток Військово-морських сил та міжнародну співпрацю з партнерами по НАТО. Крім того, зростаюча увага до морської безпеки передбачає впровадження технологічних інновацій, таких як безпілотні засоби для контролю акваторії та супутниковий моніторинг. Сучасні підходи до вирішення питань морської безпеки під час воєнного стану включають не лише оборонні заходи, а й економічні та юридичні механізми захисту. Значну роль у цьому відіграє міжнародна правова підтримка, яка сприяє захисту інтересів України на глобальному рівні, зокрема через міжнародні судові інстанції. Також ведуться активні переговори щодо забезпечення безпечного транзиту суден, що перевезуть товари в умовах блокади портів. Це вимагає модернізації національного законодавства, що регулює морську діяльність, а також співпраці з міжнародними організаціями, такими як Міжнародна морська організація [5, с.19–20].

Отже, морська безпека є критичним компонентом державної безпеки України, що забезпечує захист національних інтересів в умовах підвищених ризиків, спричинених збройним конфліктом. Війна посилила необхідність захисту портової інфраструктури та морських шляхів, що стимулює активне впровадження технологій та оновлення законодавства. У цьому контексті доцільним кроком є посилення взаємодії з міжнародними партнерами для розробки спільних стандартів морської безпеки, адаптованих до умов воєнного стану. Міжнародна правова підтримка та забезпечення безпечного транзиту суден залишаються ключовими для національної стратегії морської безпеки, яка поєднує оборонні, економічні та юридичні механізми захисту.

Використані джерела

1. Щодо затвердження Тимчасового типового положення про службу морської безпеки морського торговельного порту: наказ Державного департаменту морського і річкового транспорту (портового засобу) від 17 червня 2004 р. № 162. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0162538–04#Text (дата звернення: 23.10.2024).
2. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року та Угоди про імплементацію Частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року: Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728–14#Text
3. Мудрецька Г. В. Міжнародно-правове регулювання забезпечення морської безпеки. *Maritime security of the Baltic-Black Sea region: challenges and threats*. 2021. С. 112–115.
4. Про національну безпеку України: Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 31. Ст.241. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469–19#Text (дата звернення: 23.10.2024).
5. Кузніченко С. О. Деякі особливості національних стратегій морської безпеки. *Maritime security of the Baltic-Black Searegion: challenges and threats*. 2022. С. 18–22.

Богдана ШОВКОВИЧ
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Заверюха М. М.***

ПРОБЛЕМАТИКА ВПРОВАДЖЕННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми дослідження зумовлена кількома ключовими факторами:

– енергетична незалежність (потреба зменшити залежність від російських енергоресурсів і забезпечити стабільні джерела енергії);

– безпека енергетичних систем (війна пошкодила інфраструктуру і альтернативна енергетика може забезпечити більшу гнучкість і стійкість системи);

– екологічні та економічні вигоди (перехід на альтернативні джерела енергії сприятиме екологічній стійкості, створенню нових робочих місць і залученню інвестицій);

– соціальна згуртованість (місцеві громади можуть активно брати участь у виробництві енергії, що сприятиме розвитку локальної економіки).

Таким чином, дослідження цієї теми є важливим для забезпечення енергетичної безпеки та стійкого розвитку України в умовах війни. Даною проблематикою займались такі науковці як: Х. А. Григор'єва, М. М. Заверюха, К. М. Караханян, Е. О. Платонова, Т. Є. Харитонова та ін.

На даний момент в Україні продовжується активне впровадження альтернативної енергетики, особливо в умовах повномасштабного вторгнення Росії. Це питання є надзвичайно актуальним для забезпечення енергетичної безпеки та стійкості країни. Ось основні аспекти, що характеризують стан справ у цій сфері згідно з чинним законодавством:

1. Законодавча база. Зокрема, Закон України «Про альтернативні джерела енергії» який визначає правові, економічні та організаційні основи використання альтернативних джерел енергії, встановлюючи вимоги до їх інтеграції в енергетичну систему країни [1]. Закон України «Про ринок електричної енергії» який передбачає підтримку відновлюваних джерел енергії через спеціальні тарифи та механізми стимулювання [2].

2. Державні програми та ініціативи. Так, приміром Національний план дій з відновлюваної енергетики спрямований на збільшення частки відновлюваних джерел енергії в загальному енергетичному балансі. Важливим аспектом є залучення інвестицій у розвиток вітрової, сонячної та біоенергетики.

3. Проблеми та виклики:

– безпека інфраструктури (повномасштабне вторгнення викликало значні пошкодження енергетичної інфраструктури, що ускладнює реалізацію проектів альтернативної енергетики, це вимагає термінового відновлення пошкоджених об'єктів та посилення їхньої захищеності);

— фінансування проектів (незважаючи на міжнародну підтримку, реалізація нових проектів альтернативної енергетики стикається з проблемами фінансування через військові дії та економічну нестабільність);

— забезпечення технологій (імпорт сучасних технологій та обладнання для альтернативної енергетики може бути ускладнений через логістичні проблеми та військові дії) [3].

4. Міжнародна підтримка. Після початку повномасштабного вторгнення Україні надається значна міжнародна допомога в розвитку альтернативної енергетики, включаючи технічну та фінансову підтримку від міжнародних організацій, держав та приватних інвесторів.

5. Екологічні аспекти. Війна посилила екологічні проблеми в Україні, що підкреслює важливість переходу на чисті та відновлювані джерела енергії для зменшення забруднення довкілля та впливу на клімат.

Проблематика впровадження альтернативної енергетики в Україні під час повномасштабного вторгнення Росії є надзвичайно актуальною та важливою для забезпечення енергетичної безпеки країни. В умовах війни Україна стикається з численними викликами, такими як пошкодження енергетичної інфраструктури, фінансова нестабільність та труднощі в імпорті технологій.

Попри ці труднощі, впровадження альтернативних джерел енергії може стати важливим кроком до зменшення залежності від традиційних енергетичних ресурсів, підвищення екологічної стійкості та зміцнення економіки. Національні програми та міжнародна підтримка відіграють ключову роль у розвитку цього сектора [3].

Отже, для успішної реалізації альтернативної енергетики в Україні необхідно подолати існуючі бар'єри, інвестувати в інфраструктуру та залучити інноваційні технології. Це дозволить Україні не лише відновити енергетичну систему, а й стати на шлях до сталого розвитку в майбутньому.

Використані джерела

1. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20 лютого 2003 року. *Офіційний вісник України*. 2003. № 12. Ст. 522.
2. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13 квітня 2017 року. *Офіційний вісник України*. 2017. № 49. Ст. 1506.
3. Омельченко В. І. Сектор відновлюваної енергетики України до, під час та після війни. URL: https://razumkov.org.ua/statti/sektor-vidnovlyuvanoyi-energetyky-ukrayiny-do-pid-chas-ta-pislya-viyny (дата звернення: 28.10.2024).

Богдана ШОВКОВИЧ

студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Малєєва (Карпенко) Г. Л.***

СТАНДАРТИ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗГІДНО З КОНВЕНЦІЄЮ ПДНВ

Актуальність теми «Стандарти компетентності згідно з Конвенцією ПДНВ» (Міжнародна конвенція з підготовки і дипломування моряків та несення вахти, 1978 р.) обумовлена важливістю забезпечення високих стандартів професійної підготовки моряків для гарантування безпеки на морі та захисту навколишнього середовища [1]. В умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну дотримання стандартів компетентності за Конвенцією ПДНВ стало особливо важливим і складним для українських моряків. Війна порушує навчальні процеси та обмежує доступ до практики й працевлаштування, але підтримання кваліфікації залишається критичним для безпеки на морі та міжнародної репутації України.

Морська галузь є однією з ключових для світової економіки, а дотримання міжнародних стандартів компетентності є необхідною умовою для ефективної та безпечної роботи на суднах. З огляду на швидкий розвиток технологій, збільшення глобального морського трафіку та підвищення вимог до екологічної безпеки, Конвенція ПДНВ та її стандарти постійно оновлюються. Актуальність роботи також полягає в необхідності адаптації національних систем освіти та підготовки моряків до цих стандартів, що сприятиме міжнародному визнанню кваліфікацій і конкурентоспроможності українських моряків на глобальному ринку.

На даний момент продовжує дотримуватись вимог Міжнародної конвенції з підготовки і дипломування моряків та несення вахти 1978 року (ПДНВ) у редакції Манільських поправок 2010 року [2]. Ці стандарти компетентності є обов'язковими для всіх держав-членів Міжнародної морської організації (ІМО) і визначають вимоги до підготовки, атестації та вахтової служби моряків [3]. Вони спрямовані на підвищення безпеки мореплавства та запобігання забрудненню довкілля.

Основні положення:

1. Підготовка і кваліфікація моряків.

Українські навчальні заклади, які здійснюють підготовку моряків, зобов'язані відповідати стандартам компетентності, визначеним у Конвенції ПДНВ [1]. Це включає (обов'язкову сертифікацію і ліцензування освітніх програм; наявність сучасного навчально-тренувального обладнання, зокрема тренажерів для імітації роботи на суднах; впровадження курсів з новітніх технологій, управління ризиками та забезпечення екологічної безпеки).

2. Сертифікація і атестація моряків.

Моряки мають проходити обов'язкову атестацію та отримувати сертифікати компетентності відповідно до своєї кваліфікації та посади. Національні органи влади, зокрема Інспекція з питань підготовки моряків, забезпечують видачу таких документів відповідно до міжнародних стандартів. Для оновлення сертифікатів моряки зобов'язані регулярно проходити перепідготовку, яка включає: (курси з безпеки мореплавства, запобігання забрудненню та надання першої медичної допомоги; оновлення знань щодо сучасних суднових технологій та управління судновими системами).

3. Манільські поправки 2010 року [2].

Вони залишаються основою для вимог до компетентності моряків у 2024 році. Поправки включають: (вимоги щодо знань у сфері елек-

тронної навігації (ECDIS); підготовку з боротьби з піратством і тероризмом на морі; підвищені вимоги до медичної підготовки та оцінки стану здоров'я моряків) [2].

4. Охорона праці та безпека моряків.

Стандарти ПДНВ включають підготовку моряків з питань безпеки праці на суднах, а також щодо протидії надзвичайним ситуаціям, таких як пожежі, аварії та стихійні лиха. Усі моряки повинні пройти спеціальні курси з безпеки, що сертифіковані відповідними міжнародними органами.

5. Екологічні стандарти.

Відповідно до сучасних екологічних вимог Конвенції ПДНВ, моряки мають здобувати компетентності у сфері запобігання забрудненню морського середовища, зокрема щодо поводження з нафтовими, хімічними та іншими небезпечними речовинами [1].

6. Вплив цифрових технологій.

У 2024 році все більше уваги приділяється впровадженню цифрових технологій у морській сфері, зокрема в частині автоматизації судноводіння та управління судновими системами. Це вимагає оновлення навчальних програм для моряків з урахуванням сучасних тенденцій автоматизації та цифрової трансформації в галузі.

Отже, стандарти компетентності згідно Конвенції ПДНВ є основою для підготовки моряків і забезпечення безпеки мореплавства на глобальному рівні [4]. Актуальність цих стандартів посилюється через швидкий розвиток технологій та зростання вимог до екологічної безпеки. Україна продовжує впроваджувати вимоги Конвенції, що підтримує конкурентоспроможність її моряків на міжнародній арені й підвищує рівень безпеки судноплавства. Тема стандартів компетентності за Конвенцією ПДНВ є важливою під час війни, оскільки ці стандарти забезпечують безпеку судноплавства та дають українським морякам можливість працювати на міжнародному ринку. Незважаючи на блокади та труднощі з навчанням, підтримання кваліфікації необхідне для професійної мобільності моряків і захисту інтересів України в морській галузі.

Використані джерела

1. Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти від 07.07.978. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_053#Text
2. Манільські поправки до додатка до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти (ПДНВ) 1978 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896_052#Text
3. Міжнародна морська організація (IMO) — Міністерство інфраструктури України. URL: https://mtu.gov.ua/content/mizhnarodna-morska-organizaciya-imo.html

4. Клімова Є. М. Актуальні питання міжнародно-правового регулювання безпеки мореплавства. Одеса, 2020. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/c6ff77b3–6cf5–4028–9b4b-0fe8f882bc90

Маргарита ШОВКУН

студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Малєєва (Карпенко) Г. Л.***

ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРАВОВИЙ РЕЖИМ

Сучасна військово-морська діяльність є однією з ключових складових національної безпеки багатьох країн, зокрема тих, що мають вихід до моря. Розвиток морського транспорту, глобальних торговельних шляхів, стратегічних морських районів і нових військових технологій створив складне й багатогранне середовище, яке потребує чіткого правового регулювання; особливу увагу слід приділити воєнним операціям на морі, що підпадають під дію міжнародних конвенцій, таких як Конвенція ООН з морського права 1982 року [1]. У світлі поточних збройних конфліктів і загроз морській безпеці в Чорноморському регіоні та інших стратегічних водах питання правового регулювання морської діяльності набуває додаткової актуальності.

Військово-морська діяльність розглядається як у міжнародному морському праві, так і в національному законодавстві окремих країн. Основи правового регулювання воєнних дій на морі викладено в працях таких учених, як С. Е. Зелінський і К. А Козмуляк. Наукові дослідження присвячені аналізу міжнародних договорів і конвенцій, що регламентують правила ведення війни на морі, таких як Гаазька і Женевська конвенції. Крім того, правові аспекти військово-морської діяльності включають захист територіальних вод, інститут морських блокад і правовий статус військово-морських сил у міжнародних водах.

Правовий режим військово-морської діяльності регулюється низкою міжнародних конвенцій і національних законів, що регламентують воєнні операції на морі в мирний і воєнний час. Зокрема Конвенція ООН з морського права (1982 р.) встановлює основні принципи, що стосуються морського простору, включно з територіальним морем, винятковими економічними зонами і міжнародними водами. Важливим аспектом правового режиму військово-морських операцій є захист морських кордонів і територіальних вод, які є частиною су-

веренітету держав [2]. Держави мають право вести воєнні дії в межах своїх територіальних вод, однак міжнародне право забороняє дії, що загрожують безпеці інших держав.

Морські конфлікти регулюються Женевськими конвенціями та міжнародним гуманітарним правом, які обмежують застосування сили на морі та встановлюють правила захисту цивільного населення, суден і морських платформ.[3] Це особливо важливо в разі воєнних конфліктів на морі, таких як блокади, військові навчання і патрулювання стратегічних вод. Також важливо, щоб військові операції у виключній економічній зоні та міжнародних водах підпорядковувалися спеціальним правилам, які забезпечують свободу судноплавства і безпеку торговельних шляхів.

Правовий режим військово-морських операцій також зачіпає такі аспекти, як піратство, незаконний обіг зброї та наркотиків, що часто супроводжуються військовими діями національних ВМС; міжнародні коаліції, як-от місії НАТО та коаліції, що підтримуються ООН, діють у рамках багатосторонніх угод, що регулюють військові операції на морі, як у мирний, так і у воєнний час.

Отже, військово-морська діяльність має чітко регламентований правовий режим, що поєднує міжнародні норми та національні закони. Основними принципами, що регулюють цю діяльність, є захист національного суверенітету, забезпечення свободи судноплавства та захист міжнародних торговельних шляхів. Військові операції на морі мають проводитися відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, які обмежують застосування сили і сприяють захисту цивільного населення та об'єктів. Однак, незважаючи на міжнародні зобов'язання, реальні конфлікти на морі потребують удосконалення нормативно-правових механізмів, щоб уникнути ескалації та запобігти порушенням прав людини і міжнародного права.

Використані джерела

1. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року та Угоди про імплементацію Частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року / Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/728–14 (дата звернення: 28.10.2024).
2. Морське право. Національний університет «Одеська юридична академія». URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/aff86b5a-7895–442b-8b33–90356fff3685/content
3. Міжнародне гуманітарне право — Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. URL: https://minre.gov.ua/diyalnist/napryamkyproektivminreintegracziyi/mizhnarodne-gumanitarne-pravo/(дата звернення: 28.10.2024).

Любов ШУМЄЄВА
студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Бальцій Ю. Ю.***

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВИЩИХ ПОСАДОВИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституційно-правова відповідальність вищих посадових осіб набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану. За умов військових загроз, конституційний порядок держави має забезпечувати належне виконання функцій органів державної влади та гарантувати стабільність і безпеку країни. Вищі посадові особи, які приймають рішення в таких надзвичайних умовах, несуть підвищену відповідальність, адже їхні дії безпосередньо впливають на безпеку населення, суверенітет та територіальну цілісність держави. Дослідження конституційно-правових механізмів відповідальності цих осіб допомагає визначити правові межі їхніх повноважень, зобов'язання та санкції, що можуть бути застосовані у випадку порушення вимог законодавства.

Конституціоналіст В. Шаповал підкреслює політико-правовий характер відповідальності державних органів та їх посадових осіб у конституційно-правовому аспекті. Він виокремлює політичну відповідальність уряду та міністрів перед парламентом, а також відповідальність, що реалізується через імпічмент чи інші аналогічні процедури [1, с. 80].

Під конституційно-правовою відповідальністю в умовах воєнного стану розуміють сукупність правових заходів, що можуть бути застосовані до посадових осіб, зокрема президента, прем'єр-міністра, членів уряду, керівників інших центральних органів влади, у разі порушення ними конституційних вимог та обов'язків, покладених на них законодавством. Особливістю цієї відповідальності є її політичний та правовий характер: вона передбачає як можливість припинення повноважень, так і застосування механізмів контролю для забезпечення дотримання державної дисципліни та правопорядку. Важливою є роль Конституційного Суду, який здійснює контроль за дотриманням конституційних норм, а також парламенту, який може висловити недовіру чи ініціювати імпічмент.

У цьому контексті важливим є рішення Конституційного Суду України від 7 травня 2002 р. (у справі про підпорядкованість актів щодо призначення на посади або звільнення посадових осіб). При тлумаченні частин 2, 3 статті 124 Конституції України було введено терміни «політична» та «конституційно-політична відповідальність»

на офіційному рівні Конституційним Судом України. На думку Конституційного Суду, Конституція України передбачає політичну відповідальність Кабінету Міністрів України (ст. 87, п. 10, ч. 1 ст. 106), що передбачає можливість припинення повноважень членів уряду, керівників центральних виконавчих органів Президентом України або звільнення уряду в разі ухвалення Верховною Радою резолюції недовіри. Це означає, що оцінка діяльності членів Кабінету Міністрів та керівників виконавчих органів може ґрунтуватися як на законності їхніх дій, так і на політичних підставах [2].

Сучасна історія України включає напрацювання щодо основ конституційно-правової відповідальності. Так, у Концепції нової Конституції України від 19 червня 1991 р. [3], що стала методологічною базою для проекту Основного Закону, частина 8 встановлює норми відповідальності Президента України, включаючи імпічмент і відповідальність перед народом шляхом висловлення недовіри та дострокового припинення повноважень через референдум. У дослідженні питання конституційної відповідальності важливим є аналіз Закону України «Про Конституційний Суд України» від 3 червня 1992 р., відповідно до якого Суд отримав повноваження розглядати конституційні делікти. Стаття 14 цього Закону надає Суду можливість вирішувати питання щодо порушень повноважень державними органами та їх посадовими особами, а також конфліктів між місцевими радами різних рівнів і органами виконавчої влади [4]. Однак Конституційний Суд України не реалізував ці повноваження на практиці через відсутність достатньої кількості суддів. Конституція України від 28 червня 1996 р. прямо не закріплює повноважень Суду щодо конституційних деліктів, але Суд може брати участь у реалізації конституційно-правової відповідальності, висуваючи подання про дотримання конституційної процедури у справі про усунення Президента від влади в порядку імпічменту [5].

Отже, конституційно-правова відповідальність вищих посадових осіб в умовах воєнного стану є важливим механізмом захисту державного суверенітету та правопорядку. Ефективне застосування цієї відповідальності сприяє забезпеченню правомірності рішень, ухвалених у кризових умовах, та посиленню довіри до органів державної влади. Встановлені правові норми та механізми контролю дозволяють уникнути зловживань повноваженнями та запобігти потенційним негативним наслідкам для суспільства. Таким чином, відповідальність вищих посадових осіб у воєнний час є ключовим елементом конституційного механізму, що гарантує ефективне функціонування держави та захист її громадян навіть за екстремальних умов.

Використані джерела

1. Шаповал В. М. Вищі органи сучасної держави. Порівняльний аналіз Київ: Програма-Л, 1995. 136 с.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частин другої, третьої статті 124 Конституції України (справа що до підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб) від 7 трав. 2002 р. *Офіц. вісн. України*. 2002. № 20. Ст. 993.
3. Концепції нової Конституції України від 19 черв. 1991 р. *ВВР України*. 1991. № 35. Ст. 466.
4. Про Конституційний Суд України: Закон України від 3 черв. 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 33. Ст. 471.
5. Конституція України від 28 черв. 1996 р. (зі змінами, внесеними згідно із законами України від 8 груд. 2004 р.; від 1 лют. 2011 р.; від 19 верес. 2013 р.; від 21 лют. 2014 р.; від 2 черв. 2016 р.; від 7 лют. 2019 р.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

ПРИВАТНЕ І ПУБЛІЧНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ... Вычитка № 3. 25.03.2025. МММ

Володимир АНДРУСІВ
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Грушко М. В.***

РОЛЬ ООН У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ БІЖЕНЦІВ

Проблема біженців набуває особливої актуальності в умовах сучасних глобальних криз, зокрема збройних конфліктів, політичної нестабільності та екологічних катастроф. Щорічно мільйони людей змушені залишати свої домівки, втрачаючи не тільки майно, а й базові права на безпеку, гідність та життя. Виникає гостра потреба в комплексних міжнародних механізмах для забезпечення захисту цих вразливих категорій населення.

У цьому контексті роль Організації Об'єднаних Націй (ООН) є фундаментальною. Через спеціалізовані агенції та міжнародно-правові акти, ООН формує глобальні стандарти захисту біженців, забезпечуючи їхні права та свободи.

Саме в межах діяльності ООН було прийнято Конвенцію про статус біженців 1951 р. (далі — Конвенція 1951 р.) та її Протокол щодо статусу біженців 1967 р., які становлять основоположні міжнародні правові інструменти, що регламентують захист прав біженців.

Як наголошує Артюх Ю., крім універсальних угод міжнародно-правових стандартів забезпечення прав внутрішніх переселенців, зазначена Конвенція та Протокол щодо статусу біженців 1967 р. до неї становлять основоположні міжнародні правові інструменти, що вирішують нагальні питання у цій сфері, бо багато процедур захисту біженців застосовуються аналогічно і до внутрішньо переміщених осіб. Тому, як зазначила науковиця, «при вирішенні питання щодо нормативного урегулювання правового положення внутрішніх переселенців, доцільно брати до уваги і позитивний досвід міжнародної нормативної регламентації соціального забезпечення біженців» [2].

Для повного розкриття теми слід зазначити про саме поняття 'біженець', яке є нормативно закріпленим в Конвенції 1951 р. Вказано, що біженцем є «особа, яка через обгрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознаками раси, релігії, громадянства, соціальної групи чи політичних поглядів перебуває за межами країни своєї національної належності й не може або не бажає користуватися її захистом; або, будучи особою без громадянства, перебуваючи за межами країни свого колишнього проживання, не може або не бажає повернутися через ті ж побоювання» [1].

Конвенцією 1951 р. біженцям надаються певні гарантії та права, серед яких право асоціацій, право звернення до суду, авторські та промислові права, право на рівне ставлення та захист від будь-якої форми дискримінації незалежно від різних ознак, право на свободу релігійних переконань, право на безперервність проживання, право на народну освіту та право урядову допомогу.

Проте на особу, яка потребує тимчасового захисту накладаються певні зобов'язання. Наприклад, у ст. 2 Конвенції 1951 р. вказано, що «у кожного біженця є зобов'язання перед країною, в якій він знаходиться, згідно з якими зокрема він повинен дотримуватися законів та розпоряджень цієї країни, а також заходів, які застосовуються для підтримання громадського порядку» [1].

Особливу увагу слід звернути на Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН). Це допоміжний орган ООН, створений Генеральною Асамблеєю ООН 14 грудня 1950 року, який займається захистом і підтримкою біженців, сприяє їх інтеграції в місцеві громади, добровільному поверненню на батьківщину або переселенню до третьої країни.

Відповідно до Статуту, затвердженого Резолюцією A/PE8/428 (V) від 14 грудня 1950 року, УВКБ ООН захищає біженців через міжнародні конвенції, покращення їхнього становища та допуск до різних країн. Практична діяльність УВКБ ООН включає посилення захисту біженців, відвідування центрів для затриманих, надання рекомендацій урядам, гуманітарну допомогу для повернення депортованих, міжнародний діалог щодо інтеграції біженців та вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб через стихійні лиха [3].

Не зважаючи на те, що з ухвалення універсальних угод міжнародно-правових стандартів забезпечення прав біженців пройшло більше ніж 50 років, ця проблема є й досі нагальною та потребує вирішення. Тому, як крок до урегулювання цього питання, у межах діяльності ООН було прийнято наступні міжнародно-правові акти.

У 2016 р. була прийнята Нью-Йоркська декларація про біженців та мігрантів, яка відображає політичну волю світових лідерів щодо порятунку життів, захисту прав людини та справедливого розподілу відповідальності на глобальному рівні. Лідери світу визначили, як кожна країна буде виконувати ці зобов'язання. Якщо ці зобов'язання будуть виконані, цим скористаються біженці, мігранти, ті, хто їм допомагає, країни, що приймають, та спільноти [4].

Проте саме Глобальний договір про біженців, ухвалений Генеральною Асамблеєю ООН 17 грудня 2018 року, став новим етапом у вирішенні проблеми біженців. Ця угода змінює підхід до масового пересе-

лення та кризи біженців, приносячи користь як самим біженцям, так і громадам, що їх приймають. Глобальний договір про біженців був ухвалений у рамках щорічної резолюції щодо УВКБ ООН і базується на існуючій міжнародній правовій базі з питань біженців, включаючи Конвенцію про статус біженців 1951 року, а також права людини та гуманітарне право [5].

Проблема масової міграції є нагальною зараз для України, оскільки мільйони людей покинули свої домівки у зв'язку з широкомасштабним вторгненням країни-сусідки на нашу територію, що призвело до масштабної гуманітарної кризи. Ця ситуація породжує численні виклики як для України, яка стикається з внутрішнім переміщенням мільйонів громадян, так і для міжнародної спільноти, котра має забезпечити належні умови для біженців. Організація Об'єднаних Націй, зокрема її Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), а також інші міжнародні установи, повинні посилити зусилля щодо надання гуманітарної допомоги, захисту прав біженців та сприяння їх інтеграції в країни, які їх приймають.

Підсумовуючи, проблема біженців стає особливо актуальною через сучасні глобальні кризи, зокрема збройні конфлікти, екологічні катастрофи, економічну нестабільність та політичні репресії, що призводять до масової міграції людей у пошуках безпеки. Міжнародна спільнота повинна шукати ефективні шляхи контролю та вирішення цієї складної ситуації. Хоча повне вирішення проблеми може бути недосяжним, важливі колективні зусилля для захисту прав переселенців і забезпечення їм гідних умов життя. Спільні дії міжнародних організацій, держав і громадських структур можуть допомогти успішно подолати виклики, пов'язані з міграцією, та сприяти глобальній стабільності.

Використані джерела

1. Статус Конвенції про статус біженців від 28 липня 1951 року: Статус Орг. Об'єдн. Націй від 19.05.2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_i38#Text (дата звернення: 09.10.2024).
2. Артюх І. Ю. Правове регулювання соціального забезпечення вимушених переселенців: порівняльний аспект. *Соціальне право*. 2017. № 1. С. 216–217.
3. Міжнародно-правовий статус біженців і внутрішніх переселенців: MegaLib.com.ua / Електронна бібліотека онлайн MegaLib.com.ua. URL: http://megalib.com.ua/content/10493_Mijnarodno_pravovii_statys_bijenciv_i_vnytrishnih_pereselenciv.html (дата звернення: 09.10.2024).
4. New York Declaration for Refugees and Migrants / UNHCR. URL: https://www.unhcr.org/what-we-do/protect-human-rights/asylum-and-migration/new-york-declaration-refugees-and-migrants (date of access: 13.10.2024).

5. The Global Compact on Refugees / UNHCR. URL: https://www.unhcr.org/about-unhcr/overview/global-compact-refugees (date of access: 13.10.2024).

Анна АНДРУЩЕНКО
студентка 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Тавлуй О. В.***

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ: ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ

Міжнародне право, що регулює відповідальність за воєнні злочини, спрямоване на захист основних прав людини та забезпечення справедливості у воєнних конфліктах. Основні джерела міжнародного права, що встановлюють такі норми, включають Женевські конвенції 1949 року, Додаткові протоколи до них, Статут МКС та різноманітні міжнародні договори й угоди, що визначають критерії та відповідальність за серйозні порушення під час війни.

Імплементація міжнародного права в національне законодавство залишається важливим та водночас складним питанням. Проблемою імплементації норм міжнародного права щодо відповідальності за злочини проти людяності є також те, що різні міжнародні договори встановлюють різні стандарти криміналізації окремих із таких діянь. Незважаючи на існування норм, які визначають відповідальність за воєнні злочини, забезпечення їх виконання та ефективне переслідування винних стикаються з численними викликами [2, с. 175].

Однією з головних проблем є відсутність універсальної юрисдикції щодо воєнних злочинів у багатьох країнах. Незважаючи на те, що міжнародне право передбачає можливість розгляду таких злочинів незалежно від місця їх вчинення, багато держав ще не імплементували ці норми у національні закони. Це призводить до того, що правосуддя може бути обмеженим і залежати від волі окремих держав. Також, МКС відіграє важливу роль у переслідуванні винних за воєнні злочини, але його юрисдикція не є універсальною. Багато країн, включаючи великі держави, такі як США, Китай та росія, не є сторонами Римського статуту, що обмежує можливості МКС переслідувати злочини, вчинені їх громадянами або на їх території. Через це деякі воєнні злочини залишаються непокараними, і на міжнародному рівні з'являється тенденція до вибіркового правосуддя.

24 лютого 2022 року Україна зіткнулася зі збройною агресією Російської Федерації. Тому, в умовах воєнного стану імплементація норм міжнародного права в національне законодавство є надзвичайно важливою. Ефективне впровадження цих норм підвищує престиж України на міжнародній арені, створює правові механізми для притягнення до відповідальності осіб, винних у злочинах агресії проти інших країн, геноциді, воєнних злочинах і злочинах проти людяності. Імплементація норм міжнародного права в українське законодавство залежить від скоординованої роботи державних органів, таких як Кабінет Міністрів, Верховна Рада, Президент України, а також інших відомств та установ. Важливим кроком є також заснування інституції Уповноваженого з питань дотримання міжнародного права в Україні [3, с. 212].

Для ефективної імплементації міжнародного права необхідна тісна співпраця між державами та міжнародними організаціями. Зокрема потрібно розробити стандарти для забезпечення взаємодії між національними судами та МКС, що полегшить обмін інформацією та сприятиме розслідуванню воєнних злочинів.

Окремі країни можуть створювати спеціалізовані суди для розгляду справ, пов'язаних з воєнними злочинами, або інтегрувати відповідні підрозділи до існуючих судів. Це дозволить суддям отримати необхідну експертизу і знання, що полегшить розгляд складних справ та сприятиме посиленню правосуддя.

Захист свідків у справах про воєнні злочини є критично важливим для забезпечення справедливого судового розгляду. Це включає захист їхньої безпеки, анонімності та надання їм необхідної підтримки. Інституції, такі як Міжнародний трибунал з воєнних злочинів, вживають заходів для забезпечення безпеки свідків, включаючи захист їхньої особистої інформації та надання їм психологічної підтримки [1].

Імплементація міжнародного права щодо відповідальності за воєнні злочини залишається складним завданням для більшості держав. Ефективне правозастосування можливе лише за умов тісної співпраці між державами та міжнародними органами, а також при активній інтеграції міжнародних норм у національне законодавство. З огляду на значний політичний тиск, проблеми збору доказів та обмежену юрисдикцію МКС, кожна держава має вдосконалювати правові механізми для ефективного переслідування та притягнення до відповідальності осіб, що вчинили воєнні злочини.

Використані джерела

1. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Моніторинг судових проваджень України щодо воєнних злочинів: результати проєкту. URL: https://www.helsinki.org.ua/articles/monitorynh-sudovykh-provadzhen-ukrainy-shchodo-voiennykh-zlochyniv-rezultaty-proiektu/
2. Андрушко А. В. Проблемні питання імплементації норм міжнародного права про відповідальність за злочини проти людяності. *Права людини та публічне врядування в сучасних умовах:* матеріали V міжнародного правничого форуму. Червнівці, 2022. С. 173–175. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/43407
3. Маньгора В. В. Імплементація норм міжнародного гуманітарного права в національне законодавство в умовах воєнного стану. *Інформація і право*. 2023. № 46. С. 205–214. URL: file:///C:/Users/HP/Downloads/287255-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96–662946–1–10–20230910.pdf

Вікторія АФОНЬКІНА
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Грушко М. В.***

ПРАВО НАРОДУ НА САМОВИЗНАЧЕННЯ В СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Проблема права на самовизначення набула особливої актуальності в умовах сучасних глобальних криз, зокрема через збройні конфлікти, політичну нестабільність та геополітичні зміни. Щорічно народи різних регіонів світу висувають вимоги щодо свого політичного, економічного та культурного самовизначення. Це право визнається, як основоположне міжнародне принципове положення, що забезпечує рівень автономії, свободи та самостійності для кожного народу.

Наразі історія Палестини та Ізраїлю, а саме, той жахливий ряд подій є доволі яскравим прикладом.

Євреї, багато з яких емігрували до регіону через переслідування в Європі, прагнули створити свою державу на історичних землях, а араби, які жили там століттями, виступали проти.

Надалі сталась резолюція ООН у 1947 році, було запропонувала план поділу Палестини на дві держави — єврейську і арабську. Євреї погодилися на цей план і проголосили створення Ізраїлю у 1948 році, але араби відмовилися, що призвело до першої арабо-ізраїльської війни.

А вже у Накбі у 1948 році близько 700 тисяч палестинців були змушені залишити свої домівки, а їхнє право на повернення досі залишається однією з головних тем переговорів.

У цьому контексті роль Організації Об'єднаних Націй (ООН) є фундаментальною. Через спеціалізовані агентства та міжнародно-правові акти, ООН формує глобальні стандарти, що гарантують права народів на самовизначення. Це право є складовою частиною принципу рівності народів та заборони дискримінації за національною ознакою.

Саме в межах діяльності ООН було прийнято важливі документи, зокрема Статут ООН та резолюції Генеральної Асамблеї, які регламентують право на самовизначення. Зокрема Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 1514 (1960) про надання незалежності колоніальним країнам та народам є основоположним міжнародно-правовим актом, що визнає право народів на свободу та незалежність.

З особливою увагою слід звернутися до діяльності Ради Безпеки ООН, яка, за потреби, вирішує питання щодо правомірності чи неправомірності дій держав у контексті забезпечення права на самовизначення. Рада Безпеки може ухвалювати рішення про миротворчі операції або накладати санкції на держави, що порушують права народів на самовизначення.

Не менш важливу роль у цьому процесі відіграє Міжнародний суд ООН, що займається розглядом справ щодо конфліктів, пов'язаних із самовизначенням. Його рішення є обов'язковими до виконання і спрямовані на забезпечення рівноваги між правом на самовизначення та територіальною цілісністю держав.

Попри те, що право на самовизначення є одним з найважливіших міжнародних принципів, його практична реалізація іноді стикається з проблемами політичного, економічного чи соціального характеру. Наприклад, багатьом народам, які борються за своє самовизначення, доводиться стикатися з тиском з боку держав або інших міжнародних суб'єктів.

Одним з важливих досягнень у цій сфері є прийняття Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року, де в статті 1 проголошується право всіх народів на самовизначення. Це право включає можливість вільно встановлювати свій політичний статус та здійснювати свій економічний, соціальний і культурний розвиток.

Важливим етапом розвитку міжнародного права у сфері самовизначення стало ухвалення Декларації ООН про права корінних народів у 2007 році. Цей документ надав додаткові правові гарантії для корінних народів, які часто стикаються з загрозою втрати своєї культурної ідентичності та автономії.

Підсумовуючи, право на самовизначення є основоположним принципом міжнародного права, який визнається та захищається

численними міжнародними договорами та документами. Його реалізація потребує злагоджених дій міжнародної спільноти, а також постійного моніторингу з боку міжнародних організацій, щоб забезпечити стабільність та мир у світі.

Використані джерела

1. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй від 24.10.1970. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140050___140050 (дата звернення: 17.10.2024).
2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права/International Covenant on Civil and Political Rights. URL: https://www.ohchr.org/en/instrumentsmechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights (дата звернення: 17.10.2024).
3. United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. URL: https://social.desa.un.org/issues/indigenous-peoples/united-nations-declaration-on-the-rights-of-indigenous-peoples (дата звернення: 17.10.2024).
4. Стаття про права народів на самовизначення та міжнародного права. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ (дата звернення: 17.10.2024).

Анастасія БАБІЙЧУК
студентка 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Федорова Т. С.***

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ: МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ

Фундаментальні людські цінності, серед яких право на життя і свободу, а також свободу від тортур та нелюдського поводження, порушуються у багатьох країнах світу. Особливо поширеними такі порушення є під час війни та збройних конфліктів, що самі по собі є найбільшою загрозою для усіх людських цінностей. У таких умовах велике значення для забезпечення міжнародних стандартів прав людини набуває функціонування ефективного механізму їх захисту. Ці стандарти передбачені міжнародними договорами, конвенціями, деклараціями та іншими міжнародними документами і є системою міжнародних норм, принципів та організаційних засобів для забезпечення прав і свобод людини. Справедливим є твердження, що незалежно від наявності збройних конфліктів необхідно завжди реалізовувати заходи підтримки, спрямовані на зміцнення довіри та поваги

до прав людини. Міжнародні стандарти є нормами, які вважаються правильними з принципової та практичної точок зору. Це нормативний мінімум, який встановлює належний рівень державного визнання та захисту прав і свобод людини. Вони також передбачають позитивні обов'язки держав щодо їх забезпечення та санкції за порушення [4, с. 205].

Міжнародне та національне право чітко визначає і класифікує воєнні злочини та допомагає забезпечити відповідальність за такі діяння. Основні положення про воєнні злочини містяться в низці міжнародних документів, включно з Женевськими конвенціями 1949 року [1] та Додатковими протоколами до них, а також Римським статутом Міжнародного кримінального суду (МКС). Ці документи визначають дії, що порушують закони та звичаї війни, як-от убивство, катування, захоплення заручників і напади на цивільне населення та невійськові об'єкти. Воєнні злочини класифікуються за різними критеріями, включно з типом злочину та його тяжкістю. Найпоширенішими категоріями є злочини проти цивільного населення, злочини проти військовополонених, злочини проти гуманітарного захисту та злочини проти культурних цінностей.

Розслідування і переслідування воєнних злочинів містить у собі складні процеси збору доказів, допиту свідків і проведення судових розглядів. На міжнародному рівні ці процеси зазвичай здійснюються в тісній співпраці з національною владою та міжнародними організаціями. Міжнародні трибунали, такі як Міжнародний кримінальний суд, відіграють важливу роль у цьому процесі, забезпечуючи притягнення до відповідальності осіб, винних у серйозних порушеннях міжнародного гуманітарного права [2]. Крім того, держави можуть використовувати свої внутрішні системи правосуддя для переслідування воєнних злочинців, зокрема шляхом застосування законів, що інтегрують міжнародне право. Це включає визнання і виконання рішень міжнародних трибуналів на національному рівні, а також проведення розслідувань і судових процесів на території держави.

Міжнародна система відповідальності за воєнні злочини необхідна для забезпечення правосуддя і запобігання подібним злочинам у майбутньому. Роль Міжнародного кримінального суду лежить в основі цієї системи. Основна мета Суду — переслідування осіб, відповідальних за найсерйозніші злочини, як-от геноцид, воєнні злочини та злочини проти людяності. Крім того, що юрисдикція МКС поширюється на злочини, вчинені на території держави-члена або громадянами держави-члена, він може розглядати справи, передані йому Радою Безпеки ООН [3]. Це означає, що особи, які вчинили воєнні злочини, можуть бути притягнуті до відповідальності незалежно від їхнього громадянства або місця вчинення злочинів. Принцип універсальної

юрисдикції дає змогу судити воєнні злочини на міжнародному рівні та є більш ефективним у боротьбі з безкарністю.

Вивчаючи національні механізми притягнення до відповідальності за воєнні злочини, можна зазначити, що вони є невід'ємною частиною системи правосуддя. Кожна держава зобов'язана забезпечити судове переслідування воєнних злочинців за допомогою внутрішніх правових механізмів. Ці системи охоплюють кримінальне законодавство, спеціальні закони й процедури, а також спеціальні правоохоронні підрозділи, що займаються розслідуванням воєнних злочинів. Багато держав мають у своєму кримінальному законодавстві положення, які чітко визначають воєнні злочини та передбачають покарання за них. Ці положення є основою для притягнення до відповідальності осіб, винних у серйозних порушеннях міжнародного гуманітарного права. Крім того, багато держав створили у своїх правоохоронних органах спеціалізовані підрозділи для розслідування воєнних злочинів.

Судочинство також є важливою частиною державного апарату. Держава забезпечує відкриті судові слухання, де обвинувачений має право захищати себе і дотримуються всі процесуальні права. Це включає в себе право на адвоката, право на справедливий і неупереджений судовий розгляд і право на апеляцію. Взаємодія міжнародних і національних механізмів відіграє важливу роль у боротьбі з безкарністю [2]. Це охоплює технічну допомогу, навчання правоохоронних органів і суддів, а також підтримку в проведенні розслідувань і зборі доказів. Різноманітні принципи нпдпють змогу державам вести переслідування та забезпечити правосуддя в глобальному масштабі.

Отже, взаємодія між міжнародними та національними механізмами є ключем до боротьби з безкарністю та забезпечення справедливості для жертв воєнних злочинів.

Використані джерела

1. Женевські конвенції. URL: https://ihldatabases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/INTRO/375?OpenDocument
2. Міжнародний кримінальний суд. URL: https://www.icc-cpi.int/
3. Римський статут Міжнародного кримінального суду. URL: https://www.icc-cpi.int/resourcelibrary/official-journal/rome-statute.aspx)
4. Міжнародний кримінальний суд у механізмі захисту міжнародних стандартів прав людини. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/fc28461b-518a-4162–93db-50de3edfbadd

Вероніка БЕЗМАЛЕНКО
студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Федорова Т. С.***

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО В СФЕРІ КІБЕРБЕЗПЕКИ

Міжнародне право в сфері кібербезпеки є важливою частиною глобального правового порядку, оскільки кіберпростір став новим полем взаємодії держав, компаній і громадян. У той час як технології відкривають нові можливості для розвитку, вони також створюють ризики, пов'язані з кібератаками, шпигунством, втручанням у політичні процеси та злочинною діяльністю. Міжнародне право в цьому контексті має вирішальне значення для встановлення правил поведінки в цифровому середовищі, запобігання конфліктам і захисту прав людини.

Один із ключових принципів міжнародного права — суверенної рівності держав — поширюється і на кіберпростір. Сучасна державна політика орієнтована на спрощення бюрократичних процедур, скорочення часу для реєстраційних процесів та більш ефективне використання соціальних гарантій. Однак разом із цими перевагами створюються ризики, пов'язані з кібератаками, розкриттям персональних даних, їх можливим використанням або видаленням із базами даних. Саме ці загрози є ключовими викликами для сучасної інформаційної політики, спрямованої на захист і збереження персональної інформації [1]. Держави мають право на контроль над цифровими ресурсами і інформаційними системами в межах своєї юрисдикції. Несанкціоноване втручання у внутрішні кіберсистеми держави є порушенням цього принципу. Приклади таких порушень включають кібератаки на урядові сайти, фінансові системи або інфраструктуру, що може призвести до політичних і соціальних наслідків. Крім того, міжнародне право забороняє втручання у внутрішні справи держави, що може включати кібератаки, вплив на виборчі процеси або інші види політичного втручання [2].

Ще одним важливим аспектом є визначення меж застосування сили в кіберпросторі. Якщо кібератака призводить до фізичних збитків, загибелі людей або знищення критично важливої інфраструктури, вона може бути розцінена як застосування сили. У таких випадках держава має право на самозахист відповідно до Статуту ООН (Стаття 51) [2]. Прикладом можуть бути атаки, що виводять з ладу енергетичні системи або медичні установи, що може спричинити гуманітарні катастрофи. Така правова рамка дозволяє державам реагувати на подібні загрози і вживати необхідних заходів для захисту.

Міжнародне гуманітарне право також регулює кіберконфлікти, особливо в умовах збройних протистоянь. Принципи гуманітарного права, такі як розрізнення між цивільними і військовими об'єктами, пропорційність і обережність, повинні застосовуватися і в кіберпросторі. Це означає, що держави мають уникати атак на цивільні об'єкти, такі як лікарні, водопостачання або електромережі, оскільки це може спричинити серйозні гуманітарні наслідки.

Для боротьби з кіберзлочинністю на міжнародному рівні існує Будапештська конвенція про кіберзлочинність, прийнята у 2001 році. Це перший міжнародний договір, спрямований на протидію кіберзлочинам. Він зобов'язує держави криміналізувати хакерські атаки, розповсюдження шкідливих програм та інші кіберзлочини, а також сприяє міжнародній співпраці у розслідуванні таких злочинів. Важливим аспектом цієї конвенції є гармонізація національних законів для полегшення співробітництва між державами у боротьбі з глобальними кіберзагрозами [3].

Захист прав людини в кіберпросторі є ще однією ключовою темою міжнародного права. Держави повинні захищати такі права, як свобода слова, право на приватність та доступ до інформації. Це включає як захист персональних даних громадян, так і забезпечення права на доступ до Інтернету та інформації. Особливо актуальними ці питання стали через поширення масового спостереження та збору даних, що створює ризики для особистого життя в цифровому середовищі.

Отже, враховуючи вищевикладене, міжнародне право в сфері кібербезпеки стає важливим інструментом для забезпечення глобальної безпеки та стабільності. Принципи суверенітету, заборони втручання, міжнародного гуманітарного права, а також захист прав людини є ключовими для регулювання відносин у кіберпросторі. Проте, з огляду на швидкий розвиток технологій та кіберзагроз, необхідне подальше вдосконалення міжнародних правових норм і посилення міжнародної співпраці у цій сфері.

Використані джерела

1. Завгородня Ю. В. Кіберконфлікти як сучасна загроза цифровізації суспільства: політичний аспект. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2022. № 35. С. 90.
2. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 р. URL: http://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення 19.10.2024 р.)
3. Конвенція про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text (дата звернення 19.10.2024 р.)

Софія ГАВРИШ
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національний університет «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Грушко М. В.***

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ

В умовах збройних конфліктів, багато дітей страждають найбільше, переживаючи жахливі події. Внаслідок воєнних дій вони стають жертвами насилля, примусового переселення, втрати родичів та близьких, страждають від порушення права на освіту, медичне забезпечення, психологічний захист та соціальну підтримку. Відповідно до Конвенції про права дитини (1989), дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше.

Актуальність дослідження механізмів захисту прав дітей у таких ситуаціях зростає, особливо у контексті сучасних збройних конфліктів, таких як війна в Україні, де діти вимушені покидати свої домівки та адаптуватися до нових умов життя.

Основними міжнародно-правовими актами, що регулюють захист дітей у ситуаціях збройного конфлікту є: Женевські конвенції про захист жертв війни (1949); Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977); Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000, ратифікований Україною у 2004 році); Конвенція ООН про права дитини (1989); Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002); Низка резолюцій Ради Безпеки ООН, прийнятих між 1999 і 2009 роками і деякі інші.

У Додатковому протоколі до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) вперше було чітко визначено принцип особливого захисту дітей під час міжнародних збройних конфліктів: «Діти користуються особливою повагою, і їм забезпечується захист від будь-якого роду непристойних посягань. Сторони, що перебувають у конфлікті, забезпечують захист і допомогу, які їм потрібні з огляду на їх вік або з будь-якої іншої причини» [1]. Протокол I зобов'язує сторони конфлікту докладати всіх можливих зусиль для того, щоб діти молодше п'ятнадцяти років не брали безпосередньої участі у воєнних діях. Якщо такі діти все ж опиняються під контролем протилежної сторони, вони зберігають особливий захист незалежно від того, чи є вони військовополоненими. У випадку арешту, затримання або інтернування через обставини конфлікту, дітей

розміщують окремо від дорослих, за винятком випадків, коли вони можуть бути разом зі своєю родиною. Якщо правопорушення було вчинене особами, які не досягли вісімнадцяти років, смертний вирок не застосовується. Спеціальні правові норми Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів 1977 року гарантують дітям особливий захист, навіть якщо вони безпосередньо беруть участь у конфлікті.

Згідно з Додатковим протоколом до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II) дітям забезпечується необхідне піклування та допомога, зокрема: «a) вони отримують освіту, включаючи релігійне й моральне виховання, згідно з побажаннями їх батьків або, в разі відсутності батьків, тих осіб, які опікуються ними; b) вживаються всі необхідні заходи для сприяння возз'єднанню роз'єднаних сімей; c) діти, які не досягли п'ятнадцятирічного віку, не підлягають вербуванню у збройні сили або групи, і їм не дозволяється брати участь у воєнних діях; d) особливий захист, передбачений цією статтею щодо дітей, які не досягли п'ятнадцятирічного віку, продовжує застосовуватися до них, якщо вони беруть безпосередню участь у воєнних діях, усупереч положенням підпункту c, і потраплять у полон» [2].

Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах є важливим кроком для запобігання участі дітей у збройних конфліктах. Він зобов'язує держави не лише ефективно виконувати його положення, але й забезпечувати демобілізацію дітей, їхню реабілітацію та інтеграцію в суспільство, а також співпрацювати між собою задля досягнення цих цілей. Контроль за виконанням цих зобов'язань покладається на Комітет з прав дитини, який виступає наглядовим органом щодо самої Конвенції про права дитини.

Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 18 липня 1998 року визначає як воєнний злочин «набір або вербування дітей віком до п'ятнадцяти років до складу національних збройних сил або використання їх для активної участі в бойових діях» [3].

За останні десятиліття Рада Безпеки ООН ухвалила низку резолюцій щодо захисту дітей, які опинилися у ситуації збройного конфлікту. Всі сучасні міжнародно-правові механізми захисту дітей можна поділити на дві основні категорії: до початку збройного конфлікту та після завершення збройного конфлікту. На першому етапі сторони конфлікту зобов'язані вживати превентивних заходів для виключення осіб, молодших 18 років, з участі у воєнних діях. Серед таких заходів: обмеження призовного віку; евакуація дітей; заборона на вербування неповнолітніх. Після завершення збройного конфлік-

ту забезпечується підтримка та реабілітація дітей, які постраждали під час конфлікту. Це особливо важливо, адже емоційні та фізичні травми, яких діти зазнають у воєнний період, важко вилікувати. Це включає сприяння поверненню дітей у родини після закінчення конфлікту та гарантування права на захист і догляд після завершення конфлікту.

Під час збройного конфлікту між Україною та рф, Європейським союзом було прийнято рішення посилити захист прав дітей в умовах збройних конфліктів. Зокрема увага зосереджена на запобіганні торгівлі дітьми, їх вербуванню військовими та відокремленню від сімей. Це рішення ухвалено з огляду на численні та серйозні порушення прав дітей з боку російських військових в Україні.

Протягом 30–31 жовтня 2024 року у Канаді відбулася Міністерська конференція щодо людського виміру української Формули миру в Монреалі, де працював Уповноважений з прав людини Дмитро Лубінець. Під час заходу обговорювали практичну реалізацію четвертого пункту — «Звільнення всіх полонених і депортованих». Він передбачає, що шляхом повного обміну мають бути звільнені всі українські громадяни, що утримуються в росії та на тимчасово окупованих територіях України, включаючи АР Крим. Це стосується військовополонених, інтернованих, цивільних осіб, примусово переміщених і депортованих, у тому числі дітей. Омбудсман Дмитро Лубінець повідомив, що спільно зі співголовами робочої групи 4 Формули миру, Канадою та Норвегією, було презентовано результати роботи групи та план дій. Також він виступив на сесії «Справедливе та гуманне ставлення», де ключові питання — жорстоке поводження зі сторони рф з військовополоненими, цивільними та навіть українськими дітьми та закликав у своєму виступі ООН, міжнародні організації фіксувати всі воєнні злочини росіян, зокрема тортури над українцями, та висвітлювати їх у своїх спеціальних доповідях. Дмитро Лубінець закликав держави світу ухвалити Спільне комюніке з гуманітарного виміру, ключовим аспектом якого є узгодження «Монреальського зобов'язання», спрямованого на сприяння поверненню всіх полонених і депортованих українців.

Як результатом роботи групи 4 Формули миру є створення Міжнародної коаліції країн за повернення українських дітей, яка була започаткована в Києві 2 лютого 2024 року. Коаліція зосереджується на встановленні місць перебування незаконно депортованих і примусово переміщених українських дітей. Крім того, вона сприяє їхньому возз'єднанню з родинами або влаштуванню в сімейні форми виховання, а також надає необхідну реабілітаційну підтримку після повернення. Нещодавно, 31 жовтня Австралія стала 41-ю країною, що приєдналася до ініціативи.

Захист прав дітей є однією з ключових глобальних проблем сучасності, яка стоїть перед міжнародною спільнотою і потребує спільної зацікавленості та участі всіх її членів. Під час збройних конфліктів міжнародне гуманітарне право забезпечує дітям як загальний захист, що надається всьому цивільному населенню, яке не бере участі у бойових діях, так і спеціальний захист, зважаючи на їхню особливу вразливість. Міжнародний захист прав дітей в умовах збройних конфліктів представляє собою систему скоординованих дій держав, міжнародних урядових та неурядових організацій, спрямованих на розробку та забезпечення прав дітей для формування повноцінної та гармонійно розвиненої особистості, сприяння їх інтеграції в національні законодавства та надання міжнародної допомоги дітям.

Використані джерела

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року (укр/рос) станом на 8 груд. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року станом на 8 груд. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#
3. Римський статут міжнародного кримінального суду: Статут Міжнар. судів від 17.07.1998: станом на 21 серп. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#

Софія ГЕРАСИМЕЦЬ

студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Кузьмін Е. Е.***

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ)

Захист прав споживачів у сучасному світі набуває особливого значення в умовах глобалізації ринків і зростання міжнародних транзакцій. Виклики цифрової економіки, розвиток глобальних «ланцюгів поставок» і нові форми електронної комерції обумовлюють необхідність імплементації міжнародних стандартів у національні правові системи. Україна, як держава, що прагне до інтеграції в європейський

простір, проводить активну адаптацію національного законодавства до міжнародних норм, зокрема встановлених безпосередньо у Директиві 2011/83/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2011 року про права споживачів [2].

Основою міжнародного захисту прав споживачів традиційно вважаються «Керівні принципи щодо захисту прав споживачів», затверджені Організацією Об'єднаних Націй [3], що встановлюють основні права споживачів, як-от право на безпеку, інформацію, вибір та ін. Примітно, що вони слугують не тільки «орієнтиром» для багатьох країн, які розробляють свої національні стандарти, а й «базою» для створення регіональних директив, таких як Директива 2005/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11 травня 2005 року про недобросовісну комерційну практику по відношенню до споживачів на внутрішньому ринку [1].

Сучасні тенденції у сфері захисту прав споживачів відображають нові загрози та виклики. Зокрема, посилюється увага до захисту персональних даних у цифровому середовищі, особливо у випадках електронної комерції. Стандарти, що регулюють онлайн-платформи, поступово оновлюються, включаючи все нові й нові положення про протидію кіберзагрозам і недобросовісним практикам у цифровому маркетингу.

Інша актуальна тенденція — це вдосконалення механізмів компенсації для споживачів. У Європейському Союзі впроваджується система швидкого вирішення спорів між споживачами та постачальниками послуг у цифровому середовищі, зокрема за допомогою спеціальних платформ для медіації та арбітражу. Україна також прагне застосовувати подібні інструменти у сфері електронної комерції для захисту прав споживачів на цифрових ринках.

Значний виклик постає і в контексті регулювання міжнародних транзакцій та недобросовісної реклами. У багатьох країнах приймаються нові норми, що регламентують «прозорість» реклами та забезпечують право споживачів на правдиву інформацію. В Україні також передбачено заходи щодо протидії недобросовісній конкуренції та рекламі товарів, однак потреба в удосконаленні стандартів захисту все ще залишається нагальною. Особливої уваги, потребує питання транскордонної реклами в мережі Інтернет, де національні регуляторні механізми доволі часто виявляються не зовсім ефективними через глобальний характер цифрового простору.

Важливим аспектом є також захист персональних даних споживачів під час проведення рекламних кампаній та маркетингових досліджень. Сучасні технології дозволяють збирати та аналізувати величезні масиви даних про споживчу поведінку, що створює ризики порушення приватності. Національні системи захисту прав споживачів мають адаптуватись до цих викликів, впроваджуючи сучасні

механізми контролю та регулювання рекламної діяльності, особливо в цифровому середовищі.

Таким чином, міжнародні стандарти захисту прав споживачів являють собою важливий «дороговказ» для національних правових систем. Урахування сучасних викликів, зокрема, таких як зростаюча роль цифрових технологій та електронної комерції, вбачається «обов'язковим кроком» для адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів і забезпечення надійного рівня захисту споживачів.

Використані джерела

1. Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council ('Unfair Commercial Practices Directive'). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02005L0029–20220528 (date of access: 08.11.2024).
2. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02011L0083–20220528 (date of access: 08.11.2024).
3. United Nations Guidelines for Consumer Protection. New York; Geneva: United Nations, 2016. 29 p. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/ditccplpmisc2016d1_en.pdf (date of access: 08.11.2024).

Катерина ГЛЄБОВА
студентка 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Федорова Т. С.***

ОСОБЛИВОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Науковці слушно зазначають, що четверте покоління прав людини — це правова відповідь на виклики XXI століття, коли мова йде про права на інформацію та інформаційні технології, про виживання людства як біологічного виду, про збереження цивілізації при подальшій космічній соціалізації людини.

В міжнародному праві донині немає єдності щодо переліку прав людини четвертого покоління, що зумовлює підвищену актуальність нашого дослідження. Сучасні науковці до четвертого покоління прав людини відносять: незалежне від державного втручання життя за релігійними, моральними поглядами, евтаназію, одностатеві шлюби, штучне запліднення, виношування дитини для іншої сім'ї, зміну статі, трансплантацію органів, клонування, використання віртуальної реальності [1, с. 8].

Можна виокремити такі групи в рамках четвертого покоління прав людини: 1) соматичні (біологічні) права («право на смерть, евтаназію, штучне запліднення, клонування, трансплантацію органів, зміну статі»); 2) соціальні права («одностатеві шлюби, сексуальні права, вільну від дитини родину, незалежне від державного втручання приватне життя за релігійними, моральними поглядами»); 3) інформаційні права («на доступ до Інтернету та цифрових технологій, захист персональних даних в мережі, використання віртуальної реальності») [2, с. 19].

Щодо окремих прав четвертого покоління у сфері охорони здоров'я, є чітка та однозначна позиція Ради Європи, ЄС та інших міжнародних організацій. Так, в Хартії Європейського Союзу про основні права в п. 1 ст. 3 зазначається, що «кожна людина має право на власну фізичну та душевну цілісність, а п. 2 конкретизує, що під час застосуванні досягнень медицини і біології необхідно дотримуватись таких вимог»: має бути добровільна і належним чином оформлена згода особи, відповідно до закону; має встановлюватися заборона на застосування євгеніки (практика з покращення фізичного і духовного здоров'я людини); заборона використання людського тіла та його частин з метою прибутку; «заборона на відтворення людини за допомогою методів клонування» [3, с. 269].

Індивідуально-колективні права четвертого покоління зародилися в контексті розвитку інформаційних технологій і глобалізації. Документи «прийняті ООН, Радою Європи, ОБСЄ та іншими міжнародними організаціями» є важливими для розуміння стандартів поширення інформації у Всесвітній мережі. Наприклад, резолюція ради ООН з прав людини «Про сприяння, захист та здійснення прав людини в інтернеті» від 05 липня 2012 року, встановлює важливий принцип відповідно до якого «права, які людина має офлайн, мають однаковою мірою бути захищені онлайн, зокрема, це свобода вираження поглядів, яка застосовується незалежно від кордонів та щодо будь-яких обраних особою ЗМІ відповідно до статті 19 Загальної декларації прав людини та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права».

Сучасна світова практика свідчить про «поступову (хоч і не безперешкодну) глобалізацію та інтенсифікацію процесу міжнародного

забезпечення і захисту основних прав людини». Досліджуючи даний процес, можна виокремити у найзагальнішому вигляді такі вияви і тенденції запровадження четвертого покоління прав людини і громадянина в законодавство різних країн світу та міжнародно-правові стандарти: — «збільшення «переліку» прав людини четвертого покоління; — зростання кількості країн, які допускають наддержавний (міжнародний) контроль за станом дотримання у них прав людини; — універсалізація проблематики й концепції прав людини четвертого покоління, поширення її на дедалі більшу кількість держав; — поширення примату, верховенства норм міжнародного права з питань прав людини щодо відповідних норм внутрішньо державного законодавства; — диверсифікація, тобто урізноманітнення конкретного змісту й обсягу прав людини четвертого покоління у різних країнах; — утворення й розгортання діяльності недержавних, неурядових організацій із захисту прав людини» [4, с. 209–210].

Розглядом питань щодо досягнутого прогресу в області прав людини та перешкод на шляху їх реалізації, підтвердження зобов'язань країн щодо захисту прав людини займалися урядові делегації майже 170 держав, у тому числі й України під час проведення другої Всесвітньої конференції з прав людини, організованої ООН у Відні в червні 1993 р. (Перша така конференція під егідою цієї ж організації відбулася 1968 р. у Тегерані). Конференція недвозначно підтвердила універсальність, неподільність, взаємозалежність і взаємопов'язаність усіх прав людини.

Наприкінці XX — початку XXI століття «однією із загальних тенденцій розвитку інституту прав людини IV покоління є, як зазначалось, його глобальна універсалізація. Про це свідчить, наприклад, те, що до найвизначніших договірних актів ООН з прав людини — Міжнародного пакту про громадянські й політичні права; Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права; Конвенції про права дитини; Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації стосовно жінок; Конвенції про ліквідацію усіх форм расової дискримінації — розпочинаючи із 70-х років, приєдналися близько 90 % усіх держав світу, а остаточний документ Всесвітньої конференції з прав людини (Відень, 1993 р.) підписали представники вже усіх 170 держав-учасниць». Проявом вищезазначеної тенденції є насамперед те, що нині абсолютна більшість держав: — визнали існування проблем здійснення й захисту прав і свобод людини четвертого покоління та необхідність поступового розв'язання назрілих питань; — погодились із закріпленням у Загальній декларації прав людини своєрідного пакета взірців, як мінімально необхідного переліку назв прав і свобод; — домовились про створення у державах-учасницях міжнародних (наддержавних чи міждержавних) органів, уповноваже-

ні представники яких повинні відстежувати стан дотримання прав людини четвертого покоління та піддавати його своєму контролю й впливу; — дійшли консенсусу щодо самої процедури розгляду питань, пов'язаних із порушеннями прав людини у різних державах та з визначенням заходів міжнародного реагування на такі порушення» [5, с. 163].

Також, можна зазначити, що існують програми та ініціативи, спрямовані на реалізацію прав четвертого покоління. Наприклад, країнами Європейського Союзу було оголошено «цифрове десятиліття». Європейською Комісією запропоновано дві законодавчі ініціативи щодо оновлення правил, які регулюють цифрові послуги в ЄС: Закон про цифрові послуги (Digital Services Act) та Закон про цифрові ринки (Digital Markets Act) [6, с. 103].

Отже, четверте покоління прав людини — це незалежність і індивідуальність особи, альтернативний вибір правомірної поведінки, що ґрунтується на автономії в межах єдиного правового поля. Визнання новітніх прав людини — один із шляхів трансформаційного процесу правового статусу особи, що продиктований потребами сьогодення, вимогою якого є не лише визнання цих прав, а й створення та забезпечення ефективно-дієвих механізмів їх реалізації.

Використані джерела

1. Захист прав людини в сучасному міжнародному та європейському праві: навч.-метод. посібник / Х. Бехруз, А. Гриб та ін.; за ред. Х. Бехруз; НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2023. 8 с.
2. Дзебчук А. В., Ігнатова А. В. Четверте покоління прав людини: проблемні аспекти впровадження окремих з них в Україні. *Молодий вчений*. 2019. № 11. С. 19–23.
3. Попович Т., Шаварин А. Сутнісне наповнення четвертого покоління прав людини. *Теорія держави і права*. 2019. 12. С. 266–271.
4. Конституційне право України: підручник / за ред. В. Я. Тація, В. Ф. Погорілка, Ю. М. Тодики. Київ: Український центр правничих студій, 1999. 209–210 с.
5. Віхров О. П. Теорія держави і права: курс лекцій: навч. посіб. Чернігів: Десна Поліграф, 2015. 163 с.
6. Ямненко Т. М., Міська Д. О. Розвиток цифрових прав в Україні. *Юридичний вісник*. 4 (65) 2022. 101–106 с.

Олена ГОЛОД
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Малєєва (Карпенко) Г. Л.***

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В МОРСЬКОМУ ПРАВІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Міжнародні організації відіграють ключову роль у забезпеченні дотримання норм морського права під час збройних конфліктів. Воєнні дії у морських регіонах створюють серйозні загрози для безпеки судноплавства, життя моряків, використання морських ресурсів та охорони довкілля. У цьому контексті міжнародні організації стають важливими учасниками процесу підтримки правопорядку на морі, надаючи підтримку державам і сприяючи дотриманню міжнародних норм морського права.

Міжнародна морська організація (IMO) — основною ціллю організації є надання інформації про безпечні маршрути для суден, щоб мінімізувати ризики для екіпажу [1]. Організовує, у разі потреби, надання гуманітарної допомоги на морі. Важливо зазначити, що діяльність міжнародної морської організації сприяє співпраці між державами-членами для підтримки стабільності на морі та захисту судноплавства у зонах конфлікту. Україна є членом IMO з 1994 року [2].

Міжнародний трибунал з морського права (ITLOS) — є незалежним судовим органом, створеним відповідно до Конвенції ООН з морського права (UNCLOS), вирішує спори між державами щодо застосування та тлумачення морського права [3]. Трибунал допомагає гарантувати дотримання прав держав на вільне судноплавство та використання морських ресурсів, навіть під час конфліктів. Діяльність цієї організації можна згадати про так званий «Керченський інцидент», де РФ змусили негайно повернути моряків та віддати усі кораблі, які були захоплені нею у 2014 році [4].

Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) — відіграє значущу роль у захисті постраждалих від воєнних дій, а саме моряків [5]. Ключовою діяльністю МКЧХ — є моніторинг додержання Женевської конвенції, які захищають цивільні об'єкти та мирне населення, включаючи торгові судна, медичні кораблі, тощо. Як приклад можна згадати Єменський конфлікт, де комітет надавав гуманітарну допомогу (їжу, медикаменти, воду), через блокування портів, які виникли під час конфлікту.

Тож, міжнародні організації відіграють важливу роль у забезпеченні правопорядку на морі під час збройних конфліктів, сприяючи за-

хисту життя моряків, безпеці судноплавства, охороні довкілля та дотриманню міжнародних норм морського права.

Міжнародна морська організація (IMO*)* відповідає про надання інформації щодо маршрутів, організовує гуманітарну допомогу на морі та підтримує співпрацю між державами-членами для забезпечення стабільності у зонах конфлікту. Міжнародний трибунал з морського права (ITLOS*)* вирішує спори між державами щодо застосування норм морського права, підтримуючи право на вільне судноплавство навіть в умовах воєнних дій. Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ**)** забезпечує захист постраждалих моряків, контролюючи дотримання норм Женевської конвенції щодо цивільних і гуманітарних об'єктів. Усі ці організації спільно сприяють підтримці правопорядку та стабільності в морських регіонах, знижуючи ризики для життя та безпеки людей і довкілля в умовах конфліктів. Усі вони мають спільні ознаки — допомога та правове регулювання під час воєнного конфлікту.

Використані джерела

1. Міжнародна морська організація (IMO) / Офіційний сайт. URL: https://www.imo.org (дата звернення: 26 жовтня 2024 р.).
2. Міжнародний трибунал з морського права (ITLOS) / Офіційний сайт. URL: https://www.itlos.org (дата звернення: 26 жовтня 2024 р.).
3. Заява МЗС України щодо наказу Міжнародного трибуналу з морського права. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-shchodo-nakazu-mizhnarodnogo-tribunalu-z-morskogo-prava (дата звернення: 26 жовтня 2024 р.).
4. Інцидент у Керченській протоці. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Інцидент_у_Керченській_протоці (дата звернення: 26 жовтня 2024 р.).
5. Міжнародний комітет Червоного Хреста / Офіційний сайт Міжнародного комітету Червоного Хреста. URL: https://www.icrc.org (дата звернення: 27 жовтня 2024 р.).

Анастасія ДЕРБАК
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Грушко М. В.***

БОРОТЬБА З ТЕРОРИЗМОМ: ОКРЕМІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Тема боротьби з тероризмом є однією з найбільш актуальних у сучасному міжнародному праві. В умовах зростаючої глобалізації та взаємозалежності країн терористичні загрози набувають нових форм, що вимагає адекватних міжнародних реакцій і правових механізмів. Країни світу стикаються з необхідністю спільної боротьби проти тероризму, що потребує розробки та імплементації міжнародних угод, а також ефективних правових рамок для запобігання терористичних актів та покарання винних.

У Законі України «Про боротьбу з тероризмом» наводиться офіційне визначення поняття, яке полягає у наступному: «Тероризм — це суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей»[2].

Виходячи з цього, слід зазначити, що ряд питань пов'язаних з тероризмом є легальним не тільки для держав, ай для міжнародних організацій.

Наприклад, в межах діяльності ООН діє Контртерористичний комітет Ради Безпеки ООН, створений 28 вересня 2001 року у відповідь на терористичні атаки 11 вересня в США. Він є ключовим органом ООН.

Головна мета комітету — сприяти міжнародним зусиллям у боротьбі з тероризмом та забезпечувати виконання Резолюції 1373 (2001), яка зобов'язує всі держави-члени ООН вживати заходів для запобігання терористичним актам та активної співпраці у цій сфері.

Також існує Глобальна контртерористична стратегія ООН, яка визначає загальний підхід до боротьби з тероризмом на міжнародному рівні

Окрім цього, діє декілька важливих міжнародних договорів, спрямованих на боротьбу з тероризмом. А саме:

• Європейська конвенція «Про боротьбу з тероризмом» (1977) — спрямована на посилення міжнародної співпраці у протидії терористичним злочинам, визначаючи їх як неполітичні, що дозволяє полегшити видачу злочинців та запобігти ухиленню від правосуддя.

• Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму (2000) — забороняє фінансування терористичних актів та зобов'язує держави криміналізувати будь-яке сприяння такій діяльності, здійснювати фінансовий моніторинг і співпрацювати для виявлення фінансових потоків терористичних організацій.

• Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму (2005) — зосереджена на запобіганні використанню ядерних матеріалів у терористичних цілях, визначаючи незаконне володіння такими матеріалами як серйозний злочин, що загрожує міжнародній безпеці, та закликає до активної співпраці держав у розслідуванні та запобіганні таких актів.

• Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом (1997) — передбачає заходи щодо запобігання використанню вибухових пристроїв для вчинення терористичних актів у публічних місцях, урядових установах, транспортних системах чи інфраструктурі [3].

Ці договори регламентують співпрацю між державами у боротьбі з різними аспектами тероризму, включаючи захоплення заручників, незаконне захоплення повітряних суден, фінансування тероризму та інші злочини.

Україна також стикається з поняттям тероризму, тому розробила низку законів, спрямованих на боротьбу з ним:

1. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» встановлює всебічну правову основу для протидії тероризму, детально визначаючи ключові поняття, які використовуються в цій сфері, та встановлюючи чіткі правові рамки для діяльності державних органів [2].

2. Закон України «Про затвердження заходів на 2010 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом і фінансуванню тероризму» встановлює вичерпні правила фінансового моніторингу для суб'єктів господарювання, визначає обов'язкові процедури внутрішнього контролю фінансових операцій та регулює співпрацю з іноземними державами у боротьбі з фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброї масового ураження [1].

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що боротьба з тероризмом є комплексним і багатогранним явищем, яке потребує міжнародної співпраці, поваги до прав людини та постійного вдосконалення правової бази.

Необхідно знайти баланс між забезпеченням безпеки і захистом прав людини, а також розробляти нові підходи до боротьби з еволюціонуючими загрозами тероризму.

Використані джерела

1. Про затвердження плану заходів на 2010 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму: Постанова Каб. Міністрів України від 21.10.2009 № 1119. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1119–2009-п#Text (дата звернення: 17.10.2024).
2. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 № 638-IV: станом на 28 квіт. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638–15#Text (дата звернення: 17.10.2024).
3. Боротьба з міжнародним тероризмом. Stud. URL: https://stud.com.ua/59258/pravo/borotba_mizhnarodnim_terorizmom (дата звернення: 17.10.2024).

Ольга ДМИТРЕНКО
студентка 1 курсу магістратури факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — д. ю. н., професор ***Мельничук О. С.***

ВЗАЄМОДІЯ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ ПІДХІД

Однією з найважливіших тенденцій сучасного правового розвитку є тісна взаємодія національних правових систем та наднаціональних правових норм — норм міжнародного права. Яскравий приклад у реаліях сьогодення вбачається у межах Європейського Союзу, де європейське право поступово інтегрується у національні правопорядки держав-членів, більшість з яких, хоч і не всі, належать до романо-германської правової сім'ї.

Романо-германська правова система має глибокі історичні корені, базується на римському праві та є однією з найвпливовіших у світі. Саме її принципи сформували правові основи більшості європейських держав. Європейське право, що виникло як результат процесів економічної та політичної інтеграції, здебільшого відображає прагнення до створення, так званого, «єдиного правового простору» на території ЄС. Взаємодія між романо-германським і європейським правом не обмежується простим співіснуванням: вони активно впливають одне на одного, хоч і мають ряд кардинальних відмінностей [1, с. 285; 2].

Розглядаючи романо-германську правову систему та європейські правові норми крізь призму відмінностей та порівняльного підходу,

можна зазначити наступне: для романо-германської правової системи притаманна кодифікація, як засіб систематизації нормативних актів. Вона створює стійку, чітку та передбачувану правову основу, у той час як для права ЄС основний фокус спрямованості полягає у гармонізації. Створення єдиних стандартів превалює над повною кодифікацією, що в свою чергу дозволяє країнам-учасницям Європейського Союзу зберегти особливості національного законодавства, у той же час імплементувати відповідні положення, а отже і виконувати загальноєвропейські стандарти. Кодифіковані нормативно-правові акти є основним джерелом у романо-германській правовій системі, тоді як для права ЄС ним у рівнозначній мірі виступає і прецедент, який за пріоритетністю не є характерним для першої з зазначених правових систем. Систематизація норм за допомогою кодифікації також має наслідком чіткий поділ норм на галузі права, у той час як правова система ЄС містить більш загальні принципи, які регулюють спільний ринок, захист прав споживачів тощо [3].

Розглядаючи співвідношення романо-германської правової системи та європейські правові норми крізь призму процесів, через які вони взаємодіють, можна зазначити наступне: по-перше, європейське право не замінює національні правові системи країн, у даному випадку романо-германську, натомість виступаючи скоріше її своєрідною надбудовою, яка взаємодіє з нею та має безпосередній вплив. Як приклад, європейські інституції ухвалюють норми права ЄС, а країни-члени Європейського Союзу у свою чергу впроваджують такі норми до національного законодавства, що стимулює розвиток нових правових підходів у державі, а отже спонукає до змін у сталій романо-германській правовій традиції. Такі норми можуть містити нові механізми вирішення конфліктів у різних сферах захисту прав людини, правові інститути та підходи регулювання правовідносин. Імплементація відбувається через два основні механізми: директиви та регламенти. У цьому аспекті вбачається зворотній вплив європейського права на романо-германську правову систему, як форма їх взаємодії [4; 5].

По-друге, взаємний вплив реалізується у сфері судових систем, зокрема через судову практику, яка формує прецеденти на рівні ЄС. Як зазначалось раніше, романо-германській правовій системі притаманні кодифіковані нормативно-правові акти, як основні джерела права, однак, тим не менш, прецеденти Суду Європейського Союзу все ж мають значення для країн-учасниць ЄС, а отже і для національної правової системи [2, с. 46–53].

По-третє, не слід забувати про роль національних юристів та інституцій. Зокрема, якщо європейське право впливає на розвиток романо-германської системи, то в свою чергу засновниками ЄС, а отже

європейського права, здебільшого є країни з романо-германськими правовими системами. Багато фахівців, які працюють над створенням норм європейського права, приносять елементи своєї національної правової культури у процеси нормотворчості ЄС. Як наслідок, право Європейського Союзу формується під впливом національних традицій країн романо-германської правової системи.

З урахуванням зазначеного є доцільним стверджувати, що взаємодія між романо-германською правовою системою та європейським правом є двостороннім процесом. З одного боку, європейське право ґрунтується на принципах і традиціях романо-германської правової сім'ї. З іншого боку, романо-германські правові системи країн-членів ЄС зазнають постійного впливу від європейського права через процеси гармонізації, імплементації директив і регламентів, а також через судову практику ЄС. Ця взаємодія сприяє еволюції як національних правових систем, так і європейського права, забезпечуючи стабільність і розвиток правопорядку в межах ЄС.

Використані джерела

1. Теорія держави та права: навч. посіб. / Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова та ін.; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. К.: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с. URL: https://www.naiau.kiev.ua/files/kafedru/tdp/navch_pos_tdp.pdf
2. Право Європейського Союзу: підручник / Петров Р. А. (кер. авт. кол.), Вакуленко А. О., Ван Елсувеге П. та ін.; за ред. Петрова Р. А. Вид. 9-те, змінене і допов. Харків: Право, 2019. 442 с. URL: https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Pravo-ievropeyskoho-soiuzu.pdf
3. Тарасов М. Ю. Характеристика романо-германської правової системи. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9778/1/Tarasov.pdf
4. Іванов А. В. Вплив права ЄС на національні правові системи та світовий порядок. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Вип. 83, ч. 3. С. 347–352.
5. Богачова Л. Л. Вплив європейського права на розвиток національних правових систем. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2009. Вип. 18. С. 33–44.

Катерина ДРОЗД, Антоніна ЛЄШАН
студентки 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — д. ю. н., професор ***Кормич Б. А.***

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У ПРОТИДІЇ МИТНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

У сучасному глобалізованому світі митні правопорушення створюють серйозну загрозу економічній безпеці держав та міжнародній торгівлі. Контрабанда товарів, шахрайство на митниці та інші порушення митного законодавства завдають суттєвих збитків економічним інтересам країн, призводять до зменшення бюджетних надходжень та сприяють розвитку тіньової економіки. Ефективна протидія цим явищам можлива лише за умови тісної співпраці між країнами та координації зусиль митних служб різних держав [1].

Митні правопорушення включають широкий спектр протиправних дій, серед яких найпоширенішими є контрабанда товарів, невірне декларування їхніх найменувань, заниження митної вартості, порушення транзитних правил та недостовірне декларування країни походження. Особливу небезпеку становить контрабанда наркотиків, зброї, культурних цінностей та інших заборонених до переміщення предметів. За даними Всесвітньої митної організації, щорічні втрати від митних правопорушень оцінюються у сотні мільярдів доларів [2].

До серйозних наслідків митних правопорушень належать не тільки втрати державних доходів, але й посилення тіньової економіки, зниження конкурентоспроможності легального бізнесу та загроза національній безпеці. Контрабанда та інші правопорушення часто пов'язані з організованою злочинністю та корупцією, що ускладнює боротьбу з ними. Вирішення цієї проблеми потребує не лише посилення контролю та вдосконалення національного законодавства, але й тісної міжнародної співпраці для обміну інформацією, розробки єдиних стандартів митного контролю та об'єднання зусиль у боротьбі з правопорушниками.

Фундаментом міжнародного співробітництва у сфері протидії митним правопорушенням є ряд міжнародних конвенцій та угод. Ключовими документами є Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у митних справах, Конвенція про боротьбу з контрабандою та митними правопорушеннями, а також двосторонні угоди між державами про взаємну допомогу в митних справах. Ці документи визначають основні форми співробітництва, механізми обміну інформацією та надання взаємної допомоги у розслідуванні митних правопорушень[3].

Всесвітня митна організація відіграє провідну роль у координації міжнародних зусиль з протидії митним правопорушенням. ВМО розробляє стандарти та рекомендації щодо уніфікації митних процедур, здійснює збір та аналіз інформації про митні правопорушення, організовує навчання митників та сприяє обміну передовим досвідом між митними адміністраціями різних країн. Важливу роль також відіграють регіональні організації, такі як Європейське бюро з питань боротьби з шахрайством у Європейському Союзі [4].

У сучасних умовах швидкого розвитку технологій митні служби активно впроваджують інноваційні методи контролю та виявлення правопорушень. Серед таких заходів — застосування систем аналізу ризиків, скануючих пристроїв для огляду вантажів, а також автоматизованих систем обміну інформацією між митними органами різних країн. Особливу увагу приділяють розвитку систем попереднього інформування про вантажі та впровадженню технології блокчейн для підвищення прозорості митних операцій [5].

Ефективна протидія контрабанді вимагає тісної співпраці правоохоронних органів різних країн. Це включає проведення спільних операцій з виявлення та припинення контрабандних каналів, обмін оперативною інформацією, створення спільних слідчих груп. Важливим напрямком є також координація дій на регіональному рівні, особливо у прикордонних районах. Успішним прикладом такої співпраці є операції, що проводяться під егідою ВМО та Інтерполу [6].

Митні шахрайства є окремою категорією правопорушень, що включають маніпуляції з документацією, неправильну класифікацію товарів, заниження їхньої митної вартості та інші схеми, спрямовані на ухилення від сплати митних зборів. Для боротьби з цими порушеннями впроваджуються комплексні заходи, зокрема вдосконалення механізмів верифікації документів, створення баз даних із ринковими цінами на товари, розвиток системи електронного декларування та зміцнення співпраці з бізнес-спільнотою.

Попри помітний прогрес у цій сфері, міжнародна співпраця у протидії митним правопорушенням стикається з низкою проблем: відмінності у національному законодавстві, бюрократичні перепони при обміні інформацією, нестача технічних ресурсів у митних органах деяких країн. До цього додаються швидко змінювані схеми шахрайства, зокрема через зростання електронної комерції та міжнародних поштових відправлень, що потребує від митних органів адаптації до нових викликів. Перспективні напрямки розвитку включають подальшу уніфікацію митних процедур, розширення використання цифрових інструментів, таких як штучний інтелект для аналізу ризиків, і посилення координації на глобальному рівні. Запровадження єдиних стандартів обміну даними та використання

блокчейну допоможе підвищити прозорість процесів і знизити ризик шахрайства [7].

У сучасному світі ефективна боротьба з митними правопорушеннями неможлива без використання міжнародних баз даних, які дозволяють митним органам різних країн обмінюватися інформацією та координувати свої дії. Однією з найважливіших таких систем є Customs Enforcement Network (CEN), розроблена Всесвітньою митною організацією (ВМО).

CEN являє собою централізовану базу даних, що містить інформацію про виявлені митні правопорушення, методи їх скоєння, маршрути переміщення контрабандних товарів та причетних осіб. Система дозволяє митним органам різних країн оперативно обмінюватися інформацією та аналізувати тенденції правопорушень на глобальному рівні.

Важливу роль також відіграє система ACOMTA (Automated System for Customs Data), яка забезпечує автоматизацію митних процедур та містить модулі для виявлення ризикових операцій. Ця система використовується більш ніж у 90 країнах світу та дозволяє здійснювати моніторинг торговельних операцій в режимі реального часу [8].

Європейська інформаційна система AFIS (Anti-Fraud Information System) забезпечує обмін даними між митними органами країн ЄС щодо потенційних порушень митного законодавства. Система містить модулі для аналізу ризиків та виявлення підозрілих операцій [9].

Хочу наголосити Вашу увагу на спільних розслідуваннях. Взагалі міжнародні спільні розслідування є ефективним інструментом протидії транскордонним митним правопорушенням. Вони здійснюються на основі двосторонніх та багатосторонніх угод про взаємну адміністративну допомогу в митних справах [10].

Основними формами спільних розслідувань є: створення спільних слідчих груп, проведення скоординованих операцій з виявлення та припинення правопорушень, обмін оперативною інформацією та надання взаємної правової допомоги.

Важливу роль у координації спільних розслідувань відіграє ВМО, яка забезпечує платформу для взаємодії митних органів різних країн. Організація регулярно проводить міжнародні операції з виявлення контрабанди наркотиків, зброї, контрафактної продукції та інших заборонених товарів [11].

Ефективним механізмом є також регіональні вузли зв'язку (RILO), які забезпечують обмін оперативною інформацією між митними органами на регіональному рівні. Мережа RILO охоплює всі регіони світу та дозволяє оперативно реагувати на виявлені правопорушення [12].

У рамках спільних розслідувань здійснюється:

1) обмін досвідом та найкращими практиками;
2) підготовка спільних аналітичних матеріалів;
3) проведення спільних навчань та тренінгів;
4) розробка нових методів виявлення правопорушень.

Таким чином, міжнародні бази даних та спільні розслідування є ключовими елементами системи протидії митним правопорушенням, що забезпечують ефективну взаємодію митних органів різних країн.

Використані джерела

1. Всесвітня митна організація. Щорічний звіт про боротьбу з митними правопорушеннями, 2023.
2. Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у митних справах (Йоганнесбурзька конвенція), 2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976_011#Text
3. Петров В. М. Міжнародне митне співробітництво: теорія та практика. Київ, 2022.
4. European Union. OLAF Report on Customs Fraud Prevention. Brussels, 2023.
5. Сидоренко О. В. Сучасні технології у митній справі. Харків, 2023.
6. Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол). Звіт про боротьбу з контрабандою, 2023.
7. World Customs Organization. Strategic Plan for Customs Cooperation, 2023.
8. United Nations Conference on Trade and Development. ASYCUDA World Report. UN Publications, 2023.
9. European Commission. AFIS Portal User Guide. EU Publications, 2023.
10. Smith R., Brown J. International Customs Law Enforcement. Oxford University Press, 2022.
11. World Customs Organization. Annual Report on Joint Customs Operations. WCO Publications, 2023.
12. Regional Intelligence Liaison Offices. RILO Network Activity Report. WCO Publications, 2023.

Анастасія ЖИЛКА
студентка 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Чувакова Г. М.***

ОСОБЛИВОСТІ РОЗМЕЖУВАННЯ ПРАВОВИХ СІМЕЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізація сьогодні є невід'ємною складовою світових процесів, що впливає на всі сфери життя, зокрема на правову систему. Стрімкий розвиток економічних, політичних та соціальних відносин спричиняє зростаючу інтеграцію та взаємодію між державами, що у свою чергу сприяє процесам гармонізації та конвергенції правових систем. У цих умовах особливої актуальності набуває питання розмежування та особливостей основних правових сімей.

Першою правовою сім'єю, на яку ми будемо звертати увагу, є романо-германська. Її центром традиційно вважається континентальна Європа [4, с. 22]. До правових систем цієї сім'ї належать правові системи таких держав, як Франція, Італія, Португалія, Німеччина, Австрія, Україна та інші, які мають спільні риси. Зокрема ці правові системи характеризуються зв'язком з римським правом; абстрактною природою правових норм; вираженою концептуальністю та доктринальністю; впливом вивчення римського та канонічного права в європейських університетах, що стало підгрунтям для розвитку романо-германського права; основоположною роллю кодексів і законів; кодифікованим характером та поділом права на приватне і публічне [3, с. 83–84].

Вплив глобалізації на романо-германську правову сім'ю можна побачити в процесах формування права Європейського Союзу. Це відбувається через інтеграцію правових систем різних країн, досягнуту за допомогою уніфікації та гармонізації. Уніфікація передбачає запровадження ЄС єдиних норм поведінки, які регулюють суспільні відносини на всій території Союзу та закріплені у регламентах як інструментах уніфікації. Гармонізація ж передбачає приведення внутрішнього законодавства країн-членів у відповідність до права ЄС, головним інструментом чого є директиви, яким країни повинні слідувати при узгодженні своїх законодавчих актів з нормами Союзу.

Крім того, у романо-германській правовій системі спостерігається зростання ролі судового прецеденту, що раніше було для неї нехарактерним. Рішення Європейського суду з прав людини формують правові позиції, що мають значення для національних судів. Незважаючи на різні погляди щодо обов'язковості рішень ЄСПЛ, їх вплив є частиною глобалізаційних процесів.

Варто зазначити, що право Європейського Союзу було побудоване на принципах романо-германського права, яке з'явилося набагато раніше. Проте уніфікація та гармонізація є основним результатом впливу європейського права на правові системи романо-германської правової сім'ї. Також з цієї причини спостерігається певне зближення романо-германського права з англо-американським правом [2, с. 319].

Англо-американська правова сім'я поєднує два основні типи права — англійське та американське, які мають багато спільних рис, що дозволяє об'єднати їх в одну правову сім'ю. До цих спільних рис належать виділення загального права та права справедливості; відсутність поділу права на приватне і публічне; надання визначальної ролі процесуальному праву порівняно з матеріальним; важлива роль суддів у правотворчості; прецедент як основне джерело права; відсутність чіткого поділу на галузі права; використання правових звичаїв як допоміжних джерел права; орієнтація правової доктрини на судову практику; домінування прав і свобод особи [1, с. 218–219].

До групи англійського права входять правові системи Англії, Уельсу, Австралії, Нової Зеландії та деяких інших колишніх британських колоній, тоді як до американського права належить правова система США.

Англо-американська правова сім'я має ряд характерних рис, що формують її особливу ідентичність. Однак процеси глобалізації також вплинули на цю систему, особливо в сфері нормотворчості.

Історично релігія, звичаї та традиції відігравали значну роль у розвитку людства, ставши основою регулювання суспільних відносин. Саме тому практично в усіх куточках світу вони визнані базою для формування правових систем. До релігійної правової сім'ї входять мусульманська (ісламська), індуська, юдейська системи та система канонічного права. В основі цих правових систем лежать норми, що містяться в релігійних текстах і визнаються суспільством. Досліджуючи вплив глобалізації на релігійну правову сім'ю, Д. В. Лук'янов зазначив, що глобалізаційні процеси повинні будуватися на повазі до культурного, релігійного та правового розмаїття, убезпечуючи ці системи від примусової «вестернізації». Вчений також підкреслює суттєві відмінності у впливі глобалізації на західні правові системи порівняно з релігійними. На його думку, глобалізація впливає на мусульманське право, особливо у контексті нових суспільних відносин, щодо яких ще не існує сталих норм.

З огляду на те, що релігійна правова сім'я заснована на принципах релігійних норм, які охоплюють усі сфери життя (особливо це виражено в мусульманській правовій системі), глобалізаційний вплив на неї є значно меншим, ніж на романо-германську або англо-аме-

риканську правові сім'ї. Хоча країни релігійної правової сім'ї також мають державні конституції та закони, ці норми, як правило, ґрунтуються на релігійних принципах. Утім, такі країни є членами міжнародних організацій, беруть участь у міжнародних конвенціях і договорах, що дозволяє говорити про розвиток глобальних відносин і в цій правовій сім'ї.

Наступною розглянемо традиційну правову сім'ю, що об'єднує правові системи країн далекосхідного права та звичаєво-общинного права. Традиційну правову сім'ю розглядають як сукупність правових систем, заснованих на морально-філософських ідеях про соціальне життя як частину природного світопорядку. У цих системах модель соціальної гармонії забезпечується неписаними правилами поведінки, тобто традиціями та звичаями [3, с. 90].

До країн далекосхідного права, таких як Японія та Китай, належать правові системи, що мають тисячолітню історію і формувалися під впливом різних морально-філософських вчень, зокрема легізму, конфуціанства та даосизму. Їхній вплив і сьогодні зберігається в правових системах цих держав.

Звичаєво-общинні правові системи представлені в основному в країнах Африки, де звичаєве право є сукупністю норм, практик та світоглядних засад, що визнаються обов'язковими для дотримання корінними народами та місцевими громадами.

Отже, процеси глобалізації сприяють зближенню різних правових сімей і посилюють тенденцію до конвергенції правових систем. Проте, попри гармонізаційні процеси, національні особливості все ще зберігають вагомий вплив. Дослідження подальшого розвитку правових сімей у глобалізованому світі вимагає більш детального вивчення змін та адаптацій у межах кожної з них.

Використані джерела

1. Державний суверенітет в умовах глобалізації: теорія та практика: монографія / Н. А. Бабарикіна, Н. В. Горло, М. Ф. Заболотна та ін.; за заг. ред. О. М. Кіндратець. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2022. 226 с.
2. Оніщенко Н. Правотворчість: від методологічних засад до практичного призначення. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. № 150. С. 318–325.
3. Росовська І. Ю. Вплив релігії на формування і розвиток правових систем сучасності. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія: Право. 2020. № 10 (22). С. 83–91.
4. Туряниця В. В., Пеца Д. Д. Право в умовах глобалізації: навчально-методичний комплекс по забезпеченню вивчення дисципліни для студентів другого (магістерського) рівня. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2022. 25 с.

Вікторія СУЙЧИМЕЗОВА, Анастасія ЗАВАЛЬНЮК
студентки 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Панфілов О. Є.***

РОЗВИТОК МЕДІАЦІЇ ЯК ПРАКТИКИ ВИРІШЕННЯ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Термін «медіація» відноситься до латинського слова mediare, яке має значення «бути посередником». В міжнародному контексті цей термін має український еквівалент «посередництво». Медіація — це активність компетентних осіб, котрі здійснюють завдання щодо самостійного розв'язання конфліктів шляхом компромісів, і тим самим безпосередньо виконують роль посередників. До того ж, це не лише інструмент для вирішення існуючих конфліктів, а й ефективний засіб їх попередження.

На жаль, на сьогоднішній день в Україні медіація не використовується в належному обсязі при вирішенні багатьох публічно-правові спори. Та саме з ціллю проведення реформування цієї системи в Україні необхідно детально дослідити особливості досвіду зарубіжних країн у вирішенні податкових спорів зарубіжних країн, у зв'язку з тим, що медіація є досить поширеною й ефективною процедурою вирішення податкових спорів у багатьох країнах світу. Водночас кожна країна має свої особливості застосування медіації у сфері податкових відносин.

Ось наприклад, Законом про податкову медіацію від 25 квітня 2007 року в Бельгії було створено спеціальний орган — Службу податкової медіації. Цей орган діє в межах податкової системи, але при цьому є повністю незалежним від податкового органу, який здійснює контроль за сплатою податків. Слід зазначити, що бельгійська модель податкової медіації передбачає, що ініціатива проведення медіації може виникнути лише після того, як платник податків вже подав апеляцію на рішення податкового органу до вищої інстанції. Тобто, медіація є додатковим інструментом, який використовується на пізніх стадіях адміністративного оскарження. Звіт Служби податкової медіації не є обов'язковим для виконання, а лише пропонує можливий шлях вирішення спору між платником податків та податковим органом. До того ж, окрім Служби податкової медіації, в Бельгії існує й інститут податкового омбудсмена, який має вищі повноваження щодо вирішення податкових спорів. Рішення податкового омбудсмена є обов'язковими для виконання. [1]

Щодо процедури медіації в податковій сфері Нідерландів були впроваджені відносно нещодавно, їх ефективність вже доведена. За-

вдяки медіації вдалося суттєво знизити загальну кількість податкових спорів, що розглядалися в судах. Основними принципами цієї процедури є нейтралітет, добровільність та пошук взаємовигідного рішення.

На сайті податкової Нідерландів детально описано, коли можна скористатися медіацією при податкових спорах: наприклад, під час перевірки, після подачі скарги або в інших конфліктних ситуаціях. Однак не всі податкові конфлікти підходять для вирішення за допомогою медіації. Головна причина, чому в Нідерландах не всі податкові спори можна вирішити за допомогою медіації, — це можливість кримінального переслідування. Крім того, складні, невивчені судові справи також ускладнюють процес медіації.

Також потрібно наголосити на тому, що така країна як Німеччина є одним із лідерів у застосуванні медіації для вирішення спорів. Закон 2012 року, ухвалений на підставі успішного пілотного проекту, визначає медіацію як процес, в якому сторони спору, за допомогою медіатора, самостійно шукають шляхи вирішення конфлікту [2].

В Німеччині існують три основні типи медіації: позасудова (коли сторони самі вирішують її розпочати), за пропозицією суду (коли суд рекомендує медіацію перед розглядом справи) та під час судового розгляду (коли сторони намагаються домовитися вже в суді).

До того ж, в цій країні існує правило, згідно з яким платник податку, перед тим як подати позов до суду, зобов'язаний пройти процедуру внутрішнього оскарження в податковому органі. Цей механізм сприяє тому, що більшість податкових спорів вирішується на досудовому етапі, а в суд потрапляє лише незначна частина справ. При виникненні розбіжностей з податковою службою, платник податків має право на подання скарги. Спочатку скаргу розглядає той самий орган, який прийняв спірне рішення. Якщо не вдається досягти згоди, справа переноситься на розгляд вищої податкової інстанції. Такий порядок дозволяє вирішити більшість спорів на досудовому рівні, а також надає платнику податку додатковий час для прийняття рішення про звернення до суду.

Отже, дослідження показало, що податкова медіація може розглядатися як самостійна процедура вирішення спорів, що здійснюється за участю нейтрального медіатора, або як інструмент, який доповнює традиційні механізми вирішення податкових спорів і може включати в себе залучення державних органів.

Використані джерела

1. Курило В. О. Бельгійський досвід реалізації медіаційних процедур при вирішенні податкових спорів. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 34. С. 97–103.

2. Красіловська З. В. Умови застосування медіації для врегулювання спорів із органами публічної влади: вітчизняний та зарубіжний аспект. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 4. С. 200–207. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2015_4_31

Вікторія СУЙЧИМЕЗОВА, Анастасія ЗАВАЛЬНЮК
студентки 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — д. ю. н., професор ***Аверочкіна Т. В.***

ПРАВО МОРЯКІВ НА БЕЗПЕЧНУ ПРАЦЮ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ

Соціальний захист в українському законодавстві виступає як комплекс правових норм та інститутів, спрямованих на гарантування матеріального благополуччя громадян у випадку настання соціальних ризиків. Цей комплекс включає в себе як конституційні засади (ст. 46 Конституції України [1]), так і детальні норми спеціального законодавства, наприклад, Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [4], однак в Україні немає нормативно-правових актів, які б стосувалися виключно соціального захисту моряків, тому соціальний захист, як невід'ємна складова фундаментальних прав людини, вимагає розробки та впровадження національних стандартів, що забезпечують належні умови праці для моряків на основі міжнародних правових актів.

Саме тому слід звернути увагу на Конвенцію МОП про працю в морському судноплавстві [2], яка була прийнята у 2006 р. та набрала чинності у 2013 р., ставши значним досягненням у галузі міжнародного морського права. Вона є результатом багаторічної роботи Міжнародної організації праці з уніфікації та модернізації міжнародних трудових стандартів у морському секторі. Ця Конвенція сприяла підвищенню ефективності міжнародного регулювання трудових відносин на морських суднах. Норми Конвенції забезпечують комплексний захист соціальних прав моряків, встановлюючи мінімальні стандарти щодо умов праці та життя на борту судна. До сфери регулювання якої належать питання віку допуску до роботи, професійної підготовки, оплати праці, відпусток, медичного обслуговування та інших аспектів, що безпосередньо впливають на добробут моряків.

Конвенція МОП 2006 року накладає на держави-учасниці позитивні зобов'язання щодо забезпечення комплексного захисту трудових прав моряків шляхом внесення необхідних змін до наці-

онального законодавства, оскільки вони зобов'язані забезпечити дотримання фундаментальних трудових прав моряків, зокрема свободи об'єднань, права на колективні переговори, заборони примусової праці та забезпечення рівності можливостей у сфері зайнятості тощо.

Конвенція про працю в морському судноплавстві відіграє ключову роль у забезпеченні індивідуальних трудових прав моряків. Одним з її фундаментальних положень є гарантування безпечних та здорових умов праці на борту судна. Цей нормативний акт чітко визначає права моряків на безпечне робоче середовище, що сприяє підвищенню рівня їхнього соціального захисту, це полягає саме в тому що, конвенція встановлює обов'язкові стандарти безпеки праці на морських суднах, забезпечуючи захист життя та здоров'я моряків; гарантує справедливі умови праці, включаючи право на справедливу оплату, обмеження робочого часу та відпочинок; забезпечує морякам гідні умови проживання та відпочинку на борту судна, включаючи належне харчування та медичне обслуговування; гарантує морякам доступ до медичної допомоги та інших соціальних послуг, необхідних для підтримання їхнього здоров'я та добробуту; та держави-члени зобов'язані нести відповідальність за забезпечення виконання положень Конвенції та захисту прав моряків на національному рівні. Незважаючи на значний потенціал українських моряків, їхні позиції на світовому ринку праці постійно ускладнюються через відсутність ратифікації Конвенції про працю в морському судноплавстві.

Також варто зазначити Конвенцію про пенсії моряків [3], яка досі не ратифікована Україною. Це свідчить про відсутність належного законодавчого забезпечення прав моряків в Україні, адже Конвенція встановлює мінімальні гарантії пенсійних виплат, розрахованих пропорційно до стажу морської служби та рівня заробітної плати. Неприєднання України до цієї Конвенції означає, що українські моряки позбавлені можливості отримувати гідну пенсію після завершення трудової діяльності, що суперечить міжнародним нормам і принципам соціальної справедливості.

Отже, аналіз міжнародної практики свідчить про необхідність імплементації положень зазначених Конвенцій 2006 та 1946 рр. у національне законодавство України з метою забезпечення соціального захисту моряків та підвищення їхнього соціального статусу.

Використані джерела

1. Конституція України, 1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 26.10.2024).
2. Конвенція МОП про працю в морському судноплавстві, 2006. URL: https://mtu.gov.ua/files/Конвенція%202006.pdf (дата звернення: 26.10.2024).

3. Конвенція про пенсії морякам № 71. 1946. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_220#Text (дата звернення: 26.10.2024).
4. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105–14#Text (дата звернення: 26.10.2024).

Анастасія ЗАМОСТЕНЧУК

студентка 2 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Міщенко І. В.***

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ МИТНИХ ПРОЦЕДУР В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ В УМОВАХ МИТНОЇ РЕФОРМИ

Митний союз є одним з основоположних стовпів Європейського Союзу (ЄС). Впроваджений у 1968 році, він став основою для побудови внутрішнього ринку ЄС та усунення митних бар'єрів на внутрішніх кордонах між державами-учасницями. Проте з кожним роком митні органи ЄС зіштовхуються з багатьма викликами, які вказують на необхідність реформування митної системи. Митниця 24 години на добу та 365 днів на рік здійснює нагляд за всіма товарами, які ввозяться до або вивозяться з Європейського Союзу, обробляючи величезну кількість як імпортних, так і експортних декларацій. Митні служби визначають ризики на основі даних про торгівлю та безпеку та здійснюють контроль, щоб гарантувати дотримання правил ЄС. З огляду на постійне збільшення обсягів торгівлі та проблем, пов'язаних з необхідністю обробки великих обсягів інформації, в рамках ЄС, починаючи з 1997 року, особливе місце посідають реформи, пов'язані з діджиталізацією митних процедур. Так, одним з перших кроків до запровадження електронного документообігу було створення нової комп'ютеризованої транзитної системи NCTS (New Computerized Transit System), а вже у 2023 році ЄС почав застосовувати останнє її оновлення — NCTS Phase 5. Наразі в рамках існуючої електронної митниці в ЄС функціонують такі системи: Registered Exporter System (REX) — система зареєстрованих експортерів, Система митних рішень (CDS) — її використовують для автоматизованої обробки рішень митних органів, Economic Operator Registration and Identification System 2 (EORI2) — система реєстрації та ідентифікації економічного оператора, яка включає покращені функції та забезпечує кращу інтеграцію з іншими митними інформаційними системами

ЄС, Authorised Economic Operators (AEO) — система авторизованих економічних операторів [2], Binding Tariff Information (BTI) — система обов'язкової інформації про тарифи, яка допомагає визначити правильний тарифний код для певного товару і допомагає імпортерам та експортерам вірно класифікувати товар, Import Control System 2 (ICS2) — система контролю імпорту.

Відповідно до звіту Комісії до Європейського Парламенту та Ради від 09.09.2024 року, юридичний термін закінчення NCTS Phase 5 передбачено до вересня 2025 року, оскільки вже у вересні 2025 року планується впровадження NCTS Phase 6, робота якої буде пов'язана зі спільним сховищем даних. NCTS Phase 6 передбачатиме впровадження нової версії ICS2 — Release 3, яка дозволить операторам подавати одну декларацію, що містить дані як для NCTS, так і для ICS2, замість того, щоб подавати окремі декларації для кожної системи [3].

Однак, незважаючи на значні успіхи Союзу, пов'язані з впровадженням цифровізації на митниці, наразі Європейська митниця ще не функціонує як єдине ціле. Поступові зміни, запроваджені протягом багатьох років, були необхідні. Тим не менш, у світі, що швидко змінюється, цього недостатньо для вирішення викликів, з якими стикається митниця наразі.

Саме тому у травні 2023 року в рамках ЄС було анонсовано нову митну реформу, впровадження якої розраховано до 2041 року. Реформа має на меті створити більш ефективну структуру співпраці, що керує Митним союзом, на основі нового партнерства між митними органами ЄС та між митницею і бізнесом. Даною реформою передбачено створення нового Митного органу ЄС (EU Customs Authority), який функціонуватиме на основі нової електронної Митниці ЄС та контролюватиме Центр митних даних ЄС (EU Customs Data Hub). Центр митних даних ЄС буде збирати, обробляти, об'єднувати та зберігати всі відповідні дані та проводитиме аналіз ризиків на рівні ЄС. Саме Центр митних даних стане ключовим фактором для спрощення митних процедур та зниження витрат як для підприємств, так і для органів влади. Інформацію можна буде надати митниці, підключившись безпосередньо до Центру митних даних ЄС замість кількох національних систем. Надана інформація використовуватиметься для аналізу ризиків ЄС і національних ризиків, а доступ до Центру митних даних ЄС, окрім Митного органу ЄС, матимуть також національні органи, Європейська Комісія та інші, що значно посилить їхні аналітичні можливості та дасть змогу отримати огляд ризиків у всьому ЄС, тим самим покращить процедуру боротьби з ними. Обов'язок подавати стандартизовані декларації буде скасовано та замінено зобов'язанням відповідних суб'єктів своєчасно надавати відповідну інформацію, що значно спростить адміністративний тягар.

Відповідно до пропозицій Європейської комісії впровадження нової митної реформи розподіллено на три послідовні етапи. Етап 2023–2027 роки характеризується підготовчими діями для запуску Митного органу ЄС та Центру митних даних ЄС. У 2025 році планується завершити розгортання основних ІТ систем. Етап 2028–2034 роки характеризується запуском Європейського митного органу, запуском Центру митних даних ЄС та впровадженням адаптованого режиму митного регулювання електронної комерції. Етап 2035–2041 роки характеризується обов'язковим використанням Центру митних даних ЄС всіма суб'єктами [1].

Таким чином, можемо стверджувати, що перелічені заходи демонструють запропоноване вперше, кероване даними бачення митної служби ЄС, яке значно спростить митні процеси. Завдяки цифровій трансформації реформа скоротить громіздкі митні процедури, замінивши традиційні декларації розумнішим підходом до нагляду за імпортом, що базується на даних. У той же час митні органи матимуть інструменти та ресурси, необхідні для належної оцінки та припинення імпорту, який створює реальні ризики для ЄС, його громадян та економіки. В свою чергу добре функціонуючий Митний союз є фундаментальним для конкурентоспроможності та стійкості ЄС.

Використані джерела

1. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee. Customs reform: Taking the Customs Union to the next level 17.5.2023. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52023DC0257&qid=1684913179617
2. Karavayev T., Duginets G., Nikanorova O. Authorized Economic Operators: World Experience. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2022. № 2. С. 26–37.
3. Repport from the Commission to the European Parliament and the Council. Pursuant to Article 278(a) of the Union Customs Code, on progress in developing the electronic systems provided for under the Code during 2023 9.9.2024. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2024:395:FIN

Олена ЗАПОРОЖЕЦЬ
студентка 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Федорова Т. С.***

ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄС І НАТО

Протягом останніх майже трьох десятиліть Україна цілеспрямовано рухається до вступу в Європейський Союз та НАТО, що стало ключовим напрямком її зовнішньої політики. Це прагнення підкріплюється високою суспільною підтримкою. Вперше позиція України щодо ЄС була законодавчо закріплена в Основних напрямках зовнішньої політики, прийнятих Верховною Радою 2 липня 1993 року. Тоді було офіційно заявлено про західноорієнтований курс, який згодом втілювався через реформи та поглиблення співпраці з євроатлантичними структурами. Процес інтеграції активізувався за президентства Віктора Ющенка, а Революція Гідності 2013–2014 років остаточно визначила євроінтеграційний напрямок, не зважаючи на правління Віктора Януковича після нього. Важливим кроком стало закріплення євроатлантичного курсу в Конституції України.

Важливо зазначити, що Європейський Союз та НАТО, як дві ключові організації Заходу, мають різні функції. ЄС — це економічний і політичний союз, що прагне стабільності й процвітання через співпрацю та єдині стандарти. НАТО, своєю чергою, є військово-політичним альянсом, який створений для захисту своїх членів від зовнішніх загроз.

Не завжди українське суспільство виступало за євроатлантичний курс: згідно з опитуваннями, приблизно до 2012 року зберігалася висока тенденція підтримки вступу в «Митний союз» з Росією, проте чим сильніше збільшувалась співпраця з ЄС, тим більше росла підтримка прозахідного курсу. Корінним переворотом громадської думки стали анексія Криму та збройний конфлікт на Донбасі, які підвищили підтримку вступу не тільки в ЄС, але і в НАТО, ради отримання захисту від агресії РФ, остаточною визначеністю народу у прагненні вступу до структур колективного Заходу можна вважати опитування 2023 року, коли вступ до ЄС та НАТО підтримало близько 90 % опитуваних, причиною такої одностайності стало повномасштабне вторгнення РФ в Україну.

Проте, на шляху до євроатлантичної інтеграції стоїть низка проблем, які ми проаналізуємо. Геополітична проблема євроатлантичної інтеграції полягає в тому, що вступ України до ЄС та НАТО може не відповідати інтересам країни-окупанта, з якими все-таки рахуються країни Євросоюзу та Північноатлантичного альянсу. Особливо в теперішніх умовах можливого скорого мирного врегулювання війни, Росія може висунути умову нейтрального статусу України в обмін на мир та гарантії безпеки, через те, що Захід хоче миру це може стати предметом мирних перемовин, проте Європа заявила що Україна неодмінно стане членом ЄС та НАТО, тому ця проблема може відійти на другий план. Однак, часто слова західних політиків не відповідають їх діям, наприклад коли пан Байден говорить про те Україна неодмінно переможе і водночас забороняє використовувати далекобійну зброю проти Росії. Загалом в нинішніх умовах, коли ситуація максимально невизначена, важко сказати про долю України в контексті вступу в будь-яку з Західних структур.

Друга проблема стосується економіки: більшість європейських країн мають високий рівень економічного розвитку, тоді як Україна є суттєво біднішою на їхньому тлі. Ми маємо іншу валюту та економічну структуру, а також значні руйнування інфраструктури, в тому числі заводів, НПЗ, фабрик тощо. Для її відновлення Європі доведеться надавати дотації, як це свого часу робили для Польщі чи Румунії. Однак це породжує третю, і, можливо, найсерйознішу проблему — корупцію. Європейські країни та США обґрунтовано побоюються, що кошти, які будуть виділені на відновлення України, можуть бути частково розкрадені, як це відбувалося завжди. Антикорупційна реформа, спрямована на боротьбу з цією проблемою, яка була проведена після Революції Гідності й включала створення спеціальних органів, таких як НАБУ, поприпевні досягнення, не принесла бажаного результату.

Четверта проблема стосується законодавства. Насамперед це пов'язано з неузгодженістю національних законів із нормами ЄС та НАТО. Вступ до ЄС вимагає суттєвої адаптації багатьох законів до правової системи Європейського Союзу. Цей процес є складним і тривалим, оскільки в Україні часто по-іншому врегульовані окремі правовідносини, а також існують відмінності у правовій культурі. Особливо це стосується захисту прав людини. Наприклад, країни-члени ЄС не мають права закривати свої кордони, оскільки це суперечить основному праву людини на свободу пересування. Водночас українські дипломати звертаються з проханням зробити виключення для України у даному питанні, однак навряд чи Союз порушить свої основні принципи, згідно з якими права людини та сама людина є найвищою цінністю. Крім того, для вступу до НАТО необхідно привести українське законодавство у відповідність до вимог у військовій сфері.

П'ята проблема, яку ми частково зачепили, проблема кордонів. Україна знаходиться в безвиході: за словами наших же політиків, відкриті кордони приведуть до втечі більшості тих хто залишився, закриті по суті унеможливлюють вступ у ЄС.

Шостою проблемою є позиція окремих країн-членів ЄС та НАТО та їх керівництва. Наприклад, прем'єр-міністр Угорщини В. Орбан, відомий своєю антиукраїнською позицією від початку війни, вважає, що Україна не повинна приєднуватися до західних структур через ризик масштабного конфлікту між НАТО та Росією. Схожої думки дотримується і Словаччина, де при владі знаходиться проросійський прем'єр-міністр, який також виступає проти вступу України. Німеччина і США, хоча і підтримують ідею членства України в НАТО, вважають, що це зараз не на часі. Приклад Швеції показує, що навіть заперечення двох країн може затягнути інтеграцію на кілька років, навіть за умови виконання всіх вимог, чого Україні ще належить досягти.

Не дивлячись на численні проблеми, які стоять перед Україною на шляху до вступу в Європейський Союз та НАТО, залишається надія, що ці труднощі будуть подолані. Україна демонструє неабияку готовність до реформ, адаптації законодавства та перебудови державних інституцій відповідно до європейських стандартів. Прагнення українського суспільства до євроінтеграції підкріплюється не лише словами, але й діями на полі бою. Підтримка з боку ЄС і НАТО, попри всі складнощі, залишається важливим фактором у цьому процесі. З часом, вирішивши проблеми корупції, законодавчої неузгодженості та економічних труднощів, Україна зможе стати повноправним членом обох цих структур, що зміцнить її міжнародний статус і забезпечить довготривалу безпеку та процвітання.

Використані джерела

1. Кручініна О. Україна–НАТО: проблеми та перспективи співпраці в умовах російсько-української війни. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2023. № 2 (16). С. 145–156. URL: https://doi.org/10.29038/2524–2679–2023–02–145–156 (дата звернення: 10.10.2024).
2. Тучинська К. В. Проблеми і перспективи інтеграції України до Європейського Союзу: кваліфікаційна робота магістра спеціальності 052 «Політологія» / наук. керівник О. М. Кіндратець. Запоріжжя: ЗНУ, 2023. 78 с.
3. Пильгун Н. В., Ткаченко Є. М. Проблеми та перспективи інтеграції України до ЄС: thesis. 2019. URL: http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/39058 (дата звернення: 10.10.2024).

Дар'я КАЛАШНІКОВА
студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Рязанов М. Ю.***

ПРАВОВІ РЕЖИМИ В СИСТЕМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Термін «режим» походить з французької мови (rйgime), що вказує на порядок, та латинського regimen, що означає управління або керівництво. У контексті дослідження цей термін можна розглядати як «систему заходів та правил, запроваджених для досягнення певних цілей», а також як «умови, необхідні для функціонування або існування певних явищ». Дослідники вважають, що термін отримав своє правове значення завдяки французькому юристу, який ототожнював його з поняттям «законність». У правовій доктрині режим розглядається як особливий порядок, що регулює певні сфери суспільних відносин, в тому числі в цілому для суспільства.

Призначення правового режиму полягає у забезпеченні специфічного порядку регулювання окремих сфер суспільних відносин. Важливою рисою правового режиму є його здатність вирішувати конкретні завдання правової політики, що формуються залежно від предмета правового регулювання, об'єкта та осіб, на яких він поширюється, а також часових і територіальних меж. Вибір правових засобів, які формують конкретний режим, визначається метою, яку ставить перед собою суб'єкт правотворчої діяльності. Це означає, що правовий режим виступає як результат цілеспрямованих зусиль, які сприяють регулюванню певних суспільних відносин [3, с.106].

Специфічний стан врегулювання суспільних відносин може проявлятися у комбінації способів правового регулювання, форм права та порядку реалізації відповідних норм. Крім того, він включає в себе особливий набір прав та обов'язків суб'єктів права, а також заходи відповідальності за правопорушення, пов'язані з їх використанням. Питання класифікації правових режимів є важливим у наукових колах. Існують різні підходи до визначення видів правових режимів, які можуть бути класифіковані за специфікою поєднання способів і методів регулювання, об'єктом регулювання, сферою дії та функціональним призначенням.

Класифікація правових режимів викликає дискусії серед дослідників. Одні пропонують виділяти галузеві, підгалузеві та інституційні режими, тоді як інші акцентують увагу на матеріальних і процесуальних режимах. У той же час режим може бути приватно-правовим або публічно-правовим, а також регулятивним чи охоронним. Важливо

зазначити, що різні режими не є взаємовиключними, і один і той же режим може входити до різних класифікацій, в залежності від контексту [5, с.114].

Законодавство також відображає поділ на загальні та особливі правові режими. Наприклад, в Україні існує поняття «особливий правовий режим», яке вводить спеціальні умови регулювання у разі виникнення надзвичайних ситуацій. Такий режим передбачає наділення органів влади спеціальними повноваженнями, які дозволяють застосовувати тимчасові правові заходи для усунення негативних обставин і забезпечення безпеки суспільства та держави. При цьому важливо, щоб конкретні заходи запроваджувалися з урахуванням принципу доцільності, що підтверджує роль органів публічної влади у формуванні правового режиму [4, с.128].

Правовий режим надзвичайного стану, як і режим воєнного стану, є важливим елементом правового регулювання, що виникає у відповідь на специфічні обставини, які загрожують безпеці держави та її громадян. Відзначається, що для опису цих режимів використовується безліч термінів, таких як «спеціальні адміністративно-правові режими» та «екстраординарні адміністративно-правові режими». Ці терміни підкреслюють наявність особливих умов, за яких регулювання прав і свобод осіб вимагає застосування нетипових механізмів.

Надзвичайний адміністративно-правовий режим визначається як тимчасовий порядок, який вводиться для ліквідації глобальної небезпеки. Це включає суттєві обмеження прав фізичних і юридичних осіб, а також розширені повноваження органів влади. Однак важливо зазначити, що ці обмеження та повноваження мають чіткі рамки, встановлені Конституцією та міжнародними правовими нормами, що забезпечує їх легітимність [1, с.88].

Дискусії про природу правових режимів підкреслюють, що їх вибір залежить не лише від специфіки галузі права, а й від цілей, які ставить перед собою законодавець. У цій світлі важливо розуміти, що правові режими не є самостійними категоріями, а скоріше відображають певні стратегії та методи, що застосовуються у відповідь на специфічні виклики. Це означає, що законодавець адаптує правові інструменти, щоб забезпечити ефективну реакцію на надзвичайні ситуації.

Правові режими характеризуються певною структурою, яка може бути визначена через різні аспекти правового регулювання. Деякі дослідники ототожнюють структуру правового режиму з механізмом правового регулювання, що включає норми права, юридичні факти та суб'єкти права. Однак важливо розрізняти ці поняття, оскільки структура правового режиму може мати свою специфіку, пов'язану з особливими умовами, за яких вона функціонує [6, с.113].

З точки зору правового регулювання, правовий режим представляє собою особливий порядок, який формується внаслідок комбінації методів і способів регулювання. Цей порядок характеризується різними ступенями жорсткості, наявністю обмежень та пільг, а також визначеними межами правової самостійності суб'єктів. Визначення специфіки правового режиму в умовах надзвичайного стану є важливим для забезпечення правового захисту громадян та підтримки стабільності у суспільстві.

Правові режими в системі правового регулювання виступають як специфічні механізми, які забезпечують адаптацію законодавства до різних соціальних, економічних і політичних умов. Вони формують особливі правила та процедури, що визначають, яким чином здійснюється регулювання прав і свобод громадян у нестандартних або кризових ситуаціях, таких як надзвичайні або воєнні стани. Ці режими функціонують на основі принципів, закладених у Конституції та міжнародних правових нормах, і мають на меті забезпечення стабільності в суспільстві, ефективного управління ризиками та захисту прав людини. Наприклад, у рамках надзвичайного стану можуть бути запроваджені обмеження на свободу пересування, протестні дії або діяльність певних установ, що потребують чіткої правової регламентації, аби уникнути зловживань [2, с.55].

Залежно від конкретних обставин, правові режими можуть бути класифіковані на основі різних критеріїв, таких як тривалість дії, ступінь жорсткості або сфера застосування. Наприклад, деякі режими можуть бути тимчасовими, з чітким визначенням термінів дії та умов, за яких вони можуть бути продовжені або скасовані. Інші можуть мати більш постійний характер, але підлягати регулярному перегляду з метою адаптації до змінюваних умов. Ця гнучкість в структурі правових режимів дозволяє державі ефективно реагувати на виклики та забезпечувати правовий порядок, однак вона також накладає відповідальність на органи влади щодо дотримання правових стандартів і принципів, щоб запобігти зловживанням та підтримати довіру громадян до правової системи [3, с.109].

Отже, правові режими в системі правового регулювання є невід'ємною частиною сучасного правового механізму, що забезпечує ефективність управління в умовах нестабільності та криз. Вони надають законодавцям та органам влади можливість оперативно адаптувати правила гри до специфічних викликів, гарантуючи при цьому дотримання основоположних прав і свобод громадян.

Однак важливо пам'ятати, що запровадження правових режимів не повинно стати інструментом для зловживань чи порушення прав людини. Державні органи повинні ретельно стежити за тим, щоб ці режими відповідали принципам верховенства права та гуманності.

Лише в такому випадку правові режими зможуть не тільки виконувати свою функцію в кризових ситуаціях, але й сприяти зміцненню правової держави, довіри громадян до влади та стабільності суспільства в цілому.

Використані джерела

1. Буханевич О. М., Мерник А. М., Петришин О. О. Підходи до розуміння категорії «особливі правові режими». *Вісник НАПрНУ*. 2021. № 1. С. 87–95.
2. Давидов Д. О. Процесуально-правовий режим: теоретико-прикладні засади / Національний університет Львівська політехніка. Львів, 2020. С. 55–58.
3. Коваленко Н. Поняття та ознаки адміністративно-правового режиму. *Адміністративне право і процес*. 2020. № 1. С. 106–110.
4. Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
5. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів : Вид-во ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
6. Теорія держави і права: навч. посібник / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва, Я. О. Тицька та ін. Одеса, 2021. 193 с.

Катерина КАЛІНОВСЬКА
студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридичнма академія»
Науковий керівник — д. ю. н, професор ***Аверочкіна Т. В.***

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ МІЖНАРОДНОГО МОРСЬКОГО ПРАВА

Міжнародне морське право є важливим елементом системи міжнародних відносин, що регулює використання океанів, судноплавства та захист морського середовища. Його основними аспектами є торгівля, екологічні стандарти, рибальство і навіть військова діяльність на морі. В умовах глобалізації морських питань міжнародне співробітництво є необхідною умовою ефективного дотримання морського права. У цьому контексті міжнародні організації відіграють важливу роль у розробці, впровадженні та моніторингу норм морського права. Вони також допомагають вирішувати конфлікти та підтримують виконання морських угод між країнами.

Серед головних організацій, що працюють у сфері морського права, є Організація Об'єднаних Націй (ООН), яка координує міжнародні зусилля через спеціалізовані агентства. Одним із важливих документів, розроблених під егідою ООН, є Конвенція ООН з морського права, що встановлює права та обов'язки держав у морських питаннях. Вона є основою для регулювання користування морськими ресурсами та захисту навколишнього середовища. Конвенція забезпечує правові рамки для ефективної взаємодії держав і є своєрідною «Конституцією світових океанів». Цей документ також є базою для роботи багатьох міжнародних організацій.

Міжнародна морська організація (ІМО) є спеціалізованою агенцією ООН, що відповідає за безпеку судноплавства і захист морського середовища. Її основна місія полягає у розробці глобальних стандартів, які забезпечують безпечну й екологічно відповідальну діяльність судноплавства. ІМО контролює виконання цих стандартів країнами-учасниками, інтегруючи їх у національні законодавства. Організація також працює над запобіганням морським аваріям і захистом людського життя на морі. Завдяки підтримці країн-членів ІМО зуміла створити систему норм, що зменшують забруднення морського середовища.

Одним із ключових документів ІМО є Міжнародна конвенція з охорони людського життя на морі (SOLAS), що встановлює обов'язкові стандарти безпеки суден. Ця конвенція регулює конструкцію суден, рятувальне та навігаційне обладнання. SOLAS стала базовим нормативним актом для забезпечення безпеки морських перевезень. Крім того, ІМО активно розвиває екологічно стійкі практики судноплавства, що передбачають обмеження на шкідливі викиди. Такі заходи допомагають зберегти морське середовище для майбутніх поколінь.

Морські шляхи є важливою частиною світової економіки, адже значна частка вантажів перевозиться морем. Це вимагає високого рівня безпеки, і тут міжнародні організації також відіграють ключову роль. ІМО працює над зниженням ризиків морських катастроф та піратства, впроваджуючи новітні технології для моніторингу морського простору. Наприклад, автоматична ідентифікація суден допомагає країнам вчасно реагувати на загрози. Це сприяє безпеці судноплавства та підвищує прозорість морської діяльності.

Охорона морського середовища від забруднення є важливим напрямом діяльності ІМО. Вона розробила низку регламентів, що зобов'язують країни контролювати викиди шкідливих речовин із суден. Наприклад, правила ІМО забороняють скидання нафтових відходів та хімічних речовин, що є джерелами забруднення океанів. Ці стандарти сприяють створенню єдиної системи контролю за забрудненням морського середовища, що зменшує негативний вплив на екосистеми.

Міжнародна конвенція про запобігання забрудненню із суден (MARPOL), прийнята ІМО, регулює викиди нафтопродуктів і сміття із суден. MARPOL є обов'язковою для виконання багатьма країнами та сприяє збереженню чистоти морських вод. Завдяки цій конвенції

вдалося суттєво знизити рівень забруднення океанів, що є важливим кроком до захисту біорізноманіття.

Міжнародні організації також опікуються збереженням морських ресурсів, зокрема рибних запасів, які є важливим джерелом харчування для багатьох країн. Інтенсивний вилов риби та забруднення середовища становлять загрозу стійкості рибних запасів, що може призвести до серйозних економічних і продовольчих проблем. У зв'язку з цим Організація ООН з питань продовольства і сільського господарства (ФАО) впроваджує заходи для забезпечення раціонального використання морських ресурсів.

ФАО розробляє рекомендації та стандарти, які сприяють стійкому рибальству. Організація надає технічну підтримку країнам, допомагаючи модернізувати рибальське обладнання. Це дозволяє знизити негативний вплив на рибні запаси і зберігати екологічну рівновагу. ФАО також проводить дослідження щодо стану рибних ресурсів, що сприяє розробці ефективних політик їх збереження та відновлення. Одним із ключових напрямів роботи ФАО є боротьба з незаконним, непідзвітним і нерегульованим (ННН) рибальством. ННН-рибальство призводить до значних збитків та виснаження рибних ресурсів. ФАО разом із країнами-учасницями встановлює квоти на вилов риби та підтримує створення зон з обмеженим доступом.

Міжнародні організації також підтримують розвиток інфраструктури морських портів, які є важливими вузлами міжнародної торгівлі. Порти сприяють економічному розвитку, забезпечуючи робочі місця і стимулюючи розвиток супутньої інфраструктури. Для ефективного функціонування порти потребують сучасного управління і технічного обладнання. Міжнародні організації активно працюють над стандартизацією портових процедур для оптимізації їхньої роботи.

ІМО розробляє стандарти, що підвищують ефективність і безпеку портів. Зокрема ІМО займається розробкою вимог до технічного оснащення портів, контролю суден і управління їх рухом. Це сприяє покращенню ефективності портової діяльності та зниженню витрат на логістику. Автоматизовані системи управління портами, підтримувані ІМО, значно пришвидшують процеси обробки вантажів і підвищують конкурентоспроможність портів на міжнародному рівні.

Підсумовуючи, міжнародні організації є ключовими суб'єктами міжнародного морського права, які допомагають координувати зусилля держав, регулювати морські питання і забезпечувати дотримання правових норм. Їхня діяльність охоплює безпеку судноплавства, охорону довкілля, боротьбу з піратством та збереження морських ресурсів. Завдяки їм вдається забезпечити ефективне управління океанами і морями, що є важливим для сталого розвитку світової економіки та екологічної стабільності.

Використані джерела

1. Костиря О. Роль міжнародної морської організації в кодифікації міжнародного морського права. *Держава та регіони*. 2020. № 4. С. 95–100.
2. Кузнецов С. О., Аверочкіна Т. В. Морське право: підручник. Одеса: Фенікс, 2011. 382 с.
3. Покора І. Є. Міжнародний морський комітет як одна з провідних організацій у сфері уніфікації норм міжнародного приватного морського права. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2014. № 4 (1). С. 101–107.
4. Стрельцова Є. Д. Регіональна уніфікація міжнародного приватного морського права: досвід країн Скандинавії. *Вісник Одеського національного університету*. Серія: Правознавство. 2015. Т. 20, вип. 2 (27). С. 101–111.
5. Стрельцова Є. Д. Перспективний міжнародно-правовий режим морських перевезень вантажу: причини перегляду діючих міжнародних конвенцій. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України.* 2016. № 9. С. 204–210.

Олександра КАРАСЕНІ

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Іліопол І. М.***

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ КОЛІЗІЙ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Міжнародне приватне право, яке регулює відносини з іноземним елементом у цивільних та комерційних справах, набуває особливого значення під час збройних конфліктів. В умовах війни питання захисту приватних прав та інтересів громадян і юридичних осіб різних держав стає більш складним через суперечності у правових нормах та зміну юрисдикційного підходу.

Актуальність. В умовах війни значно ускладнюється застосування міжнародного приватного права, оскільки правові колізії стають ще гострішими через різне трактування законодавства сторонами конфлікту. Це впливає на цивільний процес, породжуючи труднощі в правозастосуванні та створюючи нові виклики для судової системи та правозахисних органів.

В умовах війни міжнародне приватне право набуває нових викликів, зокрема в контексті правових колізій, що виникають через зіткнення різних правових систем у цивільних та комерційних спорах. У сучасному вітчизняному законодавстві (ЗУ «Про міжнародне

приватне право») передбачено принцип автономії волі (lex voluntatis), який дає сторонам свободу обирати законодавство, що регулюватиме їхні правовідносини. Це значно відрізняється від підходу, зафіксованого у частині 2 статті 569 Цивільного кодексу України 1963 року, де правовий режим товарів за зовнішньоторговельними угодами визначався за законом місця укладення договору, якщо інше не було узгоджено. У сфері спадкового права колізійна норма відсилає до права країни, де спадкодавець мав останнє місце проживання, або ж до права громадянства спадкодавця, якщо так було визначено в заповіті (ст. 70 ЗУ «Про міжнародне приватне право»). Ці принципи є основою для вирішення колізій у цивільному процесі в умовах війни [3, с. 24].

Міжнародне приватне право під час воєнних конфліктів переживає суттєві зміни, оскільки потреба у вирішенні правових колізій стає гострішою. В умовах війни цивільні справи ускладнюються через можливість впливу різних правових систем на один об'єкт або питання, що створює ризик правової невизначеності. Наприклад, у статті *«Global Civil Procedure»* зазначено, що уніфіковані процесуальні норми можуть зменшити таку невизначеність, особливо коли традиційні механізми правового захисту зазнають обмежень через воєнні дії. Сучасні міжнародні норми включають вимоги до процесуальної справедливості та об'єктивності, що сприяє збереженню правової захищеності учасників спорів незалежно від їх національності. Зокрема, глобальні цивільні процедури, які регулюють конфлікти інтересів та забезпечують прозорість, успішно застосовуються в арбітражних судах для досягнення рівності сторін у процесі. Вони знижують правові ризики, що виникають через конфлікт юрисдикцій, особливо у випадках, коли сторони підпорядковуються різним національним законам [4].

Для кращого розуміння ролі конфіденційності в міжнародному арбітражі важливо зосередитися на двох ключових аспектах: захисті комерційних інтересів та обмеженнях конфіденційності через юридичні вимоги.

1. Конфіденційність як перевага арбітражу: Конфіденційність є однією з основних причин, чому сторони обирають арбітраж замість судового розгляду, адже це дає можливість уникнути розголошення конфіденційної інформації. Це дозволяє сторонам представити свої аргументи без страху перед витоком даних, що може негативно вплинути на бізнес. Такий підхід сприяє збереженню ділових та репутаційних інтересів учасників процесу, мінімізуючи можливі ризики.

2. Обмеження конфіденційності: Попри важливість конфіденційності, вона не завжди є абсолютною. Наприклад, у випадках, коли правові норми вимагають розкриття інформації, або якщо сторони мають юридичні зобов'язання перед третіми особами (наприклад, страховиками чи акціонерами), конфіденційність може бути порушена. Деякі юрисдикції, як-от США та Австралія, не гарантують абсолютної конфіденційності, якщо це не передбачено окремою угодою або законодавчо.

На сьогоднішній день електронний нотаріат також є надзвичайно актуальною темою. Серед позитивних моментів впровадження електронного нотаріату можна виділити автоматизацію діяльності державних органів та установ, інтеграцію роботи всіх державних реєстрів у країні, а також можливість отримання доступу до інформації в реєстрах європейських та інших країн [2, с. 88].

Зміни до правил UNCITRAL у 2010 році засвідчили прагнення до прозорості, дозволивши часткове розкриття інформації за згодою сторін або у випадках, передбачених законом. Це відображає еволюцію концепції конфіденційності в арбітражі, яка нині балансує між захистом інтересів сторін і юридичними вимогами, що регулюються різними національними системами [1].

Отже, міжнародне приватне право в умовах війни підлягає значним змінам, оскільки виклики, пов'язані з правовими колізіями, стають все більш актуальними. Принцип автономії волі, закріплений у сучасному законодавстві, дозволяє сторонам обирати регулююче законодавство, що спрощує вирішення спорів у контексті цивільних і комерційних правовідносин. У той же час, існує необхідність врахування обмежень конфіденційності, адже правові зобов'язання можуть вимагати розкриття інформації. Перехід до прозорості в міжнародному арбітражі, особливо через зміни правил UNCITRAL, свідчить про еволюцію підходів до конфіденційності, що має на меті досягнення балансу між захистом комерційних інтересів і дотриманням юридичних вимог різних юрисдикцій.

Використані джерела

1. Комісія ООН з міжнародного торгового права. Типовий закон ЮНСІТРАЛ про міжнародний комерційний арбітраж. URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/mediadocuments/uncitral/en/06–54671_ebook.pdf
2. Іліопол І. М. Електронний нотаріат: переваги та ризики. *Юридичний науковий електронний журнал*: електронне фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету. 2022. № 1. С. 86–88. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2022/1_2022.pdf
3. Міжнародне приватне право та захист прав людини в умовах військової агресії: збірник тез доповідей та повідомлень за матеріалами студентської наукової інтернет-конференції (м. Харків, 15 листопада 2022 р.) / за ред. Д. В. Лук'янова. Харків: НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2022. 327 с. URL:https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/vnd/zbirnyky-naukovyh-konferenczij/
4. King A. S. Global Civil Procedure. 2021. С. 223–293. URL: https://journals.law.harvard.edu/ilj/wpcontent/uploads/sites/84/HLI114_crop.pdf

Віталій КАРМАНЧУК
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Малєєва (Карпенко) Г. Л.***

ПЕРЕВАГИ І РИЗИКИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ В МОРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕННЯХ

У сучасних умовах глобалізації та цифровізації електронний документообіг стає ключовим елементом у процесах міжнародних морських перевезень. Його впровадження дозволяє прискорити обмін інформацією між учасниками перевезень, зменшити витрати та підвищити безпеку документообігу. Проте використання електронного документообігу несе в собі також певні ризики, пов'язані з безпекою даних, захистом персональної інформації та відповідністю міжнародним стандартам.

Однією з основних переваг є оперативність у передачі документів. Електронний документообіг забезпечує миттєву доставку документів усім учасникам перевезень, що суттєво скорочує час на оформлення вантажів і процеси митного контролю. Заміна паперових документів на електронні дозволяє прискорити адміністративні процеси і зменшити затримки в портах [1].

Другий важливий аспект — зниження витрат. Електронний документообіг дозволяє значно скоротити витрати, пов'язані з паперовою обробкою документів, включаючи витрати на друк, зберігання та фізичне транспортування документів. Згідно з дослідженнями, цифровізація документообігу може знизити витрати компаній на адміністратичвні процеси до 20 % [2, ст. 17].

Підвищення безпеки та прозорості є ще однією вагомою перевагою електронного документообігу. Електронні документи дозволяють створити простежуваність та контроль на кожному етапі перевезень, що знижує ризики підробки документів. Сучасні системи забезпечують захист від несанкціонованого доступу до даних завдяки використанню криптографічних технологій та цифрових підписів, що підвищує надійність і прозорість перевезень [3, ст. 35].

Крім того, екологічність є ще однією вагомою перевагою впровадження електронного документообігу. Відмова від паперових документів дозволяє зменшити споживання паперу, що позитивно впливає на довкілля і відповідає міжнародним стандартам екологічної сталості [4].

Поряд із перевагами існують також ризики, які необхідно враховувати під час використання електронного документообігу. Одним із ключових ризиків є ризик кіберзлочинності та захисту даних.

В умовах зростання кібератак на логістичні та транспортні компанії питання кібербезпеки стає надзвичайно важливим. Використання електронних систем передбачає необхідність захисту даних, а витоки інформації можуть спричинити значні збитки, порушуючи права на конфіденційність та безпеку [5].

Наступним ризиком є неузгодженість нормативної бази та міжнародних стандартів. Не всі країни та порти однаково впроваджують електронний документообіг, що може призвести до проблем із визнанням електронних документів у різних юрисдикціях. Відсутність універсальних стандартів створює ризик затримок і додаткових витрат, пов'язаних із необхідністю дублювати документи в паперовому вигляді. У міжнародній практиці лише частково імплементовано норми щодо використання електронних коносаментів, таких як у Конвенції ООН про електронні комунікації 2005 року [6].

Отже, використання електронного документообігу в морських перевезеннях надає суттєві переваги, включаючи прискорення процесів, зниження витрат, підвищення безпеки та екологічності. Проте водночас це пов'язане із певними ризиками, такими як кібербезпека, правова невизначеність та відсутність єдиних міжнародних стандартів. Подальший розвиток електронного документообігу в морських перевезеннях вимагає узгодження національних та міжнародних стандартів, а також підвищення рівня кібербезпеки для захисту конфіденційності.

Використані джерела

1. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 275.
2. Степаненко В. О. Переваги цифровізації морських перевезень. *Юридичний журнал*. 2022. № 2. С. 15–19.
3. Гончарук І. М. Захист електронних даних у транспортній галузі. *Економіка та право*. 2021. № 5. С. 34–38.
4. Про електронний обмін документами: Директива Європейського Союзу 2014/55/ЄС. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/55
5. Про рішення РНБО щодо забезпечення кібербезпеки держави: Указ Президента України від 26 грудня 2017 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 23. Ст. 88.
6. Конвенція ООН про електронні комунікації у міжнародних договорах від 23 листопада 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_699

Данило КЕЙДАЛЮК
студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ У СУЧАСНИХ КОНФЛІКТАХ

Міжнародне гуманітарне право (МГП), або право збройних конфліктів, — це комплекс норм та принципів, що регулюють поведінку воюючих сторін з метою обмеження страждань та захисту цивільного населення та осіб, які не беруть участь у бойових діях. У сучасних умовах застосування МГП стикається з низкою проблем, викликаних зміною характеру збройних конфліктів, зростанням кількості недержавних учасників та розвитком нових технологій. В рамках цих тез ми розглянемо основні виклики, з якими стикається МГП сьогодні, та можливі підходи до їх подолання.

Сучасні збройні конфлікти все частіше являють собою не міжнародні, а внутрішні конфлікти, в яких беруть участь урядові війська та численні недержавні угруповання. Такі конфлікти ускладнюють правове регулювання, оскільки норми МГП розробили передусім традиційних міжнародних війн. Поява нових категорій учасників конфлікту викликає потребу в адаптації норм МГП до ситуації, в якій не всі сторони можуть або хочуть дотримуватись міжнародних угод. Зокрема необхідно розширювати юрисдикцію міжнародних судів для притягнення до відповідальності керівників недержавних збройних угруповань.

Основною метою МГП є захист цивільного населення та об'єктів цивільної інфраструктури від воєнних дій. Однак в умовах гібридних та міських воєн, де кордони між бойовими та цивільними зонами стираються, значно ускладнюється дотримання цього принципу. Наприклад, використання житлових будинків розміщувати військових об'єктів призводить до збільшення жертв серед мирного населення. Дане порушення принципу розмежування веде до посилення відповідальності за дії, що несуть ризики для цивільних осіб, та потребує розробки нових заходів контролю за сторонами конфлікту [1].

Введення у збройні конфлікти таких нових технологій, як дрони та кіберзброя, ставить перед МГП нові завдання. Атаки з використанням кіберзброї можуть руйнувати критичну інфраструктуру (електростанції, лікарні), що порушує базові принципи МГП щодо неприпустимості атак на об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення. Одним із можливих шляхів вирішення цієї проблеми є розробка спеціальних міжнародних норм для регулювання кібероперацій у рамках збройних конфліктів. Сучасне гуманітарне право потребує адаптації до цих викликів, щоб забезпечити контроль та прозорість у використанні подібних технологій [2].

Прийняття заходів відповідальності порушення МГП має ключове значення підтримки його ефективності та зміцнення довіри до міжнародного права. Сьогодні ефективність застосування міжнародних санкцій, таких як судове переслідування військових злочинців у Міжнародному кримінальному суді, стикається з низкою перешкод, включаючи політичну складову. Наприклад, багато великих країн досі не визнають юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, що обмежує його повноваження. Ця обставина послаблює потенціал МГП у питаннях відповідальності та змушує розглядати шляхи посилення міжнародного співробітництва у переслідуванні винних у військових злочинах.

Сучасні збройні конфлікти висувають значні виклики міжнародному гуманітарному праву, яке змушене адаптуватися до нових реалій. Зокрема, потрібне посилення норм захисту цивільного населення, адаптація міжнародних законів до використання нових технологій та забезпечення відповідальності за порушення МГП. Розвиток міжнародного права в цих галузях дозволить забезпечити найкращі умови для захисту жертв воєн та підтримки гуманітарних принципів, закріплених у міжнародних угодах.

Використані джерела

1. Захист цивільного населення у збройних конфліктах. URL: https://legalaid.wiki/index.php/%D0%B2% B9%D0%BD%D0%B8
2. Сенаторова О. В. Права людини і збройні конфлікти: навч. посіб. Київ: ФОП Голембовська О. О. 2020. 208 с. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_6_copy.pdf

Дар'я КЛАПОУЩАК
студентка 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — асистент ***Гребенюк Д. О.***

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ AD HOC

Визнання Ad hoc у юридичній науці є актуальним та важливим питанням, оскільки воно безпосередньо впливає на ефективність і гнучкість правозастосування в сучасних умовах. Ad hoc рішення, що приймаються для вирішення конкретних справ, часто використовуються в міжнародному арбітражі, правових конфліктах і в процесах регулю-

вання, де стандартні механізми можуть виявитися недостатньо ефективними. Однак проблеми, пов'язані з його визнанням і правовою легітимністю, викликають суперечки, оскільки застосування таких рішень може порушувати питання правової визначеності, стабільності та прозорості.

Слід зазначити, що питанням Ad hoc займається достатньо дослідників. Серед вчених, які вивчали це питання, варто відзначити роботи М. Алексієвець, С. Віднянського, В. Головченка, А. Зленка, О. Івченка, Б. Корнєєнка, Ю. Макара, В. Матвієнка, Л. Чекаленка та багатьох інших українських науковців.

Насамперед почнемо з самого поняття. Ad hoc у юридичній науці означає тимчасовий або спеціальний підхід, застосований для вирішення конкретної справи або ситуації. Термін походить з латини і перекладається як «для цієї справи».

Проблемні питання визнання Ad hoc у юридичній науці та практиці виникають через специфіку цього механізму, яка часто виходить за межі стандартних правових процедур. Однією з основних проблем є питання легітимності та правової визначеності таких рішень. Ad hoc утворення, як-от арбітражні суди, існують лише для вирішення конкретної справи, і після завершення процесу вони зазвичай ліквідуються. Це систематично викликає сумніви щодо їхньої постійності та відповідності загальновизнаним правовим нормам. В умовах, коли правова система повинна забезпечувати стабільність і передбачуваність, використання тимчасових утворень стає причиною юридичної невизначеності, що негативно впливає на захист прав сторін.

Відповідно до статті 6 Європейської конвенції з прав людини, кожній особі гарантовано право на справедливий судовий розгляд у межах постійно діючої судової системи [1]. Цей принцип викликає певні питання щодо відповідності тимчасових утворень, таких як Ad hoc трибунали, вимогам цієї конвенції. Проблема полягає в тому, що, оскільки ці суди формуються для вирішення конкретних суперечок, їхні рішення можуть бути сприйняті як менш легітимні, ніж рішення традиційних судових органів.

Окрім того, науковці наголошують на недостатній правовій регламентації діяльності Ad hoc утворень, що створює умови для потенційних зловживань та порушень прав сторін. Як зазначає І. І. Маринів та А. О. Морозова, відсутність чітких нормативних актів для регулювання діяльності Ad hoc арбітражу може призвести до різних інтерпретацій його рішень, що ускладнює питання їхнього визнання в інших юрисдикціях. Без належного правового підґрунтя та регуляторних механізмів, рішення Ad hoc можуть стати предметом оскарження, що додатково ускладнить правовий ландшафт та зменшить

ефективність вирішення спорів [2, с. 25]. Таким чином, потреба в чіткій правовій регламентації та формалізації процедури визнання рішень Ad hoc стає вкрай важливою для забезпечення справедливості та правової визначеності в системі правосуддя.

Іншим проблемним питання є те, що визнання рішень Ad hoc арбітражів тісно пов'язана з юрисдикційними питаннями, які виникають у процесі їхнього застосування. В Україні, відповідно до статті 478 Цивільного процесуального кодексу [3], іноземні арбітражні рішення можуть бути визнані та виконані лише за умови дотримання чітко визначених норм. Це включає вимогу, щоб арбітраж був законно створений і мав необхідну юрисдикцію, що, однак, не завжди є очевидним для Ad hoc арбітражів.

Оскільки Ad hoc арбітражні трибунали не мають постійного місця або реєстрації, їхня юрисдикція може викликати певні труднощі. У практиці міжнародного арбітражу, наприклад, справа «Methanex Corp. v. United States» демонструє, як питання юрисдикції можуть стати підставою для оскарження [4]. Арбітражний трибунал не мав чітко визначеного місця знаходження, що ускладнювало визнання його рішень на міжнародному рівні. Це викликало сумніви щодо його легітимності і відповідності вимогам, встановленим у міжнародних договорах, таких як Нью-Йоркська конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (1958 р.).

Зазначимо також, що юрисдикційні питання можуть виникати через відсутність належного правового регулювання та узгодженості норм. Наприклад, у країнах, де немає чітких нормативних актів, що регулюють діяльність Ad hoc арбітражів, виникає ризик неоднозначного тлумачення юрисдикційних підстав.

Крім того, варто звернути увагу на проблему конфлікту законодавств, яка може виникати в контексті визнання рішень Ad hoc арбітражів. У випадках, коли сторони угоди мають різні національні системи права, виникає ризик, що рішення арбітражу не відповідатиме вимогам жодної з них. Це питання особливо актуальне для міжнародних угод, де сторони підпорядковані різним юридичним системам.

Не менш важливим є також етичний вимір визнання рішень Ad hoc арбітражів. Коли арбітри обираються сторонами, існує ризик конфлікту інтересів, що може поставити під сумнів нейтралітет і об'єктивність арбітражного процесу. Наприклад, дослідження, проведене міжнародною організацією Transparency International [5], показує, що арбітри, які мають близькі стосунки з однією зі сторін, можуть ухвалювати рішення, що відображають їхні особисті інтереси, а не справедливість.

Визнання рішень Ad hoc викликає низку проблемних питань, що стосуються легітимності, юрисдикції, доказування, конфлікту зако-

нодавств, а також етичних аспектів. Ці проблеми ставлять під сумнів ефективність та справедливість тимчасових судових утворень, що потребує термінового вирішення на рівні міжнародного права та національних юрисдикцій. Для забезпечення правової визначеності та захисту прав сторін важливо розробити чіткі правові норми та регуляторні механізми, які б сприяли формалізації процесу визнання рішень Ad hoc, а також підвищили прозорість та підзвітність таких інституцій у судовій системі.

Використані джерела

1. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://www.coe.int/uk/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols (дата звернення: 07.10.2024).
2. Маринів І. І., Морозова А. О. Деякі проблеми визнання ad hoc у сучасному міжнародному праві. *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 2. С. 23–27.
3. Цивільний процесуальний кодекс України. Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618–15#Text (дата звернення: 07.10.2024).
4. Methanex Corporation v. United States of America, UNCITRAL. URL: https://www.italaw.com/cases/683 (дата звернення: 07.10.2024).
5. Uluc I. Corruption in International Arbitration. URL: https://icsid.worldbank.org/sites/default/files/parties_publications/C3765/Claimants%27%20Reply%20%28Redacted%20per%20PO8%29/Legal%20Authorities/CL-0052.PDF (дата звернення: 07.10.2024).

Анна КОРНІЄНКО, Валерія ГЛІГОР
студентки 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — д. ю. н., професор ***Кормич Б. А.***

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ВВЕЗЕННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВІЙНИ

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну 24.02.2022 року виникла гостра потреба у забезпеченні гуманітарною допомогою як військових, так і цивільного населення. Для підтримки України об'єдналися не тільки самі громадяни, а також і міжнародна спільнота. Реагуючи на ці виклики, держава активно реформувала систему гуманітарного забезпечення, спрощуючи митні процедури, аби допомога швидко доходила до тих, хто її потребує найбільше.

Чіткі, прозорі та ефективні правила ввезення гуманітарної допомоги сприяють уникненню випадків контрабанди, продажу гуманітарної допомоги та інших зловживань, підвищують довіру партнерів, стимулюють продовження підтримки та зміцнюють міжнародне співробітництво.

Питання гуманітарної допомоги регулюються такими нормативно-правовими актами: Законом України «Про гуманітарну допомогу»; Постановами Кабінету Міністрів України (далі- КМУ) № 824 (товари гуманітарної допомоги для задоволення потреб енергетики), № 953 (певні аспекти пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану) № 927 (деякі аспекти організації роботи автоматизованої системи обліку гуманітарної допомоги) та іншими [1].

Запроваджена постанова КМУ № 174 «Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану» з 1 березня 2022 року спрощувала процедуру митного оформлення гуманітарної допомоги та значно прискорила її надходження в Україну в умовах воєнного стану.

Зміни процедури полягали у скасуванні переліку товарів, що вважалися гуманітарною допомогою і не потребували окремого визнання в кожному конкретному випадку, відповідно до постанови КМУ № 224 від 7 березня 2022 року. А також, акт скасував вимогу отримувати рішення спеціально уповноважених органів (ОДА/ОВА) для визнання товарів гуманітарною допомогою. Тобто, тепер товари визнаються гуманітарною допомогою за декларативним принципом. Більше не потребується обов'язково подавати товаросупровідні та дозвільні документи або письмові рішення уповноважених органів разом із Декларацією [2].

Через зловживання спрощеною процедурою ввезення та оформлення гуманітарної допомоги КМУ переглянув деякі правила щодо цього. Постанова № 953 передбачає: реєстрація отримувача гуманітарної допомоги на цифровій платформі для ввезення вантажу; створення декларації зі спеціальним номером, що містить відомості про товар, його кількість тощо; подання звітів про розподіл гуманітарної допомоги організаціями, які здійснили її ввезення. Новий порядок фактично перевів процес ввезення та обліку гуманітарної допомоги в цифровий формат через Автоматизовану систему реєстрації гуманітарної допомоги [3].

Крім того, було розширено перелік отримувачів гуманітарної допомоги. До нього включили іноземні благодійні організації з акредитацією в Україні, а також неприбуткові державні та комунальні установи, органи місцевого самоврядування та постачальників соціальних послуг. Заразом, було введено правило визнання товару

гуманітарною допомогою. Якщо товар не буде безоплатно розданий протягом 90 днів з моменту перетину кордону товару, то він не буде вважатися гуманітарною допомогою [4].

Отже, особливості регулювання ввезення гуманітарної допомоги в умовах війни потребують розробки спеціальних заходів, що враховують непередбачуваність ситуацій. Це включає спрощення митних процедур, координацію між різними органами влади та міжнародними організаціями, а також забезпечення прозорості та підзвітності процесу розподілу допомоги. Водночас важливо враховувати всі правові аспекти, щоб уникнути зловживань та гарантувати, що допомога досягає тих, хто її найбільше потребує.

Використані джерела

1. Митне оформлення в умовах воєнного стану / Державна Митна Служба. URL: https://customs.gov.ua/mitne-oformlennia-gumanitarnoyi-dopomogi-v-umovakh-voiennogo-stanu (дата звернення: 27.10.2024).
2. Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану: Постанова Каб. Міністрів України від 01.03.2022 № 174: станом на 1 груд. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174–2022-п#Text (дата звернення: 27.10.2024).
3. З 1 грудня наберуть чинності нові правила ввезення гуманітарної допомоги: що зміниться? / Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: https://www.helsinki.org.ua/articles/z-1-hrudnia-naberut-chynnosti-novi-pravyla-vvezennia-humanitarnoi-dopomohy-shcho-zminytsia/ (дата звернення: 27.10.2024).
4. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення порядку ввезення, обліку та розподілу гуманітарної допомоги. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41537 (дата звернення: 27.10.2024).

Захар КОРШУН
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Батанова Л. О.***

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВРЕГУЛЮВАННІ КОНФЛІКТІВ НА МОРІ ТА ЗАХИСТІ ПРАВ МОРЯКІВ

Морське судноплавство становить основу світової торгівлі, забезпечуючи транспортування понад 80 % міжнародних вантажів. Сучасні геополітичні виклики, включаючи регіональні конфлікти, піратські напади та терористичні загрози, створюють серйозні ризики для безпеки морського судноплавства та захисту прав моряків. В умовах глобалізації світової економіки особливого значення набуває забезпечення безперешкодного функціонування морських торговельних шляхів та захист життя членів екіпажів морських суден [2].

Значний внесок у дослідження правових аспектів діяльності міжнародних морських організацій зробили провідні українські науковці. О. М. Шемякін та В. В. Серафімов розробили фундаментальні положення щодо міжнародно-правового регулювання морської діяльності. Т. В. Аверочкіна та С. О. Кузнецов здійснили ґрунтовні дослідження у сфері адміністративної юрисдикції в морських просторах та аналізу ролі міжнародних організацій у забезпеченні морської безпеки.

Міжнародна морська організація (IMO) має ключове значення у встановленні глобальних стандартів для безпечного судноплавства та охорони морського середовища. Через численні конвенції та протоколи, які регулюють різні сфери морської діяльності, IMO вдалося ввести міжнародні норми, що забезпечують безпеку судноплавства. Одним з важливих досягнень організації є Міжнародна конвенція з охорони людського життя на морі (СОЛАС), яка визначає мінімальні вимоги безпеки на морі для всіх держав [1]. Реалізація таких стандартів відіграє значну роль у підвищенні рівня безпеки та зменшенні ризиків для моряків. Міжнародна федерація транспортників (ITF) робить великий внесок у захист прав та інтересів моряків у глобальному масштабі. Організація не лише проводить регулярні інспекції суден, але й забезпечує юридичну підтримку та веде переговори з судновласниками щодо поліпшення умов праці. Щороку ITF допомагає повернути понад 30 мільйонів доларів США недоплаченої заробітної плати морякам, ґрунтуючись на положеннях Конвенції про працю в морському судноплавстві [5]. Така діяльність демонструє ефективність ITF у боротьбі за права моряків та створення справедливих умов праці.

Міжнародний трибунал з морського права (ITLOS) також відіграє ключову роль у врегулюванні морських конфліктів. Він надає платформу для мирного вирішення спорів, що виникають під час застосування Конвенції ООН з морського права, включаючи делімітацію морських кордонів, захоплення суден та питання екологічної безпеки [4]. Діяльність трибуналу є надзвичайно важливою, оскільки вона сприяє зниженню напруженості та дотриманню міжнародного права на морі. У сфері захисту прав моряків особливо важливим є Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року [2]. Вона встановлює обов'язкові міжнародні стандарти для всіх держав-учасниць, забезпечуючи належний рівень під-

готовки моряків та їх компетентність. Це допомагає уникати аварій та підвищувати професійний рівень на морі, що є важливим для безпеки як екіпажу, так і суден.

Крім того, Міжнародна організація праці (МОП) у співпраці з ІМО розробила принципи справедливого поводження з моряками у випадку морських інцидентів. Ці принципи закріплені у Конвенції про зручний прапор, що гарантує захист прав моряків під час розслідування аварій та визначає стандарти справедливого ставлення. Впровадження таких стандартів є важливим досягненням у підвищенні прозорості та об'єктивності під час розгляду морських інцидентів [3].

Щоб посилити роль міжнародних організацій у врегулюванні морських конфліктів та захисті прав моряків, необхідно розширювати механізми швидкого реагування на випадки порушень прав моряків, удосконалювати систему контролю за дотриманням міжнародних угод та посилювати взаємодію між різними міжнародними структурами. Ключовим елементом також є підвищення ефективності цих заходів через оптимізацію процедур моніторингу та координації дій.

Підсумовуючи, слід зазначити, що міжнародні організації відіграють ключову роль у підтриманні стабільності морського судноплавства та захисті прав моряків. Їхня діяльність охоплює широкий спектр завдань — від розробки міжнародних стандартів безпеки до розв'язання конкретних трудових конфліктів. Такі організації, як ІМО та ITF, не тільки створюють стандарти, але й активно сприяють їх впровадженню, співпрацюючи з урядами, власниками суден та екіпажами. Завдяки цьому забезпечується як безпека морських операцій, так і захист інтересів моряків під час конфліктних ситуацій.

Використані джерела

1. Міжнародна конвенція про охорону людського життя на морі 1974 року (СОЛАС-74) / Державна служба морського і внутрішнього водного транспорту та судноплавства України. URL: https://marad.gov.ua/ua/npa/mizhnarodna-konvenciya-pro-ohoronu-lyudskogo-zhittya-na-mori-1974-roku-solas-74 (дата звернення: 06.11.2024).
2. Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року станом на 25 черв. 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_053#Text (дата звернення: 06.11.2024).
3. Про затвердження Порядку реєстрації суден у Державному судновому реєстрі України та Судновій книзі України: Наказ М-ва інфраструктури України від 11.04.2022 № 203 : станом на 19 квіт. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0439–22#Text (дата звернення: 06.11.2024).

4. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року та Угоди про імплементацію Частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року: Закон України від 03.06.1999 № 728-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728–14#Text (дата звернення: 06.11.2024).
5. MLC, 2006 — на захисті прав моряків / Професійна спілка робітників морського транспорту України. URL: https://mtwtu.org.ua/news/mlc-2006-na-zahisti-prav-morakiv (дата звернення: 06.11.2024).

Валерія КРАСНОЖОН

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Рязанов М. Ю.***

ФУНКЦІЇ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Функції держави — це основні напрями її діяльності, які відображають її сутність та соціальне призначення в суспільстві. Однак не можна зводити функції лише до самої діяльності держави, оскільки на практиці інколи виникають ситуації, коли держава ухиляється від виконання своїх функцій або спотворює їх. Крім того, функції не слід ототожнювати з цілями та завданнями, що ставить перед собою держава. Якщо мета визначає, до чого прагне держава, а завдання — це конкретні засоби та способи досягнення цих цілей, то функція відображає загальні напрями діяльності державного механізму. Одна й та сама задача може розв'язуватися за допомогою кількох функцій.

Функції відображають не лише спрямованість впливу держави на різні сфери, але й взаємодію та узгодження її управлінської діяльності з діяльністю інших громадських об'єднань. Вони об'єктивно зумовлені закономірностями функціонування політико-правової системи, особливостями взаємодії суспільства та держави, актуальними цілями та завданнями, які постають перед ними як упродовж усієї історії, так і в певний конкретний період.

Кожна функція має свій напрям впливу (сферу суспільного життя) і зміст (управлінські кроки та конкретні дії, які держава здійснює для досягнення соціально корисних цілей). Перелік і зміст функцій конкретної держави залежать від широкого спектра внутрішніх і зовнішніх чинників. Серед них особливо важливими є характер держави (які інтереси вона виражає і захищає), актуальність економічних, політичних, національних, екологічних та інших проблем, що стоять перед суспільством.

Під функціями держави розуміють основні напрямки діяльності, що характеризують її призначення у суспільстві. У функціях держави виражається її сутність та реальна роль, яку держава відіграє у вирішенні основних питань суспільного життя.

Функції сучасної держави мають такі ознаки:

– вони визначають важливі напрями внутрішньої та зовнішньої діяльності;

– виражають історичну сутність і соціальне призначення держави;

– мають чітко визначений предмет і постійний характер;

– реалізуються специфічними методами залежно від завдань і етапу розвитку суспільства;

– відображають закономірності соціально-економічних, політичних і духовних змін.

Класифікація функцій держави:

1. За сферами діяльності:

– Внутрішні: регулюють економічні, політичні, соціальні, культурні аспекти всередині країни.

– Зовнішні: включають оборону, економічні відносини, дипломатію, міжнародний мир та інформаційну діяльність.

2. Внутрішні функції:

– Основні: політичні, соціальні, економічні, екологічні, культурні, правоохоронні.

– Неосновні: допоміжні функції (наприклад, оподаткування).

3. За тривалістю:

– Постійні (наприклад, наповнення бюджету).

– Тимчасові (наприклад, організація чемпіонату Європи з футболу).

4. За принципом розподілу влади: Законодавчі, виконавчі, судові, контрольно-наглядові.

Отже, функції держави — це основні напрями її діяльності, які виражають та конкретизують її сутність і соціальне призначення в суспільстві. Зміст та перелік функцій визначаються сутністю держави і її соціальним призначенням.

Головним обов'язком держави є забезпечення організації суспільного життя на такому рівні, який гарантуватиме не лише збереження цілісності і процвітання суспільства, а й задоволення потреб окремих громадян.

Використані джерела

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. 2-е вид., доп. і перероб. Київ: Правова єдність, 2010.
2. Ведєрніков Ю. А., Грегул В. С. Теорія держави і права: навч. посіб. 4-те вид., доп. і переробл. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 224 с.

3. Джураєва О. О. Класифікація функцій сучасної держави. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. праць. 2005. Вип. 25. С. 140–145.
4. Цвік М. В., Петришин О. В. Загальна теорія держави і права: підручник. Харків: Право, 2010.
5. Теорія держави і права: навч. посіб. / А. М. Колодій, В. В. Копєйчиков, С. Л. Лисенков та ін.; за заг. ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копєйчикова. Київ: Юрінком Інтер, 2004. С. 88.

Юлія КРИШЕНЬ

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Рязанов М. Ю.***

СПІВВІДНОШЕННЯ ІНСТИТУТІВ ПРАВА ТА ПРАВОВИХ ІНСТИТУТІВ

Хоча поняття «інститут права» і «правовий інститут» часто використовуються в науковій літературі для позначення елементів правової системи, ці два терміну не є синонімами. Вони тісно пов'язані між собою, але виконують різні функції в системі правових норм. Розуміння цих взаємозв'язків важливо для кращого розуміння структури права і забезпечення ефективного правозастосування. Вивчивши ці поняття, ми зможемо краще зрозуміти, як влаштовано право, які елементи складають правову систему і як вони взаємодіють, регулюючи громадські відносини.

Актуальність теми полягає в тому, що, незважаючи на розвиток правової науки, в юридичній практиці залишається необхідним чітко розрізняти правові інститути та інститути права. Це важливо для вдосконалення законодавства, оптимізації застосування права та підтримання правопорядку. У зв'язку з цим, розуміння відмінностей та взаємозв'язків між цими елементами є важливим завданням як для теоретичного аналізу, так і для практичного здійснення. Сучасна правова система будь-якої країни складається з різних елементів, що забезпечують її функціональність і злагодженість. Важливими компонентами системи є правові інститути та інститути права, які часто використовуються як тотожні терміни. Однак насправді вони мають різне смислове навантаження і виконують специфічні функції в правовій системі, що потребує детального аналізу для розмежування цих понять [1, с. 24].

Термін «інститут» має багатогранне значення, але в юридичній науці під ним слід розуміти сукупність норм, покликані регулювати пев-

ні громадські відносини або забезпечувати виконання певних функцій в тій або іншій області права. Саме слово «інститут» походить з латинської мови («institutum»), що означає «установа», «заснування», що вказує на організованість і системність. Це означає, що будь-який правовий інститут є системою взаємопов'язаних правових норм, які формують певну частину правопорядку в суспільстві [2, с. 56]. У силу своєї ролі в регулюванні окремих сфер громадського життя правові інститути мають більш вузьку спрямованість. Наприклад, шлюбно-сімейний інститут включає в себе норми, що стосуються порядку укладання і розірвання шлюбу, прав і обов'язків подружжя, захисту прав дітей. Інший приклад інститут успадкування. Інститут спадкування стосуються правових норм, по яким майнові права і обов'язки померлого особи переходять до його спадкоємця.

Такі правові інститути можуть бути складовими різних галузей права, таких як сімейне, цивільне чи трудове право, залежно від того, які саме відносини вони регулюють [2, с. 60]. Правові інститути можна назвати «модулями» правової системи, оскільки вони містять всі необхідні елементи для вирішення конкретних питань правового регулювання в тій чи іншій сфері життя. Для того щоб краще зрозуміти різницю між правовими інститутами і інститутами права, необхідно чітко визначити, яке поняття є більш вузьким, а яке — більш широким. Правовий інститут — широке поняття, оскільки він є свого роду «модулем» правової системи. Правові інститути виникають до правових норм, тобто до закріплення певних норм в праві. Наприклад, власність як правовий інститут існувала в архаїчному праві, коли ще не були встановлені чіткі правові норми володіння і користування майном. У таких випадках правові інститути були природними явищами, відбивають сформовані громадські відносини та потреби, які потребують врегулювання.

Інститут права, з іншої сторони, поняття вузьке, залежить від існуючої правової системи і влади держави. Він складається з набору правил, регулюючих конкретні суспільні відносини. Інститут права може мати туж назва, що і відповідний правовий інститут (наприклад, інститут права власності), але він завжди складається з правил, нормативних актів, які формально регулюють відносини. Таким чином, інститут права є більш конкретним і залежить від національної правової системи, в той час як правовий інститут існує незалежно від законодавчого закріплення і може охоплювати більш широке коло суспільних відносин.

Це розрізнення підкреслює важливість розуміння відмінності між інститутами права і правовими інститутами. Якщо правовий інститут відображає природні громадські відносини, то інститут права оформлює ці відносини через правила та нормативно правові акти,

що забезпечують впорядковане і логічне встановлення правил, які послідовно застосовуються для вирішення правових питань. Отже, правовий інститут це фундамент правових норм, а інститути права надають нормативне значення основі цьому фундаменту, створюючи правові механізми реалізації правових норм.

Однак важливо відзначити, що ці інститути не діють ізольовано. Навпаки, вони інтегровані в більш широку правову структуру і взаємодіють з іншими інститутами, утворюючи правову єдність, гарантуючи ефективне регулювання громадських відносин [3, с. 48].

З іншої сторони інститути права мають ширше значення і є складнішими організаціями. До них належать як конкретні норми, так й загальні принципи, якими регулюються окремі галузі права. Наприклад, інститути кримінального права включає норми про злочини та їх покарання, а також принципи верховенства закону, презумпції невинуватості, механізм правозастосування, судова практика та захист прав підсудних і потерпілих. Тобто інститут права є комплексом правових норм і механізмів, що забезпечують ефективну реалізацію цих норм у конкретній сфері права [4, с. 98]. Основна відмінність між правовими інститутами і інститутами права полягає в сфері їх діяльності і ролі в правовій системі. Правовий інститут це скоріш за все компонент інституту права, який займається вирішенням конкретних правових питань, в той час як інститут права охоплює галузь або кілька областей права і забезпечує систематичне та послідовне правове регулювання. Таким чином, інститути права і правові інститути є важливими факторами, гарантуючи функціонування і стабільність правової системи. Розуміння їх взаємозв'язку і особливостей допомагає нам краще зрозуміти, як право регулює різні аспекти громадських відносин, як воно забезпечує правопорядок та захист прав людини.

Характеристики і функції правових інститутів важливі для забезпечення ефективного правового регулювання у суспільстві. Однією з основних є нормативна функція, яка спрямована на встановлення чітких правил поведінки для регулювання певних відносин. Наприклад, інститут цивільно-правових договорів встановлює права і обов'язки сторін, дозволяє уникнути непорозумінь і полегшує врегулювання правовідносин [4, с. 102]. Ще одна важлива функція — організаційна, яка забезпечує структурованість правових норм і надає правовій системі необхідну ієрархічність і систематичність. Це забезпечує упорядкованість і організованість правового порядку і сприяє більше ефективному застосуванню права [2, с. 79]. У той же час правові інститути виконують стабілізаційну функцію і знижують кількість соціальних конфліктів. Правові норми сприяють стабільності громадських відносин, забезпечуючи передбачуваність поведінки суб'єктів права і підтримки правопорядку [5, с.87]. Іншим важливим

елементом є охоронна функція, яка гарантує захист права і свободи суб'єктів права. Ця функція також включає в себе встановлення санкцій за порушення правових норм, що сприяє охороні громадського порядку. Наприклад, кримінально-правовий інститут передбачає санкції за порушення закону, тим самим захищаючи громадський порядок і безпеку громадян [3, с. 73].

Взаємозв'язок між інститутами права і правовими інститутами така, що ці два поняття одночасно взаємопов'язані і різні. Незважаючи на взаємозв'язок, вони відрізняються по своїй природі і функціям. Інститут права — це більше широка категорія, що включає в себе ряд правових інститутів, кожний з яких виконує певне завдання в конкретній області права. Правові інститути є складовою частиною інститутів права і можуть ставитися одночасно до декількох галузей права. Це підкреслює багатофункціональність і важливість правових систем. Наприклад, хоча система кримінальної відповідальності відноситься до кримінального права, її дія поширюється на адміністративне право, особливо в випадках правопорушень, пов'язаних з громадським порядком і мораллю [4, с. 108].

Таким чином, інститути права можна розглядати як правову «інфраструктуру», що складається з різних правових інститутів, кожна з яких грає певну роль в забезпеченні ефективності правового регулювання. Це дозволяє забезпечити єдність та комплексність правової системи, оскільки деякі правові питання зазвичай вимагають застосування норм різних інститутів. Наприклад, для захисту прав споживачів можуть використовуватися положення договірного, адміністративного і кримінальної права [1, с. 62]. Отже, відносини між правовими інститутами та інститутами права можна розглядати як взаємодію між більш загальним і більш специфічними елементами правової системи. Якщо інститути права це сукупність норм, регулюючих певну сферу, то правові інститути фокусується на конкретних відносинах, забезпечуючи тим самим більше детальне і точне регулювання правових питань.

Актуальність вивчення взаємозв'язку інститутів права і правових інститутів полягає в тому, що воно дозволяє підвищити ефективність правових норм і адаптувати правову систему до сучасним викликів. Вивчення цих елементів дозволяє виявити недоліки в законодавстві, дає можливість усунути правові вакууми і підвищити якість законодавства. Такий аналіз дозволяє знайти шляхи приведення національних правових норм в відповідність з міжнародними стандартами. Це важливо в умовах глобалізації, оскільки міжнародне співробітництво вимагає узгодженості національних правових систем. Це також сприяє розробці нових механізмів правозастосування для забезпечення ефективною захисту прав громадян та дотримання законності

[5, с. 113]. Вдосконалення інститутів права впливає на якість юридичних послуг, підвищує рівень правовий допомоги і захищає інтереси громадян. Вивчення правових інститутів також допомагає виявити конкретні проблеми в регулюванні окремих сфер громадського життя. Наприклад, аналізуючи інститут власності, можна виявити прогалини в законодавстві, пов'язаному з орендою і продажем майна. Це дозволяє своєчасно поновлювати нормативну базу, удосконалювати процедури і механізми правового регулювання, тим самим захищаючи права власників і орендарів і знижуючи кількість правових конфліктів [2, с. 130]. Тому вивчення взаємозв'язку між інститутами права та правовими інститутами має велике практичне значення, так як сприяє розвитку правовий системи і її адаптації до нових ситуацій і соціальних потреб. Воно допомагає забезпечити більше ефективне, послідовне і справедливе регулювання громадських відносин та суперечок.

Таким чином, правовий інститут та інститут права є найважливішими компонентами для злагодженого і ефективного функціонування правової системи. Хоча ці поняття мають деякі схожі риси, вони різняться по своїм функціям і ролі в регулюванні суспільних відносин. Важливо розуміти відмінності між ними, щоб краще застосовувати закони і забезпечувати порядок. Вивчення їх взаємозв'язку може допомогти удосконалити правову систему і зробити її більш гнучкою і сприйнятливою до сучасних викликів і змін.

Використані джерела

1. Козюбра М. І. Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ: Ваіте, 2015. 392 с.
2. Рабінович П. М. Основи загальної теорії та філософії права: навч. посіб. Львів: Медицина і право, 2021. 256 с.
3. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г., Тицька Я. О. Теорія держави і права: навч. посіб. Одеса: ОНЮА, 2021. 193 с.
4. Шевченко А. Є. Правові інститути та інститути права у системі права України. Харків: Право, 2019. 268 с.
5. Колодій А. М., Копєйчиков В. В. Загальна теорія держави і права: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 400 с.
6. Братусь С. Н. Система права і правової науки: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 248 с.
7. Юридична енциклопедія: у 6 т. Київ: Українська енциклопедія, 2001. Т. 3. 792 с.

Емілія КРОТОВА
студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — д. ю. н, професор ***Мельничук О. С.***

ДЕРОГАЦІЯ (ОБМЕЖЕННЯ) ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасному світі захист прав людини є одним із ключових завдань держави. Однак у виняткових обставинах, таких як війна чи надзвичайний стан, уряди мають право обмежувати певні права з метою захисту суспільства. Цей процес називається дерогацією, і його застосування суворо регулюється міжнародним правом, зокрема Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [1]. Стаття 15 Конвенції визначає умови, за яких дерогація може бути законною, і наголошує на необхідності дотримання принципів пропорційності та недискримінації [1].

Європейська конвенція з прав людини визнає, що в умовах надзвичайної ситуації держави можуть не виконувати певні зобов'язання щодо захисту прав людини. Це положення закріплене також у статті 15, яка передбачає, що держави мають право тимчасово обмежити або призупинити дію деяких правових гарантій [1]. Основною умовою для цього є наявність «надзвичайного стану, що загрожує життю нації», який є настільки серйозним, що звичайні засоби підтримання порядку не є достатніми. У таких випадках держави мають право відступити від виконання окремих зобов'язань, але лише настільки, наскільки це необхідно для усунення загрози.

Важливо зазначити, що навіть у таких умовах деякі права залишаються непорушними. До них належать право на життя, заборона катувань,

заборона рабства і недопущення покарання без суду. Таким чином, дерогація — це механізм, який дозволяє державам адаптуватися до надзвичайних обставин, не порушуючи основоположних принципів міжнародного права.

Збройний конфлікт з Російською Федерацією, який почався у 2014 році і значно загострився в 2022 році, змусив Україну вдатися до дерогації деяких прав, передбачених Конвенцією.

У своїй заяві до Генерального секретаря Ради Європи Україна обґрунтувала необхідність тимчасових обмежень певних прав людини через загрози національній безпеці та громадському порядку [2].

Прикладами обмежень певних прав є право на повагу до сімейного та приватного життя [1, с. 8]. Це обмеження є необхідним для забезпечення безпеки громадян, оскільки в умовах війни можуть виникати

ситуації, коли державні органи потребують додаткових повноважень для захисту країни. Право на освіту [3, с. 2]. Обмеження цього права може бути виправдане закриттям шкіл у зонах бойових дій для збереження життя дітей. Право на вільні вибори [3, с. 3]. У деяких регіонах проведення виборів неможливе через небезпеку для життя громадян та неможливість забезпечення безпеки виборчого процесу.

Попри складну ситуацію, Україна одночасно скасувала деякі попередні обмеження, які були запроваджені в перші роки збройного конфлікту. Наприклад, були зняті дерогації щодо свободи думки, совісті та релігії. Це рішення демонструє прагнення України дотримуватися демократичних принципів, навіть у складних умовах війни. Також зняті права на ефективний засіб правового захисту та недискримінації. Україна наголошує на необхідності дотримання рівності прав усіх громадян незалежно від обставин, а Забезпечення права громадян на звернення до суду залишається одним із головних пріоритетів правової держави.

Підсумовуючи, слід зазначити, що дерогація прав людини є важливим інструментом у руках держави, коли йдеться про збереження національної безпеки та громадського порядку. Однак це не означає безконтрольного порушення прав людини. Міжнародні стандарти чітко регулюють обмеження, а дерогація має бути обґрунтованою, пропорційною та тимчасовою.

Досвід України свідчить про те, що держава докладає зусиль для мінімізації обмежень і прагне повернутися до нормального правового порядку, коли це стає можливим. Дотримання принципів міжнародного права залишається важливим аспектом правової політики України, що підтверджує її європейське прагнення та демократичні цінності.

Використані джерела

1. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://www.coe.int/uk/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols
2. Заява України до Генерального секретаря Ради Європи щодо дерогації прав людини. URL: https://www.coe.int/en/web/conventions/by-non-member-states-of-the-coe-or-the-european-union?module=declarations-by-treaty&num Ste=005&codeNature=10&codePays=U
3. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text

Софія КУРНОСЕНКО
студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Рязанов М. Ю.***

ПРИНЦИП СПРАВЕДЛИВОСТІ У ЮРИДИЧНІЙ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Принцип справедливості є фундаментальною засадою права, яка впливає на всі аспекти правозастосування, формування і реалізацію юридичної відповідальності. В юридичній науці та практиці справедливість вважається ключовим елементом, який повинен бути присутнім у всіх правових процедурах, від законотворчості до судочинства. Він визначає, яким чином повинні бути врегульовані правові відносини, а також які наслідки повинні виникати у випадку порушення закону. У правовій системі, справедливість не є абстрактним поняттям, а має чітко визначені правові наслідки. З огляду на це, виникає необхідність дослідження принципу справедливості як базису для функціонування юридичної відповідальності в сучасній правовій системі України. У даних тезах розглянемо сутність принципу справедливості, його прояви у юридичній відповідальності, а також можливі проблеми, пов'язані з його реалізацією.

Юридична відповідальність є засобом забезпечення правопорядку, і справедливість має реалізовуватися через рівність громадян перед законом, обґрунтованість покарання та відповідність між правопорушенням і його наслідками. Вона передбачає, що відповідальність повинна бути пропорційною правопорушенню. Вона охоплює: об'єктивність правозастосування — рішення повинні ґрунтуватися виключно на фактах і доказах, а не на суб'єктивних уявленнях про правопорушника або тиск з боку сторонніх факторів. Рівність перед законом — цей аспект передбачає, що всі громадяни незалежно від соціального статусу, статі, раси, національності чи інших факторів повинні підпадати під однакові норми відповідальності. Це означає, що однакові правопорушення повинні каратися однаково, незалежно від того, хто їх вчинив: чи це високопосадовець, чи звичайний громадянин. Це закріплено в ст. 24 Конституції України, де зазначено, що всі люди є рівними перед законом і мають рівні права та свободи [1]. Пропорційність покарання — юридична відповідальність повинна бути адекватною тяжкості правопорушення. Це означає, що міра відповідальності має відповідати тому, наскільки серйозними є наслідки правопорушення.

Індивідуалізація покарання має враховувати такі фактори, як умисність дій, характер і ступінь вини, обставини справи, особисті характеристики та особисті якості правопорушника (його соціальний статус, обставини життя, наявність попередніх правопорушень).

До того ж, покарання має виконувати не лише каральну, а й виховну функцію. Законодавство України передбачає, що покарання повинно сприяти ресоціалізації правопорушника. Згідно з ст. 50 Кримінального кодексу України, покарання не може мати на меті завдати фізичних страждань або принижувати людську гідність [3]. Тому визнання справедливості також вимагає дотримання гуманних стандартів при виконанні покарань.

Принцип справедливості у праві за своєю суттю є багатовимірним поняттям. За словами українського правознавця Ю. О. Мотовиловця, справедливість передбачає гармонійне поєднання захисту інтересів держави, потерпілих і правопорушників, яке є важливою складовою кримінального права [2, с. 152].

Етичний аспект зазначає, що справедливість визначає морально обґрунтовані дії, котрі регулюють стосунки між людьми. Правовий аспект про те, що правова справедливість має свою специфіку. Вона полягає у формулюванні та реалізації законів, що забезпечують рівні можливості і зобов'язують всіх суб'єктів дотримуватися однакових стандартів поведінки. Соціальний аспект відмічає, що справедливість також включає розподіл прав і обов'язків між громадянами, цей принцип відображає баланс між інтересами окремої особи та інтересами суспільства в цілому.

Справедливість у юридичній відповідальності виражається через механізми, що забезпечують правильний вибір заходів покарання та компенсації. Вона є ключовою передумовою для відновлення порушених прав та регулювання правових відносин між сторонами. Зокрема, в українській правовій традиції принцип справедливості відображений у багатьох законодавчих актах, таких як Конституція України, яка в статті 8 проголошує, що принцип верховенства права, що передбачає також справедливість, є визначальним для правової системи держави

Також у Кримінальному кодексі України [3, с. 65] закріплено, що покарання має бути справедливим, тобто відповідати тяжкості злочину та вказує на необхідність врахування віку правопорушника, обставин, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність.

Справедливість також вимагає, щоб до кожної особи застосовувалося покарання, яке відповідає її особистим характеристикам, соціальному статусу, мотивам злочину, ступеню вини та рівню відповідальності (інливідуалізація покарання).

Важливим аспектом справедливості є її значення не тільки для потерпілих і суспільства, а й для правопорушника. Справедливе покарання є засобом не тільки репресії, але й ресоціалізації, що зазначено

в статті 6 Кримінально-виконавчоно кодексу України. Справедливість у цьому контексті не обмежується жорстким покаранням, але включає можливість правопорушника зрозуміти наслідки своїх дій та реінтегруватися в суспільство після виконання покарання.

Відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення, принцип пропорційності також має бути дотримано. Це означає, що за адміністративні правопорушення не можуть накладатися санкції, що суттєво перевищують шкоду, заподіяну правопорушенням [4, с. 33].

Справедливість у адміністративній відповідальності також вимагає забезпечення належних процесуальних гарантій, таких як право на захист, оскарження рішень і неупередженість судових органів. Важливо, щоб адміністративні провадження проходили у чіткій відповідності до закону та не порушували права громадян.

У цивільному праві принцип справедливості відображається у вимозі відшкодування збитків, що фактично завдані потерпілій стороні, відповідно до статті 1166 Цивільного кодексу України. Також принцип добросовісності. вимагає, щоб усі сторони діяли сумлінно, а суди могли втручатися у випадках недобросовісного виконання зобов'язань, а несправедливі умови договорів, що надають одній стороні значну перевагу, можуть бути визнані недійсними, що відповідає ідеї справедливості, за якою всі сторони повинні отримувати рівні можливості у правовідносинах [5].

Але, незважаючи на законодавчі положення, реалізація принципу справедливості у юридичній відповідальності стикається з рядом проблем, серед них: сб'єктивізм суддів, корупція, недостатній рівень правової культури.

Наприклад, у багатьох випадках судові рішення можуть відображати особисту позицію судді, що підриває довіру до судової системи. Є випадки, коли однакові правопорушення караються по-різному в залежності від регіону або суду. Це свідчить про проблеми з однаковим застосуванням законів, це і є суб'єктивізм суддів.

Корупція є ще однією великою перешкодою для реалізації принципу справедливості. В Україні, як і в багатьох інших країнах, корупція в судовій системі може призвести до ухвалення неправомірних рішень, що порушує основоположні принципи права, зокрема рівність і пропорційність.

Суспільна правосвідомість і рівень правової культури також є чинниками, що впливають на сприйняття справедливості. Суспільство, яке не розуміє своїх прав або механізмів їх захисту, менш ефективно протистоїть несправедливості в правозастосуванні

На мою думку, принцип справедливості є основоположним у питаннях юридичної відповідальності, але його реалізація часто стикається з викликами в українському суспільстві. На практиці бувають випадки, коли судові рішення сприймаються як несправедливі через суб'єктивізм суддів або недостатньо чітке застосування законодавства. Це свідчить про необхідність більш ґрунтовного та послідовного впровадження принципу справедливості у правову систему.

Отже, принцип справедливості у юридичній відповідальності відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні ефективності правової системи та захисту прав громадян. Його реалізація повинна базуватися на рівності перед законом, пропорційності відповідальності правопорушенню та індивідуальному підході до кожної справи. Важливою є роль судів у забезпеченні цього принципу, а також необхідність постійного вдосконалення законодавства, необхідні систематичні реформи судової та правозастосовної практики, спрямовані на підвищення якості судових рішень і правової культури суспільства. Лише забезпечивши справедливість у праві, ми зможемо досягти довіри громадян до правової системи.

Використані джерела

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-вр. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 26.10.2024).
2. Мотовиловець Ю. О. Принципи кримінального права України. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 280 с.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341–14 (дата звернення: 26.10.2024).
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення. К.: Парламентське видавництво, 2019.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731–10 (дата звернення: 26.10.2024).
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435–15 (дата звернення: 26.10.2024).

Polina KUTSERUBOVA
2nd year student of the Faculty of Judicial and International Law
National University «Odesa Law Academy»
Supervisor — Ph.D., Associate Professor ***Daria Minchenko***

INHERITANCE LAW UNDER MARTIAL LAW

Martial law makes significant adjustments to all spheres of society, including legal relations related to inheritance. The conditions of martial law require the adaptation of legal norms and procedures related to inheritance, protection of the rights of heirs and testators, as well as ensuring the effective functioning of inheritance legislation. On the one hand, new challenges arise due to the impossibility of performing certain procedures, loss of documents, displacement of people, etc. On the other hand, legislation is forced to adapt to new realities in order to ensure the protection of heirs' rights and the stability of legal relations.

Therefore, the relevance of this research is primarily due to the fact that in the context of martial law in Ukraine, inheritance law issues are of utmost importance. In 2024, in the context of martial law in Ukraine, socio-economic changes are of particular importance, and there is a need to adapt legal mechanisms to the realities of war. Given the increase in the number of deaths of military personnel and civilians, the number of inheritance cases is growing, which requires a quick and fair resolution. Military actions cause massive losses among the population, lead to the displacement of citizens, destruction of property and restriction of access to legal services. In such circumstances, it is clear that the protection of inheritance rights is becoming one of the key tasks of the state to ensure legal stability and restore social justice. This relevance is, however, complicated by the fact that martial law in Ukraine has led to an urgent need to improve the legal regulation of inheritance relations. Legislation is constantly adapting to the new conditions arising from the war, and legislators have already amended existing civil law acts, while others are still being developed. Given these trends, inheritance law in Ukraine in 2024 is becoming more flexible and accessible to citizens, taking into account the challenges of martial law.

Issues related to the exercise by heirs of the right to inheritance under martial law have not been the subject of separate scientific research in modern civil theory. However, in recent years a number of works have been published covering general issues of the impact of war on civil legal relations [1, p. 222].

According to the general understanding, inheritance relations, which cover the transfer of rights and obligations from the deceased to the heirs, are regulated by the sixth book «Inheritance Law» of the Civil Code of Ukraine. However, the inheritance procedure has undergone significant changes in the context of martial law declared in Ukraine. This is due to the adoption

of a number of regulations in the field of inheritance law, in particular, the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 28.02.2022 No. 164 «Some issues of notary during martial law» [2] and the Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 11.03.2022 No. 1118/5 «On Approval of Amendments to Certain Regulations in the Field of Notary» [3].

In the context of martial law in Ukraine, in order to acquire the right to inheritance, a person must comply with the procedure established by law. From the moment the inheritance is opened, the heirs have the right to either accept or refuse the inheritance. Only after acceptance of the inheritance, a person becomes a universal successor to the rights and obligations of the deceased [1, p. 223]. Ukrainian scholars N. Sabadash and N. Grabar emphasize the importance of adjusting the legislation on the terms of inheritance. They point out that «the suspension of the deadlines for opening an inheritance is justified, since a person who intends to file an application must apply to a notary, but may not have access to all the necessary documents due to the hostilities. In addition, there is another problem — the possible restriction of access to state registers, which is necessary for a notary to perform his or her professional duties. Due to these circumstances, the suspension of the period for acceptance of inheritance is an important condition [4, p. 191].

Along with the above, O. Chaban in his article highlights the changes in inheritance law introduced due to martial law. The main ones include:

– the possibility to certify wills and open inheritance cases without access to the Inheritance Register with further data entry into the register within five working days after access is restored;

– a ban on issuing certificates of inheritance before their registration in the Inheritance Register; and

– the establishment of a five-day period after access is restored for registration of changes in wills, inheritance contracts and issued certificates.

These measures are aimed at adapting the inheritance process in conditions of limited access to notary services during martial law or a state of emergency [5, p. 664].

The Order of the Ministry of Justice of Ukraine No. 1118/5 dated 11.03.2022 «On Approval of Amendments to Certain Regulatory Legal Acts in the Field of Notaries» stipulates that during martial law or a state of emergency, an inheritance case may be opened by any notary of Ukraine, regardless of the place of opening the inheritance. If there is no access to the Inheritance Register, the notary shall open the case without using it, and the data shall be verified within five business days after access is restored. At the same time, notaries are prohibited from issuing certificates of inheritance before the inheritance case is registered in the Inheritance Register [3]. At the same time, the information letter of the Notary Chamber of Ukraine dated August 29, 2022, concerning proceedings in inheritance cases that were not initiated at the place of opening the inheritance under martial law,

states that the notary conducting such a case has no right to issue a certificate of inheritance to the heir [6, p. 128].

On 30 January 2024, two laws came into force amending the procedure for opening and registering an inheritance, namely:

– Law of Ukraine dated 08 November 2023 No. 3450-IX "On Amendments to the Civil Code of Ukraine on Improving the Procedure for Opening and Processing of Inheritance";

– Law of Ukraine dated 08 November 2023 No. 3449-IX "On Amendments to Certain Laws of Ukraine on Improving the Procedure for Opening and Processing of Inheritance".

Both laws amended the Civil Code of Ukraine and the Law of Ukraine "On Notaries".

The main amendments relate to Article 1221 of the Civil Code of Ukraine, which defines the place of opening an inheritance. The Law No. 3450-IX establishes special rules for inheritance and the rights of heirs during the period of martial law in Ukraine. If the last place of residence is not known, the place of inheritance opening is the place where the real estate or its main part is located. If there is no immovable property, the location of the main part of movable property is taken into account. If the testator resided in a foreign country, the place of opening the inheritance is determined in accordance with the provisions of the Law of Ukraine «On Private International Law» [7].

In particular, if the testator's death occurred in the temporarily occupied territory or in areas where active hostilities are taking place, an application for inheritance can be filed with any notary in Ukraine. Thus, an inheritance case can be opened in any settlement in the territory controlled by Ukraine.

During the last years war-related challenges in inheritance relations have also included the situations of loss/absence of documents (personal, confirming family relations, title documents); lack of access to and loss of archives (inheritance files, wills, title documents); unregistered rights to real estate, etc. These and other challenges have been addressed by the courts, but the relevant case law is yet to be established.

Summarizing all of the above, we conclude that martial law in Ukraine has necessitated the adaptation of the legal regulation of inheritance relations, ensuring the possibility of inheritance even in conditions of limited access to notary services and state registers. The amendments that took place in 2024 indicate that Ukrainian legislation is actively adapting to new realities. However, many issues still require further clarification and development of effective mechanisms to address them. At the same time, we can say that the amendments to the inheritance legislation and inheritance procedure are necessary measures to maintain legal certainty and protect the rights of heirs, which helps to maintain social justice and stability in society during martial law.

References

1. Kukharev O. E. Actual aspects of the heirs' right to accept the inheritance under martial law. *Legal scientific electronic journal*. 2022. C. 222–225.
2. Some issues of notary during martial law: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 28.02.2022 No. 164. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164–2022-%D0%BF#Text (accessed 28.10. 2024).
3. On Approval of Amendments to Certain Regulatory Legal Acts in the Field of Notaries Order of the Ministry of Justice of Ukraine of 11.03.2022 No. 1118/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325–22#Text (accessed on 28.10. 2024).
4. Sabadash N.-M. R., Grabar N. M. Settlement of inheritance relations under martial law in Ukraine. Actual problems of private law in the context of European integration processes in Ukraine: a collection of abstracts of the participants of the scientific and practical seminar (November 11, 2022) / edited by M. S. Dolynska, I. V. Krasnitsky, Y. M. Yurkevych. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs, 2022. C. 189–192.
5. Chaban O. M. Peculiarities of acceptance of inheritance under martial law. *European choice of Ukraine, development of science and national security in the realities of large-scale military aggression and global challenges of the XXI century* (to the 25th anniversary of the National University «Odesa Law Academy» and the 175th anniversary of the Odesa School of Law): in 2 volumes: materials of the International Scientific and Practical Conference (Odesa, June 17, 2022) / edited by S. Kivalov. Odesa : Helvetica Publishing House, 2022. VOL. 2. PP. 662–665.
6. Holubenko I. I., Gracheva O. Yu., Maslova M. O. Peculiarities of the procedure for obtaining inheritance under martial law. *Legal scientific electronic journal*. 2023. Issue 2. pp. 125–129.
7. Civil Code of Ukraine: Code of Ukraine dated 16.01.2003 No. 435-IV: as of September 3. 2024 URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435–15#Text (accessed 05.11.2024).

Матвій ЛИТВИН
студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ПРАВО БІЖЕНЦІВ ТА МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА

У XXI столітті глобальна міграційна криза спричинила гостру необхідність оновлення нормативних актів та процедур для захисту прав біженців. Міграційна політика держав зазнає впливу з боку міжнародних стандартів, але водночас залишається в рамках національного суверенітету [1].

Основним міжнародним документом, що регулює права біженців, є Конвенція ООН про статус біженців 1951 року [2] та Протокол 1967 року, які встановлюють права та обов'язки осіб, що потребують захисту. Конвенція зобов'язує держави забезпечувати біженцям захист, включаючи право на безпечне проживання, доступ до медичних та освітніх послуг, а також заборону на їх повернення (принцип невислання). Втім, відсутність універсальної ратифікації і часті обмеження, накладені окремими країнами, знижують ефективність цих стандартів, що змушує міжнародні організації, зокрема Агентство ООН у справах біженців (УВКБ ООН) [1], працювати над їхнім розширенням та адаптацією.

Одним з головних викликів є питання національного суверенітету держав, які прагнуть контролювати міграційні потоки, іноді навіть на шкоду правам біженців. Часто країни вводять обмежувальні міграційні політики, що передбачають закриття кордонів, затримання біженців у спеціальних таборах чи висилання до країн третього світу. Наприклад, багато європейських країн після міграційної кризи 2015 року посилили політику контролю та розробили механізми швидкої депортації. Ці заходи критикуються правозахисними організаціями, оскільки порушують принципи гуманності та міжнародного права. Проблема вимагає балансування між захистом державних інтересів та дотриманням прав біженців.

Впоратися з глобальною міграційною кризою можна лише завдяки міжнародному співробітництву, в якому беруть участь як держави, так і міжнародні організації. У 2018 році було ухвалено Глобальний договір про безпечну, впорядковану та регульовану міграцію (Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration), який не має обов'язкового характеру, але задає напрямок міжнародної політики у сфері міграції. Цей документ пропонує ряд рекомендацій для приймаючих країн, включаючи захист прав мігрантів, недопущення дискримінації та сприяння інтеграції. Важливу роль відіграють регіональні угоди, такі як Дублінська система в ЄС, яка координує розгляд заяв на притулок серед країн-членів. Проте недоліки цих угод, зокрема нерівномірний розподіл відповідальності, вимагають їхнього реформування.

Інтеграція біженців у суспільство приймаючих країн є важливим аспектом забезпечення їхніх прав та соціальної стабільності. Проте на практиці інтеграція стикається з багатьма труднощами: мовні бар'єри, обмежений доступ до ринку праці та системи освіти, культурні відмінності. Біженці часто стають жертвами дискримінації та ксенофобії. Держави повинні розробляти програми соціальної підтримки та адаптації, спрямовані на забезпечення доступу до освіти, професійної підготовки та охорони здоров'я. ООН та інші організації

рекомендують створювати комплексні програми інтеграції, які сприятимуть культурному обміну і знижуватимуть соціальну напругу.

Діти-біженці становлять особливу категорію, яка потребує додаткового захисту, адже вони найуразливіші до порушень прав. За даними УВКБ ООН, кожна третя особа серед біженців — дитина. Держави повинні гарантувати дотримання Конвенції ООН про права дитини та інших міжнародних стандартів, забезпечуючи доступ до освіти, медичної допомоги і психологічної підтримки. Крім того, особи з інвалідністю потребують спеціальних умов, що враховують їхні фізичні та психологічні потреби, тому приймаючі країни мають відповідально підходити до створення спеціальних програм для цієї категорії біженців [3].

Сучасне право біженців та міграційна політика стикаються з низкою викликів, які вимагають глобальної координації і перегляду підходів до управління міграцією [4]. Розширення міжнародного співробітництва, створення механізмів захисту прав біженців і підвищення уваги до інтеграційних заходів можуть зменшити негативний вплив міграційної кризи. Міжнародне право потребує постійної адаптації, щоб ефективніше захищати права біженців і зберігати баланс між суверенітетом держав та дотриманням гуманітарних стандартів.

Використані джерела

1. Глобальний договір про біженців / Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. URL: Глобальний-договір-щодо-біженців.-Коротка-довідка-від-Агенства-ООН-у-справах-біженців..pdf
2. Конвенція про статус біженців 1951 року. URL: UNHCR70_Key_ Messaging_ukr.pdf
3. Захист прав дітей-біженців в ЄС / Агентство Європейського Союзу з фундаментальних прав. URL: https://fra.europa.eu/en
4. Глобальний договір про безпечну міграцію. Міжнародна організація з міграції. URL:https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n18/451/99/pdf/n1845199.pdf?OpenElement

Софія МАКОВІЙЧУК
студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Федорова Т. С.***

ЕВОЛЮЦІЯ ПРИНЦИПУ СУВЕРЕНІТЕТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Тема суверенітету залишається однією з основоположних у сучасних міжнародних відносинах, але в умовах глобалізації вона набуває нових вимірів та значень. Традиційно, термін принципу суверенітету означав абсолютну владу держави над своєю територією та населенням, а також її незалежність у прийнятті рішень і управлінні власними внутрішніми справами. Проте, із зростанням впливу глобальних процесів та транснаціональних викликів, таких як економічна інтеграція, екологічні загрози та нові форми міжнародного права, цей принцип змінюється.

У сучасному світі держави дедалі більше стикаються з необхідністю узгоджувати власні національні інтереси з вимогами міжнародних організацій, спільними економічними блоками та іншими наднаціональними інститутами. Це породжує нові виклики для суверенітету, які вимагають перегляду його традиційних підходів.

Глобалізація має значний вплив на національний суверенітет, і приклад України яскраво ілюструє цю динаміку. З одного боку, інтеграція в глобальну економіку, участь у міжнародних організаціях та розвиток транскордонного співробітництва створюють нові можливості для держави. З іншого боку, це вимагає від України поступок у певних сферах, що традиційно вважалися виключною компетенцією національної влади.

По-перше, глобалізація посилює економічну залежність України від міжнародних ринків і фінансових інституцій, таких як МВФ та Світовий банк. Для стабілізації економіки країна часто змушена слідувати рекомендаціям цих організацій, що іноді вимагає проведення непопулярних реформ, наприклад, у сфері соціальної політики або управління державними підприємствами. Це обмежує можливості уряду впливати на власну економічну політику та змушує враховувати зовнішні інтереси [1].

По-друге, політична інтеграція та курс на євроінтеграцію також впливають на суверенітет. Прагнучи вступити до ЄС, Україна погоджується на виконання вимог, пов'язаних з реформами у сфері правосуддя, боротьби з корупцією та захисту прав людини. Це вимагає адаптації національного законодавства до стандартів ЄС, що змінює внутрішню правову систему й іноді обмежує свободу прийняття політичних рішень [1].

По-третє, глобалізація має безпосередній вплив на безпеку України. З 2014 року країна активно співпрацює з НАТО, і є учасником різних міжнародних безпекових ініціатив, прагнучи протистояти зовнішній агресії РФ після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року [2]. Ця співпраця допомагає зміцнити обороноздатність України, проте також впливає на суверенітет, адже вимагає узгодження оборонної політики з міжнародними партнерами.

Сучасне переосмислення суверенітету обумовлене стрімкими змінами у світовому середовищі, де національні держави стикаються з викликами, які не можуть подолати самостійно. Глобалізація, екологічні кризи, міжнародний тероризм, кібератаки та міграційні потоки впливають на кожну країну, що підштовхує до колективної дії. Традиційне поняття суверенітету як абсолютної незалежності зазнає трансформацій, адже держави дедалі частіше погоджуються на співпрацю і об'єднання зусиль для вирішення спільних проблем, навіть якщо це частково обмежує їхню свободу дій.

Як гарний приклад, можна навести Європейську Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, оскільки цей документ зобов'язує країни дотримуватись певних стандартів у сфері прав людини, що певною мірою обмежує їхній суверенітет у внутрішніх питаннях. Вона є прикладом «поділеного суверенітету», де держави добровільно приймають зовнішні зобов'язання задля захисту загальнолюдських цінностей [3].

Так, глобальні виклики змушують держави делегувати частину своїх повноважень наднаціональним структурам, таким як ООН, ЄС чи НАТО, або ж укладати угоди в межах міжнародних організацій, таких як СОТ чи МВФ. Цей процес дозволяє ефективніше вирішувати питання, що виходять за межі можливостей однієї країни, проте ставить під питання традиційний суверенітет.

Окрім того, сьогодні національний суверенітет все частіше визначається не тільки здатністю держави контролювати власну територію, але й її участю у світовій економіці та глобальних процесах. Наприклад, економічна залежність від іноземних інвестицій чи міжнародної торгівлі змушує країни впроваджувати стандарти та норми, які диктуються глобальними гравцями. Таким чином, сучасний суверенітет включає не лише політичну і територіальну незалежність, але й здатність адаптуватися до глобальних умов, залишаючись конкурентоспроможними та здатними захищати інтереси своїх громадян [4].

У сучасному світі поняття суверенітету більше не означає абсолютної незалежності, а набуває гнучкішої форми, де баланс між національними інтересами та глобальними зобов'язаннями стає ключовим. Держави продовжують зберігати свою ідентичність та незалежність, але водночас все більше розглядають суверенітет через

призму міжнародної взаємодії, розуміючи, що лише співпраця дозволить ефективно протистояти глобальним викликам [4].

У майбутньому розширення глобальних структур, таких як Європейський Союз, НАТО, ООН та інших міжнародних організацій, може призвести до глибшого переосмислення суверенітету. Оскільки ці структури об'єднують ресурси й зусилля для розв'язання спільних проблем — від безпеки до кліматичних змін, — держави виявляються залученими до колективного процесу ухвалення рішень.

Перспективи розвитку суверенітету також передбачають більшу роль міжнародного права, що регулює різні аспекти державного управління, прав людини та торгівлі. Розширення таких угод і стандартів змушує країни адаптуватися до глобальних вимог, зберігаючи при цьому базові елементи власної ідентичності. Цей процес сприяє стабілізації світового порядку і водночас послаблює національну автономію. Наприклад, країни, що прагнуть інтеграції до ЄС, зобов'язані виконувати ряд умов, які обмежують їхній політичний суверенітет, але дозволяють досягти стабільності та отримати доступ до ширших економічних можливостей [4].

Зрештою, перспективи суверенітету в умовах глобалізації полягають у створенні нової форми суверенітету — гнучкого та багатостороннього, де держави зберігають право національного вибору, але йдуть на компроміс для вирішення глобальних викликів. У світі, де проблеми однієї країни часто стають проблемами всіх, держави усвідомлюють необхідність балансування між національною автономією і глобальним співробітництвом.

Використані джерела

1. Осіпова Л. В. Вплив глобалізації на економіку України та її зовнішньоекономічні пріоритети. *Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України*: зб. наук. пр. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 3 черв. 2020 р.). Вінниця, 2020. Ч. 1. С. 84–97. URL: http://www.vtei.edu.ua/doc/2020/03_07_2020/zb1.pdf#page=84
2. Хількевич К. В., Кудлай В. Г. Економічні глобалізаційні процеси в Україні в умовах війни. *Бізнес-аналітика: моделі, інструменти та технології*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 1–3 березня 2023 р.). Київ: НАУ, 2023. С. 308–310. URL:https://dntb.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/%D0%91%D0%86%D0%97%D0%9D%D0%95%D0%A1_%D0%90%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%86%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%90_%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf#page=308
3. Європейська Конвенція з прав людини від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Киш Л. М. Сучасний стан та перспективи розвитку економіки в умовах глобалізаційних процесів. *East European Scientific Journal*. 2020. Т. 1, № 3 (55). С. 9.16. URL: http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/24642.pdf

ПРИВАТНЕ І ПУБЛІЧНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ... Вычитка № 3. 25.03.2025. МММ

Софія МАКУТІНА
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Грушко М. В.***

ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ

Права людини є одним із ключових правових інститутів сучасного демократичного суспільства. Їхні норми встановлюють найважливіші, базові принципи, що визначають становище людини в суспільстві та державі, а також регулюють взаємодію між ними. У Європі інститут основних прав і свобод функціонує не лише на національному рівні, але й на наднаціональному — в рамках Європейського Союзу загалом. Він представляє систему норм права ЄС, що закріплюють найважливіші загальні стандарти захисту прав і свобод людини, а також регулюють відносини між особою та органами влади на всіх рівнях.

Формування міжнародно-правових стандартів прав людини є важливим процесом для забезпечення захисту основних прав і свобод у глобальному контексті. Формування міжнародно-правових стандартів прав людини ґрунтується на багатосторонніх угодах, міжнародних конвенціях та пактах, що спрямовані на захист основних прав і свобод.

Поняття міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини відрізняється складністю через багатогранність тлумачень та відсутність єдиного офіційного визначення в міжнародних правових актах. Міжнародні стандарти прав людини зазвичай асоціюються з правами людини, зобов'язаннями держав-учасниць міжнародних договорів і принципами міжнародного права. Однак точне розуміння цього терміна варіюється серед науковців і правозахисних організацій.

Міжнародно-правові стандарти прав людини — це встановлені в договірному порядку правові норми мінімально допустимого поводження держав з проживаючими на її території людьми [3, с. 412]. Деякі науковці пропонують свої визначення міжнародних стандартів прав людини. Наприклад, М. Хаустова вважає, що вони є основними принципами та нормами поведінки, закріпленими в основних джерелах міжнародного права [6, с. 44]. П. Рабінович бачить міжнародні стандарти як універсальні принципи й норми, що фіксують мінімально необхідний обсяг прав і свобод, який повинні дотримуватися держави [4, с. 21]. В. Буткевич підкреслює їхню роль у визначенні прав та зобов'язань держав у конкретних сферах життя людини [2, с. 32].

Формування міжнародно-правових стандартів у сфері захисту прав людини є складним та багатогранним процесом, який включає розробку, узгодження та впровадження норм і принципів на глобаль-

ному рівні. Цей процес здійснюється через низку механізмів і інституцій, що працюють у межах міжнародних організацій, багатосторонніх договорів та практики міжнародних судових органів, зокрема Європейського суду з прав людини. ООН відіграє ключову роль у розробці таких стандартів, а її діяльність спрямована на розробку нормативно-правової бази у сфері прав людини.

Одним із ключових інструментів формування міжнародних стандартів є прийняття багатосторонніх договорів та конвенцій. Наприклад, Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році, стала фундаментальним документом, який визначив основні права та свободи людини на глобальному рівні. Інші важливі документи включають Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, а також різні спеціалізовані конвенції, спрямовані на захист окремих груп населення (наприклад, Конвенція про права дитини 1989 року).

Організація Об'єднаних Націй (ООН) відіграє центральну роль у розробці та просуванні міжнародних стандартів прав людини. Головні та спеціалізовані органи ООН, такі як Рада прав людини, займаються створенням міжнародно-правових документів, моніторингом виконання зобов'язань державами та наданням техніко-гуманітарної допомоги для забезпечення реалізації прав людини. Інші міжнародні організації, наприклад, Рада Європи та Європейський Союз, також активно сприяють формуванню регіональних стандартів, які доповнюють та конкретизують глобальні норми.

Практика міжнародних судів, таких як Міжнародний суд ООН та Європейський суд з прав людини, суттєво впливає на розвиток і уточнення міжнародних стандартів. Ці суди розглядають конкретні випадки порушення прав людини, що дозволяє встановлювати прецеденти та уточнювати зміст та обсяг існуючих норм.

Міжнародні стандарти формуються також через ухвалення актів органами міжнародних організацій та видачу загальних рекомендацій щодо захисту прав людини. Наприклад, загальна декларація прав людини (1948) — спочатку була рекомендаційним документом, але стала основою для створення обов'язкових міжнародних угод, таких як Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966) та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966). Також завдяки Європейській конвенції з прав людини (1950), в т.ч. Протоколу № 6 щодо скасування смертної кари, багато рекомендацій Ради Європи щодо захисту прав людини поступово стали частиною Конвенції та її протоколів. Ці рекомендації можуть мати рекомендативний характер, але часто стають основою для подальшого закріплення норм у формі обов'язкових договорів та конвенцій.

Під час збройних конфліктів дотримання міжнародно-правових стандартів є необхідним для захисту цивільного населення, збереження людяності та обмеження страждань. Особливо важливо дотримуватися міжнародно-правових стандартів, закріплених у статті 3, спільній для всіх чотирьох Женевських конвенцій 1949 року про захист жертв війни, зокрема Женевська конвенція (I) про поліпшення долі поранених та хворих в регулярних арміях, Женевська конвенція (II) про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, потерпілих корабельну аварію, зі складу озброєних сил на морі, Женевська конвенція (III) про поводження з військовополоненими та. Женевська конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни. Ця стаття встановлює мінімальні гуманітарні норми для захисту осіб, які не беруть або припинили брати участь у бойових діях, зокрема забороняє:

- насильство над життям і особистістю (зокрема, вбивства, каліцтво, жорстоке поводження і тортури);
- взяття заручників;
- посягання на людську гідність, особливо принизливе і образливе поводження;
- винесення вироків та застосування покарань без попереднього судового розгляду, що забезпечує всі необхідні судові гарантії.

Також у рамках Першого і Другого додаткових протоколів до Женевських конвенцій існують спеціальні статті, що закріплюють права осіб, які потерпають від збройних конфліктів:

- Стаття 75 Першого Додаткового протоколу (ДП I). Ця стаття визначає захист фундаментальних прав людини для всіх осіб, які знаходяться під владою сторони у конфлікті. Вона деталізує мінімальні гарантії захисту від насильства, катувань, принизливого поводження та забезпечує право на справедливий суд.
- Стаття 4 Другого Додаткового протоколу (ДП II). «Гарантії гуманного ставлення». Ця стаття охоплює гуманітарні стандарти для жертв внутрішніх збройних конфліктів, таких як повстання чи громадянські війни. Вона забороняє акти насильства, включно з вбивством, катуванням, принизливим поводженням та передбачає право на гуманітарну допомогу.

Отже, міжнародно-правові стандарти прав людини відіграють ключову роль у забезпеченні основних прав і свобод у сучасному демократичному суспільстві. Вони встановлюють мінімальні норми, які регулюють відносини між людиною та державою, і визначають зобов'язання держав щодо поваги і захисту цих прав. Формування таких стандартів відбувається через багатосторонні угоди, міжнародні конвенції, пакти та діяльність міжнародних судів і організацій, таких як ООН, Європейський Союз та Рада Європи.

Різні науковці надають свої визначення міжнародним стандартам, проте всі вони сходяться на тому, що ці стандарти відображають мінімальні необхідні права, яких повинні дотримуватися держави.

Формування міжнародно-правових стандартів у сфері прав людини є складним і динамічним процесом, який відбувається через взаємодію держав, міжнародних організацій, судових інстанцій і громадянського суспільства. Цей процес ґрунтується на розробці багатосторонніх договорів, конвенцій, хартій та інших нормативних актів, які спрямовані на закріплення основних прав і свобод людини. Основою формування міжнародних стандартів є міжнародні угоди, як-от Загальна декларація прав людини, Міжнародні пакти ООН, та численні регіональні договори, включаючи Європейську конвенцію з прав людини, Конвенція СНД про права і основні свободи людини, Хартія основних прав Європейського Союзу. Важливим етапом є також їх тлумачення і розвиток через судову практику міжнародних інстанцій, таких як Європейський суд з прав людини та Міжнародний суд ООН.

Використані джерела

1. Грушко М. В. Основи міжнародно-правових стандартів прав людини : навч.-метод. посібник / за ред. О. В. Бігняка. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 168 с.
2. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право. Основи теорії: підручник. К.: Либідь, 2002. 608 с.
3. Наливайко О. І. Поняття та особливості міжнародно-правових стандартів прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 411–416.
4. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальні поняття, класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 1. С. 19–24.
5. Руднєва О. М. Поняття та ознаки міжнародних стандартів прав і свобод людини. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2010. Вип. 49. С. 17–22.
6. Хаустова М. Г. Міжнародні стандарти в контексті євроінтеграційних процесів в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 2 (89). С. 43–51.

Анастасія МАРЧУК
студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — д. ю. н., професор ***Мельничук О. С.***

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ДОСВІД ОДЕЩИНИ

Жертвами збройного конфлікту в Україні стають не лише люди, а й об'єкти культурної спадщини, які, безумовно, є спільним надбанням людства. Вони відображають культурну різноманітність і зв'язок між поколіннями, втілюють індивідуальну, правову та державну ідентичність. Тому їх захист є надзвичайно важливою справою держави. В умовах війни руйнування таких об'єктів — поширене явище. Особлива увага цій проблемі сьогодні приділяється й міжнародною спільнотою. Зокрема дослідження правових аспектів захисту культурної спадщини України в умовах збройної агресії — нагальна тема Ради Безпеки ООН та ЮНЕСКО [4, с. 69].

Актуальність теми зумовлена систематичними порушеннями загально визнаних принципів міжнародного права, зокрема гуманізації військових дій та захисту культурної спадщини в умовах збройних конфліктів.

Міжнародне гуманітарне право має на меті пом'якшити негативні наслідки збройних конфліктів, встановлюючи певні обмеження, зокрема стосовно об'єктів культурної спадщини. Захист цих об'єктів ґрунтується на принципах заборони атак на них.

Ключовим документом у цій сфері є Гаазька конвенція про захист культурних цінностей під час збройного конфлікту (1954 р.). Вона визначає культурні цінності як рухомі та нерухомі об'єкти, важливі для культурної спадщини, такі як архітектурні пам'ятки, мистецькі твори, історичні артефакти, археологічні місця, а також музеї, бібліотеки та архіви [1]. Конвенція забороняє навмисне знищення цих цінностей і зобов'язує держави вживати заходи для їх захисту. Другий протокол до Гаазької конвенції (1999 р.) доповнює її, зосереджуючи увагу на захисті культурних цінностей у конфліктних ситуаціях. Крім того, Конвенція про охорону світової культурної і природної спадщини (1972 р.) визначає об'єкти світової спадщини та закликає держави-учасниці вжити всіх необхідних заходів для їх охорони під час війни.

В Україні питання захисту культурних цінностей у контексті воєнних конфліктів регулюється Законом України «Про охорону культурної спадщини» (2000 р.). Згідно з цим Законом, охорона культурної спадщини — це система заходів для обліку, захисту, збереження та відповідного використання об'єктів культурної спадщини [2].

Так створюється правова основа для збереження культурної спадщини. У зв'язку з цими зусиллями з липня 2023 року в Україні діє цифровий реєстр «Зруйнованих об'єктів культурної спадщини», що регламентується Законом № 2923. Мета платформи — документувати пошкодження культурних цінностей в умовах війни та сприяти їх відновленню. За даними Реєстру на сьогодні в Одеському регіоні пошкоджено 116 об'єктів культури. В свою чергу ЮНЕСКО станом на 16 жовтня 2024 року підтвердило пошкодження 50 об'єктів культурної цінності.

ЮНЕСКО неодноразово засуджувала атаки на історичний центр Одеси, внаслідок яких постраждали об'єкти, що входять до Всесвітньої спадщини. Зокрема були ушкоджені Одеський археологічний, морський та літературний музеї, позначені Блакитним щитом — емблемою Гаазької конвенції (1954 р.). Також було пошкоджено Одеський Спасо-Преображенський кафедральний собор — надзвичайно важливий культурно-історичний та архітектурний пам'ятник Півдня України, перший і головний православний храм Одеси, заснований у 1794 році. Крім того, під час обстрілу середмістя 25 вересня 2023 року постраждали 9 об'єктів з охоронної зони ЮНЕСКО, які є пам'ятками архітектури національного значення, а в листопаді того ж року завдано шкоди Одеському національному художньому музею.

В організації зазначили, що наразі проводяться попередні оцінки збитків, завданих культурним цінностям, а також розробляються механізми для незалежної та скоординованої оцінки даних в Україні, включаючи аналіз супутникових знімків, відповідно до Гаазької конвенції 1954 року, що захищає культурні цінності під час збройних конфліктів.

Серед перспективних методів удосконалення механізму захисту культурної спадщини в умовах війни можна виокремити укріплення міжнародних зв'язків, волонтерство та удосконалення правового захисту [3, с. 48]. Співпраця між державами, міжнародними та неурядовими організаціями забезпечує обмін досвідом і ресурсами, сприяє формуванню правової та глобальної свідомості [5] щодо охорони культурних цінностей. Волонтерство допомогає в реставрації, документуванні культурних об'єктів і проведенні інформаційних кампаній. Правовий захист культурної спадщини забезпечується законодавством, що регулює охорону культурних цінностей міжнародними механізмами покарання за порушення.

У збройному конфлікті об'єкти культурної спадщини в Україні зазнають серйозних руйнувань, що підкреслює важливість їхнього захисту як спільного надбання людства. Випадки пошкодження, засуджені ЮНЕСКО, свідчать про порушення міжнародного права. Лише системна співпраця між державою, громадами та міжнародними організаціями, а також активізація волонтерства, забезпечать ефективний захист культурної спадщини українського народу.

Використані джерела

1. Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту: Міжнародний документ від 14.06.1954 р. URL: https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-protection-cultural-property-event-armed-conflict-regulations-execution-convention?hub=415
2. Про охорону культурної спадщини: Закон України 08.06.2000 р. № 1805-II. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805–14#Text
3. Підбережник Н. П. Організаційно-правові засади державної політики захисту національно-культурної спадщини України в умовах війни. *Ефективність державного управління*: зб. наук. пр. Львів: НЛТУ України. 2023. Вип. 3/4(76/77). С. 45–49. URL: https://epa.nltu.edu.ua/Archive/76/s7.pdf
4. Поплавська М. В. Сучасні дослідження міжнародно-правового захисту культурної спадщини під час збройного конфлікту. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2022. (10). С. 69–84. URL: https://doi.org/10.31866/2616–745X. 10.2022.269479
5. Мельничук О. С. Культурна спадщина у формуванні правової системи міста. *Концептуалізація та використання правової спадщини*: матеріали Всеукр. круглого столу (26 грудня 2018 р., м. Одеса); Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». URL: https://hdl.handle.net/11300/11951

Олександра МЕДОЄВА
студентка 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — асистент ***Гребенюк Д. О.***

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В УМОВАХ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Міжнародне гуманітарне право (далі — МГП) покладає на держави обов'язок дотримуватися встановлених правил поведінки. Однак його норми є частково застарілими, що ускладнює ефективне врегулювання сучасних збройних конфліктів. Неефективність цих норм створює перешкоди для притягнення винних до міжнародної кримінальної відповідальності за воєнні злочини.

Агресія РФ проти України демонструє вкрай обмежену дієвість міжнародних механізмів впливу на росію, яка вийшла з членства у більшості міжнародних організацій. Тому не вдається здійснювати на неї відповідний тиск. Крім того, РФ денонсувала ряд міжнародних договорів, що зобов'язували її дотримуватися прав людини під час війни, та свідомо порушує основні принципи МГП, виправдовуючи свої злочини.

У протистоянні збройній агресії РФ Україна потребує більшої ефективності міжнародно-правових механізмів. При цьому актуальним постає питання узгоджених підходів до вирішення проблем, пов'язаних із жертвами збройного конфлікту.

Термін «жертви збройного конфлікту» почав вживатися у МГП з прийняттям так званого права Женеви. Відповідно до положень Женевських конвенцій (далі — ЖК), окремі категорії осіб підпадають під особливий захист. Серед них: медичний персонал (ЖК I [1]), духовний персонал (ЖК II [2]), військовополонені (ЖК III [3]), цивільне населення (ЖК IV [4]) та затримані особи (Додатковий протокол I [5]). Особлива увага приділяється правовим гарантіям для військовополонених і цивільного населення.

Повномасштабна агресія РФ проти України супроводжується значною кількістю постраждалих осіб, однак МГП не передбачає спеціальної процедури набуття статусу військовополоненого. Це створює умови для свавільних дій з боку держави-агресора.

Російсько-українська війна, що триває з 2014 р., не одразу була визнана деякими суб'єктами міжнародного права як міжнародний збройний конфлікт. Сьогодні Росія на власний розсуд інтерпретує норми МГП і відмовляється визнавати збройний конфлікт як війну, впроваджуючи законодавчі заборони на вживання цього терміна. Росія називає війну «спеціальною воєнною операцією», не рідко відмовляючись визнавати українських військовополонених відповідно до статусу, передбаченого МГП. Замість цього їх визначають як «осіб, які протидіють спеціальній воєнній операції», що позбавляє їх гарантій, передбачених ЖК для військовополонених.

Непоодинокі також і випадки затримання цивільних осіб на окупованих територіях, яких росія також називає «особами, які протидіють спеціальній воєнній операції». Така уніфікація правового статусу суперечить нормам МГП.

РФ не створила Національного довідкового бюро у справах військовополонених, як цього вимагають ЖК, приховує інформацію про полонених, їх місцезнаходження, правовий статус та стан здоров'я. Це порушує їхні похідні права — право на комунікацію та отримання посилок. Кореспонденція військовополоненим передається через представників Червоного Хреста, які не мають доступу до інформації про місце їх утримання та умови перебування. Відсутнє належне медичне обслуговування, харчування не відповідає мінімальним стандартам. Військовополонені піддаються тортурам та приниженню.

Законне право комбатанта полягає в тому, що він не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності за саму участь у збройному конфлікті. Однак може нести відповідальність за вчинення воєнних злочинів, зберігаючи при цьому статус військовополоненого.

Зазвичай військовополонені утримуються в місцях позбавлення волі, проте окремо від злочинців. Водночас у випадку з українськими військовополоненими в РФ проти них відкриті кримінальні провадження. При цьому незалежним адвокатам не вдається отримати доступ до правового захисту, що грубо порушує право на справедливий судовий процес.

МГП не містить конвенційних норм, що регулюють обмін військовополоненими, що є значною прогалиною. Така процедура базується виключно на міжнародно-договірній практиці. Окрему проблему становить питання статусу цивільних громадян України, затриманих на окупованих територіях. Відповідно до норм МГП, вони не є комбатантами, однак фактично перебувають у полоні. РФ приховує інформацію про місцезнаходження цих осіб, надає неправдиві дані та позбавляє їх права на комунікацію. В офіційних документах Росія називає їх «особами, що протидіють спеціальній воєнній операції». Таким чином, РФ не розрізняє два різні правові статуси, передбачені МГП: статус цивільних осіб, регульований IV ЖК, та статус військовополонених, регульований III ЖК. В результаті цивільні особи піддаються обмеженням, що застосовуються до військовополонених.

Важливо наголосити, що відповідно до норм МГП, держава має право утримувати цивільних осіб до моменту зникнення необхідності їх затримання. Однак, попри вимоги МГП, багато українських цивільних залишаються у неволі. Тривале незаконне утримання цих осіб демонструє грубі порушення рф базових гуманітарних принципів та прав, зокрема право на свободу та гідне поводження.

Таким чином, збройний конфлікт в Україні виявив невідповідність статусу українських полонених вимогам III ЖК. Росія свідомо ігнорує норми ЖК, при цьому механізмів відповідальності за невиконання державою своїх зобов'язань не передбачено. Хоч Додатковий протокол I до ЖК 1977 р. передбачає створення Міжнародної гуманітарної комісії зі встановлення фактів [6], її робота залишається малоефективною, оскільки оприлюднення результатів можливе лише за згодою сторін конфлікту.

Отже, агресія РФ проти України оголила застарілу невідповідність МГП сьогоднішнім реаліям, зокрема через відсутність дієвих механізмів контролю світової спільноти за застосуванням міжнародних норм гуманітарного права та слабку реакцію на їх порушення. Поточні норми МГП потребують оновлення та доопрацювання для гарантування їх дотримання всіма суб'єктами міжнародного права. В умовах повномасштабного вторгнення рф в Україну особливо гостро відчувається необхідність у створенні нових механізмів міжнародного примусу до держави-агресора, що дозволило б ефективніше реагувати на порушення та забезпечити захист жертв збройного конфлікту.

Використані джерела

1. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях. 1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text
2. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі. 1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text
3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. 1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text
4. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни. 1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I). 1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
6. The International Humanitarian Fact-finding Commission. URL: http://www.ihffc.org

Марія МІТНІКОВА
студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Рязанов М. Ю.***

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Захист прав людини в умовах збройних конфліктів є одним із найважливіших завдань міжнародного права та міжнародних організацій. Війни та інші форми насильства несуть серйозні загрози для життя, безпеки, свободи пересування та доступу до основних послуг для мільйонів людей у різних куточках світу.

Мета дослідження — визначити основні проблеми захисту прав людини в умовах збройних конфліктів, оцінити ефективність міжнародних механізмів захисту та проаналізувати роль міжнародних і національних організацій у збереженні прав і безпеки цивільного населення.

Актуальність теми захисту прав людини в умовах війни зумовлена масовими порушеннями прав цивільного населення, необхідністю притягнення винних до відповідальності та викликами, з якими стикаються міжнародні організації.

Міжнародні форми та засоби захисту прав людини під час війни закріплені в нормах міжнародного гуманітарного права. Вони визначають ключові принципи захисту прав людини, обмежують застосування насильства в умовах збройних конфліктів, регулюють методи та засоби ведення бойових дій, забезпечують захист поранених, хворих, військовополонених і цивільного населення, а також встановлюють міжнародно-правову відповідальність держав і кримінальну відповідальність окремих осіб за їх порушення [1].

24 лютого 2022 року Росія розпочала повномасштабне військове вторгнення на територію України. Ігноруючи норми міжнародного права, Російська Федерація розпочала фізичне знищення населення України, руйнацію інфраструктурних і житлових об'єктів, грубо порушуючи права, свободи та інтереси людини, гарантовані як національним, так і міжнародним законодавством. [2].

Міжнародні організації, такі як ООН, ОБСЄ та Міжнародний комітет Червоного Хреста, виконують критично важливу роль у моніторингу ситуації з правами людини, документуванні порушень і наданні гуманітарної допомоги. Наприклад, ООН проводить регулярні доповіді про стан прав людини в Україні, проте їхній вплив часто обмежений через політичні обставини та обмежений доступ до зони конфлікту. Ці виклики потребують реформування механізмів реагування для підвищення ефективності міжнародної підтримки [3].

В умовах війни спостерігається зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, які потребують термінової допомоги. Міжнародні організації намагаються забезпечити ВПО необхідними ресурсами, проте обмеження в фінансуванні та логістичні труднощі ускладнюють їхню діяльність. Це підкреслює необхідність не лише гуманітарної допомоги, але й стабільних механізмів соціальної підтримки для ВПО [4].

Міжнародний кримінальний суд (МКС) проводить розслідування воєнних злочинів, що є важливим кроком у боротьбі з безкарністю. Однак політичні перешкоди, недостатній доступ до доказів і свідків ускладнюють реалізацію цих розслідувань. Це підкреслює потребу у більшій міжнародній підтримці та співпраці між державами, щоб забезпечити ефективне правосуддя для жертв воєнних злочинів [5].

Аналіз ефективності міжнародних інституцій виявляє їхні недоліки у забезпеченні прав людини під час війни. Систематичні порушення прав цивільних осіб та недостатня реакція міжнародної спільноти вказують на необхідність реформування міжнародних механізмів. Пропонується створення більш гнучких і оперативних структур для швидкого реагування на порушення прав людини, а також зміцнення співпраці між національними урядами та міжнародними організаціями для ефективного захисту прав і свобод цивільного населення [6].

Захист прав людини в умовах війни вимагає комплексного підходу, що включає зміцнення міжнародного права, активізацію роботи міжнародних організацій, підтримку внутрішньо переміщених осіб та притягнення до відповідальності винних у порушеннях. Лише спільними зусиллями міжнародної спільноти можна забезпечити ефективний захист прав і свобод цивільного населення у війні, подолати безкарність за воєнні злочини та сприяти відновленню справедливості.

Використані джерела

1. Моца А., Моца В. Права людини в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи (Naukovi perspektivi)*. 2022. № 5. С. 98–112.
2. Дорошенко В. А. Правові механізми захисту прав людини під час війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 323–326.
3. Петренко І. В. Гуманітарна допомога та захист внутрішньо переміщених осіб: сучасні виклики. *Соціальні дослідження*. 2019. № 3. С. 42–55.
4. Грищенко Т. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Право і суспільство*. 2022. № 4. С. 67–75.
5. Бойко П. А. Міжнародне правосуддя та воєнні злочини. *Право і суспільство*. 2022. № 5. С. 98–112.
6. Коваленко В. Ю. Реформа міжнародного захисту прав людини. *Глобальні виклики*. 2023. № 2. С. 20–33.

Марина НОВОСЕЛЬСЬКА
студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Кузьмін Е. Е.***

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ЧАСТИНА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Екологічна безпека на сучасному етапі розвитку суспільства традиційно вважається не лише питанням національного, але й міжнародного значення, оскільки екологічні катастрофи, які виникають під час збройних конфліктів, як правило несуть не тільки загрозу життю та здоров'ю окремих громадян, але й всьому людству загалом. Так, наприклад, події в Україні, спричинені широкомасштабною збройною агресією, вже продемонстрували чималі загрози довкіллю, включаючи, зокрема забруднення повітря, вод, ґрунтів та руйнування природних ресурсів, що характеризуються наявністю транскордонних наслідків. У зв'язку з цим особливої актуальності сьогодні набуває питання міжнародно-правового захисту екологічної безпеки та забезпечення дотримання екологічних прав громадян в умовах бойових дій.

Слід зазначити, що вплив збройних конфліктів на довкілля розглядається в багатьох міжнародних правових документах, спрямованих на забезпечення екологічної безпеки під час війни. Серед них часто виділяються Стокгольмська декларація (1972 р.), Всесвітня хартія природи (1982 р.) та Декларація Ріо-де-Жанейро з питань сталого розвитку (1992 р.), які проголошують нагальну необхідність захисту природи від руйнівного впливу військових дій. Особлива увага зазвичай відводиться саме Стокгольмській декларації, яка, у свою чергу, підкреслює, що навколишнє середовище повинно бути захищене від будь-яких дій, що можуть призвести до його деградації, а також закликає до запобігання екологічним загрозам, що виникають у результаті використання зброї масового ураження [6].

Важливу роль у регулюванні екологічної безпеки також відіграє і Додатковий протокол I до Женевських конвенцій (1977 р.), який забороняє використання методів ведення війни, що можуть спричинити широкомасштабне, довготривале та серйозне пошкодження природного середовища. Зокрема, Протокол вимагає від сторін збройного конфлікту дотримання обережності під час здійснення військових операцій та закликає до використання методів, які завдають найменшої шкоди довкіллю та здоров'ю цивільного населення [1].

Наслідки агресії для українського довкілля вбачаються нині направду безпрецедентними: руйнування природоохоронних територій, забруднення атмосфери, водних ресурсів та ґрунтів, а також знищення природних екосистем. Примітно, що військові дії безпосередньо торкнулися понад 900 об'єктів природно-заповідного фонду України, що складає близько 30 % його площі [2]. Постраждалі території включають унікальні природні заповідники та заказники, які раніше забезпечували збереження біорізноманіття та слугували важливими екологічними коридорами.

Більш того, унаслідок атак на промислові об'єкти відбулося значне забруднення повітря токсичними речовинами. Обстріли нафтобаз, промислових підприємств та інфраструктурних об'єктів викликають потрапляння у повітря та водойми низку небезпечних хімічних речовин. Крім того, внаслідок окупації Чорнобильської зони відчуження та захоплення Запорізької АЕС, наявно вбачаються порушення радіаційної безпеки, що створюють реальну загрозу глобальної ядерної катастрофи.

Водночас національне законодавство передбачає механізми для захисту довкілля навіть у період збройного конфлікту. Відповідно до Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, командири військових підрозділів зобов'язані враховувати можливі екологічні наслідки своїх дій, зокрема, уникати заподіяння шкоди природним ресурсам і дотримуватись вимог міжнародного гуманітарного права в контексті охорони навколишнього середовища [4]. Крім того, як абсолютно справедливо зазначає К. А. Козмуляк, Стратегія державної екологічної політики України на період до 2030 року підкреслює необхідність доступу

до об'єктів військово-промислового комплексу для здійснення контролю за дотриманням екологічних стандартів, що сприяє збереженню довкілля та мінімізації шкоди від військових дій [3, с. 177].

З метою визначення обсягу шкоди, завданої довкіллю, уряд України ухвалив Постанову Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, яка регламентує напрями фіксації екологічних збитків у різних сферах: від забруднення повітря і вод до втрат у лісовому фонді та на природоохоронних територіях. Завдяки цьому передбачається можливість вимагати компенсації завданої шкоди та притягнення винних до відповідальності [5].

Попри наявність міжнародних правових інструментів, ефективність їхнього застосування залишається зрештою доволі обмеженою. Так, однією з основних проблем станом на зараз за правом вважається недостатність універсальних механізмів притягнення до відповідальності за екологічні злочини. Зокрема, більшість міжнародних угод має обов'язкову силу лише для держав, які ратифікували відповідні договори, що ускладнює притягнення порушників до відповідальності в умовах збройного конфлікту.

Таким чином, потреба у вдосконаленні правових інструментів для захисту довкілля стає все більш затребуваною. Тож доцільною, на нашу думку, вбачається розробка більш чітких механізмів фіксації збитків та їх компенсації, а також впровадження міжнародних санкції за екологічні злочини. Важливим кроком заразом могло б стати також і укладення додаткових міжнародних договорів, які регулювали б захист екологічної безпеки під час збройних конфліктів, зокрема шляхом створення незалежних інституцій для моніторингу екологічних злочинів у зонах військових дій.

Використані джерела

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 08.11.2024).
2. Збережемо природно-заповідний фонд України / Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/220659.html (дата звернення: 08.11.2024).
3. Козмуляк К. А. Правове регулювання охорони довкілля під час збройних конфліктів на прикладі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2022. Т. 1, № 73. С. 174–180.
4. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704–17#Text (дата звернення: 08.11.2024).

5. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 326. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326–2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 08.11.2024).
6. Stockholm Declaration. Adopted by the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 16 June 1972. URL: https://digitallibrary.un.org/record/84660/?ln=en (date of access: 08.11.2024).

Рані ОГЛУ

студентка 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Чувакова Г. М.***

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА НА НАЦІОНАЛЬНУ ПРАВОВУ СИСТЕМА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Міжнародне гуманітарне право (МГП) регулює збройні конфлікти, обмежуючи насильство і захищаючи жертв війни. Його реалізація в Україні є обов'язком держави, що випливає з міжнародних договорів. Основними джерелами МГП є міжнародні договори та звичаї, зокрема чотири Женевські конвенції 1949 року і їх Додаткові протоколи 1977 року. Ці конвенції, ухвалені на конференції за участю понад 60 держав, стали основою МГП і зараз діють у всіх країнах. Вони визначають міжнародні зобов'язання щодо захисту жертв війни та обмеження методів ведення війни. Після конфлікту на сході України були створені нові державні органи та нормативно-правові акти для забезпечення дотримання норм МГП, зокрема Міжвідомча комісія з питань реалізації норм МГП, утворена постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2017 р. № 329 [1].

20 травня 2021 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів» щодо імплементації міжнародного кримінального та гуманітарного права, проте він не був підписаний Президентом. Закон пропонує забезпечення кримінальної відповідальності за міжнародні злочини, вводить принцип універсальної юрисдикції та встановлює особливості відповідальності військових командирів. Також внесено зміни до статей Кримінального кодексу щодо кримінальної відповідальності за агресію та інші злочини. Статті про мародерство та насильство в районі воєнних дій були виключені [2].

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів» № 2689 необхідно підписати Президенту для покращення міжнарод-

ного іміджу України та притягнення злочинців до відповідальності. Після 24 лютого 2022 року збільшилася кількість злочинів проти людяності, але можливості правоохоронців для притягнення винних залишилися незмінними.

15 квітня 2022 року Кабінет Міністрів подав до Парламенту проект Закону № 7290, що дублює положення ухваленого закону, але виключає норми про універсальну юрисдикцію та командну відповідальність. Це компромісне рішення має на меті адаптувати законодавство України до міжнародного права і наблизити країну до ратифікації Римського статуту [3].

Законопроект вносить зміни до Кримінального кодексу для забезпечення кримінального переслідування міжнародних злочинів, таких як геноцид і воєнні злочини. Він також планує доповнити КК новими складами правопорушень, відповідно до статті 8 Римського статуту та Женевських конвенцій. Члени Комітету ВРУ з питань правоохоронної діяльності вважають його прийняття терміновим для приведення законодавства у відповідність до міжнародних норм.

Національна асоціація адвокатів України підтримує запропоновані зміни, але громадянське суспільство виступає проти законопроекту № 7290. Ініціатива Євромайдан SOS, Центр громадянських свобод та інші організації підписали звернення з вимогою до Президента підписати вже ухвалений Закон № 2689 [3].

Текст законопроекту № 7290 відрізняється від № 2689 у критичних аспектах. Надія Волкова зазначає, що проект не передбачає командної відповідальності за воєнні злочини, що є ключовим елементом міжнародного кримінального права. Запропонована стаття 422–2 КК не охоплює відповідальність військових командирів за найтяжчі міжнародні злочини, а лише їх бездіяльність, що обмежує ефективність правосуддя.

Також законопроект не містить положення про універсальну юрисдикцію, що ускладнює притягнення до відповідальності іноземців за злочини, скоєні поза Україною, обмежуючи співпрацю з міжнародним правосуддям. Це не є вичерпним списком недоліків проекту.

1 липня 2022 року Верховна Рада створила Тимчасову спеціальну комісію з питань міжнародного гуманітарного та кримінального права в умовах збройної агресії РФ. Основні завдання комісії включають підготовку проектів законів з імплементації міжнародних норм, дотримання прав осіб у зоні конфлікту та взаємодію з Кабінетом Міністрів і Уповноваженим з прав людини щодо захисту прав громадян у районах бойових дій.

Тимчасова спеціальна комісія Верховної Ради рекомендує ухвалити в першому читанні законопроект № 8268, який створює інституцію Уповноваженого з питань дотримання міжнародного гуманітарного права. Уповноважений, підпорядкований Мінреінтеграції, відповідатиме за моніторинг дотримання міжнародного гуманітарного права державними органами. Законопроект також закріплює статус Комісії з питань застосування норм міжнародного гуманітарного права та передбачає парламентський контроль.

У липні 2023 року в Гаазі розпочав роботу Міжнародний центр з переслідування за злочин агресії проти України (ICPA), який є першим кроком до створення спеціального трибуналу. Українські прокурори працюватимуть разом із представниками інших країн, підтримуючи діяльність центру [5].

Виконавча директорка «Центру громадянських свобод» Олександра Романцева підкреслює важливість створення нового центру для обміну інформацією про злочини агресії, які зафіксовані свідками по всьому світу. Центр має на меті зібрати та систематизувати ці свідчення для подальшого використання у трибуналі. Вона зазначає, що хоча воєнні злочини розслідувалися протягом останніх 70 років, злочини агресії залишаються нерозслідуваними [4].

17 липня 2023 року відзначалося 25-річчя Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС). Україна підписала статут у 2000 році, але не ратифікувала його, хоча це стало міжнародним зобов'язанням після підписання Угоди про асоціацію з ЄС у 2014 році. МКС, що переслідує винних у геноциді та воєнних злочинах, має обмежену участь великих країн, зокрема Росія та США відкликали свої підписи.

МКС відіграє ключову роль у забезпеченні покарання для вищих посадових осіб та встановленні правди про злочини. Україна зверталася до МКС у 2014–2015 роках, визнавши його юрисдикцію. У грудні 2020 року прокурорка МКС визнала наявність підстав для розслідування воєнних злочинів в Україні. Після початку повномасштабного вторгнення 38 країн звернулися до МКС з проханням ініціювати розслідування, що було оголошено прокурором МКС 2 березня 2022 року.

В контексті справи України МКС може розглядати три види правопорушень: депортацію дітей як злочин геноциду, злочини проти людяності та злочини в Криму і на Донбасі до 24 лютого. Україна досі не ратифікувала Римський статут через побоювання, що це може призвести до масових сфальсифікованих заяв від росії. Міністр юстиції Денис Малюська зазначає, що під час війни відкладення ратифікації не є критичним, оскільки держави можуть визнати юрисдикцію суду без ратифікації.

Основні завдання для імплементації включають: підписання Закону України № 2689, внесення змін до Кримінального кодексу, ратифікацію Римського статуту, поширення знань про міжнародне гуманітарне право, а також організацію міжнародного трибуналу для розслідування воєнних злочинів.

Використані джерела

1. Про утворення Міжвідомчої комісії з питань застосування та реалізації норм міжнародного гуманітарного права в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України; Склад колегіального органу, Положення від 26.04.17 р. № 329. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/329–2017-%D0%BF
2. Прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права». URL: https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/208710.html
3. НААУ підтримала проект закону № 7290 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України». URL: https://unba.org.ua/news/7478-naau-pidtrimala-proekt-zakonu-7290-pro-vnesennya-zmin-do-kriminal-nogo-kodeksu-ukraini-ta-kriminal-nogo-procesual-nogo-kodeksu-ukraini.html
4. В Гаазі офіційно розпочав свою роботу Міжнародний центр з переслідування за злочин агресії проти України (ICPA). URL: https://www.gp.gov.ua/ua/posts/v-gaazi-oficiinorozpocav-svoyu-robotu-miznarodnii-centr-z-peresliduvannya-za-zlocin-agresiyi-proti-ukrayini-i
5. Замрига А. В. Застосування міжнародного гуманітарного права в умовах збройної агресії російської федерації проти України. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: Право, публічне управління та адміністрування. 2022. № 6. URL: https://doi.org/10.54929/2786–5746–2022–6–01–04

Андрій ПАЛАМАРЧУК
студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ТА ПІДТРИМЦІ СТАБІЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день міжнародна безпека розглядається як багатоаспектне і складне за своїм змістом явище, що включає джерела небезпеки воєнного і невоєнного характеру. Традиційними джерелами воєнної небезпеки є: прагнення до гегемонії, перевага в стратегічних ядерних озброєннях, експансіонізм, міжнародні конфлікти різного рівня, міжнародний тероризм, глобалізована організована злочинність, контрабанда зброї тощо. Все частіше виникають конфлікти з етнічним та релігійним підґрунтям (Близькосхідний конфлікт, релігійні конфлікти в Європі) або штучно створені, які роздмухуються на політичному ґрунті та провокуються з боку інших держав або «п'ятої колони» в самій державі. Раніше внутрішньо стабільна держава гарантувала своїм громадянам безпеку від зовнішніх загроз, а тепер же міжнародна нестабільність спроможна зруйнувати навіть зовсім неагресивну і внутрішньо стабільну державу. І навпаки: гарантії міжнародної безпеки можуть стати надійним чинником підтримання внутрішньої безпеки держави.

Міжнародні організації відіграють важливу роль у забезпеченні миру та стабільності в конфліктних зонах. Україна, яка постраждала від збройної агресії, потребує підтримки глобальних структур. В умовах сучасного збройного конфлікту діяльність міжнародних інститутів спрямована на підтримку правопорядку, захисту прав людини та надання гуманітарної допомоги. Проте роль кожної організації різна, залежно від її політичного впливу, ресурсів та можливостей.

У своїй роботі я розгляну діяльність чотирьох міжнародних організацій, таких як: Рада Безпеки ООН, Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Європейський Союз та НАТО, проаналізувавши їх діяльність та вплив на забезпечення міжнародної безпеки і підтримки стабільності в Україні.

Міжнародні організації, такі як ООН, ОБСЄ, ЄС та НАТО, відіграють значну роль у підтримці безпеки та стабільності України в умовах збройного конфлікту. Кожна організація має свої особливі підходи, механізми та напрями допомоги.

Рада Безпеки ООН

Рада Безпеки ООН є однією з основних інституцій, що відповідає за підтримку миру. Проте через право вето постійних членів її ефективність у контексті України обмежена, оскільки Росія часто блокує рішення, що можуть допомогти Україні. Водночас, агентства ООН, такі як Управління Верховного комісара з прав людини та Всесвітня продовольча програма, надають гуманітарну допомогу Україні, захищають права біженців і постраждалих у конфлікті.

Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ)

ОБСЄ відіграє важливу роль як нейтральна організація, яка моніторить конфлікт та забезпечує об'єктивність у висвітленні ситуації. Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні здійснює спостереження за дотриманням режиму припинення вогню, документує випадки порушень прав людини та працює над покращенням безпеки в регіоні. Завдяки цьому міжнародна спільнота отримує верифіковані дані про стан на місцях, що важливо для прийняття рішень на вищих рівнях.

Європейський Союз

ЄС забезпечує значну економічну і політичну підтримку України, зокрема через введення санкцій проти Росії та фінансування програм відбудови й реформ. Європейський Союз також підтримує Україну на політичному рівні, сприяючи розвитку антикорупційних інституцій,

реформуванню судової системи та сектору безпеки. ЄС також є важливим партнером у сфері зміцнення енергетичної безпеки України, що посилює незалежність країни.

НАТО

НАТО відіграє одну з ключових ролей у підтримці безпеки України через надання військової допомоги, консультацій та навчання. Альянс надає Україні сучасне обладнання, зброю та розвідувальні дані, що підвищують обороноздатність. Українські військові беруть участь у навчаннях НАТО, завдяки чому покращують свої навички і стають сумісними зі стандартами Альянсу. Попри відсутність членства, Україна є активним партнером НАТО і прагне до тіснішої інтеграції, отримуючи підтримку у реформуванні сектору безпеки й оборони.

Роль міжнародних організацій у підтримці безпеки та стабільності України є неоціненною, проте обмеженою через політичні протиріччя, особливо в рамках Ради Безпеки ООН. Однак загалом міжнародна допомога від ООН, ОБСЄ, ЄС та НАТО сприяє захисту прав людини, модернізації оборонних структур України та стабілізації економіки. Кожна організація робить внесок у зміцнення інституційної спроможності України, підтримку суверенітету та інтеграцію в євроатлантичний простір, створюючи платформу для довготривалої безпеки в регіоні.

Ця підтримка демонструє, що міжнародні організації мають переглянути та адаптувати свої механізми для швидшої і ефективнішої відповіді на сучасні виклики, спрямовані на забезпечення глобального миру.

Використані джерела

1. Іванцик М. Роль міжнародних організацій у системі безпеки країн регіону. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/22764/%99.pdf
2. Роль Ради Безпеки ООН у підтримці міжнародного миру та безпеки в сучасному світі та оцінка її ефективності на прикладі України. URL: https://censs.org/rol-rady-bezpeky-oon-u-pidtrymtsi-mizhnarodnoho-myru-ta-bezpeky-v-suchasnomu-sviti-ta-otsinka-yiyi-efektyvnosti-na-prykladi-ukrayiny/
3. Ткаченко І. В. Релігійні конфлікти в Європі: загроза ісламського екстремізму і ісламізації Європи. URL: https://elibrary.ivinas.gov.ua/284/1/Conflicts-sbirnyk-154–164.pdf

Іоанна ПОВШУК
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Батанова Л. О.***

МІЖНАРОДНИЙ МОРСЬКИЙ КОМІТЕТ (СМІ) ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ МОРСЬКОГО ПРАВА

Міжнародний морський комітет, заснований у 1897 році в Антверпені, Бельгія, відіграє ключову роль у формуванні та уніфікації морського права [1]. Ця неурядова організація об'єднує національні асоціації морського права з більш ніж 50 країн світу та має значний вплив на розвиток міжнародного морського законодавства. Створення СМІ було зумовлено зростаючою потребою в уніфікації морського права через інтенсифікацію міжнародної морської торгівлі, технологічний прогрес у суднобудуванні та різноманітність національних правових систем [2].

Протягом свого існування комітет пройшов кілька етапів розвитку, зосереджуючись на різних аспектах морського права. На початку XX століття організація працювала над розробкою міжнародних конвенцій з питань зіткнення суден, рятування на морі та обмеження відповідальності судновласників. У міжвоєнний період СМІ розширив сферу діяльності на питання перевезення вантажів, іпотеки та морських застав. Після Другої світової війни організація активно співпрацювала з ООН та її спеціалізованими установами [3].

Одним з найважливіших досягнень СМІ є розробка та сприяння прийняттю ключових міжнародних конвенцій. Серед них — Міжнародна конвенція про уніфікацію деяких правил про коносамент (Гаазькі правила) 1924 року, Міжнародна конвенція про обмеження відповідальності власників морських суден 1957 року, Міжнародна конвенція про уніфікацію деяких правил про арешт морських суден 1952 року та Конвенція ООН про морське перевезення вантажів (Гамбурзькі правила) 1978 року [4]. Ці конвенції встановили єдині стандарти для морських перевезень та значно вплинули на регулювання відповідальності судновласників і процедури арешту суден у міжнародному масштабі.

Організація також зробила значний внесок у уніфікацію морського права, розробляючи типові закони, правила та рекомендації. Наприклад, Йорк-Антверпенські правила про загальну аварію, розроблені СМІ, широко застосовуються у міжнародній практиці та включаються у більшість договорів морського перевезення [5]. Ця діяльність сприяє підвищенню правової визначеності у міжнародних морських відносинах, спрощує міжнародну торгівлю та зменшує ризики правових конфліктів.

Вплив СМІ на розвиток національного морського законодавства країн також є значним. Багато держав використовують розроблені СМІ конвенції, типові закони та рекомендації як основу для своїх національних законодавчих актів у сфері морського права. Також надає експертну підтримку національним урядам та законодавчим органам у процесі розробки та вдосконалення морського законодавства, забезпечуючи врахування найкращих світових практик та сучасних тенденцій розвитку морського права [6].

Активно співпрацює з іншими міжнародними організаціями, зокрема з Міжнародною морською організацією (ІМО), Конференцією ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Міжнародною торговою палатою (ІСС), Міжнародною асоціацією класифікаційних товариств (IACS) та Міжнародною федерацією асоціацій експедиторів (FIATA). Ця співпраця дозволяє враховувати різноманітні аспекти морської діяльності при розробці правових норм та забезпечує всебічне врахування інтересів морської індустрії при формуванні міжнародних стандартів [7].

У сучасних умовах морський комітет зосереджується на вирішенні актуальних проблем морської галузі, таких як кібербезпека, правове регулювання автономних суден, захист морського середовища та боротьба зі зміною клімату. Організація продовжує працювати над гармонізацією та розвитком міжнародного морського права, адаптуючись до нових викликів глобалізованої морської індустрії. Завдяки своїй багаторічній історії, експертизі та глобальній мережі фахівців, СМІ залишається впливовим гравцем у формуванні сучасного морського права, сприяючи розвитку міжнародної торгівлі та забезпечуючи ефективне регулювання морських відносин на глобальному рівні.

Використані джерела

1. Кузнецов С. О., Аверочкіна Т. В. Морське право: підручник. Одеса: Фенікс, 2011. 382 с.
2. Шемякін О. М. Міжнародне приватне морське право. Одеса: Латстар, 2000. 272 с.
3. Балобанов О. О. Становлення та розвиток сучасного морського права. Одеса: Астропринт, 2004. 264 с.
4. Додін Є. В., Кузнецов С. О., Аверочкіна Т. В. Міжнародні конвенції та інші документи стосовно міжнародного морського права. Київ: Юридична література, 2011. 352 с.
5. Короткий Т. Р. Міжнародно-правове регулювання морських перевезень вантажів. Одеса: Латстар, 2008. 200 с.
6. Кузнецов С. О. Морське приватне право: навч. посіб. Одеса: Фенікс, 2012. 236 с.
7. Пашковська Л. І. Морське право України: навч. посіб. Київ: Знання, 2010. 315 с.

Ольга ПРУСАК
студентка 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — асистент ***Гребенюк Д. О.***

АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНИХ ЗЛОЧИНІВ У ПРИЗМІ СУЧАСНОСТІ

Від початку повномасштабного вторгнення рф на територію України, що призвело до загибелі десятків тисяч осіб, знищення об'єктів цивільної інфраструктури, історичних пам'яток, незворотних наслідків у вигляді економічної кризи, постає проблема глобального масштабу не лише для України, адже порушується світовий порядок та міжнародна система безпеки в цілому. Тому, в умовах сьогодення для суспільства як ніколи важливе дотримання норм міжнародного гуманітарного права.

У преамбулі Загальної декларації прав людини зазначається, що основою свободи, справедливості та загального миру є визнання гідності, властивій кожній людині, і рівних та невід'ємних її прав [1]. Також варто відзначити, що міжнародно-правовий акт гарантує дотримання прав і свобод людини в окупації, хоч питання його реалізації в умовах сьогодення є досить складним. Історично, переважна роль у веденні бойових дій здебільшого відводилася чоловікам, однак жінки стають особливо вразливими під час збройних конфліктів. Відповідно до частини 2 статті 27 Конвенції про захист цивільного населення під час війни (12 серпня 1949 р.), жінки потребують спеціального захисту від будь-яких посягань на їхню честь, включно із захистом від згвалтування та інших форм приниження їхньої гідності.

Згідно з Римським статутом Міжнародного кримінального суду (МКС), такі дії, як згвалтування, сексуальне рабство, примусова проституція, вагітність, стерилізація, а також інші подібні за ступенем тяжкості форми сексуального насильства, визнаються злочинами проти людяності та воєнними злочинами (ст. 7, п. g; ст. 8 п. xxii) [2]. Так, головна роль у боротьбі у випадках (проти) гендерно зумовлених злочинів відведена Міжнародному кримінальному суду (МКС) (злочини, які включають сексуальне, психологічне та інші форми гендерно зумовленого насильства).

Відповідно до статті про обов'язки і повноваження прокурора в ході розслідування в Римському статуті Офіс прокурора МКС (далі — Офіс) повинен вживати ефективних та належних заходів для розслідування злочинів у контексті сексуального та гендерного насильств. У кінці 2023 року Офіс прокурора Міжнародного кримі-

нального суду опублікував Політику щодо злочинів, які включають сексуальне, репродуктивне та інші форми гендерно зумовленого насильства [3], більш чітку та удосконалену на противагу Політиці щодо сексуальних і гендерно зумовлених злочинів 2014 року, яка постала основою для викликів сьогодення. Проаналізувавши новий документ, можна дійти висновку, що майже всі злочини, що належать до юрисдикції МКС за Римським статутом, можуть включати форми сексуального, репродуктивного чи інших форм гендерно зумовленого насильства, а також про виділення 10 принципів, такі як підхід, орієнтований на постраждалих (Survivor-centred approach), травма-інформований підхід (Trauma-informed approach), інтерсекційна перспектива (Intersectional perspective), гендерна компетентність співробітників (Gender competence), подолання міфів, стереотипів та хибних уявлень щодо цих злочинів (Addressing myths, stereotypes and misconceptions), повна та точна характеристика злочинів (Full and faithful characterisation) та інші для кращого розуміння фактів злочину та подальших практичних аспектів.

За офіційними джерелами, станом на 01.02.2024 з початку повномасштабної військової агресії РФ прокурори зафіксували 270 фактів сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК) [4]. Як зазначає у своїх висновках ACAPS Thematic report Ukraine про те, що війна погіршила питання захисту жінок, особливо в аспекті гендерного насильства (ГН). Гендерне насильство вже було проблемою до лютого 2022 року, але війна загострила певні форми та спричинила інші, такі як сексуальне насильство в умовах конфлікту (СНПК) [5].

Узагальнюючи, варто зазначити, що початок повномасштабного вторгнення рф на територію України безпосередньо вплинув на систему і гарантії безпеки всього світу. Чимало міжнародно-правових актів, які забезпечують права жінок в умовах збройного конфлікту потребують відповідності сьогоденню, для більшої ефективності розслідування злочинів. Тому, такі документи як Політика щодо сексуальних і гендерно зумовлених злочинів 2014 року та Політика щодо злочинів, які включають сексуальне, репродуктивне та інші форми гендерно зумовленого насильства є дуже актуальними.

Використані джерела

1. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 23.10.2024).
2. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17 липня 1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення 23.10.2024).
3. Policy on Gender-Based Crimes (Crimes involving sexual, reproductive and other gender-based violence). December 2023. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2023–12/2023-policy-gender-en-web.pdf
4. The Global Survivors Fund. Стан справ щодо злочинів СНПК станом на 01.02.2024.URL: https://www.globalsurvivorsfund.org/fileadmin/uploads/gsf/Documents/Resources/Reference_documents/20240201_CRSV__1_.pdf
5. Дослідження вразливостей через призму ризиків у сфері захисту. ACAPS Thematic report 1 August 2024. URL: https://www.acaps.org/fileadmin/Data_Product/Additional_resources/20240801_ACAPS_Thematic_report_Ukraine_Vulnerabilities_in_protection_Ukr.pdf

Євген РАЗБІТНОВ
студент 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Мануїлова К. В.***

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ГІБРИДНИХ ВІЙН В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Гібридні війни відносно новий тип збройних конфліктів, кваліфікація яких викликає багато сумнівів та оповита різними проблемами, частіше всього пов'язані з особливостями ведення такого виду війни. Актуальністю теми нашого дослідження є факт того, що все частіше з метою уникнення відповідальності використовуються саме методи гібридної війни.

Перед тим як перейти до основної частини нашого дослідження слід зазначити поняття та ознаки гібридної війни, через те що в міжнародному праві вони не закріплені необхідно звернутися до наукової думки.

«Гібридна війна — війна, основним інструментом якої є створення державою-агресором в державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч та конфліктів з подальшим їх використанням для досягнення політичних цілей агресії, які звичайно досягаються звичайною війною» [1], з можливим використання дипломатичних, інформаційних, економічних та інших методів.

Ознаки:

1. поєднання військових та невійськових засобів (використанням як традиційних військових операцій, так і інформаційних, економічних та дипломатичних методів. Такий підхід дозволяє державі-агресору діяти комплексно, мінімізуючи використання відкритої сили);

2. закритість дій (уникнення визнання своєї приналежності до конфлікту);

3. маніпуляція міжнародним правом (використання невизначеності, прогалин у міжнародному праві, щоб уникати відповідальності за свої дії);

4. створення умов для внутрішньої дестабілізації;

5. відсутність чітких меж між миром і війною.

Аналізуючи проблеми кваліфікації можна виділити декілька: перша проблема це відсутність нормативної регуляції гібридних війн, що призводить до невизначеності кваліфікації в рамках сучасного міжнародного законодавства. Це полягає в неможливості чіткого визначення того, які саме дії підпадають під цей термін, а також які правові механізми мають бути застосовані для захисту держав від таких форм агресії. Така ситуація створює значні правові прогалини, оскільки традиційний збройний конфлікт не охоплює всіх можливих компонентів гібридної війни, зокрема, кібератак, дезінформаційних кампаній.

Наступною проблемою є сам характер гібридних війн. При веденні такого виду конфлікту розмиваються межі між миром та війною, саме з метою ускладнення процесу кваліфікації. Зазвичай гібридна війна починається під виглядом внутрішнього збройного конфлікту, й при цьому справжній агресор підтримує сторону своїх проксі-сил, задля певних цілей, це може бути як повалення влади, так і влаштування хаосу у країні. Яскравим прикладом гібридної війни є збройний конфлікт на Сході України, де Росія утворила «ДНР» та «ЛНР» під виглядом самостійних республік, та здійснювала економічну, ідеологічну, політичну, військову підтримку, в тому числі посилала свої регулярні війська під виглядом добровольців. При цьому на офіційному рівні Росія заявляла що дві псевдореспубліки являються самостійними та утворилися з причин в яких винна Україна, тобто навіть на дипломатичному рівні здійснювалися дії ради того, щоб заподіювати шкоду.

Ще однією проблемою кваліфікації гібридних війн є використання нерегулярних форм збройних сил або військових організацій, які діють під виглядом учасників внутрішнього збройного конфлікту. Це створює додаткові складнощі в питанні визначення сторін конфлікту та їхнього правового статусу. Оскільки такі групи можуть не використовувати розпізнавальні знаки, що є порушенням правил війни, міжнародна спільнота стикається з труднощами в ідентифікації реальних агресорів та їхньої участі у конфлікті. Таким чином, існує проблема встановлення відповідальності за дії, вчинені цими суб'єктами, адже не завжди можна визначити їх приналежність.

На основі проведеного дослідження, можна дійти висновку що для того, щоб ефективно протидіяти такій формі агресії й забезпечити міжнародну безпеку, необхідно вдосконалити чинне міжнародне право. Це включає введення нових норм, які б чітко визначали правовий статус дій у гібридних війнах, ідентифікацію сторін конфлікту, механізми реагування, а також встановлення чітких критеріїв відповідальності. Лише таким чином можна забезпечити належну кваліфікацію збройних конфліктів.

Використані джерела

1. Війна «гібридна». *Політологічний енциклопедичний словник* / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2015. 816 с.
2. Жаровська І. М. Проблеми та недоліки норм міжнародного гуманітарного права. *Herald of Lviv University of Trade and Economics Law sciences*. 2023. № 12. С. 13–17. URL: https://doi.org/10.36477/2616–7611–2022–12–02 (дата звернення: 10.10.2024).
3. Концепція «гібридної» війни та її складові / Center for Security Studies. URL: https://censs.org/concept-of-hybrid-warfare-and-its-components/ (дата звернення: 11.10.2024).
4. Міжнародне гуманітарне право: навчально-методичний посібник / М. В. Грушко, В. В. Музика, Т. С. Федорова, В. В. Владишевська; за ред. О. В. Бігняка. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 136 с.

Олександр РАССКАЗОВ

студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ПРАВО ВЛАСНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Право власності є одним із фундаментальних прав людини, але в умовах воєнного стану, спричиненим втручанням російських військ на територію України, воно може бути обмеженим. Можливість реалізації цього права особами, постраждалими від агресії РФ, породжує закономірні питання щодо основних засобів і механізмів захисту.

Одним із питань є примусове відчуження майна. Хоча в ст. 41 Конституції України зазначається, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, у тій самі статті зазначено, що в умовах воєнного чи надзвичайного стану примусове відчуження об'єктів приватної власності допускається з наступним повним відшкодуванням їх вартості [2].

В умовах воєнного стану примусове відчужування майна здійснюється за рішенням військового командування, погодженим з військовою адміністрацією. У місцевостях, де ведуться бойові дії, примусове відчуження або влучення майна здійснюється за рішенням військо-

вого командування без додаткового погодження, що забезпечує оперативність у реагуванні на нагальні потреби оборони. Захист власності гарантується ст. 1 Протоколу до Конвенції про захист людини і основоположних свобод, яка декларує, що ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше, як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права [3].

Але говорячи про тимчасово окуповані території (далі — ТОТ), на жаль, влада, яка їх контролює, зокрема влада РФ, не передбачає жодні інтереси суспільства або принципи міжнародного права у своїх діях. На ТОТ активно працюють «житлові інспекції», які здійснюють обходи багатоквартирних чи приватних будинків з метою виявлення покинутого житла і надалі відбирання майна у разі відсутності власника та правовстановлювальних документів на майно [3].

Повертаючись до механізмів захисту прав власності, можна виділити два основних механізми. Юрисдикційний механізм передбачає звернення особи до суду або до правоохоронних органів. Відповідно, цей механізм може бути цивільно-правовим або кримінально-правовим. Серед цивільно-правових способів варто виділити: звернення з позовом про витребування майна з чужого незаконного володіння(при умові того, що позивач є виключним власником майна, відповідач є особою, що володіє майном, та річ, що витребується у відповідача є індивідуально визначеною) та, наприклад, звернення із позовом про відшкодування збитків, завданих порушенням прав власника. Серед кримінально-правових способів можна виділити: подання заяви про вчинення кримінального правопорушення до правоохоронних органів ті у разі відкриття кримінального провадження — подання цивільного позову до суду.

Неюрисдикційний або адміністративний спосіб захисту, використовуючи постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна», дозволяє особам отримати кошти з знищене чи пошкоджене майно, подавши заяву через Дію або ЦНАП, надавши визначений пакет документів, до якого відноситься паспорт, документи, що підтверджують право власності та фото знищеного чи пошкодженого об'єкта. Після розгляду цієї заяви Комісією, кошти надійдуть на спеціальний рахунок у банку (картка єВідновлення) [1].

Право власності є і буде завжди вадливим апсектом прав людини. В умовах воєнного стану, держава має право вживати заходів, необхідних для забезпечення обороноздатності країни та захисту населення, але при цьому важливо зберегти баланс між потребами держави і правами громадян.

Використані джерела

1. Захист прав власності під час війни: які механізми працюють? / ЮРЛІГА. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/229695_zakhist-prav-vlasnost-pd-chas-vyni-yak-mekhanzmi-pratsyuyut
2. Право власності під час війни: правове регулювання та обмеження / Barbashyn Law Team. URL:https://barbashyn.law/statti/pravo-vlasnosti-pid-chas-vijny-pravove-regulyuvannya-ta-obmezhennya/
3. Щодо узаконення окупаційною владою нерухомого майна українців на тимчасово окупованих територіях / Омбудсман. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/shchodo-uzakonennya-okupacijnoyu-vladoyu-neruhomogo-majna-ukrayinciv-na-timchasovo-okupovanih-teritoriyah-tot

Софія САМОЙЛЕНКО
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Малєєва (Карпенко) Г. Л.***

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУДНОПЛАВСТВА В УМОВАХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ

Судноплавство є важливою складовою світової економіки, яке забезпечує перевезення товарів та пасажирів через моря та океани. Морські шляхи, що з'єднують континенти та забезпечують понад 80 % світової торгівлі, стають особливо вразливими під час збройних конфліктів, що створює серйозні виклики для міжнародного морського права та практики судноплавства. Однак воєнні конфлікти суттєво загрожують безпеці морських перевезень [1].

Актуальність дослідження правових проблем забезпечення безпеки судноплавства в умовах воєнних конфліктів значно зросла протягом останніх років. Це пов'язано з інтенсифікацією воєнних дій у морських акваторіях, зокрема в Чорному морі, де внаслідок російської агресії проти України виникла безпрецедентна ситуація з безпекою морського судноплавства. Дослідженням цієї проблематики займалися провідні українські науковці, зокрема Є. В. Додін, С. О. Кузнецов, Т. В. Аверочкіна, які зробили значний внесок у розвиток теорії морського права та практичних аспектів забезпечення безпеки судноплавства.

У контексті сучасних воєнних конфліктів особливої уваги заслуговує аналіз правових механізмів захисту торговельного судноплавства. Міжнародна морська організація (ІМО) визначає ряд ключових проблем, що потребують негайного вирішення. Серед них — забезпечен-

ня безпечного проходу суден через зони воєнних конфліктів, захист екіпажів та вантажів, а також запобігання екологічним катастрофам, що можуть виникнути внаслідок воєнних дій на морі [2]. Важливим аспектом проблеми є правове регулювання діяльності військово-морських сил у районах інтенсивного торговельного судноплавства. Згідно з Конвенцією ООН з морського права 1982 року, всі держави зобов'язані забезпечувати безпеку міжнародного судноплавства та запобігати будь-яким діям, що можуть становити загрозу для мирного проходу суден. Однак, як показує практика, під час воєнних конфліктів ці положення часто порушуються, створюючи серйозні ризики для міжнародної морської торгівлі [3].

В умовах сучасних військових конфліктів важливо проаналізувати правові механізми захисту торговельного судноплавства. Згідно з Міжнародною конвенцією про охорону людського життя на морі 1974 року (SOLAS-74), забезпечення безпеки судноплавства охоплює низку заходів, спрямованих на безпечну експлуатацію суден, захист людських життів на морі та запобігання забрудненню морських вод [4].

Окремого розгляду потребує питання правового статусу торговельних суден у зонах військових конфліктів. Міжнародне право передбачає особливий захист для цивільних суден, проте механізми реалізації цього захисту часто виявляються недостатньо ефективними. Це підтверджується численними інцидентами, що сталися в різних регіонах світу, де воєнні дії призвели до пошкодження або знищення торговельних суден.

Сучасні виклики безпеці судноплавства вимагають розробки нових правових механізмів та вдосконалення існуючих. Міжнародна спільнота активно працює над створенням ефективної системи раннього попередження про загрози для судноплавства та координації дій у надзвичайних ситуаціях. Важливу роль у цьому процесі відіграє Міжнародне морське бюро (IMB), яке здійснює моніторинг ситуації та надає рекомендації щодо безпечних маршрутів судноплавства.

Аналіз сучасної практики забезпечення безпеки судноплавства в умовах воєнних конфліктів свідчить про необхідність комплексного підходу до вирішення існуючих проблем. Такий підхід повинен включати як удосконалення міжнародно-правової бази, так і розвиток практичних механізмів захисту судноплавства, включаючи використання новітніх технологій моніторингу та контролю за ситуацією на морі.

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок про необхідність посилення міжнародного співробітництва у сфері забезпечення безпеки судноплавства в умовах військових конфліктів. Це передбачає розробку нових міжнародних угод, вдосконалення механізмів координації дій різних держав та міжнародних організацій, а також створення ефективної системи попередження та реагування на загрози безпеці судноплавства. Важливим напрямком подальшого розвитку правового забезпечення безпеки судноплавства є вдосконалення національного законодавства держав відповідно до сучасних викликів та загроз.

Використані джерела

1. Морська безпека та захищеність: правові наслідки сучасних конфліктів / ред. Н. Клейн. Oxford University Press, 2023.
2. Міжнародна морська організація. Керівництво з морської безпеки в зонах конфліктів. Лондон: IMO Publishing, 2023.
3. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року та Угоди про імплементацію Частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року: Закон України від 03.06.1999 № 728-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728–14#Text (дата звернення: 27.10.2024).
4. Міжнародна конвенція з охорони людського життя на морі 1974 р. (СОЛАС-74) (SOLAS) від 01.11.1974: станом на 12 груд. 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_251#Text (дата звернення: 27.10.2024).

Дар'я СЕНЬ
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Цибульська О. Ю.***

ЗАХИСТ ДІТЕЙ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Збройні конфлікти є однією з найгостріших проблем сучасного світу, адже вони несуть серйозні загрози життю та здоров'ю людини, їх наслідки відчувають різні верстви населення, зокрема діти. З причини чого, захист дітей під час війни став одним з ключових питань у міжнародному праві, що регулюються рядом конвенцій, спрямованих на захист дітей під час збройних конфліктів.

Проблема застосування сили в міжнародному праві тісно пов'язана з питанням захисту цивільного населення. Згідно Конвенції ООН про права дитини 1989 р. «дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосованим до даної особи, вона не досягає повноліття раніше» [7]. Конвенція ООН

про права дитини 1989 р. є ключовим документом у сфері захисту прав дітей на міжнародному рівні. Вона гарантує право дітей на захист від насильства, експлуатації та жорстокого поводження. Визначне значення має ст. 38 Конвенції ООН про права дитини, яка визначає: «держави-учасниці збройних конфліктів зобов'язані вживати всі можливі заходи, щоб діти, які не досягли 15 років, не брали участі у воєнних діях» [7].

Міжнародне гуманітарне право передбачає захист цивільного населення, включаючи дітей, під час збройних конфліктів. IV Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни та Додаткові протоколи до Женевської конвенції, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів є основою міжнародного гуманітарного права. Відповідно до IV Женевської конвенції 1949 р. про захист цивільного населення визнають дітей як осіб, які «потребують особливого захисту, та передбачають спеціальні заходи, спрямовані на запобігання їх участі у воєнних діях і забезпечення їхніх прав на гуманітарну допомогу» [1]. Як заначено у Додатковому протоколі I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів 1977 р. «діти, які не досягли 15-річного віку та не беруть безпосередню участь у воєнних діях, потрапляючи під владу супротивної сторони, продовжують користуватися особливим захистом, що надається цією статтею, незалежно від того, є вони військовополоненими чи ні» [2]. У Додатковому Протоколі II до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру 1977 р. не змінилася умова щодо заборони брати участь дітям до 15 років у воєнних діях [3].

Особливо важливим є Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25.05.2000 року), забороняє вербування дітей у конфліктах до 18 років. Цей протокол підвищив вікову межу для обов'язкового залучення до збройних формувань і зобов'язує держави вжити заходів для запобігання будь-яким формам залучення дітей до війни [6].

Захист дітей у збройних конфліктах регулюється через комплекс нормативно-правових актів, які мають на меті забезпечити безпеку дітей та захистити їхні права. Основними документами, які регламентують питання захисту прав дітей, є :

– Загальна декларація прав дитини 1959 р.;

– Загальна декларація прав людини 1948 р.;

– Європейська конвенція з прав людини 1950 р.;

– Декларація про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів 1974 р.;

– Конвенція ООН про права дитини 1989 р.;

– Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини, щодо участі дітей у збройних конфліктах 2000 р.

Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС), прийнятий у 1998 р., є ключовим інструментом у боротьбі з воєнними злочинами, включаючи злочини проти дітей. Він передбачає, що «вербування дітей віком до 15 років у збройні сили або їх використання у воєнних діях є воєнним злочином. Особи, які вчиняють такі злочини, можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності» [8]. Це положення має особливе значення в контексті збройних конфліктів, таких як збройний конфлікт міжнародного формату в Державі, де зафіксовано численні випадки незаконної депортації дітей та їх примусового залучення до воєнних дій.

Міжнародні механізми захисту прав дитини — це спеціалізовані міжнародні інструменти, організації та установи, які безпосередньо займаються захистом прав людини. Діти, які змушені залишити свої домівки через збройні конфлікти, стикаються з численними труднощами, такими як відсутність доступу до освіти, медичного обслуговування та безпеки. Міжнародні організації, такі як Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ) та ЮНІСЕФ, намагаються надати допомогу таким дітям. Вони забезпечують їх житлом, харчуванням, медичною допомогою та психологічною підтримкою, допомагають дітям подолати наслідки війни. Окрім допомоги постраждалим також проводиться моніторинг, щодо дотримання норм міжнародного гуманітарного права, наприклад Міжнародний комітет Червоного Хреста регулярно інспектує зони конфліктів і надає звіти про стан дотримання норм щодо захисту дітей [9]. Але і цього може бути недостатньо, через складність моніторингу окупованих територій, та страх людей надавати певну інформацію.

Незважаючи на те, що достатня кількість конвенцій регулюють захист дітей, все одно деякі країни не дотримуються обов'язку щодо захисту дітей та незалучення їх у воєнні дії. Так Резолюцією Ради Безпеки ООН № 1261 1999 р. було визначено 6 видів тяжких злочинів, які вчиняються проти дітей під час збройних конфліктів: вбивство та тяжкі тілесні ушкодження дітей; вербування або використання дітей для бойових завдань; сексуальне насильство щодо дітей; викрадення дітей; використання шкіл та лікарень як воєнних об'єктів; відмова у створенні гуманітарного коридору для дітей. Важливою проблемою є те що в системі захисту прав дітей прийнятий механізм, який дозволяє фіксувати порушення та встановлювати винних осіб, але не дозволяє належним чином запобігати їх вчиненню. З 2014 року РФ здійснила численні воєнні злочини проти Держави, включаючи незаконні тортури дітей. Що є прямим порушенням ст. 3 IV Женевської

конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 р., яка забороняє насилля над життям й особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури [1]. Крім того, був запроваджений спрощений порядок усиновлення депортованих дітей, 95 % з яких мають біологічних батьків і тому не є сиротами [9]. Це є грубим порушенням статей 8 і 9 Конвенції ООН про права дитини 1989 р., які гарантують дітям право на збереження своєї ідентичності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки, а також забороняють незаконне розлучення з батьками [7]. Починаючи з 2014 року, діти не лише стали свідками війни, руйнувань та смертей, але й зазнали серйозних психологічних та фізичних травм. Багатьох дітей було втягнуто до участі в бойових діях, деякі зазнали фізичного та сексуального насильства. Загалом, за 3 роки збройного конфлікту росії проти Держави тільки офіційно зареєстровано 13 випадків сексуального насильства, що є порушенням міжнародного права [9].

Підсумовуючи вище зазначене, захист дітей у зв'язку зі збройними конфліктами є одним із найбільш важливих аспектів міжнародного права. Проте незважаючи на велику кількість правових регулювань щодо захисту дітей, деякі проблеми залишаються реальними та не усунутими. Я вважаю, що у майбутньому міжнародна спільнота повинна: по-перше запобігти порушення захисту прав дітей та підвищити відповідальність для сторін; по-друге підвищити ефективність виконання вже існуючих правових норм. Водночас необхідно інвестувати в програми реабілітації та реінтеграції дітей, які постраждали від війни, щоб забезпечити їм належну підтримку і можливість повернутися до мирного життя.

Використані джерела

1. IV Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_154
2. Додатковий протокол до Женевської конвенції 12.08.1949, захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_199
3. Додатковий протокол до Женевської конвенції 12.08.1949, що стосується захисту жертв збройних конфліктів не міжнародного характеру (Протокол II) 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_200
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) 01.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004
5. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25.10.1980. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_188
6. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25.05.2000). URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1845–15

7. Конвенція про права дитини Генеральної Асамблеї ООН 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
8. Римський статут Міжнародного кримінального суду (1998). URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_588
9. Сірант М. М. Механізми міжнародного права щодо захисту прав дитини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2015. № 824. С. 164–168

Каріна СІНЬКО

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Рязанов М. Ю.***

СУЧАСНІ ФОРМИ ПРАВЛІННЯ, ТЕОРЕТИЧНИЙ ПОГЛЯД

Актуальність теми «сучасні форми правління» зумовлена кількома ключовими факторами. По-перше, глобалізація створює потребу в нових моделях управління, здатних ефективно функціонувати в умовах міжнародної співпраці. По-друге, політичні трансформації у багатьох країнах підкреслюють необхідність аналізу форм правління для прогнозування змін у політичному ландшафті. Соціальні зміни та технологічний розвиток впливають на структуру влади, вимагаючи адаптації прогресивних моделей управління до нових умов. Вивчення форм правління також є важливим для захисту прав людини та відстеження тенденцій зміни демократичних процесів. Таким чином, дослідження сучасних форм правління є важливим для розуміння політичних процесів і розробки ефективних управлінських стратегій для майбутнього.

Важливість правильного визначення змісту поняття форми правління полягає в тому, що воно має відображати не лише бажаний стан, на який мають бути спрямовані зусилля інституційної системи, а насамперед фактичний стан, в якому досягаються цілі стратегічного розвитку держави та реалізуються завдання її функціонування. Правильне розуміння цілей держави на конкретному етапі її історичного розвитку вимагає коректного визначення її понять, складових та взаємозв'язків між ними [5].

Форма правління визначається як інституційна система влади, закріплена в конституції та інститутах. Її зміст визначається правовим статусом вищого органу державної влади. Системна спроможність держави і суспільства виявляти загрози і небезпеки, ідентифікувати вразливості, оцінювати рівень їх потенційної небезпеки, запобігати

або мінімізувати їх негативні наслідки, ефективно реагувати на всі види загроз, надзвичайних ситуацій і криз, включаючи, але не обмежуючись, гібридними загрозами, а також швидко і повноцінно відновлюватися після них [3].

За формою правління усі держави поділяються на:

– монархії (глава держави не притягується до юридичної відповідальності);

– республіки (главу держави можна притягти до юридичної відповідальності в результаті процедури імпічменту) [3].

Можна спостерігати певні «відхилення» від цієї традиційної класифікації. Це пов'язано з тим, що Е. Григоніс класифікує республіки на єдиновладні (ідеократичні й неідеократичні) та засновані на поділі влади, а Р. Мухаєв поділяє форми правління на «чисті», класичні (монархія, республіка) та нетипові (змішані — дуалістична монархія, президентсько-парламентська республіка; гібридні — монархічна республіка, республіканська монархія) [3].

Монархія — форма державного правління, за якою державна влада належить повністю або частково одній особі — монарху, і передається як спадщина серед представників правлячої династії або формується якимось іншим шляхом.

Монархії поділяються на обмежені (форма правління, де влада монарха тією чи іншою мірою обмежується повноваженнями певних державних органів) та необмежені (монархії, за якими влада монарха ніким і нічим не обмежена. Інакше кажучи, у країні не існує ні органів, ні законів, що могли б якоюсь мірою змінити або відмінити волю монарха).

Республіка — це форма правління, відповідно до якої вища влада належить виборному органу — парламенту.

Залежно від особливостей повноважень глави держави та їх співвідношення із повноваженнями парламенту республіки поділяються на парламентські (характеризується верховенством влади парламенту; підзвітністю йому уряду; наявністю посади прем'єр-міністра, якого призначає парламент; обов'язком президента (у разі існування в державі такої посади) діяти лише за згодою уряду; затвердженням парламентом нормативних актів президента (Італія, Греція, Індія, Чехія, Угорщина, ФРН), президентські (характеризується наявністю глави держави — президента, який може поєднувати повноваження глави держави та уряду) та змішані (характеризується тим, що глава держави (президент) пропонує склад уряду, яку належить обов'язково затвердити парламенту) [4].

В. Сухонос бере за основу такий критерій, як спосіб формування установ виконавчої влади і класифікує сучасні форми державного правління на такі основні типи: монократична (абсолютна монархія

і президентська республіка) та колегіально-представницька (парламентська монархія та парламентська республіка).

Протилежної точки зору дотримується Г. Чапала і вбачає основні відмінності президентської республіки від парламентської в «способі політичної відповідальності уряду» (кабінету міністрів).

Підводячи підсумки проведеного дослідження, ми дійшли висновку, що у сучасному світі форми правління, такі як монархії та республіки, представлені в різних варіаціях, що відображає їх складність та гнучкість. Класифікація цих форм за різними критеріями підкреслює важливість адаптації політичної системи до нових викликів. Ефективність держави залежить від її здатності адаптуватися до змін, які дуже важливі для демократичного розвитку суспільства та забезпечення стабільності.

Використані джерела

1. Сухонос В. Форма правління: термінологія, класифікація, характеристика (проблеми постіндустріальної епохи). *Держава і право*: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. Вип. 21. С. 57–63.
2. Чапала Г. В. Парламентсько-президентська форма правління: загальні риси й особливості. *Українська державність: становлення, досвід, проблеми*. Х., 2001. С. 63
3. Бостан С. К. Класифікація сучасних форм державного правління. *Держава і регіони*: Науково-виробничий журнал. Серія: Право. 2010. № 1. С. 29–33. URL:https://eir.zp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dee3b6b0–924f-47ce-9562–47fe4659ea91/content
4. Лекція «Форма правління та її види». URL: https://studies.in.ua/teorija-derzhavy-ta-prava-lekcii/4361-forma-pravlnnya-ta-yiyi-vidi.html
5. Сівак В. М. Сучасний зміст поняття форма права. *Держава та регіони* Серія: Право. 2023. № 4 (82). С. 319–324 URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2023/52.pdf

Катерина СКОРОХОД
студентка 1 курсу магістратури факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — д. ю. н., професор ***Мельничук О. С.***

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДЕРЖАВАХ МУСУЛЬМАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'Ї

Наразі досі є актуальною проблема захисту прав людини в країнах, де традиційні або релігійні норми можуть суперечити міжнародним стандартам прав людини, що потребує уваги міжнародної спільноти і розгалуженої системи регулювання і контролю дотримання міжнародних угод і домовленостей в сфері прав людини. Головну роль в реалізації таких цілей в ісламських державах відіграють Організація ісламського співробітництва (ОІС) та Ліга арабських держав.

Організація ісламського співробітництва була створена в вересні 1969 року з метою сприяння ісламській солідарності в соціальній, економічній і політичній сферах, боротьби з колоніалізмом, неоколоніалізмом та расизмом, а також підтримки Організації визволення Палестини. ОІС є найбільшою і найбільш впливовою офіційною урядовою ісламською міжнародною організацією. Ст. 15 Статуту ОІС передбачає створення Незалежної постійної комісії з прав людини. Незалежна постійна комісія з прав людини забезпечує цивільні, політичні, соціальні та економічні права, закріплені в пактах і деклараціях Організації, а також в загальновизнаних документах з прав людини, відповідно «до ісламських цінностей». Формулювання «до ісламських цінностей» є певним застереженням, тобто, не всі права передбачені в Загальній декларації можливо реалізувати в ісламських реаліях, а лише ті, які відповідають в першу чергу положенням Корану та Сунни (як, наприклад, право на свободу релігійної думки, оскільки мусульманин не може відступити від власної релігії) [1, с. 42].

Каїрська декларація прав людини в ісламі є однією з ключових правових основ роботи Комісії. Цей документ відображає підхід до прав людини, що ґрунтується на ісламській теології та орієнтований на ісламські принципи. Він також проголошує «верховенство релігійної доктрини над правовими законами» [2].

Другим важливим правовим утворенням для захисту прав людини в мусульманських країнах є Ліга арабських держав (ЛАД). На Багдадській конференції з прав людини 1949 року було ухвалено ряд рекомендацій для країн-учасниць ЛАД, зокрема щодо розробки проекту міжарабської міжурядової угоди з прав людини. Після тривалих обговорень був розроблений проект «Арабської хартії прав людини»,

який був прийнятий у 1994 році, але так і не набрав законної сили. В цьому документі помітний вплив ісламських принципів, зокрема відсутність згадки про свободу вибору релігії, у т.ч. про право на зміну віри, що іде в розріз з ісламськими засадами. Не згадується також про заборону наявної в арабських країнах полігамії, яка є однією з форм дискримінації по відношенню до жінок. У ній не містилось заборони на жорстоке і нелюдське покарання [3, с. 105].

Але згодом було прийнято оновлену, модернізовану та покращену версію вищезгаданого акту — Арабську хартію прав людини 2004 р., положення якої охоплюють особисті права людини, зобов'язання держав-учасниць, механізм контролю і систему звітів держав, прикінцеві положення, що стосуються ратифікації та набуття чинності Хартією.

вона спрямована на те, щоб привернути увагу арабських держав до прав людини, а також закріпити принцип універсальності, неподільності, взаємозалежності та взаємопов'язаності прав людини. У Хартії встановлено право кожної людини на життя, свободу та особисту недоторканність, а також рівність усіх перед судом. Водночас чітко зазначено, що смертний вирок не може бути винесений за політичні злочини. Стаття 43 Хартії визначає, що її положення не можуть трактуватися таким чином, що обмежують права і свободи, які захищаються національним законодавством країн-учасниць, а також ратифіковані державами міжнародні угоди, включаючи права жінок, дітей та осіб, що належать до меншин [4].

Після набуття чинності Арабською хартією прав людини у 2004 році розпочався процес створення Арабського комітету з прав людини. До функцій цього органу відносились: моніторинг дотримання прав людини, тлумачення положень Хартії, підготовка щорічних звітів для Ліги арабських держав, запит інформації від її органів та інституцій, а також аналіз доповідей держав-учасниць, які ратифікували Хартію, і зобов'язані були звітувати щодо вимогам Хартії.

Загалом, зрозуміло, що конфлікт між загальноприйнятою доктриною прав людини та ісламською релігією існує. І хоча держави, в яких сповідується іслам є зазвичай теоцентричними, доходимо висновку, що ідея універсалізації прав людини у країнах ісламської правової сім'ї поступово реалізується. Крім того, діяльність Ліги арабських держав спрямована на консолідацію ісламських цінностей з міжнародними стандартами прав людини. Разом з тим вона продовжує відігравати важливу роль у просуванні й захисті прав людини в арабському світі, реалізуючи універсальні і регіональні ісламські принципи. Саме тому Арабська хартія прав людини є тією міжнародною угодою, що має надзвичайне значення для розв'язання проблем захисту прав людини на регіональному рівні в державах мусульманської правової сім'ї.

Використані джерела

1. Шарович Д. Я., Маринів І. І. Загальний огляд концепції прав людини в мусульманському світі. *Право та інновації*. 2021. № 2 (34). С. 36–51
2. Cairo Declaration on Human Rights in Islam. URL: https://web.archive.org/web/20150225121622/http://www.arabhumanrights.org/publications/regional/islamic/cairo-declaration-islam-93e.pdf
3. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини. Київ: ФОП Голембовська О. О. 168 с.
4. Arab Charter on Human Rights. URL: https://www1.umn.edu/humanrts/instree/loas2005.html

Артем СПРИНЧУК, Вікторія ПЕТРИК
студенти 1 курсу магістратури факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – д. ю. н., професор ***Мельничук О. С.***

СВІТСЬКІ ТА РЕЛІГІЙНІ СУДИ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ ІЗРАЇЛЮ: ПРОБЛЕМАТИКА ВЗАЄМОДІЇ

Судова система Ізраїлю має особливу структуру, яка включає як світські, так і релігійні суди. Ця двоїстість відображає складну природу ізраїльського суспільства, яке складається з різних етнічних, релігійних та культурних груп. Світські суди зазвичай регулюють більшість правових питань, тоді як релігійні суди мають юрисдикцію в питаннях, що стосуються особистого статусу, таких як шлюб, розлучення та спадкування. У цьому контексті важливо дослідити, як ці дві системи взаємодіють, а також які проблеми виникають у результаті їх паралельного існування.

Світські суди в Ізраїлі поділяються на три основні рівні [1]: магістратські, окружні та Верховний суд — найвища судова інстанція в країні, яка здійснює нагляд за дотриманням законності, захистом прав людини та свобод, а також розглядає апеляції на рішення нижчих судів.

Світські суди базуються на загальному праві та законодавстві Ізраїлю, яке формується парламентом і судовою практикою. Вони керуються принципами правової держави і забезпечують рівність перед законом для всіх громадян.

Релігійні суди в Ізраїлі виконують важливу роль у регулюванні особистих і сімейних відносин, особливо серед релігійних спільнот. Також вони мають юрисдикцію над питаннями, що стосуються особистого статусу, і їх рішення мають юридичну силу, проте вони обмежені в розгляді справ, які не пов'язані з особистим статусом.

Взаємодія між світськими та релігійними судами в Ізраїлі є складною та багатогранною. По-перше, рішення релігійних судів можуть бути оскаржені у світських судах, особливо якщо є питання щодо їхньої законності або справедливості. Це створює певну напругу між двома системами, оскільки світські суди іноді можуть мати іншу точку зору на правомірність рішень релігійних судів.

По-друге, ізраїльське законодавство забезпечує певний рівень координації між цими двома системами. Наприклад, для легалізації шлюбу, укладеного в релігійному суді, потрібно отримати підтвердження в світському суді. Це демонструє важливість співпраці між світською та релігійною юрисдикцією в регулюванні особистих статусів.

Незважаючи на наявність певної інтеграції, існує кілька проблем, з якими стикається судова система Ізраїлю [2], — часто виникають ситуації, коли світські та релігійні суди приймають різні рішення щодо одних і тих же справ, що створює юридичну невизначеність і суперечності; релігійні суди, зокрема в питаннях шлюбу та розлучення, часто піддаються критиці за дискримінацію щодо жінок і меншин [3]; релігійні суди стикаються з викликами, пов'язаними з адаптацією традиційного права до сучасних умов і вимог суспільства.

Отже, судова система Ізраїлю є унікальною комбінацією світських і релігійних судів, які співіснують і взаємодіють, регулюючи різноманітні правові питання. Попри наявність певної інтеграції, між цими системами існують виклики, пов'язані з юрисдикційними конфліктами, питаннями дискримінації та адаптації до сучасності. Успішне вирішення цих проблем вимагатиме комплексного підходу та діалогу між різними правовими системами, а також готовності суспільства до змін. Світські та релігійні суди повинні знайти спільну мову для забезпечення справедливості та рівності для всіх громадян Ізраїлю, незалежно від їхньої релігійної чи етнічної приналежності.

Використані джерела

1. Лук'янов Д. В. Джерела іудейського права та сучасне право Ізраїлю. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3. С. 56–63.
2. Основні правові системи світу: навчальний посібник / В. Д. Гапотій, О. Л. Жильцов, Г. І. Воржевітіна. Мелітополь: ФОП Однорог Т. В., 2019. 279 с.
3. Пасічник І. О., Тагієв А. С. Співвідношення правової системи сучасного Ізраїлю та іудейського права. Єврейське право та ізраїльське правосуддя. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 57–59.

Сергій СТЕПАШКІН
студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ЗАСТОСУВАННЯ ПВК ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ, ЇХ СТАТУС ТА ВПЛИВ НА МІЖНАРОДНУ БЕЗПЕКУ

Приватні військові компанії (ПВК) стали одними з основних факторів вирішення кризових ситуацій у нестабільних регіонах. Їх швидка дія та цільова диференціація функцій дозволяє успішно виконувати поставлені задачі. Проте масштабне застосування цих компаній зумовлює актуальність цієї теми, що полягає в актуалізації регулювання їх діяльності, міжнародно-правовий статус цих організацій, усвідомлення наслідків їх діяльності та майбутній розвиток.

Фундаментальних та комплексних досліджень на цю тему на даний момент замало. Існує «Документ Монтре» рекомендаційного характеру, окрім нього існують погляди українських дослідників О. О. Скрильника, В. М. Александрова, а за кордоном — К. Дебора, Д. Річмонд-Барак, Ш. Макфейн й інших дослідників [2, с. 91].

Єдиного визначення ПВК на даний момент не існує. Проте, базуючись на діяльності цих організацій, можна створити визначення. ПВК — це комерційне підприємство, що надає спеціалізовані послуги у охороні певних осіб та об'єктів, наданні послуг військових перекладачів, тренуванні підрозділів, здійсненні розвідки, створенні планів ведення бойових дій, лгістиці та участі в бойових діях.

Історія цих організацій, на думку американських вчених, почалась під час війни за незалежність британських колоній наприкінці XVIII століття [2, с. 89]. А розквіт ПВК припав на кінець XX та початок XXI століть. Їхня діяльність була помітна під час конфліктів в Афганістані, Сирії, Іраку, Анголі тощо. Зазвичай приватні військові компанії створюються та комплектуються колишніми військовослужбовцями, що мають досвід строкової служби та досвід, здобутий під час бойових дій, що забезпечує їх професійність.

Правова невизначеність ПВК дозволяє державам провадити свої геополітичні інтереси, уникаючи обмежень дійсних на даний момент міжнародно-правових договорів. Приватність забезпечує пряму непричетність держав до діяльності компаній. Їх діяльність високо цінується й відповідно має відповідну грошову винагороду. Ці компанії мають у своєму арсеналі як стрілецьку зброю, так і бронетехніку. Отримують контракти як державні, так і приватні від нафтовидобувних організацій, страхових компаній тощо.

ПВК мають певні негативні властивості, які перешкоджають міжнародному врегулюванню конфліктів та сприяють ескалації конфліктів:

• **Дестабілізація регіонів.** Найбільш помітно в Африці, що є досить нестабільним регіоном. На її території діють ПВК, що є полярними до міжнародних центрів сил: російські та європейські, американські. Обидва блоки діють в першу чергу задля встановлення лояльного ставлення до себе від сторони замовника й не обмежуються гуманними діями, не зважають на ставлення цивільного населення до їх дій та потенційні наслідки діяльності, що можна спостерігати в Судані, Сирії, Анголі.

• **Контрабанда.** Зважаючи на пряму непідконтрольність жодному з суб'єктів міжнародного права в ПВК існують можливості існування й продукування незаконної комерційної діяльності, що полягає в контрабанді зброї, інших товарів із великою доданою вартістю чи ресурсів із стратегічним значенням. Спостерігати ці дії можна у діях злочинної організації «ПВК Вагнера» у Судані [1], чи продаж автоматів Калашникова «Blackwater».

• **Вбивство цивільного населення та катування.** Діяльність ПВК складно контролювати задля дотримання всіх норм міжнародного права. Контингент організацій теж не гарантує дотримання усіх прав та конвенцій. Певні ПВК заплямували свою репутацію вбивствами мирного населення, як «Blackwater» [5], «Вагнер» [3]. Звісно існують й інші компанії, проте ці організації є найбільш показовими для висвітлення ситуації.

Позитивними наслідками діяльності ПВК є:

• **Відсутність соціальної та громадської нестабільності.** У будь-яких конфліктах, де беруть участь військові формування будь-якої країни, присутній фактор схвалення чи занепокоєння діяльністю держави та втрати особового складу, як наслідок цілеспрямованої політики держави. А учасники ПВК не вважаються громадською думкою настільки важливим фактором, аби звертати на їх втрати увагу. Якщо громадянське суспільство США протестувало проти продовження війни у В'єтнамі, через загибель громадян США в збройних силах, то втрати ПВК не є відомими суспільству в повній мірі, за них не має нести відповідальність будь-яка з державних організацій.

• **Встановлення безпеки.** Окрім участі у військових конфліктах, приватні компанії провадять послуги з захисту осіб, компаній чи певних об'єктів. Ці послуги задовольняють потреби в постійній торгівлі, стабілізації внутрішньополітичної ситуації держав через збереження життя ключових осіб регіону. ПВК також протидіють піратству.

Окрім міжнародного неоднозначного досвіду, існує досвід України. Важливим прикладом є діяльність організації «Тамплієр», що за-

ймалась тренування й тактичною підготовкою кадрів, збиранням та аналізом розвідувальних даних, навчанням тактичної медицини. Ще варто зазначити про участь російських ПВК у російській агресії від 2014 року. Групи «Вагнер», «Єнот», «Весна (Карпати)» брали участь в окупації АР Крим, бойових діях на території Луганської та Донецької областей, створенні сепаратистських утворень ДНР, ЛНР, диверсіях у тилу ЗСУ. Ці організації не можна в повній мірі вважати саме ПВК, бо вони складаються з кадрових військових росії, підпорядковуються державним органам країни-агресора [4, с. 60].

Підсумовуючи викладений матеріал варто зазначити, що, незважаючи на наявність багатьох фактів та приводів до реагування на діяльність ПВК, міжнародна спільнота ще не створила необхідні загальнообов'язкові положення щодо статусу цих організацій. Необхідний нагляд за діяльністю цих компаній з боку ООН, Інтерполу, внутрішні обмеження в законодавстві держав про діяльність ПВК задля дотримання прав та свобод людини, унеможливлення їх порушення, а також дотримання міжнародних договорів й деескалації існуючих конфліктів.

Використані джерела

1. Дем'янчук О. У Судані росіянина, який працював з ПВК Вагнер, звинуватили у контрабанді. URL: https://ua.korrespondent.net/world/4580845-u-sudani-rosiianyna-yakyi-pratsuivav-z-pvk-vahner-zvynuvatyly-u-kontrabandi
2. Мудрик К. Приватні військові компанії: історичні і правові аспекти функціонування URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/19271/1/88–92.pdf
3. Найманці ПВК «Вагнер» дали свідчення про воєнні злочини. URL: https://mil.in.ua/uk/news/najmantsi-pvk-vagner-daly-svidchennya-pro-voyenni-zlochyny/
4. Роль приватних військових компаній під час російсько-української гібридної війни 2014–2021 років. URL: http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/33/10.pdf
5. Ex-Blackwater president indicted on firearms charges. URL: http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/8626585.stm

Ольга СУТАКОВА
студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Батан Ю. Д.***

ПРИМУСОВЕ НАСАДЖЕННЯ ГРОМАДЯНСТВА ЯК ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Тема примусового насадження громадянства є надзвичайно складною та багатоаспектною проблемою у сучасному міжнародному праві, яка безпосередньо торкається фундаментальних прав та свобод людини. Громадянство — це не просто формальний адміністративний статус, а глибокий правовий інститут, що визначає комплексний правовий зв'язок між особою та державою, формує систему взаємних прав, обов'язків, гарантій та відповідальності.

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про громадянство України», громадянство України — правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках [4, ст. 1]. Цей зв'язок не може бути встановлений або змінений без усвідомленої, добровільної та незалежної згоди людини, що є принциповою умовою демократичної правової держави.

Міжнародні правові документи, серед яких Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Європейська конвенція про громадянство та інші базові міжнародно-правові джерела, послідовно підтверджують, що громадянство є невід'ємним природним правом кожної особи. Ці документи наголошують на неприпустимості будь-яких форм примусу, дискримінації чи маніпуляцій у сфері набуття або зміни громадянства.

Особливо показовим прикладом протиправного примусового насадження громадянства є справа, пов'язана з анексією Криму Російською Федерацією. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Україна проти Росії(щодо Криму)» [2] стало переконливим юридичним підтвердженням незаконності масового автоматичного надання російського громадянства мешканцям Криму. Суд однозначно визнав такі дії грубим порушенням міжнародного права, оскільки вони здійснювалися без реальної волі осіб, під адміністративним та психологічним примусом, в умовах військової окупації. Також порушення прав визнав і Комітет ООН, який зазначає, що примусове нав'язування російського громадянства жителям тимчасово окупованого Криму вважається дискримінацією за національною ознакою та порушує права людини [3].

Примусове насадження громадянства створює цілу низку надзвичайно серйозних правових, соціальних та гуманітарних проблем.

По-перше, воно системно порушує принцип особистої автономії, позбавляючи людину фундаментального права самостійно обирати свою державну належність. По-друге, такі адміністративні практики фактично перетворюються на інструмент політичного тиску, геополітичного маніпулювання та позбавлення осіб їхньої культурної та національної ідентичності.

Міжнародна спільнота та провідні правозахисні інституції послідовно та принципово визнають, що громадянство не може бути інструментом державного адміністративного регулювання чи політичної експансії. Воно має базуватися виключно на усвідомленій, добровільній згоді, враховувати етнічні, культурні, мовні особливості особи, її реальний історичний та соціальний зв'язок з певною державою.

Важливо розуміти, що громадянство — це складна багатошарова система взаємних зобов'язань між державою та особою. Це не просто адміністративний запис у паспорті, а глибокий соціально-правовий інститут, який формує правовий статус особи, її політичні права, можливості соціальної реалізації та захисту. Примусове його нав'язування руйнує цю природну взаємодію, перетворюючи громадянство на інструмент політичного контролю замість механізму захисту прав та свобод людини.

Міжнародні правові механізми передбачають жорсткі застереження та санкції проти держав, які намагаються штучно маніпулювати інститутом громадянства. Європейський суд з прав людини, інші міжнародні юрисдикційні органи послідовно та принципово протидіють практикам примусового набуття громадянства, підтверджуючи пріоритет прав конкретної людини над політичними амбіціями та геополітичними інтересами окремих держав.

Кожен випадок примусового насадження громадянства — це не лише юридичне, але й моральне та гуманітарне питання. Це пряме втручання в особисту свободу, повага до якої є фундаментальною цінністю демократичного суспільства. Держави, які вдаються до таких практик, фактично демонструють зневагу до базових прав людини, міжнародних правових норм та принципів гуманізму.

Отже, примусове насадження громадянства є системним, комплексним порушенням базових прав людини, що суперечить як національному, так і міжнародному праву. Воно є неприпустимою практикою, яка підриває основи правової держави, принципи міжнародного права та загальноцивілізаційні цінності поваги до особистості.

Використані джерела

1. Конституція України від 28.06.1996 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 28.11.2024 року).
2. ЄСПЛ оголосив своє рішення у міждержавній справі «Україна проти Росії (щодо Криму)». URL: https://www.kmu.gov.ua/news/yespl-oholosyv-svoie-rishennia-u-mizhderzhavnii-spravi-ukraina-proty-rosii-shchodo-krymu#:~:text (дата звернення: 28.11.2024 року).
3. Комітет ООН визнав примусове нав'язування російського громадянства жителям Криму порушенням прав людини від 09.05.2024. URL: https://minre.gov.ua/2024/05/09/komitet-oon-vyznav-prymusove-navyazuvannya-rosijskogo-gromadyanstva-zhytelyam-krymu-porushennyam-prav-lyudyny/ (дата звернення: 28.11.2024).
4. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235–14#Text (дата звернення: 28.11.2024 року).

Володимир ТОДОЩАК

студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Малєєва (Карпенко) Г. Л.***

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ В СФЕРІ МОРСЬКОГО ПРАВА: ПРАВОВІ АСПЕКТИ І ВИКЛИКИ

Впровадження електронного документообігу в сфері морського права є важливим кроком на шляху до підвищення ефективності та прозорості операцій, що сприятиме спрощенню взаємодії між суб'єктами морських перевезень та органами влади [1].

Основними правовими аспектами цього процесу є гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, такими як Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція) та Протокол до цієї конвенції щодо електронного обміну даними. Це потребує, щоб українське законодавство визнавало юридичну силу електронних документів у морському праві, таких як коносаменти та інші вантажні документи, прирівнюючи їх до паперових аналогів[2]. Одним із ключових елементів є забезпечення правового статусу електронних документів та використання електронних підписів і цифрових сертифікатів, що гарантують достовірність і захищеність електронної інформації. Важливо, щоб механізми перевірки електронних підписів відповідали міжнародним вимогам, особливо в контексті міжнародних перевезень, де учасниками процесу є різні країни.

Однак, впровадження електронного документообігу супроводжується численними викликами. Одним із головних є технічна несумісність систем електронного документообігу в різних країнах, а також відсутність уніфікованих стандартів. Це ускладнює інтеграцію національних систем в єдиний міжнародний процес, що особливо важливо для ефективного функціонування морського права, яке залежить від міжнародної взаємодії [3]. Іншою важливою проблемою є кібербезпека, оскільки електронний документообіг пов'язаний з обробкою великих обсягів даних, які можуть стати об'єктом кіберзлочинності. Для вирішення цієї проблеми необхідно впроваджувати сучасні механізми захисту інформації та тісно співпрацювати з міжнародними організаціями для створення загальних стандартів кібербезпеки.

Ефективне впровадження електронного документообігу в морському праві потребує вдосконалення правового регулювання в Україні. Це передбачає адаптацію національного законодавства до сучасних цифрових реалій, створення нормативно-правової бази, яка регулюватиме не тільки використання електронних підписів і сертифікатів, але й забезпечить механізми взаємодії з іноземними системами [4]. Також необхідно узгодити національне законодавство з міжнародними стандартами, зокрема, нормами кібербезпеки, а також забезпечити правовий захист прав суб'єктів електронного документообігу. Міжнародний досвід свідчить, що такі країни, як ЄС і Сінгапур, активно використовують цифрові інструменти для спрощення процесів у морському праві та підвищення ефективності митних процедур, що може стати прикладом для України.

Отже, впровадження електронного документообігу в сфері морського права є складним завданням, що потребує не лише технологічних рішень, а й суттєвого оновлення правової бази, підвищення рівня кібербезпеки та узгодження з міжнародними стандартами. Це сприятиме підвищенню ефективності роботи морського сектору та кращому захисту прав учасників електронного документообігу, що, у свою чергу, підтримуватиме розвиток галузі й її інтеграцію у світову економіку.

Використані джерела

1. Кузнецов С. О., Аверочкіна Т. В. Морське право: підручник. Одеса: Фенікс, 2011. 382 с. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/30e92fde-7930–4d4b-9bfc-31c6f6599d8b (дата звернення 15.10.2024).
2. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція) від 18.05.1973. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_643 (дата звернення 15.10.2024).
3. Електронні транспортні документи в міжнародному морському перевезенні вантажів як новела Роттердамських правил. URL: https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1301518.pdf (дата звернення 15.10.2024).
4. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 36. Ст. 275.

Володимир ТОДОЩАК
студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Ободовський О. В.***

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ ПОНЯТТЯ КІБЕРЗЛОЧИНУ

Історія комп'ютерних технологій бере свій початок у середині XX століття, коли були створені перші електронні обчислювальні машини. Ключовим моментом став розвиток персональних комп'ютерів у 1970-х роках, що зробило обчислювальну техніку доступною для широкого кола користувачів. Паралельно з цим відбувався розвиток мережевих технологій, кульмінацією якого стало створення Інтернету [1]. Ці технологічні досягнення відкрили нові можливості для обміну інформацією та автоматизації процесів, але водночас створили підґрунтя для виникнення нового виду злочинності.

Перші випадки кіберзлочинності були зафіксовані ще в 1960-х роках і переважно стосувалися несанкціонованого доступу до комп'ютерних систем та маніпуляцій з даними. Одним з ранніх прикладів є справа Альфонса Боссарда, який у 1969 році використав комп'ютерну систему банку для незаконного переказу коштів [2]. У 1970-х роках з'явилися перші комп'ютерні віруси, а з поширенням персональних комп'ютерів та мереж у 1980-х роках масштаби та різноманітність кіберзлочинів значно зросли.

Формування поняття «кіберзлочин» у 1960–1980-х роках стало логічним продовженням розвитку комп'ютерних технологій та перших випадків їх протиправного використання. У цей період відбувався поступовий перехід від розрізнених випадків комп'ютерних зловживань до формування цілісного уявлення про новий вид злочинності [3]. У 1980-х роках, з поширенням персональних комп'ютерів та розвитком мережевих технологій, проблема кіберзлочинності набула нового масштабу. У США в 1984 році був прийнятий Закон про боротьбу з комп'ютерним шахрайством та зловживаннями [4].

Міжнародні зусилля щодо боротьби з кіберзлочинністю у 1980–1990-х роках характеризувалися зростаючим усвідомленням глобального характеру цієї проблеми та необхідністю координації дій на міжнародному рівні. Важливу роль у цьому процесі відіграли такі організації, як ООН, Інтерпол та Рада Європи [5]. У 1990 році Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію про комп'ютерні злочини, яка закликала держави-члени модернізувати національне кримінальне законодавство.

Розвиток законодавства у сфері кіберзлочинності на межі XX–XXI століть характеризувався інтенсивними зусиллями держав щодо адаптації правових систем до нових викликів цифрової ери. Цей період ознаменувався прийняттям спеціалізованих законів та внесенням змін до кримінальних кодексів багатьох країн з метою криміналізації різних форм кіберзлочинів. Будапештська конвенція про кіберзлочинність стала першим міжнародним договором, спрямованим на гармонізацію національних законодавств у сфері боротьби з кіберзлочинністю та посилення міжнародного співробітництва.

Сучасні підходи до кваліфікації кіберзлочинів характеризуються комплексністю та динамічністю, що відображає швидкий розвиток інформаційних технологій та постійну еволюцію злочинних схем. Важливою тенденцією є акцент на транснаціональному характері кіберзлочинів, що вимагає розвитку міжнародного співробітництва та гармонізації законодавства різних країн.

Перспективи розвитку правового регулювання у сфері боротьби з кіберзлочинністю зумовлені стрімким розвитком технологій та постійною еволюцією методів і форм кіберзлочинів. Ключовими напрямками є вдосконалення національних законодавств, посилення міжнародного співробітництва, розвиток державно-приватного партнерства у сфері кібербезпеки та пошук балансу між забезпеченням безпеки та захистом прав людини в цифровому середовищі.

Використані джерела

1. Бутузов В. М. Протидія комп'ютерній злочинності в Україні (системно-структурний аналіз): монографія. Київ: КИТ, 2020. 408 с.
2. Марущак А. І., Панченко В. М. Історичні аспекти формування категорійного апарату у сфері кібербезпеки. Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. 2019. № 2 (26). С. 117–126.
3. Орлов О. В., Онищенко Ю. М. Інформаційні системи та технології в управлінні кіберзлочинністю: монографія. Харків: ХНУВС, 2021. 216 с.
4. Савінова Н. А. Кримінально-правове забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні: монографія. Київ: Право України, 2018. 342 с.
5. Демедюк С. В., Марков В. В. Кіберполіція України. Протидія кіберзлочинності в європейському правовому просторі. Харків: ХНУВС, 2019. 276 с.

Валерія УСАТЕНКО
студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Рязанов М. Ю.***

ПРАВОВІ ПРИПИСИ. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВИХ ПРИПИСІВ

Термін «припис» походить з англійської мови (prescription) — це владно встановлена рекомендація або вимога, заснована на безперервному використанні чи багаторічній звичці та встановлену на невизначений період. Він є формою, необхідною для існування норми права, або зовнішнім виразом. Норма могла б залишитися неписаною, якби не така суттєва властивість права, як визначеність. У зв'язку з цим вона повинна набути матеріалізованого вигляду, що відбувається за допомогою синтаксичних засобів. Тому за своєю природою приписи є реченнями або фразами, які викладаються в статтях, частинах, пунктах, підпунктах, абзацах юридичних актів нормативного характеру та містять юридично, логічно і текстуально завершені положення, що регулюють певні аспекти поведінки суб'єктів, є техніко-юридичним засобом формального вираження правової норми [2, с. 208].

Залежно від того, яку функцію вони виконують у регулюванні суспільних відносин, нормативні приписи права можна поділити на дві великих групи. Одна з них стосується поведінки суб'єктів правовідносин безпосередньо, тому вони називаються типовими нормативними приписами (регулятивні та охоронні).

За допомогою регулятивних нормативних приписів здійснюється регламентація суспільних відносин, забезпечується передбачуваність поведінки суб'єктів шляхом визначення їх прав і обов'язків, встановлення процедур їх реалізації та закріплення життєвих обставин (юридичних фактів), які тягнуть юридичні наслідки. Наприклад, відповідно до ст. 4 Закону України «Про вищу освіту» громадяни України мають право безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних закладах вищої освіти на конкурсній основі, якщо певний ступінь вищої освіти громадянин здобуває вперше за кошти державного або місцевого бюджету [5, с. 209].

Охоронні нормативні приписи відображають призначення права щодо захисту правомірних суспільних відносин і забороні неправомірних. Така охорона здійснюється шляхом забезпечення додержання правил, встановлених регулятивними приписами та за допомогою закріплення підстав і заходів юридичної відповідальності. До охоронних можна віднести нормативний припис, викладений у ч. 1 ст. 611 ЦК України: у разі порушення зобов'язання настають правові

наслідки, встановлені договором або законом, зокрема: припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання або розірвання договору; зміна умов зобов'язання; сплата неустойки. Інша група складається з таких нормативних приписів, які існують для правильної й ефективної реалізації типових приписів, у зв'язку з чим їх називають нетиповими нормативними приписами [7, с. 209].

Особливостями нетипових нормативних приписів є те, що вони виконують додаткову (допоміжну, субсидіарну) функцію у правовому регулюванні, і тому безпосередньо суспільні відносини не регулюють і не можуть бути самостійною нормативною основою для виникнення правовідносин [9, с. 209].

Правові приписи — це обов'язкові правила поведінки, встановлені або санкціоновані державою в формі нормативно-правових актів, які визначають права та обов'язки суб'єктів правовідносин. Вони поділяються на такі види: зобовязувальні, забороняючі та дозвільні. Зобов'язувальні приписи зобов'язують суб'єктів до вчинення певних дій (наприклад, сплата податків, виконання договірних зобов'язань). Забороняючі приписи встановлюють заборони на певні дії (наприклад, заборона на порушення закону, вчинення кримінальних діянь). Дозвільні приписи — дозволяють суб'єктам вчиняти певні дії, надаючи відповідні права (наприклад, право на підприємницьку діяльність, свобода пересування).

Правові приписи є конкретними положеннями, що складають зміст правової норми. Вони встановлюють обов'язки, права і заборони, а також визначають наслідки порушення цих норм. У системі правового регулювання приписи забезпечують точне формулювання того, як має діяти суб'єкт правовідносин у конкретній ситуації. Правові приписи є інструментом прямого впливу на поведінку людей та організацій. Вони визначають допустимі межі поведінки, стимулюють виконання правових норм через покарання або заохочення, що забезпечує впорядкованість і прогнозованість суспільних відносин. Правові приписи виступають регуляторами правовідносин між суб'єктами, створюючи умови для їхньої діяльності у межах закону. Вони закріплюють як права і обов'язки громадян, так і функції державних органів, що дозволяє ефективно взаємодіяти всім суб'єктам правової системи. Через правові приписи держава здійснює контроль за дотриманням норм права та поведінкою громадян. Це може включати як правовий моніторинг виконання законодавства, так і конкретні санкції за його порушення. Правові приписи створюють чіткі правила для учасників правовідносин, що зменшує правову невизначеність і сприяє передбачуваності в прийнятті рішень. Вони закріплюються у різних формах нормативно-правових актів, таких як: Конституція (встановлює основні правові приписи), закони та підзаконні акти (деталізує та конкретизує правила поведінки), договори та доктрини.

До загальних характеритстик правових приписів належать: загальнообов'язковість, формальна визначеність, системність, державний примус та забезпечення правопорядку. Правові приписи мають загальнообов'язковий характер, що означає, що вони є обов'язковими для всіх суб'єктів права, до яких вони застосовуються, незалежно від їхнього бажання чи особистих інтересів. Кожен правовий припис також відзначається формальною визначеністю, тобто він має чітко визначену форму та зміст і закріплюється у правових актах, таких як закони, укази чи постанови. Важливою особливістю є системність правових норм, оскільки вони не існують ізольовано, а є частиною єдиної правової системи, в якій взаємодіють між собою та не суперечать одна одній. Виконання правових приписів забезпечується не лише моральними або соціальними зобов'язаннями, але й державним примусом, зокрема через штрафи, санкції чи інші заходи відповідальності за порушення норм права. Основною метою правових приписів є забезпечення правопорядку та справедливості в суспільстві шляхом регулювання поведінки суб'єктів правовідносин.

Правові приписи мають такі властивості: перш за все, вони є нормативними, тобто мають загальний характер і застосовуються до невизначеної кількості осіб у певних життєвих ситуаціях. Також вони є об'єктивними, оскільки відображають потреби суспільства в регулюванні певних відносин, не залежачи при цьому від суб'єктивних бажань окремих осіб. Важливою властивістю є формалізованість правових приписів — вони закріплюються в офіційних юридичних документах, таких як закони, конституції чи нормативні акти. Їх головна мета — регулювати суспільні відносини, встановлюючи межі дозволеного і забороненого для учасників цих відносин. Крім того, правові приписи спрямовані на захист прав і свобод осіб, а також на забезпечення виконання обов'язків суб'єктами правовідносин.

Отже, слід пам'ятати, що правові приписи є основними елементами системи правового регулювання, що забезпечують впорядкованість, стабільність і передбачуваність суспільних відносин. Вони формують чіткі правила поведінки для суб'єктів правовідносин, надаючи права, встановлюючи обов'язки та заборони. Завдяки цьому правові приписи дозволяють державі контролювати суспільні процеси, захищати права і свободи громадян, запобігати конфліктам і підтримувати громадський порядок.

Використані джерела

1. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Загальна теорія держави та права. К.: Юрінком Інтер, 2016. 400 с.
2. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави та права. Х.: Одіссей, 2008. 422 с.
3. Петришин О. В., Лук'янов Д. В., Максимов С. І., Смородинський В. С. та ін. Загальна теорія права: підручник; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2020. 568 с.

Віталій ЯКУБАШ
студент 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Кузьмін Е. Е.***

ДО ПИТАННЯ ПРО МІСЦЕ «ШКОДИ НАВКОЛИШНЬОМУ ПРИРОДНОМУ СЕРЕДОВИЩУ» У МІЖНАРОДНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Минуло вже два роки з моменту, коли «Незалежна експертна група з правового визначення екоциду» представила власне трактування цього поняття разом із відповідними коментарями [4]. Цей крок викликав досить жваві обговорення серед провідних фахівців, а також міжнародних експертів щодо необхідності «створення нового злочину» екоциду у межах Римського статуту Міжнародного кримінального суду (далі — МКС). Втім, попри всі наявні ініціативи, «включення» екоциду до Статуту МКС й досі залишається лише предметом численних дискусій.

Незалежно від того, чи це мирний час чи ні, людство продовжує спричиняти значну шкоду навколишньому природному середовищу: у мирний час — це, зокрема промислові викиди, нераціональне використанням ресурсів, забруднення ґрунтів та водних об'єктів, що поступово руйнує екосистеми та загрожує здоров'ю людей. У свою чергу, під час збройних конфліктів, вона значно масштабніша, — вибухи, пожежі, токсичні викиди зруйнованих об'єктів, що не тільки забруднюють навколишнє середовище, а й заразом завдають «непоправні збитки» природним ресурсам та екологічним системам.

Слід зазначити, що Україна є однією з небагатьох держав, яка визнала екоцид злочином у власному кримінальному законодавстві. Так, відповідно до ст. 441 Кримінального кодексу України, «масове знищення флори і фауни, отруєння водних чи повітряних ресурсів, а також інші дії, які можуть призвести до екологічної катастрофи, караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років» [1]. Однак на практиці виникають значні труднощі в тому, щоб притягнути до відповідальності осіб, причетних або винних у вчиненні подібних злочинів, на рівні національних судів. Водночас з точки зору міжнародного права, Україна зробила дві «декларації», визнаючи юрисдикцію МКС стосовно злочинів, вчинених на території України, починаючи з 2013 року. Прокурор МКС, пан К. Хан, на основі цього розпочав розслідування, яке охоплює воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид. Разом з тим питання екологічної шкоди не має однозначного трактування в чинних положеннях Римського статуту [2].

І дійсно Римський статут МКС не містить окремого визначення екоциду. Проте деякі існуючі положення дозволяють трактувати «екологічну шкоду» як воєнний злочин. Зокрема, ст. 8 Римського статуту, яка регулює «питання» воєнних злочинів, охоплює і дії, які спричиняють серйозну шкоду навколишньому природному середовищу. Так, у пп. iv п. b ч. 2 відповідної статті зазначається, що «... навмисне здійснення нападу, знаючи, що такий напад спричинить випадкову загибель цивільного населення або пошкодження цивільних об'єктів чи широкомасштабну, довгострокову і серйозну шкоду природному середовищу, яка була б явно непропорційною щодо конкретної та прямої загальної військової переваги, що очікується...» [2]. Це положення може бути застосоване виключно до найсерйозніших випадків екологічної шкоди, завданої під час збройних конфліктів, якщо шкода визнається як «широка, довгострокова і серйозна». Прикладом може бути Україна, де руйнування греблі в Новій Каховці та інші атаки потенційно можуть відповідати цьому критерію, адже вони спричинили серйозні порушення природного середовища [3]. Однак для доведення факту воєнного злочину необхідно, щоб шкода була «явно непропорційною» щодо «військової переваги», що суттєво ускладнює переслідування. Також необхідно відзначити і ст. 7 Римського статуту, яка визначає злочини проти людяності, охоплює певні дії, що завдають шкоди навколишньому природному середовищу, якщо вони призводять до серйозних фізичних чи психічних страждань населення [2]. Разом з тим, хоча ці злочини і не спрямовані проти навколишнього середовища безпосередньо, а проти людства, як такого, «екологічний аспект» може бути врахований у випадках, коли шкода навколишньому середовищу створює значні загрози для життя і здоров'я людей.

Сьогодні міжнародна спільнота все більше усвідомлює необхідність зміцнення правових механізмів для захисту навколишнього природного середовища від злочинів, пов'язаних із збройними конфліктами. Так, Офіс прокурора МКС у 2016 р. розробив «політичний

документ», який підкреслює важливість переслідування злочинів, що спричиняють серйозну екологічну шкоду [5]. Цей документ передбачає, що в процесі вибору справ МКС може враховувати «фактори, пов'язані з екологічними злочинами».

Вельми примітно, що у сучасних умовах зростає актуальність перегляду Римського статуту для чіткого визначення екоциду як «окремого злочину» [6]. Враховуючи серйозність і масштаб екологічної шкоди в Україні, яка завдається під час збройного конфлікту, введення екоциду до Статуту МКС дозволило б більш ефективно захищати навколишнє природне середовище та забезпечити справедливість щодо злочинів, які ставлять під загрозу майбутнє екосистем.

Таким чином, вбачається, що велика кількість збройних конфліктів між державами й дійсно поставила на порядок денний питання необхідності правового захисту навколишнього природного середовища в умовах збройних конфліктів. Водночас положення Римського статуту дозволяють притягати до відповідальності за «екологічну шкоду» лише у «найсерйозніших випадках», що, на наше особисте переконання, не є абсолютно достатнім для сучасних реалій. Відтак, доцільним вважається запровадження «екоциду» в якості «самостійного злочину» у міжнародному кримінальному праві, що не лише сприятиме збереженню екологічної безпеки, а й стане важливим кроком до глобальної екологічної справедливості.

Використані джерела

1. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341–14#Text (дата звернення: 08.11.2024).
2. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: Міжнародний документ від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 08.11.2024).
3. Honey R. KC. Environmental Damage in the Context of International Criminal Law. Francis Taylor Building, 2023. URL: https://www.ftbchambers.co.uk/elblog/view/environmental-damage-in-the-context-of-international-criminal-law (date of access: 08.11.2024).
4. June 2021: historic moment as Independent Expert Panel launches definition of ecocide. Stop Ecocide International. URL: https://www.stopecocide.earth/legal-definition (date of access: 08.11.2024).
5. Office of the Prosecutor. The International Criminal Court. URL: https://www.icc-cpi.int/about/otp (date of access: 08.11.2024).
6. The Office of the Prosecutor launches public consultation on a new policy initiative to advance accountability for environmental crimes under the Rome Statute. URL: https://www.icc-cpi.int/news/office-prosecutor-launches-public-consultation-new-policy-initiative-advance-accountability-0 (date of access: 08.11.2024).

Віталій ГЕРСАК
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СПАДКУВАННЯ У РАЗІ СМЕРТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ: НА МАТЕРІАЛАХ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Правові проблеми, що виникають при спадкуванні у мирний час і під час дії воєнного стану, вирізняються за своїм характером. Це пов'язано з тим, що з'являється окрема категорія спадкодавців — військовослужбовці. У мирний час ризики для них є незрівнянно меншими, а отже, спадкові відносини, в яких вони є суб'єктами, мало вирізняються серед всіх інших подібних відносин і вони можуть бути у них як спадкодавцями, так і спадкоємцями. У воєнний час, як правило, на жаль, військовослужбовці виступають у ролі саме спадкодавців.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан — це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, зазначений Закон та Указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України (ст. 2 зазначеного Закону України) [2].

Аналіз судової практики, що вже склалася за роки війни, дозволяє згрупувати ті проблеми, що виникають у зв'язку з відкриттям спадщини, у декілька груп.

По-перше, це проблеми, повязані із встановленням факту смерті військовослужбовців.

Як роз'яснив Пленум Верховного Суду України у постанові № 5 від 31.03.1995 «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення» в порядку окремого провадження розглядаються справи про встановлення фактів, якщо: згідно з законом такі факти породжують юридичні наслідки, тобто від них залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав громадян; чинним законодавством не передбачено іншого порядку їх встановлення; заявник не має іншої можливості одержати або відновити загублений чи знищений документ, який посвідчує факт, що має юридичне значення; встановлення факту не пов'язується з наступним вирішенням спору про право [3].

Відповідно до частин 3, 4 ст. 49 ЦК України державній реєстрації підлягають народження фізичної особи та її походження, громадянство, шлюб, розірвання шлюбу у випадках, передбачених законом, зміна імені, смерть. Реєстрація актів цивільного стану провадиться відповідно до закону. Народження фізичної особи та її походження, усиновлення, позбавлення та поновлення батьківських прав, шлюб, розірвання шлюбу, зміна імені, смерть підлягають обов'язковому внесенню до Державного реєстру актів цивільного стану громадян в органах юстиції в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Під час проведення бойових дій неможливо отримати у загальному порядку документи, передбачені ст. 17 ЗУ «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», ст. 5 Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні», затверджених наказом Міністерства юстиції України 18.10.2000 року № 52 в редакції наказу Міністерства юстиції України 18.12.2010 року № 3307/5 (лікарське свідоцтво про смерть, фельдшерська довідка про смерть) та зареєструвати факт смерті померлої особи у встановленому законом порядку.

Саме тому зазначена категорія справ є найбільшою, оскільки без встановлення такого факту неможливо здійснити права, повязані зі смертю спадкодавця, зокрема, право спадкування.

По-друге, це також категорія справ, пов'язана зі встановленням факту, але вже іншого характеру — факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу. Ця категорія справ також є досить поширеною, оскільки виникнення права на спадкування залежить від доведення певних фактів. Особа може звернутися в суд із заявою про встановлення цих фактів, яка, у разі відсутності спору, розглядається за правилами окремого провадження. Зокрема, у такому порядку суди повинні розглядати заяви про встановлення родинних відносин із спадкодавцем, проживання з ним однією сім'єю, постійного проживання разом зі спадкодавцем на час відкриття спадщини, факту прийняття спадщини [4].

Згідно роз'яснень Верховного Суду України у листі «Судова практика розгляду справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення» від 01.01.2012 року, факт родинних відносин між фізичними особами встановлюється у судовому порядку, коли цей факт безпосередньо породжує юридичні наслідки для заявника: право на спадщину, право на пенсію у зв'язку із втратою годувальника, одержання компенсації тощо [5].

По-третє, пов'язаною з цією категорією справ є справи про встановлення батьківства військовослужбовця, що загинув [6].

По-четверте, в окрему категорію слід виділити ті справи, які стосуються встановлення факту перебування на утриманні, оскільки вони можуть бути не повязані з встановленням факту фактичних відносин без укладення шлюбу [7].

По-п'яте, це справи про встановлення факту родинних відносин. Родинні відносини (споріднення) — кровний зв'язок між людьми, з наявністю якого закон пов'язує виникнення, зміну чи припинення прав та обов'язків. Правове значення має як пряме споріднення так і не пряме (бокове), коли родинні зв'язки виникають за наявності спільного пращура (родоначальника). Така категорія справ також є доволі поширеною [8].

По-шосте, окремою категорією справ, вже не пов'язаною із встановленням юридичного факту, є справи про визнання права на одержання виплат в порядку спадкування [9], а також отримання недоотриманих коштів різного характеру [10].

По-сьоме, почала складатися судова практика щодо розпорядження кріоконсервованим біологічним матеріалом відповідно до Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в України, хоча вона ще не є великою [11].

По-восьме, це справи про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини, чисельність яких стає все більшою і пов'язана з різними обставинами [12].

І, нарешті, можна виокремити нечисельні справи про забезпечення позову [13], про визнання шлюбу неукладеним тощо, але вони не є чисельними.

Таким чином, з огляду на судову практику, вже можна провести виокремлення тих проблем, що виникають при спадкуванні у разі смерті військовослужбовців з подальшим їх дослідженням.

Використані джерела

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: rada.gov.ua
2. Про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях: Указ Президента України, затверджений Верховною Радою України 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: rada.gov.ua
3. Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 31.03.1995. № 5. URL: rada.gov.ua
4. Рішення № 120538342 від 23.07.2024 по справі 463/2830/24.
5. Судова практика розгляду справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення: Лист Верховного Суду України від 01.01.2012 року.
6. Рішення № 120557732 від 24.07.2024 по справі 211/1425/24. URL: https://opendatabot.ua/court/120557732-f201db7c0494c103aaa0020d8b148c
7. Ухвала № 119662130 від 10.06.2024 по справі 307/2288/24.
8. Рішення № 120540117 від 05.06.2024 по справі 676/1308/24.
9. Рішення № 120316160 від 04.07.2024 по справі 447/395/24.
10. Ухвала № 120606281 від 25.07.2024 по справі 420/23155/24.
11. Рішення № 119924715 від 18.06.2024 по справі 947/7597/24.
12. Рішення № 120233259 від 04.07.2024 по справі 697/2434/23.
13. Ухвала № 119629245 від 07.06.2024 по справі 171/1246/24.

Мальвіна ГРУШКО
к. ю. н., доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»

Поліна КОБЕЦЬ
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ

Основне питання слід почати з визначення штучного інтелекту як системи або машини, що здатна імітувати людську поведінку для виконання завдань і навчатися на основі зібраної та обробленої інформації. У рамках Конвенції про заборону або обмеження використання окремих видів звичайної зброї, які можуть спричиняти надмірні ушкодження або мати невибірковий характер 1980 року науковці неодноразово піднімали питання регулювання застосування ШІ у збройних конфліктах [1]. У переговорах між експертами ООН і

Міжнародного Комітету Червоного Хреста (МКЧХ) використовується термін «lethal autonomous weapons systems» (LAWS), тобто «летальні автономні системи озброєння». У наукових працях ці технології можуть називатися «бойові роботи», «смертоносні автономні збройні системи», «автономні бойові системи» тощо.

Технології штучного інтелекту вже давно застосовуються у військових системах багатьох країн. У сучасних збройних конфліктах активно використовують ракети з корекцією траєкторії, які хоча й керуються людиною дистанційно, але не є повністю автономними, адже оператор бере участь у процесі управління («man in the loop»). З появою ШІ з'явилися безпілотні апарати, які набули більшої автономності та широко використовуються у збройних конфліктах. Така зброя дозволяє людині втручатися у процес, але ефективність цієї взаємодії залежить від якості зв'язку та здатності оператора швидко реагувати на змінні параметри. Для підвищення ефективності функціонування пропонується створити повністю автономні системи, відсторонюючи людину від контролю («man out of the loop»). Ці автономні системи здатні самостійно визначати та уражати цілі, маючи системи для управління рухом і зброєю. Деякі науковці наполягають на повній автономності, коли втручання людини неможливе: завдяки алгоритмам такі машини зможуть самостійно розпізнавати, відстежувати та класифікувати об'єкти, а сенсори ідентифікуватимуть цілі, співставляючи їх із базою даних.

Експерти МКЧХ пропонують визначати зброю з елементами ШІ як «системи озброєнь, які мають автономність у виконанні критичних функцій вибору та ураження цілей» [2]. У цьому визначенні ключовим є те, що рішення про застосування сили приймає не людина, а сама система. Для збереження контролю на етапі розробки необхідно закладати алгоритми, які забезпечують виконання дій відповідно до людських вказівок. Однак, через технічні обмеження вирішення цього питання залишається невизначеним. ШІ в автономних озброєннях набуває все більшого значення в сучасних збройних конфліктах, і вже фіксувалися випадки загибелі людей від такої зброї. Зупинити розвиток військових технологій неможливо, проте важливо врегулювати їхнє використання відповідно до міжнародного гуманітарного права (МГП), зокрема до Додаткового протоколу Женевської конвенції 1949р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів року (Протокол I) та Додаткового протоколу Женевської конвенції 1949р., що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II). Всі системи озброєнь, включаючи ті, що створені з використанням ШІ, повинні відповідати цим принципам. Серед фахівців існує загальна думка, що використання ШІ

може їх порушувати, тому пропонуються різні підходи щодо їх дотримання автономними системами. Сучасний збройний конфлікт важко уявити без новітньої зброї, розвідувальних систем, передачі даних і управління, що значною мірою базуються на технологіях ШІ. Використання ШІ у бойових діях, особливо з 24 лютого 2022 року, коли російська агресія в Україні набрала нового масштабу, стало ще більш актуальним. Підрозділ багаторівневої аеророзвідки «Очі яструба» є унікальним проектом, що об'єднує новітні технології, такі як дрони, супутники та спостережні камери, для досягнення переваги на полі бою. За ініціативою генерал-майора Ігоря Танцюри, підрозділ зможе здійснювати постійний моніторинг на відстані до 240 км, об'єднуючи дані з різноманітних джерел для оперативного прийняття рішень і координації дій усіх родів військ. Завдяки поєднанню комерційних дронів, тактичних і стратегічних безпілотників, а також супутникової розвідки, ця технологія забезпечує надійний інструмент для планування і координації операцій, зокрема для корегування артилерії та авіації. Ця система включає 6 рівнів високотехнологічних компонентів — від камер спостереження до супутникової розвідки. Такий багатовекторний підхід до аеророзвідки дозволяє не лише планувати наступальні дії, але й передбачати можливі загрози, забезпечуючи високий рівень оборони. Досягнення у сфері машинного навчання впливають на виробництво зброї, бойове управління і повсякденне життя. Перелік застосування ШІ у військовій сфері стрімко зростає: це і програмне забезпечення для керування робототехнікою, і системи для прийняття рішень у бою. Втім, автоматизація завдань, раніше виконуваних людьми, може призвести до втрати людського контролю над рішеннями про вбивство або пошкодження. Це породжує серйозні юридичні й етичні питання щодо непередбачуваних наслідків таких рішень.

Додатковий протокол до Женевських конвенцій 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів року (Протокол I) зобов'язує держави здійснювати юридичну експертизу нових технологій, зокрема ШІ, щоб їх застосування відповідало нормам міжнародного гуманітарного права (ст. 36) [3]. Це означає, що будь-яка нова зброя, включно з автономними системами ШІ, не повинна: порушувати заборон на хімічну, біологічну чи надмірно руйнівну зброю, завдавати шкоди довкіллю (ст. 35 Протоколу I), мати невибірковий ефект (ст. 51 Протоколу I) або суперечити гуманності та громадській свідомості (п. 2 ст. 1 Декларації Мартенса) [4]. Принцип розрізнення, один із ключових у МГП, вимагає чіткого розмежування між цивільними та військовими цілями для захисту цивільного населення [5]. Він передбачає: 1) здатність розрізняти цивільних та комбатантів; 2) здатність відокремлювати цивільні та військові об'єкти. Зброя ШІ повинна відповідати цьому принципу і застосовуватися лише проти військових об'єктів. Проте складність полягає в тому, що аналіз поведінки цілі і контексту ситуації, навіть для оператора-людини, залишається непростим завданням, і є сумніви, чи здатність ШІ до таких розпізнавань буде колись достатньою для дотримання принципу розрізнення у відповідності до МГП.

Науковий аналіз вказує, що норми для застосування технологій штучного інтелекту (ШІ) у бойових діях перебувають на ранній стадії розробки, як і самі автономні системи озброєння. Багато невирішених питань залишаються, зокрема, рівень людського контролю, необхідний для дотримання законів війни. Продуктивність ШІ залежить від якості програмування та проєктування: чим більше автономії, тим суворіші стандарти МГП потрібні. Міжнародне співтовариство має регламентувати застосування ШІ на полі бою шляхом прийняття відповідної конвенції, що встановить вимоги до розробки та відповідальності за наслідки використання такої зброї. Крім того, держави повинні залучати юридичних експертів для розробників ШІ і вдосконалювати національне законодавство з урахуванням нових викликів. Оскільки технології ШІ створюються та застосовуються людьми, юридична відповідальність за їх дії має лягати на кінцевих користувачів. Помилки ШІ не можуть служити виправданням для уникнення відповідальності. Згідно зі ст. 35 Протоколу I, методи та засоби ведення війни мають бути обмеженими [3]. Тому в разі автономних дій системи ШІ відповідальність за порушення МГП несуть вищі військові посадовці, а також держави, де вони проживають. В умовах вторгнення росії в Україну це питання набуло особливої актуальності і потребує дослідження світового досвіду. Важливо, щоб підхід до відповідальності за дії автономних систем озброєння спирався на міжнародні правові стандарти та був вдосконалений у відповідності з реаліями сучасних конфліктів.

Використані джерела

1. Статус Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію: Статус Організації Об'єднаних Націй від 16.09.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j48
2. Войтенко О. О., Гнатовський М. М., Короткий Т. Р. та ін. Міжнародне гуманітарне право: посібник / Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ; Одеса: Фенікс, 2017. 145 с.
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Прото-

кол I) з поправками від 30.11.93: Протокол Організації Об'єднаних Націй від 30.11.1993. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_911
4. General principles and scope of application. URL: https://ihl-databases.icrc.org/ar/ihl-treaties/api-1977
5. Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норми. URL: https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/ukr-irrc_857_henckaerts.pdf

Едуард КУЗЬМІН
адвокат, к. ю. н., доцент,
доцент кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО КОНСТРУЮВАННЯ ВИПРАВДАННЯ ПОКАРАННЯ У МІЖНАРОДНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Розмірковуючи над тонкощами специфіки «покарання за міжнародні злочини», Є. Д. Олін направду філігранно наголошує на тому, що «теоретики покарання», першочергово зазвичай «заклопотані конструюванням виправдань для покарання» [5, с. 258]. І незважаючи на те, що з таким слушним, а також абсолютно справедливим твердженням сьогодні й дійсно досить складно не погодитись, оскільки і, на наше особисте переконання, власне виправдання покарання у міжнародному кримінальному праві, наразі доцільно сприймати в якості, принаймні, двох його основних синхронних «проявах», — а саме, як певного наднагального «виклику» [2, с. 96], та своєрідного невід'ємного «елементу» його «теоретичної основи» [1, с. 498–499], нині подібна ситуація вбачається щонайменше доволі парадоксальною.

Так, зрештою, з одного боку, станом на зараз відзначається наявність існування численної кількості наукових праць про покарання, написаних міжнародними юристами-криміналістами [5, с. 259], водночас, з іншого, — все більш широкого розповсюдження набуває ідея про те, що проблематика його виправдання безпосередньо «лише зрідка ставала справжнім предметом обговорення» [6, с. 146].

Ба більше, дедалі частіше зазначається й про те, що у т. зв. «загальних» трактатах з міжнародного кримінального права цьому питанню «приділяється занадто мало місця» і воно типово або навмисно «відсувається на другий план» [6, с. 146], або вважається таким, яке «якщо і не повністю відійшло в минуле, то, цілком можливо, вже пройшло свій розквіт» [7, с. 46], що загалом у своїй сукупності багато в чому

свідчить про те, що увага науковців, бодай останнім часом, була не тільки незначною, а й безумовно недостатньою [7, с. 46, 46–47].

Заразом такий стан справ у переважній більшості випадків прийнято в основному пояснювати тим, що, зокрема К. Й. М. Сафферлінг, позначає т. зв. «загальним посиланням» на теорії, відомі з «внутрішньодержавного виправдання покарання» [6, с. 146]. І навіть попри те, що дискусія про цілі покарання має достатньо «поважний вік» у філософії внутрішньодержавного кримінального права, а також і не менш важливий факт того, що переважна більшість фундаментальних спроб виправдання покарання у міжнародному кримінальному праві значною мірою «віддзеркалюють» ті, які існують у внутрішньодержавній сфері, аналогія з «внутрішньодержавною філософією покарання», здебільшого продовжує «ставитись під сумнів» [7, с. 46–47].

Вельми показово також, що ані однозначно стверджувальні позиції стосовно того, що покарання на «міжнародному рівні», хоча і має різні «виміри», але все одно «слугує» тим самим цілям, що й покарання на «національному рівні» [3, с. 22], ані наголошення на винятковій доцільності беззастережного апелювання до конструкту здійснення попередніх спроб осмислення «виправдання покарання» на «національному рівні», які мають неодмінно передувати усім спробам пошуків «виправдання покарання у міжнародному кримінальному праві» [6, с. 128], не переконують на користь відмови від необхідності принаймні часткового переосмислення «традиційних цілей покарання» у «міжнародному контексті» [4, с. 145].

Отже, з огляду на вищевказане, раціональним вважаються подальші наукові пошуки найрелевантніших обґрунтувань покарання у міжнародному кримінальному праві задля випрацювання і формулювання єдиної угодженої теорії покарання у міжнародному кримінальному праві, яка буде адаптована до усіх особливостей міжнародного кримінального правосуддя.

Використані джерела

1. Кузьмін Е. Е. Pede poena claudo, або «хода назустріч» теоретизації поняття покарання у міжнародному кримінальному праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 497–500.
2. Кузьмін Е. Е. Попередні міркування щодо концепції покарання у міжнародному кримінальному праві. *Приватне та публічне право*. 2024. № 2. С. 96–100.
3. de Gurmendi S. F. The Practical Importance of Theories of Punishment in International Criminal Law. *Why Punish Perpetrators of Mass Atrocities? Purposes of Punishment in International Criminal Law* / ed by F. Jeßberger, J. Geneuss. New York : Cambridge University Press, 2020. P. 12–22.

4. Maculan E., Gil A. G. The Rationale and Purposes of Criminal Law and Punishment in Transitional Contexts. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2020. Vol. 40, Iss. 1. P. 132–157.
5. Ohlin J. D. The Right to Punishment for International Crimes. *Why Punish Perpetrators of Mass Atrocities? Purposes of Punishment in International Criminal Law* / ed by F. Jeßberger, J. Geneuss. New York: Cambridge University Press, 2020. P. 257–282.
6. Safferling C. J. M. The Justification of Punishment in International Criminal Law. Can National Theories of Justification be Applied to the International Level? *Austrian Review of International and European Law*. 2000. Vol. 4, Iss. 1. P. 126–163.
7. Vasiliev S. Punishment Rationales in International Criminal Jurisprudence: Two Readings of a Non-question. *Why Punish Perpetrators of Mass Atrocities? Purposes of Punishment in International Criminal Law* / ed by F. Jeßberger, J. Geneuss. New York: Cambridge University Press, 2020. P. 45–80.

Ольга МЕЛЬНИЧУК
д. ю. н., професор, професор кафедри загальної теорії права та держави Національного університету «Одеська юридична академія»

Володимир ПЕРЕПЕЛИЦЯ
студент 1 курсу магістратури факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА НА НАЦІОНАЛЬНІ ПРАВОВІ СИСТЕМИ: ПРАВОВА АКУЛЬТУРАЦІЯ ТА ДЕКУЛЬТУРАЦІЯ

Сучасний світ характеризується всеосяжною глобалізацією, яка сприяє інтенсифікації міжнародних відносин у політичній, економічній та соціальній сферах. Це підсилює роль міжнародного права як універсального регулятора міждержавних відносин, а також його вплив на національні правові системи. Сьогодні національні законодавства багатьох держав поступово адаптуються до міжнародних стандартів, аби відповідати глобальним вимогам і полегшити інтеграцію в світову спільноту.

Тематика впливу міжнародного права на національні правові системи з точки зору акультураційних та декультураційних процесів в праві є актуальною саме через необхідність інтеграції міжнародних стандартів у національні законодавства. У сучасних наукових дослідженнях активно вивчається цей вплив, здебільшого, процеси правової акультурації, які передбачають позитивне пристосування національних норм до міжнародних [1; 2], та не менш актуальним є дослідження проблем правової декультурації, які пов'язані з втратою деяких елементів національної правової системи.

Акультурація національного права до міжнародних стандартів передбачає інтеграцію ключових норм міжнародного права у внутрішнє законодавство. Це дозволяє країнам не лише відповідати сучасним світовим стандартам, але й зміцнює зв'язки з іншими державами, сприяючи взаємній повазі та співробітництву.

Міжнародні норми, наприклад у сфері прав людини, значною мірою визначають стандарти для національних законодавств. Прикладом є європейські країни, які впроваджують норми Європейської конвенції з прав людини у свої національні правові системи [1, с. 96]. Це включає заборону дискримінації, забезпечення свободи слова, права на справедливий суд та інші ключові права.

У свою чергу, декультурація може бути результатом тиску міжнародного права на національні правові системи. Декультурація іноді викликає втрату унікальних елементів правової системи, з якими пов'язані культурні або історичні особливості держави.

Приклади декультурації права можна спостерігати у випадках, коли, наприклад, деякі країни Близького Сходу відчувають тиск з боку міжнародної спільноти щодо запровадження світських норм, що суперечать ісламському праву (шаріату), на яке спираються їхні правові системи.

Створення міжнародних трибуналів і Міжнародного кримінального суду (МКС) підвищує стандарти кримінальної відповідальності на глобальному рівні, змушуючи національні системи перебудовуватися. Це призводить до необхідності адаптації національного кримінального законодавства до вимог МКС, зокрема щодо відповідальності за воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид. При цьому багато держав, особливо з потужною традиційною кримінальною системою, можуть розглядати це як втручання в їхній суверенітет і правову культуру. Це створює напруженість між необхідністю дотримуватися міжнародних стандартів і бажанням зберегти власну систему покарань. Водночас, учені стверджують, що, наприклад, «рішення ЄСПЛ наразі позитивно впливають на додержання стандартів з прав людини в Україні, зокрема і в сфері застосування кримінального процесуального законодавства» [2, с. 253].

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що вплив міжнародного права на національні правові системи є складним і багатовекторним процесом, який включає як позитивні, так і негативні аспекти. Процеси акультурації та декультурації визначають, як саме національні правові системи реагують на зростаючу ін-

ПРИВАТНЕ І ПУБЛІЧНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ... Вычитка № 3. 25.03.2025. МММ

теграцію міжнародних норм, і який вплив це має на збереження національної правової ідентичності.

Акультурація, з одного боку, дозволяє державам запроваджувати високі стандарти у сферах прав людини, екології та торгівлі, покращуючи правові механізми захисту прав громадян і сприяючи більшій інтеграції у світову спільноту. Цей процес є важливим інструментом для забезпечення сталого розвитку, захисту довкілля та сприяння миру і співпраці на міжнародному рівні.

Декультурація, з іншого боку, може стати викликом для національних правових систем, оскільки надмірне запозичення міжнародних норм іноді ставить під загрозу правову і культурну самобутність країн. Втрата унікальних правових традицій може призвести до соціального напруження та зменшити довіру громадян до національної системи правосуддя. Це особливо актуально для країн із потужними культурними і правовими традиціями, які можуть сприймати міжнародні норми як загрозу для національної ідентичності.

У сучасному світі особливо важливо знайти баланс між адаптацією до міжнародних стандартів і збереженням національної правової унікальності. Це потребує стратегічного підходу з боку національних урядів, які повинні визначати, які норми варто інтегрувати, а які — адаптувати відповідно до внутрішніх правових і культурних особливостей. Дослідження цієї теми дає підґрунтя для майбутніх реформ та вказує на необхідність розвитку правових механізмів, що дозволять державам більш ефективно пристосовуватися до глобальних змін без втрати власної правової ідентичності.

Використані джерела

1. Хрідочкін А. В. Юридична природа права Європейського Союзу та його місце у системі міжнародного права. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. С. 91–96.
2. Полянський Є. Ю., Матковська І. О. Про вплив практики Європейського суду з прав людини на застосування кримінального та кримінального процесуального законодавства в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 1. С. 249–254.

Анастасія ФАСІЙ
аспірантка кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРИ ЛІКУВАННІ ПСИХІЧНИХ РОЗЛАДІВ

Стрімкий розвиток штучного інтелекту відкриває нові можливості в різних сферах, включаючи охорону психічного здоров'я. Використання штучного інтелекту у лікуванні психічних розладів вже зараз демонструє значний потенціал, покращуючи діагностику, терапію та моніторинг стану пацієнтів. Однак, поряд із цими можливостями виникають нові виклики, пов'язані із правовим регулюванням, етикою та конфіденційністю даних. Проте, варто підкреслити, що використання штучного інтелекту в медичній практиці відкриває нові можливості в лікуванні складних захворювань. Алгоритми машинного навчання, глибокого навчання та інші технології штучного інтелекту демонструють значний потенціал для підвищення ефективності діагностики та лікування психічних розладів.

Аналіз великих обсягів даних, включаючи електронні медичні записи, соціальні мережі, мовні патерни та поведінкові дані, дозволяє створити моделі, які можуть виявити ознаки психічних захворювань на ранніх стадіях. Зокрема дослідження показали, що штучний інтелект може ідентифікувати депресію та тривожні розлади з високою точністю на основі тестових даних, виразів обличчя та голосових змін [1].

Мобільні додатки, які використовують алгоритми штучного інтелекту, стають більш популярними для надання психічної підтримки та терапії. Чат — боти, що використовують штучний інтелект здатні проводити сесії конгнітивно — поведінкової терапії, надаючи користувачам персональні рекомендації та підтримку в режимі реального часу. Такі додатки, як Woebot Health, Talkspace та Replika, показали високу ефективність у зниженні симптомів депресії та тривоги, завдяки можливості постійного моніторингу настрою та поведінки користувача [2].

Штучний інтелект може виступати як потужний інструмент підтримки для лікарів і терапевтів. Система підтримки прийняття рішень на основі штучного інтелекту аналізують великі обсяги клінічних даних, надаючи рекомендації щодо оптимальних терапевтичних підходів для конкретного пацієнта. Це не може підвищити точність діагностики, але й сприяє вибору найбільш ефективних методів очікування, зменшуючи ризики побічних ефектів та покращуючи результатів терапії.

Попри значний потенціал штучного інтелекту у сфері психічного здоров'я, існують важливі виклики, які потребують вирішення. Серед них — забезпечення безпеки та надійності алгоритмів, гарантії конфіденційності та захисту даних пацієнтів, а також розв'язання етичних дилем, пов'язаних із використанням штучного інтелекту у терапії. Важливим аспектом є також забезпечення рівного доступу до технологій штучного інтелекту для всіх категорії населення, зокрема для вразливих груп.

Удосконалення правових та етичних стандартів, розвиток міжнародного співробітництва у цій сфері та постійний моніторинг новітніх технологій є ключовими завданнями для забезпечення ефективного та безпечного використання штучного інтелекту у лікуванні психічних розладів.

Впровадження штучного інтелекту у цій сфері супроводжується не лише великим потенціалом для покращення діагностики та лікування, але й значними етичними, правовими та безпековими викликами. У зв'язку з цим, важливо розглянути міжнародно-правові стандарти, які регулюють використання штучного інтелекту у психіатрії, а також доктринальні підходи до вдосконалення цих стандартів.

Міжнародно-правові стандарти у сфері охорони здоров'я, такі як Загальна декларація прав людини [3], Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю [4] визначають основні права людини на доступ до медичної допомоги, належні умови життя, рівність та недискримінацію, а також забезпечення фізичного і психічного здоров'я на максимально можливому рівні. Використання штучного інтелекту повинно сприяти реалізації цих прав, забезпечуючи інклюзивність та доступність технологій для всіх пацієнтів.

Крім того, Всесвітня організація охорони здоров'я активно працює над розробкою рекомендацій щодо використання цифрових технологій у сфері охорони здоров'я. У 2019 році ВООЗ опублікувала «Довідник з етики та управління штучним інтелектом у здоров'ї» (Ethics and governance of artificial intelligence for health) [5]. Вказаний документ містить принципи та рекомендації щодо етичного використання штучного інтелекту, включаючи захист даних пацієнтів, забезпечення прозорості та відповідальності.

Варто зазначити, що в 2018 році набрав чинності Загальний регламент про захист даних (GDPR), який встановлює жорсткі вимоги щодо захисту персональних даних, включаючи дані, що стосуються здоров'я [6]. Використання штучного інтелекту у психіатрії повинно відповідати цим вимогам, забезпечуючи конфіденційність та безпеку даних пацієнтів.

Особливу увагу заслуговує Закон про штучний інтелект (AI Act), прийнятий Європейською комісією 21 квітня 2021 року, який став

першим нормативним актом Європейського Союзу, спрямованим на регулювання питань штучного інтелекту. Його метою є створення єдиною правової бази, яка встановлює обов'язки для провайдерів і користувачів штучним інтелектом, а також запроваджує оцінка технологій за рівнем ризику.

7 червня 2022 року Керівний комітет Ради Європи з прав людини в галузі біомедицини та охорони здоров'я (CDBIO) оприлюднив звіт, у якому аналізувались системи штучного інтелекту крізь призму принципів прав людини, викладених у Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини 1997 року. Особливу увагу приділено впливу штучного інтелекту на права людини, зокрема на забезпечення конфіденційності медичних даних. Звіт підкреслив проблему використання персональних даних пацієнтів для навчання та тестування ШІ — систем.

Крім того, важливим нормативним документом у сфері захисту персональних даних є Протокол до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (CETS № 223), ратифікований у жовтні 2023 року. Цей протокол оновлює положення Конвенції (ETS № 108), зокрема статтю 9, яка закріплює права фізичних осіб на захист даних. Серед ключових положень — право не бути об'єктом рішень, що базуються виключно на автоматизованій обробці даних, право отримувати інформацію про обробку своїх даних, її підстави та терміни зберігання, а також на правовий захист у разі порушення цих гарантій [7].

Отже, використання великих обсягів даних для навчання алгоритмів штучного інтелекту вимагає суворого дотримання норм конфіденційності та захисту даних. Це особливо важливо у сфері психічного здоров'я, де дані є надзвичайно чутливими [8, с. 30].

Таким чином, необхідно забезпечити, щоб використання штучного інтелекту не порушувало етичних стандартів та прав пацієнтів. Тобто для використання автоматизованих машин необхідно отримати добровільну згоду на використання технологій, що працюють за алгоритмами штучного інтелекту та забезпечити рівний доступ до медичних послуг.

Сьогодні важливо розробити міжнародні рамкові документи, які б регулювали використання штучного інтелекту у психіатрії, забезпечуючи єдині стандарти для всіх країн. розробити міжнародні рамкові документи, які б регулювали використання ШІ у психіатрії, забезпечуючи єдині стандарти для всіх країн.

Також доречно підвищувати рівень освіти та інформованості серед лікарів, пацієнтів та розробників технологій щодо етичних та правових аспектів використання механізмів штучного інтелекту і медицині.

Такі організації як Всесвітня організація охорони здоров'я, Організація Об'єднаних Націй та Європейська комісія повинні регулярно моніторити та оновлювати стандарти з урахуванням новітніх технологій досягнень та викликів, забезпечуючи їх актуальність та ефективність.

Таким чином, використання штучного інтелекту у сфері психічного здоров'я є важливим напрямком розвитку медицини, який має значний потенціал для покращення діагностики та лікування пацієнтів. Однак поряд з цими можливостями виникають нові виклики, які потребують належного правового регулювання. Вдосконалення міжнародних правових стандартів, враховуючи сучасні технологічні досягнення та етичні аспекти, є необхідним кроком для забезпечення безпеки та ефективності застосування ШІ у лікуванні психічних розладів.

Використані джерела

1. Штучний інтелект може виявити депресію та тривожність у дітей з точністю до 80%. Дослідження. URL: https://life.pravda.com.ua/health/2019/05/7/236802/
2. 6 найкращих чат-ботів для лікування ШІ 2024 року: інновації у сфері психічного здоров'я. URL: https://aimojo.io/uk/ai-therapy-chatbots/
3. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
4. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
5. World Health Organization. (2019). Ethics and governance of artificial intelligence for health. URL: https://www.who.int/publications/i/item/9789240029200
6. General Data Protection Regulation (GDPR). URL: https://gdpr-text.com/uk/read/article-6/
7. Войнов М. Штучний інтелект в медицині: чи загрожують інновації правам людини? URL: https://www.helsinki.org.ua/articles/shtuchnyy-intelekt-v-medytsyni-chy-zahrozhuiut-innovatsii-pravam-liudyny/
8. McGraw D. Building public trust in uses of Health Insurance Portability and Accountability Act de-identified data. Journal of the American Medical Informatics Association. URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3555317/

Руслан ВОВЧОК
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент ***Фасій Б. В.***

ДОГОВІР НА РОЗРОБКУ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Розвиток інформаційних технологій спричинив появу особливого виду договірних відносин — цивільних договорів у сфері ІТ. Одним із ключових таких договорів є договір на розробку програмного забезпечення (ПЗ), який визначає правові відносини між замовником і розробником, регламентує порядок створення, передачі та використання програмного продукту, а також розподіл прав інтелектуальної власності. Цей договір, за своєю природою, може мати риси договору підряду, авторського договору або змішаного договору, що поєднує елементи різних правових конструкцій. Його головна мета — закріпити умови співпраці, уникнути непорозумінь щодо обсягу робіт, строків виконання, порядку приймання результату та фінансових зобов'язань.

Законодавче регулювання таких договорів в Україні здійснюється на основі Цивільного кодексу України (глави 52 «Підряд» та 75 «Договори про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності»), Закону України «Про авторське право і суміжні права», а також міжнародних угод, зокрема Бернської конвенції та Угоди ТРІПС. У відповідності до цих норм авторське право на створене програмне забезпечення первинно належить його розробнику, якщо інше не передбачено договором.

Ключовими аспектами договору є визначення предмета угоди, строків розробки, відповідальності сторін та питання інтелектуальної власності. Одним із найважливіших положень є передача майнових прав на програмний продукт. Якщо договір не передбачає такого положення, розробник зберігає всі виключні права на код, а замовник отримує лише обмежене право використання. Це може спричинити юридичні труднощі, особливо якщо програмне забезпечення створюється для комерційного використання або продажу третім особам.

Ще одним важливим аспектом є використання у програмному продукті стороннього відкритого коду (Open Source). Деякі ліцензії, наприклад GNU GPL, зобов'язують розповсюджувати похідні продукти на тих самих умовах, що може суперечити комерційним інтересам замовника. Тому договір має містити положення про дозволене та заборонене використання Open Source-рішень. Особливу увагу слід приділити положенням про конфіденційність. Оскільки в про-

цесі розробки розробники можуть отримувати доступ до комерційної інформації замовника, часто укладається окремий договір про нерозголошення (NDA), що забороняє використання отриманої інформації в інших проєктах.

Судова практика свідчить, що значна частина спорів у сфері IT виникає через невизначеність у правах на програмний код, порушення строків виконання робіт та недотримання умов ліцензування. Тому якісно складений договір є ключовим механізмом захисту інтересів сторін та запобігання конфліктам.

Сторонами договору на розробку програмного забезпечення виступають **замовник** та **розробник**. Замовник є фізичною чи юридичною особою, яка замовляє розробку програмного забезпечення та оплачує виконані роботи, в свою чергу розробник є індивідуальний програміст, IT-компанія або команда, яка займається розробкою програмного продукту згідно з вимогами замовника.

Основні положення договору включать в собі:

Предмет договору — визначає який саме програмний продукт має бути створений, який функціонал та можливості він повинен містити в собі, та які технології будуть використані.

Строки виконання робіт — містять інформацію дати початку і закінчення розробки, чи будуть передбачені етапи виконання роботи.

Передача прав інтелектуальної власності — визначають чи будуть передаватись майнові права на програмний продукт замовнику, інформація про надання ліцензії на використання програмного коду та чи будуть обмеження на використання Open Source рішень.

Вартість та порядок оплати — містить інформацію про тип оплати, чи буде оплата фіксованою (Fixed Price) або погодинною (Time & Materials) та які етапи оплати будуть передбачені.

Гарантії та підтримка — надання гарантійного терміну на програмний продукт, обслуговування після здачу проекту. Гарантія що розроблений продукт не порушує авторські права третіх осіб. Відповідальність за порушення ліцензійних умов або авторських прав.

Конфіденційність і захист даних — чи має розробник право використовувати отримані дані користувачів в інших проектах.

Відповідальність сторін та врегулювання спорів — які санкції передбачені за порушення строків здачі проекту, яким чином та в якому порядку сторони в разі виникнення спорів будуть діяти.

Договір на розробку ПЗ допомагає захистити інтереси замовника (отримати якісний продукт у визначені строки), захистити інтереси розробника (отримати оплату за виконану роботу), уникнути юридичних ризиків, пов'язаних із правами інтелектуальної власності та врегулювати питання підтримки, виправлення помилок та майбутніх оновлень.

Таким чином, договір на розробку програмного забезпечення є необхідним інструментом для регулювання відносин між замовником і виконавцем. Він має охоплювати всі ключові аспекти співпраці, зокрема права інтелектуальної власності, строки виконання робіт, фінансові умови, гарантії, відповідальність сторін та питання конфіденційності. Правильне оформлення договору забезпечує юридичний захист інтересів усіх учасників проєкту та сприяє успішній реалізації програмного продукту.

Використані джерела

1. Європейські директиви щодо авторського права та захисту персональних даних (GDPR, Directive 2009/24/EC про правову охорону комп'ютерних програм).URL: https://ips.ligazakon.net/document/EU090055
2. Типові Software Development Agreements (контракти, що використовуються в IT-компаніях США, ЄС та України). URL: https://ru.scribd.com/doc/170834778/55759408-Software-Development-Contract-Template8-doc
3. Ліцензійні угоди для Open Source (GPL, MIT, Apache License). URL: https://infdev.com.ua/docs/standards/license-types/

ПРИВАТНЕ І ПУБЛІЧНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ... Вычитка № 3. 25.03.2025. МММ

ЗМІСТ

Ківалов С. В. Вступне слово 3

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИВАТНОГО ПРАВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Нона АШАДЗЕ
Декларативні норми в системі правового регулювання 4

Анастасія ВЛАСЮК
Проблемні питання зупинення провадження у справі через перебування сторони у складі Збройних Сил України 8

Валерія ВОВЧОК
Випадки надання статусу «дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» 10

Станіслав ГИЛКО
Особливості застосування норм цивільного права в умовах війни 12

Олена ГОЛОД
Особливості укладання шлюбу в умовах війни 15

Анастасія ГОЛУБ
Окремі аспекти регулювання права власності на машиномісце (паркомісце) за цивільним законодавством України 17

Вікторія ГОРЯЧКІВСЬКА
Сучасні проблеми цивільного права та процесу 20

Богдана ГРЕСЬКО
Поновлення строків на апеляційне оскарження у цивільному процесі в умовах воєнного стану 21

Анастасія ЗАВАЛЬНЮК, Вікторія СУЙЧИМЕЗОВА
Щодо реформування господарського судочинства у світлі нових концепцій 24

Анастасія ЗАВАЛЬНЮК, Вікторія СУЙЧИМЕЗОВА
Зміна територіальної юрисдикції (підсудності) під час дії воєнного стану в Україні 26

Regina ZAGORETS
The Problem of Violation of the Rights of Internally Displaced Person (IDP) in Case of Refusal to Rent Housing 28

Володимир ІЛІЧКО
Особливості правового регулювання морського страхування в умовах підвищених ризиків воєнного часу 30

Володимир ІЛІЧКО
Проблеми захисту майнових прав громадян на окупованих територіях 33

Юлія ІЛЬЇНА
Охоронна функція в цивільному праві України 35

Віталій КАРМАНЧУК
Цивільно-правові аспекти відшкодування шкоди, завдоної внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів: проблеми теорії та практики 38

Дар'я КЛАПОУЩАК
Трансформація правової системи України (європейський вектор розвитку) 40

Єлизавета КНИГА
Проблематика процедури стягнення аліментів з одного з батьків, що перебуває за кордоном 43

Антон КОВАЛЬЧУК
Особливості трудових відносин в умовах війни 45

Дар'я КОВАЛЬЧУК
Укладання та припинення шлюбу в умовах воєнного стану 47

Софія КОНДРАТЮК
Право дитини на контакт з тими батьками, які проживають окремо 50

Дарія КОПИЛЬЧУК
Адаптація інститутів приватного та публічного права в умовах воєнного стану: теоретичні та практичні виклики 52

Захар КОРШУН
Цивільно-правове регулювання віртуальних товарів і послуг у комп'ютерних іграх 54

Любов КСЕНОФОНТОВА
Порівняльна характеристика особливостей правового статусу державних та приватних юридичних осіб 56

Анастасія КУЛИК
Захист прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану . . . 58

Ангеліна КУТАС
Проблематика права інтелектуальної власності в соціальних мережах 60

Дар'я КУЩИК
Сучасні проблеми співвідношення права на освіту та права на здоров'я 63

Олександр ЛИСЕНКО
Право інтелектуальної власності на торговельну марку 66

Кристина ЛОМЄЄВА
Цивільно-процесуальні аспекти захисту прав під час війни 68

Вадим МЕЛЬНИК
Гуманітарне право в умовах збройного конфлікту 69

Андрій МУДРАК
Protection of Civil Rights During Martial Law: Challenges and Prospects 72

Valeriia OVCHINNIKOVA
Contractual Regulation of Civil-Law Relations in the Conditions of Martial Law 74

Андрій ОДНОКОЛ
Еволюція господарського права в Україні 76

Владислава ОСОКІНА
Проблеми правового регулювання шлюбного договору в Україні . . . 77

Вікторія ПЕРЕВЕРЗЄВА
Вплив воєнного стану на правовий режим виконання господарських забов'язань 79

Анна ПІВТОРАК
Вплив воєнного стану на правосвідомість громадян України 81

Марина ПЛЄХОВА
Зловживання цивільними процесуальними правами у зв'язку з введенням воєнного стану на території України 83

Іоанна ПОВШУК
Матеріальне відшкодування втраченої репутації внаслідок поширення недостовірної інформації в соціальних мережах 86

Аліна ПРОКОПЕНКО
Проблеми реалізації і захисту прав та основоположних свобод людини в умовах збройних конфліктів 88

Ольга ПРУСАК
Тенденції взаємодії правових систем сучасності: правова акультурація 90

Мирослава РАДЕЦЬКА
Розумність строків судового розгляду як засада цивільного судочинства (з врахуванням релеватної практики Європейського суду з прав людини) 92

Марія РИНКУН
Особливості спадкування майна осіб, зиклих безвісти чи загиблих на війні 95

Дмитрій РОМАЩЕНКО
Проблеми дотримання принципу неприпустимості позбавлення права власності в умовах воєнного стану 98

Роман РУСУ
Державно-приватне партнерство: сутність, ознаки та форми 100

Марія РУХЛЄВІЧ
Правове регулювання шлюбних контрактів 102

Софія САМОЙЛЕНКО
Захист персональних даних у контексті технологій відстеження на приватність 104

Ангеліна САРІСЯН
Процесуальні особливості розгляду справ про відшкодування шкоди, завданої внаслідок збройної агресії РФ 107

Єлизавета СІДЕЛЬНИКОВА
Проблематика визначення та допустимісті електронних доказів у цивільному процесі 110

Ауріка СІНЮЧКОВА
Правовий звичай як джерело цивільного права 112

Мар'я СКОРОКІРЖА
Автономна Республіка Крим як учасник цивільних правовідносин в умовах окупації 114

Анастасія СОЛДАТКІНА
Правові аспекти захисту дітей у міжнародному приватному праві під час збройних конфліктів: питання опіки та усиновлення 116

ПРИВАТНЕ І ПУБЛІЧНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ... Вычитка № 3. 25.03.2025. МММ

Тетяна СОРОКА
Міжнародні стандарти конституційної легітимності в цивільному судочинстві 119

Марина СТЕПАНОВСЬКА
Особливості правового регулювання набуття прав власності в умовах воєнного стану 120

Ірина СТРЮКОВА
Іменні цінні папери за цивільним законодавством України 123

Аліна ТАРАН
Характеристика диференціації поняття правочину 125

Руслана ТІТЕНКО
Використання електронних доказів у цивільному процесі: проблеми та виклики 127

Володимир ТОДОЩАК
Трудові гарантії ІТ-фахівців 130

Володимир ТОДОЩАК
Правове регулювання смарт-контрактів та блокчейн-технологій у цивільних правовідносинах: порівняльний аналіз українського та європейського законодавства 132

Софія ТОМКЕВИЧ
Принципи застосування права 134

Ольга ТРОСТЕНЮК
Захист прав громадян в умовах воєнного конфлікту: цивільно-правовий аспект 137

Анна ТУРМІЛО
Цивільно-правова відповідальність за шкоду, завдану штучним інтелектом 139

Ігор УДОВИЧЕНКО
Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану 140

Дарина УЛАНОВА
Вплив правових засад комерційної концесії на господарські відносини 143

Дмитро ФУРТАТ
Спадкове право в Україні: проблеми правового регулювання та практичного застосування 145

Маргаріта ХАРЧИЛАВА
Adaptation of Civil Law to the Conditions of War: Theoretical Challenges and Practical Solutions 148

Анастасія ЧУДІМОВА
Процесуальні строки у період дії воєнного стану 151

Дарія ШАЛАМАЙ
Санкції як засіб підтримки міжнародного правопорядку в умовах війни 154

Валерія ШЕВЧЕНКО
Особливості оренди державного та комунального майна в умовах дії правового режиму воєнного стану 156

Богдана ШОВКОВИЧ
Укладення та розірвання шлюбу в умовах війни 159

Маргарита ШОВКУН
Особливості здійснення права спільної сумісної власності 162

Єлизавета ШУМІХІНА
Аліментні зобов'язання повнолітньої дитини в умовах дії правового режиму час воєнного стану 164

НАЙВАЖЛИВІШІ ПИТАННЯ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Єва БАРИНОВА
Режим льодового проведення суден в Україні 166

Вероніка БЕЗМАЛЕНКО
Ефективність митних спрощень для підприємств в умовах сучасних економічних викликів 169

Анастасія БОЖКО
Електронне судочинство як гарантія доступу до правосуддя в господарських справах в умовах воєнного стану 171

Данило БОЙКО, Олександра ВОЙЦИКЕВИЧ
Митна програма ЄС та новий етап діджиталізації митних процедур 173

Дар'я Бойко
Право особи на свободу та особисту недоторканність в умовах воєнного стану 175

Вікторія ВИСКРЕБЕЦЬ
Митні аспекти електронної комерції: виклики глобального регулювання 178

Єлизавета ВОЄВОДА
Трансформація функцій держави в умовах воєнного стану 180

Yana VOLCHAN
Most Favored Nation Treatment and Prevention of Discrimination 183

Дар'я ГАПОНЕНКО
Регіональна конвенція Пан-Євро-Мед та Україна 186

Станіслав ГИЛКО
Роль міжнародних організацій у регулюванні морської діяльності під час війни 189

Вікторія ГОРЯЧКІВСЬКА
Морська безпека та боротьба з піратством 191

Оксана ГОРЯЧКІВСЬКА
Проблематика запобігання та протидії контрабанді в межах митного законодавства 193

Богдана ГРЕСЬКО
До питання підстав поновлення пропущеного процесуального строку у господарському процесі 195

Богдана ГРЕСЬКО, Аліна ДАНИШ
Розвиток альтернативних способів вирішення податкових спорів в Україні 198

Богдана ГРЕСЬКО, Єлизавета СІДЕЛЬНИКОВА
До питання відповідальності за порушення законодавства про виключну (морську) економічну зону України 200

Марія ДУМІНІКА
Здійснення правосуддя в умовах воєнного стану: нормативні та практичні питання 202

Ілля ЕЛІСАШВІЛІ
Правовий режим захисту морських кордонів України під час війни 206

Ілля ЕЛІСАШВІЛІ
Особливості правового регулювання строків у цивільному процесі під час війни 208

Маргарита ЄВСТРАТЬЄВА
Основні принципи міжнародного морського права 210

Регіна ЗАГОРЕЦЬ
Стратегія повоєнного відновлення екосистем України 212

Регіна ЗАГОРЕЦЬ
Тіньовий танкерний флот Росії як інструмент фінансування війни 214

Анастасія ЗАМОСТЕНЧУК
Механізм реалізації права на доступ до публічної інформації та його особливості в умовах режиму воєнного стану 217

Володимир ІЛІЧКО
Конкурс на зайняття посади в органах місцевого самоврядування в умовах воєнного стану 219

Ілонна ТИШКО
Особливості переміщення через митний кордон України гуманітарної допомоги 222

Віталій КАРМАНЧУК
Екологічна відповідальність бізнесу: аналіз правових механізмів 225

Віталій КАРМАНЧУК
Окремі аспекти функціонування порталу «Дія» в контексті цифровізації адміністративних послуг в Україні 227

Віталій КАРМАНЧУК
Правове регулювання дистанційної роботи в Україні: проблеми та перспективи розвитку 229

Віталій КАРМАНЧУК
Особливості кримінальної відповідальності за поширення дезінформації в соціальних мережах щодо національної безпеки . . . 231

Віталій КАРМАНЧУК
Правове регулювання використання соціальних мереж суб'єктами публічного адміністрування: проблеми та перспективи 233

Вероніка КИСЛЯК, Вікторія ПОЛЕГЕНЬКА
Поняття та ознаки податку в Україні 235

Вікторія КІМ, Поліна МОКАНУ
Трансформація митних процедур в рамках європейської інтеграції 238

ПРИВАТНЕ І ПУБЛІЧНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ... Вычитка № 3. 25.03.2025. МММ

Валерія КІШКО
Вплив воєнних дій на екосистеми Чорного моря 240

Владислав КЛИМАШ
Вплив принципу політичної неупередженості на інститут державної служби в Україні 242

Антон КОВАЛЬЧУК
Роль держав-членів та спостерігачів у діяльності Міжнародної морської організації 245

Дар'я КОВАЛЬЧУК
Морські перевезення в умовах воєнного стану 247

Ксенія КОЛЕСНИКОВА, Наталя ДОМОЖИРСЬКА
Податковий обов'язок: поняття та значення. Виникнення, зміна та припинення податкового обов'язку 249

Анастасія КОЛІСНИК
Проблемні аспекти дисциплінарної відповідальності адвоката 251

Софія КОНДРАТЮК
Державна політика у сфері протидії зміні клімату 254

Софія КОНДРАТЮК
Історичні етапи морського права в Україні 256

Захар КОРШУН
Правове регулювання збереження біорізноманіття: аналіз ефективності екологічного законодавства України та ЄС 258

Дар'я КОСТЮК
Роль електронної митної декларації на ввезення гуманітарної допомоги під час воєнного стану 260

Мар'яна КОСТЮК
Особливості адміністративної відповідальності за порушення митних правил 263

Валерія КОТЕЛКІНА
Правові аспекти податків в Україні 266

Олександра ТУЧАК, Орина КОШУЦЬКА
Особливості здійснення податкового контролю в період дії воєнного стану 268

Вікторія КРИВІНОК, Юлія СЕРГІЄНКО
Відмінність податку від збору 270

Катерина КРУТІЄВА
Вплив Римського статуту на українське кримінальне законодавство 272

Anastasia KUSTOVA
Protection of Property Rights During War 275

Анастасія КУСТОВА
Захист прав власності в умовах війни 277

Яна КУЧЕРЕНКО
Правові аспекти здійснення податкових перевірок в Україні 279

Дар'я КУЩИК
Забезпечення безпеки морської діяльності — глобальна проблема сучасності 282

Олександр ЛИСЕНКО
Державне управління у сфері альтернативних джерел енергії 284

Олександр ЛИСЕНКО
Особливості охорони суверенних прав держави у виключній економічній зоні 286

Тетяна ЛІСОВИЧЕНКО
Обмеження прав і свобод громадян під час воєнного стану 288

Анна МАЗУР
Договір чартеру (фрахтування) судна: поняття, визначення, порівняльний аналіз договору фрахтування та оренди 290

Софія МАЗУР
Забезпечення конституційних прав та свобод в умовах воєнного стану 293

Єлизавета МАСЛОВСЬКА
Митна справа як складова зовнішньоекономічної і зовнішньополітичної діяльності України 296

Єлизавета МАТВЄЄВА
Джерела морського права 298

Юлія МЕДВЕДЄВА
Адміністративна юрисдикція держав у морських просторах 301

Мар'яна МЕЛЬНИК
Особливості правової системи України в умовах воєнного стану 303

ПРИВАТНЕ І ПУБЛІЧНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ... Вычитка № 3. 25.03.2025. МММ

Олександріна МЕЛЬНИК
Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх 306

Валентин МІРОШНІЧЕНКО
Морська діяльність: поняття, складники та проблеми 308

Дар'я МОЙСЕЄНКО, Ангеліна САРГСЯН
Утилізація суден в Україні: актуальні проблеми правового регулювання та перспективи розвитку галузі 310

Юлія НОВАК
Правова акультурація як передумова виникнення змішаних правих систем 313

Анна ПАНЧЕНКО
Суверенітет сучасної держави: підходи до осмислення 315

Дмитро ПЕТРУК
Розвиток публічно-самоврядної влади в умовах воєнного стану 317

Дарія ПІВЧЕНКО
Специфіка діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану 319

Анна ПІДВИСОЦЬКА
Діяльність прокуратури в умовах воєнного стану 323

Ксенія ПІХ
Правовий статус Азовського моря в контексті російсько-української війни 324

Андрій ПЛАТОНОВ
Реєстрація суден: обов'язки та юрисдикція держави прапору 327

Марина ПЛЄХОВА
Участь міжнародних організацій у боротьбі з морським піратством 329

Марина ПЛЄХОВА
Роль ЄСПЛ у вирішенні податкових спорів в Україні 332

Іоанна ПОВШУК
Відповідальність за екологічні правопорушення: види та особливості адміністративної відповідальності 334

Крістіна ПОТЕЛЕЩЕНКО
Захист морського середовища: публічний інтерес у морському праві 336

Крістіна ПОТЕЛЕЩЕНКО, Крістіна САЗОНОВА
Проблеми виконання рішень податкових спорів під час війни . . . 338

Марія ПРИЙМАК
Відповідальність за фінансові правопорушення 341

Аліна ПРОКОПЕНКО
Режим чорноморських проток в умовах воєнного стану 343

Аліна ПРОКОПЕНКО
Правове регулювання поводження з відходами в Україні: проблеми та шляхи вдосконалення 345

Марина ПУГАЧ
Принцип гуманізму в призначенні покарання: національні та міжнародні стандарти 347

Анастасія РАДЧЕНКО
Правовий режим протоків, каналів та річок, які використовуються для міжнародного судноплавства 350

Карина РАЗУМІЙ
Особливості реалізації митної справи України в умовах воєнного часу 353

Ангеліна РАЦУН
Адаптація законодавства в умовах воєнного стану: виклики для правоохоронних органів 355

Анна РАЧОК
Окремі аспекти митного оформлення під час імпорту в умовах воєнного стану 358

Дмитрій РОМАЩЕНКО
Правове регулювання арешту суден 360

Яна РУДЗИК
Правовий статус та режим водних просторів 363

Марія РУХЛЄВІЧ
Правовий режим іноземних суден у водах морських портів України 365

Юлія САВРАНСЬКА
Правовий механізм податку 368

Вікторія САВЧУК
Міжнародні аспекти захисту прав дітей, переміщених в результаті збройної агресії Російської Федерації 371

Софія САМОЙЛЕНКО
Міжнародні та національні підходи до правового регулювання протидії зміні клімату 373

Дарія САПРИКІНА
Захист персональних даних. Загальний теоретичний погляд 375

Марія СЕВАСТЬЯНОВА
Правовий статус військовополонених в умовах збройного конфлікту 377

Ауріка СІНЮЧКОВА
Правовий режим підводної культурної спадщини 381

Кирило СКЛЯРУК
Цифровізація митних процедур: правові аспекти та міжнародний досвід 383

Мар'я СКОРОКІРЖА
Оновлення організаційно-правового механізму підготовки та дипломування моряків в Україні (2022–2024) 387

Тетяна СОРОКА, Яна СУНИЦЯ
Мінування морських шляхів та безпека судноплавства 389

Марина СТЕПАНОВСЬКА
Врегулювання спорів, що виникають з торговельного мореплавства 392

Ірина СТРЮКОВА
Правовий статус та режим водних просторів 395

Яна СУНИЦЯ
Особливості розгляду справ у наказному провадженні 397

Марія ТАРАСЕНКО
Фактори, що сприяють розвитку електронних систем митного оформлення 399

Софія ТИМОШЕНКО
Деякі проблемні питання щодо контрабанди культурних цінностей 402

Руслана ТІТЕНКО
Міжнародний трибунал з морського права у справі України проти країни-агресора 404

Володимир ТОДОЩАК
Правове регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферу: проблеми та перспективи 407

Володимир ТОДОЩАК
Адміністративно-правові аспекти використання цифрових підписів та електронної ідентифікації 409

Володимир Тодощак
Адміністративні правопорушення у сфері кібербезпеки 411

Ольга ТРОСТЕНЮК
Правове регулювання фрахтувальних суден 413

Ольга ТРОСТЕНЮК
Роль громадськості у прийняття екологічних рішень: аналіз законодавчих інструментів 415

Ігор УДОВИЧЕНКО
Генеза правового забезпечення торговельного мореплавства 416

Ігор УДОВИЧЕНКО
Щодо міжнародних стандартів охорони біорізноманіття 419

Олена УШТАНІТ
Управління ризиками в митній справі України 422

Анатолій ФІЛОНОВ
Роль інформаційної функції права в умовах воєнного стану 425

Дмитро ФУРТАТ
Правовий режим міжнародного морського судноплавства в умовах збройних конфліктів: проблеми та перспективи 427

Михайло ЧЕПА
Інститут обмеженої осудності у Кримінальному кодексі України та кримінальному законодавстві інших країн 429

Ксенія ЧЕРЕПОВСЬКА
Міжнародно-правовий статус тимчасово окупованих морських територій України 431

Ксенія ЧЕРЕПОВСЬКА
Особливості здійснення господарського судочинства в умовах воєнного стану 434

Ксенія ЧЕРЕПОВСЬКА
Вплив воєнного конфлікту на цивільні права та обов'язки: судова практика вирішення спорів 436

ПРИВАТНЕ І ПУБЛІЧНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ... Вычитка № 3. 25.03.2025. МММ

Богдан ЧЕЧЕЛЬНИЦЬКИЙ
Гарантії прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану 438

Анастасія ЧУДІМОВА, Мирослава РАДЕЦЬКА
Страхування морських суден в Україні в умовах воєнного стану . . . 441

Діана ШАРКОВА
Цифровізація сервісів для моряків в Україні 445

Валерія ШЕВЧЕНКО
Морська безпека: актуальність та сучасні шляхи врегулювання в Україні під час воєнного стану 447

Богдана ШОВКОВИЧ
Проблематика впровадження альтернативної енергетики в умовах воєнного стану 450

Богдана ШОВКОВИЧ
Стандарти компетентності згідно з Конвенцією ПДНВ 452

Маргарита ШОВКУН
Військово-морська діяльність: правовий режим 455

Любов ШУМЄЄВА
Конституційно-правова відповідальність вищих посадових осіб в умовах воєнного стану 457

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА БЕЗПЕКА

Володимир АНДРУСІВ
Роль ООН у забезпеченні прав біженців 460

Анна АНДРУЩЕНКО
Міжнародне право та відповідальність за воєнні злочини: проблеми імплементації 463

Вікторія АФОНЬКІНА
Право народу на самовизначення в сучасному міжнародному праві 465

Анастасія БАБІЙЧУК
Відповідальність за воєнні злочини: міжнародні та національні механізми 467

Вероніка БЕЗМАЛЕНКО
Міжнародне право в сфері кібербезпеки 470

Софія ГАВРИШ
Механізми захисту прав дітей у збройних конфліктах 472

Софія ГЕРАСИМЕЦЬ
Міжнародні стандарти захисту прав споживачів: тенденції та виклики для національних правових систем (на прикладі України) 475

Катерина ГЛЄБОВА
Особливості та тенденції реалізації четвертого покоління прав людини 477

Олена ГОЛОД
Роль міжнародних організацій в морському праві в умовах війни 481

Анастасія ДЕРБАК
Боротьба з тероризмом: окремі міжнародно-правові аспекти 483

Ольга ДМИТРЕНКО
Взаємодія романо-германського та європейського права: порівняльний підхід 485

Катерина ДРОЗД, Антоніна ЛЄШАН
Міжнародне співробітництво у протидії митним правопорушенням 488

Анастасія ЖИЛКА
Особливості розмежування правових сімей в умовах глобалізації 492

Вікторія СУЙЧИМЕЗОВА, Анастасія ЗАВАЛЬНЮК
Розвиток медіації як практики вирішення податкових спорів: досвід зарубіжних країн 495

Вікторія СУЙЧИМЕЗОВА, Анастасія ЗАВАЛЬНЮК
Право моряків на безпечну працю та соціальний захист 497

Анастасія ЗАМОСТЕНЧУК
Діджиталізація митних процедур в Європейському Союзі в умовах митної реформи 499

Олена ЗАПОРОЖЕЦЬ
Проблеми інтеграції України в ЄС і НАТО 502

Дар'я КАЛАШНІКОВА
Правові режими в системі правового регулювання 505

ПРИВАТНЕ І ПУБЛІЧНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ... Вычитка № 3. 25.03.2025. МММ

Катерина КАЛІНОВСЬКА
Міжнародні організації як суб'єкти міжнародного морського права 508

Олександра КАРАСЕНІ
Міжнародне приватне право в умовах війни: вирішення правових колізій та їх вплив на цивільний процес 511

Віталій КАРМАНЧУК
Переваги і ризики використання електронного документообігу в морських перевезеннях 514

Данило КЕЙДАЛЮК
Міжнародне гуманітарне право та його застосування у сучасних конфліктах 516

Дар'я КЛАПОУЩАК
Проблемні питання визнання Ad hoc 517

Анна КОРНІЄНКО, Валерія ГЛІГОР
Особливості регулювання ввезення гуманітарної допомоги в умовах війни 520

Захар КОРШУН
Роль міжнародних організацій у врегулюванні конфліктів на морі та захисті прав моряків 522

Валерія КРАСНОЖОН
Функції сучасної держави 525

Юлія КРИШЕНЬ
Співвідношення інститутів права та правових інститутів 527

Емілія КРОТОВА
Дерогація (обмеження) прав людини в Україні в умовах воєнного стану 532

Софія КУРНОСЕНКО
Принцип справедливості у юридичній відповідальності 534

Polina KUTSERUBOVA
Inheritance Law under Martial Law 538

Матвій ЛИТВИН
Право біженців та міграційна політика 541

Софія МАКОВІЙЧУК
Еволюція принципу суверенітету в умовах глобалізації 544

Софія МАКУТІНА
Формування міжнародно-правових стандартів прав людини 547

Анастасія МАРЧУК
Особливості правового захисту культурної спадщини в умовах війни: досвід Одещини 551

Олександра МЕДОЄВА
Деякі проблемні аспекти застосування міжнародного гуманітарного права в умовах агресії РФ проти України 553

Марія МІТНІКОВА
Захист прав людини в умовах війни 556

Марина НОВОСЕЛЬСЬКА
Екологічна безпека як частина міжнародної безпеки: правові аспекти захисту довкілля під час війни 558

Рані ОГЛУ
Вплив міжнародного гуманітарного права на національну правову система в умовах воєнного стану 561

Андрій ПАЛАМАРЧУК
Роль міжнародних організацій у забезпеченні безпеки та підтримці стабільності в Україні 564

Іоанна ПОВШУК
Міжнародний морський комітет (CMI) та його роль у формуванні морського права 567

Ольга ПРУСАК
Аналіз нормативно-правового регулювання гендерно зумовлених злочинів у призмі сучасності 569

Євген РАЗБІТНОВ
Проблеми кваліфікації гібридних війн в міжнародному праві 571

Олександр РАССКАЗОВ
Право власності під час війни 573

Софія САМОЙЛЕНКО
Правові проблеми забезпечення безпеки судноплавства в умовах воєнних конфліктів 575

Дар'я СЕНЬ
Захист дітей у зв'язку зі збройним конфліктом: міжнародно-правовий аспект 577

ПРИВАТНЕ І ПУБЛІЧНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ... Вычитка № 3. 25.03.2025. МММ

Каріна СІНЬКО
Сучасні форми правління, теоретичний погляд 581

Катерина СКОРОХОД
Особливості механізму захисту прав людини в державах мусульманської правової сім'ї 584

Артем СПРИНЧУК, Вікторія ПЕТРИК
Світські та релігійні суди у судовій системі Ізраїлю: проблематика взаємодії 586

Сергій СТЕПАШКІН
Застосування ПВК під час збройних конфліктів, їх статус та вплив на міжнародну безпеку 588

Ольга СУТАКОВА
Примусове насадження громадянства як порушення прав людини і громадянина 591

Володимир ТОДОЩАК
Впровадження електронного документообігу в сфері морського права: правові аспекти і виклики 593

Володимир ТОДОЩАК
Історичні аспекти виникнення поняття кіберзлочину 595

Валерія УСАТЕНКО
Правові приписи. Загальна характеристика правових приписів 597

Віталій ЯКУБАШ
До питання про місце «шкоди навколишньому природному середовищу» у міжнародному кримінальному праві 600

ТРИБУНА ВЧЕНОГО

Віталій ГЕРСАК
Проблемні питання спадкування у разі смерті військовослужбовця: на матеріалах судової практики 603

Мальвіна ГРУШКО , Поліна КОБЕЦЬ
Окремі міжнародно-правові аспекти використання штучного інтелекту в збройних конфліктах 606

Едуард КУЗЬМІН
Щодо конструювання виправдання покарання у міжнародному кримінальному праві 610

Ольга МЕЛЬНИЧУК, Володимир ПЕРЕПЕЛИЦЯ
Вплив міжнародного права на національні правові системи: правова акультурація та декультурація 612

Анастасія ФАСІЙ
Міжнародно-правові стандарти використання штучного інтелекту при лікуванні психічних розладів 615

Руслан ВОВЧОК
Договір на розробку програмного забезпечення 619

Приватне і публічне право в умовах війни: проблеми теорії
П757 та практики : матер. V Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів (12 листопада 2024 р., м. Одеса) / відп. за вип. Б. В. Фасій ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академ.». — Одеса : Юридична література, 2024. — 644 с.

ISBN 978–966–419–446–1

Збірник містить матеріали наукових доповідей, присвячених загальнотеоретичним, методологічним та практичним питанням приватного, публічного та міжнародного права в умовах війни. Він може бути корисним як для навчального процесу, так і для практичної діяльності.

УДК 340(477)(063)

Наукове видання

ПРИВАТНЕ І ПУБЛІЧНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Матеріали
V Міжнародної
науково-практичної конференції
студентів та аспірантів

12 листопада 2024 року
м. Одеса

Відповідальний за випуск
Б. В. Фасій

Збірник видано в авторській редакції

Формат 60х84/16. Ум. друк. арк. 37,43.
Тираж 30 прим. Зам. № 11 (16).

Видавництво і друкарня «Юридична література»
65009, м. Одеса, вул. Академічна, 7
Тел.: (048) 777-48-79; 728-75-45
e-mail: astro_print@ukr.net; www.astroprint.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4284 від 23.03.2012 р.